

T.C
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE URFA (1950-1960)

İbrahim Halil TANIK

ŞANLIURFA – 2019

T.C
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE URFA (1950-1960)

İbrahim Halil TANIK

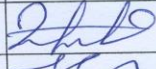
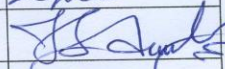
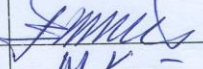
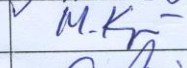
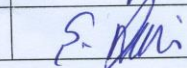
Danışman
Prof. Dr. Kazım PAYDAŞ

ŞANLIURFA – 2019

T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitümüz Tarih Anabilim Dalı 135268101 numaralı İbrahim Halil TANIK'ın hazırladığı "**Demokrat Parti Döneminde Urfa (1950-1960)**" başlıklı **doktora tezi** ile ilgili tez savunması, 28/06/ 2019 tarihinde, saat 09:00'da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABUL (başarılı) olduğuna oybirliği/oy çokluğu ile karar verilmiştir.

28/06/ 2019

Sınav Jürisi	Unvan, Adı Soyadı	Kanaati	İmzası
Danışman	Prof. Dr. Kazım PAYDAŞ	Kabul	
Üye	Prof. Dr. Abdullah EKİNCİ	Kabul	
Üye	Prof. Dr. Ekrem BEKTAŞ	Kabul	
Üye	Doç. Dr. Mehmet KAYA	Kabul	
Üye	Doç. Dr. Şerif DEMİR	Kabul	

Bu tezin Tarih Ana bilim dalında yapıldığını ve enstitümüz kurallarına göre düzenlendiğini onaylarım.

06/06/2019
Prof. Dr. Şevket ÖKTEN

Not: a) Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntuların, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

b) Tez, HÜBAK'tan Bilimsel Araştırma Projesi mali destek Almıştır Almamıştır.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ORJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ

Adı-Soyadı: İbrahim Halil TANIK

Öğrenci Numarası: 135268101

Enstitü Anabilim Dalı: Tarih

Programı: Doktora

Başlık "Demokrat Parti Döneminde Urfa (1950-1960)"

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 460 sayfalık kısmına ilişkin, 26/06/2019 tarihinde şahsım/ danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, benzerlik oranı % 7'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 6 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen tezli/tezsiz lisansüstü programlarda seminer, dönem projesi, tez vb Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından kabul edilen lisansüstü orijinallik raporu alınması uygulama esasları ile belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığını ve bütün bilgilerin, akademik kurallara uygun olarak toplanıp sunulduğunu, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı, blok şeklinde alıntılar yapmadığımı ve tüm alıntıların bilimsel atıf kuralları çerçevesinde kaynağımı gösterdiğimi, Yükseköğretim kurulu bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesi ile Harran Üniversitesi bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesinin 8. maddesinde yer alan etik ihlallerden her hangi birisinin yer almadığını, etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

26/06/2019

İbrahim Halil TANIK

Yukarıda yer alan raporun ve beyanın doğruluğunu onaylarım. 26/06/2019

Danışman
Prof. Dr. Kazım PAYDAŞ

ÖNSÖZ

Tarihi zenginlikleriyle Urfa, pek çok araştırmacının dikkatini çekmiş ve böylece birçok esere konu olan bir il olmuştur. Tarihin başlangıç noktası olarak da anılan Urfa'nın ilk çağlarından orta çağa, Osmanlı Devleti dönemi, Millî Mücadele dönemi ile Cumhuriyet döneminin bazı kesitlerini kapsayan eserler ortaya konmuştur. Hem Dünya'da hem de Türkiye'de birçok değişim-dönüşümün yaşandığı 1950-1960 yılları arasında Urfa ile ilgili kapsamlı ve akademik bir çalışma yapılmamıştır. Bu nedenden dolayı Urfa'nın bu 10 yıllık sürecinin kapsayan dönemi, hazırladığımız doktora tezi ile aydınlatmayı ve bizden sonraki çalışmalara katkı sunmayı amaç edinmiş bulunmaktayız.

Tez çalışmamız, Demokrat Parti döneminde Urfa'da idarî yapı, siyasî, sosyal, kültürel ve iktisadî hayata dair yaşanan gelişmeleri kapsamaktadır. Zaman sınırlaması olarak 1950-1960 yılları arasını, yani Türkiye'de iktidarın tek partiden ilk defa el değiştirdiği 14 Mayıs 1950'den, yine Türkiye'de ilk defa askerî darbe ile yönetimin el değiştirdiği 27 Mayıs 1960'a kadar olan süreci belirledik. Tezimizin ana kaynakları, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet ve Osmanlı Arşivi, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, TBMM arşivi, Devlet İstatistik Enstitü verileri, Demokrat Parti tutanakları, Resmî Gazete, daha çok yerel olmak üzere Basın Arşivi, Urfa İl Yıllıkları, sözlü kaynaklar, telif ve tetkik eserler ve lisansüstü tezlerden oluşmaktadır. Yapılan araştırmalardan sonra, yukarıda değinilen zaman aralığında hem il hem de ilçelerde belediyeler başta olmak üzere pek çok kurumun arşivinin olmayışından dolayı, yerel kurumlardan yararlanamadık.

Tez çalışmamız, giriş kısmından başka beş ana bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında Urfa'nın 1950'ye kadar kısa bir tarihine değinerek, Türkiye'de çok partili hayata geçiş serüvenini kısaca anlatmaya çalıştık. Birinci bölümde, Demokrat Parti Döneminde Urfa'da idarî yapı, ikinci bölümde siyasî, üçüncü bölümde sosyal, dördüncü bölümde kültürel ve beşinci bölümde iktisadî hayatta yaşanan gelişmeleri inceledik.

Tez çalışmamın her aşamasında beşerî ve ilmî katkılarını benden esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Kazım Paydaş'a teşekkür ederim. Yine tecrübe ve

deneyimleriyle hemen her alanda desteğini gördüğüm hocam Prof. Dr. Abdullah Ekinci'ye müteşekkirim. Tez sürecim boyunca destekleriyle bize katkı sağlayan Prof. Dr. Ekrem Bektaş, Doç. Dr. şerif Demir, Doç. Dr. Mehmet Kaya, Dr. İsmail Asoğlu ve Arş. Gör. Serkan şenel, ailem ve üzerimde emeği olan herkese teşekkür ederim.

şanlıurfa-2019

İbrahim Halil Tanık

ÖZET
DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE URFA (1950-1960)
TANIK, İbrahim Halil
Doktora Tezi
Tarih Anabilim Dalı
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Kazım PAYDAŞ
Haziran, 2019, 457 Sayfa

Bu çalışmada, Demokrat Parti Döneminde (1950-1960), Urfa'da yaşanan gelişmeler ele alındı. Bu gelişmeler, idarî, siyasî, sosyal, kültürel ve iktisadî alanlarına ayrılarak, ayrıntılı bir şekilde incelendi. Bu on yıllık süreçte idarî alanda görülen gelişmeler, Urfa'nın yönetim tarihi, merkez ve ilçelerin idarî yapısı, değişen yer adları, bu yıllarda görev yapan yöneticilerin faaliyetlerinden oluşmaktadır. Siyasî alanda görülen gelişmeler, Urfa'da partilerin teşkilat kurmaları, bu teşkilatlar içerisinde yaşanan çekişmeler, seçimler ve 9. 10. ve 11. dönem Urfa milletvekillerinin hayat hikâyeleri, Urfa'ya gelen siyasetçiler ve 27 Mayıs darbesinin Urfa'ya yansımalarından oluşmaktadır. Sosyal alanda görülen gelişmeler, Urfa'nın nüfusuna dair bilgiler, Urfa'da sağlık şartlarının durumu, sosyal yardım faaliyetleri, belediye hizmetleri, asayiş olayları ve dernek faaliyetlerinden oluşmaktadır. Kültürel alanda görülen gelişmeler, Urfa'da eğitim koşulları, kütüphaneler, sinema, müzik ve mimarî alanda yaşanan değişimlerden oluşmaktadır. İktisadî alanda görülen gelişmeler ise, Urfa'da ticaret ve üretim koşulları, tarım ve tarıma zarar veren unsurlarla yapılan mücadeleler, hayvancılığın gelişimi, özellikle Birecik köprüsünün yapılmasıyla ulaşım koşulları, iletişim ve bankalaşmanın artmasından oluşmaktadır. Bu şekilde gelişmeleri ele alan çalışmamızda, Devlet Arşivlerinden temin edilen belgeler, TBMM tutanakları, yerel basın arşivi, sözlü kaynaklar ve diğer telif ve tetkik eserlerden yararlanıldı.

Anahtar Kelimeler: Urfa, Demokrat Parti, Siyaset, Kültür, İktisat.

ABSTRACT
URFA DURING THE DEMOCRATIC PARTY (1950-1960)

TANIK, İbrahim Halil

PhD Thesis

Department of History

Advisor: Prof. Dr. Kazım PAYDAŞ

June, 2019, 457 pages

In this study, developments in Urfa during the Democratic Party Period (1950-1960) were discussed. These developments divided into administrative, political, social, cultural, and economic fields were examined in detail. The developments seen in the administrative field during this decade consist of the administrative history of Urfa, the administrative structure of centers and districts, the changing names of places and the activities of administer who worked in these years. The developments in the political field comprise of the establishment of parties in Urfa, the struggles within these organizations, the elections and the life stories of the 9th,10th, and 11th periods of Urfa deputies, the politicians who came to Urfa and the reflection of the May 27 coup in Urfa. Developments in the social sphere include information on the population of Urfa, health conditions, social assistance activities, municipal services, public order events, and association activities in Urfa. Developments in the cultural sphere consist of educational conditions, libraries, cinema, music, and architectural changes in Urfa. Economic developments include trade and production conditions in Urfa, agricultural and struggling against agricultural elements, development of breeding, in particular transportation conditions with constructing of Birecik bridge, increased communication and banking. In this study, the documents obtained from the State Archives, Grand National Assembly of Turkey, local press archive, oral sources, and other copyright and research books were used in this study.

Key Words: Urfa, Democratic Party, Politics, Culture, Economics.

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE URFA (1950-1960)

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	II
ORJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ	III
ÖNSÖZ	IV
ÖZET	VI
ABSTRACT	VII
İÇİNDEKİLER	VIII
KISALTMALAR	XIV
TABLolar LİSTESİ	XV
EKLER LİSTESİ	XVII
GİRİŞ	1
Araştırmanın Konusu ve Kapsamı	1
Araştırmanın Amaç ve Yöntemi	2
Araştırmanın Kaynakları	3
Urfa'nın Kısa Siyasî Tarihi	5

BİRİNCİ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE URFA'NIN İDARİ YAPISI

1.1. 1950-1960 YILLARI ARASI URFA'YA BAĞLI İLÇELER	25
1.1.1. Merkez İlçesi	25
1.1.2. Akçakale İlçesi	28
1.1.3. Birecik İlçesi	31
1.1.4. Bozova İlçesi	32
1.1.5. Hilvan İlçesi	33
1.1.6. Siverek İlçesi	34
1.1.7. Suruç İlçesi	36
1.1.8. Viranşehir İlçesi	37
1.1.9. Halfeti İlçesi	38
1.2. 1950-1960 YILLARI ARASI URFA'DA İDARECİLER	39
1.2.1. Valiler	39

1.2.2. Belediye Başkanları	55
1.2.3. Diğer İdareciler	64

İKİNCİ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE URFA'DA SİYASÎ HAYAT

2.1. 1950-1960 YILLARI ARASI URFA'DA SİYASÎ TEŞKİLATLAR	74
2.1.1. Cumhuriyet Halk Partisi Urfa Teşkilatı	75
2.1.2. Demokrat Parti Urfa Teşkilatı	95
2.1.3. Millî Kalkınma Partisi Urfa Teşkilatı	122
2.1.4. Millet Partisi Urfa Teşkilatı	125
2.1.5. Müstakilleri Destekleme Cemiyeti Urfa Teşkilatı	126
2.1.6. Türkiye Köylü Partisi-Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi Urfa Teşkilatı	128
2.1.7. Hürriyet Partisi Urfa Teşkilatı	130
2.2. URFA'DA SEÇİMLER	132
2.2.1. Urfa'da 9. Dönem Milletvekili Seçimleri	133
2.2.1.1. Urfa'da 9. Dönem Milletvekili Seçim Sonuçları	136
2.2.2. Urfa'da 10. Dönem Milletvekili Seçimleri	137
2.2.2.1. Urfa'da 10. Dönem Milletvekili Sonuçları	157
2.2.3. Urfa'da 11. Dönem Milletvekili Seçimleri	159
2.2.3.1. Urfa'da 11. Dönem Milletvekili Sonuçları	163
2.3. 9. 10. VE 11. DÖNEM URFA MİLLETVEKİLLERİ	166
2.3.1. 9. Dönem Urfa Milletvekilleri	166
2.3.2. 10. Dönem Urfa Milletvekilleri	170
2.3.3. 11. Dönem Urfa Milletvekilleri	174
2.4. URFA'DA İL GENEL MECLİSİ VE YEREL SEÇİMLER	179
2.5. 1950-1960 ARASI URFA'YA GELEN SİYASÎLER, BÜROKRATLAR VE DİĞER ZİYARETÇİLER	187
2.6. 27 MAYIS 1960 ASKERÎ DARBESİNİN URFA'YA YANSIMASI	195

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE URFA'DA SOSYAL HAYAT

3.1. URFA'NIN NÜFUSU	205
3.2. EVLENME, BOŞANMA VE ÖLÜMLER	207
3.3. URFA'DA SAĞLIK	209
3.3.1. Sağlık Personeli	212
3.3.1.1. Özel Doktorlar	215

3.3.2. Salgın Hastalıklarla Mücadele	216
3.3.2.1. Trahom	217
3.2.2.2. Verem	220
3.3.2.3. Sıtma	224
3.3.3. Eczacılık	226
3.4. SOSYAL YARDIM FAALİYETLERİ	227
3.5. DOĞAL AFETLER	231
3.6. BELEDİYENİN SOSYAL HİZMETLERİ	232
3.6.1. Belediye Çay Bahçesi ve Lokantası	232
3.6.2. Belediyenin Duyuru ve İlan İşleri	233
3.6.3. Belediyenin Temizlik İşleri	234
3.6.4. Belediye Buz Fabrikası	236
3.6.5. Belediye Zabıta Çalışmaları	237
3.6.6. Belediye Mezbahanesi	238
3.6.7. Belediye'nin Şehir İçi Ulaşım Hizmetleri	239
3.6.8. Belediye'nin Elektrik Hizmeti	240
3.6.9. Belediyenin Kanalizasyon ve Cadde Düzenleme Hizmetleri	244
3.6.10. Belediye'nin İçme Suyu Hizmetleri	245
3.6.11. Belediye'nin Kimsesizlerevi Hizmeti	248
3.7. ASAYİŞ	248
3.7.1. Trafik Kazaları	250
3.7.2. Öldürme Vakaları	251
3.7.3. Tefvik Saraç'ın Öldürülmesi	253
3.7.4. Said Nursi'nin Vefatı	254
3.7.5. Hırsızlık Vakaları	255
3.7.6. Cezaevinde Meydana Gelen Vakalar	257
3.7.7. Tecavüz Vakaları	258
3.7.8. İntihar Vakaları	260
3.7.9. Kaçakçılık Vakaları	260
3.7.10. Siyasîlerin Karıştığı Asayiş Vakaları	263
3.7.11. Kumar Vakaları	265
3.7.12. Kılık-Kıyafet Kanuna Muhalefetten Doğan Asayiş Vakaları	266
3.7.13. Fuhuş ve Eğlence Mekânlarında Meydana Gelen Asayiş Vakaları	266
3.8. SOSYAL YARDIM KURULUŞLARI VE DERNEKLERİ	270

3.8.1. Kızılay Urfa Şubesinin Yardım Faaliyetleri	270
3.8.2. Urfa Çocuk Yetiştirme Yurdu	273
3.8.3. Şahıs Teşebbüsleriyle Kurulan Sosyal Yardım Dernekleri	276
3.8.3.1. Urfa İli Kültür Derneği	276
3.8.3.2. Cami Onarma Derneği	279
3.9. VAKIFLAR VE FAALİYETLERİ	281

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE URFA'DA KÜLTÜREL HAYAT

4.1. URFA'DA EĞİTİM	287
4.1.1. İlkokullar	290
4.1.2. Ortaokullar	291
4.1.3. Urfa Lisesi	293
4.1.4. Urfa Erkek Sanat Enstitüsü	301
4.1.5. Urfa Kız Sanat Enstitüsü	305
4.2. URFA'DA KÜTÜPHANELER	309
4.3. URFA'DA SİNEMALAR VE FİLMER	311
4.3.1. Uray (Türkmen Sineması)	312
4.3.2. Basmahane Sineması	313
4.3.3. İnci Sineması	313
4.3.4. Atlas Sineması	314
4.3.5. Yıldız Sineması	315
4.3.6. Yıldız Saray Sineması	315
4.3.7. Urfa'da Çekilen Filmler	315
4.4. URFA'DA MÜZİK	317
4.4.1. Urfa'ya Gelen Sanatçılar ve Verdikleri Konserler	318
4.5. URFA'DA GAZETELER	319
4.5.1. Millî Gazete	320
4.5.2. Yeni Işık	320
4.5.3. Akgün	321
4.5.4. Urfa Postası	321
4.5.5. Yenilik	322
4.5.6. Urfa	322
4.5.7. Demokrat	323
4.5.8. Demokrat Türkiye	323

4.5.9. Demokrat Urfa	323
4.5.10. Karakoyun	324
4.5.11. Sivereğinsesi	324
4.5.12. Feryad	324
4.5.13. Viranşehir	325
4.6. URFA'DA ARKEOLOJİK KAZILAR	325
4.7. FUTBOL	329
4.8. KÜLTÜREL DERNEKLER	334
4.9. MİMARÎ GELİŞMELER	337
4.9.1. Eğitim Alanında Mimarî Gelişmeler	337
4.9.2. İdarî Alanda Mimarî Gelişmeler	341
4.9.3. Tarihî Yapılarla İlgili Mimarî Gelişmeler	342
BEŞİNCİ BÖLÜM	
DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE URFA'DA İKTİSADÎ HAYAT	
5.1. URFA'DA TİCARET VE ÜRETİM	354
5.2. URFA'DA TARIM	356
5.2.1. Urfa'da Fıstık Üretimi	359
5.2.2. Süne İle Mücadele	361
5.2.3. Çekirge ile Mücadele	366
5.2.4. Ceylanpınar Devlet Üretim Çiftliği	369
5.3. URFA'DA HAYVANCILIK	373
5.3.1. At Yetiştiriciliği	378
5.4. URFA'DA ULAŞIM	381
5.4.1. Karayolu Ulaşımı	382
5.4.1.1. Birecik Köprüsü	390
5.4.2. Demiryolu Ulaşımı	400
5.4.3. Havayolu Ulaşımı	403
5.5. İLETİŞİM	406
5.6. BANKALAR	409
5.6.1. Ziraat Bankası Şubesi	409
5.6.2. Türkiye İş Bankası Şubesi	412
5.6.3. Akbank Şubesi	414
5.6.4. Halkbank Şubesi	415
5.6.5. Emlak Kredi Bankası Şubesi	415

5.6.6. Muhabank	417
SONUÇ	418
KAYNAKÇA	422
EKLER	

KISALTMALAR

ATAM	Atatürk Araştırma Merkezi
BCA	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Bkz	Bakınız
BOA	Başkanlık Osmanlı Arşivi
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
CTAD	Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi
çev	Çeviren
ÇTAD	Çağdaş Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi
DİA	Diyanet İslam Ansiklopedisi
DP	Demokrat Parti
Ed	Editör
HP	Hürriyet Partisi
İGM	İstatistik Genel Müdürlüğü
KGM	Karayolları Genel Müdürlüğü
MBK	Millî Birlik Komitesi
MDC	Müstakilleri Destekleme Cemiyeti
MKP	Milli Kalınma Partisi
MP	Millet Partisi
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TKP	Türkiye Köylü Partisi
TTK	Türk Tarih Kurumu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
ZC	Zabıt Cerideleri

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: 1950-1960 Yılları Arası Urfa Merkez ve İlçelerine Bağlı Köyler Sayıları:	26
Tablo 2: 1950-1960 Yılları Arası Urfa Merkez ve İlçelerine Bağlı Bucaklar:	26
Tablo 3: Urfa Merkez İlçesine Bağlı Bucaklarda Değişen Yer Adları:	27
Tablo 4: Akçakale İlçesine Bağlı Bucaklarda Değişen Yer Adları:	30
Tablo 5: Birecik İlçesine Bağlı Bucaklarda Değişen Yer Adları:	32
Tablo 6: Bozova İlçesine Bağlı Bucaklarda Değişen Yer Adları:	33
Tablo 7: Hilvan İlçesine Bağlı Bucaklarda Değişen Yer Adları:	34
Tablo 8: Siverek İlçesine Bağlı Bucaklarda Değişen Yer Adları:	36
Tablo 9: Suruç İlçesine Bağlı Bucaklarda Değişen Yer Adları:	37
Tablo 10: Viranşehir İlçesine Bağlı Bucaklarda Değişen Yer Adları:	38
Tablo 11: Halfeti İlçesine Bağlı Bucaklarda Değişen Yer Adları:	39
Tablo 12: 10. Dönem Milletvekili Seçimlerinde Oy Kullanılacak Sandıkların Kurulduğu Yerleri ve Sokaklar.	148
Tablo 13: 10. Dönem Milletvekili Seçimlerinde Oy Kullanılacak Sandıkları ve Köylerin Adını Gösterir Tablo.	149
Tablo 14: Urfa'da 9. 10. ve 11. Dönem Milletvekili Seçim Sonuçları	166
Tablo 15: 1950-1960 Yılları Arası Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Nüfusu	206
Tablo 16: 1950-1960 Yılları Arası Urfa Merkez ve İlçelerinin Şehir ve Köy Nüfusu	207
Tablo 17: Urfa'da 15 yaş ve üzeri Medenî Hale Göre Nüfus	208
Tablo 18: Urfa'da Evlenme, Boşanma ve Ölüm Sayıları	208
Tablo 19: 1950-1960 Yılları Arası Urfa'da Hastaneler, Kapasiteleri ve Tedavi Gören Hasta Sayıları	210
Tablo 20: Urfa'da 1950-1960 yılları Arası Görev Yapan Sağlık Personel Sayıları	214
Tablo 21: 1950-1960 Yılları Arası Urfa'da Trafik Kazaları	251
Tablo 22: 1950-1960 yılları arası 6 yaş ve üzeri yaşlardaki Urfa'da Okur-Yazar Durumu	289
Tablo 23: 1950-1951 Eğitim-Öğretim Yılı Urfa Merkez ve İlçelerinde Köyler Dâhil İlkokulların Durumu	290
Tablo 24: 1960-1961 Eğitim-Öğretim Yılı Urfa Merkez ve İlçelerinde Köyler Dâhil İlkokulların Durumu	291
Tablo 25: 1950-1960 Yılları Arası Türkiye'de Hububat Ürünlerinden Buğday, Arpa, Çavdar ve Mısır Üretimi (Ton)	351
Tablo 26: Urfa'da Buğday, Arpa, Kenevir, Mısır ve Pamuk Üretimi (Ton)	357
Tablo 27: Türkiye'de Tarım Ürünleri (Buğday, Arpa, Kenevir, Mısır ve Pamuk) Fiyatları	358

Tablo 28: 1952-1957 Yılları Arasında Urfa'da Tarım Makineleri (Adet)

359

Tablo 29: 1950-1960 Yılları arası Urfa'da YetiŖen Hayvanlar (Adet)

374

EKLER LİSTESİ

- EK-1:** Birecik Köprüsü'nün tamamlanmasından dolayı, Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü'ye Urfa Belediyesinin verdiği fahri hemşerilik beratı. ek s.1
- EK-2:** Celal Bayar'ın Urfa'ye geldi dönemde il teşkilatı ile çektiği fotoğraf. ek s.1
- EK-3:** 1950'lerde Asfalt Caddesi. Soldaki yapı Vatan İlkokulu, sağdaki yapı Demokrat Parti il binasının bir kısmı. ek s.2
- EK-4:** 1950'lerde Sarayönü Caddesi. Sağdaki yapı, belediye binası ve binanın altında belediye gazinosu. ek s.2
- EK-5:** Demokrat Parti'nin ilk zaferi olan 14 Mayıs 1950 seçimlerinin Urfa basınına yansıması. ek s.3
- EK-6:** Urfa'da yapılan arkeolojik kazılar neticesinde bulunan bazı eserler. ek s.4
- EK-7:** Urfa Belediyesi Binası ek s.5
- EK-8:** Köprübaşı'ndaki Hacıkamil Köprüsü ve üstündeki yapı. ek s.5
- EK-9:** Birecik Köprüsü'nün açılışı. ek s.6
- EK-10:** Birecik Köprüsü'nün yüklenici firması Amaç Türk A.Ş.'nin talebi. ek s.7
- EK-11:** Urfa'nın zirai haritası. ek s.7
- EK-12:** 9. Dönem Urfa Milletvekili Feridun Ergin'in Celal Bayar'a Mektubu. ek s.8

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu ve Kapsamı

Bu çalışma 1950-1960 yılları arasında Urfa'nın idarî yapısı, siyasî, sosyal, kültürel ve iktisadî hayatı alanında yaşanan gelişmeleri kapsamaktadır. Bu 10 yıllık süre içerisinde Urfa merkez ve ilçelerinde yaşanan gelişmelere değinildi. Türkiye Cumhuriyeti tarihinde tek parti iradesinin seçim marifetiyle el değiştirmesi ve bu demokratik değişimin tüm ülkede olduğu gibi Urfa'ya nasıl yansıdığına tespitinden dolayı, çalışmamızın başlangıç tarihini 1950 yılı olarak belirledik. 14 Mayıs 1950 seçimleri ile hem yönetim el değiştirmiş hem de Türkiye'nin Batı dünyası ile yoğunlaşan ilişkileri sosyal, kültürel ve iktisadî alanda bir ilerlemenin miladı olmuştur. Bu bakımdan 1950 yılı ayrı bir öneme sahiptir. Çalışmamızın 1960 yılı ile sonlanmasının sebebi ise elbette 27 Mayıs 1960 darbesiyle siyasî iktidarın yönetimden el çektirilmesidir. Türkiye maalesef yumuşak bir geçişle elde ettiği demokrasi bilincini iyi bir şekilde sonuçlandıramadı. Sonuçta bir Başbakan ve iki Bakan idam cezasına çarptırıldı. Böylece Türkiye'de yeni bir dönem başlamış oldu. Bu yeni dönemin başlangıcı olan 27 Mayıs 1960 tarihi, ele aldığımız Demokrat Parti döneminin de sonu olduğu için biz de çalışmamızın bitiş tarihi olarak belirledik.

Demokrat Parti Döneminde Urfa (1950-1960) başlıklı bu çalışmamız, ele aldığımız süre zarfında giriş kısmından başka beş ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Urfa'nın idarî yapısında yaşanan gelişmelere değinildi. Bu gelişmeler; Urfa'nın kısa bir idarî tarihine değinildikten sonra, merkez ve ilçelerine bağlı yerleşim yerleri ve değişen adlarından, özellikle Halfeti'nin ilçe statüsüne dönüştürülmesinden, bu dönemde Urfa'da görev yapmış valiler, belediye başkanları ve diğer idarî kadrodan ve dönemlerinde yaşanan olaylardan oluşmaktadır. İkinci bölümde Urfa'nın siyasî alanda yaşadığı gelişmelere değinildi. Bu gelişmeler; Urfa'da Cumhuriyet Halk Partisi'nin, ardından çok partili hayatın başlamasıyla Milli Kalkınma Partisi'nin, Demokrat Parti'nin, Millet Partisi'nin, Müstakilleri Destekleme Cemiyeti'nin, Türkiye Köylü Partisi ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nin, Hürriyet Partisi'nin Urfa ve ilçelerinde teşkilatlanmalarına ve teşkilat içinde yaşanan gelişmelerden, 9., 10. ve 11. Dönem genel seçimler, sonuçları ve

milletvekillerinin kısa bir hayat hikayesinden, bu on yıllık sürede yapılan yerel seçimlerden, yine bu on yıllık sürede Urfa'ya gelen siyasilerin ziyaretlerinden ve 27 Mayıs 1960 darbesinin Urfa'ya yansımalarından oluşmaktadır.

Üçüncü bölümde ise Urfa'nın sosyal alanda yaşadığı gelişmelere değinildi. Bu gelişmeler; Urfa'nın nüfusunda yaşanan değişimlerden, sağlık alanında hastaneler, eczaneler, sağlık personeli, salgın hastalıklar ve bunlarla mücadele, sosyal yardım faaliyetleri, doğal afetler, belediye hizmetleri, asayiş konusunda yaşanan olaylardan, sosyal yardım kuruluşları ve faaliyetlerinden oluşmaktadır. Dördüncü bölümde ise Urfa'nın kültürel alanda yaşadığı gelişmelere değinildi. Bu gelişmeler; Demokrat Parti'nin eğitim politikasına kısaca değinilerek Urfa'da eğitim faaliyetlerinden, okur-yazar oranı ve okul, öğretmen ve öğrenci sayılarından, kütüphanelerden, sinema ve filmlerden, Urfa'ya gelen sanatçı ve konserinlerden, yayımlanan gazetelerden, arkeolojik çalışmalardan, spor faaliyetlerinden, kültürel derneklerden, mimarî değişimlerden oluşmaktadır. Beşinci bölümde ise Urfa'nın iktisadî alanda yaşadığı gelişmeler ele alınmıştır. Bu gelişmeler; Demokrat Parti'nin iktisat politikasına kısaca değinilerek Urfa'da iktisadî faaliyetlerden, ticaret ve üretim miktarları ve mamullerinden, esnaf ve zanaat gruplarından, tarımsal faaliyetlerden, tarıma zarar veren unsurlarla mücadeleden, Ceylanpınar Devlet Üretme Çiftliğinden, hayvancılık faaliyetlerinden, ulaşım koşulları ve özellikle Birecik Köprüsü'nün yapımından, iletişimin ilerlemesinden ve bankacılık faaliyetlerinden oluşmaktadır.

Araştırmanın Amaç ve Yöntemi

Bu çalışmanın amacı, 1950-1960 yılları arasında Urfa'da ne gibi değişimlerin olduğunu tespit etmektir. Tek parti idaresi Urfa'ya ne kattı? Urfalılar bu idareden memnun muydu? Çok partili hayata geçişle muhalefet nasıl gelişti? DP 9. ve 10. dönemde Urfa'da kazanırken, neden 11. dönemde kaybetti? CHP bünyesinde iken neden DP saflarına geçiş hızlı bir şekilde arttı? Urfa'da aynı siyasî görüşte olanların bile fikir ayrılıklarına düşmesini tetikleyen sebepler neydi? Bu on yıllık süreçte özellikle valiler ve siyasetle ilişkileri tek parti dönemine göre nasıl bir gelişim gösterdi? İdarî, sosyal, kültürel ve iktisadî alanda ne gibi gelişmeler oldu? Aslında en önemlisi DP'nin tek başına iktidar olduğu 1950-1960 yılları arasında Urfa'ya ne

kattığı, Urfalı siyasetçilerin bu gelişmeleri ne ölçüde yansıttıkları sorularına cevap aramak, çalışmamızın amacını oluşturdu.

Çalışmamızın yöntemi, ulaşılan devlet arşiv kaynakları, TBMM tutanakları, genellikle yerel olmak üzere gazete arşivleri, Resmî gazete arşivi, İstatistik Genel Müdürlüğü verileri, günlükler, sözlü kaynaklar, kişisel arşivler, diğer telif ve tetkik eserlerin incelenmesi ve dönem içerisinde geçen bilgilerin toplanması şeklinde gelişti. Gazete arşivlerinden ve sözlü kaynaklardan olayların zaman ve içeriği tespit edildi. Devlet arşivlerinden, TBMM tutanakları ve Resmî gazete ile tespit edilen içerik zenginleştirildi. Bu içerikler, idarî, siyasî, sosyal, kültürel ve iktisadî olarak tasnif edildi.

Arşiv kaynaklarından yararlanılan belgeler, genellikle BCA, Fon Adı/Kodu-kutu, gömlek ve sıra numarası şeklinde gösterildi. Cumhurbaşkanlığı arşivi belgeleri ise Yer ve Fihrist numarası verilerek gösterildi. TBMM tutanakları, dönem ve cilt numaraları verilerek gösterildi. Gazete arşivi belgeleri, Gazetenin adı, tarihi ve sayısı yazılarak gösterildi. Kişisel mektuplar ise kişi adı ve mektubun tarafımıza ulaştığı tarihi yazmak şeklinde gösterildi. Diğer eserler ise, bağlı olduğumuz enstitünün yazım kılavuzuna göre düzenlendi.

Araştırmanın Kaynakları

Bu çalışmanın ana kaynakları, devlet arşivleri belgeleri, TBMM tutanakları, İstatistik Genel Müdürlüğü verileri, gazete arşivlerinden, dönemi yaşayanlardan bilgi ve mektuplarından oluşmaktadır. Bunlardan başka, Urfa ve Demokrat Parti dönemiyle ve öne çıkan şahıslar ile ilgili yapılan kitap, tez ve makale türünden çalışmalar büyük önem arz etmektedir. Çalışmamızın kaynakları arasında yer alan yerel gazete arşivi, ele aldığımız dönemi gün gün yaşama ve anlamaya fırsat verdiği için aradığımız pek çok bilgiye ulaşabildik. Ayrıca resmî belgelerde ulaşılamayan bilgileri sunması açısından da gazeteler, çalışmamıza ayrı bir renk kattı.

Tarihi zenginliğiyle Urfa ile ilgili pek çok çalışma yapıldı. İlk çağlardan günümüze kadar süreci kapsayan, idarî, siyasî, sosyal, kültürel, iktisadî alanlardan başka fen bilimleri alanında da çalışmalar üretildi. Bunların içerisinde sosyal bilimler alanında yapılan çalışmalardan mümkün olduğu kadar çokça faydalanıldı.

Bu eserlerden bazılarında değinmek, yazarlarına olan minnet borcunun bir nebze de olsa ödenmesi amacıyla önemlidir. Tarihin başlangıç noktası olarak kabul edilen Göbekli Tepe kalıntıları Alman bilim insanı Klaus Schmidt ve yerli pek çok araştırmacının dikkatini çekti. 1990’larda ilk çalışmalarına başlayan Schmidt vefatına kadar Göbekli Tepe’ye ilgi gösterdi. Bu minvalde “Taş Çağı Avcılarının Gizemli Kutsal Alanı Göbekli Tepe. En Eski Tapınağı Yapanlar” başlıklı kitabı önemli bir eserdir. 10. yüzyılda yaşadığı dönemi ve yeri aydınlatan Urfalı Mateos, kendi adıyla yayınladığı vakayinamesi, bölge tarihini aydınlatmada önemli bir eserdir. Urfa tarihi için önemli olan, bazı eserlere değinmek yerinde olacaktır. Gregory Abû'l-Farac’ın “Abû'l-Farac Tarihi”, Işın Demirkent’in “Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118-1146) Cilt: 1-2,” Fikret Işıltan’ın, “Urfa Bölgesi Tarihi”, Ahmet Nezih Turan’ın “XVI. Yüzyılda Ruha Sancağı,” Abdullah Ekinci ve Kazım Paydaş’ın müşterek çalışması “Taş Devrinden Osmanlıya Urfa Tarihi,” Kazım Paydaş’ın “Ak-Koyunlu Devleti Tarihi,” Abdullah Ekinci’nin “Ortaçağ’da Urfa”, “Müze Şehir Urfa,” “Harran Mitolojisi” adlı eserleri, Nejat Göyünç, “XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı,” Musa Şaşmaz’ın “Türkiye’nin İdarî Taksimatı (Urfa’yı ihtiva eden Cilt: XIV)” Mehmet Emin Üner’in, “Halep Salnamelerinde Sुरुç” adlı eserler Urfa ile ilgili araştırmalarda önemli bir tutmaktadır.

Urfa’yı konu edinen lisansüstü pek çok tez üretildi. Bunların içerisinde yararlandığımız, İsmail Asoğlu’nun “Birliktelikten Yol Ayrımına Urfa Kazasında Gayrimüslimler (1880-1910)”, Tahir Öğüt’ün “18 ve 19. Yüzyılda Birecik Sancağında İktisadi ve Sosyal Yapı”, Ferit Yücebaş’ın “Cumhuriyet Döneminde Güneydoğu Anadolu (Gaziantep-Mardin-Urfa)’ya yapılan kamu harcamaları ve yatırımlar (1923-1950)”, Bahaddin Turgut’un “Urfa Vakıfları (1850-1900)”, Mehmet Emin Üner’in “Osmanlı Klasik Dönem sonlarında bir Güneydoğu Anadolu şehri: Urfa, 1700-1800”, Yasin Taş’ın “Kadı Sicillerine Göre XIX. Asrın İkinci Yarısında Urfa’da Sosyal Hayat” başlıklı doktora tezleri; Kazım Paydaş’ın “11.-15. Yüzyıllarda Urfa ve Yöresi Tarihi” başlıklı yüksek lisans tezi, Abdullah Ekinci’nin “III.-XII. Yüzyıllar Arasında Urfa ve Çevresinde Dini ve Fikri Hayat”,* İsmail Asoğlu’nun “223 numaralı Şanlıurfa Şer’iyye Sicili’nin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi

* Bu tezler, daha sonra iki yazar tarafından “Taş Devrinden Osmanlı’ya Urfa Tarihi” adıyla 2008 yılında kitaplaştırıldı.

(H.1304-H.1334 /M.1887-M.1916)", Merve Engin'in "Cumhuriyet Sonrasında Urfa Kent Merkezinde İnşa Faaliyetleri ve Mimari (1923-1974)", Mustafa Dağ'ın "Cumhuriyet Döneminde Urfa'da Sağlık (1923-1950)", Hasan Değirmencioglu'nun, "Ortaçağ'da Siverek Tarihi", Esra Çakır'ın, "XVI. Yüzyılda Suruç", Halil Özşavlı'nın "Urfa Ermeni olayları (1880-1920)", Yunus Özdurgun'un "Cumhuriyet Döneminde Urfa'da Siyasi Hayat (1946-1960)" başlıklı yüksek lisans tezleri, bölge tarihini aydınlatmada önemli bir yer tutar.

Urfa tarihiyle ilgili kaynaklara bu şekilde değindikten sonra, Demokrat Parti ile ilgili kaynaklara bakıldığında, dönemin önemli şahıslarını, tamamını ve partiyi konu edinen pek çok eser kaleme alınmıştır. Mustafa Albayrak'ın "Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)", M. Serhan Yücel'in "Demokrat Parti", H. Bayram Kaçmazoğlu'nun, "Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartışmaları" Şerif Demir'in, "Türk Siyasi Tarihinde Adnan Menderes" ve "Düello: Menderes ve İnönü Demokrat Parti'den 27 Mayıs Darbesi'ne Olaylar" adlı eserleri, Şevket Süreyya Aydemir'in, "İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali" ve "Menderes'in Dramı", Celal Bayar'ın, "Başvekilim Adnan Menderes", Cemil Koçak'ın, "Darbeler Tarihi", Abdi İpekçi ve Ömer Sami Coşar'ın, "İhtilalin İçyüzü", Rasim Koç'un "İdam Sehpasındaki Dışışleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu", Orhan Cemal Fersoy'un, "Bir Devre Adını Veren Başbakan Adnan Menderes", Kemal H. Karpat'ın, "Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller", Erik Jan Zürcher'in, "Modernleşen Türkiye'nin Tarihi", Feroz-Bedia Ahmad'ın "Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971", Hasan Bülent Kahraman'ın "Türk Siyasetinin Yapısal Analizi II (1920-1960)", Metin Toker'in "İsmet Paşayla 10 Yıl" başlıklı eserleri tezimize katkı sağladı.

Urfa'nın Kısa Siyasî Tarihi

Tarihin başlangıç noktası olarak kabul edilen Urfa, Göbeklitepe ile tespit edilen en az 12.000 yıllık tarihiyle kadim şehirlerden birisidir.¹ Bu kadim şehrin adının kaynağı hakkında farklı görüşler vardır. Urfa'nın ilk dönem adları arasında

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Klaus Schmidt, *Taş Çağı Avcılarının Gizemli Kutsal Alanı Göbekli Tepe*, çev. Rüstem Aslan, 1. bs. (İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2018).

Edessa, Ur, Urhai, Ruha, Ur-Salem öne çıkmaktadır.² Şehir, isimleriyle beraber, pek çok inancın beşiği oldu.³ M.Ö. 304 yılında I. Selevkos Nicator, şehirde bir yerleşim yeri kurup Edessa adını verdi.⁴ Bir dönem Roma-Pers mücadelesine şahit olan Urfa, Bizans ve Müslüman Devletler arasında nüfuz bölgesi oldu.⁵ İslam ordularının akınları sonucunda İyaz b. Ganm komutanlığında, 639 yılında İslam hâkimiyetine girdi.⁶ El-Cezîre olarak da adlandırılan Urfa ve bölgesi İslâm hâkimiyetinden önce ve başlarında bölgeye yerleşen Arap kabilelerine göre Diyârimudar, Diyârırebîa ve Diyârıbekir adıyla üç bölgeye ayrıldı. Bunlardan Urfa, Harran, Rakka (Suriye), Samsat, Karkisiyâ, Suruç ve Re'sül'ayn gibi merkezlerin yer aldığı, Diyârimudar bölgesi, jeostratejik öneminden dolayı Emevî ve Abbâsî dönemlerinde bazen el-Cezîre bölgesinden hariç olarak yönetildi. 945-967 yılları arasında Hamdânîler'e bağlı olan Diyârimudar, Seyfüddevle'nin ölümünün ardından, önce Musul'da kurulan Ukaylî Emirliği'ne, daha sonra Mudar'ın kollarından Nümeyroğulları'na bağlandı. 11. yüzyılda bölgenin Urfa kesimi Bizans hâkimiyetine girdi.⁷ Urfa ile doğrudan bağlantılı olan ve onun kültürel çevresi içerisinde yer alan merkezlerden en önemlileri Siverek, Birecik (Birtha), Suruç, Samsat (Samosata), Resulayn, Halfeti (Rumkale), Nisibis (Nesibin), Harran ve Zeugma (Belkıs)'dır.⁸

Urfa ve civarında ilk Türk akınları ise 6. yüzyılda gerçekleşti. Kimmer göçüne sebep olan İskitler zamanla onların ardından Doğu ve Güneydoğu Anadolu'ya kadar indiler.⁹ İskitlerden sonra ise Urfa yöresine Hun akını gerçekleşti. Hunlar, 359 ile 373 yılları arasında Aşağı İtil Irmağı boyundan hareketle Derbend geçidini aşarak Urfa'ya kadar geldiler. Selçuklular zamanında Urfa ve çevresine ilk Türk girişi, Tuğrul Bey döneminde olmuştur. İbrahim Yınal'dan kaçan Türkmen toplulukları Urfa'ya kadar geldiler. Bizans-Türk savaşından sonra Urfa, 13 Kasım

² Abdullah Ekinci-Kazım Paydaş, *Taş Devrinden Osmanlıya Urfa Tarihi*, 1. bs. (İstanbul: Şanlıurfa Valiliği Yayınları, 2008), 1.

³ Şinasi Gündüz, *Anadolu'da Paganizm Antik Dönemde Harran ve Urfa*, 1. bs. (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2005), 14-15.

⁴ Amir Harrak, "The Ancient Name of Edessa", *Journal of Near Eastern Studies*, 51/ 3 (1992), 209.

⁵ Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayinamesi (925-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, çev. Hrnt D. Andreasyan, 2. bs. (Ankara: TTK Yayınları, 1987), 44.

⁶ Fikret Işıltan, *Urfa Bölgesi Tarihi*, 1. bs. (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1960), 66.

⁷ Mustafa Sabri Küçükbaşçı, "Mudar", *DİA* Cilt: 30, (İstanbul: Diyanet Yayınları, 2005), 359.

⁸ Abdullah Ekinci, *Müze Şehir Urfa*, 1. bs. (Ankara: Şanlıurfa il Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2006), 2-3.

⁹ Abdullah Ekinci, "Urfa ve Çevresinde Türk Akınları (MÖ. VII- MS. XIV. Yüzyıl)", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14/1, (2004), 261.

1070'te Sultan Alparslan zamanında Türk hâkimiyetine girdi.¹⁰ Urfa'nın Türk hâkimiyetine girmesini hazmedemeyen Bizans kuvvetleri müzakere yöntemiyle Sultan Alparslan ile anlaşmak istedi.¹¹ Bu anlaşma olumlu sonuçlanmadı ve Sultan'a verilen taahhütler yerine getirilmedi.¹²

Bizans'a tabi olan Philaretos Brachamios adlı bir Ermeni, hâkimiyet sahasını Maraş'tan Malatya'ya kadar genişleterek bağımsızlığını ilan etti. Vasil adlı bir kumandanını Leon'un idaresindeki Urfa'ya sevk etti ve altı aylık bir kuşatmadan sonra şehri Bizans'tan aldı. Philaretos, Halep Emiri Seyfüddevle Müslim b. Kureyş ile iyi ilişkiler kurdu. Meyhane olarak kullanılan Urfa Camii'ni Müslümanlara teslim etti.¹³

Sultan Alparslan, şehrin Türk hâkimiyetine girmesi için Bozan Bey komutasında bir orduyu Urfa'ya gönderdi. Üç ay süren muhasaranın ardından 28 Şubat 1087 tarihinde Urfa Emir Bozan'a teslim edildi.¹⁴ Bu Türk hâkimiyeti uzun sürmedi ve ortaya çıkan siyasî kargaşadan yararlanan Haçlılar, şehri geri aldılar ve Urfa Haçlı Kontluğu 10 Mart 1098'de kuruldu.¹⁵ Haçlıların doğuda Kudüs, Urfa, Trablus ve özellikle Antakya'da kurduğu devletler yeni sorunlar oluşturdu. Çukurova bölgesinin hâkimiyeti konusu devamlı siyasî ve askerî mücadelelere sahne oldu.¹⁶ Bu mücadelelerden birisi olan 1104 yılında gerçekleşen Harran savaşının ilk önemli sonucu, Urfa Kontluk arazisinin Antakya Haçlılarının hâkimiyetine girmesi oldu. 1104-1108 yılları arası Antakya'ya bağlı olan Urfa, bu dönemde Anadolu Selçuklu Devleti tarafından üç defa kuşatılsa da Haçlılardan alınamadı.¹⁷

Urfa'daki Haçlı hâkimiyeti Musul Atabeyi İmameddin Zengi'nin kuşatması sonucu son buldu. Haçlıların yoğun mukavemetine karşın İmameddin Zengi, 4

¹⁰ Abdullah Ekinci-Kazım Paydaş, "Kuruluşundan Osmanlı Hâkimiyetine Urfa Siyasi Tarihi", *Osmanlı Urfası Cilt: 1*, Ed. Abdullah Ekinci, 1. bs. (İstanbul: Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2018), 12-13. ; Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayinamesi (925-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, 127.

¹¹ Gregory Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, Cilt: 1, çev. Ömer Rıza Doğrul, 3. bs. (Ankara: TTK Yayınları, 1999), 320.

¹² Abdullah Ekinci-Kazım Paydaş, "Kuruluşundan Osmanlı Hâkimiyetine Urfa Siyasi Tarihi", 14.

¹³ Ahmet Nezih Turan, "Şanlıurfa", *DİA*, Cilt: 38, 1. bs. (İstanbul: DİA Yayınları, 2010), 38.

¹⁴ Abdullah Ekinci-Kazım Paydaş, "Kuruluşundan Osmanlı Hâkimiyetine Urfa Siyasi Tarihi", 16.

¹⁵ Işın Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118-1146) Cilt: 1*, 1. bs. (Ankara: TTK Basımevi, 1987), 4-6.

¹⁶ Işın Demirkent, *Bizans Tarihi Yazıları, Makaleler, Bildiriler, İncelemeler*, 1. bs. (İstanbul: Dünya Kitapları, 2005), 104.

¹⁷ Işın Demirkent, "Urfa Haçlı Kontluğu Tarihine Bir Bakış (1098-1146)," *Belleten*, LIII/206, (1989), 170.

Aralık 1144'te Urfa'yı fethetti.¹⁸ Bu fetih Urfa ve çevresinin İslamlaşması ivme kazandırdı, aynı zamanda II. Haçlı Seferi'ne de sebep oldu. Bu gelişme üzerine Selahaddin Eyyubi, Şam ve Birecik üzerinden Urfa'ya gelerek 1182 yılında bölgeyi fethetti.¹⁹ Ancak şehirde beklenen istikrar oluşmadı, bir müddet daha Eyyubiler, Musul Atabeyleri arasında çekişmeye sahne oldu. Ardından Harezmlerin Urfa ve çevresindeki faaliyetleri, 1243 Köseadağ Savaşında Moğollara yenilmeleri sonucu, Selçukluların bölgedeki nüfuzu sonladı. 1251 yılında ise Urfa ve çevresi artık Moğol saldırılarına direnç gösteremeyip yağmaya maruz kaldı.²⁰ Urfa bu defa yine el değiştirerek, 1404 yılında Karayülük Osman Bey tarafından fethedildi.²¹ Böylece bir müddet Akkoyunlular hâkimiyetine giren Urfa, 1429 ve 1480 yıllarında Memlûklar tarafından yağma edildikten sonra Şah İsmail'in ortaya çıkması ve Doğu Anadolu'ya yayılması esnasında mücadele alanlarından birisi oldu.²² 1514 yılında ise Urfa Safevilerin hâkimiyetine girdi.²³

Urfa'nın Osmanlı hâkimiyetine girmesi, Osmanlı imparatorlarından Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi sonunda gerçekleşti. 1516 yılında kazanılan Mercidabık Zaferiyle Yavuz Sultan Selim, Mısır seferi dönüşünde Malatya, Urfa, Besni, Ergani, Harput, Siverek ve başka yerleri Osmanlı hâkimiyetine aldı.²⁴ Urfa, Osmanlı hâkimiyetine girmesiyle 1518 yılında Diyarbekir'e bağlı 12 sancaktan birisi oldu.²⁵ Bir dönem Diyarbekir'e bağlı olan Urfa sancağı, 1842'de Halep vilayetine bağlandı, 1910 yılında bağımsız bir sancak oldu.²⁶ 1914 yılında Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Anadolu'nun pek çok yerinde olduğu gibi Urfa'da da zor günler başladı. Savaşta Osmanlı Devleti mağlup olunca, İtilaf Devletiyle yapılan 30 Ekim

¹⁸ Abdullah Ekinci, *Ortaçağ'da Urfa*, 1. bs. (Ankara: Gazi Kitabevi, 2006), 82.

¹⁹ Ramazan Şeşen, "Eyyubiler", *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt: V, 1. bs. (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 107.

²⁰ Kazım Paydaş, "Moğol İstilasından Sonra Urfa ve Harran'a Yerleşen Harezmliler", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 150, (2004), 156.

²¹ İlhan Erdem-Kazım Paydaş, *Ak-Koyunlu Devleti Tarihi*, 1. bs. (Ankara: Birleşik Kitabevi, 2007), 113.

²² Ahmet Nezih Turan, *XVI. Yüzyılda Ruha (Urfa) Sancağı*, 1. bs. (Şanlıurfa: ŞURKAV Yayınları, 2005), 24.

²³ Faruk Sümer, *Safevi Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, 1. bs. (Ankara: Güven Matbaası, 1976), s. 38.

²⁴ Mehmet Emin Üner, *Osmanlı Klasik Dönem Sonlarında Bir Güneydoğu Anadolu Şehri: Urfa (1700-1800)*, (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003), 10.

²⁵ Nejat Göyünç, *XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı*, 1. bs. (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1969), 35.

²⁶ Hilmi Bayraktar, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Urfa Sancağı*, 1. bs. (Elazığ: Fırat Üniversitesi Yayınları, 2007), 7.

1918 tarihli Mondros Mütarekesi'nin 7. maddesi Anadolu'nun işgali için hazırlanan bir zemindi.²⁷ Bu zeminin hazırlanmasının ardından pek çok yönden kritik bir noktada olan Urfa'nın işgali başladı.²⁸ 2 Şubat 1919'da İngilizlerin birinci, 7 Mart 1919'da ikinci işgalinin ardından, İngiliz-Fransız anlaşması neticesinde 7 Kasım 1919'da Urfa, Fransızlara bırakıldı.²⁹ Ancak İngilizlerin işgaliyle, tehcir edilen Ermenilerin bir kısmı şehre girdi ve işgalci kuvvetlere destek oldular.³⁰ İngilizler, Ermenileri işgale destek olmaları amacıyla teşkilatlandırdı³¹ ve Ermeni tedhişi Urfa'da da başladı.³² 19 Ağustos 1915'e başlayan Ermeni olayları, 16 Ekim'de isyancıların Halep'e tehciriyle son buldu.³³ Henüz düzenli bir ordunun olmayışından dolayı mücadelenin halk savaşı şeklinde yürütülmesi gerekiyordu.³⁴ İşgale karşı tüm gücüyle mücadele eden Urfalılar, 11 Nisan 1920'de düşman işgaline son verdi.³⁵ Urfalıların gösterdiği mücadeleye atfen, 1983 yılında dönemin Urfa milletvekili Osman Doğan'ın teklifiyle,³⁶ Urfa'ya TBMM'ce "Şanlı" unvanı verildi.³⁷ 5 Nisan 2016'da, Şanlıurfa milletvekillerinin de aralarında bulunduğu 14 milletvekilinin teklifiyle düşman işgalinden kurtuluşunun 96. yıldönümü olan 11 Nisan 2016'da İstiklal Madalyası verildi.³⁸

Siyasî alanda Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyılın ikinci yarısında büyük gelişmeler yaşandı. Kanunu Esasi'nin kabulüne ve I. Meşrutiyet döneminin başlamasına yol açan gelişmeleri 10 Mayıs 1876'da ortaya çıkan öğrenci hareketiyle başlatmak mümkündür.³⁹ Sultan Abdülaziz, Sadrazam Mahmud Nedim Paşa ve Şeyhülislam Hasan Fehmi Efendi'yi azletmek zorunda kalarak, yerlerine Mütercim

²⁷ Seha L. Meray-Osman Olcay, *Osmanlı İmparatorluğunun Çöküş Belgesi*, 1. bs. (Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 1977), 2.

²⁸ Feroz Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, 2. bs. (İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1994), 72.

²⁹ Hasan Açıkanal, *Urfa Kurtuluş Mücadelesi Hatıratı*, 1. bs. (Şanlıurfa: ŞURKAV Yayınları, 2001), 14.

³⁰ İsmail Özçelik, "Milli Mücadele Döneminde Ermeni Meselesi", *Ulakbilge Dergisi*, 5/11, (2017), 667.

³¹ Ali İhsan Sabis, *Harp Hatırlarım*, Cilt: 4, 1. bs. (İstanbul: Nehir Yayınları, 1993), 27.

³² Zehra Arslan-Gülşah Kurt Güveloğlu, "Ermeni Emval-i Metrukelerine Dair Alınan Kararlar ve Ermeni Cemaati İle İlişkiler (1923-1938)", *ÇTTAD*, XVI/33, (2016), 164.

³³ Bayram Akça, *1915 Ermeni Tehciri ve Urfa Mutasarrıfı Şehit Nusret Bey*, 1. bs. (Ankara: ATAM Yayınları, 2007), 51.

³⁴ Suna Kili, *Türk Devrim Tarihi*, 10. bs. (İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2006), 117.

³⁵ Müslüm Akalın, *Milli Mücadelede Urfa*, 2. bs. (Şanlıurfa: Şanlıurfa Belediyesi Yayınları, 2007), 197.

³⁶ TBMM, Zabıt Cerideleri, Dönem: 17, Cilt: 3, 1. bs. (Ankara: TBMM Yayınları, 1984), 208.

³⁷ Kanun No: 3020, Tarih: 12.06.1984, Resmî Gazete, 22 Haziran 1984, Sayı: 18439.

³⁸ TBMM, Z.C., Dönem: 26, Cilt: 14, 274.

³⁹ Ahmet Bedevi Kuran, *İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler*, 2. bs. (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2000), 26.

Rüşdü Paşayı sadrazam, İmam-ı Sultani Hayrullah Efendi'yi de Şeyhülislam olarak atadı. Bu arada seraskerliğe de Hüseyin Avni Paşa getirildi.⁴⁰ Ancak meşrutiyet yanlısı bu kadro, sultanı tahttan indirdi ve II. Abdülhamit'i meşrutiyeti ilan etmek şartıyla tahta geçmesine rıza gösterdi. Dış sebeplerin de etkisiyle Mithat Paşa tarafından hazırlanan Kanunu Esasi 23 Aralık 1876'da yürürlüğe girdi.⁴¹ Meclis-i Ayan ve Meclis-i Mebusan şeklinde iki meclis oluşturuldu.⁴² 1 Ocak 1877'de yapılan ilk seçimle 69'u Müslüman, 46'sı gayrimüslim olmak üzere toplam 115 milletvekili ile ilk Osmanlı Mebusan Meclisi, 19 Mart 1877'de Dolmabahçe Sarayı'nda açıldı.⁴³ Üç dönem Mebusan Meclisinde Urfa'yı temsil eden Saffet Efendi, aktif milletvekillerinden birisiydi.⁴⁴ I. Meşrutiyet döneminde Urfa'nın bağlı olduğu Halep vilayetinden 3 Müslüman 1 gayrimüslim, ikinci dönemde 2 Müslüman 1 gayrimüslim; II. Meşrutiyet dönemi, birinci dönemde bağımsız Urfa sancağından 2 Müslüman, ikinci dönemde 1 Müslüman, dördüncü dönemde 2 Müslüman milletvekili seçildi.⁴⁵

I. Meşrutiyet'in ilanı, Kanunu Esasi'nin yürürlüğe girmesi gibi gelişmeler Osmanlı toplumunda meşrutiyet yönetimi taraftarlarını ilk etapta tatmin etse de, Sultan II. Abdülhamit'in 93 Harbi'nden dolayı Mebusan Meclisini tatil etmesi yoğun bir muhalefet hareketini doğurdu. Jön Türkler ile Sultan II. Abdülhamit arasında günbegün derinleşen ayrılık, 23 Temmuz 1908'de meşrutiyetin ikinci defa ilanı ile sonuçlandı.⁴⁶ Osmanlı bünyesinde bulunan azınlıkların da etkisinin olduğu⁴⁷ II. Meşrutiyet'in ilanı ile yönetim, fiilen İttihat ve Terakki Cemiyeti üyelerine geçti.

⁴⁰ Mehmet Akif Aydın, "Kanun-u Esasi", *DİA*, Cilt: 24, 1. bs. (İstanbul: Diyanet Yayınları, 2011), 329.

⁴¹ Tarık Zafer Tunaya, "Midhat Paşa'nın Kanun Tasarısı: Kanun-ı Cedid", *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt: 1, 1. bs. (İstanbul: İletişim Yayınları, 1985), 32-34.

⁴² İhsan Güneş, *Türk Parlamento Tarihi: Meşrutiyet'e Geçiş Süreci I. ve II. Meşrutiyet*, Cilt: 1, 1. bs. (Ankara: TBMM Yayınları, 1996), 56.

⁴³ Seydi Vakkas Toprak, "İlk Osmanlı Seçimleri ve Parlamentosu", *Sosyoloji Dergisi*, 26, (2013), 177.

⁴⁴ Ulaş Salih Özdemir, *Siyasal Kişiliğiyle Şeyh Saffet Efendi*, 1. bs. (İstanbul: Gürer Yayınları, 2014), 43.

⁴⁵ İhsan Güneş, *Türk Parlamento Tarihi: Meşrutiyet'e Geçiş Süreci I. ve II. Meşrutiyet*, Cilt: 2, 1. bs. (Ankara: TBMM Yayınları, 1996), 12-72.

⁴⁶ Sina Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, 7. bs. (İstanbul: İmge Kitabevi, 2014), 121-130.

⁴⁷ Georges Haupt- Paul Dumont, *Osmanlı İmparatorluğunda Sosyalist Hareketler*, çev. Tuğrul Artunkal, 1. bs. (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2000), 25.

Sulan II. Abdülhamit'in çok direnmeyerek yönetimi devretmesi, yönetici kadronun tecrübesiz oluşu, halkın bu duruma henüz hazır olmayışıyla yeni bir kaos zuhur etti.⁴⁸

II. Meşrutiyetin ilanıyla İttihat ve Terakki yönetimi 8 Ağustos 1909'da köklü bir değişikliğe gitti. Padişahın tahta çıkışlarında meclis önünde şeriat ve Kanunu Esasi ahkâmına uyacağına, vatan ve millete sadakat göstereceğine dair yemin etmesi, bireysel özgürlüğün sağlanması, basında sansürün kalkması gibi özgürlükçü ve demokratik görünen değişiklikler yapıldı. Bu gelişmelere rağmen, Mebusan Meclisinde yaşanan fikir ayrılıkları ve 1912 seçimleri, aslında muhalefete tahammül noktasında istenilen seviyeye ulaşamadığını gösteriyordu.⁴⁹

İttihat ve Terakki yönetiminin her ne kadar muhalif hareketine karşı tutumu sert olsa da bu konuda, 1909 Cemiyetler Kanununun ilanı Türk siyasî hayatında önemli bir dönemin aralanmasına katkı sağladı. Mebusan Meclisinde uzun süren tartışmalarda, böyle bir kanunun gereksiz olduğu düşünenlerin yanı sıra, kanunun yürürlüğe girmesiyle siyasî oluşumların bir nizama bağlı olmasında görülecek faydaları destekleyenler de mevcuttu.⁵⁰ Pek çok farklı görüş ve önerilerle 19 maddeden oluşan Cemiyetler Kanunu, Mebusan Meclisinin 29 Temmuz 1909 tarihli oturumunda kabul edildi.⁵¹ Bu kanun Türkiye'nin siyasî hayatında önemli rol oynayacak hem şahısların yetişmesini sağladı, hem de partilerin kurulmasına yasal dayanak oldu.⁵² Bu dayanak İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin de siyasal parti hüviyeti kazanmasında etkili oldu.⁵³

Siyasî bir hüviyet kazanmasıyla İttihat ve Terakki Cemiyeti, Anadolu'nun muhtelif şehirlerinde şubeler açarak etkinlik alanını genişletmek istedi. Bu şehirlerden birisi olan Urfa'nın İttihatçılarla tanışması İhsan Şerif Bey'in (Saru) Urfa'ya gelmesiyle başladı. İhsan Şerif Bey'in Urfa Lisesinde öğretmenliği döneminde yaptığı çalışmalar takdir toplamakla beraber, Urfa'da muhalefetin

⁴⁸ Feroz Ahmad, *İttihat ve Terakki*, çev. Nuran Ülken, 1. bs. (İstanbul: Sander Yayınları, 1971), 35.

⁴⁹ Tevfik Çavdar, *İttihat ve Terakki*, 1. bs. (İstanbul: İletişim Yayınları, 1991), 50-65.

⁵⁰ Zehra Arslan, "Ağustos 1909 Tarihli Cemiyetler Kanunu Üzerinde Meclis-i Mebusan'da Yapılan Müzakereler ve Cemiyetlerin Yapılanmasında İttihat ve Terakki Örneği", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3/11, (2010), 59.

⁵¹ Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, Dönem: 1, Cilt: 5, 1. bs. (Ankara: TBMM Basımevi, 1982), 568.

⁵² Tanık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, Cilt: 1, 5. bs. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2015), 37.

⁵³ Sina Akşin, *100 Soruda Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, 1. bs. (İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1980), 132.

gelişmesine katkı sağladı. Urfa'da İttihat ve Terakki Cemiyetine bağlılığıyla Şeyh Saffet Efendi ve Mahmut Nedim Bey ön plana çıkan şahıslardı.⁵⁴ 1914 yılı itibarıyla cemiyetin Urfa şubesi Yusufpaşa Mahallesindeydi. Aslında cemiyetin 1913 yılında Suruç'ta bir şubesi vardı; ancak aktif olmadığı gerekçesiyle kapatıldı. İttihat ve Terakki Cemiyetinden başka, Hınçakyan, Taşnaksütyun, Hürriyet ve İtilaf kulüpleri Urfa'da şube açtı.⁵⁵ II. Meşrutiyet döneminde ortaya çıkan gençlik örgütlenmeleri, bilinçli bir genç nesil oluşturma amacı güdüyordu. Bu amaçla kurulan Osmanlı Genç Derneği'nin Urfa'da bir şubesi vardı.⁵⁶

1918 yılında Birinci Dünya Savaşı'nın sona erip ardından Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasıyla, Osmanlı Devleti'ni fiilen yöneten İttihat ve Terakki Cemiyetinin varlığı son buldu. Savaşın sona ermesiyle cemiyet, Teceddüt Fırkası olarak varlığını devam ettirmeye çalıştıysa da başarılı olamadı.⁵⁷ Mondros Mütarekesi ile Anadolu, İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmeye başlandı. Böyle bir süreçte İstanbul'da yaklaşık altı ay kalan Mustafa Kemal Paşa, birtakım görüşmeler yaparak Millî Mücadele'nin başlamasında önemli bir adım attı.⁵⁸ Bu adım sonuç vermeye başladı ve 23 Nisan 1920'de TBMM kuruldu. Mustafa Kemal Paşa ve kadrosu Türkiye'nin yönetimini devraldı.⁵⁹ TBMM'nin açılışıyla ortaya çıkan hükümet şekli sorunu müzakereler sonucunda Meclis Hükümeti şeklinde neticelendi.⁶⁰ TBMM bu hükümet sistemiyle çalışmaya başladı.⁶¹ Mustafa Kemal Paşa'nın öncülüğünde Halk Fırkasının kurulması,⁶² çıkarılan yasalar, milletvekillerinin görüşlerinin beyanı ve diğer gelişmeler, birinci TBMM'nin

⁵⁴ Aykut Kansu, *1908 Devrimi*, çev. Ayda Erbal, 1. bs. (İstanbul: İletişim Yayınları, 1995), 410.

⁵⁵ Abdullah Ekinci-İsmail Asoğlu, "Meşrutiyet Yıllarında Urfa'da Cemiyet ve Kulüpler", *Osmanlı Urfası Cilt: 1*, ed. Abdullah Ekinci, 1. bs. (İstanbul: Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2018), 358-365.

⁵⁶ Zafer Toprak, "İttihat ve Terâkî'nin Paramiliter Gençlik Örgütleri", *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi*, 7, (1979), 112.

⁵⁷ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, Cilt: 1, 69. ; Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, Cilt: 2, 5. bs. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2015), 113.

⁵⁸ Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'da bulunduğu altı ay ve bu süreçte yaptığı görüşmeler için bkz. Alev Coşkun, *Samsun'dan Önce Bilinmeyen 6 Ay, (İşgal, Hüzün, Hazırlık)*, 2. bs. (İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 2015).

⁵⁹ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, Cilt: 1, 10. bs. (Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1970), 430.

⁶⁰ Mustafa Kemal Atatürk, *Söylev ve Demeçleri*, Cilt: 1, 5. bs. (Ankara: TTK Yayınları, 1997), 60-61.

⁶¹ Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, 22. bs. (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016), 508.

⁶² Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, Cilt: 2, 9. bs. (Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1969), 797.

düşünce yapısında farklılaşmaya sebep oldu. Çoğu daha önceden birbirini tanıyan lider kadro, yasaların şekli ve tenkidi noktasında fikir ayrılıklarına düştü.⁶³

29 Ekim 1923'te Cumhuriyet'in ilanının⁶⁴ şekli Türkiye Cumhuriyeti'nde bağımsız bir muhalefet partisinin kuruluşuna yol açan en önemli nedenlerden birisi oldu. Aslında bu muhalefet oluşumunun başındaki kişilerin yönetim şekliyle ilgili düşünceleri Mustafa Kemal Paşa ile pek farklı değildi. Ancak alalecele bir yöntemle bu işin gerçekleştirilmesi Halk Fırkası içinde küskün grubu ayırmak için yeterli bir sebep oldu.⁶⁵ Bu ayrılmanın sonucu olarak ortaya çıkan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın siyasî tarihimizdeki yeri ilk muhalefet partisi olmasının yanında, kurucu kadronun Mustafa Kemal Paşa kadar tanınan şahıslardan oluşmasıydı. Rauf Orbay, Kazım Karabekir, Ali Fuat Cebesoy, Refet Bele, Cafer Tayyar Eğilmez, Adnan Adıvar, Bekir Sami Kunduh gibi sözü geçen ve etkileri olan şahsiyetle parti teşekkül etti. Partinin adının konulmasında "Cumhuriyet" kelimesinin eklenmesi halk egemenliğine verdiği önemi yansıtıyordu.⁶⁶

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası 28 milletvekiliyle 17 Kasım 1924'te kuruldu ve faaliyetlerine başladı.⁶⁷ Bu faaliyetler arasında en önemli yeri teşkilatlanma süreci yer alıyordu. Fırkanın kurucularından Ali Fuat Cebesoy'un hatıralarında Doğu illerine olan bakış açılarını şu şekilde belirtiyordu: "*Bu fırka şark vilayetlerinde esaslı bir ıslahat yapılmasını zaruri görüyordu. Mülkiye teşkilatının tadiliyle muktadir valilerin tayinini, adliyenin ıslahını, mektepler açılmasını, aşiretlerin iskâmı ile derebeyliğine son verilmesi, bazı küçük vilayetlerin ilgasını ön görüyordu. Bunlardan başka, adlî mercilerin nüfuzdan uzak tutulması, mahalli ihtiyaçlara göre ıslah, münferit hâkim usulünün tatbiki, mevcut tekke ve zaviyelerin kapanması, inanç hürriyetinin geliştirilmesi, diğer ictimâî ve iktisadî ilerlemenin sağlanması*" fırkanın programında yer alıyordu.⁶⁸ Fırkanın Doğu illerine verdiği

⁶³ İhsan Güneş, *Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı (1920-1923)*, 3. bs. (İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2009), 197.

⁶⁴ TBMM, Z.C., Dönem: 2, Cilt: 3, 1. bs. (Ankara: TBMM Basımevi, 1970), 89.

⁶⁵ Andrew Mango, *Atatürk, Modern Türkiye'nin Kurucusu*, 6. bs. (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2007), 482-484.

⁶⁶ Ahmet Yeşil, "Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın Siyasi Kimliği", *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt: XVI, 1. bs. (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 5983-986.

⁶⁷ Saime Yüceer, "Cumhuriyet Dönemi Çok Partili Hayat Geçiş Sürecinde İlk Girişim: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası", *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt: XVI, 1. bs. (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 958-960.

⁶⁸ Ali Fuat Cebesoy, *Siyasi Hatıralar*, Cilt: 2, 1. bs. (İstanbul: Temel Yayınları, 2002), 140-141.

önem neticesinde şube açtığı illerden birisi Urfa oldu.⁶⁹ Burada muhalif bir oluşumun şubesinin açılmasında Urfa'da muhalif ruhun canlı olması da etkilidir.⁷⁰ Ancak bu muhalefet oluşumu uzun süre varlık gösteremedi; 1925 Şeyh Sait İsyanı ve ardından çıkarılan Takrir-i Sükûn Kanunuyla fırka kapatıldı.⁷¹

Cumhuriyet döneminde kısa süreli bir muhalefet partisi olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının ardından, ikinci bir muhalefet girişimi sonucu Serbest Cumhuriyet Halk Fırkası kuruldu. Başarısız bir muhalefet deneyimi, yolsuzluk, rüşvet, dikta yönetimi,⁷² halk ve meclis içerisindeki huzursuzluk ve 1929 Dünya Ekonomik Krizi de CHF yönetimine karşı hoşnutsuzluğu artırdı.⁷³ 1930 yılında Mustafa Kemal Paşa, edindiği gözlem neticesinde muhalef oluşumuna şans vermek ve rehavete kapılan CHF mensuplarını harekete geçirmek için “sadık” bir muhalif partinin oluşmasına karar verdi.⁷⁴ Bu muhalif partinin cumhuriyetçi, milliyetçi, laik ve iktisadî kalkınmayı amaç edinmesinin altı çizilse de⁷⁵ bu fırka, mecliste veya halk içinde toplum yapısından kaynaklanan normal bir gelişmenin ve buna dayanan siyasi bir gruplaşmanın eseri değildi. Serbest Fırka, kurulma şartları bakımından sunî bir teşekküldü. Bu partinin kurulmasını ve yönetilmesini Mustafa Kemal Paşa istedi. Ancak bu parti hoşnut olmayanların ortak çatısı oldu.⁷⁶ Her partide görülmesi muhtemel kendisini en yakın rakibine muhalif duruma düşürmesi ihtimaline rağmen,⁷⁷ Mustafa Kemal Paşa ile Ali Fethi Bey'in (Okyar) görüşmesi sonucu 12 Ağustos 1930'da Serbest Cumhuriyet Fırkası kuruldu.⁷⁸ Fırkanın idare heyeti şu isimlerden oluşuyordu: başkan Ali Fethi Bey, katib-i umumi Kütahya milletvekili

⁶⁹ Erik Jan Zürcher, *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası*, çev. Gül Çağalı Güven, 1. bs. (İstanbul: Bağlam Yayınevi, 1992), 75-78.

⁷⁰ Müslüm Akalın'dan 29.03.2019 tarihinde gelen mektup.

⁷¹ Habip Kocaman- Mustafa Ceylan, “Türkiye Cumhuriyetinin İlk Muhalefet Fırkası: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası”, *Yasama Dergisi*, 34 (2016), 14-15.

⁷² Mahmut Goloğlu, *Devrimler ve Tepkileri (1924-1930)*, 3. bs. (İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2011), 299.

⁷³ İlhan Tekeli-Selim İlkin, *1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları*, 1. bs. (Ankara: ODTÜ Yayınları, 1977), 199-203.

⁷⁴ Erik Jan Zürcher, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, çev. Yasemin Saner Gönen, 7. bs. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2000), 258-260.

⁷⁵ Afet İnan, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, 8. bs. (İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2009), 376-377.

⁷⁶ Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam*, Cilt: 3, 11. bs. (İstanbul, Remzi Kitabevi, 1992), 382.

⁷⁷ Maurice Duverger, *Politikaya Giriş*, çev. Samih Tiryakioğlu, 2. bs. (İstanbul: Varlık Yayınları, 1964), 75.

⁷⁸ Nesrin Özcan, *Serbest Cumhuriyet Fırkası*, (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1988), 110.

Nuri Bey (Conker), idare üyeleri ise Ardahan milletvekili Tahsin Bey, Ankara Milletvekili Talat Bey ve Aydın Milletvekili Reşit Galip Bey.⁷⁹ Fırkanın kurulmasıyla bir kesim Mustafa Kemal Paşa'nın teşvikiyle bir kesim de kendi rızasıyla katıldılar.⁸⁰ Ancak fırkanın durumu Mustafa Kemal Paşa'nın istediği gibi şekillenmedi. Hükümet açıktan valiler, jandarma ve polis yolu ile seçimlere müdahale ediyordu.⁸¹ Bunun üzerine muhalefet daha ciddi bir şekilde varlık gösterip TBMM'de CHF'ye yönelik eleştirilerini -özellikle belediye seçimleriyle alakalı- artırdı. Fakat bu eleştiriyle Serbest Cumhuriyet Fırkası, rejim düşmanı gibi görüldü. 17 Kasım 1930'da yöneticilerinin kararıyla, fırka feshedilmek zorunda kaldı.⁸²

Türkiye tarihinde başarısız olan bu ikinci denemenin ardından 1939 yılında patlak veren İkinci Dünya Savaşı⁸³ ve sonrası süreç, Türkiye'yi de derinden etkiledi.⁸⁴ Türkiye savaşa girmemesine rağmen, savaşın getirdiği sıkıntılara maruz kaldı.⁸⁵ Özellikle günlük yaşamı devam ettirmede ortaya çıkan zorluklar, tek parti hükümetine karşı büyük tepkilerin görülmesine neden oldu.⁸⁶ Savaş boyunca Türkiye, ihracatın artması amacıyla Avrupa ülkeleriyle ilişkilere önem verdi.⁸⁷ Savaş, müttefik devletlerin zaferiyle sonuçlanınca⁸⁸ bu duruma bağlı olarak Türkiye'nin dış politikasında yeni gelişmeler yaşandı. Sovyet Rusya'nın Türkiye'den toprak talepleri, Boğazlar üzerinde serbest geçiş imtiyazı istemesi ve 1925 yılında

⁷⁹ İhsan Sabri Balkaya, *Ali Fethi Okyar*, 1. bs. (Ankara: ATAM Yayınları, 2005), 264.

⁸⁰ İbrahim Murat Demirci, *Demokrat Parti Döneminde Elazığ Milletvekilleri ve Meclisteki Faaliyetleri*, (Yüksek Lisans Tezi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018), 6.

⁸¹ Emine Gürsoy Naskalı, *Celal Bayar Arşivinden Serbest Fırka Anıları*, 1. bs. (İstanbul: Doğan Kitap, 2010), 101.

⁸² Ali Fethi Okyar, *Atatürk-Okyar ve Çok Partili Türkiye*, 1. bs. (İstanbul: İş Bankası Yayınları, 1997), 79-87.

⁸³ Liddell Hart, *II. Dünya Savaşı Tarihi*, Cilt: 1, çev. Kerim Bağrıaçık, 2. bs. (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999), 35. ; Albert Zakharovich Manfred, *Yakın Çağlar Tarihi III*, çev. Ergün Tuncalı, 1. bs. (İstanbul: Konuk Yayınları, 1977), 7.

⁸⁴ Nebahat Oran Arslan-İlyas Topçu, "Kars'ta 1950-1954-1957 Milletvekili Seçimleri ve Demokrat Parti", *Atatürk Üniversitesi TAED*, 58, (2017), 389.

⁸⁵ Selim Deringil, *Denge Oyunu; İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası*, 6. bs. (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2015), 275-276.

⁸⁶ Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*, 2. bs. (İstanbul: Hil Yayınları, 1996), 23-30.

⁸⁷ Ernest Mandel, *İkinci Dünya Savaşının Anlamı*, çev. Bülent Tanatar, 1. bs. (İstanbul: Yazın Yayıncılık, 1995), 65.

⁸⁸ Jeremy Black, *Savaş ve Dünya Askeri Güç ve Dünyanın Kaderi 1450-2000*, çev. Yeliz Özkan, 1. bs. (Ankara: Dost Yayınları, 2009), 440.

imzalanana Türk-Sovyet saldırmazlık anlaşmasını feshetmesi üzerine,⁸⁹ Türkiye müttefikler ile olan ilişkilerini daha da geliştirmek ve Batı'ya yaklaşmak zorunda kaldı.⁹⁰ Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere müttefik devletlerle birtakım anlaşmalar imzalandı.⁹¹ Anlaşmalar çerçevesinde müttefikler, Türkiye'ye yardım yapabilmek için bazı şartlar öne sürdüler.⁹² Bunlar, Türkiye'nin savaşa girerek, Balkan Cephesi'ni açması idi.⁹³

Bu süreçte dünyada artık otoriter rejimler, birer birer yıkılıyordu. Ancak otoriter rejimlerin tamamıyla sonlandığından bahsedilemez. Nitekim Sovyet Rusya'nın varlığı 1991'e kadar devam etti.⁹⁴ Ülkeler için, siyasî ve içtimaî alanda özgürlükler, adeta bir zarurete dönüştü. Böylece, denetlenebilir bir rejim Türkiye için de kaçınılmaz oldu.⁹⁵ Bu gelişmelerle birlikte Türkiye, San-Francisco Konferansı'na katılabilmek için TBMM'de alınan kararla Japonya ve Almanya'ya savaş ilan etti.⁹⁶ Gerçekte bir savaş olmadı. Türkiye bu hamleyi yaparak konferansa katılma şartını sağladı ve aynı zamanda Birleşmiş Milletler Cemiyeti'ne üye oldu.⁹⁷ Türkiye'nin bu şekilde Batı'ya yaklaşmasında Amerikan yardımlarından faydalanma amacı vardı.⁹⁸ Bu şartlar içinde Türkiye'de demokrasi anlayışının gelişmesi, çok partili siyasal hayat ve ekonomide serbest girişim ilkeleri vardı.⁹⁹ Osmanlı Devleti döneminden beri süregelen Batı ile entegrasyon sürecinde önemli bir adım atılıyordu.¹⁰⁰

⁸⁹ Nicholas Tamkin, *Britain, Turkey and The Soviet Union 1940-1945*, 1. bs. (New York: Palgrave Macmillan Published, 2009), 131.

⁹⁰ Feroz Ahmad, *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*, 2. bs. (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2007), 111-113.

⁹¹ İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları*, Cilt: 1, 1. bs. (Ankara: TTK Yayınları, 2000), 648-649.

⁹² Baskın Oran, *Türk Dış Politikası Cilt: I*, 20. bs. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2009), 528-542.

⁹³ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 20. bs. (İstanbul: Timaş Yayınları, 2015), 370-373.

⁹⁴ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 843-845.

⁹⁵ Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller*, 1.bs. (İstanbul: Timaş Yayınları, 2010), 225.

⁹⁶ TBMM ZC, 1945, 131.

⁹⁷ Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, çev. Yasemin Saner, 31. bs. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2015), 306.

⁹⁸ Perihan Ünlü Soylu, *Türkiye'de İkinci Dünya Savaşı Sonrasında İktisadi Politikanın Dönüşümü (1945-1950)*, (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2015), 59.

⁹⁹ Ali Yaşar Sarıbay, "The Democratic Party (1946-1960)", *Political Parties and Democracy in Turkey*, Ed. Metin Heper vd., (London: Tauris Published, 1991), 119.

¹⁰⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Çağlar Keyder, *Memâlik-i Osmaniye'den Avrupa Birliğine*, 3. bs. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2005).

Bu gelişmelerle, Türkiye’de siyasî alanda değişim süreci başladı. Türkiye’nin ikinci Cumhurbaşkanı İsmet İnönü bu değişimi başlatarak¹⁰¹ 1 Kasım 1944’te TBMM’de yaptığı konuşmada¹⁰² Türk siyasî hayatında bazı değişikliklere değindi.¹⁰³ Bu girişimden sonra İnönü, 1 Mayıs 1945’te denetim mekanizmasının önemini vurgulayan konuşmasını yaptı.¹⁰⁴

Denetim mekanizması, ilk etapta CHP’nin içinden bir “Müstakil Grup” kurulmasıyla şekillendi. Ancak bu grup, hükümeti denetleme görevi verilmesine rağmen, murakabe anlamında bir faaliyet gösteremedi.¹⁰⁵ Bu süreçte CHP’de yaşanan parti içi muhalefet belirtileri görülmeye başlandı. 7 Haziran 1945’te TBMM’de görüşülen Çiftçiye Topraklandırma Kanunu tartışmaları CHP’den kopuşu hızlandırdı. Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü’nün verdiği ve Türk siyasi tarihinde “*Dörtlü Takrir*” adıyla anılan önerge ve lider kadronun CHP’den ihracı¹⁰⁶ sonrası süreç, DP’nin kuruluş zeminini oluşturdu.¹⁰⁷ 1945-1950 dönemi olaylarında ortaya çıkan siyasal, toplumsal ve ekonomik gelişmelere bağlı iç ve dış olaylar Türkiye’nin 1950-1960 döneminde geldiği noktada büyük oranda etkili oldu.¹⁰⁸

DP’nin 7 Ocak 1946 tarihinde kurulması¹⁰⁹ ile Türkiye’de siyasal hayat yeni bir döneme girdi.¹¹⁰ DP, Türkiye’nin pek çok yerinde teşkilatlanmaya giderek etki alanını genişletmeye başladı.¹¹¹ 21 Temmuz 1946 genel seçimlerinden sonra DP, 61 sandalye ile TBMM’de muhalefet olarak yer aldı.¹¹² 1946-1950 yılları arasında,

¹⁰¹ Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam*, Cilt: 2, 6. bs. (İstanbul: Remzi Kitabevi 1991), 430-437.

¹⁰² Feroz-Bedia Ahmad, *Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971*, 1. bs. (İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1976), 15.

¹⁰³ TBMM, Z.C., Devre: 8, (Ankara: TBMM Matbaası, 1945), 8.

¹⁰⁴ Tefik Çavdar, *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi*, 1. bs. (Ankara: İmge Yayınevi, 1995), 393.

¹⁰⁵ Hasan Bülent Kahraman, *Türk Siyasetinin Yapısal Analizi II (1920-1960)*, 2. bs. (İstanbul: Agora Kitaplığı, 2012), 189-190.

¹⁰⁶ BCA, 490-1-0-0/5-27-17. Tarh: 22.09.1945; Nasrullah Uzman, “İktidardan Muhalefete M. Fuad Köprülü’nün Siyasi Mücadelesi (1956-1966)”, *Gazi Akademik Bakış*, 7/13, (2013), 186.

¹⁰⁷ M. Serhan Yücel, *Demokrat Parti*, 1. bs. (İstanbul: Ülke Kitapları, 2001), 47.

¹⁰⁸ H. Bayram Kaçmazoğlu, *Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartışmaları*, 1. bs. (İstanbul: Doğu Kitabevi, 2012), 15.

¹⁰⁹ Mustafa Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, 1. bs. (Ankara: Phoenix Yayınevi, 2004), 62.

¹¹⁰ https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/917/200805461_1946.pdf?sequence=1&isAllowed=y Erişim Tarihi: 25.06.2018.

¹¹¹ DP ve diğer partilerin 1946-1960 yılları arası Urfa’da teşkilatlanmaları hakkında ileride ayrıntılı bilgi verilecektir.

¹¹² TBMM Kütüphane ve Dokümantasyon Müdürlüğü, *Seçim, Seçim Sistemleri ve Türkiye’de Uygulamalar*, (Ankara: TBMM Yayınları, 1982), 92.

DP'nin oy oranı artarken, CHP'nin azalıyordu. Bu değişkenliğin yaşanmasında CHP'nin uzun yıllar iktidarda bulunmasından kaynaklanan yıpranma payı¹¹³ ve DP'nin TBMM'deki makul muhalefeti etkiliydi. Bundan başka halkın teveccühü sayesinde DP aynı oranda taraftar kazanırken, CHP kaybetti.¹¹⁴ DP'nin asıl başarısı kırsal kesimin sempatisi kazanmayla başladı. Bu kesim ekonomik hayatta önemli bir statü kazandı.¹¹⁵

Türkiye'de çok partili hayata geçişle Urfa'da tek parti iktidarına karşı bir muhalefet hareketi başladı. Bu harekete dair Urfa'da CHP'ye karşı muhalefetin gelişimi hakkında 10. Dönem DP Urfa milletvekili Mahmut Celal Öncel'in anıları büyük önem arz etmektedir. Öncel anılarında: “1946 yılının Nisan ayında ben ve maliye memuru Osman Mutlu ile birlikte Urfa'ya gelen avukat Fazıl Kürkçüoğlu'nun yazıhanesine gidiyorduk. Onunla Urfa'nın umumi durumu hakkında görüştük. Bu esnada birisi daha oraya geldi ve Fazıl Bey'e CHP'ye karşı belediye başkanlığına bağımsız girmesini teklif etti. Fazıl Bey, “Urfa'ya yeni geldiğini ve buradaki siyasi yapı ile ilgili durumu tecrübe etmeden böyle bir işe kalkışmayacağını” söyledi.¹¹⁶ Ben de Fazıl Bey'e destek verdim. Fazıl Bey, sen de iştirak edecek misin? diye sordu. Ben de evet dedim. Arkadaşım Osman Mutlu da bize katıldı. Fazıl Bey'e konuyu açan yaşlı adamın Osman Halidi Yetkin olduğunu sonradan anlamıştım. Böylece dört kişi olduk ve muhalif siyasi oluşumumuz belirginleşti. Belediye azalarının kimler olacağını tartışmaya başladık. Sıra şahıslarla görüşmeye geldi. Görüştüğümüz kişiler Fazıl Bey'in yazıhanesine gelmeye başladılar. Böylece yazıhane siyasi oluşumumuzun merkezi oldu. Pek çok arkadaşımız bize bu konuda destek verdi. 1946 belediye seçimlerinde CHP'ye karşı kazanan yerler Urfa merkez ve Birecik oldu. DP iktidarı demokrasi gönüllülerini sayarken Urfa'yı unutmayacaktır.¹¹⁷ Gün geçtikçe daha kalabalık kitlelerle toplantılar yapıyorduk. CHP'yi mağlup etmek ilk hedefimizdi. Bazı kimseler 11 yıldır belediye başkanı olan Ömer Alay'ı devirmek için bizimle ittifak kurdular. Listemizi ekseriyetle azimkâr ve idealistler oluşturdu. Buna

¹¹³ Maurice Duverger, *Siyasi Partiler*, çev. Ergun Özbudun, 2. bs. (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1974), 401.

¹¹⁴ Fehmi Akın, *Türkiye'de Çok Partili Dizgeye Geçiş Sürecinde Demokrat Parti-Cumhuriyet Halk Partisi İlişkileri (1946-1947)*, (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004), 112-113.

¹¹⁵ Berna Turam, *Between Islam and State*, 1. bs. (California: Stanford University, 2007), 44.

¹¹⁶ Demokrat Urfa, 17 Ağustos 1955, Sayı: 601.

¹¹⁷ Demokrat Urfa, 20 Ağustos 1955, Sayı: 602.

rağmen tesanüd yemini edildi. CHP'liler ellerindeki iktidarlarına o kadar güveniyorlardı ki, bize önem vermiyorlardı. Ve bizi "Yandım Allah" kampanyası olarak addediyorlardı. Hakikaten "Yandım Allah" kampanyası idik, hepimizin cebi yoklansaydı tatmin edici bir şey yoktu. Fazıl Bey'in de cebi boştu. Yalnız azmimiz ve kuvvetimiz vardı, efkâr-ı umumîye yanımızda idi. Listemizin belli başlıları, Fazıl Edip Kürkçüoğlu, Reşat Aksoy, Abdullah Edip Erden, Hulusi Kılıçarslan, İsa Okutan, Reşat Tahtasız, Celal Güllü, Sıtkı Öncel, Arif Ağa'nın yeğeni Fetullah Şakir, Terzi Abdurrahman, Ali Saip Ünlüsoy. Arkadaşımız Ali Saip Ünlüsoy, bir suiistimal sebebiyle Vali Hasip Kayhan tarafından memuriyetten atıldı. Hasip Kayhan, grubumuzu dağıtmak için Ali Saip'i geri memuriyete alacağını söyleyince Ali Saip yeminini unutarak CHP saflarına geçti. Reşat Tahtasız CHP'lilerin etkisiyle bizden ayrıldı. Celal Güllü, seçim başlangıcına kadar müteahhitlik yaptığı Hilvan'dan gelmedi. Sıtkı Öncel haberi olmadan, Osman Mutlu benim söylemem üzere yazıldı. O da Akçakale'de buğday satmakla meşguldü. Seçime az kala bize katıldı. Reşat Tahtasız, Abdullah Edip Erden, Fetullah Şakir, Osman Mutlu, Terzi Abdurrahman fedailerden idiler.¹¹⁸ Biz fikir ve hareketlerimizi organize ederken propaganda işleri hızlanıyordu. Kimlerin ne zaman konuşacağına yine Fazıl Bey'in yazıhanesinde kararlaştırıyorduk. Basit yiyeceklerle gece yarılarna kadar çalıştık. Fakat yapılacak konuşmayı kimse taahhüt etmiyordu, çünkü bazı tehlikeler sezmiştik. Bu esnada Fetullah Şakir konuşma vazifesini kabul etti. Ben ve Fetullah konuşma işlerini üstlendik.¹¹⁹ 1946'da geçerli olan seçim kanununa göre propaganda muayyen değil, hatibin bulduğu her fırsatta yapılabiliyordu. Fetullah ve ben değişik istikametlerde, pazarlarda ve Cuma günleri camilerde halka hitaba başladık. Fetullah benden daha iyi konuşuyordu. Heyecan umumiyetle sirayet etti. Liste bastırmak için Milli Kalkınma Partisi ile müşterek çalıştık. Aday listemizin baskı işi Gaziantep'te bir matbaada yapıldı. Ücretini Fazıl Bey ödedi. Seçime birkaç gün kala vilayetten gelen bir habere göre siyasi bir teşekküle üye olmadığımızdan seçimlerde matbu bir liste kullanamayacağımız bildirildi. Zaman kısa olduğu için daktilo ile liste teksiri yaptık. Daktiloların çoğunu Fazıl Bey adliyeden tedarik etti. Bu itibarla adliyeyi kendimize müzahir saydık. 10 adet daktilo ile gece işe başladık, iğne ile kuyu kazmak gibi. Vaktin darlığı bizi Milli Kalkınma Partisi ve Müstakillerle aday olarak birleşmeye

¹¹⁸ Demokrat Urfa, 23 Ağustos 1955, Sayı: 603.

¹¹⁹ Demokrat Urfa, 26 Ağustos 1955, Sayı: 604.

mecbur etti. Listemizde MKP'den 5 kişi, Abulbaki Balkıs, Mustafa Bozcan ve Vahid Gayberi ile diğer 2 kişiden oluşuyordu.¹²⁰ 1946 yılında Urfa CHP il başkanı Osman Ağan güçlü bir şahsiyetti. Onu mağlup etmek zordu. Vali Halis Bilaloğlu 1946 belediye seçimleri öncesi adayların potansiyellerini ölçüyordu. Rakamlarda yanıltıcı bilgiler veriliyordu. Oysa Vali Bilaloğlu Urfa'ya çok hizmet etmiş saygın bir valiydi. 1946 yılında Akçakale ve merkezdeki çekirge sürüleri ile çok ciddi bir mücadele vermişti. Seçimin müdahalesiz yapılacağına pek ümit yoktu. Seçime birkaç gün kala Fazıl Bey sık sık davet ediliyor, bazı muhalif arkadaşlar emniyet kuvvetlerince taciz ediliyordu. Urfa'da açılan caddeler Vali Bilaloğlu sayesinde idi. Ancak iktidar olan CHP inancı hizmetini gölgeledi. Vali bazı hükümsüz tedbirlerle bizi dağıtmak istiyordu. Genellikle Fazıl Edip Kürkçüoğlu'nu tazyik ediyordu.¹²¹ Yaklaşan belediye seçimleri öncesi sandık müşahidi lazımdı. Daha önceden evinde toplantı yaptığımız veteriner müdürlüğünde şoför olan Çizo Mahmut'un evinde toplantı yaptık. Çizo aday olmadıysa da davaya gönül vermişti. Tepe mahallesinde müşahit seçilen Terzi Abdurrahman gidemeyeceğini söyledi. Onun yerine Gümüškaşık mahallesinden başkası gönderildi. Bu mahallede çok sıkıntılı insanlar oturuyor ve valiye bütün oyları vaat etmişlerdi. Eve gittim, güvendiğim gençlere durumu anlattım. Kapı komşum Mehmet Hanze'yi Hacıhamza mahallesinde görevlendirdik. Seçim öncesi şehir sessizdi.¹²² Seçim günü, Köroğlu kahvesine uğradım, ayrı ayrı masalara liste bıraktım. Propaganda yasak olmasına rağmen kısa bir konuşma yaptım. Müstakil grubumuzun listeleri merak gördü. Seçim başladı ve müdahalesiz devam ediyordu. Bayanların katılımı yoğundu. Hayati Karakoyunlu'nun evinden "Yaşa Fazıl Bey!" sesleri geliyordu. Urfalı kadınlar da davamıza katılıyordu. Seçim günü öğleye kadar seçimin muhalifler lehine ilerlediğini haber alan Vali Bilaloğlu'nun, bazı seçmenleri tehdit ettiği ve toplu oy kullandığı iddia edildi. Ancak bu tür girişimler etkili olmadı. CHP'lilerin en çok güvendiği Tepe Mahallesinin 730 oyundan 128'i CHP'ye 107'si ise müstakillere verilmişti. Benim müşahit bulunduğum sandıkta polis vilayetten aldığı emre rağmen doğru sayımı yaptırdı.¹²³ Seçim saati tamamlanınca sandıklar belediye binasına taşındı. Urfalılar Sarayönü caddesinde sonuçları

¹²⁰ Demokrat Urfa, 30 Ağustos 1955, Sayı: 605.

¹²¹ Demokrat Urfa, 6 Ekim 1955, Sayı: 616.

¹²² Demokrat Urfa, 10 Ekim 1955, Sayı: 617.

¹²³ Demokrat Urfa, 13 Ekim 1955, Sayı: 618.

beklemeye başladılar. Pek çok kişiyle Fazıl Bey'in gittiği Tuzeken camisine gittik. Fazıl Bey, seçime müdahale edilmesine kesin bir şekilde karşı çıktı. Valinin denetiminde yapılan sayım işlerine muhalif grup adına Reşat Aksoy ve Hulusi Kılıçarslan katıldılar. Bazı usulsüzlükler iştiliyordu. Eyyübiye mahallesi sandığı valiye takdim edildiğinde; “bütün oylar CHP'ye midir” dedi. Sayım esnasında muhaliflerin ekseriyeti üzerine vali, evine gitti. Böylece sayıma ara verilmiş oldu. Bunun üzerine muhalifler endişelendi. Ve sandıkların başında dört kişi gözlemci olarak kaldı. Üç gün sonra vali sayım işleri için tekrar izin verdi. Seçim sonuçlandı ve Fazıl Edip Kürkçüoğlu Urfa Belediye Başkanı seçildi. CHP'liler sükûnetle bu sonucu karşıladılar. Bu sonuç Urfa'da CHP iktidarına karşı kazanılan ilk muhalif zaferiydi.”¹²⁴

Urfa'da bu şekilde cereyan eden ve DP'nin kuruluşuyla sistemleşen çok partili hayat, 14 yıl kesintisiz sürdü. Türkiye'de aslında 27 Mayıs'ın ilk habercisi olan gelişme 14 Mayıs 1950 seçim sonuçlarından rahatsız olan bir grup askerın İsmet İnönü'ye “askerî müdahale” teklifleriydi. Ancak İnönü bu teklife olumlu cevap vermedi.¹²⁵ İnönü'nü bu siyasi tahammülünün de etkisiyle çok partili hayata dair üçüncü girişim 14 yıl başarılı bir süreç yaşadı. İktidar, ilk defa kurucu partiden başka bir partiye halkın oyuyla el değiştirdi. Ancak geçen 10 yıllık süreçte iktidarda olan DP, zamanın şartlarını yerine getirmede kendisiyle çelişti. 27 Mayıs 1960 öncesi Türkiye'de siyasî buhran baş gösteriyordu. DP, varlığının gayesini kaybetmiş, anayasayı önemseyememiş, yaşanan hukuksuzluklar kanlı sonuçlar doğuracak hale gelmişti. Yani küçük bir kıvılcım darbe için yeterliydi. “İhtilal” sözcüğü artık günlük konuşmalarda kullanılıyordu.¹²⁶ Bu esnada 14 Temmuz 1958'de Irak'ta meydana gelen ihtilal, DP'nin üst kademesinde beklenmeyen bir etki yaptı. İhtilal sonucunda başta kral olmak üzere hanedana mensup pek çok kişi hayatını kaybetti.¹²⁷ Bu gelişmenin DP yöneticilerini tedirgin etmesi normaldi. DP iktidarının bazı uygulamaları ve buna karşı koyulan tepkiler, yaklaşan felaketin habercisiydi. Bu

¹²⁴ Demokrat Urfa, 24 Ekim 1955, Sayı: 621.

¹²⁵ Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam*, Cilt: 3, 5. bs. (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1988),45- 46. ; Şerif Demir, *Türk Siyasi Tarihinde Adnan Menderes (1930-1960)*, (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2009), 412.

¹²⁶ Şevket Süreyya Aydemir, *İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali*, 2. bs. (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1976), 292.

¹²⁷ Mustafa Bostancı-Erdal Karaca, “Bağdat Paketi'na Etkisi Bakımından 1958 Irak Askeri Darbesi”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 14/27, (2018), 131.

gelişmelerden birisi CHP'nin faaliyetlerinin denetlenmesi yönünde oluşturulan "Tahkikat Komisyonu" idi.¹²⁸ Üniversitede yaşanan olaylar gerginliği tırmandırıyordu.¹²⁹ Ülke ekonomisinin kötü gidişatı halkın iktidara olan tepkisini artırıyor.¹³⁰ İktidar ile ordu mensupları arasındaki uçurum derinleşiyor, hatta yeniden bir seçim isteyen subaylar muhalefetini açıkça belirtiyordu.¹³¹ Siyasî, toplumsal, ekonomik ve askerî gelişmeler bu şekildeyken Menderes, CHP iktidarını sorumlu tutuyordu. Sokak eylemleri 28 Nisan'da İstanbul'da üniversite öğrencileriyle başladı. Bu olay, bir gün sonra Ankara'ya sıçradı. DP iktidarı sert bir tedbir olarak İstanbul ve Ankara'da sıkıyönetim ilan etti. Darbeci subayların iktidar kanadındaki asıl hedefi Menderes'ti. Dönemin Kara Kuvvetleri Komutanı Cemal Gürsel, darbeden önce Millî Savunma Vekili Ethem Menderes'e ordu içindeki darbe hazırlığını ve Celal Bayar'a olan muhalefeti anlatan bir mektup gönderdi.¹³² Darbecilerin bir diğer hazırlığı da siyasîleri itibarsızlaştırmaktı.¹³³ Bu gibi telkinleri ciddiye almayan DP iktidarı, bu defa "555 K"¹³⁴ olayı olarak bilinen 5 Mayıs'ta Kızılay'da yapılan protestoyla karşı karşıya kaldı.¹³⁵ 25 Mayıs'ta toplanan DP meclis grubu ülkede yaşanan gelişmeleri görüşmeye başladı. Menderes, grubu yatıştırmak için sakin bir üslup kullandı. Ege gezisinden ve meclisteki görüşmelerden söz eden Menderes'e, kendi grubundan milletvekilleri bile itiraz etti.¹³⁶ DP'nin kendi bünyesinde görülen bu fikir ayrılıkları da sonun başlangıcını getirdi. İstanbul ve Ankara'da darbeci subaylar harekete geçti.¹³⁷ Celal Bayar bulunduğu Çankaya

¹²⁸ TBMM, ZC, Dönem: 11, Cilt: 13, 1. bs. (Ankara: TBMM Basımevi, 1960), 189-213.

¹²⁹ Celal Bayar, *Başvekilim Adnan Menderes*, 1. bs. (İstanbul: Baha Matbaası, 1969), 34.

¹³⁰ Cezmi Eraslan, "Atatürk'ten Sonra Türkiye'nin İç Politikası", ed. Yaşar Akbıyık vd., *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, 6. bs. (Ankara: ATAM Yayınları, 2009), 568.

¹³¹ Kurtuluş Kayalı, *Ordu ve Siyaset*, 5. bs. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2012), 71-72.

¹³² Şerif Demir, "Demokrat Parti ve 27 Mayıs Askeri Darbesi", ed. Abdullah Ekinci vd., *İslam Tarihinin İlk Asrından Günümüze Darbeler Tarihi*, 1. bs. (İstanbul: Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2017), 149.

¹³³ Cemil Koçak, *Darbeler Tarihi*, 2. bs. (İstanbul: Timaş Yayınları, 2016), 75.

¹³⁴ 1960 İhtilali'nin zeminini hazırlayan olaylardan en planlı ve programlısı 555 K olayıdır. 555 K, DP aleyhtarı eylemcilerin geliştirdikleri bir şifreydi. Bu şifrenin açılımı; 'beşinci ayın beşinci günü saat beşte Kızılay'da bir gösteri yapılacaktır. Bu şifre, kulaktan kulağa büyük bir hızla yayılarak Kızılay'da müthiş bir kalabalığın oluşmasına neden oldu. Adnan Menderes, Kızılay'a göstericileri yatıştırmak için gitmiş, göstericilerin arasına girdi. Menderes, göstericilerin elinden bir gazetecinin arabasına bindirilerek kurtarıldı. Ümit Erdoğan, *Demokrat Parti ve 1960 ihtilali*, (Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006), 39.

¹³⁵ Bedri Baykam, *27 Mayıs İlk Aşkımızdı*, 1. bs. (Ankara: Ümit Yayıncılık, 1994), 316.

¹³⁶ Şerif Demir, *Düello Menderes ve Önünü Demokrat Parti'den 27 Mayıs Darbesi'ne Olaylar*, 1. bs. (İstanbul: Timaş Yayınları, 2011), 220-221.

¹³⁷ Deniz Bayburt, *27 Mayıs İhtilalini Hazırlayan Sebepleri ve Tahkikat Komisyonu*, (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001), 300-304.

Köşkü'nde, Adnan Menderes ise Kütahya'da tutuklandı.¹³⁸ Darbe, pek çok kesim tarafından CHP-Asker ilişkisi bakımından tartışıldı.¹³⁹ Darbenin ardından iktidarı el alan Millî Birlik Komitesinin Yassıada yargılamaları sonucu Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan hakkında idam cezası verildi. 16 Eylül 1961'de Hasan Polatkan ve Fatin Rüştü Zorlu idam edildi.¹⁴⁰ Adnan Menderes'in cezası ise sağlık sorunlarından dolayı bir gün ertelenerek 17 Eylül 1961'de infaz edildi.¹⁴¹ Celal Bayar'a verilen idam cezası, yaş haddinden dolayı ömür boyu hapis cezasına çevrildi. Bayar'ın sağlık durumu kötüleşince 7 Temmuz 1966'da Türkiye'nin beşinci Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay döneminde hapis cezası kaldırıldı.¹⁴²

¹³⁸ Abdi İpekçi-Ömer Sami Coşar, *İhtilalin İcyüzü*, 11. bs. (İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2012), 166-177.

¹³⁹ Kemal H. Karpat, *Osmanlıdan Günümüze Asker ve Siyaset*, 1. bs. (İstanbul: Timaş Yayınları, 2010), 273-277.

¹⁴⁰ Rasim Koç, *İdam Sehпасındaki Dışışleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu*, 1. bs. (İstanbul: Kopernik Yayınları, 2018), 314-315.

¹⁴¹ Orhan Cemal Fersoy, *Bir Devre Adını Veren Başbakan Adnan Menderes*, 1. bs. (İstanbul: Hun Yayınları, 1978), 427-429.

¹⁴² BCA, 030-11-1-00/320-29-3. Tarih: 07.08.1966

BİRİNCİ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE URFA'NIN İDARİ YAPISI

Bu bölümde 1950-1960 yılları arasında Urfa'nın idarî yapısında görülen gelişmelere değinildi. Merkez ve diğer ilçerin kısa bir tarihi, bu süreçte yer adlarında meydana gelen değişiklikler, ilçelere bağlı yerleşim yerleri, bu on yıllık sürede Urfa'da görev yapan idareciler dönemlerinde meydana gelen gelişmeler etrafında bu bölüm şekillendi.

1516 yılında gerçekleşen Mercidabık Savaşı'nın Osmanlı Devleti'nin zaferiyle sonuçlanmasıyla Halep, Memlûklulardan Osmanlılara geçti. Bu süreçte Urfa da Osmanlı hâkimiyetine girmiş oldu.¹⁴³ Urfa “Ruha” adıyla, ilk önce Diyarbekir eyaletine bağlıyken daha sonra Rakka eyaletine, 1867 yılında ise Halep vilayetine bağlandı,¹⁴⁴ 1910'da ise bağımsız bir sancak oldu.¹⁴⁵ Millî Mücadele'nin ardından, 20 Nisan 1924 tarih ve 491 sayılı mülga Teşkilat-ı Esasiye Kanununun 89. maddesi livaları kaldırarak idari teşkilatı vilayet haline dönüştüren düzenleme ile Urfa sancağı il statüsüne dönüştürüldü.¹⁴⁶ 1925-1926 Türkiye Cumhuriyeti devlet salnamesindeki bilgilere göre, Urfa'nın merkez, Harran, Suruç ve Birecik olmak üzere toplam 4,¹⁴⁷ 1927-1928 ve 1928-1929'da, Suruç, Birecik, Hilvan, Viranşehir, Harran, Yaylak ve Siverek olmak üzere 7 ilçesi mevcuttu.¹⁴⁸ 1926-1953 yılları arası Urfa merkez, Birecik, Harran, Suruç, Hilvan, Viranşehir, Yaylak ve Siverek; 1954-1960 yılları arası Halfeti'nin¹⁴⁹ de eklenmesiyle Urfa'ya bağlı ilçe sayısı 8'e çıktı.¹⁵⁰

18 Haziran 1949 tarih ve 7236 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 5422 numaralı İl İdaresi Kanunu ile Türkiye'de bazı il, ilçe ve bucakların kurulması ve yer

¹⁴³ Kazım Paydaş, “Urfa'nın Osmanlı Hâkimiyetine Geçmesi”, *Osmanlı Urfası Cilt: 1*, ed. Abdullah Ekinci, 1. bs. (İstanbul: Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2018), 38-39.

¹⁴⁴ Mehmet Emin Üner, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Urfa Tarihi*, 1.bs. (Şanlıurfa: Şanlıurfa Valiliği Yayınları, 2009), 33-35.

¹⁴⁵ Abdullah Ekinci-Kazım Paydaş, “Kuruluşundan Osmanlı Hâkimiyetine Urfa Siyasi Tarihi”, *Osmanlı Urfası*, Cilt: 1, ed. Abdullah Ekinci, 1. bs. (İstanbul: Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2018), 26.

¹⁴⁶ Urfa Valiliği, *Urfa 1967 İl Yılığ*, 1. bs. (Sivas: Doğu Matbaası, 1968), 46.

¹⁴⁷ 1925-1926 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, (İstanbul: Matbaayı Amire, 1926), 500.

¹⁴⁸ 1926-1927 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, (İstanbul: Matbaayı Amire, 1927), 687; 1927-1928 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, (İstanbul: Matbaayı Amire, 1928), 336.

¹⁴⁹ TBMM, Z.C., Dönem: 9, Cilt: 29, (Ankara: TBMM Matbaası, 1954), 19.

¹⁵⁰ Musa Şaşmaz, *Türkiye'nin İdari Taksimatı (1920-2013)*, Cilt: 14, 1. bs. (Ankara: TTK Yayınları, 2014), 300.

adlarının millileştirilmesi amacıyla kanunî zemin oluşturuldu.¹⁵¹ Yeni ilçelerin kurulması ve yer adlarının millileştirilmesi 1950-1960 yılları arasında da devam etti.¹⁵² Bu süreçte Urfa'da pek çok yer adında değişim oldu.

1950-1960 yılları arası Urfa'nın idaresinde pek çok vali, vali yardımcıları, kaymakamlar, belediye başkanları ve muhtelif kurumların amirleri görev yaptı. Bu süreçte Urfa'da 10 vali bulundu. Valilerin görev süreleri ortalama bir yıl idi. En uzun süre görev yapan Vali Kadri Erdoğan oldu. Valiler görevleri süresince Urfa'ya hizmet etmek için pek çok girişimde bulundular. Hatta bu hususta kimi zaman halk ile sorun yaşayan valiler de oldu. Valilerden başka Urfa'da 6 belediye başkanı görev yaptı. Başkanların arasında görev süresi bitmeden vefat eden, milletvekili olan, görevinden uzaklaştırılan oldu. Urfa'da çeşitli Vekâletlerin amirleri ve kolluk kuvvetleri görev yaptılar.

1.1. 1950-1960 YILLARI ARASI URFA'YA BAĞLI İLÇELER

1.1.1. Merkez İlçesi

1950 yılı verilerine göre Urfa merkez (23), Akziyaret (33), Kabahaydar (21), Mercihan (29), Payamlı (32) ve Soğmatar (37) bucaklarına bağlı toplam 175 yerleşim birimi vardır.¹⁵³ 1955'te merkez (25), Mercihan (28), Payamlı (30), Soğmatar (37), Akziyaret (33) ve Kabahaydar (21) bucaklarında toplam 174 yerleşim birimi vardır.¹⁵⁴ 1960'ta merkez (26), Akziyaret (33), Kabahaydar (21), Mercihan (29), Payamlı (30), Soğmatar (38) bucaklarında toplam 177 yerleşim birimi mevcuttur.¹⁵⁵ 1950-1960 arası merkez ilçesinin toplam yerleşim birimi 1950 yılında 175 iken, 1955 yılında 174 ve 1960 yılında 177 oldu. Merkez bucağına bağlı yerleşim birimleri 1960'a gelindiğinde 25'e çıktı. Diğer bucaklar arasında Mercihan ve Soğmatar'da değişiklikler görüldü.

¹⁵¹ Resmi Gazete, 18 Haziran 1949, Sayı: 7236.

¹⁵² Zehra Arslan, *Demokrat Parti Döneminde Trabzon (1950-1960)*, (Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011), 21.

¹⁵³ İGM, 22 Ekim 1950 Genel Nüfus Sayımı (Vilayet, İlçe, Nahiye ve Köyler İtibarıyla Nüfus), 372-373.

¹⁵⁴ İGM, 23 Ekim 1955 Genel Nüfus Sayımı, Yayın No: 399, (İstanbul: DİGM Yayınları, 1961), 527-529.

¹⁵⁵ İGM, 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı, 555-558.

3 Nisan 1957'de Payamlı bucağı merkezi mülkî ve idarî gerekçelerle Aşağıbeyso köyüne taşındı.¹⁵⁶ Harran bucağına bağlı Telleşep köyü, merkeze 7 Akçakale'ye 32 kilometre uzakta olmasından dolayı resmî ve özel işlerde yaşanan zorlukları gidermek adına Soğmatar bucağına bağlandı.¹⁵⁷

Tablo 1: 1950-1960 Yılları Arası Urfa Merkez ve İlçelerine Bağlı Köyler Sayıları:

İlçeler	1950 ¹⁵⁸	1955 ¹⁵⁹	1960 ¹⁶⁰
Merkez İlçe	175	174	174
Akçakale (Harran)	98	99	99
Birecik	71	35	36
Bozova	74	74	74
Hilvan	47	48	48
Siverek	52	52	52
Suruç	70	70	70
Viranşehir	36	36	36
Halfeti	-	35	35

Tablo 2: 1950-1960 Yılları Arası Urfa Merkez ve İlçelerine Bağlı Bucaklar:

İlçeler	1950 ¹⁶¹	1955 ¹⁶²	1960 ¹⁶³
Merkez İlçe	Merkez, Akziyaret, Kabahaydar, Mercihan, Payamlı, Soğmatar	Merkez, Akziyaret, Kabahaydar, Mercihan, Payamlı, Soğmatar	Merkez, Akziyaret, Kabahaydar, Mercihan, Payamlı, Soğmatar
Akçakale (Harran)	Merkez, Harran, Nusratiye.	Merkez, Harran, Nusratiye.	Merkez, Harran, Nusratiye.
Birecik	Merkez, Böğürtlen, Halfeti	Merkez, Böğürtlen.	Merkez, Böğürtlen.
Bozova	Merkez, Bazıki, Kanlıavşar.	Merkez, Bazıki, Kanlıavşar.	Merkez, Bazıki, Kanlıavşar.
Hilvan	Merkez, Gölcük, Ovacık.	Merkez, Gölcük, Ovacık.	Merkez, Gölcük, Ovacık.
Siverek	Merkez, Bucak,	Merkez, Bucak,	Merkez, Bucak,

¹⁵⁶ BCA, 030-11-1/264-13-9. Tarih: 03.04.1957

¹⁵⁷ BCA, 030-11-1/190-6-1. Tarih: 03.03.1947

¹⁵⁸ İGM, 22 Ekim 1950 Genel Nüfus Sayımı, Yayın No: 410, (İstanbul: DİGM Yayınları, 1961), 43.

¹⁵⁹ İGM, 23 Ekim 1955 Genel Nüfus Sayımı, Yayın No: 399, (İstanbul: DİGM Yayınları, 1961), 43.

¹⁶⁰ İGM, 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı, Yayın No: 444, (Ankara: DİGM Yayınları, 1963), LVI.

¹⁶¹ İGM, 22 Ekim 1950 Genel Nüfus Sayımı (Vilayet, İlçe, Nahiye ve Köyler İtibarıyla Nüfus), Yayın No: 359, (Ankara: DİGM Yayınları, 1951), 372-378.

¹⁶² İGM, 23 Ekim 1955 Genel Nüfus Sayımı, 527-537.

¹⁶³ İGM, 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı, 556-565.

	Çaylarbaşı, Dağbaşı, Karacadağ, Karakeçi, Şekerli	Çaylarbaşı, Dağbaşı, Karacadağ, Karakeçi.	Çaylarbaşı, Dağbaşı, Karacadağ, Karakeçi.
Suruç	Merkez, Mürşitpınar	Merkez, Mürşitpınar.	Mekrz, Mürşitpınar.
Viranşehir	Merkez, Ceylanpınar, Demirci	Merkez, Ceylanpınar	Merkez, Ceylanpınar
Halfeti	-	Merkez.	Merkez.

1960 yılında Urfa merkez ilçesine bağlı bucaklarda bazı yerleşim birimlerinin adında değişiklik görülmektedir.

Tablo 3: Urfa Merkez İlçesine Bağlı Bucaklarda Değişen Yer Adları.¹⁶⁴

Bucak	Eski Adı	Yeni Adı	Bucak	Eski Adı	Yeni Adı
Merkez	Fiyen	Boydere	Akziyaret	Başviran	Başören
“	Büyükkeşişlik	Büyükalanl 1	“	Tezharap	Bölücek
“	Germüş	Dağeteği	“	Büyüksülüklü	Büyükkarkılı
“	İlçene	Konuklu	“	Kürdük	Höyükli
“	Kilolar	Köksüren	“	İsaveran	İsaören
“	Küçükkeşişlik	Küçükalanl 1	Kabahayda r	Aşağıağviran	Aşağıgören
“	Karaharaba	Örencik	“	Aşağıtahtani	Aşağıçkara
“	Melikviran	Oğulbey	“	Edene	Gülpınar
“	Mersaikantara	Otlukalan	“	Anzeli	Kavakbaşı
“	Cüneyde	Yeniköy	“	Hisköçeri	Kızılpınar
Payamlı	Aşağıbeyso	Dolunay	“	Delikulu	Koçak
“	Hasangüm	Ağılıcık	“	Ortaviran	Ortaören
“	Zivink	Akıncı	“	Şarışık	Sarışeyh
“	Hacıbedirburcu	Altınbaşak	“	Dodaş	Taşlıca
“	Harapbayır	Altkonak	“	Mahsumiye	Üçgöze
“	Harapbayır	Çiftkemer	“	Yukarıhacalı	Yeroluk
“	Zeytoğlu	Ergün	“	Yukarıağviran	Yukarıağören
“	Cembel	Geçit	“	Koymafevkani	Yukarıkoyma t
“	Yukarıgöbekli	Göbekli	Soğmatar	Cabirülensar	Yardımcı
“	Küfrü	Göldere	“	Arapoku	Açmalı
“	Harapreyş	Karataş	“	Akviran	Ağören
“	Koçviran	Koçören	“	Telmehriz	Akdilek
“	Birdirij	Olukyanı	“	Telenbar	Anbartepe
“	Yukarıkubik	Örcünlü	“	Alibar	Apalı
“	Mağaracık	Överler	“	Küçükcelle	Bakışlar

¹⁶⁴ İGM, 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı, 555-558.

“	Heştiran	Tekyamaç	“	Telhemar	Başören
“	Yukarıazdik	Yanıkçöğür	“	Büyükcana	Büyükdüzlük
Soğmata	Nakıphan	Ulucanlar		Akveranhacıhasan	Duruca
“	Yunuskeberli	Uluköy		Aynhalil	Gözeler
“	Cerbeşli	Umuroba		Arapoğlu	Günbalı
“	Büyükkrusum	Vergili		Donalı	Güngören
“	Telbağdat	Yamaçaltı		Çığran	Keçikıran
“	Resmenhamar	Yediyol		Karaşadi	Olgunlar
“	Cübülhayat	Sağlık		Eskikudeyme	Ovabeyli
“	Bozik	Turluk		Hacıhasan	Ocanlar
“	Yenikudeyme	Uğurlu		Telşep	Özlu

1.1.2. Akçakale İlçesi

Harran, Urfa'nın eski yerleşim yerlerinden biridir. Yapılan kazılar sonucunda tarihi milattan önce 7000'lere kadar uzanan Harran, tarihi kaynaklarda ilk defa milattan önce 2000'lerin başına ait Kültepe ve Mari metinlerinde geçmektedir. Bu metinlerde Harran'daki Sin (Ay Tanrısı) mabedinden bahsediliyordu. Milattan önce 1000'li yıllarda Kuzey Mezopotamya ticareti boyunca Harran ayrı bir öneme sahipti.¹⁶⁵ Bir ilim şehri olan Harran, pek çok âlimin yetişmesine ev sahipliği yaptı.¹⁶⁶

Eski bir yerleşim yeri olan Harran¹⁶⁷ ilçesi, harabelerin içinde bulunuyor, halk ve memurların içme suyu için yaklaşık bir buçuk kilometre uzaklıktaki kuyuyu kullanması gerekiyordu. İlçe, demiryolu ve karayoluna olan uzaklığından dolayı bir gelişme gösteremedi. İlçeye bağlı olarak 1936 yılında bucak haline dönüştürülen Akçakale köyü ise demiryolu istasyonuna ve il merkezine ulaşan düzenli bir karayoluna sahipti. Ayrıca Gümrük Muhafaza Taburu, Gümrük Müdürlüğü, Tekel, posta, emniyet ve ofis teşkilatı mevcuttu. İçme ve tarım için kullanılacak su miktarı Harran'a göre daha fazlaydı. Bu varlıklarıyla Akçakale gelişim gösteriyordu. Urfa valiliği bu gerekçelerle İçişleri Vekâletine Akçakale'nin ilçe olmasını teklif etti. Valiliğin bu teklifi kabul edilerek, Harran ilçe merkezi Akçakale'ye, Akçakale bucak merkezi Harran'a taşındı. 6 Mart 1936 tarihinde Harran'da Akçakale adıyla bir

¹⁶⁵ Abdullah Ekinci, *Harran Mitolojisi ve Tarihi*, 1. bs. (Şanlıurfa: Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2008), 5-6.

¹⁶⁶ Ramazan Şeşen, *Harran Tarihi*, 1. bs. (Ankara: DİA Yayınları, 1993), 47-49.

¹⁶⁷ Harran'ın Asurca anlamı, “yol, seyahat, yolculuk ve merkez” dir. Aynur Özfırat, *Eskiçağ'da Harran*, 1. bs. (İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1994), 18.

nahiye kuruldu.¹⁶⁸ Akçakale bucağının adı Harran, Harran ilçesinin adı Akçakale olarak değiştirilerek Akçakale ilçesi kuruldu.¹⁶⁹ Harran'dan Akçakale'ye dönüştürülen ilçede 1980'lere kadar Harran adı pasifleştirildi.¹⁷⁰ 3 Mart 1947 tarihli değişiklikle Akçakale'ye bağlı Telleşep köyü merkez Soğmatar bucağına bağlandı.¹⁷¹ 22 Kasım 1955 tarihli değişiklikle Akçakale'ye bağlı Nusratiye nahiyesinin merkezi kaçakçılık, ulaşım ve iktisadi sebeplerden dolayı Maan köyünden Harapmenkuş köyüne taşındı.¹⁷² Payamlı nahiyesine bağlı Aşağıhemedan köyü ile Akçakale ilçesi Nusratiye Nahiyesine bağlı Geldiğin köyü bölgesindeki iki ilçe arası sınır; Harapnur, Kurunca, Karakuş, Geldigân hudut noktasından geçen hat olarak belirlendi. Belirtilen bu sınır hattına göre; Karakuş ve Kurunca mahalleleri Akçakale ilçesi Nusratiye nahiyesinin sınırı içerisinde kaldığından, Aşağıhemedan muhtarlığından ayrılarak Akçakale ilçesi Nusratiye nahiyesinin Geldigân muhtarlığına bağlandı.¹⁷³

1903 kilometrekare yüzölçümüne sahip olan Akçakale'de¹⁷⁴ 1950'de, merkez (19), Harran (49) ve Nusratiye (30) bucaklarında toplam 98 yerleşim birimi vardır.¹⁷⁵ 1955'te merkez (19), Harran (50) ve Nusratiye (30) bucaklarında toplam 99 yerleşim birimi mevcuttur.¹⁷⁶ 1960'ta merkez (25), Harran (57) ve Nusratiye (30) bucaklarında toplam 112 yerleşim birimi vardır.¹⁷⁷

¹⁶⁸ BCA, 030-11-1/102-9-18. Tarih: 06.03.1936.

¹⁶⁹ BCA, 030-11-1/182-15-18. Tarih: 30.04.1946

¹⁷⁰ Şaşmaz, *Türkiye'nin İdari Taksimatı (1920-2013)*, Cilt: 14, 329.

¹⁷¹ BCA, 030-11-1/190-6-1. Tarih: 03.03.1947

¹⁷² BCA, 030-11-1/254-38-6. Tarih: 22.11.1955

¹⁷³ Resmî Gazete, 4 Haziran 1953, Sayı: 8425.

¹⁷⁴ Urfa Valiliği, *Urfa 1967 İl Yıllığı*, 55.

¹⁷⁵ İGM, 22 Ekim 1950 Genel Nüfus Sayımı (Vilayet, İlçe, Nahiye ve Köyler İtibarıyla Nüfus), 373-374.

¹⁷⁶ İGM, 23 Ekim 1955 Genel Nüfus Sayımı, 529-531.

¹⁷⁷ İGM, 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı, 558-559.

Tablo 4: Akçakale İlçesine Bağlı Bucaklarda Değişen Yer Adları:¹⁷⁸

Bucak	Eski Adı	Yeni Adı	Bucak	Eski Adı	Yeni Adı
Merkez	Garbimugayre	Akbilek	Harran	Beyda	Ağcıl
“	Züneybir	Arıcan	“	Ahmetkaya	Aklar
“	Şeyhyakup	Bolatlar	“	Mersaviye	Alacalı
“	Yukarıhırbetüsali m	Güveren	“	Biralasabbi	Arslankuyus u
“	Şarkimugayre	Güneren	“	Telhaday	Balkat
“	Gevri	Güvenç	“	Teleççeme	Bellitaş
“	Rucumduhara	Onortak	“	Melha	Bozyazı
“	İlle	Öncül	“	Telhınta	Buğdaytepe
“	Selahiye	Salihler	“	Keberli	Bulдум
“	Tayyibe	Sevimli	“	Rihayat	Bükdere
“	Şükkariye	Tatlıca	“	Abuhazaf	Çağbaşı
“	Kubbehıdır	Yeşerti	“	Gettaş	Çepkenli
“	Yukarıdibat	Yukarıdere n	“	Çahşiye	Dayanıklı
“	Harbeteşşidde	Zorlu	“	Kızıldoruç	Doruç
Nusrati ye	Harapresmenkuş	Akkeçi	“	Resmelfeyiz	Gürgelen
“	Aşağıtilfidan	Aşağıbağd eş	“	Telseyil	Kılıçlı
“	Geldiğan	Boybeyi	“	Kırmıtlıhadd e	Kırmıtlı
“	Sersi	Çakırlar	“	Ağcere	Kökenli
“	Meşrefe	Donandı	“	Aşağıhüme y re	Kuruyere
“	Kerrik	Edebey	“	Tezşinan	Küplüce
“	Gürmük	Eke	“	Hizan	Meydankapı
“	Girbol	Geçittepe	“	Sehrince	Serince
“	Maan	Haktanır	“	Küçükmedin etül	Sugeldi
“	Telesvet	Karatepe	“	Savacık	Suvacık
“	Köseviran	Köseören	“	Telhalip	Sütlüce
“	Ortavine	Ortaören	“	Vahşiye	Şahinalan
“	Halavecümmülku bur	Sınırgören	“	Marude	Tahılalan
“	Haraptelhedde	Uğraklı	“	Curunabuzey t	Tekneli
“	Kubit	Uğurtaş	“	Resmehabar	Toytepe
“	Harabebaran	Yağmurala n	“	Ümmülşecer e	Uluagaç
			“	Köran	Uzunyol
			“	Telganım	Varlıalan

¹⁷⁸ İGM, 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı, 558-559.

			“	Kızbozan	Yakacak
			“	Nessar	Yardımlı
			“	Ümmülbusat	Yaygılı
			“	Resmeluğla	Yayvandum k
			“	Çığaymaniye	Yolgider

1.1.3. Birecik İlçesi

852 kilometrekare yüzölçümüyle Birecik,¹⁷⁹ Kuzey Suriye'den Mezopotamya'ya giden ana yolların üzerinde olduğu için, tarihte Yakındoğu'nun önemli merkezlerinden biri oldu.¹⁸⁰ Birecik sancağı 16. yüzyılda zaman zaman Diyarbekir ve Halep eyaletlerine bağlanmışsa da bu yüzyılın sonundan Tanzimat'a kadar geçen sürede Rakka eyaletinin sancağı oldu.¹⁸¹ 1923 yılında nahiyeden ilçe statüsüne getirilen Birecik'te¹⁸² 1931 yılında belediye başkanlığı görevi kaymakam uhdesinden alındı.¹⁸³ 6 Mart 1936 tarihinde Birecik ilçesinde Büyükgöklü nahiyesi kuruldu.¹⁸⁴ 20 Ocak 1941'de Birecik ilçesine bağlı Göklü nahiyesinin merkezi Yukarıgöklü köyünden Böğürtlen köyüne kaldırıldı ve Böğürtlen nahiyesi kuruldu.¹⁸⁵

1950'de Birecik merkez (21), Böğürtlen (22) ve Halfeti (26) bucaklarına bağlı toplam 69 yerleşim birimi vardır.¹⁸⁶ 1955'te Birecik merkez (23), Böğürtlen (13) bucaklarına bağlı toplam 36 yerleşim birimi vardır.¹⁸⁷ Halfeti'nin ilçe statüsüne dönüştürülmesiyle¹⁸⁸ Birecik'e bağlı bazı yerleşim yerleri Halfeti'ye bağlandı.¹⁸⁹ 1960'ta ise Birecik merkez (24), Böğürtlen (14) bucaklarına bağlı toplam 38 yerleşim birimi vardı.¹⁹⁰

¹⁷⁹ Urfa Valiliği, *Urfa 1967 İl Yıllığı*, 60.

¹⁸⁰ İdris Bostan, "Birecik", *DİA*, Cilt: 6, (1996), 187.

¹⁸¹ Tahir Ögüt, *XVIII. ve XIX. Yüzyılda Birecik Sancağında İktisadi ve Sosyal Yapı*, (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008), 1.

¹⁸² Urfa Valiliği, *Urfa 1973 İl Yıllığı*, (İstanbul: Kemal Matbaası, 1973), 64.

¹⁸³ BCA, 030-18-01-02/89-130-10. Tarih: 03.02.1940

¹⁸⁴ BCA, 030-11-1/102-9-18. Tarih: 06.03.1936

¹⁸⁵ Resmi Gazete, 20 Kânunusani 1941, Sayı: 4712.

¹⁸⁶ İGM, 22 Ekim 1950 Genel Nüfus Sayımı (*Vilayet, İlçe, Nahiye ve Köyler İtibarıyla Nüfus*), 374-375.

¹⁸⁷ İGM, 23 Ekim 1955 Genel Nüfus Sayımı, 531.

¹⁸⁸ Resmî Gazete, 10 Mart 1954, Sayı: 8654.

¹⁸⁹ Şaşmaz, *Türkiye'nin İdari Taksimatı (1920-2013)*, Cilt: 14, 305.

¹⁹⁰ İGM, 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı, 559-560.

Tablo 5: Birecik İlçesine Bağlı Bucaklarda Değişen Yer Adları:¹⁹¹

Bucak	Eski Adı	Yeni Adı	Bucak	Eski Adı	Yeni Adı
Merkez	Hobap	Altunova	Böğürtlen	Cibinviran	Cibinören
“	Şebük	Arslanlı	“	Düderi	Damlıca
“	Sorik	Bağlarbaşı	“	Gılbaş	Dışlık
“	Tillak	Dorucak	“	Havana	Ekenek
“	Tilibur	Geçittepe	“	Mığrıbi	İlgar
“	İnnap	İnaplı	“	Derbeşek	İnceler
“	Telmusa	Keskince	“	Asüman	Kural
“	Gırlavik	Mağaralı	“	Hobabi	Özveren
“	Tilvoz	Meteler			
“	Eşşekdüşen	Tüten			
“	Hacınebi	Uğurcuk			

1.1.4. Bozova İlçesi

1550 kilometrekare yüzölçümüyle Bozova¹⁹² 1926 yılında Yaylak adıyla ilçe statüsüne dönüştürüldü.¹⁹³ 6 Mart 1936 tarihinde Yaylak ilçesine bağlı Kanlıavşar nahiyesi kuruldu.¹⁹⁴ 26 Ağustos 1943 tarihinde Yaylak adı Bozova olarak değiştirildi.¹⁹⁵ 28 Ocak 1955 tarihinde Bozova'ya bağlı, Şeyhesat, Yukarıkürdük ve Boynuzsuz köyleri arasında bulunan 750 dönümlük arazinin bir kısmı köylüler tarafından kullanılmaktayken 150 dönümlük kısmı Sultansuyu Harası ve Urfa Aygır Deposu'nun ot ihtiyacını karşılamak amacıyla tahsis edildi.¹⁹⁶

1950'te Bozova merkez (19), Bazıki (42) ve Kanlıavşar (13) bucaklarına bağlı toplam 74 yerleşim birimi mevcuttur.¹⁹⁷ 1955¹⁹⁸ ve 1960 verileri, 1950 yılı ile aynıdır.¹⁹⁹

¹⁹¹ İGM, 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı, 558-559.

¹⁹² Urfa Valiliği, *Urfa 1967 İl Yıllığı*, 64.

¹⁹³ Şaşmaz, *Türkiye'nin İdari Taksimatı (1920-2013)*, Cilt: 14, 350.

¹⁹⁴ BCA, 030-11-1/102-9-18. Tarih: 06.03.1936

¹⁹⁵ BCA, 030-11-1-00/156-27-19-3. Tarih: 26.08.1942; Resmi Gazete, 10 Eylül 1942, Sayı: 5207.

¹⁹⁶ BCA, 030-18-01-02/140-64-8. Tarih: 08.07.1955

¹⁹⁷ İGM, 22 Ekim 1950 Genel Nüfus Sayımı (*Vilayet, İlçe, Nahiye ve Köyler İtibarıyla Nüfus*), 374-375.

¹⁹⁸ İGM, 23 Ekim 1955 Genel Nüfus Sayımı, 532-533.

¹⁹⁹ İGM, 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı, 560-561.

Tablo 6: Bozova İlçesine Bağlı Bucaklarda Değişen Yer Adları:²⁰⁰

Bucak	Eski Adı	Yeni Adı	Bucak	Eski Adı	Yeni Adı
Merkez	Titriş	Bahçeli	Bazıki	Kürezer	Altınlı
“	Arapkantara	Geçitbaşı	“	Kobik	Arğıncık
“	Büyükaltıkale	Hisarlar	“	Saf	Arıkök
“	Şaşkan	İğdeli	“	Üçkilise	Benekli
“	Çokreş	Karaca	“	Cümcüme	Çınarlı
“	Kuruncaatman	Kesmetaş	“	Tunalı	Dokuzağaç
“	Akvirankılçık	Kılçık	“	Kiylan	Dutlut
“	Seyitveren	Seyitören	“	Sam	Eskin
“	Gazbek	Tekağaç	“	Arpetin	Gözenek
“	Aşağıküçük	Yığına	“	Nehrisait	İrmakboylu
Kanlıavşar	Sıçancık	Aylan	“	Salucakkacar	Kacarsallu
“	Çermelik	Büyükhan	“	Karacaviran	Karacaören
			“	Kılıçviran	Kılıçören
			“	Çikan	Kırağılı
			“	Kızılkilise	Konuksever
			“	Maşık	Maşuk
			“	Milkviran	Mülkören
			“	Curnus	Ortatepe
			“	Gölesor	Örgülü
			“	Adilpazarı	Özgören
			“	Birik	Soğukkuyu
			“	Türkmenveren	Türkmenören
			“	Göynük	Umutlu
			“	Cavsak	Ürünlü

1.1.5. Hilvan İlçesi

1278 kilometrekare yüzölçümüyle Hilvan'da,²⁰¹ 22 Ekim 1930 tarihinde idarî bir değişikliğe gidilerek, belediye başkanlığının kaymakam uhdesinde yürütülmesi kararlaştırıldı.²⁰² Karacurun'da kurulan Hilvan merkez nahiyesi 118 köyden oluşuyordu.²⁰³ 6 Mart 1936 tarihinde Hilvan ilçesinde Gölcük adıyla bir nahiye kuruldu.²⁰⁴ 4 Aralık 1944 tarihinde Hilvan ilçesinin Gölcük nahiyesine bağlı Akoğlan ve Şarkîyedikuyu köyleri Kabahaydar nahiyesine bağlandı.²⁰⁵

²⁰⁰ İGM, 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı, 558-559.

²⁰¹ Urfa Valiliği, *Urfa 1967 İl Yıllığı*, 72.

²⁰² BCA, 030-0-18-01-02/14-69-3. Tarih: 22.10.1930

²⁰³ Şaşmaz, *Türkiye'nin İdari Taksimatı (1920-2013)*, Cilt: 14, 355.

²⁰⁴ BCA, 030-11-1/102-9-18. Tarih: 06.03.1936

²⁰⁵ BCA, 030-11-1-00/171-35-12-5. Tarih: 04.12.1944

1950’de Hilvan merkez (17), Gölcük (12) ve Ovacık (18) bucaklarına bağlı toplam 47 yerleşim birimi vardır.²⁰⁶ 1955’te Hilvan merkez (18), Gölcük (13) ve Ovacık (18) bucaklarına bağlı toplam 49 yerleşim birimi vardır.²⁰⁷ 1960’ta ise Hilvan merkez (18), Gölcük (12) ve Ovacık (18) bucaklarına bağlı toplam 48 yerleşim birimi vardır²⁰⁸

Tablo 7: Hilvan İlçesine Bağlı Bucaklarda Değişen Yer Adları:²⁰⁹

Bucak	Eski Adı	Yeni Adı	Bucak	Eski Adı	Yeni Adı
Merkez	Arapharapsor	Arıca	Gölcük	Tilfetiş	Gölcük
“	Hilyan	Balkı	“	Hacnekber	Arınık
“	Hoşosilo	Bargaç	“	Dravşa	Doğrular
“	Fik	Faik	“	Gökmus	Konaç
“	Bazın	Kırbaı	“	Ağilmus	Kopuz
“	Malviran	Malören	“	Gübep	Mantarlı
“	Hoşın	Uluyazı	Ovacık	Hasanik	Ovacık
“	Şabo	Üçüzler	“	Sarıncak	Gelenek
“	Helyum	Yuvacalı	“	Kolik	Gülüşağı
			“	Parçinik	Kanatlı
			“	Mirazim	Kocabey
			“	Şihbirim	Kovancı
			“	Nacarük	Oymaagaç
			“	Çermiş	Uğra
			“	Puro	Yakinyurt

1.1.6. Siverek İlçesi

4314 kilometrekare yüzölçümüyle Siverek,²¹⁰ tarihin kadim yerleşimlerinden birisidir.²¹¹ Siverek merkezi, toplam 89 köyden oluşmaktaydı.²¹² Osmanlı Devleti döneminde 1803’te Diyarbekir’e bağlı bir sancak olan Siverek,²¹³ 1923 yılında Viranşehir ve Çermik’in bağlanmasıyla il oldu.²¹⁴ İl statüsünü uzun dönem

²⁰⁶ İGM, 22 Ekim 1950 Genel Nüfus Sayımı (Vilayet, İlçe, Nahiye ve Köyler İtibarıyla Nüfus), 375-376.

²⁰⁷ İGM, 23 Ekim 1955 Genel Nüfus Sayımı, 531.

²⁰⁸ İGM, 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı, 561-562.

²⁰⁹ İGM, 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı, 561-562.

²¹⁰ Urfa Valiliği, *Urfa 1967 İl Yıllığı*, 80.

²¹¹ Hasan Değirmencioğlu, *Ortaçağ’da Siverek Tarihi*, (Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016), 1.

²¹² Şaşmaz, *Türkiye’nin İdari Taksimatı (1920-2013)*, Cilt: 14, 342.

²¹³ Ekrem Akman vd., *Tarihi ve Kültürüyle Siverek*, 1. bs. (Ankara: Siverek Kaymakamlığı Yayınları, 2003), 92.

²¹⁴ Ramazan Özgültekin vd., *Dünden Bugüne Siverek*, 1. bs. (Konya: Marifet Matbaası, 1997), 57.

koruyamayan Siverek, birtakım asayiş ve sosyal sorunların baş göstermesiyle²¹⁵ 26 Mayıs 1926 tarihinde tekrar ilçe statüsüne dönüştürüldü.²¹⁶ Bu tarihten itibaren Siverek'in tekrar il haline getirilmesi için pek çok girişim oldu. 11. Dönem Urfa CHP Milletvekili Abdurrahman Odabaşı'nın Siverek'in tekrar il statüsüne dönüştürülmesi için TBMM'de verdiği önergede “*Birecik Köprüsü'nün açılışı esnasında Cumhurbaşkanı'nın ve Başvekil'in Siverek'in tekrar il olacağına dair vaatlerini*” belirtti. Önergeye cevaben İçişleri Vekili Namık Gedik “*bu konuyla alakalı incelemelerin devam ettiğini*” söyledi.²¹⁷ Girişimler bununla da sınırlı kalmadı. Siverek'i il statüsüne dönüştürmek için Koçali Aymaz tarafından 1990'da Siverek'i İl Yapma Derneği kuruldu.²¹⁸ Malatya CHP milletvekili Sezgin Tanrıkulu da Siverek'in il olmasıyla alakalı 2012 yılında TBMM'de bir önerge verdi.²¹⁹ Ancak tüm bu girişimler henüz sonuç vermedi.

1950'de Siverek merkez (7), Bucak (8), Çaylarbaşı (6), Dağbaşı (7), Karacadağ (15), Karakeçi (4) ve Şekerli (6) bucaklarına bağlı toplam 53 yerleşim birimi vardır.²²⁰ 1955'te Siverek merkez (8), Bucak (8), Çaylarbaşı (6), Dağbaşı (8), Karacadağ (14), Karakeçi (4) ve Şekerli (6) bucaklarına bağlı toplam 54 yerleşim birimi vardır.²²¹ 1960'ta ise Siverek merkez (8), Bucak (8), Çaylarbaşı (6), Dağbaşı (6), Karacadağ (14), Karakeçi (4) ve Şekerli (6) bucaklarına bağlı toplam 52 yerleşim birimi vardır.²²²

²¹⁵ Yayha Kemal Taştan, “Meşrutiyet'ten Cumhuriyete Siverek”, *Tarihte Siverek Sempozyum Bildirileri*, (Şanlıurfa: Siverek Kaymakamlığı Yayınları, 2001), 36.

²¹⁶ Resmi Gazete, 26 Mayıs 1926, Sayı: 404.

²¹⁷ TBMM, Z.C., Dönem: 11, Cilt:11, 504-505. ; Şaşmaz, *Türkiye'nin İdari Taksimatı (1920-2013)*, Cilt: 14, 342.

²¹⁸ <http://www.siverekgenclik.com/haber/kendini-il-davasina-adayan-adam-kocali-aymaz-7980.html>
Erişim tarihi: 18.02.2019.

²¹⁹ <https://www2.tbmm.gov.tr/d27/2/2-0201.pdf> Erişim Tarihi: 18.04.2019.

²²⁰ İGM, 22 Ekim 1950 Genel Nüfus Sayımı (Vilayet, İlçe, Nahiye ve Köyler İtibarıyla Nüfus), 376-377.

²²¹ İGM, 23 Ekim 1955 Genel Nüfus Sayımı, 534-535.

²²² İGM, 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı, 562-563.

Tablo 8: Siverek İlçesine Bağlı Bucaklarda Değişen Yer Adları:²²³

Bucak	Eski Adı	Yeni Adı	Bucak	Eski Adı	Yeni Adı
Merkez	Bağdiken	Aşlıca	Bucak	Fak	Beğdeş
“	Arapoğlu	Darıcalı	“	Küflü	Ertem
“	Müsep	Karpuzcu	“	Kamişek	Hasırlı
“	Tezharap	Üstüntaş	“	Hadro	Kayalı
“	Münut	Yücelen	“	Kevkülük	Kuşlugöl
Çaylarbaşı	Herberi	Çaylarbaşı	“	Katina	Narlıkaya
“	Nüsaybin	Azıklı	“	Bitveren	Taşıkara
“	Bekçeri	Beyçeri	Dağbaşı	Karahan	Dağbaşı
“	Anazo	Büyükoba	“	Arreşo	Bayırözü
“	Biliris	Taşağıl	“	Mahtefe	Bürüncek
Karacadağ	Kaynak	Karacadağ	“	Kebirtil	Büyüktepe
“	Hacadaıl	Çatlı	“	Bahviran	Kapıkaya
“	Büyükşeyhli	Eğriçay	“	Girisor	Konurtepe
“	Darbi	Soydan	Karakeçi	Mizar	Karakeçi
Şekerli	Karacaviran	Şekerli	“	Aşağızıpını	Aşağıalınca
“	Gijdarı	Bakmaç	“	Karuk	Turna
“	Kebirilçenci	Büyükilçenci			
“	Göllüandari	Çağdaş			
“	Uzuncuk	Sabancı			

1.1.7. Suruç İlçesi

799 kilometrekare yüzölçümüyle Suruç,²²⁴ 1516'da Osmanlı Devleti hâkimiyetine girdiğinde Birecik'e bağlı bir sancaktı.²²⁵ Daha sonraları Urfa'ya bağlı bir ilçe haline dönüştürüldü.²²⁶ 6 Mart 1936 tarihinde Suruç ilçesine bağlı Mürşitpınar nahiyesi kuruldu.²²⁷

1950'de Suruç merkez (54) ve Mürşitpınar (16) bucaklarına bağlı toplam 70 yerleşim birimi vardır.²²⁸ 1955'te Suruç merkez (52) ve Mürşitpınar (18) bucaklarına bağlı toplam 70 yerleşim birimi vardır.²²⁹ 1960'ta ise Suruç merkez (53) ve Mürşitpınar (18) bucaklarına bağlı toplam 71 yerleşim birimi vardı.²³⁰

²²³ İGM, 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı, 562-563.

²²⁴ Urfa Valiliği, *Urfa 1967 İl Yıllığı*, 76.

²²⁵ Esra Çakır, *XVI. Yüzyılda Suruç*, (Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006), IX.

²²⁶ Mehmet Emin Üner, *Halep Salnamelerinde Suruç*, 1. bs. (İstanbul: Yalın Yayıncılık, 2017), 18-21.

²²⁷ BCA, 030-11-1/102-9-18. ; Şaşmaz, *Türkiye'nin İdari Taksimatı (1920-2013) Cilt: XIV*, 347.

²²⁸ İGM, 22 Ekim 1950 Genel Nüfus Sayımı (Vilayet, İlçe, Nahiye ve Köyler İtibarıyla Nüfus), 377.

²²⁹ İGM, 23 Ekim 1955 Genel Nüfus Sayımı, 536.

²³⁰ İGM, 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı, 563-564.

Tablo 9: Suruç İlçesine Bağlı Bucaklarda Değişen Yer Adları:²³¹

Bucak	Eski Adı	Yeni Adı	Bucak	Eski Adı	Yeni Adı
Merkez	Cerdo	Ağırtaş	Merkez	Kastonik	Özlüce
“	Akviran	Ağören	“	Kirikan	Saygılı
“	Aşağıbamor	Aşağıkarıncal 1	“	Remil	Şeryanı
“	Müzeybiller	Aybastı	“	Herbeşiş	Tokçalı
“	Tuanekler	Bilge	“	Atşan	Topçular
“	Marut	Dinlence	“	Harrat	Uludüz
“	Dinayı	Dumlukuyu	“	Meliksökran	Uysallı
“	Mezraaialigör	Ekili	“	Tilsever	Üveçli
“	Harapalık	Eskice	“	Mirhan	Yağışlı
“	Mizri	Ezgil	“	Tilal	Yalınca
Mürşitpınar	Katmanik	Küçükkendir ci	“	Menkuş	Yalpı
“	Zahvan	Alanyurt	“	Zebeşkar	Yanaloba
“	Köllükbalaban	Balaban	“	Tepelimizar	Yatırtepe
“	Koçşükran	Binaltı	“	Harapzor	Yazıköy
“	Kaskan	Çanakçı	“	Yeğan	Yeğen
“	Aşağıpararpara	Aşağıoylum	“	Zoncik	Yıldız
“	Masara	Çaykara	“	Şeyhis	Yoğurtçu
“	Şavık	Çengelli	“	Büyükşervan	Yolcular
“	Hanerik	Günebakan	“	Yaslımizar	Yönlü
“	Tilarbain	Yaylatepe	“	Bubila	Göleç
“	Süveydi	Karaca	“	Timinali	Ölçektepe
“	Keşmealıus	Kesmecik	“	Tilharman	Harmanalan
“	Tilkarit	Kurutepe	“	Hecek	Hüyükhanı
“	Müzgefli	Küçükova	“	Araban	Karadut
“	Şaman	Uzgören	“	Kösem	Köseler
			“	Küçükmüdeyi p	Küçükserge n
			“	Atigöl	Onbirnisan
			“	Mektelan	Oymaklı

1.1.8. Viranşehir İlçesi

3451 kilometrekare yüzölçümüyle Viranşehir,²³² 1535 yılında Diyarbekir’e bağlı bir sancak idi. 1924 yılında Urfa’ya bağlı bir ilçe haline dönüştürüldü.²³³ 18

²³¹ İGM, 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı, 562-563.

²³² Urfa Valiliği, *Urfa 1967 İl Yıllığı*, 84.

Mart 1930 tarihinde Mardin vilayeti Koçhisar ilçesine bağlı olan Resulayn nahiyesi Viranşehir'e bağlandı.²³⁴ 11 Nisan 1946 Resulayn bucağının adı Ceylanpınar olarak değiştirildi.²³⁵ 1944 yılında Siverek'e bağlı Zambar ve Gözeli köyleri Viranşehir merkez nahiyesine bağlandı.²³⁶

1950'de Viranşehir merkez bucağına bağlı toplam 31 yerleşim birimi vardır.²³⁷ 1955'te Viranşehir merkez (31) ve Ceylanpınar (1) bucaklarına bağlı toplam 32 yerleşim birimi vardır.²³⁸ 1960'ta ise Viranşehir merkez (33) ve Ceylanpınar (1) bucaklarına bağlı toplam 34 yerleşim birimi vardı.²³⁹

Tablo 10: Viranşehir İlçesine Bağlı Bucaklarda Değişen Yer Adları.²⁴⁰

Bucak	Eski Adı	Yeni Adı	Bucak	Eski Adı	Yeni Adı
Merkez	Tirpisipisi	Akçataş	Merkez	Atşana	Elgün
“	Cinas	Alakonak	“	Palak	Eskin
“	İşhanlar	Altınbaşak	“	Üvevsiler	Evcimen
“	Sira	Ayaklı	“	Kala	Germen
“	Margesorlar	Bakımlı	“	Metmura	Gömülü
“	Gedenaso	Diñkök	“	Romice	Gülyüz
“	Cendele	Ekindöver	“	Annabi	Güzlek
“	Haçuk	Elbeğendi	“	Nüğü	Işıldar
“	Tileafer	Konakyeri	“	Tilhanne	Kınalıtepe
“	İbrahimiye	Kurtulmuş	“	Sanbar	Kırbalı
“	Sako	Tanyeli	“	Haftemallar	Yolbilen
“	Tigören	Yollarbaşı	“	Aliye	Yüceler
Ceylanpınar	Resulayn	Ceylanpınar			

1.1.9. Halfeti İlçesi

646 kilometrekare yüzölçümüyle Halfeti,²⁴¹ uzun dönem Antep'e bağlı kaldı. Millî Mücadele döneminde Antep'te yaşanan gelişmeler üzerine kısa bir süre Urfa'ya

²³³ Urfa Valiliği, *Urfa 1973 İl Yıllığı*, 88.

²³⁴ BCA, 030-11-1/54-8-3. Tarih: 18.03.1930; Şaşmaz, *Türkiye'nin İdari Taksimatı (1920-2013)* Cilt: 14, 349.

²³⁵ BCA, 030-11-1-0/182-13-11. Tarih: 11.04.1946; Şaşmaz, *Türkiye'nin İdari Taksimatı (1920-2013)* Cilt: 14, 350.

²³⁶ BCA, 30-11-1-0/168-18-9. Tarih: 07.07.1944; Şaşmaz, *Türkiye'nin İdari Taksimatı (1920-2013)* Cilt: 14, 347.

²³⁷ İGM, 22 Ekim 1950 Genel Nüfus Sayımı (Vilayet, İlçe, Nahiye ve Köyler İtibarıyla Nüfus), 377-378.

²³⁸ İGM, 23 Ekim 1955 Genel Nüfus Sayımı, 538-539.

²³⁹ İGM, 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı, 564-565.

²⁴⁰ İGM, 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı, 564-565.

²⁴¹ Urfa Valiliği, *Urfa 1967 İl Yıllığı*, 68.

bağlanan Halfeti (Rumkale),²⁴² tekrar Antep'e bağlandı.²⁴³ Halfeti 1926 yılında ise Birecik'e bağlandı.²⁴⁴ 1954 yılında ise Halfeti Birecik'ten ayrılarak ilçe statüsüne dönüştürüldü.²⁴⁵ 25 Şubat 1955 tarihinde Halfeti'ye bağlı olan Ayrın ve Tillak köyleri idari ve sosyal sebeplerle Birecik'e bağlandı.²⁴⁶ Halfeti ilçe statüsüne dönüştürüldüğünde 36 yerleşim birimi vardı.²⁴⁷ 1955'te merkez bucağına bağlı 35,²⁴⁸ 1960'ta merkez bucağına bağlı yine 35 yerleşim birimi mevcuttur.²⁴⁹

Tablo 11: Halfeti İlçesine Bağlı Bucaklarda Değişen Yer Adları:²⁵⁰

Bucak	Eski Adı	Yeni Adı	Bucak	Eski Adı	Yeni Adı
Merkez	Tifnik	Argaç	Merkez	Naaş	Balaban
“	Küçükgöğlü	Aşağıgöğlü	“	Bazur	Bozyazı
“	Karamezra	Karaotlak	“	Tatayni	Bulaklı
“	Tilleze	Kavaklıca	“	Keferkap	Çekem
“	Keferhan	Kayalar	“	Derto	Dergili
“	Aftar	Kurugöl	“	Aran	Durak
“	Arah	Ortayol	“	Hah	Erikli
“	Tekikan	Özmüş	“	Fisa	Fıstıközü
“	Bilesur	Savaşan	“	Ayni	Gözeli
“	Cibin	Yaylakkaya	“	Zahpir	Gülaçan
“	Hilbini	Sütveren	“	Harvenek	Günece
“	Taşvanviran	Tavşanören	“	Nuhrut	Gürkuyu
“	Ank	Yeşilözen	“	Küneferik	Hilali
“	Büyükgöğlü	Yukarıgöğlü	“		

1.2. 1950-1960 YILLARI ARASI URFA'DA İDARECİLER

1.2.1. Valiler

1950-1960 yılları arası Urfa'da on vali görev yaptı. Sırasıyla, (14.01.1950 - 25.06.1950) Halis Bilaloğlu, (19.07.1950 - 28.07.1951) İsmail Hakkı Baykal, (30.07.1951 -07.02.1952) Feyzi Tugay, (11.02.1952 - 07.12.1953) Rıfat Bingöl,

²⁴² BCA. 030-18-1-1/2-28-14. Tarih: 17.01.1921

²⁴³ BCA. 030-18-1-1/3-16-5. Tarih: 24.03.1921

²⁴⁴ BCA, 490-01-507/2035-4-1. Tarih: 23.06.1947

²⁴⁵ Urfa Valiliği, *Urfa 1973 İl Yıllığı*, 73. ; Şaşmaz, *Türkiye'nin İdari Taksimatı (1920-2013)* Cilt: 14, 319. ; Yeni Urfa, 3 Mart 1954, Sayı:122.

²⁴⁶ BCA, 030-11-1/249-6-1. Tarih: 07.02.1955

²⁴⁷ TBMM, Z.C., Dönem: 9, Cilt: 29, (Ankara: TBMM Basımevi, 1954), 378.

²⁴⁸ İGM, 23 Ekim 1955 Genel Nüfus Sayımı, 538.

²⁴⁹ İGM, 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı, 561.

²⁵⁰ İGM, 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı, 564-565.

(07.12.1953 - 05.02.1955) Nedim Evliyagil, (26.06.1955 - 01.09.1956) Fahreddin Gömülü, (30.09.1956 - 24.12.1957) Celal İzgi, (31.12.1957 - 04.07.1959) Kadri Erdoğan, (20.07.1959 - 08.06.1960) Şerafettin Atak, (13.06.1960 - 06.02.1961) Necdet Yalçın görev yaptılar.²⁵¹

Tek parti iktidarında valilerin bir dönem CHP il başkanlığı da yaptığı süreçte valilerin partizan uygulamaları oldu. Buna örnek olarak Vali Halil Bilaloğlu gösterilebilir. 1950 başlarında Urfa Valiliğine ikinci kez atanan Halis Bilaloğlu önceki dönem valiliğinde (30.06.1945-09.11.1946) CHP yanlısı bir yönetim sergiledi.²⁵² İkinci atamasının ardından, Urfa belediye meclisine konuk olan Bilaloğlu şu hususlara değindi: “*Urfa'nın çevre illere göre daha çabuk ilerleyeceğini, Marshall Planı çerçevesinde ziraatın gelişeceğini, karayollarının onarılacağını, Birecik Köprüsünün yapılacağını, Fırat-Dicle arası sulama sistemleriyle Harran Ovası'nın sulanacağını, ihtiyaç sahibi halka kömür dağıtılacağını*” söyledi.²⁵³ Valinin bu söylemleri, 1950 seçimleri öncesine isabet ettiği için, seçmenleri etkileme isteği muhtemeldi. 1950 seçimlerini DP'nin Urfa'da da kazanmasının ardından Urfa Valiliğine İsmail Hakkı Baykal'ın tayin edilmesiyle, Bilaloğlu'nun görevi sona erdi.

Antalya Valisi İsmail Hakkı Baykal Urfa valiliğine tayin edildi²⁵⁴ ve 19 Temmuz 1950'de görevine başladı.²⁵⁵ Baykal, Antalya'da pek çok eserin yapımında imzası olan, sevilen bir şahsiyetti. Hatta Antalya'dan ayrılırken onun için bir veda yemeği düzenlendi.²⁵⁶ Yeni vali, Sağlık, Veterinerlik ve Millî Eğitim Müdürlükleri gibi binaları kira ile temin edilen kurumları bir arada toplamak için hükümet konağı karşısındaki harabe olan bir binayı tamire başladı.²⁵⁷ Baykal, valiliğin haricindeki birtakım siyasî işlerle de meşgul oldu. Örneğin Baykal, Reşit Akyüz'ün belediye başkanlığına seçildiği toplantıya, DP Urfa milletvekilleri Reşit Kemal Timuroğlu,

²⁵¹ Urfa Valiliği, *Urfa 1967 İl Yıllığı*, 9. <http://www.sanliurfa.gov.tr/ilimizde-gorev-yapmis-Valilerimiz> Erişim Tarihi 18.12.2018;

²⁵² Yeni Urfa, 22 Mart 1954, Sayı: 128.

²⁵³ Akgün, 10 Şubat 1950, Sayı: 1617.

²⁵⁴ Resmî Gazete, 4 Temmuz 1950, Sayı: 7549; Akgün, 4 Temmuz 1950, Sayı: 1655,

²⁵⁵ Akgün, 21 Temmuz 1950, Sayı: 1659.

²⁵⁶ Akgün, 25 Temmuz 1950, Sayı: 1660.

²⁵⁷ Akgün, 8 Eylül 1950, Sayı: 1672.

Ömer Cevheri ve Mahmut Celal Öncel ile birlikte katıldı.²⁵⁸ Kısa bir dönem Urfa Valisi olan Baykal Erzincan valiliğine tayin edildi.²⁵⁹ 1954 seçimlerinde ise DP Erzincan milletvekili oldu.²⁶⁰

İsmail Hakkı Baykal'ın Erzincan'a tayininin ardından, 29 Temmuz 1951 tarihinde Kars Valisi Feyzi Tugay Urfa Valiliğine tayin edildi.²⁶¹ Atanmasının ardından Tugay, şehirdeki eksikliklerin tespiti ve çözümü noktasında faaliyetlerine başlayarak, bilgilendirme toplantıları yaptı. İl Genel Meclisi'nin 11. Dönem açılış konuşmasında Vali Feyzi Tugay şunları söyledi; *“Cümlemenizi sevgi ve saygıyla selamlarım. İlimizin imar edilmesi için 1952 yılı bütçesi bilgilerinize sunulacaktır. İlimiz toplam geliri yaklaşık 500.000 liradır. Bu gelirden yaklaşık 300.000 lira görevlilerin maaşı ödenmektedir. 130.000 lira da hizmet alınan kişi ve kurumlara ödenmektedir. Geriye 100.000 lirayı bulmayan bir gelir kalıyor. Bu dar bütçenin mümkün olduğu kadar verimli kullanılmasını temenni ederek, sizleri Kore şehitlerimiz için iki dakika saygı duruşuna davet ediyorum.”* 1950'li yılların başlarında Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntının Urfa'ya yansımaları doğaldı.²⁶² Kamu yatırımları bundan dolayı ağır ilerliyordu. Özel girişimlerin çabaları bu süreçte büyük bir önem taşıyordu. Yaklaşık 7 ay Urfa'da görev yapan Vali Feyzi Tugay, İçişleri Vekâleti Teftiş Kurulu Müşavirliğine tayin edildi.²⁶³

Feyzi Tugay'ın ardından Urfa valiliğine Mardin Valisi Rıfat Bingöl tayin edildi.²⁶⁴ Vali Bingöl ve Belediye Başkanı Reşit Akyüz şehrin ihtiyaçlarını gidermek adına birtakım temaslarda bulunmak üzere Ankara'ya gittiler.²⁶⁵ Vali ve belediye başkanının gündeminde, su ve elektrik işleri için İller Bankası'ndan kredi alınması, Viranşehir ve Ceylanpınar yollarının tamamlanması ve yeni cezaevinin yapılması kanuları vardı.²⁶⁶ Görüşmeler neticesinde elektrik tesisatı tamiri için 513.000 liralık

²⁵⁸ Akgün, 12 Eylül 1950, Sayı: 1673.

²⁵⁹ Erdem Yavuz, *Erzincan'da İdari ve Siyasi Hayat (1923–1960)*, (Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012), 25.

²⁶⁰ TBMM, Milletvekili Tercüme-i Hal Mazbatası, Sicil No: 2026.

²⁶¹ İlyas Topçu, *1946-1960 Yılları Arası Kars'ta Siyasi ve Sosyal Hayat*, (Doktora Tezi, Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014), 120; Akgün, 31 Temmuz 1951, Sayı: 1756.

²⁶² Akgün, 10 Aralık 1951, Sayı: 1814.

²⁶³ BCA, 030-11-1-00/238-18-4-2. Tarih: 25.06.1953

²⁶⁴ TBMM, Milletvekili Tercüme-i Hal Mazbatası, Sicil No: 2264.

²⁶⁵ Urfa, 11 Eylül 1952, Sayı: 33.

²⁶⁶ Urfaninsesi, 10 Eylül 1952, Sayı: 113.

kredi İller Bankası'ndan sağlandı.²⁶⁷ Ayrıca şehir planı çalışmalarına başlanması kararlaştırıldı.²⁶⁸ Vali Bingöl ve Belediye Başkanı Akyüz 20 Eylül 1952'de benzer konuları görüşmek üzere tekrar Ankara'ya gittiler.²⁶⁹

Urfa'da yaşanan asayiş sorunlarından birisi de Suriye sınırında görülen kaçakçılık faaliyetleriydi. Urfa Valisi Rıfat Bingöl başkanlığındaki bir heyet sınır sorunlarını görüşmek üzere Suriye'de yapılan toplantıya katıldı.²⁷⁰ Sınır güvenliği için, Urfa, Gaziantep ve Hatay Valileri ile Suriye'den Halep, Lazkiye ve Fırat muhafızlarının iştirakiyle Halep'te hudut konferansı düzenlenmesi kararlaştırıldı.²⁷¹ Toplantıya Urfa, Gaziantep, Mardin, Deyrezor ve Halep valileri katıldı.²⁷² Vali Rıfat Bingöl katıldığı hudut toplantısından 14 Mayıs 1953'te döndü. Bu toplantıda alınan kararlardan halkı en çok ilgilendiren husus, sınırın tespitinden sonra Urfalıların Suriye sınırında kalan arazileri üzerindeki tasarruflarıydı. Vali yaptığı açıklamada, *"Bu konuda anlaşma sağlandığını ve Suriye yönetiminin Urfalılara yardımcı olacağını"* söyledi.²⁷³ Kısa bir dönem Urfa valiliğinden sonra Rıfat Bingöl Kırklareli'ne tayin edildi.²⁷⁴ Onun yerine Kadıköy Savcısı Nedim Evliyagil tayin edildi.²⁷⁵ Rıfat Bingöl Akçakale'den trenle ayrıldı.²⁷⁶

Urfa Valiliğine tayin edilen Nedim Evliyagil çalışmalarına başladı. Urfa İl Genel Meclisi, vali aracılığıyla Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başvekil Adnan Menderes'e Urfa'ya yapılan hizmetlerden dolayı teşekkürlerini ilettiler.²⁷⁷ Vali, Birecik ve Suruç'ta incelemelerde bulundu.²⁷⁸ Vali'nin girişimleriyle Bozova'da bir hükümet binası ve elektrik tesisatı için, 190.000 lira bütçe ayrıldı.²⁷⁹ Böylece Urfa'daki imar çalışmaları ivme kazanmış oldu.

Vali bir yandan Urfa'da çalışmalarını yürütürken çevre illerdeki gelişmeleri de takip ediyordu. 1954 seçimlerinin ardından Adıyaman'ın il olması

²⁶⁷ Urfa, 18 Eylül 1952, Sayı: 35.

²⁶⁸ Urfaninsesi, 17 Eylül 1952, Sayı: 115.

²⁶⁹ Urfaninsesi, 22 Eylül 1952, Sayı: 117.

²⁷⁰ Akgün, 19 Mayıs 1953, Sayı: 2102.

²⁷¹ Demokrat, 10 Şubat 1953, Sayı: 20.

²⁷² Demokrat Urfa, 4 Mayıs 1953, Sayı: 329.

²⁷³ Demokrat Urfa, 18 Mayıs 1953, Sayı: 334.

²⁷⁴ Demokrat Urfa, 27 Aralık 1953, Sayı: 413. : Yeni Urfa, 24 Aralık 1953, Sayı:105.

²⁷⁵ Akgün, 23 Aralık 1953, Sayı: 2176; Yeni Urfa, 31 Aralık 1953, Sayı:107.

²⁷⁶ Urfaninsesi, 21 Aralık 1953, Sayı: 265.

²⁷⁷ Urfaninsesi, 18 Ocak 1954, Sayı: 272.

²⁷⁸ Urfaninsesi, 25 Ocak 1954, Sayı: 274.

²⁷⁹ Akgün, 10 Mayıs 1954, Sayı: 2221.

münasebetiyle²⁸⁰ Vali Nedim Evliyagil, DP Urfa il başkanı ve üyeleri, Siverek, Birecik ve Akçakale belediye başkanlarında oluşan bir heyetle Adıyaman'a tebrike gittiler.²⁸¹

Vali Nedim Evliyagil'in döneminde de Suriye sınırındaki sorunlar devam ediyordu. Vali, Gaziantep'te toplanacak olan güney illeri valileri ve Suriye valileri arasında yapılacak olan toplantıya katılmak üzere Gaziantep'e gitti.²⁸² Vali ile beraber giden Urfa İl Jandarma Komutanı ve İl Emniyet Müdürü döndüler ve toplantı hakkında kamuoyunu bilgilendirdiler.²⁸³ Toplantıda Vali "*hemen her konuda anlaşmanın sağlandığına ilaveten, pasavan²⁸⁴ ve arazi işleri ile ilgili kolaylıkların yapılacağını*" söyledi. Toplantı sonucunda, Suriye'de arazisi bulunan Türk vatandaşlarının hakkının korunması, kaçakçılıkla her iki ülkenin mücadele etmesi, her iki ülke vatandaşları hububat alımı için Haziran ve Eylül ayları arasında serbest ticaret yapabilmeleri kararlaştırıldı.²⁸⁵ Bu gelişme, sınır ticaretinin gelişmesi ve Urfa'da iktisadi hayatın canlanması açısından önemli bir adımdı.

Vali Nedim Evliyagil'in çalışmalarının devam ettiği süreçte, Sakarya'ya tayin edileceği söylentileri ortaya çıktı.²⁸⁶ Bu bilgi ilk etapta tekzip edildi. Urfa'da görülen sık sık valinin değişmesi, şehrin gelişmesini engelliyordu.²⁸⁷ Vali Evliyagil birtakım incelemelerde bulunmak üzere İtalya'ya gitti. Bu arada Valinin başka bir yere tayin edileceği söylentisi tekrar gündeme geldi.²⁸⁸ Bu defa söylenti gerçekleşti, Aydın'a tayin edildi.²⁸⁹ Onun yerine Mülkiye Müfettişi Fahreddin Gömülü'nün tayin edileceği bilgisi basına yansıdı.²⁹⁰ Vali Evliyagil'in Urfa'dan ayrılmadan önce yaptığı açıklama çok manidardır. Adeta başka bir yere tayin sebebini belirtiyordu.

²⁸⁰ Resmi Gazete, 22 Haziran 1954, Sayı: 8735. TBMM, Z.C., Dönem 10, Cilt: 1, (Ankara: TBMM Matbaası, 1954), 186.

²⁸¹ Demokrat Urfa, 3 Aralık 1954, Sayı: 530.

²⁸² Demokrat Urfa, 16 Kasım 1954, Sayı: 526.

²⁸³ Demokrat Urfa, 27 Kasım 1954, Sayı: 529.

²⁸⁴ Sınırdış olan ülkelerin sınır bölgeleri içinde oturan kendi vatandaşlarına komşu bölge sınırları içinde kısa süreli dolaşmalarını sağlamak üzere verdiği belge. TDK, Güncel Sözlük. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5cb9b9867a36b7.04434659 Erişim Tarihi: 02.03.2017.

²⁸⁵ Demokrat Urfa, 3 Aralık 1954, Sayı: 530.

²⁸⁶ Urfaninsesi, 29 Kasım 1954, Sayı: 375.

²⁸⁷ Urfaninsesi, 3 Aralık 1954, Sayı: 376.

²⁸⁸ Demokrat Urfa, 14 Ocak 1955, Sayı: 542.

²⁸⁹ BCA, 030-18-01-02/138-110-15. Tarih: 24.01.1955; Resmi Gazete, 3 Şubat 1955, Sayı: 8921; Demokrat Urfa, 1 Şubat 1955, Sayı: 547.

²⁹⁰ Demokrat Urfa, 5 Şubat 1955, Sayı: 548.

Açıklamasında Harran ve Akçakale’de devam eden su arama çalışmalarına değinerek “Türkiye’nin Alman şirketiyle yaptığı anlaşmanın içeriğinde, su arama çalışmalarının şahıslara ait çiftliklerde değil bütün köylülerin faydalanacağı şekilde muayyen yerlerde olacağı gerçeği vardı. Teknik açıdan daha önce gösterilen yerler Alman şirketi yetkilileri tarafından uygun görülmedi. Açılan kuyuların sadece sulama işlerinde kullanılacağı yaygarası doğru değil, içme suyu olarak da kullanılabilir. Eski planda gösterilen yerlerde Akçakale ve Harran’da birer tane kuyu denemesi yapılmış ve olumsuz sonuç alınmış ve zararın neresinden dönülse kar sayılmıştır. Sulamanın şahıstan evvel köylü vatandaşların istifade etmesi temennidir. Bir ecnebi şirketin teberru ve yardımını dilemek veya kabul eylemek, durumu müsait bir arkadaş ve memleketimiz için ne dereceye kadar kabil-i tekliftir ve bundan dolayı memnuniyet izharı nasıl tefsir edilmesi gerektiğini umumi efkâr kıymetlendiresin.” Bu konuşmasının ardından Nedim Evliyagil 6 Şubat 1955’te Aydın’a tayin edildi.²⁹¹ Vali bu konuşmasında su arama çalışmalarının bazı şahıslar tarafından sabote edilerek kendi arazileri üzerinde arama yapılmasını eleştiriyordu. Belki bu eleştirinin de etkisiyle, Evliyagil’e fahri hemşerilik beratı verilmesiyle alakalı Belediye Başkanı Reşit Rastgeldi’nin teklifi 1 Haziran 1955 tarihli belediye meclis toplantısında 2’ye karşı 17 oyla reddedildi. Ayrıca toplantıda “bazı üyeler eski Valinin Urfa’ya bir menfaati olmadığı” söylediler.²⁹²

Vali Nedim Evliyagil’in imar ve diğer çalışmalarının devam ettiği süreçte DP taraftarı olması tepki çekti. Bu hususta CHP Urfa il teşkilatının Vali Nedim Evliyagil’in 27 Nisan 1954’te Birecik Belediyesi önünde yaptığı konuşmayı şikâyet etmesi²⁹³ üzerine dava açıldı. Vali duruşmaya katılmak üzere Ankara’ya gitti. Ancak mahkeme takipsizlik kararı vererek davayı düşürdü.²⁹⁴

Nedim Evliyagil’in Aydın’a tayin edilmesinden sonra Mülkiye Müfettişi Fahreddin Gömülü²⁹⁵ Urfa valiliğine tayin edildi. 16 Şubat 1955’te Urfa’ya gelerek göreve başladı.²⁹⁶ Gömülü’nün ilk ataması 21 Mayıs 1955’te gerçekleşti.²⁹⁷

²⁹¹ Demokrat Urfa, 8 Şubat 1955, Sayı: 549.

²⁹² Urfaninsesi, 4 Haziran 1955, Sayı: 426. ; Yeni Urfa, 6 Haziran 1955, Sayı:229. ; Demokrat Urfa, 1 Şubat 1955, Sayı: 547.

²⁹³ Demokrat Urfa, 23 Ağustos 1954, Sayı: 501.

²⁹⁴ Akgün, 23 Ağustos 1954, Sayı: 2256.

²⁹⁵ Urfaninsesi, 16 Şubat 1955, Sayı: 393.

²⁹⁶ Demokrat Urfa, 18 Şubat 1955, Sayı: 552. ; Urfaninsesi, 18 Şubat 1955, Sayı: 394.

Vekâleten atanan valinin ataması daha sonra asalete çevirildi.²⁹⁸ Vali, Urfa'daki çalışmalarına başladı. İlin genel durumunu tespit için 4 Nisan 1955'te ilçe kaymakam ve daire müdürleriyle bir toplantı yaptı.²⁹⁹ Kaymakamlar toplantısında ele alınan konular, içme suyunun ıslahı, asayişin temini, hayvan hırsızlıklarının önüne geçilmesi, sınır kaçakçılığıyla mücadele, resmî işlerde halka kolaylık gösterilmesi, kaymakamların mümkün mertebe halka daha yakından ilgilenmeleri gibi başlıklardan oluşuyordu.³⁰⁰ Bu toplantısının ardından vali, 20 Nisan 1955'te hudut valileri toplantısına katılmak için Hatay'a gitti.³⁰¹

11 Haziran 1955'te Cumhuriyet gazetesi yazarlarından Yaşar Kemal Urfa'ya gelerek³⁰² Vali Fahrettin Gömülü ile bir röportaj yaptı. Vali, Urfa'ya yapılan hizmetlerle ilgili bilgi verdi. Bunlar, topraksız köylülere toprak verilmesi, su arama faaliyetleri, yakın zamanda yaşanan dolu felaketinin ardından mağduriyetlerin giderilmesi idi. Validen sonra Yaşar Kemal il Veteriner Müdürü Selim Deliloğlu ile röpotaj yaptı. Deliloğlu, Urfa'da atıcılık hakkında bilgi verdi. Daha sonra Yaşar Kemal, Akçakale ve Ceylanpınar'a gitti.³⁰³

Fahreddin Gömülü, Urfa'da iktisadî hayatı da ihmal etmiyordu. Bu doğrultuda 16 Temmuz 1955'te Urfalı esnaflara toplantı yaptı. Bu toplantıda Urfa'da iktisadî hayatı geliştirmek ve esnafların sorunlarını çözmeyi amaçladı.³⁰⁴ Bu ve benzeri gayretli çalışmalarından ötürü valiye, İçişleri ve Gümrük ve Tekel Vekâletince takdirnameye layık görüldü.³⁰⁵ Bundan başka Vali Fahreddin Gömülü'ye süne ile etkin mücadelesinden dolayı takdirname verildi.³⁰⁶

Vali Fahreddin Gömülü sınır sorunlarını görüşmek üzere, Gaziantep'te toplanan valiler toplantısına katıldı. Urfa, Gaziantep, Maraş, Adıyaman ve vali ve

²⁹⁷ BCA, 030-1801-02/139-46-14. Tarih: 21.05.1955.

²⁹⁸ Akgün, 20 Temmuz 1955, Sayı: 2337.

²⁹⁹ Urfaninsesi, 25 Mart 1955, Sayı: 404; Demokrat Urfa, 24 Mart 1955, Sayı: 562.

³⁰⁰ Demokrat Urfa, 7 Nisan 1955, Sayı: 566.

³⁰¹ Demokrat Urfa, 23 Nisan 1955, Sayı: 570. ; Urfaninsesi, 21 Nisan 1955, Sayı: 413.

³⁰² Yaşar Kemal'i o dönem Cumhuriyet gazetesi Urfa muhabiri Naci İpek karşıladı. İpek, Yaşar Kemal'e Urfa'yı tanıttı. Kemal, Urfa anılarını "Bu Diyar Baştan Başa" başlığıyla kitaplaştırdı. A. Naci İpek, "Koca Yaşar Kemal ve Urfa Röportajı", *ŞURKAV*, 8/22 (2015), 20-21.

³⁰³ Urfaninsesi, 14 Haziran 1955, Sayı: 429.; Yaşar Kemal Ceylanpınar'la ilgili anılarında; halkın ağaya muhtaç olduğundan ve günlük yaşamın sıkıntılarından bahsetti. Yaşar Kemal, *Bu Diyar Baştan Başa* 3, 1. bs. (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2004), 16-21.

³⁰⁴ Yeni Urfa, 19 Temmuz 1955, Sayı: 242.

³⁰⁵ Demokrat Urfa, 9 Aralık 1955, Sayı: 634.

³⁰⁶ BCA, 030-18-01-02/143-51-9. Tarih: 18.06.1956

belediye başkanları, toplantıda Millî Korunma Kanunu'nun uygulanmasıyla ilgili görüştüler.³⁰⁷

Bir yıldan biraz fazla Urfa'da görev yapan Vali Fahreddin Gömülü, Kütahya'ya tayin edildi.³⁰⁸ Gömülü Urfa'dan ayrılmadan önce, Belediye Gazinosunda bir yemek verdi. 1 Eylül 1956 Cuma günü Akçakale üzerinden ayrıldı. Ardından basın yoluyla Urfalılarla veda metni yayımladı.³⁰⁹ Hatay Valisi Celal İzgi,³¹⁰ Urfa valiliğine 3 Eylül 1956'da tayin edildi. Celal İzgi görevine 30 Eylül 1956'da başladı.³¹¹

Tayininin ardından, Urfa'nın ileri gelenleri, dernek başkanları ve gazeteciler valiyi ziyaret ettiler. Vali, herkesin meşguliyeti ve ilin genel durumuyla ilgili bilgi aldı. Sıra Kahveci ve Çaycılar Derneğine geldiğinde Urfa'da toplam 71 tane kahve olduğunu öğrenince çok şaşırıldı ve üzüldüğünü belirtti. Vali, "*Kahvelerin tembellerin yeri olduğunu, çalışanların da tembelle benzeyebileceğini, yaklaşık 50.000 nüfuslu ilde 71 tane kahvehane olmasının fazla olduğunu ve kahvehane sayısının azami 7'ye düşürülmesi için yoğun gayret göstereceğini*" söyledi.³¹² Vali, resmî binalarda kahve ve çay ikramını, memurların sohbet ortamlarını uygun bulunmadığına dair bir tamim yayımladı.³¹³ Bu tür adımlarla hem masrafların düşmesi, hem de resmî işlerin daha hızlı yürümesini hedefleniyordu.

Merkezdeki incelemelerin ardından vali, ilçeler hakkında incelemelerde bulunmak üzere, Bozova, Suruç ve Birecik'e gitti.³¹⁴ Çalışmalarına devam ettiği süreçte, Celal İzgi rahatsızlanarak böbreğinden ameliyat oldu. Bu esnada Vali yardımcısı Nail Memik vekâlet etti.³¹⁵ Ameliyatın ardından vali görevine başladı. Urfa'nın kronik sorunu olan sınır güvenliği devam ediyordu. Vali Celal İzgi, Mardin

³⁰⁷ Demokrat Urfa, 24 Temmuz 1956, Sayı: 697.

³⁰⁸ BCA, 030-18-01-02/1436-63-11. Tarih: 17.07.1956; Resmi Gazete, 2 Ağustos 1956, Sayı: 9371; Demokrat Urfa, 7 Eylül 1956, Sayı: 701. ; Yeni Urfa, 3 Eylül 1956, Sayı: 320.

³⁰⁹ Akgün, 5 Eylül 1956, Sayı: 2421.

³¹⁰ Ahmet Güleç, *Demokrat Parti İktidarında Hatay'da Sosyal ve Ekonomik Hayat*, (Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi, 2016), 53.

³¹¹ BCA, 030-12-01-01/144-75-9. Tarih: 03.09.1956; Akgün, 5 Ekim 1956, Sayı: 2428; Urfaninsesi, 21 Eylül 1956, Sayı: 544.

³¹² Urfaninsesi, 2 Ekim 1956, Sayı: 547; Yeni Urfa, 3 Ekim 1956, Sayı: 326; Demokrat Urfa, 5 Ekim 1956, Sayı: 718

³¹³ Demokrat Urfa, 9 Ekim 1956, Sayı: 719.

³¹⁴ Demokrat Urfa, 9 Ekim 1956, Sayı: 719. ; Demokrat Urfa, 12 Ekim 1956, Sayı: 720.

³¹⁵ Demokrat Urfa, 3 Temmuz 1957, Sayı: 795.

Valisi İlhami Ertem'le beraber, Gaziantep'te toplanacak olan hudut valileri toplantısına katıldılar. Türkiye ile sınırı olan Suriye valileri de toplantıya katıldı.³¹⁶

1957 seçimlerinin ardından Urfa Valisi Celal İzgi merkez valiliğine,³¹⁷ Sivas Valisi Kadri Erdoğan³¹⁸ Urfa valiliğine tayin edildi.³¹⁹ Erdoğan, 31 Aralık 1957'de Urfa'ya gelerek göreve başladı.³²⁰ Vali Kadri Erdoğan yeni göreve geldiğinde resmî kurum müdürleri ile görüşerek Akçakale'de incelemeler yaptı.³²¹ Kaçakçılığın yoğun olarak görüldüğü Akçakale'ye “*ayrı bir emek sarf edileceğini*” söyledi.³²² Vali, yaptığı incelemeler sonunda kaçakçılığın Urfa'daki günlük tüketim ürünlerinden teminini zorlaştırdığını tespit etti.³²³ Akçakale'deki incelemelerinin ardından, merkezde teftişlerine devam eden vali, Gölbaşı-Gaziantep garajında bal tenekelerinin arasında 32 teneke kaçak sadeyağa rastladı.³²⁴ 26 Şubat 1958'de yaptığı icraatlarıyla ilgili yaptığı basın açıklamasında, Seyhan Barajının tamamlanmasıyla, “*Adana belediyesinden mevcut elektrik jeneratörünün alımının büyük oranda bittiğini*” söyledi. Urfa'da yaşanan elektrik sorununun çözülmesi açısından önemli olan bu desteğinden dolayı Vali Kadri Erdoğan ve Belediye Başkanı Cemil Hacıkamiloğlu, Adana Belediye Başkanı Hüseyin İncesulu'ya teşekkür telgrafı gönderdiler.³²⁵

Kaçakçılık ve elektrik sorununun çözülmesinden başka valinin ele aldığı diğer bir konu ise içme suyunda yaşanan sorundu.³²⁶ Kısa zamanda başarılı işler gerçekleştiren Kadri Erdoğan'ın Urfa'ya atanmasından dolayı Urfa Saraçlar Derneği Başkanı Yusuf Saraç, Başvekil Adnan Menderes'e teşekkür etti.³²⁷ Saraçlar Derneğinden başka Urfa Berberler Derneği, İçişleri Vekili Namık Gedik'e Kadri Erdoğan'ı Urfa'ya vali olarak atadığı için teşekkür telgrafı gönderdi.³²⁸

³¹⁶ Demokrat Urfa, 2 Temmuz 1957, Sayı: 794.

³¹⁷ Resmi Gazete, 16 Aralık 1957, Sayı: 9783; Urfaninsesi, 13 Aralık 1957, Sayı: 654. : Yeni Urfa, 27 Aralık 1957, Sayı: 401.

³¹⁸ Mustafa Ergün, *Demokrat Parti İktidarında Sivas (1950-1960)*, (Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, 2014), 146.

³¹⁹ Demokrat Urfa, 13 Aralık 1957, Sayı: 839.

³²⁰ Urfaninsesi, 3 Ocak 1958, Sayı: 659.

³²¹ Urfaninsesi, 28 Ocak 1958, Sayı: 663.

³²² Demokrat Urfa, 28 Ocak 1958, Sayı: 852.

³²³ Demokrat Urfa, 4 Şubat 1958, Sayı: 854.

³²⁴ Demokrat Urfa, 21 Şubat 1958, Sayı: 859.

³²⁵ Urfaninsesi, 28 Şubat 1958, Sayı: 668.

³²⁶ Urfaninsesi, 28 Şubat 1958, Sayı: 668.

³²⁷ Akgün, 15 Mart 1958, Sayı: 2539.

³²⁸ Yeni Urfa, 18 Mart 1958, Sayı: 414.

Urfa merkezde çalışmalarını yürüten Vali Kadri Erdoğan, ilçeleri de ihmal etmiyordu. İncelemeler yapmak üzere gittiği Birecik'te halkla görüşen vali, “yaşanan et sıkıntısının kaçakçılıktan kaynaklandığını, bunun önüne geçmek için çalıştıklarını” söyledi. Vali ilçede yaşanan et sıkıntısıyla alakalı ilçe veterineri Sabri Ilıcalı'dan bilgi aldı. Ilıcalı valiye, ilçede 5000'den fazla besili koyuna soğuk damga ile numaralandırma yapıldığını belirterek ve genel bir bilgilendirme yaptı.³²⁹

İcraatlarını halkla paylaşmaya önem veren Vali Kadri Erdoğan, 7 Mart 1958'de PTT binası önünde halka seslendi. Valinin ele aldığı konular şunlardı:

1-Kaçakçılıkla etkin mücadele,

2-Şehir imar planının ilk etapta, şehrin en işlek caddesi olan Sarayönü'nden başlayıp, Kunduracı pazarı ve Koyun Pazarı ile onu takiben Akarbaşı ve Hasan Paşa camisi önünden geçen caddeleri trafiğe uygun bir şekilde getirmek,

3-Dergâh'ın yanındaki garajlar başka yerlere taşınması,

4-Diğer taraftan ana caddeleri genişletmek için, Samsat Kapısı'ndan başlayıp eski kilise önünden geçen bu cadde üzerindeki istimlak işleri başlatılması idi. Böylece yaklaşık 10 kilometrelik bir cadde açılması hedeflendi.³³⁰

Şehrin ulaşımı noktasında büyük önem taşıyan imar planı aynı zamanda pek çok tarihi mekânın tahribine de sebep oldu. Çünkü plan çerçevesinde genişletilmek istenen Samsat Kapı'dan Balıklıgöl'e giden yolda tarihi mekânların sayısı fazlaydı.

Vali Kadri Erdoğan icraatlarını Urfalılara anlatmak için yine PTT binası önünde 21 Mart 1958 Cuma günü bir toplantı düzenledi. Yakın zamanda yapılan hizmetleri anlatan vali, imar planı çerçevesinde yaklaşık 500.000 liralık istimlak yapıldığı belirtti. Bu ve benzeri konularda halkın görüşme talepleri kabul edildi, Hacı Mehmet Şanlı'nın yaptırdığı caminin açılışı yapıldı. Hilvan'da yeni bir un fabrikası ve elektrik jeneratörü kuruldu. Tıfındır tepesine içme suyu taşındı. Ardından toplantıya katılanlarla beraber vali, Tıfındır tepesine oradan da Aynzeliha parkına doğru giderek yol ve cadde çalışmalarını yakından incelediler.³³¹

³²⁹ Demokrat Urfa, 4 Mart 1958, Sayı: 862.

³³⁰ Demokrat Urfa, 11 Mart 1958, Sayı: 864; Yeni Urfa, 11 Mart 1958, Sayı: 413.

³³¹ Akgün, 24 Mart 1958, Sayı: 2541.

Vali Kadri Erdoğan bu defa 15 Nisan 1958 Salı günü saat 10.00’da, Ulucami avlusunda halka hitap etti. Urfalılar bazı konularda taleplerde bulundular. Bu talepler;

1-Devlet Hastanesinin bakımsızlığı, doktor yokluğu ve geceleri hasta kabul etmiyorlardı.

2-Gaziantep ve Diyarbakır’a düzenli otobüs seferleri yapılmıyordu.

3-Hal Pazarındaki düzensizlikten dolayı ürün bulunamıyor, stokçular üzerinde zabıta kontrolü yetersizdi.

4-Urfa’da işsizliği azaltmak için fabrika kurulması işi bir türlü gerçekleşmedi.

5-Urfa’da yapılaşma ve mekân sıkıntısı devam ediyordu.

6-Urfalılar, vilayete “Kahraman” unvanının verilmesini istediler. Vali, *“bu konunun Urfa Belediyesi tarafından daha önce kararlaştırıldığını, İçişleri Vekâletine sevk edildiğini, ilk etapta kimliklere yazılmayacağını ancak isteyenlerin arabalarına yazabileceğini”* söyledi. Bu taleplerden başka, MKP Urfa İl Başkanı Mustafa Bozcan, hocaların sarık sarmasına müsaade edilmesini isteyince Vali, *“başkası olsa seni hapseder, ben öyle yapmayacağım ama isteğin Anayasa’ya göre suçtur”* dedi. Vali, diğer talepler konusunda çalışma yapacağını söyleyerek, toplantıyı sonlandırdı.³³²

Urfa’nın yukarıda sıralandığı şekilde pek çok ihtiyacı vardı. 1950’li yılların sıkça uygulanan yöntemi genellikle şehrin ileri gelenleri Ankara’ya gider, bazen resmî, bazen de şahsî ilişkilerle şehrin sorunlarını çözmeye çalışırlardı. Bu bağlamda Vali Kadri Erdoğan Urfa’nın sorunlarını görüşmek üzere, Belediye Başkanı Cemil Hacıkamiloğlu ile beraber Ankara’ya gitti.³³³

İmar planının uygulanmasında ortaya çıkan huzursuzluklar valiyi açık hava toplantılarına sevk eden muhtemel sebeplerden birisidir. Valinin samimi açıklamaları Urfalıların takdirini topladı. İmar planı çerçevesinde istimlak edilen ve yıkılan yerlerin düzenlemesi için, vali bizzat yıkım işlerinin başında durmaya gayret gösteriyordu. Bu işlerden başka önemli hususlardan birisi de kaçakçılıkla mücadele

³³² Demokrat Urfa, 18 Nisan 1958, Sayı: 875; Yeni Urfa, 18 Nisan 1958, Sayı: 421; Akgün, 18 Nisan 1958, Sayı: 2547.

³³³ Urfaninsesi, 13 Haziran 1958, Sayı: 686.

idi. Günlük yaşamı sürdürmede yaşanan sıkıntılardan dolayı fiyat denetimlerini artırdı ve kaçakçılıkla mücadelede kapsamında bazı ürünlerin fiyatları ucuzladı. Valinin bu gayretleri Urfa'da yaşayanlardan başka, Ankara ve İstanbul'da ikamet eden Urfalıların da takdirini topladı.³³⁴

Bir yandan kaçakçılıkla, bir yandan da imar işleriyle uğraşan vali, ziraî gelişimi de önemsiyordu. 20 Mart 1958'de Şair Nabi İlkokulunda, çiftçilerle bilgilendirme toplantısı yaptı. Toplantıda ziraî ihtiyaçlar tespit edildi.³³⁵ Bu toplantıdan başka vali, 8 Mayıs 1958'de valilikte bir basın toplantısı düzenledi. 1 Nisan 1958'den beri Urfa ve ilçelerinde askerî ve ziraî personel çekirge ile mücadele etmekteydi. Bu tarihe kadar 7 çekirge sürüsü Urfa'da ziraî ürünlere zarar vermişti. Komşu illerden 25 personel ve pek çok araç Urfa'ya getirtildi. Vali de uçakla, mücadelenin yapıldığı alanlarda incelemelerde bulundu.³³⁶

Erdoğan döneminde de sınır sorunları devam ediyordu. Bununla ilgili bölge valileri sürekli toplantılar yapıyorlardı. Bu toplantılardan birisine katılmak üzere Vali Kadri Erdoğan ve Adıyaman valisi Gaziantep'e gitti.³³⁷ Vali bu toplantının ardından, İl Milli Eğitim Müdürü, İl Jandarma Komutanı, Erkek Sanat Enstitüsü Müdürü ve marangoz şefi ile birlikte Göksun'a gittiler. Burada köy okulları, Erkek Sanat Enstitüsü ve yurt inşaatında kullanılmak için alınan ağaçları incelediler.³³⁸

Vali Kadri Erdoğan, 31 Mayıs 1958'de yine bir açık hava toplantısı yapma kararı aldı. Toplantının ana teması imar planından dolayı ortaya çıkan memnuniyetsizlikti. Vali Urfalıları selamlayarak, *"5 ay önce vazifeye başladığımda hepiniz şehrin imar planının uygulanmasını istedi. İmar faaliyetlerine başlamadan çok düşündük, Urfa'nın sokaklara ihtiyacı vardı. İstimlak yapılırken Anayasa çiğnenmedi. Belediyenin 68 dükkânı vardı ve bunlardan senede 250'şer lira kira geliri vardı. Bir kısım dükkânları sattık, belediye iflas etti dediler. Şu an belediyenin kasasında 750.000 lira nakit para var. Vilayetimizin derdi çok. Su derimiz var. Allah Halilürrahman ve Aynzeliha gibi iki kaynak vermiş, ondan faydalanmıyoruz. 15.000 lira borç almıştık, faizini ödüyoruz. Yakında su işini halledeceğiz. Bu arada bazı kötü*

³³⁴ Demokrat Urfa, 14 Mart 1958, Sayı: 865.

³³⁵ Urfaninsesi, 21 Mart 1958, Sayı: 671.

³³⁶ Demokrat Urfa, 9 Mayıs 1958, Sayı: 880.

³³⁷ Demokrat Urfa, 25 Nisan 1958, Sayı: 876.

³³⁸ Demokrat Urfa, 2 Mayıs 1958, Sayı: 878.

niyetliler “vali şehri yıkmak istiyor” diyorlar. Bazı arkadaşlar kendileri yıkım kararı istediler. Mustafa Çadircı burda mı? Kendin gelmedin mi, Evet. İşte tapu senetleri, alan razı satan razı. Elektrik jeneratörünün bulunduğu eski kilise olan bina, elektrik motoru taşındıktan sonra burası büyük bir mabet olacak. Ayrıca bazıları, bana yardım edenlere “uşak mısınız? Bu Valinin ardından gidiyorsunuz” diyorlar. Kimi öldürdük de bacağı dışarıda kaldı. Belediyedeki arkadaşlar kendi işlerini bırakarak bütün varlığıyla imar işlerine koşuyorlar. Hatamız varsa herkes gelsin. O elleri öpmeye hazırım. Bu memleketin imarı için coşkunluk teranelerini bütün kalbimle niyaz ederim.” dedi.³³⁹ Ancak valinin belediyenin kasasında 750.000 lira var sözü karşılık bulmadı. Çünkü belediye memurların maaşı 3 ayda bir ödeniyordu. Ayrıca belediye bütçesinden karşılanan asker ailelerinin ödeneği ödenemiyordu. Belediyenin temizlik kadrosu yetersizdi.³⁴⁰ 1958 yılı istimlak ödeneği olan 199 milyon liralık ödenek Urfa belediyesince sarf edildi. Oysa daha 150 milyon liraya ihtiyaç vardı.³⁴¹ Kadri Erdoğan döneminde başlayan imar faaliyetlerinde bazı yıkımların tepki gösterilmesi normal bir durumdu. Ancak yıkılan bazı yerler yeniden aynen yapılmaya başlandı. Köprübaşı’ndaki yapılan dükkânlar bunun bir örneğiydi. Bu dükkânlar imar planına uygun değildi, ancak siyasî nüfuzları olan kimseler bu işleri rahatlıkla yapabiliyorlardı.³⁴²

Vali şehir sorunlarıyla uğraşırken bir gelişme oldu. 11. Dönem CHP Urfa milletvekilleri Esat Mahmut Karakurt, İbrahim Karakapıcı, Yaşar Alhas ve Abdullah Köksal, İçişleri Vekili Namık Gedik’e bir telgraf gönderdiler. Milletvekilleri telgrafta, 6 Ekim 1958’de Vali Kadri Erdoğan’ın halka hitap ederek “...artık Vali değilim, istifa ettim. Bundan sonra DP saflarında çalışacağım, benim de Nafia Vekilinin de canımız DP’ye feda olsun” dediğini, DP’ye iltihak ettiğini yazdılar. Bundan dolayı Urfa’ya yeni bir valinin tayin edileceğini Vekil’den cevaplamasını ya da istifa etmemişse siyasî konuşma yapmaması gerektiğinin hatırlatılmasını istediler.³⁴³

³³⁹ Yeni Urfa, 6 Haziran 1958, Sayı: 426.

³⁴⁰ Yeni Urfa, 6 Haziran 1958, Sayı: 426.

³⁴¹ Yeni Urfa, 12 Haziran 1958, Sayı: 427.

³⁴² Demokrat Türkiye, 10 Ağustos 1959, Sayı: 51.

³⁴³ Yeni Urfa, 8 Ekim 1958, Sayı: 447.

Hükümetin emri ile Urfa Valisi Kadri Erdoğan iki aylık bir inceleme için Amerika'ya gönderildi.³⁴⁴ Valiliğe İl Jandarma Komutanı Binbaşı Nedim Alposkay vekâlet etti.³⁴⁵ Hatay Yayladağ Kaymakamı Hasan Günay Urfa Vali Yardımcılığına tayin edilince Nedim Alposkay vekâleti ona devretti.³⁴⁶ Amerika'ya giden Vali, 31 Aralık 1958'de geri döndü.³⁴⁷

Erdoğan ile ilgili siyasi ve idari şikâyetlerin de muhtemelen etkili olduğu bir dönemde Gümüşhane'ye tayin edileceği söylentisi basına yansıdı.³⁴⁸ Bu gelişme üzerine validen şikâyetçi olanların karşısında memnun olanlar da mevcuttu. Urfalı bazı esnaflar, DP il teşkilatına ve PTT'ye giderek Ankara'ya Kadri Erdoğan'ın Urfa'dan ayrılmamasını talep eden telgraflar çektiler.³⁴⁹ Belediye Başkanı Cemil Hacıkamiloğlu başkanlığında toplanan belediye meclis üyeleri ve bazı kimseler de Kadri Erdoğan'ın gitmesi yönünde çalışmalar yaptı. Kadri Erdoğan Gümüşhane'ye, Şırnak Valisi Şerafettin Atak Urfa'ya tayin oldu. Kadri Erdoğan'ın gitmesini istemeyen 24 kişilik bir heyet ise 20 Haziran 1959'da Ankara'ya gitti.³⁵⁰ 21 Haziran 1959'da DP Urfa İl Başkanı Celal Öncel Kadri Erdoğan'ın Urfa'da kalmasını isteyen 24 kişilik heyetin CHP'lilerden oluştuğunu iddia etti. Bazı DP'liler bunun gerçek olmadığını, DP'lilerin de heyetin içinde olduğunu belirtti. Belediye Başkanı Cemil Hacıkamiloğlu, belediye üyelerinden bazılarının valinin kalması için Ankara'ya gitmelerini engelledi. DP Narıncı Ocak Başkanı Ömer Akın, Hacıkamiloğlu'na "*DP'ye başkanlıktan sonra ilgi gösterdiğini*" söyledi.³⁵¹ Valinin Urfa'da kalmasını sağlamak için Ankara'ya giden esnaf heyeti 28 Haziran 1959'da Urfa'ya döndü. Bu heyetin girişimleri başarısız olmuştu.³⁵² Erdoğan'ın beklenmedik tayini menfaat uğruna yapılmış bir hareket olarak değerlendirildi. İmar planı çerçevesinde gayrimenkulleri yıkılan kimseler, mahkemeye başvurmak yerine Ankara'dan işi

³⁴⁴ Akgün, 22 Temmuz 1958, Sayı: 2566; Urfanınsesi, 22 Temmuz 1958, Sayı: 694; Yeni Urfa, 29 Temmuz 1958, Sayı: 433.

³⁴⁵ Demokrat Urfa, 17 Ekim 1958, Sayı: 925.

³⁴⁶ Demokrat Urfa, 4 Kasım 1958, Sayı: 930.

³⁴⁷ Akgün, 2 Ocak 1959, Sayı: 2613; Demokrat Urfa, 2 Ocak 1959, Sayı: 947.

³⁴⁸ Demokrat Urfa, 13 Haziran 1959, Sayı: 992.

³⁴⁹ Demokrat Urfa, 16 Haziran 1959, Sayı: 993.

³⁵⁰ Demokrat Urfa, 23 Haziran 1959, Sayı: 994.

³⁵¹ Demokrat Urfa, 26 Haziran 1959, Sayı: 995.

³⁵² Demokrat Urfa, 30 Haziran 1959, Sayı: 996.

çözmek için haksız yöntemlere başvurdular. Ayrıca istimlak edilen bazı arsaların tapusu kendilerinde değildi. Sonuçta valinin tayini gerçekleşti.³⁵³

Erdoğan hakkındaki şikâyetleri araştırmak üzere Urfa'ya bir heyet gönderildi.³⁵⁴ Gümüşhane'ye tayin edilen Kadri Erdoğan, vedalaşmak için 30 Haziran 1959'da Urfa'ya geldi. Bazı yetkililer onu karşılamadı ve belediye hoparlörü de duyuru yapmadı. Halktan pek çok kişi onu karşıladı. Vali Erdoğan, vilayet önünde duygulu bir konuşma yaparak ayrıldı.³⁵⁵ Validen şikâyetçi olanlar sadece gayrimenkulü istimlak edilenlerden değildi. Anlaşılan belediye başkanı ile münasebetleri de olumsuz seyretmişti. Başvekil Adnan Menderes'in talimatıyla DP Genel Kurul Üyesi Hüseyin Fırat ve dört kişilik bir tektik heyeti 1 Temmuz 1959'da Urfa'ya geldi. Türkmen Sineması salonunda Urfalılarla buluşan heyet, Vali Kadri Erdoğan'ın tayiniyle ilgili bir görüşme gerçekleştirdi.³⁵⁶ Bu teftiş çabaları bir işe yaramadı, Kadri Erdoğan'ın tayin kararı değişmedi.

Kadri Erdoğan'ın Gümüşhane'ye tayin edilmesinin ardından, 19 Temmuz 1959'da Şerafettin Atak Urfa Valiliğine tayin edildi.³⁵⁷ Atak'ı Gaziantep'te Urfa Vali yardımcısı Hasan Günay ve bazı yetkililer karşılayarak birlikte Urfa'ya geldiler.³⁵⁸ Yeni Vali Şerafettin Atak, 19 Temmuz 1959'da göreve başladı.³⁵⁹

Vali Şerafettin Atak Suruç'a giderek çalışmalarına başladı. Kalabalık bir halk kitlesi, belediye başkanı ve kaymakam tarafından karşılanan vali, köylülerden istimlak edilen arazi sorunlarıyla ilgilendi. Hudut köylerinin ihtiyaçlarını tespit etti. Tohum ve diğer gıda maddelerinin dağıtımını için çalışmalar yaptı.³⁶⁰ Bu çalışmanın ardından hükümet tarafından, muhtaç köylülere 20.000 ton buğday tohumu dağıtıldı.³⁶¹

Vali Şerafettin Atak, görüşmeler yapmak üzere Ankara'ya gitmeden önce Türkmen Sinemasında esnaf birlikleriyle bir görüşme yaparak, iletmek istedikleri dilekleri dinledi. Esnaf birlikleri adına Kunduracılar Birliği Başkanı H. İşçi söz

³⁵³ Urfaninsesi, 16 Haziran 1959, Sayı: 769.

³⁵⁴ Urfaninsesi, 26 Haziran 1959, Sayı: 770.

³⁵⁵ Urfaninsesi, 3 Temmuz 1959, Sayı: 772.

³⁵⁶ Demokrat Urfa, 3 Temmuz 1959, Sayı: 997.

³⁵⁷ Demokrat Urfa, 21 Temmuz 1959, Sayı: 1002; Urfaninsesi, 21 Temmuz 1959, Sayı: 776.

³⁵⁸ Akgün, 20 Temmuz 1959, Sayı: 2663.

³⁵⁹ Demokrat Urfa, 21 Temmuz 1959, Sayı: 1002.

³⁶⁰ Demokrat Türkiye, 10 Ağustos 1959, Sayı: 50.

³⁶¹ Demokrat Türkiye, 23 Kasım 1959, Sayı: 79.

olarak ihtiyaçlarını valiye bildirdi. Bunlar, kunduracı esnafına kazıma, fireze gibi makinelerin teminin sağlanması, Ceylanpınar Çiftliğinde üretilen kırık buğdaydan Urfalıların faydalanması, Gaziantep'e nakledilen Vakıf Müdürlüğünün tekrar Urfa'ya gelmesi, Et Balık Kurumu inşaatının bir an önce bitirilmesi, asayişin sağlanması noktasında tedbirlerin artırılması, kuraklıktan dolayı çiftçi borçlarına çözüm bulunması, Urfa'da bir çimento fabrikasının kurulması, devlet hastanesinin şartlarının iyileştirilmesi, Urfa'da bir doğumevi hastanesinin yapılması şeklinde sıralandı.³⁶²

Temaslarda bulunmak üzere Ankara'ya giden Vali Şerafettin Atak, 30 Eylül 1959'da Urfa'ya döndü.³⁶³ Vali Atak, dönüşünü müteakip evinde yerel basın mensuplarıyla toplantı yaptı.³⁶⁴ Ankara temalarına değinip, *"içme suyu sorunu, tohumluk ve yemeklik hububatın temini, Harran Ovasının sulanması, karayollarının iyileştirilmesi, Yenişehir ve Bahçelievler'deki yapılaşma için kredinin temini, kuraklıktan mağdur olanlar için 20.000 ton tohumluk ve 1.500 ton yemeklik buğday tahsisatının yapıldığını, yapımı devam eden beton yol için 50.000 liralık ödeneğin temin edildiğini"* söyledi. Valinin Ankara'daki temasları sonucu, bunlara ilaveten hükümetten birtakım işler için ödenek ve diğer destekler sağlandı. Belediye için buğday pazarının yapımında kullanmak üzere 300.000 lira ödenek alındı. 1.400.000 lira şehir imarı için İller Bankası'ndan talep edildi. Lise binasına 15 derslikli ek binanın yapımı için Ziraat Vekâletinden kereste temin edildi. Su arama çalışmaları için hâlen 2 adet sondaj makinesi çalışmasına devam etmekle beraber, 6. kuyu Çekçek'te, 7. kuyu Nusratiye'de, 8. kuyu Marol'da, 9. kuyu Payamlı'da, 10. kuyu Gölpınar'da, 11. kuyu Mercihan'da, 12. kuyu Kesirdede'de, 13. kuyu Mucuplu'da, 14. kuyu Telbağdat'ta, 15. Kuyu İncirli'de, 16. kuyu Merşefe'de sondaj çalışmalarına devam ediliyordu. Milli Eğitim Vekâleti ise Urfa'da bir kız öğretmen okulunun açılmasını kararlaştırdı.³⁶⁵

Urfa'nın sorunlarını Ankara'ya taşıyan şehrin ileri gelen yöneticileri Menderes'in Diyarbakır'a gelmesini fırsat bilip tekrar görüştüler. 16 Kasım 1959'da Başvekil Adnan Menderes Diyarbakır'a geldi. Buradan CEMTO toplantısına katılma

³⁶² Demokrat Urfa, 4 Ağustos 1959, Sayı: 1015.

³⁶³ Akgün, 3 Ekim 1959, Sayı: 2684; Demokrat Türkiye, 5 Ekim 1959, Sayı: 66.

³⁶⁴ Urfaninsesi, 6 Ekim 1959, Sayı: 793.

³⁶⁵ Akgün, 6 Ekim 1959, Sayı: 2685.

üzere Dışişleri Vekili Fatin Rüştü Zorlu ile birlikte İran'a trenle gidecekti. Bu fırsattan istifade etmek üzere, Vali Şerafettin Atak, DP Urfa İl Başkanı Celal Öncel ve Belediye Başkanı Cemil Hacıkamiloğlu Diyarbakır'a giderek Adnan Menderes ile Urfa'nın ihtiyaçları konusunda görüştüler.³⁶⁶

Şerafettin Atak'ın valiliği döneminde 27 Mayıs 1960 askerî darbesi gerçekleşti. Darbenin ardından Urfa Garnizon Komutanı Tuğgeneral Celal Erikan valiliğe ve belediye başkanlığına tayin edildi. Şerafettin Atak ise vali yardımcısı oldu.³⁶⁷ 13 Haziran'da Mülkiyeli Necdet Yalçın Urfa Valiliğine tayin edildi.³⁶⁸ Erikan Hem belediye başkanı hem de valilik görevini Yalçın'a devretti.³⁶⁹

Doğu ve Güneydoğu illeri valileri Diyarbakır'da müşterek bir toplantı için toplandı. Bu toplantıya Urfa Valisi Necdet Yalçın da katıldı. Toplantıda bölgenin asayışı, kaçakçılık, kültürel, iktisadî, sağlık ve sosyal meseleleri ele alındı. Urfa, Mardin ve Adıyaman'ın su sorunları ön planda değerlendirildi. Aynı toplantının iki ay sonra Malatya'da yapılması kararlaştırıldı.³⁷⁰ 18 Ekim 1960'ta Adana'da yapılacak bölge valiler toplantısına katılmak üzere Vali Necdet Yalçın Adana'ya oradan da Yassıada duruşmalarını takip etmek için İstanbul'a gitti.³⁷¹

Urfa'da yapımı başlanan otomatik telefon santrali 27 Mayıs'ın ardından Elazığ'a nakledileceği haberleri Urfalıların tepkisine sebep oldu. Urfalılar Devlet Başkanı Cemal Gürsel'e ve diğer yetkililere telgraf çekerek itirazlarını dile getirdiler.³⁷² İtirazlar ve Vali Necdet Yalçın'ın girişimleriyle santral Urfa'da kaldı.³⁷³

1.2.2. Belediye Başkanları

1950-1960 yılları arası Urfa'da 6 belediye başkanı görev yaptı. Sırasıyla (1950-1953) Reşit Akyüz, (1953-1954) Aziz Özbay, (1954-1955) Reşit Rastgeldi, (1955-1957) Tefik Saraç, (1957-1960) Cemil Hacıkamiloğlu ve (Ocak-Mayıs 1960) Reşit İpek başkanlık yaptılar. Bu süreçte Urfa'da pek çok değişim dönüşüm yaşandı. Bu değişimlerin yaşanmasında belediye başkanlarının büyük bir rolü vardı.

³⁶⁶ Demokrat Türkiye, 19 Kasım 1959, Sayı: 78.

³⁶⁷ Akgün, 31 Mayıs 1960, Sayı: 2731.

³⁶⁸ Akgün, 14 Haziran 1960, Sayı: 2733.

³⁶⁹ Demokrat Türkiye, 16 Haziran 1960, Sayı: 125.

³⁷⁰ Akgün, 7 Ekim 1960, Sayı: 2753; Demokrat Urfa, 7 Ekim 1960, Sayı: 1126.

³⁷¹ Demokrat Urfa, 18 Ekim 1960, Sayı: 1129.

³⁷² Akgün, 13 Aralık 1960, Sayı: 2764.

³⁷³ Akgün, 16 Aralık 1960, Sayı: 2765.

Başkanlar, bireysel ve siyasal ilişkilerini kullanarak Urfa'ya hizmet etmeye çalıştılar. Yaşanan bazı sıkıntılardan dolayı hizmetler aksadı. Bu aksaklığın yaşanmasında, belediye teşkilatında yaşanan sıkıntılar, maddî imkânların kısıtlı olması ve coğrafi gibi şartlar etkili oldu. Bunlardan başka şahsi mücadeleler, siyasi parti temsilcilerinin ve mülki amirlerin bazı müdahaleleri hizmetleri aksatan diğer unsurlardı.

DP döneminde Urfa'da 1950'de yapılan ilk yerel seçimlerde³⁷⁴ DP 14.350 oy alırken CHP 8.192 oy aldı.³⁷⁵ 3 Eylül 1950'de Urfa Belediye Başkanlığına, Reşit Akyüz seçildi.³⁷⁶ Akyüz'ün başkanlığı Cumhurbaşkanlığıınca 2 Ocak 1951'de onaylandı.³⁷⁷ Akyüz'ün başkanlığı döneminde Urfa'da yaşanan en önemli gelişme Birecik Köprüsü inşaatının temeli atılmasıdır.³⁷⁸ Yapımı yaklaşık dört yıl süren köprü Urfa'nın ve Birecik'in çehresini değiştirecek bir niteliğe sahipti.

Bir yandan hizmetler devam ederken, bir yandan da belediye meclisinde yaşanan anlaşmazlıklar devam ediyordu. Böyle bir süreçte Akyüz, belediye meclisinde güvenoyu istedi. Yapılan oylamada belediye meclisince Akyüz'e güvenoyu verildi, meclis çalışmalarına tekrar başladı.³⁷⁹ Yapılan meclis toplantısında, belediye doktoruna bir laboratuvar kurulması ve bir genelevi yapılması için yer tespit çalışmasının başlatılması kararlaştırıldı.³⁸⁰ Reşit Akyüz'ün başkanlığındaki diğer toplantının gündeminde ise, 1953 yılı belediye bütçesi, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesinde okuyan Nuri Cindoğlu'na burs verilmesi, İstanbul Mühendis okulu öğretmeni Yaşar Oluklar'a yardım yapılması, belediye tarafından verilen ehliyetlerin kaybolması durumunda alınan ücretin düşürülmesi, Sarayönü'nde kasap dükkanı açmak isteyen Halil Beşay'ın müracaatı, müteahhit Mehmet Can'a Gerz Mahallesinde yapmış olduğu lağım ve parke işlerinden dolayı

³⁷⁴ 14 Nisan 1930'da yayımlanan 1580 sayılı kanununun 89. Maddesi uyarınca Belediye başkanları, 4 yıllığına seçilen belediye meclis üyeleri arasından veya hariçten en çok oyu alan seçilebilirdi. Resmi Gazete, 14 Nisan 1930, Sayı: 1471

³⁷⁵ BCA, 030-1-0-0/51-309-4. Tarih: 1950

³⁷⁶ Akgün, 12 Eylül 1950, Sayı: 1673.

³⁷⁷ BCA, 030-11-1/218-39-6. Tarih: 02.01.1951

³⁷⁸ Yeni Urfa, 18 Nisan 1952, Sayı: 13.

³⁷⁹ Urfaninsesi, 2 Şubat 1953, Sayı: 162.

³⁸⁰ Urfaninsesi, 2 Şubat 1953, Sayı: 162;Urfaninsesi, 11 Şubat 1953, Sayı: 164.

ücretin ödenmesi konuları vardı.³⁸¹ Meclis toplantısından sonra Reşit Akyüz, şehir için yapacaklarına dair temaslarda bulunmak üzere Ankara'ya gitti.³⁸²

Bu şekilde çalışmalarına devam eden Reşit Akyüz'ün kronik hastalığı nüksedince tedavi için İstanbul'a gitti.³⁸³ Tedavi olmasına rağmen Reşit Akyüz 17 Ekim 1953 Cumartesi günü vefat etti.³⁸⁴ Akyüz'ün vefatının ardından Vali Yardımcısı Burhan Aşkar³⁸⁵ belediye başkanlığına vekâlet etti.³⁸⁶ Ardından Vali Rıfat Bingöl, 1580 sayılı belediye kanununun 93. maddesi uyarınca³⁸⁷ 2 Kasım 1953 Pazartesi günü saat 10.00'da belediye salonunda seçim yapma kararı aldı.³⁸⁸

Reşit Akyüz'ün vefatının ardından yapılan seçim sonucunda Aziz Özbay belediye başkanlığına seçildi.³⁸⁹ Aziz Özbay toplam 20 oydan 15'ini alarak belediye başkanı seçilirken,³⁹⁰ diğer adaylar Cemil Başbuğ 6, Cemil Hacıkamiloğlu 4 ve 1'er oy da diğer iki aday aldı.³⁹¹ Özbay, önceki dönemden yarım kalan işler ve diğer ihtiyaçlar doğrultusunda girişimlerde bulundu. Belediyeden halkın talep ettiği bazı hizmetlerin arasında bir ambulans aracının hizmete sunulması, bir doğumevi yaptırılması ve Urfa Kültür Derneğine yardımların artmasıydı.³⁹² Özbay bu ve benzeri ihtiyaçları temin hususunda temaslarda bulunmak üzere Ankara'ya gitti.³⁹³ Aziz Özbay'ın başkanlığı döneminde yaşanan en önemli gelişmelerden birisi belediye binasının taşınması idi. Köprübaşı'nın güney kısmındaki eski binadan, Köprübaşı'nın kuzeyinde bulunan ve daha önce belediye oteli olarak yaptırılan binaya taşındı.³⁹⁴

2 Mayıs 1954 milletvekili seçimlerinde Belediye Başkanı Aziz Özbay, DP'den milletvekili adayı olduğu için başkanlık görevinden istifa etti. Reşit Rastgeldi, geçici seçimle Urfa Belediye Başkanı oldu. Rastgeldi, birtakım temaslarda

³⁸¹ Demokrat Urfa, 4 Şubat 1953, Sayı: 295.

³⁸² Urfaninsesi, 28 Şubat 1953, Sayı: 168.

³⁸³ Urfaninsesi, 14 Ekim 1953, Sayı: 241.

³⁸⁴ Akgün, 19 Ekim 1953, Sayı: 2155; Urfaninsesi, 19 Ekim 1953, Sayı: 243.

³⁸⁵ BCA, 30-11-1/231-13-14-2. Tarih: 02.06.1952

³⁸⁶ Akgün, 21 Ekim 1953, Sayı: 2157; Yeni Urfa, 23 Ekim 1953, Sayı:89.

³⁸⁷ Belediye Kanunu, Kanun Numarası 1580; Resmi Gazete, 14 Nisan 1930, Sayı: 1471.

³⁸⁸ Akgün, 29 Ekim 1953, Sayı: 2158; Urfaninsesi, 26 Ekim 1953, Sayı: 245.

³⁸⁹ Akgün, 3 Kasım 1953, Sayı: 2160; ; Yeni Urfa, 4 Kasım 1953, Sayı:92.

³⁹⁰ Urfaninsesi, 2 Kasım 1953, Sayı: 248.

³⁹¹ Demokrat Urfa, 2 Kasım 1953, Sayı: 396.

³⁹² Urfaninsesi, 24 Kasım 1953, Sayı: 254.

³⁹³ Urfaninsesi, 5 Şubat 1954, Sayı: 279.

³⁹⁴ Urfaninsesi, 12 Mart 1954, Sayı: 290.

bulunmak üzere Ankara'ya gitti.³⁹⁵ Rastgeldi, Ankara temasları sonucu gazhane ve mezbahanenin tamiri için İller Bankası'ndan 100.000 lira ödenek aldı.³⁹⁶ Fakat Reşit Rastgeldi'nin başkanlığı döneminde belediye hizmetlerinde birtakım aksaklıklar yaşandı. Temizlik işleri yavaş ilerliyor, personel maaşları ödenemiyor, vaat edilen işlere kaynak bulunamıyor, yüklenici firmalara ödeme yapılmadığından dolayı belediyenin bazı gayrimenkullerine haciz konuluyordu.³⁹⁷ Bunlar Rastgeldi'den önceki dönemden kalan sorunlar arasındaydı. Bunlardan birisi de belediye aleyhine açılan bir alacak davasıydı. Reşit Rastgeldi, belediye aleyhine ilerleyen davaya katılmak üzere Ankara'ya gitti. Bununla birlikte Urfa'da kurulması planlanan fabrika çalışmalarını ve hazırlanmakta olan imar planını inceleyecekti.³⁹⁸ Reşit Rastgeldi, hazırlanan planının bir nüshasıyla Urfa'ya döndü. Bundan sonra Urfa'daki imar işlerinin bu plan üzerinden yapılması kararlaştırıldı.³⁹⁹ Urfa imar planı çalışmalarında bulunmak üzere Alman uyruklu Prof. Dr. Ervin Eckert ile yüksek mimar M. Ali Topaloğlu'ndan oluşan heyet Urfa'ya geldi.⁴⁰⁰ Uzun zamandan beri beklenen imar faaliyetlerinin hızlanması için önemli bir adım atılmış oldu. Urfa tarihi mimariye sahip bir il olduğu için, imar işlerine de gereken özenin gösterilmesi gerekiyordu.

Urfa Belediye Meclisi Reşit Rastgeldi başkanlığında 14 Şubat 1955'te toplandı. Toplantıda, eski belediye binasının Emlak ve Kredi Bankasına verilmesi, belediye sınır haritasının tespiti ve bütçe komisyonunun raporu gündeme alındı. Reşit Rastgeldi toplantıda “...belediye memurlarının kendisinden önce düzensiz maaş aldıklarını, bazılarının belediyeden usulsüz alacaklı olduklarını, gelir kaynaklarının az olduğunu, belediyeye 200.000 lira bütçe oluşturduklarını, elektrik işlerinde düzenleme yapıldığını” söyledi.⁴⁰¹ Urfa Belediye Meclisi 5 Haziran 1956'da bir toplantı daha yaptı. Toplantıda yeni su abonelerinden alınacak ücretin artırılmaması, tahrip edenlerden 25 lira teminat parası alınması kararlaştırıldı.⁴⁰² Belediye toplantısında meclis üyelerini bilgilendiren Rastgeldi, Urfa basınına birtakım açıklamalarda bulundu. Belediyenin önde gelen hizmetleri arasında yol,

³⁹⁵ Urfaninsesi, 1 Temmuz 1954, Sayı: 328.

³⁹⁶ Akgün, 26 Temmuz 1954, Sayı: 2249.

³⁹⁷ Demokrat Urfa, 25 Mayıs 1954, Sayı: 471.

³⁹⁸ Demokrat Urfa, 18 Ekim 1954, Sayı: 518.

³⁹⁹ Demokrat Urfa, 1 Kasım 1954, Sayı: 522.

⁴⁰⁰ Demokrat Urfa, 12 Temmuz 1954, Sayı: 488.

⁴⁰¹ Demokrat Urfa, 18 Şubat 1955, Sayı: 552.

⁴⁰² Demokrat Urfa, 8 Haziran 1956, Sayı: 685.

kanalizasyon, su, elektrik işlerinde mesafe kat edildi. Eyyübiye ve Kırkmağara mahallelerine su ve elektrik hizmeti sağlandı. Belediyeye ait bir neşriyat bürosu kuruldu. Bu büro 20 hoparlör ile şehrin merkezi yerlerinde halka tebliğleri iletliyordu. Bazen yerli müzik çalıyordu. Bu hizmetlerine rağmen çok eleştirildiğini ifade eden Rastgeldi, “...bazı engellemelerle karşılaştığını ve yaklaşan belediye seçimleri öncesi DP Urfa il teşkilatının çalışmaları zayıf gördüğünü...” söyledi.⁴⁰³

4 Mart 1956 Pazar günü yapılan yerel seçimlerde Urfa merkez ve Suruç'ta DP adayları kazandı.⁴⁰⁴ DP bu sefer 386 oy farkla seçimi kazandı.⁴⁰⁵ Urfa merkezde Hacı Tevfik Saraç belediye başkanı oldu.⁴⁰⁶ Tevfik Saraç, Daimi Encümen seçimini de yaptı. Azaların oyuyla, Sami Özbay, Müslüm Beden ve Celal Özbek encümen seçildiler. Tevfik Saraç, aynı zamanda DP İl Başkanıydı. Çiftçilikle uğraşıyor ve Ticaret Odası Başkanlığı yapıyordu.⁴⁰⁷ Genç yaşta belediye başkanlığına seçilen Tevfik Saraç başkanlığında yapılan ilk meclis toplantısında, 1956 yılı oto parçalarının temini, levha vergisi tespiti yapıldı. Meclis üyesi Ali Rıza Cankatan, imar planının bir an önce uygulanması gerektiği dile getirdi.⁴⁰⁸

Tevfik Saraç da önceki belediye başkanları gibi şehrin ihtiyaçlarını karşılamak üzere Ankara'ya gitti. Temaslar sonucunda, Urfa için ayrılan yakıt tahsisatı üç katına çıkarıldı, yeni bir hükümet konağı ve bir soğuk hava deposu yapımı için ödenek sözü alındı.⁴⁰⁹ İçme suyu sorununu çözmek için bir su mühendisini Urfa'ya getirdi.⁴¹⁰

Tevfik Saraç'ın belediye başkanlığı döneminde Urfa'da yaşanan en önemli gelişme 1952 yılında temeli atılan Birecik Köprüsün tamamlanmasıydı. Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başvekil Adnan Menderes ve beraberlerindeki milletvekilleri ile pek çok Urfalı eşliğinde Birecik köprüsünün açılışı gerçekleşti. Tevfik Saraç Başkanlığında belediye meclisi, Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik

⁴⁰³ Demokrat Urfa, 3 Ekim 1955, Sayı: 615.

⁴⁰⁴ Akgün, 6 Mart 1956, Sayı: 2389.

⁴⁰⁵ Urfaninsesi, 6 Mart 1956, Sayı: 498.

⁴⁰⁶ BCA, 30-11-1-0/258-26-3. Tarih: 21.04.1956; Urfaninsesi, 16 Mart 1956, Sayı: 501; Yeni Urfa, 20 Mart 1956, Sayı: 294.

⁴⁰⁷ Demokrat Urfa, 16 Mart 1956, Sayı: 661.

⁴⁰⁸ Demokrat Urfa, 16 Ekim 1956, Sayı: 721.

⁴⁰⁹ Akgün, 19 Mart 1957, Sayı: 2464.”

⁴¹⁰ Akgün, 29 Mart 1957, Sayı: 2466.

Koraltan ve Fuat Köprülü'ye bu hizmetlerinden dolayı fahri hemşerilik berati verildi.⁴¹¹

Urfa Belediye Meclisi Tevfik Saraç başkanlığında 30 Mart 1957'de toplanarak bazı kararlar aldı. Urfa'da kurulacak olan Et Balık Kombinasının protokolü tamamlandı. Elektriğin kilovat ücretine 5 kuruş zam yapıldı. Elektrik idaresinin Akbank'tan alacağı 40.000 liralık kredi kabul edildi. Belediye Başkanı Tevfik Saraç krediye şahsen kefil oldu.⁴¹² Bu toplantının ardından Urfa Belediye Meclisi 10 Mayıs 1957'de toplanarak, yeni içme suyu tesisatı için İller Bankası'ndan alınacak 254.174.94 lira krediyi onayladı.⁴¹³ Urfa'da uygulanmaya başlanan imar planı çerçevesinde, plana aykırı olan inşaatlar durduruldu. Ancak özellikle Topçumeydanı ve Şehitlik mevkiinde uygunsuz inşaatlar durmadı.⁴¹⁴ İmar planı çerçevesinde bazı yerlerin istimlakı ve yıkımında sorunlar oldu.⁴¹⁵

27 Ekim 1957 milletvekili seçimlerinde DP'den aday olan Tevfik Saraç belediye başkanlığından istifa etti. Urfa İl Emniyet Müdürünün kısa vekâletinden sonra, Urfa İl İskân Müdürü Sait Yılmazoğlu belediye başkanlığına vekâlet etti.⁴¹⁶ 15 Kasım 1957 Cuma günü saat 10.00'da belediyede yapılan seçimle Cemil Hacıkamiloğlu 20 oyla meclis haricinden belediye başkanı oldu.⁴¹⁷ 9 Aralık 1957'de Cumhurbaşkanlığına başkanlığı tasdik edildi.⁴¹⁸

Vali Kadri Erdoğan döneminde hız kazanan imar planı uygulamaları Hacıkamiloğlu'nun başkanlığı döneminde de devam etti. İmar planı çerçevesinde Aşağı Çarşı civarında bulunan Kardeşler Cami otele dönüştürüldü. Otel sahibi K. Ö. ile 13 Kasım 1958'de incelemelerde bulunan Belediye Başkanı Cemil Hacıkamiloğlu ve belediye çalışanlarıyla münakaşa yaşandı.⁴¹⁹ Urfa Belediyesinde mühendis olarak çalışan Mehmet Saçlı üçüncü defa işten çıkarıldı. İlki Reşit Rastgeldi, ikincisi ise Tevfik Saraç döneminde işten çıkarılmıştı.⁴²⁰ Belediye meclisi üyesi Müslüm Güllü

⁴¹¹ Celal Bayar Vakfı Arşivi, Dosya No: 92.

⁴¹² Demokrat Urfa, 2 Nisan 1957, Sayı: 769. : Yeni Urfa, 23 Mart 1957, Sayı: 355.

⁴¹³ Demokrat Urfa, 14 Mayıs 1957, Sayı: 780.

⁴¹⁴ Urfannsesi, 4 Nisan 1958, Sayı: 673.

⁴¹⁵ Urfannsesi, 29 Nisan 1958, Sayı: 678.

⁴¹⁶ Akgün, 9 Ekim 1957, Sayı: 2504.

⁴¹⁷ Akgün, 18 Kasım 1957, Sayı: 2513;Urfannsesi, 19 Kasım 1957, Sayı: 648.

⁴¹⁸ BCA, 030-11-1-00/267-34-7-2. Tarih: 09.12.1957

⁴¹⁹ Demokrat Urfa, 14 Kasım 1958, Sayı: 933.

⁴²⁰ Yeni Urfa, 17 Temmuz 1958, Sayı: 432.

istifa etti.⁴²¹ İmar planı hakkında çalışma yapmak üzere Cemil Hacıkamiloğlu, Mühendis Mustafa Türkmen, Mahmut Deniz ve Müslüm Beden Ankara'ya gittiler.⁴²² Urfa'da devam eden içme suyu sıkıntısını gidermek amacıyla Cemil Hacıkamiloğlu başkanlığında Ali Dal, Mustafa Türkmen ve Celal Öncel'den oluşan bir diğer heyet Ankara'ya gitti.⁴²³

17 Şubat 1959'ta Kıbrıs görüşmeleri için İngiltere'ye giden Başvekil Adnan Menderes'in Gatwick yakınlarındaki yaşadığı uçak kazasından sağ kurtulması münasebetiyle Cemil Hacıkamiloğlu geçmiş olsun telgrafı gönderdi.⁴²⁴ İngiltere'den Türkiye'ye dönen Adnan Menderes'i karşılamak için Ankara'ya giden Vali Kadri Erdoğan ve beraberindeki yaklaşık 30 kişilik heyet geri döndü.⁴²⁵ Heyet Urfa'ya gelirken Nizip yakınlarında trafik kazası geçirdi.⁴²⁶

Cemil Hacıkamiloğlu, şehrin sorunlarına farklı çözümler bulmak amacıyla gittiği Ankara'dan 9 Aralık 1959'da döndü.⁴²⁷ KGM Müdürü Fevzi Ataç, Devlet Su İşleri Genel Müdürü ve Başvekil Adnan Menderes'le temas kuran Hacıkamiloğlu, 1960 yılı Mayıs ayında Karakoyun deresinin üstünün kapatılacağı sözünü aldı. Urfa'da imar işleri için ayrılan 1.500.000 liranın 300.000 lirasıyla yeni buğday pazarı yapıldı, elektrik işleri için 300.000 lira ödenek alındı.⁴²⁸ Hacıkamiloğlu, döneminde Urfa Belediyesinin en önemli hizmetlerinden birisi yeni elektrik jeneratörleri oldu. Seyhan Barajı'nın tamamlanmasının ardından Adana Belediyesinin kullandığı iki adet jeneratör satın alınarak Urfa'ya getirildi.⁴²⁹ 5 Ocak 1960 Adana'nın kurtuluş günü münasebetiyle Belediye Başkanı Cemil Hacıkamiloğlu Adana'ya gitti.⁴³⁰

Elektrik ve diğer pek çok alanda belediyenin hizmetlerinin geliştiği dönemde, Cemil Hacıkamiloğlu ile belediye meclis üyeleri arasında anlaşmazlık ortaya çıktı. Bu anlaşmazlık belediyenin faaliyetlerinin aksamasına sebep oldu. Anlaşmazlığın birden fazla sebepleri vardı. Şehir içi taşımacılık yapan iki otobüs vardı. Bunlardan

⁴²¹ Demokrat Urfa, 17 Ekim 1958, Sayı: 925.

⁴²² Akgün, 23 Aralık 1958, Sayı: 2610.

⁴²³ Akgün, 22 Mayıs 1959, Sayı: 2648.

⁴²⁴ Demokrat Urfa, 27 Şubat 1959, Sayı: 963.

⁴²⁵ Demokrat Urfa, 17 Mart 1959, Sayı: 968.

⁴²⁶ Urfaninsesi, 3 Mart 1959, Sayı: 746.

⁴²⁷ Akgün, 11 Aralık 1959, Sayı: 2696.

⁴²⁸ Akgün, 11 Aralık 1959, Sayı: 2696; Urfaninsesi, 12 Aralık 1959, Sayı: 808.

⁴²⁹ Akgün, 8 Ocak 1958, Sayı: 2522.

⁴³⁰ Urfaninsesi, 5 Ocak 1960, Sayı: 814.

birisi eski ve düzenli çalışmıyordu. Bundan dolayı iki yeni otobüs alınması kararlaştırılmış ve bunun için 65.000 liralık bütçe ayrılmasına rağmen bazı üyelerin engellemesi sonucu para ödenememişti. Parasını alamayan tüccar da Urfa'ya getirdiği iki otobüsü geri götürdü. Otobüs meselesinden başka, su arama çalışmalarında kullanılan sondajların Hacıkamiloğlu'nun özel emri ile kendi köylerinde çalıştırıldığı iddiasıydı. Tahkikat sonucunda: önceden 18 adet kuyu açılması kararlaştırılmıştı. 1'den 5. kuyuya kadar çalışmalar tamamlanmış, bunların bazılarında su çıkmamıştı. Açılması düşünülen 6. kuyunun yeri, Hacıkamiloğlu'nun üçte bir hissesi olduğu Çekçek köyündeydi. Ancak bazı meclis üyeleri bunun özel emirle Çekçek köyüne gönderildiği iddiaları ettiler. Bundan dolayı olayın iyi araştırılması kararlaştırıldı. Çünkü Eylül 1960'da belediye seçimleri vardı.⁴³¹

Bu gelişmeler DP il teşkilatını da ilgilendiriyordu. Anlaşmazlığı çözmek üzere DP İl Başkanı Celal Öncel'in girişimleriyle il başkanlığında 4 saat süren bir toplantı yapıldı. İl teşkilatı üyelerinin, belediye meclis üyelerinin katılımıyla yapılan toplantıda belediye başkanının icraatları gündeme alındı. Bu toplantı 15 Ocak 1960'ta toplanacak olan belediye meclisinin olağanüstü toplantısının ön çalışması olarak değerlendirildi.⁴³² Demokrat Urfa gazetesi sahibi Celal Özbek, belediyenin olağanüstü toplantısına katıldı ve gözlemlerini gazetesinde yayımladı. Toplantı 15 Ocak 1960 Cuma günü saat 09.00'dan 23.40'a, Cumartesi günü 09.00'dan 13.00'e kadar sürdü. Vali, DP il başkanı ve üyeleri, bazı daire müdürleri, esnaf ve pek çok Urfalı toplantıya katıldı. 3 Ekim 1959 içtima raporu başkan tarafından okundu. Aylardır süren anlaşmazlık artık dile getiriliyordu. Sert tartışmaların yaşandığı toplantıda zaman zaman vali müdahalelerde bulundu. Başkan ve meclis üyelerinin gergin olmaları bu durumun yaşanmasında etkiliydi. Toplantıda karşılıklı ithamlar oldu. Toplantı şiddetlenince başkana, başkanlığı ikinci başkana vermesi teklif edildi. Hacıkamiloğlu bunu kabul etmedi. Vali ve DP il başkanı, anlaşmazlık çıkmasını engellemek adına, yerini ikinci başkana bırakması yönünde Hacıkamiloğlu'nu ikna ettiler ve ikinci başkan M. Öncel başkanlığa geçti. Böylece sert hava yumuşamış oldu. Meclis üyeleri 10 maddeden oluşan bir istizah⁴³³ teklif ettiler ve görüşmeler başladı. Üçüncü görüşme saat 23.45 olunca oturum kapanarak, sonraki güne

⁴³¹ Demokrat Urfa, 12 Ocak 1960, Sayı: 1051.

⁴³² Demokrat Urfa, 15 Ocak 1960, Sayı: 1052.

⁴³³ Herhangi bir konuda açıklayışı bilgi isteme, gensoru.

ertelendi. Hacıkamiloğlu, sonraki gün oturumuna gelmedi. Müşavir avukat aracılığıyla tebligatla Hacıkamiloğlu toplantıya geldi. İstizah maddelerine Hacıkamiloğlu'nun cevapları tatmin edici bulunmadı. Meclis Hacıkamiloğlu'nun cevaplarının açık olmadığını söyleyince, Hacıkamiloğlu “*tekrar cevap vermeyeceğini ve diğer maddelere de cevap vermeyeceğini ancak bir mülkiye müfettişine açıklama yapacağını*” söyleyince toplantıda hava yine sertleşti. Başkanvekilinin açıklama için tekrar ısrar etmesine rağmen Hacıkamiloğlu açıklama yapmadı. Hacıkamiloğlu'nun hizmetine alınan Skoda marka otomobil maddesinde, alınış şekli sorgulanıyordu. Bunun için Belediye Su ve Elektrik İşleri Müdürü Mühendis Tekin Kayral dinlendi, o da “*bu alımla alakalı bilgisi olmadığını, alımı başkanın yaptığını*” söyledi. Meclis Hacıkamiloğlu'nun tekrar dinlemek istediye de bu gerçekleşmedi. “İstizaha cevaptan imtina” gerekçesiyle Hacıkamiloğlu meclis tarafından başkanlıktan düşürüldü ve oturum sona erdi. Alınan kararların uygulanması ve hukuki süreç neticeleninceye kadar Hacıkamiloğlu'nun başkanlığa devam etmesi kararlaştırıldı.⁴³⁴ Cemil Hacıkamiloğlu'nun başkanlıktan düşürülmesinin⁴³⁵ ardından Avukat Reşit İpek'in ismi, DP'liler tarafından uygun görüldü.⁴³⁶ 27 Şubat 1960'ta yapılan oylamayla Urfa Belediye Meclisi Reşit İpek'i başkan seçti.⁴³⁷ 28 Mart 1960'ta başkanlığı Cumhurbaşkanlığınca onaylandı.⁴³⁸

Reşit İpek'in belediye başkanı olmasının ardından 4 Mart 1960 tarihinde belediye meclis toplantısı yapıldı. Toplantıda alınan kararlarla, şehir imar planı mevcut haliyle kaldı. Eski Vali Kadri Erdoğan zamanında uygulanmaya başlanan imar planı uygulamaları ilk önce durduruldu.⁴³⁹ Daha sonra ise 14.000 lira masrafla tasarlanan şehir imar planından vazgeçildi.⁴⁴⁰ Bu konuda pek çok şikâyetin olması ve özellikle istimlak işlerinde belediyenin bütçesinde görülen açık, bu tür kararları almayı zorladı.

Belediye Başkanı Reşit İpek kısa bir dönemde neler yapılacağıyla alakalı çalışmalarına başladı. Bu konuda icraatlarını anlatmak üzere bir basın toplantısı

⁴³⁴ Demokrat Urfa, 19 Ocak 1960, Sayı: 1053. Urfaninsesi, 19 Ocak 1960, Sayı: 817.

⁴³⁵ Urfaninsesi, 5 Şubat 1960, Sayı: 820.

⁴³⁶ Demokrat Urfa, 26 Şubat 1960, Sayı: 1064.

⁴³⁷ Demokrat Urfa, 1 Mart 1960, Sayı: 1065. : Urfaninsesi, 26 Şubat 1960, Sayı: 825.

⁴³⁸ BCA, 030-11-1/281-10-11. Tarih: 28.03.1960

⁴³⁹ Demokrat Urfa, 8 Mart 1960, Sayı: 1067.

⁴⁴⁰ Demokrat Türkiye, 24 Mart 1960, Sayı: 107.

yaptı.⁴⁴¹ İpek, “*Cemil Hacıkamiloğlu’ndan sonra alelacele iş başına geçtiği için bazı gecikmelerin normal olduğunu*” söyledi. Belediyenin su, elektrik, kaldırım ve imar işleriyle yoğun mesai harcanmaya başlandı. Eski Vali Kadri Erdoğan döneminde usulsüzce hazırlanan imar planından doğan istimlaklerden dolayı belediye çok borçlandı. İlk fırsatta bu borçların ödenmesi ve içme suyu çalışmalarının hızlandırılması kararlaştırıldı. DSİ ile yapılan temaslar neticesinde üç kuyunun sondajına başlandı. İller Bankası’ndan alınan krediyle Göller mıntikasından alınan içme suyunun tesisatı hızlandırıldı. Park ve bahçelerin bir kısmı ıslah edildi.⁴⁴² Ardından imar planı mahallî şart ve imkânlarla göre yeniden düzenlenmesi kararı alındı. Karakoyun deresinin güneyinde şehrin nüfusunun yaklaşık % 80’i yaşıyordu. Tarihi yapıların çok olduğu bu dar sokaklara beledî hizmetler güçlkle ulaştırılıyordu. Halilürrahman, Aynzeliha, Dergâh ve Hasanpaşa camisinin arka kısmında kalan ve halen garaj ve odun ambarı olarak kullanılan saha, karayollarının desteğiyle yeşil saha ve turistik bir alana dönüştürülmesi kararlaştırıldı. Şehrin nakliye ve ulaşım hizmetlerini iyileştirmek için, Beykapısı ve Kütoğlu Havuzu arasındaki alan istimlâk edilerek garajlar buraya taşınmaya başlandı.⁴⁴³

Reşit İpek çalışmalarını hızlandırdığı esnada 27 Mayıs 1960 askerî darbesi gerçekleşti ve görevden uzaklaştırıldı. Kısa bir süre Urfa Belediye başkanlığına Yarbay Selahaddin Abaoğlu, yardımcılığına da Binbaşı Kadri Öztürkeri tayin edildi.⁴⁴⁴ Takiben Tuğgeneral Celal Erikan Valilik ve Belediye Başkanlığına getirildi.⁴⁴⁵ Erikan 19 gün yürüttüğü görevlerini Necdet Yalçın’a devretti.⁴⁴⁶

1.2.3. Diğer İdareciler

Urfa’da 1950-1960 yılları arasında pek çok kişi çeşitli kurumlarda görev yaptı. Bunlar vali yardımcıları, kaymakamlar, il emniyet müdürleri, askerî görevliler, sağlık görevlileri, eğitim görevlileri, adlî görevliler, il müftüleri, vekaletlerin il müdürlüğü görevlileri, kamu ve özel banka ve diğer görevlilerden oluşmaktadır. Bu görevliler bazen uzun bazen de kısa süreli görevleri oldu. Bu görevliler arasında

⁴⁴¹ Urfaninsesi, 5 Nisan 1960, Sayı: 830.

⁴⁴² Demokrat Türkiye, 4 Nisan 1960, Sayı: 109.

⁴⁴³ Demokrat Türkiye, 11 Nisan 1960, Sayı: 110.

⁴⁴⁴ Demokrat Urfa, 3 Haziran 1960, Sayı: 1091.

⁴⁴⁵ Urfaninsesi, 3 Haziran 1960, Sayı: 842.

⁴⁴⁶ Akgün, 24 Haziran 1960, Sayı: 2736.

zamanla siyasete atılan, milletvekili olanlar oldu. Bu dönemde özellikle eğitim ve sağlık alanlarında görevli sayısının az olması sürekli taleplerin olmasını doğurdu.

Urfa'da görev yapan valilerin çok sık değiştiği 1950-1960 yılları arası vali yardımcısı ve kaymakam nakilleri de sıkça görüldü. Urfa vali yardımcılığına İncesu Kaymakamı Burhan Aşkar tayin edildi.⁴⁴⁷ İki yıldan fazla bir süre görev yapan Burhan Aşkar,⁴⁴⁸ Nevşehir vali yardımcılığına tayin edildi.⁴⁴⁹ Urfa vali yardımcılığına Samandağ Kaymakamı İhsan Ünal tayin edildi.⁴⁵⁰ Yaklaşık iki yıl görev yapan İhsan Ünal Bursa'ya tayin edildi.⁴⁵¹ Ünal'dan boşalan vali yardımcılığına Mardin Vali Yardımcısı Nail Memik getirildi.⁴⁵² Nail Memik, daha sonra Çanakkale vali yardımcılığına atandı.⁴⁵³ Hatay Yayladağ Kaymakamı Hasan Günay Urfa Vali Yardımcılığına atandı.⁴⁵⁴ Çok kısa bir süre görev yapan Hasan Günay Kırşehir'e, onun yerine Hatay Vali Yardımcısı Abdullah Mesut Uyanık tayin edildi.⁴⁵⁵ Tespit edilebildiği kadarıyla, bu süreç zarfında Urfa'da beş vali yardımcısı görev aldı.

1950-1960 yılları arası görev yapan kaymakamlara bakıldığında; kalıcı bir hastalığı olan Hilvan Kaymakamı Kemal Alpsoy Urfa Devlet Hastanesinde 11 Ocak 1952'de vefat etti ve Bediüzzaman mezarlığına defnedildi.⁴⁵⁶ 22 Haziran 1950'de Rize Vali Yardımcısı Cemil Polatsoy Birecik kaymakamlığına tayin edildi.⁴⁵⁷ Aynı tarihte Besni Kaymakamı Muzaffer Tanrıöver Hilvan kaymakamlığına tayin edildi.⁴⁵⁸ 31 Mayıs 1951'de Salihli Kaymakamı Şerif Ergin Akçakale, Akçakale kaymakamı Mehmet Tarcan Cizre kaymakamlığına tayin edildi.⁴⁵⁹ 24 Kasım 1952'de Aziz Ayan Viranşehir kaymakamlığına tayin edildi.⁴⁶⁰ Cemil Polatsoy Polatlı Kaymakamlığına, Hikmet Gülser Siverek, Eğil Kaymakamı Selahattin Işıltay

⁴⁴⁷ Akgün, 31 Mayıs 1952, Sayı: 1909; Yeni Urfa, 23 Haziran 1952, Sayı:22.

⁴⁴⁸ Demokrat Urfa, 10 Kasım 1954, Sayı: 524.

⁴⁴⁹ Urfaninsesi, 10 Kasım 1954, Sayı: 369.

⁴⁵⁰ Demokrat Urfa, 8 Şubat 1955, Sayı: 549.

⁴⁵¹ Akgün, 19 Nisan 1957, Sayı: 2469; Urfaninsesi, 19 Nisan 1957, Sayı: 602.

⁴⁵² Akgün, 21 Mayıs 1957, Sayı: 2474; Urfaninsesi, 24 Mayıs 1957, Sayı: 609.

⁴⁵³ Urfaninsesi, 8 Ağustos 1958, Sayı: 699.

⁴⁵⁴ Demokrat Urfa, 4 Kasım 1958, Sayı: 930; Urfaninsesi, 4 Kasım 1958, Sayı: 719.;

⁴⁵⁵ Demokrat Urfa, 9 Ağustos 1960, Sayı: 1109; Demokrat Türkiye, 11 Temmuz 1960, Sayı: 132.

⁴⁵⁶ Urfaninsesi, 14 Ocak 1952, Sayı: 41.

⁴⁵⁷ BCA, 030-11-1/214-20-3. Tarih: 22.06.1950

⁴⁵⁸ BCA, 030-11-1/214-20-3. Tarih: 22.06.1950

⁴⁵⁹ BCA, 030-11-1/224-10-2. Tarih: 31.05.1951

⁴⁶⁰ BCA, 030-11-1/234-30-18-2. Tarih: 28.10.1952

Viranşehir kaymakamlıklarına tayin edildiler.⁴⁶¹ Ermenek Kaymakamı Osman Ayan, Viranşehir kaymakamlığına tayin edildi.⁴⁶² Suruç Kaymakamı Arif Hikmet Örgensoy'un Boğazlıyan'a tayini çıkmasıyla, yerine vilayet hukuk işleri müdürü Osman Erdem tayin edildi. Viranşehir Kaymakamlığına Eğil Kaymakamı Selahaddin Altaş tayin edildi.⁴⁶³ Hikmet Günsel Siverek kaymakamlığına tayin edildi.⁴⁶⁴ Akçakale kaymakamı Necdet Enünlü Uzunköprü'ye tayin edildi.⁴⁶⁵ Bismil Kaymakamı Hüsnü Tüzün Hilvan Kaymakamlığına, Manavgat Kaymakamı Turgut Kılıçel Siverek Kaymakamlığına tayin edildiler.⁴⁶⁶ Boşta bulunan Bozova Kaymakamlığına Tahsin Turutoğlu, Suruç Kaymakamlığına Reşit Yalım ve Halfeti Kaymakamlığına M. Rami Tan tayin edildiler.⁴⁶⁷ Viranşehir Kaymakamı Cemal Mirkelam, Akçakale'ye tayin edildi.⁴⁶⁸ Siverek Kaymakamı Turgut Kılıçer, meslekî uzmanlık için Amerika'ya gitti.⁴⁶⁹ Onun yerine Hasan Lüleci Siverek kaymakamlığına tayin edildi.⁴⁷⁰ Akçakale Kaymakamı Cemal Mirkelam ve Halfeti kaymakamı Durmuş Yalçın, birer derece terfi ettirildi.⁴⁷¹

1950-1960 yılları arası Urfa'da görev yapan emniyet müdürlerine bakıldığında; 8 Mart 1950 Tarihinde İstanbul Emniyet Müdürlüğünde Şube Müdürü olan Hamdi Ülker, Urfa İl Emniyet Müdürlüğüne tayin edildi.⁴⁷² Ülker'in tayiniyle boşta bulunan Urfa İl Emniyet Müdürlüğüne Yaşar Yiğit tayin edildi.⁴⁷³ Yaşar Yiğit Diyarbakır'a tayin edilmesinde sonra⁴⁷⁴ onun yerine Muş Emniyet Müdürü Cemil Bentürk tayin edildi.⁴⁷⁵ Pek çok olayı aydınlatmada ve Urfa'da asayişî sağlama noktasında takdir edilen Cemil Bentürk 3. Sınıf Emniyet Müdürlüğüne terfi etti.⁴⁷⁶ Ancak kısa bir zaman sonra Cemil Bentürk Afyon'a tayin edildi.⁴⁷⁷ Boşta bulunan

⁴⁶¹ Urfaninsesi, 24 Aralık 1952, Sayı: 150.

⁴⁶² Akgün, 7 Kasım 1952, Sayı: 2046.

⁴⁶³ Akgün, 17 Ocak 1953, Sayı: 2068.

⁴⁶⁴ Akgün, 5 Şubat 1953, Sayı: 2072.

⁴⁶⁵ Yeni Urfa, 20 Nisan 1954, Sayı: 139.

⁴⁶⁶ BCA, 030-11-1/247-30-14-2 Tarih: 23.09.1954; Demokrat Urfa, 2 Ekim 1954, Sayı: 513.

⁴⁶⁷ Demokrat Urfa, 8 Şubat 1955, Sayı: 549.

⁴⁶⁸ Demokrat Urfa, 22 Kasım 1955, Sayı: 629.

⁴⁶⁹ Demokrat Urfa, 31 Ocak 1956, Sayı: 649.

⁴⁷⁰ BCA, 030-11-1/265-23-3. Tarih: 29.06.1957

⁴⁷¹ Demokrat Urfa, 2 Mart 1956, Sayı: 657.

⁴⁷² BCA, 030-11-1/212-9-14. Tarih: 08.03.1950; Akgün, 21 Nisan 1950, Sayı: 1636.

⁴⁷³ Urfaninsesi, 15 Ekim 1951, Sayı: 6.

⁴⁷⁴ Urfaninsesi, 25 Nisan 1952, Sayı: 73. : Yeni Urfa, 29 Nisan 1952, Sayı:15.

⁴⁷⁵ Akgün, 26 Temmuz 1952, Sayı: 1961; Yeni Urfa, 24 Temmuz 1952, Sayı:26.

⁴⁷⁶ Demokrat Urfa, 10 Kasım 1954, Sayı: 524.

⁴⁷⁷ Urfaninsesi, 15 Mart 1955, Sayı: 401.

Urfa İl Emniyet Müdürlüğüne Adnan Çakmak tayin edildi.⁴⁷⁸ Kısa zamanda Urfa'da asayişin sağlanması noktasında üstün gayretlerinden dolayı terfi etti.⁴⁷⁹ Daha sonra Kırklareli'ne tayin edildi.⁴⁸⁰ Kırklareli'nden Urfa İl Emniyet Müdürlüğüne tayin edilen Zülfü Açar 30 Eylül 1956'da göreve başladı.⁴⁸¹ Urfa İl Emniyet Müdürü Tevfik Ercan Adıyaman'a tayin edildi.⁴⁸² Tunceli İl Emniyet Müdürlüğünden Urfa İl Emniyet Müdürlüğüne Mazhar Korkmaz tayin edildi.⁴⁸³ Urfa İl Emniyet Müdürü Mazhar Korkmaz, başka bir yere tayin edildi.⁴⁸⁴ Korkmaz'dan sonra Denizli İl Emniyet Müdürü Kemal Özsoy Urfa İl Emniyet Müdürlüğüne tayin edildi.⁴⁸⁵ Urfa İl Emniyet Müdürlüğüne tayin edilen Talip Albayrak,⁴⁸⁶ görevi geçici olarak deruhte eden hukuk işleri müdürü Müştak Görgün'den devraldı.⁴⁸⁷ Urfa İl Emniyet Müdürü Talip Albayrak Elazığ'a, Aydın İl Emniyet Müdürü Şükrü Balcı Urfa'ya tayin edildi.⁴⁸⁸ Talip Albayrak'tan boşalan İl Emniyet Müdürlüğüne Şükrü Balcı tayin edildi.⁴⁸⁹ Kısa zaman sonra Balcı, Ankara Trafik Şube Müdürlüğüne tayin edildi.⁴⁹⁰ Balcı'nın ardından İstanbul emniyet amirlerinden⁴⁹¹ Yaşar Türk İl Emniyet Müdürlüğüne tayin edildi.⁴⁹²

1950-1960 yılları arası Urfa'da görev yapan askerî yetkililere bakıldığında; Urfa İl Jandarma Komutanı Yarbay A. Turgay'ın Yozgat'a tayin edilmesinden dolayı, vekâleten Yarbay Fahri Ayaz İl Jandarma Komutanlığı yaptı.⁴⁹³ Urfa Gümrük Alay Komutanlığına Albay Mithat Yalaz tayin edildi.⁴⁹⁴ Urfa İl Jandarma

⁴⁷⁸ Akgün, 26 Temmuz 1955, Sayı: 2338; Urfaninsesi, 1 Temmuz 1955, Sayı: 435. : Yeni Urfa, 23 Temmuz 1955, Sayı: 243.

⁴⁷⁹ Demokrat Urfa, 29 Kasım 1955, Sayı: 631.

⁴⁸⁰ Urfaninsesi, 10 Ağustos 1956, Sayı: 534.

⁴⁸¹ Demokrat Urfa, 5 Ekim 1956, Sayı: 718. : Yeni Urfa, 3 Ekim 1956, Sayı: 326; Akgün, 5 Ekim 1956, Sayı: 24288.

⁴⁸² Urfaninsesi, 18 Ekim 1957, Sayı: 642.

⁴⁸³ Demokrat Urfa, 25 Mart 1958, Sayı: 868. : Yeni Urfa, 25 Mart 1958, Sayı: 415.

⁴⁸⁴ Demokrat Urfa, 31 Temmuz 1959, Sayı: 1005; Akgün, 30 Temmuz 1959, Sayı: 2666.

⁴⁸⁵ BCA, 30-11-1-0/276-16-20. Tarih: 22.06.1959; Akgün, 4 Ağustos 1959, Sayı: 2667; Urfaninsesi, 4 Ağustos 1959, Sayı: 779.

⁴⁸⁶ Demokrat Urfa, 16 Ekim 1959, Sayı: 1027. : Urfaninsesi, 16 Ekim 1959, Sayı: 795.

⁴⁸⁷ Demokrat Türkiye, 15 Ekim 1959, Sayı: 70.

⁴⁸⁸ Demokrat Türkiye, 23 Haziran 1960, Sayı: 126.

⁴⁸⁹ Demokrat Urfa, 5 Temmuz 1960, Sayı: 1099; Akgün, 5 Temmuz 1960, Sayı: 2738.

⁴⁹⁰ Akgün, 22 Kasım 1960, Sayı: 2760.

⁴⁹¹ Demokrat Türkiye, 1 Aralık 1960, Sayı: 174.

⁴⁹² Demokrat Türkiye, 1 Aralık 1960, Sayı: 174; Demokrat Urfa, 23 Aralık 1960, Sayı: 1148.

⁴⁹³ Akgün, 26 Nisan 1952, Sayı: 1899.

⁴⁹⁴ Akgün, 5 Ekim 1953, Sayı: 2151.

Komutanlığına Yarbay Cevat Özyay,⁴⁹⁵ yardımcılığına Binbaşı Hasan Vuruş tayin edildi.⁴⁹⁶ Urfa İl Jandarma Komutanlığına Binbaşı Şahap Cantay tayin edildi.⁴⁹⁷ Urfa Gümrük Alay Komutanlığına Albay Burhaneddin Atamer tayin edildi.⁴⁹⁸ Urfa İl Jandarma Komutanı Nedim Alposkay'ın Ankara'ya tayin edilmesinden dolayı⁴⁹⁹ Burdur İl Jandarma Komutanı Yarbay Mustafa Gönenç Urfa'ya tayin edildi.⁵⁰⁰ Ağrı askerlik şube başkanı Yüzbaşı Feridun Ertürk Urfa Merkez Komutanlığına tayin edildi.⁵⁰¹ Boşta bulunan Urfa İl Jandarma Komutanlığına Yarbay Zübeyir Bender tayin edildi.⁵⁰²

1950-1960 yılları arası Urfa'da görev yapan sağlık görevlilerine bakıldığında; Urfa Trahom Hastanesi doktoru Cafer Bayramoğlu başka bir yere tayin edilince, Adnan Sayrun Urfa'ya tayin edildi.⁵⁰³ Urfalı Dr. İhsan Barlas, Urfa Devlet Hastanesi dâhiliye doktorluğuna tayin edildi.⁵⁰⁴ Urfa İl Sağlık Müdürü Dr. Halim Öz, Denizli'ye tayin edildi.⁵⁰⁵ Öz'ün tayininin ardından Manisa hükümet doktoru Nurullah Göz tayin edildi.⁵⁰⁶ Siverek Trahom Hastanesi müdürlüğüne Dr. Turgut Atabay tayin edildi.⁵⁰⁷ Dr. Fazıl Yurtoğlu, Urfa Verem Savaş Dispanseri'ne tayin edildi.⁵⁰⁸ Urfa Devlet Hastanesi operatör doktoru Ali Rıza Cankat Mardin'e, Mardin Devlet Hastanesi operatör doktoru Besim Gürsel Urfa'ya tayin edildi.⁵⁰⁹ Urfa Trahom Hastanesi doktoru Adnan Sayrun, Urfa Devlet Hastanesi başhekimliğine de tayin edildi.⁵¹⁰ Urfa Sıtma Savaşla Mücadele Müdürü Osman Baştak Niğde'ye tayin oldu.⁵¹¹ Dr. İhsan Barlas Devlet Hastanesi Başhekimliğine tayin edildi.⁵¹² Belediye tabibi Hasan Basri Yücesoy Ankara'nın Altındağ ilçesi hükümet tabipliğine tayin

⁴⁹⁵ Urfannsesi, 24 Eylül 1953, Sayı: 233. : Yeni Urfa, 23 Eylül 1953, Sayı:82.

⁴⁹⁶ Demokrat Urfa, 23 Eylül 1953, Sayı: 381.

⁴⁹⁷ Urfannsesi, 17 Mayıs 1955, Sayı: 421.

⁴⁹⁸ Akgün, 22 Haziran 1956, Sayı: 2410; Urfannsesi, 15 Haziran 1956, Sayı: 522. : Yeni Urfa, 19 Haziran 1956, Sayı: 309.

⁴⁹⁹ Demokrat Türkiye, 27 Ağustos 1959, Sayı: 54.

⁵⁰⁰ Demokrat Urfa, 25 Ağustos 1959, Sayı: 1012.

⁵⁰¹ Demokrat Türkiye, 19 Mayıs 1960, Sayı: 118.

⁵⁰² Demokrat Urfa, 25 Ekim 1960, Sayı: 1131.

⁵⁰³ Yenilik, 2 Nisan 1949, Sayı: 1074. Urfapostası, 1 Nisan 1949, Sayı: 33.

⁵⁰⁴ Yeni Urfa, 3 Mart 1952, Sayı: 7.

⁵⁰⁵ Urfannsesi, 7 Eylül 1953, Sayı: 226. : Yeni Urfa, 4 Eylül 1953, Sayı:76.

⁵⁰⁶ Urfannsesi, 11 Ocak 1954, Sayı: 270.

⁵⁰⁷ Urfannsesi, 15 Mart 1954, Sayı: 291.

⁵⁰⁸ Urfannsesi, 24 Mayıs 1954, Sayı: 315.

⁵⁰⁹ Urfannsesi, 29 Mart 1955, Sayı: 405. : Yeni Urfa, 17 Haziran 1955, Sayı:232.

⁵¹⁰ Yeni Urfa, 2 Nisan 1955, Sayı:217.

⁵¹¹ Akgün, 31 Haziran 1955, Sayı: 2331.

⁵¹² Yeni Urfa, 10 Mayıs 1955, Sayı:230.

edildi.⁵¹³ Dr. İbrahim Karakapıcı Urfa İl Sağlık Müdürlüğüne tayin edildi.⁵¹⁴ Kısa zaman görev yapan Karakapıcı istifa ederek CHP'den siyasete girdi.⁵¹⁵ Urfa Devlet Hastanesi kadın doğum uzmanı Dr. Doğan Erbuğ, Balıkesir İl Sağlık Müdürlüğüne tayin edildi.⁵¹⁶ Tokat Verem Savaş Dispanseri Müdürü Dr. Celal Ada, Urfa Sağlık Müdürlüğüne tayin edildi.⁵¹⁷

1950-1960 yılları arası Urfa'da eğitim alanında görev yapanlara bakıldığında; Urfa İl Milli Eğitim Müdürü Avni Günel Tirebolu'ya tayin edildi.⁵¹⁸ Urfa İl Milli Eğitim müdürlüğüne tayin edilen Şevket Sarıbeyler göreve başladı.⁵¹⁹ Urfa İl Milli Eğitim Müdürlüğüne Malatya İl Milli Eğitim müdürü Madi Süten tayin edildi.⁵²⁰ Urfa İl Millî Eğitim Müdürü Ömer Madi Süten Burdur'a tayin olunca onun yerine Adıyaman il müdürü Tefik Ercan tayin edildi.⁵²¹ Urfa Kız Sanat Enstitüsü müdiresi Mahmure İner Kastamonu'ya tayin edildiği için,⁵²² yerine Nermin Berk tayin edildi.⁵²³ Urfa Lisesi matematik ve geometri öğretmeni Turan Birinci, lise müdürlüğüne tayin edildi.⁵²⁴ Urfa Lisesi müdürü Turan Birinci Adapazarı'na tayin edildi.⁵²⁵ Birinci'nin tayiniyle doğan boşlukta lisede bir disiplinsizlik hali ortaya çıkınca, Vali ve lise öğretmenleri, okula 10 dakika geç kalanı okula almama, okula bir gün gelmeyen öğrenci ailesinden belge getirmeli, getirmediği takdirde okula almama ve okulun huzurunu bozanlara durumuna göre uzaklaştırma cezası verme gibi kararlar alındı.⁵²⁶ Şair Nabi İlkokulu müdürü İhsan Özdemir'in Yalova'ya tayin edilmesinden dolayı Nadir Polat müdürlüğe tayin edildi.⁵²⁷

1950-1960 yılları arası Urfa'da görev yapan adlî görevlilere bakıldığında; Urfa Cumhuriyet savcısı Siirt'e ve Urfa defterdarı Sinop'a tayin edildi.⁵²⁸ Urfa

⁵¹³ Demokrat Urfa, 28 Eylül 1956, Sayı: 716.

⁵¹⁴ Yeni Urfa, 15 Ağustos 1957, Sayı: 379.

⁵¹⁵ Yeni Urfa, 23 Eylül 1957, Sayı: 384.

⁵¹⁶ Demokrat Urfa, 31 Aralık 1957, Sayı: 844.

⁵¹⁷ Demokrat Urfa, 4 Nisan 1958, Sayı: 871. : Yeni Urfa, 5 Nisan 1958, Sayı: 417.

⁵¹⁸ Urfaninsesi, 6 Şubat 1952, Sayı: 48.: Yeni Urfa, 4 Şubat 1952, Sayı: 3.

⁵¹⁹ Urfaninsesi, 15 Şubat 1952, Sayı: 52.

⁵²⁰ Urfaninsesi, 18 Ekim 1957, Sayı: 642.

⁵²¹ Demokrat Urfa, 22 Ağustos 1959, Sayı: 1020. ; Urfaninsesi, 29 Eylül 1959, Sayı: 792.

⁵²² Urfaninsesi, 7 Ekim 1953, Sayı: 238. : Yeni Urfa, 6 Ekim 1953, Sayı:86.

⁵²³ Akgün, 14 Ekim 1953, Sayı: 2154. : Yeni Urfa, 19 Ekim 1953, Sayı:88.

⁵²⁴ Demokrat Urfa, 22 Şubat 1955, Sayı: 553; Yeni Urfa, 24 Şubat 1955, Sayı:209.

⁵²⁵ Akgün, 16 Ocak 1959, Sayı: 2617.

⁵²⁶ Akgün, 27 Şubat 1959, Sayı: 2628.

⁵²⁷ Yeni Urfa, 19 Eylül 1956, Sayı: 323.

⁵²⁸ Akgün, 5 Eylül 1950, Sayı: 1671.

defterdarlığına Fahri Bozkaya tayin edildi.⁵²⁹ Sivas Cumhuriyet savcı yardımcısı Mehmet Bilgin, Urfa Cumhuriyet savcılığına tayin edildi.⁵³⁰ Urfa Ağır ceza mahkemesi başkanı Tahir Taşer CKMP Kırşehir, Asliye ceza hâkimi Şemseddin Ekmen CHP Mardin milletvekili aday oldu.⁵³¹ Tahir Taşer 10. Dönem CMP Kırşehir milletvekili seçildiği için Urfa'dan ayrıldı.⁵³² Urfa Ağır Ceza Reisliğine Hamdi Yılmaz tayin edildi.⁵³³ Urfa Asliye Hukuk mahkemesi hâkimi Nihat Kejanlıoğlu Ankara'ya tayin edildi.⁵³⁴ Urfa Ağır Ceza Mahkemesi hâkimi Hamdi Yılmaz İzmit'e tayin edildi.⁵³⁵ Urfa Cumhuriyet savcısı Mehmet Bilgin Tarsus'a tayin edildi. Urfa ağır ceza reisliğine Kadri Bilgin, ağır ceza üyeliğine Oğuz Türkmen tayin edildi.⁵³⁶ Henüz 39 yaşında olan Urfa Ağır Ceza hâkimlerinden Ahmet Oğuztürkmen 3 Ağustos 1956'da bir duruşma esnasında geçirdiği kalp krizi sonucu vefat etti.⁵³⁷ Kemal Alev, Urfa Cumhuriyet Savcılığına tayin edildi.⁵³⁸ Urfa'da savcı Kemal Alev adliye müfettişliğine, Nazilli Savcısı Mehmet Pertev Saraççioğlu Urfa Cumhuriyet savcılığına, savcı yardımcısı Akif Özgün Adapazarı savcılığına, Çamardı savcısı Kazım Arık Urfa savcı yardımcılığına tayin edildi.⁵³⁹ Urfa Sulh ve Ağır Ceza Hâkimliğine H. Nihal Demirel tayin edildi.⁵⁴⁰ Urfa'da yaklaşık üç yıl görev yapan cumhuriyet başsavcısı Kazım Arık Niksar'a, onun yerine Ulukışla sorgu hâkimi Özcan Ergün tayin edildi. Karayolları Beşinci Bölge Avukatı Fikriye Ergün Urfa Hâkim Muavinliğine, Malatya Hâkim Adayı Hulusi Ögütçü Suruç Cumhuriyet Başsavcılığına, Suruç Hâkim Muavini Hüseyin Babayiğit Demirköy Hâkim Muavinliğine tayin edildi.⁵⁴¹ Boş bulunan Urfa Sulh ceza hâkimliğine, Elbistan hâkimi M. Emin Baloğlu, sorgu hâkimliğine Kazım Talat tayin edildiler.⁵⁴²

⁵²⁹ Akgün, 6 Ekim 1950, Sayı: 1679.

⁵³⁰ Akgün, 10 Eylül 1953, Sayı: 2142.

⁵³¹ Yeni Urfa, 6 Nisan 1954, Sayı:134.

⁵³² TBMM, Milletvekili Tercüme-i Hal Mazbatası, Sicil No: 2086; Yeni Urfa, 16 Haziran 1954, Sayı:154.

⁵³³ Demokrat Urfa, 24 Aralık 1954, Sayı: 536.

⁵³⁴ Yeni Urfa, 24 Ocak 1955, Sayı:201.

⁵³⁵ Yeni Urfa, 4 Ekim 1955, Sayı: 261.

⁵³⁶ Demokrat Urfa, 8 Mayıs 1956, Sayı: 676.

⁵³⁷ Yeni Urfa, 7 Ağustos 1956, Sayı: 316.

⁵³⁸ Demokrat Urfa, 10 Ağustos 1956, Sayı: 702; Urfaninsesi, 28 Ağustos 1956, Sayı: 537. : Yeni Urfa, 28 Ağustos 1956, Sayı: 319.

⁵³⁹ Demokrat Urfa, 19 Ekim 1956, Sayı: 722; Yeni Urfa, 15 Kasım 1956, Sayı: 333.

⁵⁴⁰ Demokrat Türkiye, 21 Eylül 1959, Sayı: 61.

⁵⁴¹ Demokrat Türkiye, 19 Ekim 1959, Sayı: 71.

⁵⁴² Demokrat Urfa, 1 Aralık 1959, Sayı: 1040.

1950-1960 yılları arası Urfa'da görev yapan müftülere bakıldığında; Urfa müftüsü Hasan Açıanal'ın emekliliğiyle boşalan göreve, Abdurrahman Aksoy tayin edildi.⁵⁴³ Abdurrahman Aksoy, tedavi için gittiği Diyarbakır'da vefat etti. Cenazesi Urfa'ya getirilerek Bediüzzaman mezarlığına defnedildi.⁵⁴⁴ Urfa il müftülüğüne Mahmut Kamil Toker tayin edildi. Müftülükten önce avukatlık yapan Toker, sağlık sebeplerinden dolayı mesleğini bırakmıştı.⁵⁴⁵ Mahmut Kamil Toker 13 Temmuz 1954 Salı günü vefat etti.⁵⁴⁶ Onun vefatının ardından Eyüp Sabri Kunduracıoğlu Urfa müftülüğüne tayin edildi.⁵⁴⁷

1950-1960 yılları arası Urfa'da çeşitli unvanlarda görev yapanlara bakıldığında; Urfa Vakıflar İl Müdürlüğüne atanan Hamdi Bey 15 Mart 1951'e göreve başladı.⁵⁴⁸ Eski posta müdürü Şefik Tan emekliye olunca yerine⁵⁴⁹ Diyarbakır PTT müdürü Cenap Ünsal tayin edildi.⁵⁵⁰ İstanbul vergi kontrol memuru İbrahim Yayböke Urfa Defterdarlığına tayin edildi.⁵⁵¹ Urfa Ziraat bankası memurlarından, Müslüm Kesiktaş Suruç Ziraat Bankasına tayin edildi.⁵⁵² Urfa tarım makinaları uzmanı Zekeriya Fidan Aydın Bölge tarım makinaları uzmanlığına tayin edildi.⁵⁵³ Urfa Aygır Deposu müdürü Nahit Urgan, Sivas Uzunyayla Aygır Deposu müdürlüğüne tayin edildi.⁵⁵⁴ Urfa Tapu İl Müdürlüğüne Salih Boran tayin edildi.⁵⁵⁵ Özel idare memurlarında Tevfik Madenli Hilvan ilçe özel idaresine tayin edildi.⁵⁵⁶ Urfa İl Veteriner Müdürlüğüne Selim Deliloğlu tayin edildi.⁵⁵⁷ Selim Deliloğlu daha sonra Ankara'ya tayin edildi.⁵⁵⁸ Ziraat Bankası Urfa İl Müdürü Hasan Aktar Genel Merkezde görevlendirildi. Onun yerine Ziraat Bankası Osmaniye İl Müdürü Asaf

⁵⁴³ Akgün, 2 Haziran 1950, Sayı: 1646.

⁵⁴⁴ Yeni Urfa, 13 Kasım 1953, Sayı:94.

⁵⁴⁵ Demokrat Urfa, 4 Mart 1954, Sayı: 438. : Yeni Urfa, 10 Mart 1954, Sayı:124.

⁵⁴⁶ Demokrat Urfa, 15 Temmuz 1954, Sayı: 489. : Yeni Urfa, 14 Temmuz 1954, Sayı:161.

⁵⁴⁷ Urfaninsesi, 3 Ekim 1954, Sayı: 357; Akgün, 5 Ekim 1954, Sayı: 2269. ; Demokrat Urfa, 2 Ekim 1954, Sayı: 513.

⁵⁴⁸ Akgün, 16 Mart 1951, Sayı: 1719.

⁵⁴⁹ Akgün, 11 Nisan 1952, Sayı: 1893.

⁵⁵⁰ Urfaninsesi, 11 Nisan 1952, Sayı: 67.

⁵⁵¹ Urfa, 15 Nisan 1952, Sayı:15; Akgün, 14 Nisan 1952, Sayı: 1894.

⁵⁵² Urfa, 26 Şubat 1952, Sayı:1.

⁵⁵³ Akgün, 1 Mayıs 1952, Sayı: 1900.

⁵⁵⁴ Urfaninsesi, 27 Haziran 1952, Sayı: 92. : Yeni Urfa, 3 Temmuz 1952, Sayı:23.

⁵⁵⁵ Urfa, 22 Eylül 1952, Sayı: 37.

⁵⁵⁶ Akgün, 18 Ekim 1952, Sayı: 2036.

⁵⁵⁷ Urfaninsesi, 5 Eylül 1952, Sayı: 111.

⁵⁵⁸ Urfaninsesi, 11 Nisan 1957, Sayı: 600.

Erdem tayin edildi.⁵⁵⁹ Urfa Zirai Donatım Müdürlüğüne B. Orhan Gökova tayin edildi.⁵⁶⁰ Urfa İl Nüfus Müdürü Feyzullah Kısa emekli olduğundan dolayı yerine, Yıldızeli Nüfus Müdürü Ziya Yargın tayin edildi.⁵⁶¹ Urfa Zirai Mücadele İl Müdürü Mehmet Tolga, Muğla'ya tayin edildi.⁵⁶² Ziraat Bankası Urfa il müdürlüğüne, Antalya İl Müdürü Hüsnü Alpargun tayin edildi.⁵⁶³ Urfa İl Veterinerliğine Ankara'da görevli Mustafa Tarık Günbay tayin edildi.⁵⁶⁴ İş Bankası Urfa şubesi müdürlüğüne Fethi Günhan tayin edildi.⁵⁶⁵ Ziraat Bankası Urfa müdürü Kürşat Pirim'in Ayvalık'a tayininden dolayı, Mahmut Baltacıoğlu Urfa'ya tayin edildi.⁵⁶⁶ Urfa Gelir Müdürü Salih Yardım Urfa Defterdarlığına tayin edildi.⁵⁶⁷ Akbank Urfa şubesi müdürlüğüne Cemal Kadioğlu tayin edildi.⁵⁶⁸ Urfa Nafia Müdürlüğüne Reşit Tezeren tayin edildi.⁵⁶⁹ Tosya İş bankası müdürü Sabahaddin Gün, Urfa'ya tayin edildi.⁵⁷⁰ Mürşitpınar gümrük memuru Fahrettin Leylak Urfa Cezaevi Müdürlüğüne tayin edildi.⁵⁷¹ Urfa Nafia Müdürlüğüne ise Ethem Altan tayin edildi.⁵⁷² Seraceddin Kınalı Manisa vergi dairesi müdürlüğünden Urfa varidat müdürlüğüne tayin edildi.⁵⁷³ Urfa Orman Müdürlüğüne İzzet Uzunses tayin edildi.⁵⁷⁴ Akbank Urfa şube müdürü Cemal Kadioğlu Ereğli'ye tayin edildi. Urfa'da yaklaşık bir yıl görev yaptı.⁵⁷⁵ 1957'de açılan Halkbank Urfa şubesi müdürü Hilmi Doğanbay Maraş'a, Hatay il müdürü Reşit Yalçın Urfa'ya tayin edildi.⁵⁷⁶ Urfa İl Veteriner Müdürü M. Sabri Ilıcalı Hafik'e, Muğla Veteriner Müdürü Ömer Hasırcıoğlu Veteriner Ve Aygır Deposu Müdürlüğüne tayin edildi. Islahiye veterineri Muhittin Dinen Viranşehir'e, Pınarbaşı veterineri Abdurrahim Varinlioğlu Urfa merkez veterinerliğine, Manyas sağlık

⁵⁵⁹ Demokrat, 3 Şubat 1953, Sayı: 19.

⁵⁶⁰ Demokrat, 26 Şubat 1953, Sayı: 21.

⁵⁶¹ Akgün, 28 Temmuz 1953, Sayı: 2127.

⁵⁶² Yeni Urfa, 19 Ekim 1953, Sayı:88.

⁵⁶³ Yeni Urfa, 13 Şubat 1954, Sayı:117.

⁵⁶⁴ Akgün, 15 Mart 1954, Sayı: 2201; Urfaninsesi, 15 Mart 1954, Sayı: 291.

⁵⁶⁵ Yeni Urfa, 24 Mart 1956, Sayı: 295.

⁵⁶⁶ Yeni Urfa, 25 Nisan 1956, Sayı: 301.

⁵⁶⁷ Akgün, 22 Haziran 1956, Sayı: 2410; Yeni Urfa, 19 Haziran 1956, Sayı: 309.

⁵⁶⁸ Yeni Urfa, 19 Haziran 1956, Sayı: 309.

⁵⁶⁹ Yeni Urfa, 28 Haziran 1956, Sayı: 311.

⁵⁷⁰ Yeni Urfa, 15 Temmuz 1955, Sayı: 241.

⁵⁷¹ Akgün, 30 Ağustos 1956, Sayı: 2420; Yeni Urfa, 28 Ağustos 1956, Sayı: 319.

⁵⁷² Demokrat Urfa, 30 Haziran 1955, Sayı: 589.

⁵⁷³ Akgün, 5 Ekim 1956, Sayı: 2428;

⁵⁷⁴ Akgün, 16 Eylül 1957, Sayı: 2499.

⁵⁷⁵ Yeni Urfa, 10 Aralık 1957, Sayı: 399.

⁵⁷⁶ Yeni Urfa, 8 Mayıs 1958, Sayı: 422.

memuru Mehmet Emin Güzel Hilvan'a tayin edildi.⁵⁷⁷ Sarıkamış İş Bankası müdürü Seyfettin Goymak Urfa'ya tayin edildi.⁵⁷⁸ Urfa belediyesinde Gazhane memuru Ahmet Kaşıkçıoğlu Zirai Donatım Kurumu muhasebeciliğine tayin edildi.⁵⁷⁹ Urfa PTT İl Müdürü Hakkı Şakar Tekirdağ'a, Mardin PTT İl Müdürü Urfalı Lami (Mehmet) Saatçi Urfa'ya tayin edildi.⁵⁸⁰ Avukat Ömer Alagöz'ün Urfa Noterliğinden istifası etmesinden sonra, Avukat Halil Kaysı Urfa noterliğine tayin edildi.⁵⁸¹ Boş bulunan Urfa Toprak mahsulleri ofisi müdürlüğüne Adilcevaz müdürü Galip Erker, muhasebeciliğine Batman müdürlüğünden Mustafa Yılmaz tayin edildi.⁵⁸² Urfa Ticaret ve Sanayi odası başkanlığına Ahmet Mesçi seçildi.⁵⁸³ Urfa maliye muhasebe müdürlüğüne Tahir Temiz tayin edildi.⁵⁸⁴

⁵⁷⁷ Yeni Urfa, 21 Mayıs 1958, Sayı: 423.

⁵⁷⁸ Yeni Urfa, 29 Temmuz 1958, Sayı: 433.

⁵⁷⁹ Akgün, 30 Ocak 1959, Sayı: 2621.

⁵⁸⁰ Demokrat Türkiye, 19 Kasım 1959, Sayı: 78. Urfaninsesi, 2 Aralık 1959, Sayı: 806.

⁵⁸¹ Demokrat Urfa, 22 Ocak 1960, Sayı: 1054. : Urfaninsesi, 15 Ocak 1960, Sayı: 816.

⁵⁸² Urfaninsesi, 17 Mayıs 1960, Sayı: 838.

⁵⁸³ Demokrat Türkiye, 8 Ağustos 1960, Sayı: 139.

⁵⁸⁴ Akgün, 11 Ekim 1960, Sayı: 2754.

İKİNCİ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE URFA'DA SİYASİ HAYAT

Bu bölümde 1950-1960 yılları arası Urfa'nın siyasî hayatına dair meydana gelen gelişmelere değinildi. Urfa'da siyasî partilerin teşkilat kurma çabaları, bu parti teşkilatlarında meydana gelen fikir ayrılıkları, 9. 10. ve 11. Dönem milletvekili seçimleri ve seçilen milletvekillerinin tanıtımı, Urfa'ya gelen siyasîler ve bürokratlar ve son olarak 27 Mayıs askerî darbesinin Urfa'ya yansımalarının değerlendirilmesiyle, bölümümüz şekillendi.

2.1. 1950-1960 YILLARI ARASI URFA'DA SİYASİ TEŞKİLATLAR

1950-1960 yılları arası Urfa'da siyasî hayatta büyük bir hareketlilik yaşandı. Türkiye'nin kurucu partisi CHP, Urfa'da teşkilat kurmada gecikti. 1946'da çok partili hayata geçişle Urfa'da CHP'ye mensup bir grup, DP'nin il teşkilatını kurmak üzere faaliyete geçti. Bu partilerin haricinde çok partili hayatın zeminini oluşturduğu Millet Partisi, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi gibi başka partiler de teşkilat kurdu. Pek fazla bir etkisi görünmeyen bu partilerden başka, bağımsız olarak siyaset yapmak isteyenler Müstakilleri Destekleme Cemiyeti çatısı altında birleştiler.

Bu on yıllık süreçte hem iktidar hem de muhalefet parti teşkilatları arasında birtakım sebeplerden dolayı fikir ayrılıkları ortaya çıktı. DP'ye oranla daha tecrübeli olan CHP Urfa il teşkilatı, iktidarları döneminde bu tür siyasî dalgalanmaları atlatmayı başardı ve muhalefette buldukları süre zarfında DP teşkilatına göre daha sıkı bir birliktelik ortaya koydular. DP Urfa il teşkilatında ise, CHP'den kopuş ve muhalefetten iktidara gelmenin vermiş olduğu siyasî özgüvenle on yıllık süreçte parti içi pek çok huzursuzluk oluştu. İl başkanlarının başka görevlerde de bulunması, teşkilat ve genel merkez arasında fikir ayrılıkları ve genel merkezin vali veya doğrudan müdahalesi pek çok kez müfettişlerin görevlendirilmesine rağmen parti içi sorunlarını çözerken ciddi yıpranmalar yaşadı. Bu yıpranma en çok muhalif partilerinin işine yaradı. DP iktidarı döneminde Urfa'da pek çok hizmetin getirilmesi de Urfalıların belirli oranda DP'ye oy vermesine neden oldu. 9. ve 10. Dönem seçimlerde Urfa'da birinci parti olan DP, 11. Dönem seçimlerinde kaybetti.

27 Mayıs askerî darbesine kadar iktidarda olan DP, Urfa'ya büyük önem verdi. Celal Bayar, Adnan Menderes ve pek çok milletvekili Urfa'ya gelerek verdikleri önemi hissettirmeye çalıştılar. Ancak parti içindeki mücadele, bu tür gelişmeleri, gölgede bıraktı.

2.1.1. Cumhuriyet Halk Partisi Urfa Teşkilatı

23 Nisan 1923'te TBMM'nin açılmasıyla, kurucu kadro Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti çatısı altında birleşti. Ancak bu görünüm siyasal bir parti olmaktan uzaktı. TBMM'de zamanla görülen fikir ayrılıkları gruplaşmalara sebep oldu.⁵⁸⁵ Bu gruplaşma TBMM'de Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinde Birinci Grup ve onlara muhalif olan İkinci Grubu oluşturdu.⁵⁸⁶ Mustafa Kemal Paşa, 8 Nisan 1923'te "Dokuz Umde"yi⁵⁸⁷ yayımlayarak Halk Fırkası'nın kurulacağını ilan etti.⁵⁸⁸ Ardından 9 Eylül 1923'te Halk Fırkası resmen kuruldu. 10 Kasım 1924'te ise Cumhuriyet Halk Fırkası'na dönüştürüldü.⁵⁸⁹ Fırkanın adı, 1935'te toplanan Dördüncü Büyük Kongre'de, Türk dilindeki sadeleştirme çabalarının etkisiyle, "Cumhuriyet Halk Partisi" olarak belirlendi.⁵⁹⁰ Partinin kurulmasının ardından teşkilatlanma süreci başladı. Teşkilatlanma sürecinde, yerel dengeler ve bazı sebeplerden dolayı CHP'nin Urfa'da bir teşkilat kurması⁵⁹¹ 1944 yılına kadar sürdü.⁵⁹² Teşkilatın kuruluş süreci CHP Genel Sekreteri Memduh Şevket Esenal ve Umumi müfettiş Abidin Özmen'in Urfa'ya gelmesiyle başladı.⁵⁹³ 18 Ocak 1944'te telgrafla CHP il başkanlığına seçilen Osman Ağan il idare kurulunu genel merkeze şu şekilde belirtti; Asıl üyelikler Başkan Osman Ağan, Belediye Başkanı Ömer Alay,

⁵⁸⁵ İhsan Güneş, *Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı (1920-1923)*, 3. bs. (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2009), 163-165.

⁵⁸⁶ Ahmet Demirel, *Birinci Meclis'te Muhalefet İkinci Grup*, 3. bs. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2003), 109-116.

⁵⁸⁷ Atatürk'ün Tamim, *Telgraf ve Beyannameleri IV*, (Ankara: ATAM Yayınları, 1991), 516-518.

⁵⁸⁸ Yunus Ekici, "Türk Demokrasi Hayatında Cumhuriyet Halk Fırkası", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 27 / 2, (2017), 354.

⁵⁸⁹ <http://cdn.chp.org.tr/cms/1991/Folder/46181.pdf> Erişim Tarihi, 22.05.2018.

⁵⁹⁰ Hakan Uzun, "Tek Parti Döneminde Yapılan Cumhuriyet Halk Partisi Kongreleri Temelinde Değişmez Genel Başkanlık, Kemalizm ve Milli Şef Kavramları", *ÇTTAD*, IX/20-21, (Bahar-Güz / 2010), 236.

⁵⁹¹ Aslında 1944'ten önce de teşkilat kurma çabaları oldu. Ancak yönetici kadronun belirlenmesinde yaşanan sorunlardan dolayı, teşkilat kurma çabaları aksadı. Ayrıntılı bilgi için bkz. Müslüm Akalın, *Cumhuriyet Halk Fırkası Urfa Heyet-i İdaresi Mukarrerat Defteri (1924-1926)*, 1. bs. (Şanlıurfa: ŞURKAV Yayınları, 1999).

⁵⁹² Mehmet Pınar, "Cumhuriyet Halk Partisinin Urfa Teşkilatlanması", *Yüzyüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 30, (2016), 377.

⁵⁹³ Akgün, 7 Ekim 1942, Sayı: 1144.

Avukat Nurettin Nabi Akçar, Tüccar Osman Abamor, Çiftçi Kasım Biner, Çiftçi Hasan Demirkol ve Tüccar Mustafa Reşit Yetkin; yedek üyelikler, Tüccar Müslüm Hayırlı, Tüccar Ahmet Mesçi, Çiftçi Hayati Karakoyunlu, Kitapçı Hulusi Kılıçarslan, Çiftçi Bakır Ulusoy, Tüccar Mustafa Güven ve İl Daimi Encümen üyesi Celal Kürkcüoğlu.⁵⁹⁴ İlçe teşkilat başkanlıklarına ise 1947 yılı kongresinde, Birecik'e Mustafa Kanlı, Siverek'e Hasan Oral, Suruç'a Sabri Kılınç ve Akçakale'ye Mustafa Ertuğrul seçildi.⁵⁹⁵

1 Haziran-31 Aralık 1945 tarihleri arası CHP il teşkilatının 3'ü kadın 483'ü erkek toplam 486 kayıtlı üyesi mevcuttu. Üye sayısının artırılması yönünde genel merkezin telkinleri, teşkilatı daha aktif çalışmaya mecbur ediyordu. İdare heyetinin tamamı okuryazar idi. Teşkilatın birtakım giderlerinin karşılanması için üyelere aidat toplanıyordu. Teşkilatın nüfuz alanını genişletmek için halkevleri ve halkodalarının çalışmaları zayıf olarak değerlendirildi. Şehirde faaliyet gösteren yardım kuruluşlarından, Kızılay İl Başkanı Hüseyin Gündoğdu, Çocuk Esirgeme Kurumu İl Müdürü Müslüm Hayırlı, Yardımseverler Derneği Başkanı Nedime Kamışlı ve Türk Hava Kurumu İl Başkanı İhsan Özdemir kısmen partili olarak addediliyordu. DP'nin Urfa'da teşkilatlanma süreci ise yakından takip ediliyordu.⁵⁹⁶

CHP'nin Urfa teşkilatının kurulmasıyla, 1946 seçimleri hazırlıkları başladı. 10 Mayıs 1946'da Ankara'da yapılan CHP olağanüstü kongresine Urfa İl Başkanı Osman Ağan ve Hayati Karakoyunlu katıldılar.⁵⁹⁷ 1946 seçimleri öncesi CHP İl Başkanı Osman Ağan milletvekili adaylığı olmak istemediğini ilan ettiyse de⁵⁹⁸ daha sonra aday oldu. Yaklaşan seçim öncesi Vali Halis Bilaloğlu başkanlığındaki seçim kurulu, 1946 8. Dönem milletvekili seçimleri için seçim kanununun 2. ve 20. maddelerine göre Urfa'da 6 milletvekili seçileceğini duyurdu.⁵⁹⁹ CHP il teşkilatının Urfa merkezde mahallelerde açılan ocak sayısı 17 oldu.⁶⁰⁰ Ancak bu ocakları açan CHP Zonguldak milletvekili ve CHP müfettişi Ahmet Gürel, il idare kurulu üyesi

⁵⁹⁴ BCA, 490-1-0-0/192-763-78-79-86. Tarih: 18.09.1944; BCA, 490-01-281/1331-1-36 Tarih: 4.02.1946; Pınar, "Cumhuriyet Halk Partisinin Urfa Teşkilatlanması", 381.

⁵⁹⁵ BCA, 490-01-/425-1763-1-1. Tarih: 12.10.1947

⁵⁹⁶ BCA, 490-01-0-0/717-451-2. Tarih: 22.03.1946

⁵⁹⁷ Akgün, 3 Mayıs 1946, Sayı: 1410.

⁵⁹⁸ Akgün, 14 Haziran 1946, Sayı: 1413.

⁵⁹⁹ Akgün, 2 Temmuz 1946, Sayı: 1417.

⁶⁰⁰ Akgün, 19 Temmuz 1946, Sayı: 1420.

Kasım Biner'in tepkisini çekti. Çünkü il teşkilatının görüşü alınmamıştı.⁶⁰¹ Seçim hazırlıkları devam ederken Osman Ağan, MKP teşkilatının dağılıp ve mührünün vilayete verildiğini, kendi teşkilatlarını aktif olduğunu CHP genel sekreterliğine bildirdi.⁶⁰² MKP İl Başkanı Abdulkadir Belkıs'ın istifasıyla dağılan teşkilat, genel merkez tarafından Mustafa Bozcan'ın il başkanlığına atanmasıyla yeniden kurulmaya başlandı.⁶⁰³ 1946 seçimleri öncesi, CHP il başkanı Osman Ağan, Şeddadi İbrahim, Casımoğlu Aziz Gökkan, Picanlı Mustafa oğlu Galip Yüksel, Sabri Yavuz, Dinayi Seyfeddin oğlu Salih Kılıç, Hacı Hıdır Süleyman oğlu Şükrü Yüksel İsmet İnönü'ye bağlılıklarını bildirdiler.⁶⁰⁴ 8. Dönem Urfa milletvekili seçilen, Osman Ağan, Atalay Akan, Razi Soyer, Vasfi Gerger, Esat Tekeli ve Suut Kemal Yetkin Ankara'ya hareket ettiler.⁶⁰⁵

CHP Urfa kongrelerini takip etmek üzere Urfa milletvekili Osman Ağan ve Hıfzı Rahman Öktensoy Urfa'ya geldiler.⁶⁰⁶ CHP il kongresinin 29 Ocak 1947'de yapılacağını il başkanı Mithat Kürkçüoğlu ilan etti.⁶⁰⁷ Kongre sonucu, Mithat Kürkçüoğlu, Ali Ağan, Müslüm Hayırlı, Fazıl Kürkçüoğlu, Osman Abamor, Reşit Gördü, Ahmet Mesçi, Cemal Aksoy, Mehmet Karaçizmeli asıl, Abdurrahman Çadırcı, Mehmet Yetiştirici, İsa Yüksel, Halil Yetkin, Tahir Güllü, Sami Barlas, Osman Öncel, Nasih Gömük, Halil Elçi yedek üyeliğe seçildiler.⁶⁰⁸ Mithat Kürkçüoğlu yeniden il başkanlığına seçildi.⁶⁰⁹ Bu gelişme fayda sağlamadı ve CHP il teşkilatı yeniden istifa etti. Yaşanan bu istifa krizleri üzerine, milletvekilleri Osman Ağan ve CHP müfettişi Abdurrahman Reşit Öymen Urfa'ya geldiler ve durumun düzeltilmesi yönünde çaba sarf ettiler.⁶¹⁰

17 Kasım 1947'de CHP genel kongresine Urfa'dan, il başkanı Mithat Kürkçüoğlu,⁶¹¹ Siverek ilçe başkanı Hasan Oral, il teşkilatı üyeleri Mustafa Yetkin

⁶⁰¹ BCA, 490-1-0-0/192-762-18. Tarih: 13.10.1950

⁶⁰² Akgün, 19 Temmuz 1946, Sayı: 1420.

⁶⁰³ Akgün, 23 Temmuz 1946, Sayı: 1421.

⁶⁰⁴ Akgün, 4 Temmuz 1946, Sayı: 1418.

⁶⁰⁵ Akgün, 2 Ağustos 1946, Sayı: 1422.

⁶⁰⁶ Akgün, 2 Kasım 1946, Sayı: 1451.

⁶⁰⁷ Akgün, 27 Ocak 1947, Sayı: 1468.

⁶⁰⁸ Akgün, 30 Ocak 1947, Sayı: 1469.

⁶⁰⁹ Akgün, 4 Şubat 1947, Sayı: 1470.

⁶¹⁰ Urfapostası, 25 Ağustos 1947, Sayı: 941.

⁶¹¹ CHP il başkanı Mitat Kürkçüoğlu, uzun dönem izin almasından dolayı yerine başkanvekili Mehmet Karaçizmeli başkanlık yaptı. Yenilik, 25 Aralık 1947, Sayı: 965.

ve Sami Özbay katıldılar.⁶¹² Genel kongrenin ardından, 15 Aralık 1947’de CHP üyeleri il başkanlığında, halkın şikâyetçi olduğu hususları ele almak üzere toplantı yaptılar. Bu hususta şikâyet konuları şu şekildeydi: Aba dokumacılarından maliyenin aldığı verginin fazlalığı, kılık-kıyafet kanunu uyarınca şalvar, kürk, aba ve başörtüsü kullanan vatandaşlara belediye tarafından 1 ila 5 lira arasında kesilen cezaların kaldırılmasıydı. Bunlardan başka, kış aylarında ısınma amaçlı olarak da kullanılan gazyağının temininde ortaya çıkan aksaklıklar, Sümerbank ürünlerinin karaborsaya düşmesi, 50 ton kömür tahsis edilmesine rağmen Aralık ayı sonuna kadar sadece yarısı temin edilmesi gibi hususlar toplantıda ele alındı.⁶¹³ Toplantıda alınan kararlar neticesinde CHP il başkanlığı, Belediye ile temasa geçerek kış aylarında kürk, aba ve başörtüsü kullananlara ceza kesilmemesini sağladı.⁶¹⁴

Urfa’nın bu tür sorunları CHP il kongrelerinden başka, ocak kongrelerinin gündeminde yer buluyordu. Ancak bazı partililerin kongreye katılım noktasında hassasiyet göstermemeleri tepki çekti. Ocak kongrelerinde çözüm aranan hususlar; Kendirci mahallesinin içme suyu, Karapınar mevkiindeki bozuk kaldırımlar, işsizliğin azalması için fabrika kurulması, elinde hasta raporu olanlardan yol vergisinin alınmayıp, yol vergisinde indirim yapılmasıydı.⁶¹⁵

Bu ocak kongrelerinde birisinde bazı partililer, Vali Kamuran Çuhruk’u DP’li olmakla suçlayınca, il başkanvekili Mehmet Karaçizmeli “*bu bilginin yanlış olduğunu valinin Urfa için gayretli çalışmaları yaptığını*” belirtti. 14 Ocak 1948’de yapılan CHP Beykapısı ocak kongresinde valinin tarafgirliğinden başka tartışılan hususlar, çiftçi mallarını koruma heyetinin tetkik etmeden karar vermesi, bu heyetin bekçilerine verilen ücretin çiftçileri zor duruma sokması, Aynzeliha gölü suyunun açık kanal seviyesi yükseldiği için bazı yerlere suyun ulaşmaması, İskenderun’dan doğuya gidecek karayolunun Urfa’dan geçmesinin sağlanması, Rızvaniye vakfına ait Paşabağı’ndaki tarlaların su yollarının tamir edilmesi idi.⁶¹⁶ Teşkilat içinde görülen fikir ayrılıklarına rağmen CHP Urfa il teşkilatı yeni ocaklar kurmaya ve kongreler

⁶¹² Yenilik, 10 Kasım 1947, Sayı: 957.

⁶¹³ Yenilik, 20 Aralık 1947, Sayı: 964.

⁶¹⁴ Yenilik, 25 Aralık 1947, Sayı: 965.

⁶¹⁵ Yenilik, 14 Ocak 1948, Sayı: 971.

⁶¹⁶ Yenilik, 17 Ocak 1948, Sayı: 972.

düzenlemeye devam etti. İl başkanı Mithat Kürkcüoğlu Yenimahalle’de açılan ocağın açış konuşmasını yaptı.⁶¹⁷

Yeni ocaklar açılırken mevcut ocakların kongreleri de devam ediyordu. CHP Eyyübiye ocak kongresi 23 Ocak 1948’de Urfa Halkevi’nde yapıldı. İl başkanvekili Mehmet Karaçizmeli’nin açış konuşması yaptığı kongrede, Aynzeliha gölünün su yollarının açılması, Hasan Padişah camisinin su tesisatının tamiri, kara yollarının tamiri, kanalizasyon işleri ve bir mensucat fabrikasının açılması konuları tartışıldı.⁶¹⁸ 27 Ocak 1948’de yapılan CHP Suruç ilçe kongresi ise Suruç Halkevi’nde yapıldı. Ancak teşkilat içindeki ihtilaftan dolayı kongre gecikmişti. İlçe başkanlığına İbrahim Şahin’in seçildiği kongrede, milletvekili Osman Ağan teşkilat içindeki ihtilafın giderilmesi yönünde girişimlerde bulundu.⁶¹⁹

Teşkilat içinde yaşanan bu tür ihtilaflardan dolayı CHP müfettişleri Denizli milletvekili Cemil Çalgüner, Kars Milletvekili Hüsamettin Tugaç⁶²⁰ ve Turhan Cemal Urfa’ya geldiler.⁶²¹ Bu esnada CHP Urfa milletvekilleri Razi Soyer, Esat Tekeli, Suut Yetkin, Atalay Akan ve Osman Ağan 11 Nisan etkinliklerine katılmak üzere Urfa’ya geldiler.⁶²² Müfettiş ve Urfa milletvekillerinin çabaları yetersiz kalınca Hüsamettin Tugaç, tekrar Urfa’ya geldi.⁶²³ CHP Urfa il başkanvekili Mehmet Karaçizmeli’nin, köy işlerinin yoğunluğu sebebiyle istifa etmesi, tüm bu çabalara rağmen engellememi.⁶²⁴

İl başkanının istifasının ardından CHP Urfa teşkilatında yaşanan anlaşmazlıklar devam ediyordu. Bunun üzerine Hüsamettin Tugaç tekrar Urfa’ya geldi.⁶²⁵ Yapılan müzakereler sonucunda, teşkilatın başına disiplini sağlayacak ve partinin tabanına hitap edecek yen bir başkanın seçilmesi kararlaştırıldı. Bu karar doğrultusunda Halil Yetkin teşkilatın başına getirildi.⁶²⁶ Teşkilat içinde anlaşmazlıklar yaşanırken, CHP Urfa il başkanlığı, Millî Eğitim Müdürlüğünün

⁶¹⁷ Akgün, 27 Ağustos 1948, Sayı: 1591.

⁶¹⁸ Yenilik, 26 Ocak 1948, Sayı: 975.

⁶¹⁹ Yenilik, 29 Ocak 1948, Sayı: 976.

⁶²⁰ Yenilik, 31 Mart 1948, Sayı: 992.

⁶²¹ Yenilik, 27 Nisan 1948, Sayı: 1001.

⁶²² Yenilik, 2 Nisan 1948, Sayı: 993.

⁶²³ Yenilik, 11 Aralık 1948, Sayı: 1049.

⁶²⁴ Yenilik, 24 Aralık 1948, Sayı: 1050.

⁶²⁵ Yenilik, 9 Şubat 1949, Sayı: 1060.

⁶²⁶ Yenilik, 12 Şubat 1949, Sayı: 1061.

kiralık olarak kullandığı binaya geçmek istedi. Teşkilatın genel merkezden yaptığı baskı sonucu, il Milli Eğitim Müdürlüğü, başka bir evi kiralayarak binayı boşalttı. Ancak aradan zaman geçmesine rağmen il başkanlığı buraya taşınmadı. Oysa 1948 yılında CHP il başkanlığı parti binası olarak kullanılmak üzere Balıklıgöl karşısında bir yer tahsis etmişti. Ancak muhtelif sebeplerden dolayı bu bina kullanılmadı.⁶²⁷

Urfa teşkilatında yaşanan anlaşmazlıklar, muhalefetin gelişim göstermesi ve müfettişlerin çabalarının yetersiz kalması sebebiyle CHP Genel Başkanvekili Hilmi Uran Urfa'ya gelerek⁶²⁸ Halkevi'nde partililerle buluştu.⁶²⁹ Teşkilat üyeleri Uran'a Urfa'nın ihtiyaçlarını iletiler. Bu ihtiyaçlar içerisinde, karayolu ulaşımı, okul ve öğretmen açığı, Marshall Yardımı çerçevesinde Türkiye'ye gelen ziraat aletlerinden Urfa'ya gönderilmesi, Harran, Viranşehir ve Suruç'ta kuyu çalışmalarının hızlandırılması, yeni gelen elektrik jeneratörünün parasının ödenmesi için belediye ödeneğinin artırılması, işsizliği azaltmak için fabrika açılması, son zamanlarda sık görülen verem hastalığına karşı etkin mücadele anlamında bir hastane açılması, buğday mahsulünde pelemir otu çok olduğu için selektör makinesi gönderilmesi konuları vardı.⁶³⁰ Uran, partililerle yaptığı temasların ardından Urfa'dan ayrıldı.⁶³¹

CHP müfettişleri ve genel sekreterin çabalarına rağmen, Urfa teşkilatı içinde yaşanan anlaşmazlıklar devam ediyordu. Bunun üzerine daha birçok kez Urfa'ya gelen CHP müfettişi Hüsamettin Tugaç il, ilçe ve bucak teşkilatlarında incelemelere başladı.⁶³² Bu esnada CHP il ve ilçe kongreleri Halkevi'nde yapılmaya devam ediliyordu. Akçakale ilçe kongresinde, başkan Mustafa Ertuğrul, "*köylüden alınan salma verginin gerekli şekilde harcanmadığını, kanuna göre bu verginin büyük bir kısmının köye sarf edilmesi gerektiğini*", Birecik delegesi Mustafa Kanlı ise "*Urfa-Birecik karayolunun düzeltilmesi gerektiğini ve posta işlerinin aksadığı*" Tugaç'a belirtti. Müfettişe iletilen taleplerden başka, kongrede il idare kurulu üyeliğinden istifa eden Hulusi Kılıçarslan'ın yerine Osman Öncel seçildi.⁶³³ 7 Aralık 1949'da

⁶²⁷ Urfapostası, 11 Şubat 1949, Sayı: 19.

⁶²⁸ Urfapostası, 29 Nisan 1949, Sayı: 40. : Yenilik, 30 Nisan 1949, Sayı: 1080.

⁶²⁹ Yenilik, 4 Mayıs 1949, Sayı: 1081.

⁶³⁰ Urfapostası, 3 Mayıs 1949, Sayı: 41.

⁶³¹ Urfapostası, 6 Mayıs 1949, Sayı: 42.

⁶³² Yenilik, 4 Haziran 1949, Sayı: 1090.

⁶³³ Urfapostası, 23 Kasım 1949, Sayı: 94. : Yenilik, 23 Kasım 1949, Sayı: 1128.

CHP il kongresinde ise ittifakla Müslüm Hayırlı il başkanlığına seçildi.⁶³⁴ Teşkilat içinde yaşanan anlaşmazlıklara rağmen taban oluşturma yönünde faaliyetler devam ediyordu. Milletvekili Osman Ağan'ın desteğiyle, Kalecik, Anzeli, Dodaş, Yenice, Yukarıkoymat, Edene ve Aşağıviran köylerinde CHP ocakları açıldı.⁶³⁵

CHP il teşkilatında ayrılıkların giderilmesi yönünde olumlu gelişmelerin yaşandığı bir dönemde milletvekili Osman Ağan, şahsî işlerinin aksaması sebebiyle milletvekilliğinden istifa ettiyse de partililerin isteği ile istifa dilekçesi işleme konulmadı⁶³⁶ ve böylece teşkilatın daha fazla güç kaybetmesi engellendi.

Parti işlerinden başka yaklaşan seçimler de teşkilatın gündemindeydi ve artık muhalefet taban oluşturmuş ve ciddi oranda rekabet edecek hale gelmişti. Bu amaçla milletvekilleri Esat Tekeli ve Suut Kemal Yetkin 4 Mayıs 1950'de CHP Urfa mitingine katıldılar. Milletvekilleri muhalefete düşmanlık gösterilmemesi, seçim sonuçlarına herkesin saygı ile karşılması gerektiğini,⁶³⁷ millî iradenin tam manasıyla tecellisi için herkesin seçime iştirak etmesini istediler. Çünkü 1946'dan sonra daha demokratik bir seçim kanunu ilk defa kullanılacaktı.⁶³⁸

Teşkilat bu şekilde güç kazanmaya çalışırken Hüsametdin Tugaç, teftiş için bir kez daha Urfa'ya geldi. Onunla beraber Urfa Milletvekilleri Osman Ağan, Hasan Oral ve Atalay Akan da Urfa'ya geldiler.⁶³⁹ Bir yanda kongreler devam ediyordu. Urfa CHP il teşkilatı Tepe, Karakoyunlu ve Göllerbaşı ocaklarının kongreleri 18 Şubat 1951 saat 13.00'te,⁶⁴⁰ Yeni mahalle ocağı kongresi 25 Şubat 1951 saat 10.00'da,⁶⁴¹ Ulucami, Türkmeydanı, Pınarbaşı ocakları kongreleri 11 Mart 1951 saat 13.00'te Halkevi salonunda yapıldı.⁶⁴² Bu bilgilerden anlaşıldığına göre, Urfa Halkevi aynı zamanda CHP'nin bir faaliyet alanı olarak kullanıldı. Siverek'te ise CHP ilçe teşkilatı üyeleri aralarında topladıkları parayla satın alınan binaya taşındılar.⁶⁴³

⁶³⁴ Urfapostası, 10 Aralık 1949, Sayı: 99. : Yenilik, 10 Aralık 1949, Sayı: 1133.

⁶³⁵ Urfapostası, 10 Aralık 1949, Sayı: 99.

⁶³⁶ Yenilik, 7 Ocak 1950, Sayı: 1141.

⁶³⁷ Akgün, 5 Mayıs 1950, Sayı: 1640.

⁶³⁸ Akgün, 12 Mayıs 1950, Sayı: 1642.

⁶³⁹ Akgün, 10 Mart 1950, Sayı: 1625.

⁶⁴⁰ Akgün, 13 Şubat 1951, Sayı: 1712.

⁶⁴¹ Akgün, 23 Şubat 1951, Sayı: 1714.

⁶⁴² Akgün, 09 Mart 1951, Sayı: 1717.

⁶⁴³ Yeni Urfa, 25 Mart 1952, Sayı:10.

Genel olarak CHP Urfa ocak kongreleri Cuma günleri yapıyordu.⁶⁴⁴ Bunlardan birisi olan 28 Mart 1952’de CHP il binasında yapılan kongrede milletvekilliği sonlanmasının ardından tekrar il başkanı seçilen Osman Ağan bir konuşma yaptı. Konuşmasında “*CHP’nin muhalefet hizmetini layıkıyla yerine getirdiğini, Urfa teşkilatının zinde olduğunu, usulsüz memur tayinlerini, hayat pahalılığını, temin edilemeyen ürünleri, bazı basın ve yayın organlarının iktidarca kullanılmasını yanlış bulduğunu*” söyledi. Ağan’ın konuşmasından sonra partililer, Verem Hastanesinin açılması, bir röntgen cihazının getirilmesi ve zabıta teşkilatının daha aktif olması yönünde görüş bildirdiler. Ardından Urfa türkülerini seslendiren saz ekibinin gösterisiyle kongre sonlandı.⁶⁴⁵

CHP teşkilatı kendi iç sorunlarını kongreler, müfettişler ve milletvekilleri aracılığıyla çözmeye ve iktidara karşı daha dinç bir yapı oluşturmaya çalışırken, DP Urfa il teşkilatı CHP’ye karşı tutumunu daha da sertleştiriyordu. 11 Nisan 1952’de 32. yıldönümü kutlanan Urfa’nın düşmandan işgalden kurtuluşu etkinliklerine muhalefetin davet edilmemesi tepki çekti. Partililerden başka belediye başkanlarının davetinde de bir ayrımcılık söz konusuydu. Mevcut 7 ilçeden 6’sının belediye başkanı CHP’den idi. Sadece Birecik Belediye Başkanı DP’li idi ve o çağırıldı. Ayrımcı tutum bununla da sınırlı kalmadı. Yemek esnasında çağırılan çok az bir muhalif kesim ayrı bir masada ağırlandı. Etkinlikler çerçevesinde TBMM Başkanı Refik Koraltan bir konuşma yaptı. Konuşmasında “*Mustafa Kemal Atatürk’e övgülerinden sonra 27 yıllık CHP iktidarını eleştirdi.*”⁶⁴⁶

CHP Urfa teşkilatı bu tür engellere rağmen, güç kazanmak için faaliyetlerine devam ediyordu. Partinin önde gelen isimlerinden olan genel sekreter Kasım Gülek, eski vekillerden Cemil Sait Barlas, yazar Nureddin Artam ve Bolu eski milletvekili İhsan Yalçın 10 Temmuz 1952 Perşembe günü Gaziantep-Birecik yolundan Urfa’ya gelmeyi ve İnci sinemasında halka hitap etiler.⁶⁴⁷ Bu plan çerçevesinde Urfa’ya gelen Gülek, İnci sinemasında saat 17.00’de yapılan toplantıda, “*sinemaya elektriğin*

⁶⁴⁴ Yeni Urfa, 25 Mart 1952, Sayı:10.

⁶⁴⁵ Yeni Urfa, 1 Nisan 1952, Sayı:11.

⁶⁴⁶ Yeni Urfa, 18 Nisan 1952, Sayı:13.

⁶⁴⁷ Akgün, 8 Temmuz 1952, Sayı: 1943.

verilmemesi konuşmamı engellemek amacıyla gerçekleşti” dedi⁶⁴⁸ ve iktidara eleştirilerde bulundu. CHP il teşkilatı kendi imkânlarıyla sesi kesilen hoparlörleri düzeltti.⁶⁴⁹ Gülek’in ardından diğer heyet üyeleri Siverek’e doğru yola çıktılar. Aynı gün DP’liler de bir toplantı düzenleyerek muhalefete karşı bir hamlede bulundu.⁶⁵⁰

CHP Urfa teşkilatı, buna benzer bir şekilde 1953 Eylül ayında bir girişimde daha bulundu. DP öncesi dönemde Ticaret Vekilliği yapmış Vedat Dicleli,⁶⁵¹ Urfa’da CHP’lilerle buluşarak DP’yi eleştiren bir toplantı yaptı. CHP il başkanı Osman Ağan ve Haydar Kurucu toplantıda söz alan isimlerdi.⁶⁵² Stadyumun yanındaki alanda yapılan toplantıya mukabil DP Urfa il teşkilatı da 27 Eylül 1953’te⁶⁵³ Erkek Sanat Enstitüsü’nde saat 15.30’da bir toplantı yaptı.⁶⁵⁴ Toplantıda Siverek, Viranşehir, Hilvan, Akçakale ve Suruç ilçe başkanları da katıldılar. Yaklaşık 5000 kişinin katıldığı toplantıda, Demokrat Urfa gazetesi sahibi Celal Özbek, Milletvekilleri Celal Öncel, Necdet Açıanal, Reşit Kemal Timuroğlu ve Akçakale İlçe Başkanı Mahmut Öncel konuşmalarında,⁶⁵⁵ Dicleli’nin iddialarına cevap verdiler. Bu süreçte Dicleli’nin en büyük kozu, DP içinde yaşanan fikir ayrılıklarıydı. DP’liler fikir ayrılıklarını reddettiyseler de bu durum gerçeği yansıtmıyordu.⁶⁵⁶

CHP teşkilatı bu tür toplantılar düzenleyerek taban oluşturmak isterken, DP iktidarı muhalif bazı kimseleri kamuda istihdam ediyordu. Böylece hem tecrübelerinden faydalıyor, hem de siyasî bir hamle yapılarak “devr-i sabık” oluşturulmadığı halka yansıtılıyordu. Bu duruma örnek olarak gösterebileceğimiz bir atama CHP Urfa eski milletvekillerinden Vasfi Gerger’in 1952 yılı Ekim ayında mülkiye müfettişi olarak Urfa’ya gönderilmesidir. Gerger’in bazı faaliyetleri iktidar tarafından eleştirildi. Eleştirilmesinin nedeni, toplu mekânlarda DP iktidarı aleyhinde

⁶⁴⁸ Urfaninsesi, 11 Temmuz 1952, Sayı: 97. 1950’li yıllarda Urfa’da iki adet elektrik jeneratörü vardı ve bunlar da genellikle randımanlı çalışmıyor, şehrin pek çok yerinde elektrik sıkıntısı yaşanıyordu. Urfaninsesi, 20 Ağustos 1952, Sayı: 108.

⁶⁴⁹ Yeni Urfa, 12 Temmuz 1952, Sayı:24.

⁶⁵⁰ Akgün, 11 Temmuz 1952, Sayı: 1946.

⁶⁵¹ Urfaninsesi, 21 Eylül 1953, Sayı: 232. : Yeni Urfa, 17 Eylül 1953, Sayı:81.

⁶⁵² Yeni Urfa, 23 Eylül 1953, Sayı:82.

⁶⁵³ Urfaninsesi, 24 Eylül 1953, Sayı: 233. : Yeni Urfa, 29 Eylül 1953, Sayı:84.

⁶⁵⁴ Demokrat Urfa, 26 Eylül 1953, Sayı: 382.

⁶⁵⁵ Urfaninsesi, 28 Eylül 1953, Sayı: 235.

⁶⁵⁶ Demokrat Urfa, 28 Eylül 1953, Sayı: 383.

söylemlerde bulunmasıydı. Bu tutumu iktidar tarafından “suiistimal” olarak değerlendirildi.⁶⁵⁷

Parti mensupları bu gelişmelere rağmen, teşkilatın taban üzerinde etkisini artırmaya devam ediyordu. Bu iş için il kongreleri büyük fırsat oluyordu ve genellikle kongrelere yoğun katılım gösteriliyordu. 1952 yılı Urfa CHP il kongresinde yönetici kadroya bazı isimler seçildi. Bu isimler arasında Hasan Demirkol, Esat Aksoy, Fethi Karakoyunlu, Osman Öncel, Yusuf Hayırlı, Sami Özbay, Ahmet Abamor, Aziz Gökkan, Mithat Kürkçüoğlu ve Bakır Melik vardı.⁶⁵⁸ Bu esnada Birecik CHP ilçe başkanı Edip Cafer vefat etti.⁶⁵⁹

Urfa CHP il teşkilatı aktif bir şekilde çalışmalarına devam ediyordu. Bekir Bıçakçı'nın girişimleri ve il teşkilatının katılımıyla Ceylanpınar'da bir ocak açıldı. Açılış kurdelesini Vasfi Gerger kestiği⁶⁶⁰ ocak başkanlığına Bekir Bıçakçı seçildi. Üyeliklere ise Durdu Güneri, Sabri Topçu, Halil Şahin, Neşet Civeiv, Ahmet Hallaç, Halil Behlül ve Mustafa Gerger seçildiler.⁶⁶¹ CHP kan tazelediği böyle bir dönemde olumsuz bir gelişme yaşandı. Kanberkiye mahallesi ocak başkanı Hüseyin Işıkkay, tüm üyeleriyle beraber DP'ye geçti.⁶⁶² Bundan başka parti aleyhine faaliyetleri bulunan CHP Eskisaray ocak başkanı Abdullah Uğurlu partiden ihraç edildi.⁶⁶³

Teşkilat içinde bu tür olumsuz durumlar yaşansa da özellikle il başkanlığı toparlayıcı rolünü aktif tutuyordu. 13 Aralık 1953'te CHP Akçakale ocak kongresinde CHP il başkanı Osman Ağan ve teşkilatın önde gelen isimleri Vasfi Gerger, Sami Barlas, Fuat Aksoy ve Mustafa Dışlı birer konuşma yaptılar. Konuşmacılar, CHP'ye ait gayrimenkullerin hazineye devrini eleştirerek, DP Urfa teşkilatına göre daha çok birliktelik içinde olduklarını vurguladılar.⁶⁶⁴ CHP malvarlığının hazineye devredilmesi yönünde TBMM'den alınan kararla, CHP Urfa il başkanı Osman Ağan ve Vasfi Gerger, Celal Bayar ve Adnan Menderes'e itiraz telgrafları çektiler.⁶⁶⁵ DP Urfa milletvekili Celal Öncel'in de içinde bulunduğu 91

⁶⁵⁷ Demokrat, 29 Ekim 1952, Sayı: 8.

⁶⁵⁸ Urfannsesi, 19 Kasım 1952, Sayı: 139.

⁶⁵⁹ Yeni Urfa, 11 Eylül 1953, Sayı:79.

⁶⁶⁰ Yeni Urfa, 1 Aralık 1953, Sayı:99.

⁶⁶¹ Yeni Urfa, 31 Aralık 1953, Sayı:107.

⁶⁶² Demokrat Urfa, 16 Aralık 1953, Sayı: 410.

⁶⁶³ Yeni Urfa, 4 Şubat 1954, Sayı:114.

⁶⁶⁴ Yeni Urfa, 14 Aralık 1953, Sayı:103.

⁶⁶⁵ Yeni Urfa, 12 Aralık 1953, Sayı:102.

milletvekilin imzasıyla verilen CHP'ye ait gayrimenkullerin hazineye devri⁶⁶⁶ TBMM'de 5 red oyuna karşın 341 oyla kabul edildi.⁶⁶⁷ Bundan başka 6195 sayılı kanun ile CHP'nin Haksız İktisaplarının İadesi Hakkında Kanun⁶⁶⁸ kapsamında 24 Şubat 1954'te CHP Urfa il başkanlığının telefon hattı da kesildi. Buna karşılık il başkanvekili Fuat Aksoy, bir şahıs hattını il başkanlığına tahsis etti. Yaklaşan seçim öncesi, iletişimin kesilmesi büyük tepki çekti. İl başkanlığının 14 olan telefon numarası 95 olarak değiştirildi.⁶⁶⁹ Urfa defterdarlığı, CHP Urfa il teşkilatına ait olup, 6195 sayılı kanunla hazineye intikal eden eşyalardan, resmî dairelere verilen eşyaları açık artırma ile 17 Nisan 1954'te sattı.⁶⁷⁰

Bu tür gelişmelere rağmen CHP teşkilatının kongreleri devam etti. Akçakale ocak kongresinin ardından 20 Aralık 1953'te CHP Siverek ilçe kongresi yapıldı. Soğuk havaya rağmen kongreye yoğun katılım gerçekleşti. Sinema salonunda yapılan kongrede ilçe başkanı Abdurrahman Odabaşı, Bekir Sami Sayar, il başkanı Osman Ağan, Vasfi Gerger, Yaşar Alhas, Sami Barlas ve Sami Özbay konuşma yaptılar. Kongrenin öne çıkan olayı, Siverek'in bilinen simalarından Avukat Yaşar Alhas'ın CHP'ye katılmasıydı. Kongrede yapılan seçimle Abdurrahman Odabaşı ilçe başkanlığına tekrar seçildi.⁶⁷¹ 27 Aralık 1953'te bu kez CHP Akçakale ilçe kongresi sinema salonunda yapıldı. İl başkanı Osman Ağan, Vasfi Gerger, Sami Özbay, Sami Barlas ve Ahmet Mesçi birer konuşma yaptılar. Seçimle Azmi Ertuğrul ilçe başkanlığına seçildi.⁶⁷² Bu esnada Urfa'da CHP Malatyalılar Ocağı açıldı. Urfa'da ikamet eden Malatyalılar tarafından Akarbaşı'ndaki Yüksek Kırathanesi'nde açıldı. Açılışta il başkanı Osman Ağan bir konuşma yaptı.⁶⁷³ Urfa'da bir Malatyalılar ocağının açılmasını, CHP Sürgü teşkilatı tebrik etti. Tebriki Malatyalılar ocağı üyesi Mustafa Tapol yayımladı.⁶⁷⁴

CHP Urfa teşkilatının faaliyetlerinin ivme kazandığı bu süreçte basın organlarını, en etkili araç olarak kullanıyordu. Siverek ilçe başkanı Abdurrahman

⁶⁶⁶ TBMM, Z.C., Dönem: 9, Cilt: 26, (Ankara:TBMM Matbaası, 1954), s. 161-162.

⁶⁶⁷ TBMM, Z.C., Dönem: 9, Cilt: 26, 236.

⁶⁶⁸ TBMM, Z.C., Dönem: 9, Cilt: 26, 234.

⁶⁶⁹ Yeni Urfa, 3 Mart 1954, Sayı:122.

⁶⁷⁰ Yeni Urfa, 2 Nisan 1954, Sayı:133.

⁶⁷¹ Yeni Urfa, 24 Aralık 1953, Sayı:105.

⁶⁷² Yeni Urfa, 29 Aralık 1953, Sayı:106.

⁶⁷³ Yeni Urfa, 31 Aralık 1953, Sayı:107.

⁶⁷⁴ Yeni Urfa, 21 Ocak 1954, Sayı:110.

Odabaşı, çıkarmakta olduğu Siverek adlı gazetede iktidarı eleştiren bir yazısından dolayı gözaltına alındı.⁶⁷⁵ Kars CHP milletvekili Sırrı Atalay Odabaşı'nın gazetede yazısından dolayı gözaltına alınmasını meclise taşıyarak destek verdi.⁶⁷⁶

Bu tür yıldırma girişimleri CHP Urfa teşkilatını faaliyetlerinden engellemiyordu. Gençlik kolu kongresi Türkmen sinemasında yapıldı. Kongrede Osman Ağan, Fuat Aksoy, Vasfi Gerger, Sami Özbay, Samir Gürel, Mustafa Dişli, Ahmet Mesçi, Müslüm Erçetin, Ali Güner, Sait Yetkin ve Yaşar Alhas konuşma yaptılar. Kongre sonunda idare kuruluna Ali Güner, Mustafa Köroğlu, İsmail Sunay, Mehmet Yolcular, Mustafa Dişli, Mahmut Demirkol, Sami Gürel, Mustafa İğrek, Kerim Dayıoğlu ve Nihat Akyüz seçildiler.⁶⁷⁷

CHP Mirdesi Ocağı 21 Şubat 1954'te törenle açıldı. Açılışta Fuat Aksoy, Sami Özbay ve Sami Barlas birer konuşma yaptılar. Konuşmalarda, DP iktidarının partizanlığı ön plana çıkardığı eleştiri konusu oldu.⁶⁷⁸ 7 Mart 1954'te CHP Bozova ilçe kongresi yapıldı. Kongrede, Süleyman Erkuş, Vasfi Gerger ve Fuat Aksoy konuşma yaptılar. Urfa'dan giden heyeti ilçe başkanı Bakır Ural karşıladı.⁶⁷⁹

CHP Urfa il teşkilatı 10. Dönem seçimleri öncesi milletvekili müracaatlarını 24 Mart 1954'e kadar kabul etti. Kesin liste için yapılacak temayül yoklaması 28 Mart'ta ilan edildi ve aday adaylarından 500'er lira alınması kararlaştırıldı.⁶⁸⁰ Sürecin başlamasının ardından CHP'nin 10. Dönem aday adaylarından Vasfi Gerger ve Şükrü Güllüoğlu Hilvan ve Siverek'te çalışmalara başladı.⁶⁸¹ CHP temayül yoklamalarında ismi öne çıkan Yeni Sabah Gazetesi yazarlarından Esat Mahmut Karakurt Urfa'ya gelerek faaliyetlerine başladı.⁶⁸² Seçim öncesi Urfa basını, Urfa eski Valisi Halis Bilaloğlu ve mevcut Vali Nedim Evliyagil'i siyasî tutumlarını sıkça ele aldı. İkisinin de ortak özelliği, partizanca davranmalarıydı. Bilaloğlu CHP, Evliyagil DP yanlısı idi. Bilaloğlu CHP'ye sempatisini gizlemez, başkalarını etkilemeye çalışma noktasında farklıydı. İdareciliğe sığmayan bu tutumu

⁶⁷⁵ Yeni Urfa, 17 Eylül 1953, Sayı:81.

⁶⁷⁶ Yeni Urfa, 9 Şubat 1954, Sayı:116.

⁶⁷⁷ Yeni Urfa, 17 Şubat 1954, Sayı:118.

⁶⁷⁸ Yeni Urfa, 24 Şubat 1954, Sayı:121.

⁶⁷⁹ Yeni Urfa, 10 Mart 1954, Sayı:124.

⁶⁸⁰ Yeni Urfa, 13 Mart 1954, Sayı:125.

⁶⁸¹ Yeni Urfa, 13 Mart 1954, Sayı:125.

⁶⁸² Urfaninsesi, 6 Nisan 1954, Sayı: 300.

çalışmalarını gölgeledi ve Urfa'da CHP taraftarlarını olumsuz etkiledi. Evliyagil'in farkı ise, aşiret liderleri ile temas kurması, parti propagandası açıktan yapması, kamu arazilerini DP'lilere vermesi; yani parti mensubu gibi davranan bir vali olması basının en çok eleştirdiği özellikleriydi.⁶⁸³ Erdoğan'dan başa Celal İzgi'de iktidara bağlılığını açıkça belirtiyordu.⁶⁸⁴

CHP Urfa il teşkilatının yoğun kongre ve seçim kampanyalarına rağmen 1954 seçimlerinde DP'nin yeniden birinci gelen parti olmasının ardından il başkanı Osman Ağan, kendilerine oy veren Urfalılara teşekkür ederek muhalefet görevlerini en iyi şekilde yapacaklarını halkla paylaştı.⁶⁸⁵

Seçimin kazanılamaması CHP Urfa il teşkilatının faaliyetlerini engellemedi. 20 Temmuz 1954'te CHP Urfa il kongresi yapıldı. Kongreyi il genel sekreteri Fuat Aksoy açtı, başkanlığına Vasfi Gerger, kâtipliklere Abdurrahman Odabaşı ve Yaşar Alhas seçildiler. Kongrede bir yıllık icraat ele alındıktan sonra, il idare kurulu heyeti seçimi yapıldı.⁶⁸⁶ İl başkanlığına Osman Ağan, üyeliklere Fuat Aksoy, Mithat Kürkçüoğlu, Hasan Demirkol, Bakır Melik, Osman Öncel, Vasfi Gerger, Fethi Karakoyunlu, Ahmet Abamor ve Aziz Gökkan seçildiler. Siverek Belediye Başkanı Yılmaz Fettahlıgil ise partiden ihraç edildi.⁶⁸⁷ Akçakale Belediye Başkanı Mustafa Azmi Ertuğrul, Ahmet Kapaklı ve Suruç'tan Salih Kılıç CHP'den istifa ettiler.⁶⁸⁸ Viranşehir eşrafından Urfa İl Genel Meclisi üyesi Mahmut Çetin, CHP Urfa merkez ilçe başkanı Hasan Yetkin de CHP'den istifa ettiler.⁶⁸⁹ Bu tür tepkilerin ardından, CHP Urfa merkez ve ilçe teşkilatı, normal seçim şartları sağlanmadığından dolayı belediye ve il genel meclisi seçimlerine katılmama kararı aldı.⁶⁹⁰

Yerel seçimlere katılmama kararına rağmen teşkilat kongreler yaparak direncini artırmaya gayret gösteriyordu. 23 Haziran 1955'te CHP Urfa merkez ilçe kongresi yapıldı. Kongre 16 Haziran'da yapılacaktı; ama çoğunluk toplanmadığı için

⁶⁸³ Yeni Urfa, 22 Mart 1954, Sayı:128.

⁶⁸⁴ "Sayın Celal Bayar Reiscumhur; On ikinci devre ikinci yıl Genel Meclis çalışmalarının başlaması münasebetiyle toplanan meclis tazimlerinin ve bağlılıklarımın ittifakla kararlaştırıldığını saygılarımla arz eder, ellerinizden öperim. Urfa Valisi Celal İzgi." Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Yer: 3/7-36, Fihrist No:4152-53. Tarih: 03.12.1956.

⁶⁸⁵ Yeni Urfa, 5 Mayıs 1954, Sayı:144.

⁶⁸⁶ Yeni Urfa, 11 Nisan 1955, Sayı:219.

⁶⁸⁷ Yeni Urfa, 21 Temmuz 1954, Sayı:163.

⁶⁸⁸ Demokrat Urfa, 2 Ekim 1954, Sayı: 513.

⁶⁸⁹ Demokrat Urfa, 12 Ekim 1954, Sayı: 516.

⁶⁹⁰ Yeni Urfa, 16 Ekim 1954, Sayı:183.

yapılmadı. Kongre başkanlığına Sami Barlas, kâtipliklere Ali Güner ve parti kâtibi Müslüm Alpan seçildi. Barlas, CHP'lileri gayet samimi bularak, hayat pahalılığında, piyasada temininde zorluk çekilen ürünlerden bahsetti. Barlas'tan sonra Sami Dişli CHP gençlik kolları adına bir konuşma yaptı. Daha sonra seçim yapılarak, ilçe başkanlığına Ahmet Mesçi, idare kurulu üyeleri seçildi. Yakın zamanda yapılacak olan il kongresine kimlerin katılacağı kararlaştırıldı.⁶⁹¹ İlçe kongresinin ardından, 8 Temmuz 1955'te CHP Urfa il kongresi yapıldı.⁶⁹² Kore Gazisi Celal Dora'nın katılımıyla gerçekleşen kongrede, başkan Osman Ağan açış konuşmasını yaptı.⁶⁹³ Kongre başkanlığına Malatya CHP il başkanı Mehmet Demkaya, ikinci başkanlığa Yaşar Alhas, kâtipliklere Sami Barlas ve Nihat Aksoy seçildiler. Kongreyi takip etmek üzere Malatya milletvekilleri ve Gaziantep'ten 5 kişilik heyet geldi. Celal Dora ise merkezden görevlendirilmişti. Yıllık faaliyet raporunu eski il başkanı Osman Ağan okudu ve Vasfi Gerger'i başkanlık için teklif etti. Seçimlerin açık yapılması kararlaştırıldı. İl başkanlığına Vasfi Gerger, İl idare kuruluna, Nihat Aksoy, Abdullah Ünlüsoy, Osman Çadırcı, Mustafa Karaçizmeli, Ahmet Abamor ve Ömer Ağan ittifakla seçildiler. DP'ye oranla CHP teşkilatında fikir ayrılıklarının az olduğu söylenebilir. Seçimden sonra istek üzerine Kore gazisi Celal Dora konuşma yaptı. Dora, "*iktidar partisinin eleştiriye tahammül etmediğini*" söyledi. Sonra Malatya milletvekilleri, Gaziantep il başkanı konuşmalarında CHP Urfa il teşkilatını çok sağlam bulduklarını ifade ettiler. Kongrede, akaryakıt, çay, şeker, kahve, yedek parça, inşaat malzemesi sıkıntısı ve hayat pahalılığı ele alındı.⁶⁹⁴ 12 Şubat 1956'da CHP Urfa Gençlik Kolları Kongresi Atlas sinemasında yapıldı. 1000'den fazla partilinin katıldığı kongre başkanlığına Nihat Aksoy, kâtipliklere Gültekin Karatekin ve Şefik Özden seçildiler. CHP il başkanı Vasfi Gerger konuşma yaptı.⁶⁹⁵

Teşkilat dayanışması, parti genelinde karşılık buluyordu. CHP Merkez İlçe Başkanı Ahmet Mesçi, Isparta hadiselerinden dolayı CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek'e geçmiş olsun telgrafı çekti.⁶⁹⁶ CHP Urfa il başkanı Vasfi Gerger, Mükerrer

⁶⁹¹ Urfaninsesi, 25 Haziran 1955, Sayı: 433.

⁶⁹² Demokrat Urfa, 10 Temmuz 1955, Sayı: 592.

⁶⁹³ Akgün, 14 Temmuz 1955, Sayı: 2336. : Yeni Urfa, 11 Temmuz 1955, Sayı:240.

⁶⁹⁴ Urfaninsesi, 9 Temmuz 1955, Sayı: 437.

⁶⁹⁵ Urfaninsesi, 14 Şubat 1956, Sayı: 494. : Yeni Urfa, 15 Şubat 1956, Sayı: 288.

⁶⁹⁶ Yeni Urfa, 24 Temmuz 1955, Sayı: 244.

Sarol'a hakarettten dolayı hapis ve para cezası alan Akis Dergisi sahibi Metin Toker'e ve HP milletvekili Feridun Ergin'e destek telgrafı gönderdi.⁶⁹⁷

Partinin önde gelen isimleri de Urfa teşkilatına destek vermeye devam ediyordu. Ulaştırma Eski Vekili Kemal Satır, Malatya CHP Milletvekili Esat Doğan ve Kars CHP Milletvekili İbrahim Us'tan oluşan CHP heyeti Urfa'ya geldi. Valilikçe konuşma yapmaları engellenince Kemal Satır, verimli bir çalışma yapamadan Yeni Ada gazetesi sahibi Aydın Yüreğir'le beraber Gaziantep'e gitmek zorunda kaldı.⁶⁹⁸

CHP il teşkilatında gündemi meşgul eden diğer bir husus, Doç. Dr. Abdulkadir Karahan'ın Türkiyat Enstitüsünde Fatih Sultan Mehmet ile ilgili verdiği konferans esnasında İsmet İnönü hakkında bahsettiği eleştiriler oldu. Yeni Urfa gazetesi sahibi ve Millî Mücadele gazisi Ahmet Mesçi, Karahan'a "*DP İktidarından önce Urfa Halkevi'nde İsmet İnönü'yü öven sözlerini*" hatırlattı. Karahan'ın bu tutumunu, CHP'liler iktidara yaranmak olarak değerlendirdi.⁶⁹⁹

CHP Merkez ilçe kongresi yapıldı. Hayat pahalılığı, bazı ürünlerin teminindeki zorluklar gibi konularda DP'ye yüklenildi. Yeni idare kurulu seçimi yapıldı. Merkez ilçe başkanlığına Ahmet Abamor, üyeliklere Ali Keytan, Mehmet Karagülle, Mehmet Aktaş, Şeyhis İshakoğlu, Müslüm Bozkurt, Mustafa Kılıç ve Reşat Tahtasız seçildiler.⁷⁰⁰ Merkez ilçe kongresinin ardından 1957 seçimleri öncesi CHP Urfa il kongresi büyük bir katılımı Atlas Sinemasında yapıldı. İl başkanı Vasfi Gerger açış konuşmasını yaptı. Sıcak havaya rağmen 2000 civarında partili kongreye katılım gösterdi. Kalabalıktan dolayı sinema koltuklarından başka 800 adet sandalye getirildi, güvenlik tedbirleri artırıldı. Kongre başkanlığına Osman Ağan, kâtipliklere Avukat Yaşar Alhas ve Siverek CHP ilçe başkanı Sami Sayar seçildi. Gündem gereğince teşkilatın 1956-1957 faaliyet raporu okundu. Başta Vasfi Gerger olmak üzere bütün üyeler Osman Ağan'ın tekrar il başkanı olması yönünde görüşüyle Osman Ağan yeniden il başkanı oldu. Üyeliklere, Vasfi Gerger, Adnan Akçar, Abdullah Köksal, Memduh Vecdi Timur, Hasan Demirkol, Bakır Melik, Celal Yetkin, Adil Hacımanoğlu, Osman Çadırcı ve Osman Öncel seçildiler.⁷⁰¹ İl

⁶⁹⁷ Yeni Urfa, 19 Şubat 1957, Sayı: 349.

⁶⁹⁸ Yeni Urfa, 19 Eylül 1956, Sayı: 323.

⁶⁹⁹ Yeni Urfa, 31 Ocak 1957, Sayı: 345.

⁷⁰⁰ Yeni Urfa, 31 Temmuz 1957, Sayı: 376.

⁷⁰¹ Yeni Urfa, 9 Ağustos 1957, Sayı: 378.

kongresinde kan tazeleyen teşkilat, 9 Eylül 1957'de gerçekleşecek CHP genel kurultayına Urfa'dan Osman Ağan, Atalay Akan, Yaşar Alhas, Abdullah Köksal, Hasan Demirkol, Bakır Melik, Emin İzol, Mehmet Paydaş, Hulusi Kılıçarslan, Mahmut Çetin, Sabri Şihanlıoğlu, Müslüm Alpan, Bakır Ural ve Ahmet Hartavioğlu katılmasını kararlaştırdı.⁷⁰² Tüm bu çabalara rağmen halk, muhalefetteki CHP'nin seçim öncesi hayati ucuzlaştıracağı ve her şeyi bollaştıracığı vaatlerini uygulanamaz olarak değerlendirdi. Hem 27 yıllık iktidar mazileri hem de Türkiye'de olduğu gibi bütün dünyada birtakım maddî sorunların yaşanması, CHP'nin vaatlerini gerçekten uzak kılıyordu.⁷⁰³ Halkın algısı bu şekilde olsa da CHP Urfa il teşkilatı, ocak ve bucak teşkilatlarıyla seçim hazırlıklarına başladı.⁷⁰⁴ CHP genel merkezi, il teşkilatlarına, CMK ve HP'lilere ağır tenkitten uzak durmaları talimatı geldi.⁷⁰⁵ Teşkilatın çabaları partiye katılımı artırdı. 1957 seçimleri öncesi, Öncel ailesinin bazı mensupları DP'den CHP'ye geçtiklerini ilan ettiler.⁷⁰⁶ 1957 seçimlerinden önce, Halfeti'den 20, Siverek'te 30, Viranşehir'de 70 köy halkı DP'den istifa etti.⁷⁰⁷ CHP'nin güçlü muhalefetine bir destek de bağımsızlardan geldi ve 1957 seçimlerinde Urfa'da bağımsızlar CHP'yi destekledi.⁷⁰⁸

CHP Urfa Teşkilatı 1957 seçimleri öncesi çalışmalarını hızlandırdı.⁷⁰⁹ CHP'nin 11. Dönem adayı Esat Mahmut Karakurt seçim çalışmalarına başladı.⁷¹⁰ CHP il teşkilatı genel merkezin iktidara gelindiğinde Milli Korunma Kanununun kaldırılıp, nisbî seçim sisteminin uygulanacağı tebliğini ilettiler.⁷¹¹ 1957 seçimlerinde Urfa'da kazanan CHP oldu. 11. Dönem Urfa milletvekili Osman Ağan, bütçe görüşmeleri sırasında Urfa'ya gelerek çalışmalarına başladı.⁷¹² Urfa milletvekilleri, Yaşar Alhas, Ömer Yüksel, Abdullah Köksal ve Aziz Gökkan Urfa merkez, Suruç,

⁷⁰² Yeni Urfa, 4 Eylül 1957, Sayı: 382.

⁷⁰³ Akgün, 20 Eylül 1957, Sayı: 2500.

⁷⁰⁴ Urfanimesesi, 24 Eylül 1957, Sayı: 636.

⁷⁰⁵ Yeni Urfa, 9 Ekim 1957, Sayı: 387.

⁷⁰⁶ Yeni Urfa, 9 Ekim 1957, Sayı: 387.

⁷⁰⁷ Yeni Urfa, 15 Ekim 1957, Sayı: 389.

⁷⁰⁸ Yeni Urfa, 15 Ekim 1957, Sayı: 389.

⁷⁰⁹ Akgün, 23 Ekim 1957, Sayı: 2507.

⁷¹⁰ Yeni Urfa, 12 Ekim 1957, Sayı: 388.

⁷¹¹ Yeni Urfa, 18 Ekim 1957, Sayı: 390.

⁷¹² Yeni Urfa, 23 Ocak 1958, Sayı: 405.

Halfeti, Bozova, Birecik, Siverek ve Hilvan'da vatandaşla görüşüp, ihtiyaçları yerinde tespit ettiler.⁷¹³

Bucak kongrelerinden biri de 9 Ekim 1958'de CHP Eyyübiye'de yapıldı. Yaklaşık 3000 kişinin katıldığı kongrede il başkanı Osman Ağan açış konuşması yaptı. Kongre başkanlığına Yaşar Alhas, kâtipliklere Mustafa Dişli ve Sami Barlas seçildi. Vasfi Gerger'den sonra Alhas bir konuşma yaptı ve Atatürk ve silah arkadaşlarını anısına 3 dakikalık bir saygı duruşunda bulunuldu. Kongrede yapılan konuşmalarda DP iktidarı döneminde Urfa'ya ilgisiz kalınması eleştirildi. Nafia Vekili'nin Urfa'daki partizan konuşması, valinin kırbaçla dolaşması, siyasî faaliyetler ve imar faaliyetlerindeki başarısızlıkları dile getirildi. Vali Nedim Evliyagil'in, istifasını Anadolu Ajansı aracılığıyla inkâr etmesi ve resmî araçların şahsî işlerde kullanılması eleştirildi.⁷¹⁴ CHP Urfa il teşkilatına bağlı yirmi ocağın kongresi yapıldı. Kongre merhum H. Abdurrahman Ağan'ın yardımlarıyla partiden kira alınmayan il binasında yapıldı.⁷¹⁵ 25 Ekim 1958'de CHP merkez ilçe kongresi, aynı binada yapıldı. Osman Ağan'ın milletvekilliğinin ardından CHP il başkanlığına tekrar Vasfi Gerger seçildi. Gerger, DP iktidarının radyo yayının usulsüz kullanmasını eleştirdi. İlçe idare heyeti seçimi yapıldı. İlçe başkanlığına Avukat Adnan Akçar, üyeliklere eski üyeler yeniden seçildi.⁷¹⁶

Kongrelerde eleştiri konusu olan gelişmeler üzerine, CHP Urfa il sekreteri Vasfi Gerger, İçişleri Vekili Namık Gedik'e bir mektup göndererek DP'lilerin seçim propagandalarında Millî Selamet Kanunu'na aykırı hareket ettiklerini, halkı Nemrudî ve Halilî olarak ayırdıklarını ve ayetleri seçim mitinglerinde kullandıklarından dolayı şikâyetinde bulundu.⁷¹⁷ DP iktidarına CHP milletvekili Avni Doğan'dan gelen bir diğer eleştiri ise Urfa kamuoyunda karşılık bulmadı. Doğan yaptığı açıklamada, "*1957 yılı milletvekili seçimlerinde DP'nin azınlıkta olduğunu, oy oranına bakıldığında iktidarlarının meşru olmadığını ve komşu ülkelerde meydana gelen askeri darbelerin Türkiye'de de olmasının beklenebileceğini*" söyledi. Urfa basını da milletvekilinin bu

⁷¹³ Yeni Urfa, 19 Şubat 1958, Sayı: 409.

⁷¹⁴ Yeni Urfa, 10 Ekim 1958, Sayı: 448.

⁷¹⁵ Yeni Urfa, 10 Eylül 1958, Sayı: 442. Divanyolu caddesinde bulunan bina günümüzde konukevi olarak kullanılmaktadır.

⁷¹⁶ Yeni Urfa, 28 Ekim 1958, Sayı: 452.

⁷¹⁷ Yeni Urfa, 15 Ekim 1957, Sayı: 389.

açılmasına tepki göstererek millî iradeye saygı gösterilmesi gerektiğini dile getirdi.⁷¹⁸

Urfa'da muhalefetin güç kazandığı böyle bir dönemde CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'nün 8 Aralık 1958'de⁷¹⁹ HP üyelerin de eşlik edeceği bir ziyaret tertiplendi.⁷²⁰ İnönü'yü karşılamak üzere Urfa milletvekilleri de şehre geldiler.⁷²¹ Saat 07.30'da Gaziantep'ten gelen İnönü, 09.20 Birecik'e ve 12.00'de Urfa'ya geldi. Urfalılar İnönü'yü Bediüzzaman mezarlığının bulunduğu mevkide Malatya teşkilatının 800 liraya aldığı bir deve⁷²² ve koyunlar keserek karşıladı. Urfa'nın Fransız işgalinden kurtuluş anlaşmasının imzalandığı Hızmalı Köprüye gelince 5 kurban daha kesildi. Kongrenin açış konuşmasını Urfa CHP il başkanı Vasfi Gerger yaptı. Kongre başkanlığına Bekir Sami Sayar, başkanvekilliğine Şükrü Alpan, kâtipliklere Talat Karaçizmeli ve Sami Barlas seçildiler. Yeni il teşkilatı seçimi yapılar Vasfi Gerger 242 oyla yeniden il başkanı seçildi. İdare kuruluna, Memduh Vecdi Timur, Bakır Melik, Ahmet Abamor, Hasan Demirkol, Abdullah Ünlüsoy, Adil Hacibanoğlu, Talat Karaçizmeli, Hasan Topalan, Ahmet Mesçi, Nuri Asoğlu ve Sami Barlas seçildiler. İnönü'nün yanında Kasım Gülek, Fethi Çelikbaş, Turan Güneş, Turhan Feyzioğlu ve daha pek çok milletvekili vardı. İnönü, *"DP'nin siyasi, içtimai ve iktisadi politikalarını eleştirerek, basın kuruluşlarına olan baskılardan ve HP'den övgüyle"* bahsetti. Kasım Gülek, iktidarın haksız servet elde ettiğini, ayrıca bazı memurların partizanca davrandığına değinerek, bu konulardaki rahatsızlıkları dile getirdi. Burdur milletvekili Fethi Çelikbaş ise DP'den ayrılanların bir kısmının CHP'ye geçtiklerini belirtti. Daha sonra Turan Güneş, Ankara milletvekili Zeliha Übeyde Elli ve Sivas milletvekili Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu konuştu.⁷²³ Feyzioğlu, belediye başkanının kendilerini karşılamadığını dile getirdi. Feyzioğlu'ndan sonra, Kırşehir milletvekili Fazıl Yalçın, Mardin milletvekili M. Ali Arıkan ve Ankara milletvekili Bülent Ecevit kürsüye çıkarak, iktidarın dış politikasını eleştirdi.

⁷¹⁸ Akgün, 31 Ekim 1958, Sayı: 2595.

⁷¹⁹ Urfaninsesi, 2 Aralık 1958, Sayı: 727.

⁷²⁰ Akgün, 2 Aralık 1958, Sayı: 2604.

⁷²¹ Akgün, 5 Aralık 1958, Sayı: 2605.

⁷²² Demokrat Urfa gazetesi, (9 Aralık 1958 Sayı: 940) bu devenin etinin kokmuş olduğuna dair veteriner müdürünün kararını yayımlaması üzerine Yeni Urfa gazetesinde Veteriner Müdürü Ömer Hasırcıoğlu bir tekzip yayımladı. Oysa olay şu şekildeydi, beldiye mezbahanesinde görevli veteriner Orhan Duru, kasap Müslüm Çakmak'a ait beş deve etinin sahil olmadığı yönünde aldığı karardı. Bundan dolayı Hasırcıoğlu, eti imha kararı verdi. Yeni Urfa, 17 Aralık 1958, Sayı: 461.

⁷²³ Urfaninsesi, 9 Aralık 1958, Sayı: 728.

Ecevit'ten sonra Adana milletvekili Suphi Baykan ve Mustafa Dişli'nin konuşmasıyla kongre sona erdi.⁷²⁴ Kongreye katılımın fazla olması ve Atlas sinemasının bu kadar insanı alacak kadar geniş olmamasından dolayı havasızlık ve sıkışıklık sebebiyle baygınlık geçiren partililer oldu. Kalabalıktan dolayı sinemanın sandalyeleri zarar görmesine rağmen sinema sahibi, fazladan bir ücret talep etmedi. İnönü'nün gelişinden önce ortaya atılan bazı şayialara rağmen, dönüşlerine kadar herhangi bir asayiş sorunu yaşanmadı. Saat 15.00'te İnönü, misafir olduğu Memduh Timur'un evinden CHP il binasına gitmek istediysen de kalabalıktan dolayı mümkün olmadı. Daha sonra il başkanı Vasfi Gerger ile görüşerek durumu teşkilata bildirmesini istedi ve Urfa'dan ayrılarak Adana'dan uçakla Ankara'ya gitti.⁷²⁵

CHP'nin güç kazandığı bir dönemde 11. dönem CHP Urfa milletvekili seçilen Ömer Yüksel, beraberindeki yaklaşık 10.000 kişi ile Kasım 1958'de CHP'den istifa edip DP'ye geçti.⁷²⁶ Yüksel'in istifası üzerine, CHP Urfa Gençlik Kolları Başkanı Eczacı Memduh Vecdi Timur ve Eskişehir'den esnaf Etem Şekersoy bir telgraf çekerek, "*CHP'yi beğenmiyorsa milletvekilliğinden de istifa etmesi gerektiğini*" bildirdiler.⁷²⁷ Ömer Yüksel'den CHP Urfa il teşkilatında bir kopuş daha gerçekleşti. CHP Urfa il başkanı Avukat Vasfi Gerger 26 Ekim 1958'da belediye seçimlerine katılmak üzere Ankara'ya gitti; ancak bu konuda herhangi bir gelişme yaşanmadı.⁷²⁸ Bu tarihten bir yıl sonra ise CHP Urfa il başkanı ve eski milletvekili olan Gerger, çocuklarının eğitimi gibi birtakım ailevi durumlardan dolayı Ankara'ya taşındı. Pek çok partili ve akrabası Gerger'i Karaköprü'ye kadar uğurladılar.⁷²⁹

Yüksel ve Gerger'in ayrılmasından başka CHP Urfa il teşkilatını güç kaybettiren bir olay daha meydana geldi. 11. Dönem CHP Urfa milletvekili Mahmut Esat Karakurt'un İstanbul'u sahiplenirken Urfalılar için "Babamın Hemşerileri" diye hitap etmesi ve daha çok İstanbul'un meseleleri ile meşgul olması Urfalıların tepkisini çekti.⁷³⁰ Karakurt'un TBMM'de verdiği bir soru önergesinde İstanbul'da zarar gören bir balık havuzunun masrafının müsebbiplerden tazmin edilmesini içeren

⁷²⁴ Akgün, 8 Aralık 1958, Sayı: 2606.

⁷²⁵ Urfaninsesi, 9 Aralık 1958, Sayı: 728. ; Yeni Urfa, 12 Aralık 1958, Sayı: 460.

⁷²⁶ Demokrat Urfa, 7 Kasım 1958, Sayı: 931. ; Urfaninsesi, 7 Kasım 1958, Sayı: 720.

⁷²⁷ Yeni Urfa, 11 Kasım 1958, Sayı: 459.

⁷²⁸ Urfaninsesi, 29 Ekim 1958, Sayı: 717.

⁷²⁹ Urfaninsesi, 29 Ekim 1959, Sayı: 798.

⁷³⁰ Demokrat Urfa, 13 Ocak 1959, Sayı: 949. ; Urfaninsesi, 2 Ocak 1959, Sayı: 735.

önerge gayet olağan olmakla beraber, Karakurt'un Urfa'nın sorunlarıyla ilgilenmeyişi tepki çekti.⁷³¹ Bu tepki gayet doğaldı. Çünkü halk, milletvekillerinde şehrin sorunlarıyla ilgilenmesini bekliyordu. DP, döneminde yaşanan hayal kırıklığıyla, 11. Dönem seçimlerinde CHP'ye halkın verdiği fırsatın iyi değerlendirilmesi bekleniyordu.

Karakurt'a karşı tepkinin de bir yansıması olarak partiden ayrılanların sayısı arttı. CHP Beykapısı bucak başkanı Mehmet Dinanet, CHP Viranşehir ilçe teşkilatı üyeleri Cuma Baziki ve Mahmut Bayoğlu ve Yarımtepe CHP bucak başkanı Mahmut Küçük,⁷³² Çukurdoruç köyü, Dergezenli ve Kamberiye mahallesi sakinlerinden Binizeyt aşiretine mensup 303 kişi CHP'den DP'ye geçtiler.⁷³³

Kitlesel halde partiden kopuşların yaşanmasının da etkisiyle 11. Dönem CHP Urfa milletvekilleri İbrahim Karakapıcı ve Esat Mahmut Karakurt Urfa'ya geldiler.⁷³⁴ Esat Mahmut Karakurt Akçakale'de köylülerle konuştu.⁷³⁵ Karakurt ve Karakapıcı'dan başka seçmenlerle görüşmek üzere milletvekilleri, Osman Ağan, Abdurrahman Odabaşı, Yaşar Alhas ve Abdullah Köksal Urfa'ya geldiler.⁷³⁶ CHP Urfa il kongresi 25 Ocak 1960'da yapıldı. CHP genel başkanı İsmet İnönü tebrik telgrafi gönderdi. Kongrenin açılışını eski il başkanı Vasfi Gerger yaptı. 11. Dönem Urfa milletvekili Atalay Akan'ın başkanlığındaki kongrede, Osman Ağan, Mahmut Karakurt, Yaşar Alhas, Abdurrahman Odabaşı ve Abdullah Köksal birer konuşma yaptılar. Eski idare kurulu bu kongre sonunda 239 liralık bir açığı yeni yönetime bıraktı.⁷³⁷

27 Mayıs Darbesinin ardından, Urfa'nın 8 ilçesinden 150 delegenin katılımıyla, Milli Birlik Komitesinin tavsiyesiyle oluşturulacak olan Temsilciler Meclisi için üye seçimi 30 Aralık 1960 Cuma günü yapıldı. Seçimden önce adı geçen isim eski CHP Urfa milletvekili Vasfi Gerger idi.⁷³⁸ Üye seçim komitesi başkanı

⁷³¹ Demokrat Türkiye, 20 Temmuz 1959, Sayı: 45.

⁷³² Demokrat Türkiye, 3 Eylül 1959, Sayı: 56.

⁷³³ Demokrat Türkiye, 10 Eylül 1959, Sayı: 58.

⁷³⁴ Demokrat Türkiye, 21 Eylül 1959, Sayı: 61.

⁷³⁵ Demokrat Türkiye, 28 Eylül 1959, Sayı: 64.

⁷³⁶ Urfanınsesi, 25 Eylül 1959, Sayı: 791.

⁷³⁷ Urfanınsesi, 26 Ocak 1960, Sayı: 818.

⁷³⁸ Demokrat Urfa, 30 Aralık 1960, Sayı: 1150.

Hâkim Hulusi Özden başkanlığında yapılan seçimde 130 oy alan Vasfi Gerger Kurucu Meclis'in Urfa üyesi seçildi.⁷³⁹

1946-1960 yılları arası CHP Urfa il başkanlığı yapan isimler şunlardı: Osman Ağan, Mithat Kürkçüoğlu, Halit Yetkin, Müslüm Hayırlı, Osman Ağan (tekrar), Vasfi Gerger, Osman Ağan (tekrar) ve Vasfi Gerger (tekrar).

2.1.2. Demokrat Parti Urfa Teşkilatı

DP'nin kurulması ve kurucu kadronun Celal Bayar, Refik Koraltan, Fuat Köprülü ve Adnan Menderes gibi güçlü isimlerden oluşması ve Celal Bayar'ın DP Genel Başkanı seçilmesi Urfa'da heyecanla karşılandı.⁷⁴⁰ DP'nin kuruluşuna kadar ortaya çıkan siyasî oluşumlarda sivil-asker yönetici kadronun kendi içindeki hareketinden ibaretti.⁷⁴¹ DP hareketinin Türk siyasal hayatında önemli bir işlevi, o zamana kadar halkın siyaset dışında kalan, geniş bir kesimin katılmasını sağlamak oldu.⁷⁴² Bundan başka seçimlerin daha güvenli bir şekilde yapılacağına dair beyannameleri⁷⁴³ seçmene güven verdi. Partinin sağ görüşü benimseyen tutumları, halktan rağbet gördü.⁷⁴⁴

DP'nin kurulmasıyla, Urfa CHP teşkilatında ayrılıklar ortaya çıkıyor, muhalefet belirgin hale geliyordu.⁷⁴⁵ Bu gelişmelerle beraber, Urfa'da DP teşkilatının kuruluş süreci başladı. Celal Aksoy, Latif İdemen, Reşat Özbek, Reşat Aksoy ve Vehbi Sunay'dan teşekkül eden il kurulu, Celal Aksoy'u il başkanı seçti. Celal Aksoy DP kongresine katılmak üzere 19 Haziran 1946'da Ankara'ya gitti.⁷⁴⁶ DP'nin Urfa'da teşkilat kurma yetkisi, 11 Nisan 1946'da müracaat eden, Reşit Kemal Timuroğlu'na verildi. Timuroğlu'nun ekibi, Reşit Akyüz, Mustafa Güven, Halil

⁷³⁹ Demokrat Urfa, 3 Ocak 1961, Sayı: 1151.

⁷⁴⁰ Celal Bayar, *Başvekilim Adnan Menderes*, 39-42; Cemil Koçak, "Siyasal Tarih 1923-1950," ed. Sina Akşin, *Çağdaş Türkiye Tarihi Cilt: 4*, 1. bs. (İstanbul: Cem Yayınevi, 1989)141-142; Akgün, 17 Ocak 1946, Sayı: 1398. Urfapostası, 14 Ocak 1946, Sayı: 904.

⁷⁴¹ Samet Ağaoğlu, *Demokrat Parti'nin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri*, 1. bs. (İstanbul: Baha Matbaası, 1972), 184.

⁷⁴² Ahmet Yeşil, *Türkiye'de Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş*, 2. bs. (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1988), 60; Kabasakal, *Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi (1908-1980)*, 199.

⁷⁴³ BCA, 030-01-00-00/12-71-9-1. Tarih: 1947

⁷⁴⁴ Carter Vaughn Findley, *Turkey, Islam, Nationalism and Modernity*, 1. bs. (London: Yale University Press, 2010), 305-306.

⁷⁴⁵ Akgün, 11 Nisan 1946, Sayı: 1404.

⁷⁴⁶ Akgün, 19 Haziran 1946, Sayı: 1414.

Akyol ve Mehmet Hatipoğlu'ndan oluşuyordu.⁷⁴⁷ Urfa'da DP teşkilatı kurma girişimlerinde bulunan eski CHP üyesi ve Urfa Noteri Reşit Kemal Timuroğlu ve 14 seneden beri belediye encümeni ve aynı zamanda CHP idare heyetinde yer alan Mustafa Güven ve damadı Hüseyin Cahit Us, belediye encümeni ve CHP idare heyeti üyesi Reşit Akyüz, tüccardan CHP üyeleri Ahmet Canbeyli, Mehmet Hatipoğlu, Halil Akyol CHP'ye kayıtlı oldukları halde, 11 Nisan 1946'dan itibaren DP Urfa teşkilatını oluşturmaya başladılar.⁷⁴⁸ Bu gelişme üzerine CHP il başkanı Osman Ağan, *"bu durumdan bilgisi olduğunu ve üyelerin üyelik mesuliyetlerinden kendilerinin sorumlu olduklarını, kendilerinin tahkikatı sonucu DP'ye çalıştıklarını tespit ettiklerini ve üyeliklerini sonlandırdıklarını"* belirtti. İhraçlarından bir gün sonra ise Mustafa Güven, Reşit Akyüz ve diğerleri CHP'den kendi iradeleriyle ayrıldıklarını açıkladılar. Ağan, Urfa'da muhalefetin gelişimini genel merkeze iletmek amacıyla, istifaları genel sekreterliğe bildirdi.⁷⁴⁹ Bu esnada Urfa noteri ve DP İl Başkanı Reşit Kemal Timuroğlu, hakkında açılan yolsuzluk suçlamasıyla açılan davadan beraat etti. Timuroğlu, kamuoyunda babasının kadılık döneminden itibaren itibar edilen bir şahsiyetti.⁷⁵⁰

Bu hadiselerden sonra, DP Urfa Merkez bucak kongrelerinin 10-21 Ekim 1946'da yapılması kararlaştırıldı. DP'nin ocakları, Kadioğlu, Yenimahalle, Kendirci, İnönü, Atatürk, Karaköprü ve Külünçe'de aktif durumdaydılar. Yapılan kongrelerde durum tespiti ve delege seçimi gündeme alındı.⁷⁵¹ Siverek DP ilçe teşkilatının kuruluş yıldönümü kutlanması amacıyla il başkanı Reşit Kemal Timuroğlu Siverek'e gitti.⁷⁵² DP Merkez ilçe teşkilatı 1 Aralık 1947'de kongre yapacağını ilçe başkanvekili olan Abdurrahman Gülen ilan etti.⁷⁵³ Ardından da DP Suruç ilçe başkanı Ömer Yüksel 5 Aralık 1947'de kongre yapacaklarını bildirdi.⁷⁵⁴ DP il başkanı Reşit Kemal Timuroğlu, 14 Aralık 1947'de il kongrelerini yapacaklarını

⁷⁴⁷ Akgün, 29 Haziran 1946, Sayı: 1416.

⁷⁴⁸ BCA, 490-01/443-1831-1-71. Tarih: 02.09.1946

⁷⁴⁹ Akgün, 29 Haziran 1946, Sayı: 1416. ; Akgün, 25 Haziran 1946, Sayı: 1415.

⁷⁵⁰ Akgün, 8 Mart 1947, Sayı: 1478.

⁷⁵¹ Akgün, 13 Ekim 1946, Sayı: 1446.

⁷⁵² Yenilik, 17 Temmuz 1947, Sayı: 932.

⁷⁵³ Akgün, 28 Kasım 1947, Sayı: 1536.

⁷⁵⁴ Akgün, 2 Aralık 1947, Sayı: 1537.

ifade etti.⁷⁵⁵ Yapılan kongrede Timuroğlu, delegeleri dinledi ve ardından da partililerin ideallerini dile getirdi.⁷⁵⁶

DP kongreleri devam ederken partinin önde gelen isimleri Urfa'yı ihmal etmiyordu. Nitekim Fuat Köprülü ve Refik Koraltan, Urfa'ya geldiler. Şehirde 11 Nisan etkinliklerine katılan ikiliyi karşılamak üzere Beykapısı ve gazhane civarında pek çok Urfalı hazır bulundu.⁷⁵⁷ Köprülü ve Koraltan'ın gelişleriyle alakalı Urfa Valisi Kamuran Çuhruk İçişleri Vekâletine bir rapor gönderdi. Söz konusu raporda, Akçakale üzerinden Urfa'ya geldikleri, yaklaşık 5.000 kişi tarafından karşılandığı, Köprülü ve Koraltan'ın halka hitap etmek istemelerine rağmen mevzuat gereği buna engel olduğu, herhangi bir asayiş sorunuyla karşılaşılmadığı belirtildi.⁷⁵⁸ Urfa'da DP heyetini karşılayanların sayısının çok olmasından dolayı, CHP küskünlerinin karşılamaya giderek ve olası bir muhalefeti destekleme eğiliminin de fazla olduğu görüldü. Koraltan ve Köprülü, Diyarbakır Valisi Şeref Uluğ, Vasfi Gerger, Başsavcı Ramiz Bey ve belediye başkanının katıldığı Urfa Halkevi'nde düzenlenen yemekte buluştular. Bu şekilde DP il teşkilatının düzenlediği bu yemek, iktidar ve muhalefetin güzel bir buluşması oldu. Koraltan ve Köprülü'nün konuşmaları takdir topladı.⁷⁵⁹ Ardından DP Urfa il başkanı Reşit Kemal Timuroğlu'nun eşlik ettiği Koraltan ve Köprülü temaslarının ardından Mardin'e geçtiler.⁷⁶⁰

Köprülü ve Koraltan'ın Urfa'ya gelişleri DP adına oldukça verimli oldu ve DP'ye geçişler arttı. CHP Kaleboynu ocak başkanı Mustafa Aybar, DP'ye geçti.⁷⁶¹ DP Genel Başkanı Celal Bayar, Kayseri milletvekili Kamil Gündeş, Fikri Apaydın ve Vatan, Tasvir, Cumhuriyet ve Sonposta gazeteleri muhabirleriyle Urfa'ya Birecik yoluyla Urfa'ya geldi. Birecik ve Suruç'ta partililerle görüştüktan sonra merkezde üç gün kalan Bayar, temaslarda bulunduktan sonra Mardin'e gitti. Bayar, beraberindeki Kayseri milletvekilleriyle beraber Topçumeydanı'nda bir miting düzenledi. İl başkanı Reşit Kemal Timuroğlu, kürsüye çıkarak Bayar'ı takdim etti. Bayar konuşmasında eski seçim kanunun demokrasiyi yansıtmada yetersiz kaldığına ve

⁷⁵⁵ Akgün, 12 Aralık 1947, Sayı: 1540.

⁷⁵⁶ Yenilik, 15 Aralık 1947, Sayı: 963.

⁷⁵⁷ Yenilik, 11 Nisan 1948, Sayı: 995.

⁷⁵⁸ BCA, 030-01-00-00/66-412-1-5. Tarih: 10.06.1949

⁷⁵⁹ Yenilik, 15 Nisan 1948, Sayı: 997.

⁷⁶⁰ Yenilik, 16 Nisan 1948, Sayı: 998.

⁷⁶¹ Akgün, 14 Nisan 1948, Sayı: 1567.

değişikliğin zaruretine dikkat çekti. Bayar, iktidara gelmeleri durumunda çiftçilere büyük kolaylık sağlayacakları vaatlerinde bulundu. Bayar'dan sonra Kayseri milletvekilleri de birer konuşma yaptılar.⁷⁶² Bu ziyaretlerden sonra DP'nin seçim kanunu ile ilgili Ankara'da yapılan toplantısına il başkanları ve bazı üyeler davet edildi. Bu amaçla DP Urfa il başkanı Reşit Kemal Timuroğlu, üyelerden Reşit Akyüz ve Fethi Karakoyunlu Ankara'ya gitti.⁷⁶³

Bu arada DP Urfa il teşkilatının, sosyal konulara dair girişimleri de oldu. DP Urfa il teşkilatı, ihtiyaç sahiplerine yardım edebilmek için maddî durumu iyi olanlarla temasa geçti.⁷⁶⁴ Urfa'da kurulan Şoförler Derneği'ne DP il başkanı Reşit Kemal Timuroğlu başkan seçildi.⁷⁶⁵

DP il teşkilatı kapsamlı bir çalışma için girerek, yaklaşan 11 Nisan kutlamaları için hazırlık yapmaya başladı. Ancak DP il teşkilatı bazı zorluklarla karşılaşılıyordu. İl başkanı Reşit Kemal Timuroğlu, "*CHP gibi halkevleri vb kurumlara sahip olamadıklarından*", merkez bucağında toplantı yapabildiklerini belirtti. Bu sıkıntılara rağmen 11 Nisan kutlamalarına iştirak edecek DP ileri gelenlerinin nasıl karşılanacağı kararlaştırıldı.⁷⁶⁶ DP Urfa il teşkilatının düzenlediği 11 Nisan kutlamalarına CHP ve DP milletvekilleri birlikte katıldılar.⁷⁶⁷ Kutlamalara iştirak eden milletvekilleri, CHP'den Razi Soyer, Esat Tekeli, Vasfi Gerger, Osman Ağan, Atalay Akan ve Hüsamettin Tugaç; DP'den Fuat Köprülü, Refik Koraltan ve Emniyet Genel Müdürlüğü Müsteşarı Haluk Nihat Pepey gibi isimlerden oluşuyordu.⁷⁶⁸ Bunlardan 11 Nisan kutlamaları için Urfa'ya gelen Koraltan DP il kongresi başkanlığına seçildi. Parti mensuplarından başka, Köprülü ve Koraltan birer konuşma yaptılar.⁷⁶⁹ Köprülü ve Koraltan'ın konuşmalarının içeriğini, Urfa Valisi Ali Rıza Ünal İçişleri Vekâletine rapor etti. Bu raporda, Köprülü ve Koraltan'ın 1946 seçimlerini eleştirdikleri, ardından ikilinin Siverek'e giderek ilçe müftüsü Asım Ataman'ı ziyaret ettikleri, müftünün Cuma namazı hutbesinde siyâsi konulara

⁷⁶² Akgün, 24 Haziran 1948, Sayı: 1579. ; Yenilik, 28 Haziran 1948, Sayı: 1008.

⁷⁶³ Yenilik, 14 Temmuz 1948, Sayı: 1016.

⁷⁶⁴ Yenilik, 27 Mayıs 1948, Sayı: 1009.

⁷⁶⁵ Yenilik, 23 Şubat 1949, Sayı: 1064.

⁷⁶⁶ Urfapostası, 1 Nisan 1949, Sayı: 33.

⁷⁶⁷ Urfapostası, 11 Nisan 1949, Sayı: 35.

⁷⁶⁸ BCA, 030-01-00-00/66-412-1-6. Tarih: 10.06.1949; Urfapostası, 15 Nisan 1949, Sayı: 36.

⁷⁶⁹ Yenilik, 15 Nisan 1949, Sayı: 1076.

değindi,⁷⁷⁰ Şükrü Saraçoğlu, Recep Peker ve Hasan Saka kabinelerinin seçim yolsuzlukları, bu rağmen DP'nin teşkilatlanmasına engel olunamayacağı yazıyordu.⁷⁷¹

DP Urfa il teşkilatı ilçelerde de faaliyetlerini artırdı. İl başkanı Reşit Kemal Timuroğlu'nun girişimleriyle, Hilvan'da kurulan⁷⁷² ilçe teşkilatı şu isimlerden oluşturuldu: İlçe Başkanı Mustafa Kılıç, başkanvekili Emin Çakmak, üyeliklere Kazım Özalp, Bozan İzol, Ali Çetin, Sinan Demir, Ali Özbek ve Cevher Ceylan seçildiler.⁷⁷³ Suruç DP ilçe başkanı Ömer Yüksel, 16-19 Aralık 1949 tarihleri arasında 43 ocağın kongre yapmasını kararlaştırdı.⁷⁷⁴ 20 Aralık 1949'da DP merkez ilçe kongresi yapılması kararlaştırıldı.⁷⁷⁵ DP Topçumeydanı ocağı, 30 Temmuz 1950 tarihinde Hasan Türkseven başkanlığında delege ve idare heyeti seçimi için toplandı.⁷⁷⁶ Aynı tarihte DP Göllerbaşı ocağı İbrahim Sade, Kazancı mahallesi ocağı Mehdi Kazancı, 31 Temmuz 1950 tarihinde Meşarıkiye ocağı Ahmet Bilgiç başkanlığında toplandı.⁷⁷⁷ 6 Ağustos 1950'de DP il kongresi toplandı. Ancak delegeler arasında çıkan münakaşadan sonra kongre bir neticeye varmadan dağıldı.⁷⁷⁸

Bu olaydan sonra DP teşkilatındaki ilk fikir ayrılıkları zuhur etmeye başladı. Reşit Kemal Timuroğlu'nun 9. Dönem milletvekili seçilmesinden sonra DP Urfa il başkanı seçilen Mehmet Hatipoğlu döneminde, parti tüzüğü hükümlerine aykırı hareket eden tüccar Fehmi Karakoyunlu, tüccar Cemil Hacıkamiloğlu, tüccar Nabi Bazıki, mühendis Ali Güner, Çiftçi İhsan Tütüncü, terzi Mahmut Şevket Taşkın, Kendirci Mahallesi ocak başkanı Hamdi Peltek ve Kurtuluş Mahallesi başkanı Hamdi Kayısı parti idare kurulu kararıyla haysiyet divanına sevk edildiler.⁷⁷⁹ Buna çok sert tepki veren Cemil Hacıkamiloğlu, *“Urfa'nın kurtuluşunda mücadele eden bir aileye mensup olduğunu, kendisine isnad edilen CHP'lilerle işbirliği yapmak iftirasının asılsızlığını ve dalkavukluk yapıp makam meraklısı olmadığını”* söyledi. Nabi Bazıki, Mahmut Şevket Taşkın ve Fehmi Karakoyunlu il teşkilatının keyfi

⁷⁷⁰ BCA, 030-01-00-00/66-412-1-1. Tarih: 10.06.1949

⁷⁷¹ BCA, 030-01-00-00/66-412-1-3. Tarih: 10.06.1949

⁷⁷² Yenilik, 25 Mayıs 1949, Sayı: 1087.

⁷⁷³ Yenilik, 4 Haziran 1949, Sayı: 1090.

⁷⁷⁴ Urfapostası, 16 Aralık 1949, Sayı: 101.

⁷⁷⁵ Urfapostası, 23 Aralık 1949, Sayı: 102.

⁷⁷⁶ Akgün, 14 Temmuz 1950, Sayı: 1658.

⁷⁷⁷ Akgün, 28 Temmuz 1950, Sayı: 1661.

⁷⁷⁸ Akgün, 8 Ağustos 1950, Sayı: 1663.

⁷⁷⁹ Akgün, 27 Eylül 1950, Sayı: 1676.

hareket ettiğini ileri sürerek partiden istifa ettiler.⁷⁸⁰ DP Kurtuluş Mahallesi ocak başkanı Hamdi Kayısı, “*Mensubu olduğu partinin muhalefetten iktidara gelmesiyle, partinin yerel yöneticilerinde bir zafer sarhoşluğu ve keyfi uygulamalar yaptıklarını*” belirtti. Bu gibi gelişmeler pek çok partili ve vatandaşın DP’den küsmesine sebep oldu.⁷⁸¹ Bu küskünlerden olan Lami ve Necmi Kürkçüoğlu da DP’den istifa etti.⁷⁸²

Teşkilatta yaşanan ayrılıklara rağmen DP’nin iktidara gelişinin yıl dönümü olan 14 Mayıs 1951, Urfa’da da Demokrasi Bayramı olarak kutlandı.⁷⁸³ Beş ay sonra 11 Kasım 1951’de Arslanlı Otel’de DP Merkez ilçe kongresinin yapılacağını merkez ilçe başkanı Mehmet Aydoğdu ilan etti.⁷⁸⁴ İl idare kurulu başkanı Ahmet Canbeyli, kongrenin 18 Kasım 1951’e ertelendiğini ilan etti.⁷⁸⁵ Fakat 11 Kasım 1951 Pazar günü DP Merkez ilçe kongresi yapıldı. Farklı görüşlerin açıklandığı kongrede şiddetli tartışmalar oldu. Delegelerden bazıları toplantıyı terk etmek zorunda kaldılar. Urfa basını bu durumu, karşıt görüşlere tahammülsüzlük olarak değerlendirdi.⁷⁸⁶ Kongrede Mehmet Aydoğdu başkan, Halil Barut başkanvekili, Osman Oktay, Mahmut Erbaş, Mahmut Şansal, Mustafa Hamalı, İbrahim Sönmez, Davut Küçük, Bayram Şenay, Halil Okutan, Recep Cesur, Şükrü Çine ve İbrahim Sağır üyeliklere seçildiler.⁷⁸⁷

DP il idarede kurulu 25 Kasım 1951’de seçim yapma kararı aldı. kararı il idare kurulu başkanvekili Mehmet Açar duyurdu.⁷⁸⁸ Teşkilat içinde yaşanan ikilikten dolayı kongre ertelendi. Bu durumundan dolayı DP genel merkezi Ankara’dan müfettiş gönderdi. Esasen daha önceden bazı milletvekilleri Urfa’ya gelmişti.⁷⁸⁹ DP İstanbul milletvekili Hüsnü Yaman il teşkilatını teftiş etmek üzere Urfa’ya geldi.⁷⁹⁰

⁷⁸⁰ Akgün, 27 Eylül 1950, Sayı: 1676.

⁷⁸¹ Akgün, 6 Ekim 1950, Sayı: 1679.

⁷⁸² Akgün, 15 Aralık 1950, Sayı: 1697.

⁷⁸³ Akgün, 15 Mayıs 1951, Sayı: 1736.

⁷⁸⁴ Urfanınsesi, 29 Ekim 1951, Sayı: 11.

⁷⁸⁵ Urfanınsesi, 16 Kasım 1951, Sayı: 19.

⁷⁸⁶ Akgün, 15 Kasım 1951, Sayı: 1794.

⁷⁸⁷ Urfanınsesi, 14 Kasım 1951, Sayı: 18.

⁷⁸⁸ Urfanınsesi, 21 Kasım 1951, Sayı: 21.

⁷⁸⁹ Urfanınsesi, 26 Kasım 1951, Sayı: 23.

⁷⁹⁰ Yunus Özdurğun, *Cumhuriyet Döneminde Urfa’da Siyasi Hayat (1946-1960)*, (Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016), 59.

Hüsnü Yaman'ın milletvekili olduğu İstanbul'da kendi teşkilatından Mükerrerrem Sarol ile sorun yaşadığı basında yer aldı.⁷⁹¹

DP teşkilatı içerisinde yaşanan sorunlar devam ediyordu. DP Suruç idare heyetinden Galip Yüksel, 1950 genel seçimlerinde ve belediye seçimlerinde parti disiplinine uymadığı gerekçesiyle, il teşkilatınca partiden ihraç edildiğini, Suruç ilçe başkanı Ömer Yüksel ilan etti.⁷⁹² Galip Yüksel bu bilgiyi tekzip etti.⁷⁹³ Galip Yüksel ve DP Suruç ilçe başkanı Ömer Yüksel arasında ciddi münakaşaların olduğu basına yansdı.⁷⁹⁴

Teşkilat içindeki bu tür sorunlar yaşanırken, Urfa milletvekillerinin şehrin sorunlarına karşı ilgisiz kalmaları halkın eleştirisine sebep oldu. Milletvekilleri, TBMM'de bütçe görüşmeleri esnasında Urfa'ya ayrılan ödenekle ilgili gerekli önemi göstermiyorlardı. Necdet Açıanal'ın karayollarıyla ilgili bir sorunun olmadığını belirtse de Mardin bağımsız milletvekili Kemal Türkoğlu dahi Urfa-Mardin karayolunun bozukluğundan bahsetti. Gaziantep milletvekilleri 32.000.000 lira bütçe almayı başardılar ve Birecik Köprüsü'nün inşasını hızlandırdılar. Bu yüzden temel atma törenine Gaziantep valisi ve ileri gelenleri davet edilirken Urfa valisi ve ileri gelenleri davet edilmedi.⁷⁹⁵

DP Urfa Merkez ilçe başkanı Hazım Açıanal, 6 Mayıs 1952'de Uray sinemasında kongre yapma kararı aldı.⁷⁹⁶ 84 delegeden 77'sinin hazır bulunduğu kongre olumlu geçti. DP müfettişi Hüsnü Yaman'ın Ankara'dan gelerek kurduğu geçici heyet izahat verdi. Geçici ilçe başkanı Hazım Açıanal, iki buçuk aylık faaliyetlerini partililerle paylaştı. Kongre başkanlığına Abdurrahman Alpan, başkanvekilliğine Cemil Hacıkamiloğlu, kâtipliklere Mahmut Şansal ve Mehmet Barutçu seçildiler. İlçe idare kuruluna, Mehmet Aydoğdu, Halil Barut, Mustafa Hamalı, Ziya Timuroğlu, Şükrü Sine, İbrahim Sönmez, Hacı Çelik asıl üyeliğe,

⁷⁹¹ Yeni Urfa, 1 Nisan 1952, Sayı:11.

⁷⁹² Urfa, 26 Şubat 1952, Sayı:1.

⁷⁹³ Urfa, 11 Mart 1952, Sayı:5.

⁷⁹⁴ Yeni Urfa, 25 Mart 1952, Sayı:10.

⁷⁹⁵ Akgün, 11 Nisan 1952, Sayı: 1893.

⁷⁹⁶ Urfa, 25 Nisan 1952, Sayı:18.

Durka Tüysüz, İbrahim Sağır, Halil Bucak, Halil Okutan, Ömer ve Mustafa Arabacı yedek üyeliğe seçildiler.⁷⁹⁷

6 Mayıs 1952'de Arslanlı handa yapılan DP Merkez ilçe kongresi, teşkilattan yaşanan ikilikten dolayı il başkanlığının merkez ikinci başkanına verdiği yetki ile Türkmen Sinemasında yapıldı. Delegelerden bir kısmı Reşit Kemal Timuroğlu'nu diğer bir kısmı da Hasan Oral'ı destekliyordu.⁷⁹⁸ Her iki taraf birbirini kanunsuz ilan etti. Bu tür gelişmelerin parti tabanına zarar vermesi kaçınılmazdı. Türkmen Sinemasındaki kongreye Reşit Rastgeldi geçici başkan seçildi. 264 delegeden 194'ünün katıldığı kongrede, 7 asıl ve 7 yedek üyeden oluşan ilçe idare kurulu gizli oy ile seçildi.⁷⁹⁹

DP teşkilatı içinde yaşanan fikir ayrılıkları bir kez daha kendini gösterdi. 10 Mayıs 1952'de DP il kongresi yine iki yerde eş zamanlı yapıldı. Türkmen Sinemasındaki kongreye müşahit sıfatıyla DP Diyarbakır milletvekili Kamil Tayşı katıldı. Diğer gurubun Arslanlı Han'da yaptığı kongreye DP Diyarbakır milletvekili Remzi Bucak başkan seçildi.⁸⁰⁰

11 Temmuz 1952 tarihinde DP il teşkilatındaki ikiliği ortadan kaldırması için Çanakkale milletvekili Emin Kalafat, Seyhan Milletvekili Sedat Barih ve Aydın milletvekili Baki Ökten'den oluşan DP uzlaştırma heyeti 8 Temmuz 1952'de Urfa'ya geldi. Heyeti milletvekili Celal Öncel karşıladı.⁸⁰¹ DP il teşkilatı müteşebbis heyetinde var olan ikilik, heyetin girişimleriyle son buldu. Bu gelişme umut verici oldu.⁸⁰² Yeni müteşebbis heyet, Mahmut Kaysı başkanlığında, Ahmet Canbeyli, Halil Öncel, Veysi Ziya Nural, Muhittin Hatipoğlu, Celal Hacıkamiloğlu, Mahmut Erbaş, Hazım Açıanal ve Orhan Tirmuoğlu'ndan oluştu.⁸⁰³ DP il başkanı Mahmut Kaysı Demokrat gazetesinin 17 Ekim 1952 tarihli sayısında, 28 Ağustos 1952 tarihli il idare kararını yayımladı. Kararda; parti menfaatine uygun hareket etmedikleri gerekçesiyle Viranşehir ilçe idare heyeti feshedildi. Yeni idare heyeti, Hadi Öztürk başkanlığında

⁷⁹⁷ Urfa, 7 Mayıs 1952, Sayı:20.

⁷⁹⁸ Yeni Urfa, 14 Mayıs 1952, Sayı:17.

⁷⁹⁹ Urfaninsesi, 7 Mayıs 1952, Sayı: 76.

⁸⁰⁰ Urfaninsesi, 12 Mayıs 1952, Sayı: 78.

⁸⁰¹ Yeni Urfa, 12 Temmuz 1952, Sayı:24: Akgün, 11 Temmuz 1952, Sayı: 1946.

⁸⁰² Urfaninsesi, 28 Eylül 1952, Sayı: 118.

⁸⁰³ Akgün, 15 Temmuz 1952, Sayı: 1950.

Beşir Siverek, Hasan Taylan, Kuddusi Anlağan, Mehmet Turgut, Celal Doğru ve Fuat Özdoğan'dan oluşturuldu.⁸⁰⁴

Esasen teşkilattaki ikilik çözülmüş görünse de ayrılıklar devam ediyordu. Bu sebeple DP müfettişlerinden Konya Milletvekili Remzi Barut, İçel Milletvekili Hüseyin Fırat ve Denizli Milletvekili Eyüp Şahin 1 Aralık 1952'de Urfa'ya geldiler.⁸⁰⁵ Heyet il teşkilatında yaşanan ikilikleri gidermek amacıyla faaliyetlerine başladı. Anlaşmazlıkları giderdikten sonra⁸⁰⁶ 4 Aralık 1952'de Urfa'dan ayrıldılar.⁸⁰⁷ Anlaşmazlıkların giderildiği bilgileri gelse de DP'den istifalar devam etti. Nitekim Sipahi pazarından Kuyumcu Mehmet Açar, istifasını ve tarafsız kalacağını ilan etti.⁸⁰⁸ Teftiş heyetinin Urfa'dan ayrılmasından sonra Urfa milletvekilleri Reşit Kemal Timuroğlu, Celal Öncel ve Feridun Ayalp Urfa'dan ayrıldılar.⁸⁰⁹ Ancak bütün çabalara rağmen DP teşkilatında yaşanan anlaşmazlıklar devam ediyordu.⁸¹⁰ Bunun sonucunda DP Merkez ilçe başkanı Mahmut Saatçi ve idare kurulu üyeleri istifa ettiler.⁸¹¹

Urfa teşkilatında bu gelişmeler yaşanırken, 17 Ocak 1953'te Başvekil Adnan Menderes'in il teşkilatının kongresine katılmak üzere Gaziantep'e geleceğini öğrenen bir heyet Urfa'dan yola çıktı. Bu heyet içerisinde Vali Rıfat Bingöl, belediye başkanı, İl Genel Meclis Üyeleri Mehmet Hatipoğlu, Rıfat Göklü ve V. Yüksel, Mustafa Güven, H. Öncel, M. Erbaş, K. Hatipoğlu, Celal Özbek, Birecik ilçe başkanı Suphi Sözmen, Siverek ilçe başkanı Muzaffer Timur, Suruç ilçe başkanı Ömer Yüksel yer almaktaydı. Heyetten bazıları Menderes ve İçişleri Vekili ile görüştü.⁸¹² Bu görüşme esnasında, DP iktidarının gelişinin üçüncü yılında Urfa Belediyesinin tek parti yönetimine göre daha iyi durumda olduğu; ancak yetersiz kaldığı halk tarafından dile getiriliyordu.⁸¹³ Halk, DP'li belediyeden genel olarak memnun olsa da sadece önceki yönetime göre iyi olmanın yeterli olmayacağı ikazında bulundu.

⁸⁰⁴ Demokrat, 17 Ekim 1952, Sayı: 6.

⁸⁰⁵ Demokrat, 1 Aralık 1952, Sayı: 13.

⁸⁰⁶ Urfaninsesi, 5 Aralık 1952, Sayı: 143.

⁸⁰⁷ Demokrat, 8 Aralık 1952, Sayı: 14.

⁸⁰⁸ Urfaninsesi, 5 Aralık 1952, Sayı: 143.

⁸⁰⁹ Urfaninsesi, 8 Aralık 1952, Sayı: 144.

⁸¹⁰ Urfaninsesi, 11 Aralık 1952, Sayı: 145.

⁸¹¹ Demokrat Urfa, 12 Ocak 1953, Sayı: 286.

⁸¹² Demokrat Urfa, 22 Ocak 1953, Sayı: 290.

⁸¹³ Urfaninsesi, 21 Şubat 1953, Sayı: 166.

DP il başkanı Mahmut Kaysı, 1 Mart 1953 Pazar günü saat 10.00'da Türkmen Sineması'nda merkez ilçe kongresi yapılacağını duyurdu.⁸¹⁴ Kongreye katılmak için yola çıkan parti müşahitlerinin gelememesinden dolayı, kongre ertelendi.⁸¹⁵ Parti müfettişi Konya DP milletvekili Remzi Birand ve Urfa milletvekili Celal Öncel ile Ankara'da bulunan Belediye Başkanı Reşit Akyüz Urfa'ya geldiler. Bunlardan Remzi Birand çalışma yapmak üzere Siverek'e gitti.⁸¹⁶ 14 Mart 1953 Cumartesi günü Vahap Öcal'ın kahvehanesinin üst katında yapılan DP toplantısında, milletvekili Celal Öncel parti ve hükümet faaliyetlerine değindi.⁸¹⁷

1950'den 1953'e kadar DP il teşkilatında yaşanan ikilikler ve çekişmeler partiye ve tabana zarar verdi. Esasen faaliyet gösteremeyen teşkilat, kargaşa içindeydi.⁸¹⁸ İl başkanı Mahmut Kaysı merkez ilçe kongresini 13 Mayıs 1953 Çarşamba günü saat 09.00'da Türkmen Sinemasında yapılacağını duyurdu.⁸¹⁹ Kongrede müşahit sıfatıyla bulunan Kayseri Milletvekili Fikri Apaydın, DP Genel Sekreteri Kamil Gündaş ve DP Urfa milletvekilleri Celal Öncel ile Feridun Ayalp hazır bulundular. Kongre başkanlığına Siverek İlçe Başkanı Muzaffer Timur ikinci başkanlığa Hilvan İlçe Başkanı Mustafa Kılıç seçildi. Ardından yapılan il kurulu seçimini, Mahmut Öncel, Halil Barut, Kadir Hatipoğlu, Vahap Öcal, Bozan Kaysı, Halil Toprak ve Ömer Özkan'ın olduğu liset kazandı. Ziraî gelişme, yol yapımı, devlet hastanesinin durumu kongrede tartışılan konulardı.⁸²⁰ DP Siverek İlçe Teşkilatı üyesi Şeyhmus Başaran'ın Gaziantep DP Haysiyet Divanının 23 Nisan 1953 gün ve 2 sayılı kararıyla partiden ihraç edildiğini DP İl Başkanı Mahmut Kaysı duyurdu.⁸²¹ Teşkilat arasında görülen fikir ayrılıklarına da ilaveten, 9. dönem DP Urfa milletvekilleri arasında yaşanan fikir ayrılıkları halkın tepkisini çekti.⁸²² Kongrede Celal Öncel, "*DP iktidarının halkın yararına olan icraatlarının da muhalefet tarafından ağır bir şekilde eleştirmesini kınadığını*" belirtti.⁸²³ Daha önceden ertelenen DP Urfa il kongresi 27 Ekim 1953 Salı günü Türkmen

⁸¹⁴ Demokrat Urfa, 14 Şubat 1953, Sayı: 299.

⁸¹⁵ Demokrat Urfa, 2 Mart 1953, Sayı: 304.

⁸¹⁶ Demokrat Urfa, 13 Mart 1953, Sayı: 308.

⁸¹⁷ Demokrat Urfa, 16 Mart 1953, Sayı: 309.

⁸¹⁸ Demokrat Urfa, 6 Nisan 1953, Sayı: 318.

⁸¹⁹ Demokrat Urfa, 1 Mayıs 1953, Sayı: 328.

⁸²⁰ Demokrat Urfa, 15 Mayıs 1953, Sayı: 333.

⁸²¹ Demokrat Urfa, 15 Mayıs 1953, Sayı: 333.

⁸²² Yeni Urfa, 18 Temmuz 1953, Sayı:62.

⁸²³ Demokrat Urfa, 18 Mayıs 1953, Sayı: 334.

Sineması'nda yapıldı. Kongreye bölge müfettişi olan DP Konya milletvekili Himmet Ölçmen katıldı. İl başkanının açılışını yaptığı kongreye, merkez, Birecik, Hilvan, Viranşehir, Akçakale ve Bozova'dan gelen 102 delege katıldı. Mustafa Kemal Atatürk ve birkaç gün önce vefat eden belediye başkanı Reşit Akyüz anısına saygı duruşu düzenlendi. Kongre başkanlığına Suphi Sözmen, ikinci başkanlığa Aziz Özbay, kâtipliklere A. Ulusoy, C. Güven ve K. Sözmen seçildi. Yıllık rapor M. Öncel tarafından okundu. Dilek ve temenniler kısmında idarî kurul seçimi talebi oldu. Delegeler adları okunarak kurul seçimine katıldılar. Delegelerden H. Sir uzun bir konuşma yaptı. Sonra müfettiş Himmet Ölçmen konuşmasında, delegeler 1938 yılında bu sinemanın inşaatını bitirdiğinde yaptığı ilk konuşmayı kendisine hatırlatılmasının ardından DP hükümetinin Urfa'ya yaptığı hizmetleri anlattı. Fırat nehri suyunun Urfa topraklarına kavuşturulması ve kuyu çalışmalarının hızlandırılması temennilerinden sonra, Ölçmen'in üzerinde durduğu en önemli husus il teşkilatında yaşanan ikiliklerin ortadan kalkması yönündeydi. Nitekim o, bu ihtilafların yerine, Urfa'da fabrikalaşmanın artması, iktisadî hayatın ilerlemesi yolunda harcamaları gerektiği üzerinde durdu.⁸²⁴

Mahmut Kaysı'nın 1 Nisan 1953'te DP il başkanlığından istifa söylentisi ortaya çıkınca, bunu engellemek adına DP il teşkilatı 12 Nisan 1953 Pazar günü Arslanlı handa saat 09.00'da kongre yapmayı kararlaştırdı. Bucak başkanları şu şekildeydi; Merkez: Halil Al, Köprübaşı: Ahmet Toklu, Lekler: Mustafa Bacaksız, Kırkmağara: Halil Ayık, Gölbaşı: Ahmet Fener, Hasanpaşa: Halil Akyol, Kazancı: Mehdi Kazancı, Tepe: Mehmet Sadık Öncel, Nimetullah: Sait Köse, Kurtuluş: İsmail Kaysı, Müderris: Ali Dal, Türk Meydanı: Hasan Türksever, Beykapısı: Mehmet Arslan, Gümüüşkuşak: Kadir Tüfenkçi, Karapınar: Mehmet Sorguç, Camikebir: Ömer Arslan, İnönü: Sinan Oturakçı, Yeni: Ahmet Bilgiç.⁸²⁵

Kongrelere rağmen Mahmut Kaysı'nın il başkanlığından istifa etmesinden dolayı, DP Urfa il teşkilatında yapılan seçimle Mustafa Güven birinci, Mahmut Kaysı ikinci başkanlığa seçildi.⁸²⁶ 17 Aralık 1953'te DP il, ilçe ve bucak teşkilatları bir toplantı yaptılar. Toplantıda, DP'nin Urfa'da kaydettiği ilerlemeler ele alındı. İl

⁸²⁴ Demokrat Urfa, 29 Ekim 1953, Sayı: 395.

⁸²⁵ Akgün, 9 Nisan 1953, Sayı: 2091.

⁸²⁶ Demokrat Urfa, 5 Kasım 1953, Sayı: 397.

başkanı Mustafa Güven gelişmeleri telgrafla DP Genel Başkanı Adnan Menderes'e bildirdi. Ayrıca CHP'nin bazı menkul ve gayrimenkullerine el konulmasına dair kanunun yerinde olduğunu ifade etti.⁸²⁷ DP il teşkilatı en son 27 Ekim 1953'te yapılan il kongresinde küskünlüklerin giderildiği imajını vermek amacıyla 9 Ocak 1954'te belediye gazinosunda bir sıra gecesi etkinliği düzenledi. Sıra gecesine pek çok partili katıldı. Gecede DP rozetleri satılarak, teşkilata gelir sağlandı. 5.000 liradan fazla para toplandı.⁸²⁸ Küskünlüklerin giderilmesi anlamında atılan bu adımla, DP Urfa il teşkilatı yaklaşan 1954 seçimleri öncesi 63 kişiden oluşan seçim komitesi kurdu. Bu komiteye Kemal Öncel başkan seçildi.⁸²⁹

Bu arada Urfa'da 1 Şubat 1954'te DP Malatyalılar ocağı açıldı. DP il başkanı Mustafa Güven açılışa katıldı. Ocak başkanlığına Durak Dayan seçildi.⁸³⁰ Seçim öncesi DP Urfa il teşkilatı çalışmalarını hızlandırdı. Bu çerçevede DP Siverek gençlik kolları teşkilatı, 7 Mart 1954'te şehir sinemasında bir kongre düzenledi. Kongrede gençlik kolları başkanlığına sinema sahibi Mustafa Ataman, üyeliklerine, Ahmet Mörey, Eyyüp Sabri Küçükbayrak, Murat Gündoğuş, Hamit Şenbayram, Mehmet Kılıç ve Koçali Aydoğan seçildiler.⁸³¹ Bu çalışmalarını sürdüren DP 14 Mart 1954 tarihinde Urfa Hal Pazarı'nda bir ocak açtı. Açılıшта Musa Kazım Yazgan, Belediye Başkanı Aziz Özbay ve bazı DP'liler konuşma yaptılar. Konuşmalarda Urfa'nın sorunları ve DP'nin 1950'den bu yana icraatı ele alındı.⁸³²

Seçim öncesi bu müspet çalışmalar yapılırken parti içinde yaşanan anlaşmazlıklar devam etmekteydi. Nitekim DP il teşkilatına yaşanan ikilikler sonucu birinci grup diye adlandırılanlar genel merkeze dilekçe göndererek istifa ettiler. İstifalarında: *“İl teşkilatında yaşanan anlaşmazlıklara genel merkez ilgisiz kaldı. Teşkilatın kurucuları göz ardı edildi. Anlaşmazlıkların çözülmesi için gönderilen müfettişler parti tüzüğünü dikkate almayarak karar verdiler. Bundan dolayı kurucu üyeler bertaraf edildi. 1950'den bu zamana kadar genel merkez, milletvekillerini ve il teşkilatını karşılıklı dinlemedi. Genel merkez tarafından anlaşmazlığın Vali Nedim Evliyagil tarafından çözüleceği ümit edildi. Ancak bu gerçekleşmeyip, milletvekili*

⁸²⁷ Demokrat Urfa, 17 Aralık 1953, Sayı: 411.

⁸²⁸ Demokrat Urfa, 13 Ocak 1954, Sayı: 419.

⁸²⁹ Demokrat Urfa, 3 Şubat 1954, Sayı: 428.

⁸³⁰ Demokrat Urfa, 3 Şubat 1954, Sayı: 428.

⁸³¹ Demokrat Urfa, 10 Mart 1954, Sayı: 440.

⁸³² Akgün, 15 Mart 1954, Sayı: 2201.

listesi vali ve partinin diğer üyeleri tarafından kesinleştirildi. Bu son listeyi il ve ilçe teşkilatına dikte ederek kabul ettirmiştir. Haliyle efkâr-ı umumiye dikkate alınmadı. Bu durumdan dolayı biz gerçek DP'liler ve vatandaşlar üzgün, rakipler ise sevinçlidir. Tüm bu sebeplerden dolayı DP'den istifa ediyor, bağımsızları destekliyoruz. Urfa Milletvekili Necdet Açıanal, Suruç İlçe Başkanı Ömer Yüksel, Suruç başkanvekili ve İl Genel Meclisi Üyesi Osman Alptekin, Suruç ilçe üyeleri İzzet Yüksel, Emin Yıldız, Abdi Çınar, Abdi Binici ve Sabri Kılıç, Musa Kazım Yazgan, Dr. Mustafa Hazim Açıanal, Mühendis Miktad Açıanal, Avukat Halil Balkis, Belediye Meclis Üyesi Halil Bucak, Siverek İlçe Üyesi Şehmus Turan, Yeni Mahalle DP Ocağı Başkanı Ahmet Bilgiç, Merkez İlçe Üyesi Halil Al, Tüccar Aziz Bazıki, Mahmut Şansal.”⁸³³ Bu mektuptan başka Necdet Açıanal, Başvekil Adnan Menderes'e doğrudan bir mektup gönderdi. Mektupta Vali Nedim Evliyagil'in bir parti müfettişi gibi hareket ettiği, il teşkilatındaki lakayt davranışlar, partiye esas gönül verenlerin diskalifiye edilmesi sebeplerinden dolayı istifa ettiğini yazdı.⁸³⁴ Esasen valinin bu tutumu başka çevreler tarafından da eleştirilmekteydi. 1954 seçimleri öncesi, Vali Nedim Evliyagil'in partizanlığı, halkın da tepkisini çekti.⁸³⁵

Valinin tutumundan başka DP'lilerin muhalefet partisine karşı söylemlerinin şiddetini artırması, halkın bu tür şiddet içeren söylemlere karşı tepkisine yol açtı. DP Urfa teşkilatının bir ocağı açılışında CHP'nin çok sert bir şekilde eleştirmesi yerinde bir tutum olmadığı şeklinde değerlendirildi. Konuşmacının “*CHP, DP'nin yumrukları altında sürekli ezilecektir*” sözü çok sertti.⁸³⁶ 10. Dönem DP milletvekili adaylarından, Mehmet Hatipoğlu ise konuşmasında, “*Allah, Peygamber DP'yi yeni bir teslis*⁸³⁷ *nazarıyla ortaya çıkardı ve Halk Partilileri 1954'te de ayağımızın altına alıp çiğneyeceğiz*” gibi sözleri siyasî havayı daha da gerginleştiriyordu.⁸³⁸

Bu arada DP il teşkilatında ayrılıklar devam etmekteydi. Bu durumun adeta kronik bir hastalığa dönüştüğü DP Urfa il teşkilatı, Suruç ilçe başkanı Ömer Yüksel'in bağımsız milletvekili adayı olmasından dolayı, Suruç'ta geçici bir ilçe

⁸³³ Urfaninsesi, 31 Mart 1954, Sayı: 298.

⁸³⁴ Urfaninsesi, 31 Mart 1954, Sayı: 298. ; Yeni Urfa, 6 Nisan 1954, Sayı:134.

⁸³⁵ Yeni Urfa, 22 Nisan 1954, Sayı:140.

⁸³⁶ Yeni Urfa, 27 Mart 1954, Sayı:130.

⁸³⁷ Hristiyan inanışında Tanrı, İsa ve Kutsal Ruh'un aynı kişi olmaları inancı, üçleme.

⁸³⁸ Yeni Urfa, 27 Mart 1954, Sayı:130.

teşkilatı kurdu. Geçici teşkilatın başına Galip Yüksel getirildi.⁸³⁹ DP il başkanı adına Osman İsmailoğlu, DP aleyhinde ve CHP ve Müstakiller lehinde faaliyet yürüten bazı kimselerin DP'den ilişkilerinin kesildiğini ilan etti. Bu isimlere bakıldığında ise Hazım Açıanal, Necdet Açıanal, Orhan Timur, Ziya Timur, Nabi Bazıki, Cemil Hacıkamiloğlu, Ahmet Bilgiç, Halil İşçi, Mehmet Aydoğdu, Hüseyin Tınaz, Halil Bucak, Halil Al, Ali Dal, Ömer Yüksel, Vehbi Yüksel, Halil Belkıs, Ali Döğücü, İzzet Yüksel, Osman Alptekin, İbrahim Toklu, Ahmet Hacıkafaroğlu, Hamdi Peltek, Ali Saygan, Mehmet Arslan, Nuri Kemancı, Durak Tüysüz, Mahmut Şansal gibi teşkilatın öne çıkan şahsiyetleri görülmekteydi.⁸⁴⁰ Bu ayrılıkların yanında DP teşkilatı disiplini sağlama noktasında çalışmalarına gayret gösteriyordu. Nitekim parti tüzüğüne aykırı hareket eden, teşkilat üyelerinden A. Canbeğli, Emin Çakmak ve Bozova DP ilçe başkanı A. Akgün DP Haysiyet divanına sevk edildiler.⁸⁴¹

Bu hamleler de teşkilat içinde huzursuzluğun giderilmesine yetmedi. Bunun sonucunda DP Urfa il teşkilatı genel merkezden gelen talimata göre feshedildi. Yine talimata göre geçici idare heyeti oluşturuldu. Mustafa Güven, Rifat Göklü, Reşit Rastgeldi, Celal Özbek, Osman İsmailoğlu, Reşit İpek, Tevfik Saraç ve Lami Badıllı'dan oluşan geçici heyet 23 Haziran 1954'te ilk toplantısını yaptı. Toplantıda il başkanlığına Mustafa Güven, kâtipliğe Reşit İpek, muhasipliğe Tevfik Saraç seçildi.⁸⁴² DP Urfa merkez ilçe teşkilatında da talimat ile bir değişiklik yapıldı. Bu çerçevede geçici heyet, Şeref Cevheri'yi başkan seçti.⁸⁴³ DP müfettişleri Mardin milletvekili Abdurrahman Bayar ve Elazığ Milletvekili Şevki Yazman ve DP Urfa Milletvekilleri Feridun Ayalp ile Hasan Oral parti işleriyle ilgili konularda görüşmek üzere Urfa'ya geldiler. Bu heyetinde gelmesinde, son belediye seçimlerinde Tevfik Saraç'ın seçilmesi ve onun birkaç günlük boşluğundan faydalanmak üzere teşkilatın Şeref Cevheri'yi il başkanı seçmesi etkiliydi.⁸⁴⁴

Bu arada partiler arasındaki gerginliklerin fırsatlar el verdiğinde yumuşatılması yönünde emekler görülmekteydi. 1954 yılı Kurban Bayramı'nda DP il

⁸³⁹ Demokrat Urfa, 11 Nisan 1954, Sayı: 453.

⁸⁴⁰ Demokrat Urfa, 11 Nisan 1954, Sayı: 453.

⁸⁴¹ Demokrat Urfa, 7 Aralık 1954, Sayı: 531.

⁸⁴² Demokrat Urfa, 24 Haziran 1954, Sayı: 482.

⁸⁴³ Demokrat Urfa, 17 Temmuz 1954, Sayı: 490.

⁸⁴⁴ Demokrat Urfa, 3 Ağustos 1956, Sayı: 700.

başkanı Mustafa Güven, beraberinde bir heyetle CHP il teşkilatına bayramlaşmaya gitti. Bu ziyarete mukabil CHP il teşkilatı iade-i ziyarette bulundu.⁸⁴⁵

DP teşkilatının dinî bayramlarda muhalefete gösterdiği bu iyimser tutum Urfa'nın düşman işgalinden kurtuluşu etkinliklerine de yansdı. 11 Nisan 1955 yılı kutlamaları için Urfa milletvekili Saim Önhon, Prof. Dr. Celal Saraç, Gaziantep Valisi M. Ali Çeltik, Mardin Valisi Kamuran Çuhruk,⁸⁴⁶ Adıyaman Valisi İbrahim Tevfik Kutlar, Adana Valisi Sinan Tekelioğlu, Çiftçiler Birliği Başkanı Zeynel Milli, Mardin ve Gaziantep belediye başkanları Urfa'ya geldiler.⁸⁴⁷

Bu iyimser gelişmelerin yanında Urfa DP il teşkilatı kongrelere devam ederek birlikteliği sağlama noktasında çaba sarfediyordu. 1-22 Şubat 1955 tarihleri arasında merkez ilçeye bağlı ocak ve bucak teşkilatları kongre yaptı.⁸⁴⁸ Bu esnada DP merkez ilçe başkanlığı görevini Şeref Cevheri üstlenmişti.⁸⁴⁹ DP Siverek ilçe kongresinin 24 Nisan 1955'te Lezgo'nun bahçeli binasında,⁸⁵⁰ Viranşehir ilçe teşkilatı, 15 Mayıs 1955'te Halil Kaya'nın evinin bahçesinde kongre yapacaklarını duyurdu.⁸⁵¹ Kongrede seçilen idare heyeti başkanlığa Hadi Öztürk, ikinci başkanlığa Ali Öztop kâtipliğe M. Turgut, aza olarak Hamit Tepret, S. Akyürek ve A. Yüksel seçildiler.⁸⁵² Viranşehir DP ilçe başkanı Hadi Öztürk, Viranşehir Kaymakamı Cemal Mirkelam'ın özverili çalışmaları, arazi tevzii ve çiftçilere yapılan yardımlarda gösterdiği gayretten dolayı teşekkür etti.⁸⁵³ DP Bozova ilçe teşkilatı 17 Mayıs 1955'te kongre yapmayı kararlaştırdı.⁸⁵⁴

Urfa DP il teşkilatında kongreler devam ederken genel merkez de kontrol mekanizmasını ihmal etmiyordu. DP bölge müfettişi Afyon milletvekili Kemal Özçoban tetkik yapmak için 29 Nisan 1955'te Diyarbakır'dan Urfa'ya geldi. Siverek'te iki gün kaldıktan sonra Urfa'ya geldi. DP il başkanı Mustafa Güven ve H. Öncel ile görüştüktan sonra Suruç'a gitti. Suruç ilçe başkanı ile tekrar Siverek'e gitti.

⁸⁴⁵ Demokrat Urfa, 13 Ağustos 1954, Sayı: 498.

⁸⁴⁶ Urfaninsesi, 11 Nisan 1955, Sayı: 409.

⁸⁴⁷ Demokrat Urfa, 11 Nisan 1955, Sayı: 567.

⁸⁴⁸ Demokrat Urfa, 18 Ocak 1955, Sayı: 543.

⁸⁴⁹ Demokrat Urfa, 22 Şubat 1955, Sayı: 553.

⁸⁵⁰ Akgün, 23 Nisan 1955, Sayı: 2317.

⁸⁵¹ Demokrat Urfa, 23 Nisan 1955, Sayı: 570.

⁸⁵² Demokrat Urfa, 27 Mayıs 1955, Sayı: 579.

⁸⁵³ Demokrat Urfa, 11 Ocak 1955, Sayı: 541.

⁸⁵⁴ Demokrat Urfa, 5 Mayıs 1955, Sayı: 574.

Oradan da Ankara'ya gitti.⁸⁵⁵ Bu esnada DP'ye küsüp müstakilleri destekleyen bazı partililer de vardı. Bazı çıkar çatışmalarının varlığı söz konusuydu.⁸⁵⁶

DP Urfa il teşkilatı 31 Mayıs 1955'te Türkmen Sinemasında, DP merkez ilçe teşkilatı 26 Mayıs 1955'te şehir gazinosunda kongre yapmayı kararlaştırdı.⁸⁵⁷ 31 Mayıs 1955'te yapılan DP Urfa il kongresi başkanlığına DP Müfettişi Afyon Milletvekili Kemal Özçoban,⁸⁵⁸ başkanvekilliğine Feridun Ayalp, kâtipliklere Şeref Cevheri ve Mahmut Öncel seçildi. Yıllık faaliyet raporunu Celal Özbek okudu. İktidarın başarıları ve eski il idare kurulunun icraatları konuşuldu. Belediye Başkanı Reşit Rastgeldi kendi döneminin icraatlarını anlattı. Seçimlerle Muktim Hatipoğlu ve Şeref Cevheri yeni il kuruluna seçildiler. Yeni heyet seçiminde hizipleşme kendini daha belirgin gösterdi.⁸⁵⁹ Kongrede DP il başkanlığına Hacı Tevfik Saraç, başkanvekilliğine Şeref Cevheri, muhasipliğe Muktim Hatipoğlu, kâtipliğe Lami Badıllı seçildiler.⁸⁶⁰

27 Mayıs 1955'te yapılan DP merkez ilçe kongresi başkanlığına Saim Önhon seçildi. İkinci başkanlığa Belediye Başkanı Reşit Rastgeldi, kâtipliklere Cemal Güven ve Ali İzgördü seçildi.⁸⁶¹ Kongrede şahsî konular öne çıkınca, olumsuz bir hava oluştu. Bir delege Birecik köprüsü yapımının yavaş ilerlediğini, doğum hastanesi ve ebe ihtiyacını, hastanedeki röntgen sıkıntısını dile getirdi. Kongre başkanı Önhon, *"köprünün Ekim 1955'te faaliyete gireceğini"* söyledi; ancak diğer sorulara cevap vermedi. Delege Mahmut Erbaş, tescilsiz atların tescillenmesini, bir fabrika kurulmasını ve yaklaşık 4400 seçmeni olan Kamberiye mahallesinin yollarının kötü olduğunu söyledi. Önhon, ilk iki soruya cevap vermedi, fabrika konusunda ise *"zaten devletin bir çiftlik⁸⁶² yaptırdı, fabrikanın halk tarafından yapılması istendiği, ancak %25 sermaye desteği verileceğini"* söyledi. Kongre sonunda merkez ilçe idarî heyeti seçimi yapıldı. Başkan Aziz Özbay, üyeliklere Bekir Güven, Aziz Bazıki, Bozan Kaysı, Sami Özbay, Ömer Eren, Suphi Hatipoğlu

⁸⁵⁵ Demokrat Urfa, 3 Mayıs 1955, Sayı: 573.

⁸⁵⁶ Demokrat Urfa, 3 Mayıs 1955, Sayı: 573.

⁸⁵⁷ Demokrat Urfa, 17 Mayıs 1955, Sayı: 577.

⁸⁵⁸ Demokrat Urfa, 31 Mayıs 1955, Sayı: 580.

⁸⁵⁹ Urfaninsesi, 2 Haziran 1955, Sayı: 425.

⁸⁶⁰ Demokrat Urfa, 3 Haziran 1955, Sayı: 581.

⁸⁶¹ Urfaninsesi, 31 Mayıs 1955, Sayı: 424.

⁸⁶² Ceylanpınar Devlet Üretim Çiftliği.

ve Sıtkı Öncel seçildiler.⁸⁶³ Ancak DP il ve merkez ilçe kongreleri halkı memnun etmedi. “*Tek parti döneminde kalma âdetler*” şeklinde değerlendiren halk, parti içinde şahsî menfaatlerin öne çıkmasını eleştirdi. Kongreler halka güven vermediği, geleceğe dair umutlar da tükendiği gibi, partiye gerçekten gönül verip şahsî menfaat gütmeyenler pasifleştiriliyordu.⁸⁶⁴ Teşkilat içinde huzursuzluk devam ederken, DP Urfa milletvekili Feridun Ergin parti tüzüğüne aykırı hareket ettiği gerekçesiyle haysiyet divanına sevk edildi.⁸⁶⁵ 15 Ağustos 1955’te DP Urfa il teşkilatı, parti binasında yaptığı toplantıda Celal Özbek’ten bir konuşma yapması istenilince o da, partililerin birbirlerine daha iyimser davranmaları hususuna değindi.⁸⁶⁶

Bu çabalar sonuç vermiyordu. Urfa merkezde DP’nin 20 ocak teşkilatı tamamıyla istifa etti. Bu istifa hareketi teşkilat içindeki güvenmenin bir sonucuydu. Ayrıca istifa edenlerin büyük bir kısmı partiye samimiyetle emek verenlerden oluşuyordu. DP Urfa teşkilatı ciddi bir yara aldı ve kaybedilenlerle ilgili herhangi bir girişim olmadı. MDC’ye mensuplar ekseriyetle DP’den ayrılanlardan oluşuyordu. Bu kayıplar parti il başkanı ve idarecilerinden kaynaklanıyordu. Adı verilmeyen iki milletvekilinin bazı keyfi uygulamaları kopuşun sebepleri arasında gösteriliyordu.⁸⁶⁷ Bu olayın ardından Mardin milletvekili Reşit Kemal Timuroğlu, Urfa’ya geldi. DP teşkilatının Urfa’daki kurucusu, ilk il başkanı olan ve parti içindeki hatırı sayılan bir şahsiyet olan Timuroğlu’nun DP’den kopuşların arttığı bir zamanda Urfa’ya gelmesi manidardı.⁸⁶⁸ Belediye başkanı seçimleri, DP Urfa teşkilatının dağılmasında etkili oldu. İl teşkilatı Reşit Rastgeldi’nin başkan olmasını istemiyordu. Daha da belirgin olan bu kırgınlıklar DP’nin kan kaybetmesine sebep oldu.⁸⁶⁹

Yaklaşan 1955 belediye seçimler öncesi, DP teşkilatından istifalar yaşandı. İl Başkanı Tevfik Saraç ve İlçe Başkanı Sami Özbay istifa ettiler. İstifalarına gerekçe ise, DP’nin son genel kurultayında daha önceden DP’den istifa edip bağımsızları destekleyen kimselerin tekrar teşkilata alınması idi.⁸⁷⁰ İlk etapta istifa edenlerin

⁸⁶³ Urfannsesi, 31 Mayıs 1955, Sayı: 424.

⁸⁶⁴ Urfannsesi, 2 Haziran 1955, Sayı: 425.

⁸⁶⁵ Urfannsesi, 16 Ağustos 1955, Sayı: 446.

⁸⁶⁶ Demokrat Urfa, 17 Ağustos 1955, Sayı: 601.

⁸⁶⁷ Demokrat Urfa, 4 Kasım 1955, Sayı: 624.

⁸⁶⁸ Demokrat Urfa, 8 Kasım 1955, Sayı: 625.

⁸⁶⁹ Demokrat Urfa, 2 Aralık 1955, Sayı: 632.

⁸⁷⁰ Yeni Urfa, 4 Kasım 1955, Sayı: 269.

görevde kalmaları için ikna çabaları başladı.⁸⁷¹ İkna çabaları sonucunda istifaları geri çekildi.⁸⁷²

Teşkilatta bu gelişmeler yaşanırken Demokrat Urfa gazetesi sahibi ve DP'ye yakınlığıyla bilinen Celal Özbek bir yazı kaleme aldı. Yazısında, DP'nin ülke ve Urfa yararına pek çok işi başardığını belirtti. Ancak Urfalıların iktidara yönelik birtakım şikâyetleri vardı. Urfa'da fabrika kurma işi bir türlü gerçekleşmediği için işsizlik ve buna bağlı sorunlar artmaktaydı. Çiftçilerin kuraklıktan dolayı mağduriyeti, şehrin iktisadını daha da olumsuz etkiliyordu. Kuraklığın yoğun olduğu dönemlerde çiftçilerin kullanması için yapılan kuyu açma çalışmaları çok ağır ilerliyordu. Okul, öğretmen mevcudu yetersiz ve pek çok defa dile getirilmesine rağmen iyileştirme yapılmıyordu. Şehrin tek ana caddesi uzun zamandan beri bozuktu. Yol yapım çalışmaları düzensiz devam ediyordu. Motorlu taşıtlar yolu düzenli kullanamıyordu. Bundan başka diğer sokakların durumu eskisinden pek farklı değildi. Hal pazarı artık ihtiyaca cevap vermiyor, yenisinin de inşaatı sürekli uzuyordu. Başka illerin milletvekillerinin icraatları görülürken Urfa milletvekilleri şehre ilgisizdi. Tek parti dönemi milletvekillerine göre daha sık geliyorlardı ama genellikle şahsî işlerle meşgul olup, memleket faydasına pek bir çabaları yoktu. Milletvekillerinin TBMM'deki faaliyetleri de yetersizdi.⁸⁷³ Halk bütün bu gerçekleri okuyor ve duyuyordu. Gelecek seçimlerde DP için oy kaybı sürpriz değildi.

DP'nin kuruluşundan iktidara geldiği 1950 yılından itibaren Urfa il ve ilçe teşkilatlarındaki ayrılıklar artarak devam etti ve bunun sebepleri daha açık görülmeye başlandı. Teşkilat içinden bazıları, hizipleşme yüzünden muhaliflerle işbirliğine dahi girdi. Son belediye seçimlerinde de bu anlaşmazlıklar görüldü. Teşkilattaki iki grup Ankara'da temaslarda bulundu.⁸⁷⁴ 25 Ocak 1956'da DP Urfa il teşkilatı bir toplantı düzenledi. Toplantıda partinin durumu, belediye seçimleri, İş Bankası'nın kestiği krediler, henüz açılmayan Emlak ve Kredi Bankası ve benzeri sorunları konuşuldu. Bu toplantıların her Pazartesi ve Çarşamba günleri tekrarlanması kararlaştırıldı.⁸⁷⁵ Ancak bu girişime rağmen, 4 Mart 1956 belediye üye listeleri yayımlanınca teşkilatta

⁸⁷¹ Urfaninsesi, 1 Kasım 1955, Sayı: 468.

⁸⁷² Urfaninsesi, 14 Ocak 1956, Sayı: 486.

⁸⁷³ Celal Özbek, "Urfa İle Alakalar", Demokrat Urfa, 9 Aralık 1955, Sayı: 634; Celal Özbek, "Urfa'nın Durumu" Demokrat Urfa, 13 Aralık 1955, Sayı: 635.

⁸⁷⁴ Urfaninsesi, 13 Aralık 1955, Sayı: 479.

⁸⁷⁵ Demokrat Urfa, 27 Ocak 1956, Sayı: 648.

yine birtakım huzursuzluklar meydana geldi. Bazı isimlerin parti ile geçmişinin olmayışı tepkiyle karşılandı ve bazı istifalar yaşandı.⁸⁷⁶

Tüm bu olumsuz gelişmelere rağmen, belediye başkanı seçilen Tevfik Saraç bazı görüşmeler yapmak üzere Ankara'ya gittiği esnada⁸⁷⁷ DP il teşkilatı Saraç'ı il başkanlığından düşürmek üzere toplandı ve Şeref Cevheri'yi başkan seçti.⁸⁷⁸ DP Urfa il teşkilatı hem belediye başkanı hem de DP il başkanı olan Tevfik Saraç'ı, il başkanlığından düşürmek istediye de genel sekreterlik vasıtasıyla DP Genel Başkanı Adnan Menderes, Saraç'ın görevde kalacağını bildirdi.⁸⁷⁹ Tevfik Saraç'ın belediye başkanı seçilmesi ve onun birkaç günlük boşluğundan faydalanmak üzere teşkilatın Şeref Cevheri'yi il başkanı seçmesi parti müfettişlerini Urfa'ya gelmeye mecbur etti. Müfettişler Mardin milletvekili Abdurrahman Bayar ve Elazığ Milletvekili Şevki Yazman, Urfa Milletvekilleri Feridun Ayalp ve Hasan Oral Urfa'ya geldiler.⁸⁸⁰

Müfettişlerin ardından bir süre sular durulsa da teşkilat içinde yaşanan ikilikler devam ediyordu. DP merkez ilçe başkanı Sami Özbay, 23 Aralık 1956'da kongre kararı aldı.⁸⁸¹ DP il başkanı Tevfik Saraç, Sami Özbay'ın usulsüz olarak müstafi adedildiğine dair durum hakkında DP merkez ilçe Başkanvekili Sıtkı Öncel cevap verdi. Cevabında: "*Sami Özbay'ın kurul toplantılarına katılmadığı için, tüzüğün 41. maddesine göre müstafi sayıldığını*" söyledi.⁸⁸² Merkez ilçede bu gelişme yaşanırken, DP Halfeti ilçe teşkilatı başkan ve üyeleri seçimi yapıldı. Mehmet Selim Göklü başkanlığa, Hasan Tanrıku lu ikinci başkanlığa, Sait Kanne ci kâtipliğe, Kadir Ağar muhasipliğe, Mustafa Güçlüdal, Kadir Sarıçiçek ve Ali Gerçek üyeliğe seçildiler.⁸⁸³ DP Viranşehir ilçe başkanı Hadi Öztürk 23 Aralık 1956'da kongre kararı aldı.⁸⁸⁴

Böyle bir ortamda gerçekleştirilen DP merkez, ilçe ve bucak kongreleri hararetli geçiyordu. Teşkilat içindeki fikir ayrılıkları her geçen gün daha şiddetli

⁸⁷⁶ Demokrat Urfa, 24 Şubat 1956, Sayı: 655.

⁸⁷⁷ Demokrat Urfa, 10 Temmuz 1956, Sayı: 694.

⁸⁷⁸ Demokrat Urfa, 3 Temmuz 1956, Sayı: 692.

⁸⁷⁹ Akgün, 13 Temmuz 1956, Sayı: 2414.

⁸⁸⁰ Demokrat Urfa, 3 Ağustos 1956, Sayı: 700.

⁸⁸¹ Demokrat Urfa, 7 Aralık 1956, Sayı: 736.

⁸⁸² Urfaninsesi, 7 Aralık 1956, Sayı: 565.

⁸⁸³ Demokrat Urfa, 14 Aralık 1956, Sayı: 738.

⁸⁸⁴ Demokrat Urfa, 14 Aralık 1956, Sayı: 738.

hissediliyordu. Atlas ve Türkmen sinemalarında ayrı ayrı kongreler yapıyordu.⁸⁸⁵ DP'lilerin en büyük endişesi ise muhalefetin bunu malzeme yaparak, oy devşirmesiydi.⁸⁸⁶ Bu durumu sezen DP merkezden parti müfettişi Mardin Milletvekili Abdurrahman Bayar'ı tekrar Urfa'ya göndererek kongreler hakkında bilgi sahibi olmak istedi. Özellikle Birecik ve Siverek'ten gelen parti üyelerinin anlaşmazlıkları derinleştirdiği tespit edilince⁸⁸⁷ Abdurrahman Bayar kongreyi erteledi.⁸⁸⁸ Bayar'dan başka, Elazığ Milletvekili Şevki Yazman ve Maraş Milletvekili Mehmet Karayavuz Urfa'daki çalışmalarına devam ettiler.⁸⁸⁹ Urfa merkez ve ilçelerinde DP kongrelerine eşlik etmek üzere milletvekilleri Celal Öncel, Aziz Özbay ve Feridun Ayalp geldiler. Bazı teşkilat üyeleri kongreleri merkezden habersiz yapıyordu. Sıtkı Öncel'in başını çektiği muhalifler, DP'nin Urfa'da oy kaybetmesine sebep oldu.⁸⁹⁰ DP Milletvekilleri Şevki Yazman, Abdurrahman Bayar, Mahmut Karaküçük'ten oluşan teftiş heyeti çalışmalarına başladı.⁸⁹¹ İnceleme sonunda parti içinde ikiliklerin yaşanması yakın zamanda belediye başkanı seçiminde görüldüğü gibi Urfa'da DP'ye oy kaybettiriyordu. Teftiş sonunda, il ve ilçe teşkilatı feshedildi.⁸⁹² DP Urfa teşkilatlarında önemli isimler saf dışı bırakılarak, partiye çok yakın olmayan ve hatta muhalif olanlardan teşekkül eden bir geçici heyet oluşturuldu. Teftiş heyetinin bu davranışı, samimiyetle DP'ye gönül veren kişileri olumsuz etkiledi ve oy kaybının artacağı uzak bir ihtimal değildi. Bu hatanın gerçekleşmesinde Urfa milletvekillerinin teşkilata sahip çıkmamaları ve Urfa'ya yabancı olan Maraş, Mardin ve Elazığ milletvekillerinden bir heyet oluşturulması etkiliydi.⁸⁹³ Hem Belediye Başkanı hem de DP Urfa il başkanı olan Tevfik Saraç'ın da bu teftiş kurulu tarafından pasifleştirilmesi dikkatleri çekti. 11 Nisan 1956'da Birecik Köprüsü'nün açılışı için Urfa'ya gelen Celal Bayar ve Adnan Menderes, Tevfik Saraç'a yakınlık göstermişlerdi.⁸⁹⁴

⁸⁸⁵ Urfaninsesi, 21 Aralık 1956, Sayı: 569.

⁸⁸⁶ Demokrat Urfa, 21 Aralık 1956, Sayı: 740.

⁸⁸⁷ Demokrat Urfa, 24 Aralık 1956, Sayı: 741.

⁸⁸⁸ Urfaninsesi, 25 Ocak 1957, Sayı: 570.

⁸⁸⁹ Demokrat Urfa, 29 Ocak 1957, Sayı: 751.

⁸⁹⁰ Akgün, 22 Aralık 1956, Sayı: 2445.

⁸⁹¹ Akgün, 25 Ocak 1957, Sayı: 2452.

⁸⁹² Urfaninsesi, 29 Ocak 1957, Sayı: 580. : Yeni Urfa, 31 Ocak 1957, Sayı: 345.

⁸⁹³ Akgün, 30 Ocak 1957, Sayı: 2454.

⁸⁹⁴ Akgün, 5 Şubat 1957, Sayı: 2455.

Teftiş sonunda kurulan geçici idare heyeti şu isimlerden oluşuyordu: Başkan Mahmut Kaysı, İlçe İdare Kurulu Tevfik Saraç, Cemal Cevheri, Mehmet Öncel, Osman Özbay, Sadık Güven, Ziya Aksoy, Haki Hatipoğlu üyeliğe;⁸⁹⁵ İlçe Başkanlığına Mehmet Saatçi, Naci Türkmen, Hasan Yetkin, Bahaddin Ulusoy üyeliğe seçildiler.⁸⁹⁶ Müfettişler eşliğinde yapılan kongreler neticesinde, Mahmut Kaysı tekrar il başkanlığına seçildi. İl teşkilatı üyeliklerine, Tevfik Saraç, Mehmet Öncel, Osman Özbay, Necmi Cevherioğlu, Sadık Güven, Hakkı Hatipoğlu ve Ziya Aksoy getirildiler.⁸⁹⁷

Yenilenen DP il, ilçe ve bucak teşkilatları; Tıfındır, Nimetullah, Beykapısı, Yenimahalle, Müderris, Meşarikiye, Pınarbaşı, Camikebir, Gerz, Gölbaşı, Yakupkalfa, Narıncı, Bıçakçı, Yusufpaşa, Hekimdede, Askeri, Kendirci, Eyyübiye, Kale, Tepe, Pazarcamii, Türkmeydanı, Kadioğlu ve Atatürk mahalleleri ve bucaklar 10 Nisan-22 Nisan 1957 tarihleri arasında kongreler yapıldı.⁸⁹⁸

DP merkez ilçe başkanı Mahmut Saatçi, merkez ilçe kongresini 22 Ağustos 1957 saat 14.00'te Türkmen Sinemasında yapılacağını duyuruldu.⁸⁹⁹ Kongreye muhalefetin ilgisi büyüktü. Teşkilat içindeki yaşanan fikir ayrılıkları dikkatinden kaçmadı. Eskiden CHP'ye şimdi DP'ye mensup olanlar kongrede tepki çekti. Şehir merkezindeki delegelerin çoğu gelmeyip köylülerden oluşan partililer kongreye iştirak etti.⁹⁰⁰ Birtakım aksaklıktan dolayı kongre 25 Ağustos'ta yapıldı. Parti müfettişi olarak Maraş Milletvekili Mahmut Karaküçük kongrede müşahit sıfatıyla bulundu. Kongre başkanlığına avukat M. Reşit İpek seçildi. Kongrede, DP'nin kuruluş ve faaliyet tarzı, muhalefete karşı tutumu, eleştiriler ve son zamanlarda teşkilat içindeki ayrılıklar ele alındı. İlçe idare heyetine, Necmi Cevheri, Ömer Saraç, Ahmet Baziki, Naci Türkmen, Halil Gücüyener, Halil Yetkin ve Müslüm Beden asıl, Faik Ersavaş, Mustafa Türkmen, Ahmet Bilgiç, Mamut Deniz, Faik Vesves, Şükrü Sarıgül ve Vedat Saraç yedek üyeliğe seçildiler. Urfa'nın temel sorunlarından yeraltı sularından faydalanması, çocuk ve doğum hastanesi, hükümet konağı, sınır ticaretinde kolaylık sağlanması, çiftçilerin borçlarının ertelenmesi gibi konular,

⁸⁹⁵ Urfaninsesi, 1 Şubat 1957, Sayı: 581.

⁸⁹⁶ Akgün, 5 Şubat 1957, Sayı: 2455.

⁸⁹⁷ Demokrat Urfa, 1 Şubat 1957, Sayı: 752.

⁸⁹⁸ Akgün, 29 Mart 1957, Sayı: 2466.

⁸⁹⁹ Akgün, 12 Ağustos 1957, Sayı: 2490.

⁹⁰⁰ Yeni Urfa, 28 Ağustos 1957, Sayı: 381.

Başvekil Adnan Menderes'e telgrafla iletildi.⁹⁰¹ Menderes cevaben, iyi niyetlerini belirterek, seçimlerin yaklaştığı bu dönemde partinin genel durumu ve muhalefet hakkında tahlil yapmak için bu kongreyi çok faydalı buldu. Atatürk'e övgü sözlerinden sonra 27 yıllık CHP iktidarının haksız uygulamalarını eleştirilerek,⁹⁰² 1950'de DP iktidarı ele aldığı bir enkazla karşılaştıkları ifade edildi.⁹⁰³

Tevfik Saraç'ın belediye başkanı seçilmesi, aynı zamanda DP il başkanlığını yürütmesi ve ardından Mahmut Kaysı'nın yeniden DP il başkanlığına getirilmesiyle süre gelen DP il teşkilatındaki anlaşmazlıklar devam etmekteydi. Yaklaşan milletvekili seçimleri öncesinde bu anlaşmazlık DP'ye oy kaybettiriyordu. DP'liler bu sorunun bir an önce çözülmesi için girişimlerde bulundu.⁹⁰⁴

Teşkilattaki yaşanan fikir ayrılıklarından dolayı, DP'de büyük bir kopuş yaşandı. Halfeti teşkilatına bağlı 17 ocak başkanı istifa etti.⁹⁰⁵ 1957 seçimlerinden önce, Halfeti'den 20, Siverek'te 30, Viranşehir'de 70 köy halkı DP'den istifa etti.⁹⁰⁶ Öncel ailesinin bazı mensupları DP'den CHP'ye geçtiler.⁹⁰⁷ İl Daimi Encümeni üyelerinden Rifat Göklü DP'den istifa etti.⁹⁰⁸ DP Merkez İlçe İdare Kurulu üyesi Halil Yetkin, Akçakale DP ilçe başkanı Halil Avşaroğlu, Narıncı Mahallesi ocak başkanı Mahmut Bulan, DP Meşarikiye ocak başkanı Mustafa Bağdiken DP'den ayrıldılar.⁹⁰⁹

Bu ayrılıklar teşkilat içinde birlikteliğin ne kadar önemli olduğunu bir daha ortaya çıkardı. 1957 seçimlerinde DP'den aday olanlar ve olmayanlar parti menfaati için el ele çalışacaklarını belirttiler.⁹¹⁰ DP'nin milletvekili listesi, Celal Öncel, Mehmet Hatipoğlu, Aziz Özbay, Tevfik Saraç, Hasan Oral, Suphi Sözman, Saim Önhon, Sabri Pek, Mehmet Mutlugil'den oluşuyordu.⁹¹¹ Suphi Sözman'ın daha sonra adaylıktan çekildiği şayiaları ortaya atılsa da⁹¹² bu bilgi tezip edildi.⁹¹³ Belediye

⁹⁰¹ Akgün, 26 Ağustos 1957, Sayı: 2493.

⁹⁰² Akgün, 3 Eylül 1957, Sayı: 2495.

⁹⁰³ Akgün, 6 Eylül 1957, Sayı: 2496.

⁹⁰⁴ Demokrat Urfa, 20 Eylül 1957, Sayı: 816.

⁹⁰⁵ Yeni Urfa, 23 Ağustos 1957, Sayı: 380.

⁹⁰⁶ Yeni Urfa, 15 Ekim 1957, Sayı: 389.

⁹⁰⁷ Yeni Urfa, 9 Ekim 1957, Sayı: 387.

⁹⁰⁸ Yeni Urfa, 12 Ekim 1957, Sayı: 388.

⁹⁰⁹ Yeni Urfa, 22 Ekim 1957, Sayı: 391.

⁹¹⁰ Akgün, 9 Ekim 1957, Sayı: 2504.

⁹¹¹ Demokrat Urfa, 11 Ekim 1957, Sayı: 822.

⁹¹² Urfaninsesi, 15 Ekim 1957, Sayı: 641.

Başkanı Tevfik Saraç'ın aday olmasından dolayı, Urfa İl Emniyet Müdürünün kısa vekâletinden sonra, Urfa İl İskân Müdürü Sait Yılmazoğlu belediye başkanlığına vekâlet etti.⁹¹⁴

Milletvekili seçiminden sonra belediye başkanı seçimleri de yapıldı. 15 Kasım 1957 Cuma günü saat 10.00'da belediyede yapılan seçimle Urfa eski belediye başkanlarından olan Mustafa Hacıkamiloğlu'nun oğlu Cemil Hacıkamiloğlu 20 oyla⁹¹⁵ hariçten seçildi.⁹¹⁶ 9 Aralık 1957'de Cumhurbaşkanlığınca başkanlığı tasdik edildi.⁹¹⁷ 19 Aralık 1957'de Urfa'nın sorunlarına çözüm bulmak amacıyla Belediye Başkanı Cemil Hacıkamiloğlu Ankara'ya gitti. Bu esnada Urfa belediyesinin mali durumu ise kötü durumdaydı.⁹¹⁸ 31 Aralık 1957'de başkan Hacıkamiloğlu, Urfa'ya döndü.⁹¹⁹

DP il teşkilatı içinde görülen anlaşmazlıkları çözmek için görevlendirilen DP müfettişleri Abdurrahman Bayar, Şevki Yazman ve Mahmut Karaküçük'ün girişimleri kaybedilen seçimden de anlaşılacağı üzerine bir işe yaramamıştı.⁹²⁰ DP il teşkilatındaki ayrılık, bir türlü düzeltilemiyordu. Genel merkeze yapılan müracaatlar karşılık bulmuyor, daha başka illerdeki sorunlarla meşgul olduğu cevabı geliyordu.⁹²¹ 1957 seçimlerinin kaybedilmesi bile DP il teşkilatındaki pürüzleri engelleyemedi.⁹²² DP Urfa il teşkilatında yaşanan huzursuzluktan dolayı, parti müfettişleri tekrar Urfa'ya geldiler. Partiye yeni katılanlar ve eski partililer arasında huzursuzluk vardı. Milletvekili, belediye başkanı olmak gibi ihtiras güden partililer, DP'ye ve Urfa'daki tabanına zarar veriyordu.⁹²³

Parti içindeki bu tür gelişmelerin yaşanması DP'nin 1958' kadar geçmişinde demokrasi anlayışı, Urfa'da artık daha yüksek sesle eleştiriliyordu. Dinî değerlerin siyasete alet edilmesi, siyasî haklara ve parti tüzüğüne aykırı hareket edilmesi beklentileri karşılamıyordu. Kuruluşundan 1958'e kadar geçen süreçte teşkilatlar

⁹¹³ Urfaninsesi, 18 Ekim 1957, Sayı: 642.

⁹¹⁴ Akgün, 9 Ekim 1957, Sayı: 2504.

⁹¹⁵ Demokrat Urfa, 15 Kasım 1957, Sayı: 831. ; Yeni Urfa, 20 Kasım 1957, Sayı: 395.

⁹¹⁶ Akgün, 18 Kasım 1957, Sayı: 2513. ; Urfaninsesi, 19 Kasım 1957, Sayı: 648.

⁹¹⁷ BCA, 030-11-1-00/267-34-7-2. Tarih: 09.12.1957

⁹¹⁸ Akgün, 19 Aralık 1957, Sayı: 2519.

⁹¹⁹ Akgün, 3 Ocak 1958, Sayı: 2521. "

⁹²⁰ Demokrat Urfa, 8 Kasım 1957, Sayı: 829.

⁹²¹ Demokrat Urfa, 18 Şubat 1958, Sayı: 858.

⁹²² Demokrat Urfa, 4 Nisan 1958, Sayı: 871.

⁹²³ Demokrat Urfa, 29 Ağustos 1958, Sayı: 911.

merkez müdahalesine maruz kaldı. Bunun bir sonucu olarak ortaya çıkan geçici kurullar nedeniyle parti içi huzursuzluk sürekli devam etti. Bu sıralarda DP müfettişi ve emekli bir asker olan milletvekili, teşkilattaki sorunu çözmek üzere geldi. Ancak bu yöntem de bir işe yaramadı. Urfa'da DP teşkilatının en çok şikâyet ettiği husus kongreler yapılmasına rağmen seçimlerin genel merkez tarafından iptal edilmesiydi. Milletvekili seçimlerinde teşkilatın başındakiler teşkilatı hiçe sayarak hariçten üç kişiyi listeye soktular. Ve bu durum parti teşkilatına ve tabanına zarar verdi. Hakikatte ise 11. dönem DP'den aday olan bu üç kişi seçilemeyince Urfa'ya bir daha uğramadılar. Ardından DP'li belediyeler de üstüne düşeni yapmadı. Su, elektrik ve temizlik konusunda yetersiz kaldılar. İmar çalışmaları esnasında şehir merkezi tahrip edilmekte, programsız devam etmekteydi. İstimlaklerde pek çok vatandaş mağdur oldu, belediye aleyhine yüzlerce dava açıldı. Siyasî çekişmelerden başka, hayat pahalılığı da halkı DP'ye küstürdü. Tüm bu sebepler ortadayken DP'nin Urfa'da başarılı olması beklenemezdi.⁹²⁴

Uzun süreden beri sorunlu olan DP İl İdare heyeti görevden alınarak genel merkez tarafından tekrar geçici heyet kuruldu. Gelen telgrafa göre, il başkanlığına Celal Öncel,⁹²⁵ başkanvekilliğine Mehmet Hatipoğlu getirildi.⁹²⁶ İdare kuruluna ise Şeref Cevheri, Dr. Hazım Açısal, Osman Saraç, Sami Özbay, Reşit İpek, Hasan Yetkin ve Naci Türkmen seçildiler.⁹²⁷ Dr. Hazım Açısal kendisinin bilgisi dışında adının geçtiğini belirterek istifa etti.⁹²⁸ Bu geçici kurul da ayrılıkları engelleyemedi. 1959 Ocak ayından itibaren Urfa merkez ve ilçelerinden pek çok kişinin CHP, CKMP ve başka partilerden istifa ederek DP Vatan Cephesi'ne geçişler arttı.⁹²⁹

Partiden ayrılanların sayısında artış gözlemlenince DP Urfa il başkanlığı, merkez ve ilçelerde tüm teşkilatlarının 7-13 Mayıs 1959 tarihleri arasında olağan kongre kararı aldı.⁹³⁰ DP Urfa il teşkilatı hakkında olumsuz düşünceler devam ediyordu. Siyasal evreler olarak 1946-1950 arası, 1950-1954 arası ve 1957 sonrası değerlendirildiğinde; Urfa'da partiler ve muhalefet hakkında görüşler değişmişti.

⁹²⁴ Yeni Urfa, 2 Eylül 1958, Sayı: 440.

⁹²⁵ Urfaninsesi, 23 Aralık 1958, Sayı: 732.

⁹²⁶ Demokrat Urfa, 19 Aralık 1958, Sayı: 943.

⁹²⁷ Akgün, 26 Aralık 1958, Sayı: 2611; Demokrat Urfa, 26 Aralık 1958, Sayı: 945.

⁹²⁸ Demokrat Urfa, 26 Aralık 1958, Sayı: 945.

⁹²⁹ Demokrat Urfa, 13 Şubat 1959, Sayı: 959.

⁹³⁰ Demokrat Urfa 28 Nisan 1959, Sayı: 979.

1946-1950 arası DP ruhu çok farklıydı. Daha az şahsî menfaatler güdülüyor, küskün grup oluşumuna müsaade edilmiyordu, parti içi eleştirilere olumlu bakılıyordu. Bu durum 1954'ten sonra olumsuz yönde değişmeye başladı. Particilik, makam ve menfaat çıkarlarını gütmeye döndü, eleştiriye tahammül edilemez oldu.⁹³¹ Bu anlayışın gelişmesin pek çok etken vardır. Partiler muhalefette iken, daha sıkı bir birliktelik sergiliyorlar ve demokratik yaklaşımları olumlu karşılıyorlar. Ancak, iktidara geçince, geçmiş çok çabuk unutuluyor, tekrar seçilme ve makam arzusu partinin doğuş ilkelerine aykırı bir hal alıyordu. Oysa DP, Türkiye'nin birçok bedel ödeyerek yaklaşık yirmi altı yıllık bir muhalefet anlayışının uygulanmak istendiği bir dönemde ortaya çıktı. Halka eşitlik, özgürlük ve adında anlaşılacağı üzere demokrasi vaat edilmişti.

DP'ye yönelik eleştirilerden ders çıkaran DP Urfa il teşkilatı, birtakım düzenlemelere gitti. DP İl Başkanı Celal Öncel çalışmaları sayesinde partiye olan bakış açısında iyileştirilme görüldü.⁹³² Harran Cümeyle aşireti reisi Reşat Özyavuz, bütün aile ve aşiretiyle CHP'den DP'ye geçti.⁹³³ Viranşehir DP ilçe başkanı Hadi Öztürk, Sabri Şihanloğlu'nun 3.000 kişiyle CHP'den DP'ye geçtiklerini duyurdu. Horzum köyü CHP ocak başkanı Hüseyin Kılıç CHP'nin ülke menfaatleri doğrultusunda hareket etmedikleri gerekçesiyle 80 seçmeniyle DP'ye kaydoldu. Camikebir CHP ocak başkanı Mahmut Karalök tüm aile ve dost efradıyla DP Vatan Cephesi'ne kaydını yaptırdı. Beni Yeset (?) aşireti reisi Ali oğlu Yasin Aslan, DP'nin son zamanlarındaki ülke menfaatine yaptıkları hizmetten dolayı 15 köy ve 300 hane ile CHP'den DP'ye geçti.⁹³⁴ Urfa'da pek önemli nüfusa sahip Düğerli aşireti Mercihan Nahiyesindeki 10 köy ahalisi CHP'den DP'ye geçti. 6 Şubat 1960 Pazar günü yapılan geçiş törenine DP il başkanı Celal Öncel, Başkanvekili Mehmet Hatipoğlu, il teşkilat üyeleri Mustafa Güven, Reşit İpek, Suruç DP ilçe başkanı Galip Yüksel ve pek çok partili katıldı. Partililer Mağaracık köyünde karşılandı.⁹³⁵ 1960 yılı ortalarına doğru CHP'den DP'ye geçişler artarak devam ediyordu.⁹³⁶

⁹³¹ Demokrat Urfa, 13 Haziran 1959, Sayı: 992.

⁹³² Demokrat Türkiye, 21 Temmuz 1959, Sayı: 45.

⁹³³ Demokrat Türkiye, 30 Temmuz 1959, Sayı: 48.

⁹³⁴ Demokrat Türkiye, 10 Ağustos 1959, Sayı: 50.

⁹³⁵ Demokrat Urfa, 9 Şubat 1960, Sayı: 1059.

⁹³⁶ Demokrat Türkiye, 12 Nisan 1960, Sayı: 111.

DP Urfa il teşkilatında görülen müspet gelişmelerle beraber, teşkilata mensup 21 kişi haysiyet divanına sevk edildi. Bu 21 kişinin içerisinde parti teşkilatı kurucuları, ocak başkanları ve DP'nin ilk kuruluşunda hizmet eden kimseler mevcuttu.⁹³⁷ Genel hava olumlu yönde ilerliyordu. DP Urfa il teşkilatındaki kırgınlıklara rağmen partiye iltihaklar devam ediyordu. Ancak buna rağmen hâlâ teşkilatta anlaşmazlıklar devam ediyordu. Bir taraftan iltihakların artması diğer taraftan kırgınlıkların devam etmesi halkın içinde bulunduğu kararsızlığı yansıtıyordu.⁹³⁸

Teşkilat içinde yaşanan sorunları gidermek amacıyla DP Bilecik milletvekili Şevki Hasırcıoğlu, Kastamonu milletvekilleri Süleyman Çağlar, Muzaffer Akdoğan, Adıyaman milletvekili Sırrı Turanlı ve Urfa milletvekili Ömer Yüksel Urfa'ya geldiler.⁹³⁹ Milletvekilleri kuraklık dolayısıyla mağdur olanların sorunlarını da gündeme aldılar. Bu amaçla Akçakale, Harran, Ceylanpınar, Hilvan, Siverek ve Bozova'da tetkikler yaptılar.⁹⁴⁰ Suruç, Birecik ve Halfeti'ye giderek Urfa'da temaslarını tamamladılar.⁹⁴¹ Heyeti DP il başkanı Celal Öncel, Belediye Başkanı Cemil Hacıkamiloğlu, Avukat Reşit İpek ve Ahmet Naci Türkmen karşılayarak, köylere ziyarette bulundular. Çiftçiler kendilerine gösterilen bu ilgiden memnun oldular.⁹⁴²

Ortaya çıkan bu iyimser havayı daha da geliştirmek adına, DP Urfa il başkanı Celal Öncel başkanlığında bir toplantı yapıldı. Eski başkan Mustafa Güven ve diğer eski yöneticilerle toplanarak, sonraki süreç için ılımlı bir hava oluşturulmaya çalışıldı.⁹⁴³ 22 Kasım 1959'da DP Şehitlik ocağı merasimle açıldı.⁹⁴⁴ Açılıшта DP il başkanı Celal Öncel, parti idare heyeti ve partililer katıldı. Celal Öncel ve Reşit İpek konuşma yaptılar. Ocak kurulu şu kişilerden oluşturuldu: Başkan Mehmet Nuri Behrem, ikinci başkan Ali Çınar, üyeler Mustafa Gayberi, Yaşar Canbeyli ve Kamil Gözen.⁹⁴⁵ Şehitlik Bağlarbaşı'nda yeni bir DP ocağı açıldı. Açılış esnasında

⁹³⁷ Demokrat Urfa, 18 Ağustos 1959, Sayı: 1010.

⁹³⁸ Demokrat Urfa, 18 Ağustos 1959, Sayı: 1019.

⁹³⁹ Demokrat Urfa, 6 Ekim 1959, Sayı: 1024.

⁹⁴⁰ Demokrat Urfa, 6 Ekim 1959, Sayı: 1024.

⁹⁴¹ Demokrat Urfa, 9 Ekim 1959, Sayı: 1025.

⁹⁴² Demokrat Türkiye, 5 Ekim 1959, Sayı: 67.

⁹⁴³ Demokrat Urfa, 3 Kasım 1959, Sayı: 1032.

⁹⁴⁴ Demokrat Türkiye, 23 Kasım 1959, Sayı: 79.

⁹⁴⁵ Demokrat Urfa, 24 Kasım 1959, Sayı: 1038.

Bağlarbaşı'na elektrik ve su hizmeti başladı. Törene Vali Şerafettin Atak, Belediye Başkanı Cemil Hacıkamiloğlu ve DP il başkanı Celal Öncel katıldı. Öncel, açış konuşmasında tek parti dönemini özetleyerek partilerinin iktidarı döneminde yapılanları anlattı. Vali, su kalitesinden bahsederek içme suyundan alarak içti.⁹⁴⁶

Teşkilat içinde bu tür olumlu gelişmelerin yaşanmasından ve DP genel merkezinin Urfa'ya gösterdiği alakadan yola çıkarak, DP Siverek ilçe başkanı Hasan Oral ve beraberindeki bazı kimseler Siverek'in il olması için Ankara'ya gittiler.⁹⁴⁷ Hasan Oral, Siverek'e il olduklarına dair bir telgraf çekse de bu durum gerçekleşmedi.⁹⁴⁸ Bu gelişme üzerine Siverek'in Urfa'dan ayrılmasının herhangi bir olumsuz durumun teşkil etmeyeceğini söyleyenler oldu.⁹⁴⁹

12 Şubat 1960'ta Maraş'ın düşman işgalinden kurtuluş yıldönümü münasebetiyle Maraş'a geleceği öğrenilen Başvekil Adnan Menderes'in Urfa'ya gelme ihtimali vardı.⁹⁵⁰ Vali başkanlığında bir heyet Maraş'a gitti. DP il başkanı Celal Öncel'in de bulunduğu heyet Urfa'nın ihtiyaçlarını içeren 20 maddelik bir raporu Menderes'e verdiler.⁹⁵¹ Burada Başvekil Adnan Menderes'le görüşen heyet, 11 Nisan Urfa'nın kurtuluş yıldönümünde Urfa'ya davet ettiler.⁹⁵² Menderes bu yılki kutlamalara muhtemelen yoğunluğu sebebiyle katılmadı.

Son zamanlarda teşkilat içinde müspet gelişmelerin yaşanmasına rağmen 19 Şubat 1960'ta DP Urfa eski milletvekili Reşat Kemal Timuroğlu'nun DP'den istifası sarsıcı bir gelişme oldu. Urfa basınında bu istifanın çok yerinde olduğu yazıldı. Timuroğlu'nun Urfa DP il teşkilatında anlaşmazlığa neden olduğu, 10. Dönemde Mardin milletvekili iken burara da yaşanan huzursuzlukların sorumlusu olduğu ifade ediliyordu.⁹⁵³

27 Mayıs Askeri Darbesiyle DP iktidarı son buldu ve bütün teşkilatları kapatıldı.⁹⁵⁴ 27 Mayıs darbesinin ardından Yusufpaşa Karakolu Sarayönü'ndeki DP

⁹⁴⁶ Demokrat Urfa, 29 Aralık 1959, Sayı: 1048.

⁹⁴⁷ Urfaninsesi, 19 Aralık 1959, Sayı: 810.

⁹⁴⁸ Demokrat Urfa, 18 Aralık 1959, Sayı: 1045.

⁹⁴⁹ Demokrat Urfa, 22 Aralık 1959, Sayı: 1046.

⁹⁵⁰ Akgün, 12 Şubat 1960, Sayı: 2708.

⁹⁵¹ BCA, 030-01-00/118-749-1-12-13-14. Tarih: 08.03.1960; Demokrat Urfa, 16 Şubat 1960, Sayı: 1061.

⁹⁵² Demokrat Türkiye, 18 Şubat 1960, Sayı: 98.

⁹⁵³ Demokrat Türkiye, 22 Şubat 1960, Sayı: 99; Demokrat Urfa, 23 Şubat 1960, Sayı: 1063.

⁹⁵⁴ Şevket Süreyya Aydemir, *İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali*, 339-339.

binasına taşındı.⁹⁵⁵ DP eski il başkanı Mahmut Celal Öncel Millî Birlik Komitesine ve Cemal Gürsel'e başkanı bulunduğu "Urfa Bağcı ve Bahçeciler Derneği" adına bağlılığını ilan etti.⁹⁵⁶ 27 Mayıs darbesinin ardından Demokrat Türkiye gazetesinde eski DP iktidarını ağır bir şekilde eleştiren DP eski İl Başkanı Mahmut Celal Öncel, asayiş konusunda mensubu olduğu iktidara yükleniyordu. Asayışı temin etmede yetersiz olduklarını belirten Öncel, köylerde gece hayvan hırsızlığı olduğundan dolayı köylülerin gece bekçilik yaptığını, bu yüzden de gündüz çalışmadıklarını belirtti. Ona göre gündüz çalışmayan köylüler üretmedi ve Urfa ekonomisi zarar gördü. 1957 yılından sonra hırsızlık olayları daha da arttı. Malı çalınan köylülerin hırsızları bildikleri halde şikâyetçi olamadıklarını yazdı. Şikâyet edenler de kolluk kuvvetlerinin siyasî baskılara maruz kaldıklarını söylüyorlardı. Yine Öncel'in ifadesiyle " *Son zamanlarda hiçbir ideolojinin sınırına girmeyen uydurma vatan cephesi bu gibi rezil ve aşağılık kimselerle dolmaya başladı. Bunlar bilhassa namuslu adamlar için ciddi bir tehlike teşkil ediyorlardı. 27 Mayıs Millî inkılabımızdan sonra milletçe gerçek huzur ve emniyet bize nasip oldu. Fakat bu eski zihniyet ne zaman fırsat bulsa hortlayacaktır. Bunlar soğuk havada uyusuk yilana benzer, güneşi görünce sokacak kimseyi ararlar.*"⁹⁵⁷

1946-1960 yılları arası DP Urfa il başkanları sırasıyla şu isimlerden oluşmaktadır: Reşit Kemal Timuoğlu, Mahmut Kaysı, Mehmet Hatipoğlu, Mustafa Güven, Tefik Saraç, Mahmut Kaysı (tekrar) ve Celal Öncel.

2.1.3. Millî Kalkınma Partisi Urfa Teşkilatı

Çok partili hayata geçiş sürecinde, kurulan ilk muhalefet partisi Millî Kalkınma Partisi, 18 Temmuz 1945 tarihinde, Mehmet Nuri Demirağ'ın girişimleriyle İstanbul'da kuruldu.⁹⁵⁸ Partinin kurulmasıyla, illerde teşkilat kurma çabaları başladı. MKP Urfa il başkanı Mustafa Özcan, 15 Mayıs 1947'de il kongresi yapma kararı aldı.⁹⁵⁹ Daha sonra kongre tarihini değiştirerek 22 Mayıs 1947'de

⁹⁵⁵ Akgün, 8 Temmuz 1960, Sayı: 2739, "Yusuflpaşa Karakolu Taşındı"

⁹⁵⁶ Demokrat Türkiye, 2 Haziran 1960, Sayı: 122.

⁹⁵⁷ Mahmut Celal Öncel, "Asayiş Meselesi", Demokrat Türkiye, 27 Haziran 1960, Sayı: 127.

⁹⁵⁸ Necmettin Deliorman, *Nuri Demirağ'ın Hayatı ve Mücadeleleri*, 1. bs. (İstanbul: Nu. D. Matbaası, 1957), 70.

⁹⁵⁹ Akgün, 13 Mayıs 1947, Sayı: 1494.

Meşarikiye mahallesindeki parti merkezinde yapılacağını duyurdu.⁹⁶⁰ Bu kongreden başka, 16 Haziran 1949'da parti il kongresi yapıldı.⁹⁶¹

MKP Urfa il teşkilatı 15 Haziran 1950 tarihinde senelik kongresini parti merkezinde yaptı. Kongrede başkanlığa Mustafa Bozcan, başkanvekilliğine Cemil Çaldıran, Muhasipliğe Emin Demiralev, üyeliklere Hamit oğlu Fuat, Şefik oğlu Maksut ve Ahmet, haysiyet divanına Ahmet oğlu Bakır, Cemil Karalök, Ahmet Cevahir ve Nabi İsmail seçildiler. Kongrede Fırat Nehri'nden Urfa'nın faydalanması, Akçakale'den geçen demiryolunun merkeze kadar ulaşması, tütün ve yün fabrikalarının açılması fikirleri ileri sürüldü.⁹⁶²

MKP Genel Başkanı Nuri Demirağ, yapılacak olan 1950 Belediye ve muhtarlık seçimlerinde zafer kazanmaları halinde Urfa'ya yatırımcıların geleceğini, beraberinde müteşebbis tüccarlarla Urfa'nın kalkınması için fabrika, baraj gibi eserlerin yapılması için gayret edeceğini, il başkanı Mustafa Bozcan vasıtasıyla seçmene ilettili.⁹⁶³ Mustafa Bozcan, bu fikirlerini biraz daha somutlaştırarak, Tarım Vekâletine Harran'ın sulanmasına için Fırat Nehri'nden faydalanılması için bir proje önerdi.⁹⁶⁴ TBMM II. Dönem Urfa milletvekili Şeyh Saffet Efendi tarafından 1925 yılında böyle bir teklif gündeme getirilmişti. Mısır'da Nil Nehrinin tarıma katkısından yola çıkılarak, Fırat Nehrinin güney kısmından Harran'a doğru bir kanal açılması, sulama işlerinde kullanılması Urfa ve Türkiye'nin iktisadî hayatına yapacağı katkılarla öne çıkan bu fikir⁹⁶⁵ muhtemelen dönemin ekonomik şartlarına uygun olmamasından dolayı icraata alınmadı.

MKP Urfa il teşkilatı Mustafa Bozcan başkanlığında 7 Mayıs 1953'te kongre yapma kararı aldı.⁹⁶⁶ MKP il teşkilatı, bu defa 30 Mayıs 1955'te Meşarikiye Mahallesi Döner sokaktaki parti merkezinde il kongresi yaptı.⁹⁶⁷ Kongrede müzakere edilen konular kamuoyu ile paylaşıldı. Fırat Nehri suyunun Harran'a ulaştırılması, Birecik Köprüsünün tamamlanması, bir doğumevinin yapılması, şehrin elektrik ve su

⁹⁶⁰ Akgün, 20 Mayıs 1947, Sayı: 1496.

⁹⁶¹ Urfapostası, 14 Haziran 1949, Sayı: 52.

⁹⁶² Akgün, 20 Haziran 1950, Sayı: 1651.

⁹⁶³ Akgün, 4 Ağustos 1950, Sayı: 1662.

⁹⁶⁴ Urfaninsesi, 11 Şubat 1953, Sayı: 164.

⁹⁶⁵ BCA, 030-10-00-00/158-109-4. 23.01.1926

⁹⁶⁶ Yeni Urfa, 30 Nisan 1953, Sayı:44.

⁹⁶⁷ Akgün, 21 Mayıs 1955, Sayı: 2323; Urfaninsesi, 21 Mayıs 1955, Sayı: 422.

şebekesinin ıslahı, kanalizasyon ve caddelerin tamiri, köy yollarının yaptırılması, istihdam, sıtma ve karasinekle mücadele öne çıkan konulardı.⁹⁶⁸ MKP Urfa teşkilatının bu çağrısı sonucu Nafia Vekili Ethem Menderes, Cumhurbaşkanının talimatıyla yaptığı çalışmaları Urfalılarla paylaştı. Vekil, Fırat Nehri'nin Harran'a ulaştırabilmek için DSİ 10. Bölge Müdürlüğü çalışmalarına başladı, bölgenin detaylı haritası oluşturuluyordu. 1948 yılında bir Alman şirketle yapılan anlaşma sonucu Akçakale'de devam eden sondaj çalışmaları sonucu 140 kuyuluk bir sulama projesi hazırlanıyordu. Hatta Akçakale'de 140 kuyuluk bu proje sırasında, yeri belirtilmeyen gizli tutulan bir bölgede yeraltı gazı tespit edildi.⁹⁶⁹ Bölgenin elektrik ihtiyacını karşılamak için Keban boğazına yapılması düşünülen barajın maliyeti çok yüksek olduğundan, bu iş ertelendi.⁹⁷⁰

MKP Urfa il teşkilatı 23 Mayıs 1957'de yıllık kongresini yaptı. Haysiyet divanına Mustafa Bozcan getirildi. Kongrede partililer, daha önce dile getirdikleri Harran ovasının sulanması, tren hattının ıslahı, bir fabrika kurulması, buğday pazarının kurbağa oteli⁹⁷¹ civarına taşınması, içme suyunun ıslahı, yeraltı çalışmalarının hızlandırılması, Sırrın'da büyük bir hava alanının yapılması konularını tekrar ele aldılar.⁹⁷² Urfa meselelerinden başka Mustafa Bozcan, Başvekil Adnan Menderes'e bir telgraf göndererek Kıbrıs'ta artan tedhiş hareketleri üzerine bir miting yapmak için izin istedi.⁹⁷³ Aynı bağlamda Urfa Yüksek Tahsil Talebeleri miting için izin istediler.⁹⁷⁴

MKP Genel Başkanı Nuri Demirağ'ın 14 Kasım 1957'de vefat etmesiyle, partinin gücü zayıfları. Demirağ'ın vefatından önce de görülen anlaşmazlıklarla beraber, parti teşkilatı 22 Mayıs 1958'de dağıldı.⁹⁷⁵

⁹⁶⁸ Akgün, 14 Haziran 1955, Sayı: 2329.

⁹⁶⁹ Akgün, 5 Kasım 1955, Sayı: 2365.

⁹⁷⁰ Akgün, 2 Kasım 1955, Sayı: 2364.

⁹⁷¹ Aslında Urfa'da böyle bir otel yoktu. Ancak o mevkide pek çok kurbağanın bulunmasından dolayı bu isim verildi. Mehmet İlk'ten gelen 23 Mart 2019 tarihli mektup.

⁹⁷² Akgün, 28 Mayıs 1957, Sayı: 2475.

⁹⁷³ Demokrat Urfa, 17 Haziran 1958, Sayı: 891.

⁹⁷⁴ Demokrat Urfa, 24 Haziran 1958, Sayı: 893.

⁹⁷⁵ B. Zakir Aşar-Elif Emre Kaya, "Çok Partili Hayata Geçiş Sonrasında İlk Muhalefet Partisi: Milli Kalkınma Partisi", *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 13 / 2, (2012), 125.

2.1.4. Millet Partisi Urfa Teşkilatı

Millet Partisi Yusuf Hikmet Bayur başkanlığında, 20 Temmuz 1948'de kuruldu.⁹⁷⁶ Partinin onursal başkanı Milli Mücadele kahramanlarından Mareşal Fevzi Çakmak idi.⁹⁷⁷ Partinin kurulmasıyla 1949 yılı Mayıs ayında, Urfa'da teşkilat kurma çabaları başladı.⁹⁷⁸ Kurucuların içinde CHP ve DP'den ayrılan isimler de mevcuttu.⁹⁷⁹ Bu isimler arasında adı geçen Urfa müftüsü Hasan Açıanal tekzip yayımlayarak bu partiyle ilgisinin olmadığını ifade etti.⁹⁸⁰

Yaklaşık dört ay süren müzakereler sonucu MP Urfa il teşkilatı kuruldu. Başkanlığa Abdullah Edip Erdem, başkanvekilliğine Latif İdemem, saymanlığa Ekrem Parmaksız, kâtipliğe Abdurrahman Güldamlası, üyeliklere Mahmut Şevket Şahin ve Dişçi Mehmet Döngör seçildiler.⁹⁸¹ Urfa Postası gazetesi müdürü Necati Aksoy MP'ye üye oldu.⁹⁸² DP il teşkilatı, yeni heyete tebrik ziyaretinde bulundu.⁹⁸³

MP Urfa il başkanı Abdullah Edip Erden, partinin onursal başkanı Mareşal Fevzi Çakmak'ın Urfa teşkilatına gönderdiği telgrafı yayımlayarak partinin tabanını genişletmeye çalıştı. Çakmak telgrafında şu ifadeleri kullandı: *“Partimizin yurdun her tarafında gelişmesinin bir örneğini de Urfa teşkilatımızda görerek ve değerli arkadaşlarımızın hak ve hürriyet yolundaki davamızda bizlerle birleştiğini görerek çok memnun oldum. Hepinize hayırlı başarılar diler gözlerinizden öperim.”*⁹⁸⁴

Teşkilatın kurulmasının ardından MP Urfa il teşkilatı üyeleri Ekrem Parmaksız ve Şehymus Nacar 17 Haziran 1950 tarihinde Ankara'da yapılacak genel kongreye gittiler.⁹⁸⁵

MP, Urfa'nın ilçelerinde de teşkilat kurmaya özen gösteriyordu. Birecik MP ilçe müteşebbis kurulu şu isimlerden oluşturuldu: Başkan Hayri Yaşar, başkanvekili

⁹⁷⁶ Adnan Ferruh Pancaroğlu, *Yakın Tarihimizde Millet Partisi Olgusu (1948-1977)*, (Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006), 9.

⁹⁷⁷ Akgün, 27 Temmuz 1948, Sayı: 1586.

⁹⁷⁸ Urfapostası, 10 Mayıs 1949, Sayı: 43.

⁹⁷⁹ Yenilik, 11 Mayıs 1949, Sayı: 1083.

⁹⁸⁰ Yenilik, 14 Mayıs 1949, Sayı: 1084.

⁹⁸¹ Urfapostası, 16 Ağustos 1949, Sayı: 70.

⁹⁸² Akgün, 30 Ocak 1950, Sayı: 1614.

⁹⁸³ Urfapostası, 9 Eylül 1949, Sayı: 76.

⁹⁸⁴ Akgün, 3 Şubat 1950, Sayı: 1615.

⁹⁸⁵ Akgün, 13 Haziran 1950, Sayı: 1649.

Mehmet Ali Uğrur, sayman Tahir Fincan, yazman Müftah Yaşar, üyeliklere Mustafa Fincan, Müslüm Yaşar ve Ahmet Fincan seçildiler.⁹⁸⁶

Teşkilatın gelişme kaydettiği dönemde, partiden ayrılanlar oldu. MP Urfa müteşebbis kurulu başkanı Celal Aksoy, MP’de veya diğer partilerde ülke menfaatine faydalı işlerde bulunamayacağı kanaatiyle partisinden istifa etti.⁹⁸⁷ Bu istifadan kısa bir süre sonra MP Urfa il teşkilatı 13 Aralık 1951 tarihli toplantısında parti tüzüğününün 102. maddesi uyarınca feshedildi. Merkez, Birecik ve Bozova ilçe teşkilatları yeni bir il teşkilatı kuruluncaya kadar genel merkeze bağlandılar. Bu üç ilçe teşkilatının başkanlıklarına Genel Başkan Vekili Osman Nuri Köni tarafından Abdullah Edip Erdem atandı.⁹⁸⁸

Parti içinde bu sarsıntı yaşanırken MP’nin şube binası, genellikle bayanlara hizmet veren Serçe hamamının hemen yanında olduğu için tepkilere sebep oldu.⁹⁸⁹ Tepkiler üzerine şube başka bir yere taşındı.⁹⁹⁰

Merkez teşkilatında bir değişim süreci yaşanırken MP il başkanlığından bir heyet Siverek’te bir şube açma girişiminde bulundu.⁹⁹¹ 4 Mayıs 1952’de merasimle Siverek şubesi açıldı.⁹⁹² Şubenin açılmasıyla yeniden atağa geçen MP Genel Kurul Üyeleri, 7 Mayıs’ta Siverek’e, 8 Mayıs’ta Urfa’ya gelerek temaslarda bulundu. MP Genel Kurul Üyeleri, Enis Akaygen, Ahmet Tahtasız ve Nurettin Bornovalı’dan oluşuyordu. 5 Mayıs’ta partilerinin Diyarbakır il kongresine katıldılar.⁹⁹³ Tüm bu çabalar sonuçsuz kaldı. MP’nin 8 Temmuz 1953’te kapatılması üzerine partinin illerdeki faaliyetleri de sona erdi.⁹⁹⁴

2.1.5. Müstakilleri Destekleme Cemiyeti Urfa Teşkilatı

5 Nisan 1950’de İstanbul’da İsmail Hami Danişmend önderliğinde Müstakiller Birliği adıyla siyasî oluşum kuruldu.⁹⁹⁵ Bu oluşum Urfa’da gelişmekte

⁹⁸⁶ Akgün, 15 Ağustos 1950, Sayı: 1665.

⁹⁸⁷ Akgün, 25 Eylül 1951, Sayı: 1771.

⁹⁸⁸ Akgün, 5 Ocak 1952, Sayı: 1836.

⁹⁸⁹ Urfaninsesi, 18 Şubat 1952, Sayı: 53.

⁹⁹⁰ Urfaninsesi, 20 Şubat 1952, Sayı: 54.

⁹⁹¹ Urfaninsesi, 30 Nisan 1952, Sayı: 74.

⁹⁹² Urfaninsesi, 7 Mayıs 1952, Sayı: 76.

⁹⁹³ Urfaninsesi, 23 Nisan 1953, Sayı: 186; Demokrat Urfa, 6 Mayıs 1953, Sayı: 330

⁹⁹⁴ Pancaroğlu, *Yakın Tarihimizde Millet Partisi Olgusu (1948-1977)*, 48.

⁹⁹⁵ Caner Sancaktar, “Türkiye’de Çok Partili Rekabetçi Siyasetin Doğuşu: Siyasal Değişimin İç ve Dış Dinamikleri,” *Bilge Strateji*, 4/7, (2012), 50; Mehmet Önder Duran, *İsmail Hami Danişmend’in*

olan muhalefete ivme kazandırdı.⁹⁹⁶ Urfa şubesi 31 Mart 1954 saat 19.15'te Camikebir Mahallesi 5 nolu evde açıldı. Şube başkanlığına Musa Kazım Yazgan, başkanvekilliğine Necdet Açıanal seçildi.⁹⁹⁷ Açılıştta, DP eski Suruç, Birecik ve Siverek üyeleri ve Necdet Açıanal hazır bulundular. Açıanal, açış konuşmasında, DP il teşkilatını ve genel merkezi eleştirdi.⁹⁹⁸ Urfa merkezde teşkilatlanma sağlayan cemiyet, Suruç'ta bir şube açtı. Başkanlığa Ömer Yüksel, üyeliklere ise Osman Alptekin, İzzet Yüksel, Sabri Kılıç, Abdi Çınar, Emin Yıldız ve Abdi Binici seçildi. Suruç DP teşkilatı bütün üyeleriyle MDC'ye geçti.⁹⁹⁹

1957 seçimlerinde DP'den aday gösterilmeyen Musa Kazım Yazgan ve 7 kişi bağımsız aday oldular. İl Seçim Kurulu MDC'nin desteklediği aday listesini ilan etti. Eczacı Musa Kazım Yazgan, Edebiyat Öğretmeni Nahit Kemal Toker, Edebiyat Doktoru Şükrü Güllüoğlu, Mühendis Necdet Açıanal, Çiftçi Ömer Yüksel, Çiftçi Halit Gülpınar, Avukat Halil Belkis, Osmanpaşazade Halil Gürmen bağımsız aday oldular.¹⁰⁰⁰ MDC'nin adayları Urfa'da rağbet gördü. Özellikle Yazgan, Urfalılar tarafından desteklenmekteydi. Bağımsızlar hızlı bir şekilde halkın teveccühünü kazanınca, seçilmemeleri yönünde DP teşkilatının girişimleri oldu.¹⁰⁰¹ DP'nin bu atakları karşısında MDC Urfa şubesi, Fikri Demirel başkanlığında kongreler yaparak etkinlik alanını genişletmeye çalışıyordu. 16-19 Şubat 1955 tarihleri arasında Urfa merkez ve ilçelerinde olağan kongrelerin yapılması kararlaştırıldı. Ancak ciddi bir varlık gösteremeyen oluşumun Urfa'da ömrü uzun olmadı ve 1957 seçimlerinin ardından teşkilatın faaliyetleri sona erdi.¹⁰⁰²

Milliyet Gazetesi Yazıları (1950-1952), (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014), 47.

⁹⁹⁶ Akgün, 14 Nisan 1950, Sayı: 1634.

⁹⁹⁷ Urfaninsesi, 3 Nisan 1954, Sayı: 299.

⁹⁹⁸ Urfaninsesi, 3 Nisan 1954, Sayı: 299.

⁹⁹⁹ Urfaninsesi, 3 Nisan 1954, Sayı: 299.

¹⁰⁰⁰ Akgün, 17 Nisan 1954, Sayı: 2212. : Yeni Urfa, 31 Mart 1954, Sayı:132.

¹⁰⁰¹ Yusuf Demirkol'dan 27 Mart 2019 tarihinde gelen mektup.

¹⁰⁰² Akgün, 1 Şubat 1955, Sayı: 2299.

2.1.6. Türkiye Köylü Partisi-Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi Urfa Teşkilatı

Merkezi Ankara’da olan Türkiye Köylü Partisi¹⁰⁰³ Anadolu milliyetçiliğinin önemli şahsiyeti olan Remzi Oğuz Arık başkanlığında 19 Mayıs 1952’de kuruldu.¹⁰⁰⁴ Parti DP’ye karşı etkin bir muhalefet sergilemek amacıyla, Cumhuriyetçi Millet Partisi’yle ortak bir politika gütmeye yöntemini tercih etti. CMP Genel Başkanı Osman Bölükbaşı¹⁰⁰⁵ ile TKP Genel Başkanı Tahsin Demiray İstanbul’da 15 Ekim 1958’de bir araya gelerek iki partinin birleşme protokolünü imzaladılar. Bu birleşimle Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi kuruldu.¹⁰⁰⁶

TKP’nin Urfa il teşkilatı 13 Ocak 1953’te kuruldu. Parti il başkanı seçilen Reşit Cihanbeyli (Yazan), Eski Topçu Hanı 1 nolu odada faaliyete başladı.¹⁰⁰⁷ Reşit Cihanbeyli, seçim öncesi faaliyetlerini hızlandırıp, 1954 milletvekili seçimlerinde partisinden aday olmak isteyenlere çağrı yaparak, hal tercümesi ile başvuruların başladığını ilan etti.¹⁰⁰⁸

Müşterek bir muhalefetin sonuçları tarafları tatmin etmemiş olacak ki CMP Genel Başkanı Osman Bölükbaşı’nın Urfa’ya gelerek bir teşkilat kuracağı haberi üzerine, böyle bir muhalif hareketin Urfa’dan destek bulması halinde iktidardaki DP’nin bakış açısının olumsuz yönde değişeceği haberleri Urfa basımına yansdı.¹⁰⁰⁹

TKP de CMP’den ayrı Urfa’da teşkilat kurma çabalarını hızlandırdı.¹⁰¹⁰ TKP il başkanı Reşit Cihanbeyli, kısa zamanda Suruç, Bozova, Hilvan ve Viranşehir ilçe teşkilatı kurmayı başardı.¹⁰¹¹

CMP Kırşehir Milletvekili Tahir Taşer ve Mehmet Mahmutoğlu teşkilat kurulması için Urfa’ya geldi. Yetki verilen Mühendis Ali Güner ve Avukat Fuat

¹⁰⁰³ Türkiye Köylü Partisi, *Gaye, Prensipler, Tüzük, Program, Beyanname*, (İstanbul: Türkiye Basımevi, 1952), 7.

¹⁰⁰⁴ Mehmet Pınar, “Anadoluculuk Ekseninde Türkiye Köylü Partisi (1952-1958)”, *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 37, (2017), 322.

¹⁰⁰⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Köksal, *Türk Siyasî Hayatında Osman Bölükbaşı*, (Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004)

¹⁰⁰⁶ Zeki Özdemir, *1965-1969 Yılları Arasında Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi*, (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007), 68.

¹⁰⁰⁷ Demokrat, 13 Ocak 1953, Sayı: 17.

¹⁰⁰⁸ Urfaninsesi, 25 Mart 1954, Sayı: 296.

¹⁰⁰⁹ Demokrat Urfa, 6 Temmuz 1954, Sayı: 486.

¹⁰¹⁰ Yeni Urfa, 10 Ekim 1955, Sayı: 262.

¹⁰¹¹ Yeni Urfa, 21 Ekim 1955, Sayı: 265.

Bucak ve diğer partililerle görüştüler. İl teşkilatı idare heyetine Ali Güner, Faik Bucak, Ethem Ethemoglu, Aziz Aybar, Manifaturacı M. Yaşar, Mehmet Bozkuyu ve tüccar Halil Bucak seçildiler. Ali Güner il başkanı oldu. Taşer ve Mahmutoğlu Urfa'da vazifelerini tamamladıktan sonra Mardin'e gittiler.¹⁰¹²

CMP, Hilvan'da teşkilat kurdu. 28 Temmuz 1957'de yapılan toplantı ile idare heyeti oluşturuldu. Ali Bucak, Abdulkadir Güzel, İbrahim Sincar, Bedri Şentak, Sefer Güleç, Mustafa Şenel, Ali Özbek, Mustafa Aybar, Abuzer Güzellik ve Kara İlyas idare heyetini oluşturan isimlerdi.¹⁰¹³ CMP Urfa merkez teşkilatı da kuruldu. 9 kişilik kurucu kadronun 5'i eski DP'li, 4'ü ise eski CHP'liydi.¹⁰¹⁴ CMP Urfa il teşkilatı, başkan, başkanvekili ve idare heyeti Viranşehir'e giderek parti teşkilatı ile görüştü ve Avukat Fuat Bucak'ın girişimleriyle pek çok üye kaydı yapıldı.¹⁰¹⁵

Teşkilatlanma sürecinin başarılı geçmesinin ardından CMP genel merkezi, 11. Dönem milletvekili seçimlerinde 2'si Urfa'dan 7'si merkezden olmak üzere 9 kişilik milletvekili adayı ile seçime girme kararı aldı. Bu esnada CHP ile ittifak çalışmaları müspet netice vermedi.¹⁰¹⁶

9 Kasım 1958'de CMP Urfa il kongresi İnci Sinemasında yapıldı. Kongre başkanlığına Viranşehir avukatlarından Cuma Kıran seçildi. Ardından delegeler söz alarak, CHP ve DP'yi eleştiren konuşmalar yaptılar. Söz alan CMP Urfa başkanvekili Avukat Fuat Bucak, CMP ve KP'nin birleşme kararının zaruretten kaynaklandığını belirtti.¹⁰¹⁷ CMP il teşkilatında değişiklikler yaptı. İl başkanlığına mühendis Ali Güner, başkanvekilliğine Fuat Bucak, kâtipliğe Sıtkı Öncel, muhasipliğe Aziz Şelli, üyeliklere Avukat Kemal Badıllı, Sinan Oturakçı, Bozan Kayar, H. Cahit Us, Halil Bucak, Avukat Ethem Ethemoglu ve M. Bozkaya seçildiler.¹⁰¹⁸ Daha sonra CMP Urfa il başkanı Ali Güner Gaziantep'e taşındığı için istifa etti.¹⁰¹⁹

¹⁰¹² Urfaninsesi, 19 Mayıs 1957, Sayı: 608.

¹⁰¹³ Urfaninsesi, 30 Temmuz 1957, Sayı: 622.

¹⁰¹⁴ Urfaninsesi, 2 Ağustos 1957, Sayı: 623.

¹⁰¹⁵ Urfaninsesi, 29 Ekim 1958, Sayı: 717.

¹⁰¹⁶ Urfaninsesi, 8 Ekim 1957, Sayı: 639.

¹⁰¹⁷ Urfaninsesi, 11 Kasım 1958, Sayı: 721

¹⁰¹⁸ Urfaninsesi, 14 Kasım 1958, Sayı: 722.

¹⁰¹⁹ Urfaninsesi, 16 Haziran 1959, Sayı: 769.

CMP Genel Başkanı Osman Bölükbaşı, 14 Eylül 1959'da Urfa'ya geldi.¹⁰²⁰ İlk önce Birecik'te il başkanı Faik Bucak ve partililerce karşılandı. Ardından Suruç ve Aligör'de mola verdi. Bediüzzaman mevkiinde pek çok partili tarafından karşılandı. 15 Eylül 1959'da Türkmen Sineması salonunda il kongresine katıldı. Burada yaklaşık 3 saat konuştu. Konuşmasında iktidarı eleştirdi. Kongrede il başkanı Faik Bucak kongre binası temininde yardımcı dokunan DP il başkanına teşekkür etti. İl idare seçiminde, Faik Bucak başkanlığa, Ethem Ethemoğlu, Bozan Kaya, Halil Bucak, Aziz Aybar, Hüseyin Cahit Us, Halil Bozkoyun, Şükrü Baziki, Müslüm Cengiz üyeliklere seçildiler.¹⁰²¹ Samsat Kapı önünde büyük bir kalabalıkla karşılanan Bölükbaşı, il başkanlığına geçti. Sonraki gün Dört Yol Kahvesinde konuşma yaptı.¹⁰²² Bölükbaşı'nın Urfa'ya geldiği esnada karşılayanların sayısındaki abartılı rakamlar karşısında Vali Yardımcısı Hasan Günay müdahalede bulunarak, karşılayanların 1000 kişi değil en fazla 150-200 kişi olduğunu, kongreye katılanların 1500 kişi değil en fazla 900 kişi olduğunu kamuoyuyla paylaştı.¹⁰²³

CMKP Urfa il teşkilatı ilçelerde teşkilat kurmak çabalarını artırdı. Suruç'ta parti DP ve CHP'den istifa eden 11 kişi ile kuruldu. Bozova ve Siverek'te çalışmalar hızlı ilerliyordu.¹⁰²⁴ CKMP Urfa il başkanlığı, binasından taşındı. Yeni yerleri Ulu Cami yanındaki Reşit Nacar'ın evi idi.¹⁰²⁵ 1950-1960 yılları arasında Urfa'da etkili olamayan CKMP, Alparslan Türkeş başkanlığında adını değiştirerek 1969 yılında Milliyetçi Hareket Partisine dönüştürüldü.¹⁰²⁶

2.1.7. Hürriyet Partisi Urfa Teşkilatı

10. dönem DP Urfa milletvekili Muzaffer Timur, TBMM'de görüşülen "Basına İspat Hakkının Tanınması" tasarısına destek verince, 9 milletvekiliyle beraber DP'den ihraç edildi, 10 milletvekili de istifa etti. Muzaffer Timur'dan başka ihraç edilenler, Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu (Manisa), Ekrem Hayri Üstündağ

¹⁰²⁰ Urfaninsesi, 15 Eylül 1959, Sayı: 789.

¹⁰²¹ Demokrat Urfa, 18 Ağustos 1959, Sayı: 1019.

¹⁰²² Akgün, 15 Eylül 1959, Sayı: 2679.

¹⁰²³ Demokrat Türkiye, 14 Eylül 1959, Sayı: 59.; Demokrat Türkiye, 17 Eylül 1959, Sayı: 60.

¹⁰²⁴ Urfaninsesi, 20 Ekim 1959, Sayı: 796.

¹⁰²⁵ Urfaninsesi, 19 Aralık 1959, Sayı: 810.

¹⁰²⁶ Pelin Ayal Musil, "Milliyetçi Hareket Partisi: İdeoloji, Örgüt ve Güncel Söylemler," *Türkiye'de Siyasi Partiler ve Seçimler*, ed. Edip Asaf Bekaroğlu, 1. bs. (İstanbul: Vadi Yayınları, 2015), 2. Ss 1-18; Özdemir, *1965-1969 Yılları Arasında Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi*, 100.

(İzmir), Saffettin Karanakçı (Çanakkale), Ragıp Karaosmanoğlu (Diyarbakır), İsmail Hakkı Akyüz (Tekirdağ), Behçet Kayaalp (Burdur), Ziyad Ebuzziya (Konya) ve Sebahattin Çıracıoğlu (Bursa) idi. Fethi Çelikbaş (Burdur), Kasım Küfrevi (Ağrı), Muhlis Bayramoğlu (Ankara), Ekrem Ali Can (Sakarya), Turan Güneş (Kocaeli), Şeref Kamil Mengü (Ankara), Mustafa Ekinci (Diyarbakır), İbrahim Öktem (Bursa), Raif Aybar (Bursa) ve Enver Güreli (Balıkesir) istifa ettiler.¹⁰²⁷ DP'den kopan bu 19 milletvekili ile TKP temasa geçtiyse de sonuç elde edemedi.¹⁰²⁸ 19'lar grubunun gösterdiği çabalar sonucunda.¹⁰²⁹ 20 Aralık 1955'te Hürriyet Partisi kuruldu. Ekrem Hayri Üstündağ partinin ilk başkanı seçildi. Üstündağ'ın birtakım sebeplerden dolayı geri çekilmesiyle Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu genel başkan oldu.¹⁰³⁰ Yeni kurulan HP'ye TBMM'de oda verilmemesi üzerine CHP grubu kendilerine ait bir odayı verdi.¹⁰³¹

Basın kanununa verdiği destekten dolayı DP'den ihraç edilen ve HP kurucularından Urfa milletvekili Muzaffer Timur, bir yazı yayımladı; *“Bu kanun tabiri caizse hürriyetin yaşamak için muhtaç olduğu davadır. Buna itiraz, basına pranga vurmaktır. Matbuata ağır takitler koymaya sevk eden amiller aşikârdır. İktisat faaliyetleri iflas halindedir. İktidarın seçim şansı zayıflamaktadır. Onların şansı artık seçim kanunu kendi şanslarına göre ayarlamaktan ibarettir. Bu teşebbüs beyhudedir. Zira, Atatürk'ün dediği gibi “kalem daima kılıca galip gelir.”*¹⁰³² 10. dönem eski DP Urfa ve yeni HP milletvekili Feridun Ergin, hayat pahalılığının sorumlusu olarak hükümeti gösterdi. *“İktisat politikalarının gözden geçirilmeli, ceza uygulamalarının ve esnafa yüklenmenin yanlış olur, idari murakabenin etkinleştirilmesi, daha adil bir düzenleme şart olmuştur.”* dedi.¹⁰³³

HP genel kurul üyesi Turan Güneş parti teşkilatı oluşturmayı şu şekilde belirtiyordu; *“Türkiye’de bir parti örgütü nasıl kurulur biliyor musunuz? Bir ile orayı iyi tanıyan bir temsilci gönderilir. İlin ileri gelen tüccar, çiftçi gibi esnafını bulur ve kendilerine o ilde partilerini kurmaları rica edilir. Böylece gece yarısına*

¹⁰²⁷ Urfaninsesi, 21 Ekim 1955, Sayı: 465. : Yeni Urfa, 29 Ekim 1955, Sayı: 267.

¹⁰²⁸ Yeni Urfa, 21 Ekim 1955, Sayı: 265.

¹⁰²⁹ Yeni Urfa, 1 Kasım 1955, Sayı: 268.

¹⁰³⁰ Rıfki Salim Burçak, *On Yılın Anıları (1950-1960)*, 1. bs. (Ankara: Nurol Matbaacılık, 1998), 338.

¹⁰³¹ Yeni Urfa, 7 Ocak 1956, Sayı: 280.

¹⁰³² Urfaninsesi, 5 Haziran 1956, Sayı: 519.

¹⁰³³ TBMM Z.C., Dönem 10, Cilt: 11, (Ankara: TBMM Basımevi, 1956), 290. : Yeni Urfa, 18 Mayıs 1956, Sayı: 305.

kadar evlerde toplantılar yapılır. Bazı ileri gelenleri ikna etmek için açık ya da üstü kapalı şekilde milletvekilliği önerilir. Bu sırada diğer partiler içindeki huzursuzluklar değerlendirilir. Ve sonunda ortaya bir heyet çıkar. Bu heyeti görenler “falan kişi girmiş, filanı almışlar, bu partide ümit var derler ya da “filanı almışlar bu parti gelişemez” deyip fikir beyan ederler.”¹⁰³⁴

Güneş’in pek çok anlam taşıyan bu tarifinin de dikkate alınmasıyla, HP’nin Urfa’da bir teşkilat kurma girişimleri başladı.¹⁰³⁵ HP Genel Başkanı Fevzi Lütüf Karaoğlu, DP’den ihraç edilen Urfa milletvekili Feridun Ergin, Diyarbakır milletvekili Mehmet Ekinci 29 Mart 1957’de Urfa’ya geldiler. Park Oteline yerleşen parti kurucuları Urfa’da bir teşkilat kurmak için çalışmalarına başladılar.¹⁰³⁶ Çalışmalar sonucu kurulan, HP Urfa il teşkilatı 23 Ekim 1957’de Saraç Pazarı’nda miting yaptı. Mitingde Avukat Fikret Karakoyunlu konuşma yaptı.¹⁰³⁷ Teşkilatın gelişme gösterdiği esnada, HP Siverek ilçe başkanı Fikret Karakoyunlu vefat etti. 1946’da siyasete DP ile başlayan Karakoyunlu, Fethiye, Cizre, Lice, Bayburt, Uşak ve Çorlu kaymakamlığı yapmıştı. DP Eminönü ilçe başkanlığı ve il teşkilatı üyeliklerinde bulunmuştu.¹⁰³⁸

Kısa bir ömür süren HP pek çok ilde olduğu gibi Urfa’da da ciddi bir varlık gösteremedi. 24 Kasım 1958’de toplanan HP kongresinde alınan kararlarla CHP’ye iltihak edildi. Partinin az bir kısmı ise tekrar DP’ye döndü.¹⁰³⁹

2.2. URFA’DA SEÇİMLER

8. Dönem Urfa milletvekili Razi Soyer 20 Mayıs 1949’da vefat etti.¹⁰⁴⁰ İçişleri Vekâleti, Soyer’in vefatının ardından 4918 sayılı kanunun 32. maddesi uyarınca yeniden seçim yapılmasını Urfa valiliğine tebliğ etti.¹⁰⁴¹ Valiliğin girişimleriyle seçim süreci başladı. Boş bulunan bir milletvekilliğine sadece CHP başvuru yaptı. CHP’den milletvekili olmak isteyen adaylar Şükrü Güllüoğlu, Kemal

¹⁰³⁴ Turan Güneş, *Türk Demokrasininin Analizi*, 2. bs. (İstanbul: Agora Kitaplığı, 2009), 126.

¹⁰³⁵ Urfaninsesi, 30 Aralık 1955, Sayı: 482.

¹⁰³⁶ Urfaninsesi, 29 Mart 1957, Sayı: 597. : Yeni Urfa, 30 Mart 1957, Sayı: 357.

¹⁰³⁷ Yeni Urfa, 22 Ekim 1957, Sayı: 391.

¹⁰³⁸ Yeni Urfa, 26 Eylül 1958, Sayı: 446.

¹⁰³⁹ Mustafa Albayrak, *Hürriyet Partisi’nin Türk Siyaset Hayatındaki Yeri ve Önemi*, <http://www.atam.gov.tr/wp-content/uploads/3-MUSTAFA-ALBAYRAK.pdf>

¹⁰⁴⁰ Urfapostası, 24 Mayıs 1949, Sayı: 47.

¹⁰⁴¹ Urfapostası, 6 Eylül 1949, Sayı: 75.

Edip Kürkçüoğlu, Halil Yetkin ve Hasan Oral idi.¹⁰⁴² 16 Ekim 1949 Pazar günü yapılan ara seçimle 75.279 oy alan CHP adayı Hasan Oral milletvekili seçildi.¹⁰⁴³

2.2.1. Urfa'da 9. Dönem Milletvekili Seçimleri

1950 seçimleri, Türk demokrasi tarihinde önemli bir dönüm noktası oldu. O zamana kadar siyaset seçkinlerin işiydi; iktidar ya da bürokrasi içinde devredilir ya da sayıları yüz yüze pazarlığa elverecek kadar az olan burjuvalarla paylaşıldı. Bu seçimle halk kendini ifade etmek için müthiş bir fırsat yakaladı.¹⁰⁴⁴ 9. Dönem milletvekili seçimleri tüm Türkiye'de olduğu gibi Urfa'da heyecanla karşılandı. Çünkü CHP karşısında dört yıllık bir mazisi olan muhalefet partisi DP, artık ciddi bir rakipti. 14 Mayıs 1950 seçimleri öncesi basında Urfa'da seçimlerin huzur ve refah içinde gerçekleşmesi telkinleri yapıldı. Muhalefet partisi DP'nin din-siyaset ilişkisine hassasiyet göstermemesi basının tepkisini çekti.¹⁰⁴⁵ Ayrıca herkesin seçme hakkını kullanması ve buna saygı gösterilmesine dikkat çekildi.¹⁰⁴⁶

Tek parti döneminde valilerin siyasete etki etme çabaları¹⁰⁴⁷ Urfa'da da görüldü. Urfa valiliğine ikinci kez atanan Halis Bilaloğlu, Urfa belediye meclisine hitabında: “*Urfa'nın çevre illere göre daha çabuk gelişeceğini, Marshall Planı çerçevesinde ziraatın gelişeceğini, karayollarının onarılacağını, Birecik'e bir köprü yapılacağını, ABD Başkanının Fırat-Dicle arası sulama sistemleriyle Harran Ovası'nın sulanacağını, fakir halka kömür dağıtılacağını*” belirtti.¹⁰⁴⁸ Valinin – haliyle iktidarın- bu söylemleri, seçim öncesine denk gelmesi tesadüf değildi.

Bu esnada seçim sistemiyle alakalı tartışmalar devam ediyordu. Yeni seçim kanunu TBMM'de kabul edildi.¹⁰⁴⁹ Yeni yapılan seçim kanununun her türlü müspet neticeye haiz olarak, eşitliğin temsilinde etkili olması heyecan uyandırdı.¹⁰⁵⁰ Urfa valiliği, 5545 sayılı Milletvekili Seçim Kanununa göre Urfa merkez seçmen

¹⁰⁴² BCA, 490-1-0-0-/324-1340-1. Tarih: 28.09.1949; Urfapostası, 23 Eylül 1949, Sayı: 80. : Yenilik, 17 Eylül 1949, Sayı: 1112.

¹⁰⁴³ Yenilik, 19 Ekim 1949, Sayı: 1120.

¹⁰⁴⁴ Çağlar Keyder, *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*, 19. bs. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2014), 147.

¹⁰⁴⁵ Akgün, 7 Şubat 1950, Sayı: 1616.

¹⁰⁴⁶ Akgün, 3 Mart 1950, Sayı: 1623.

¹⁰⁴⁷ 18 Haziran 1936 tarihinde CHP Genel Başkanvekili İsmet İnönü'nün talimatıyla, valiler CHP il başkanlığı vazifesini de üstlendiler. İsmet İnönü. İsmet İnönü, *Konuşma, Demeç, Makale, Mesaj ve Söyleşiler*, 1. bs. (Ankara: TBMM Yayınları, 2003), 207.

¹⁰⁴⁸ Akgün, 10 Şubat 1950, Sayı: 1617.

¹⁰⁴⁹ Yenilik, 18 Şubat 1950, Sayı: 1151.

¹⁰⁵⁰ Akgün, 17 Şubat 1950, Sayı: 1619.

kütüklerine kayıtların 6 Mart 1950'den itibaren başlanacağını duyurdu. Seçmen kütüklerine mahalleleri itibariyle, sokak ve kapı numarasına göre 22 yaşını doldurmuş, bütün aile fertleri ve 3 aydan beri o hanede yaşayan bütün vatandaşlar yazıldı.¹⁰⁵¹ TBMM 24 Mart'ta seçimi yenileme kararı verdi.¹⁰⁵² Seçimlerin 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılması kararlaştırıldı.¹⁰⁵³ Milletvekili seçilerinde vatandaşların oy kullanabilmesi için seçmen kartları muhtarlar tarafından dağıtıldı. Aksaklık yaşanmaması adına vatandaşların da seçmen kartı dağıtımında hassas davranılması için önlemler alındı.¹⁰⁵⁴

Seçim öncesi Urfa'da bir partiden diğer bir partiye geçişlerin basın yoluyla ilan edilmesi geleneği yaygındı. Akçakale'de DP istifaları yaşandı. Terzi Mehmet ve Güler Şahin, Hamamcı Bekir DP'den istifa ederek CHP'ye üye oldular.¹⁰⁵⁵ Urfa'nın önemli simalarından Hacı Abdurrahman Buluntu 30 Nisan 1950'de CHP'ye kaydoldu.¹⁰⁵⁶

Seçmen kütükleri çeşitli mahallelerde asılarak halka duyuruldu: Gümüşkuşuk Mahallesi kütüğü 10.03.1950 tarihinde Ömeriye camisi kapısına, Göller Mahallesinin kütüğü 10.03.1950 tarihinde Hasan Paşa Camisi kapısına, Kendirci Mahallesi kütüğü 10.03.1950 tarihinde Harran Kapısı pazaryerine, Sumeydanı Mahallesi kütüğü 10.03.1950 tarihinde Kadioğlu camisi kapısına, Karakoyunlu Mahallesi kütüğü 11.03.1950 tarihinde Hekimdede Camisi kapısına, Bıçakçı Mahallesi kütüğü 11.03.1950 tarihinde Bıçakçılı meydanına, Beykapısı Mahallesi kütüğü 11.03.1950 tarihinde Karamusa Camisi kapısına, Eskisaray Mahallesi kütüğü 11.03.1950 tarihinde Belediye dairesi önüne, İnönü Mahallesi kütüğü 11.03.1950 tarihinde Kamberiye Camisi kapısına, Kurtuluş Mahallesi kütüğü 11.03.1950 tarihinde Tuzeken Camisi kapısına, Türkmeydanı Mahallesi kütüğü 11.03.1950 tarihinde Hal pazarına, Pınarbaşı Mahallesi kütüğü 11.03.1950 tarihinde Dabakhane Camisi kapısına, Tepe Mahallesi kütüğü 11.03.1950 tarihinde Arabî Camisi kapısına, Ulucami Mahallesi kütüğü 11.03.1950 tarihinde Mahkeme önüne, Atatürk Mahallesi

¹⁰⁵¹ Akgün, 3 Mart 1950, Sayı: 1623.

¹⁰⁵² TBMM Z.C., Devre: 8, Cilt: 25, (Ankara: TBMM Basımevi, 1950), 1107; Akgün, 17 Mart 1950, Sayı: 1627. .

¹⁰⁵³ Akgün, 28 Mart 1950, Sayı: 1630.

¹⁰⁵⁴ Akgün, 5 Mayıs 1950, Sayı: 1640.

¹⁰⁵⁵ Akgün, 3 Mart 1950, Sayı: 1623.

¹⁰⁵⁶ Akgün, 5 Mayıs 1950, Sayı: 1640.

kütüğü 11.03.1950 tarihinde Hacıbekir Camisi kapısına, Kalaboynu Mahallesi kütüğü 11.03.1950 tarihinde Eyyübiye Camisi kapısına asılarak hakla duyuruldu.¹⁰⁵⁷

Seçmen kayıt işleri devam ederken, Urfa Valiliğince seçimlerinin sağlıklı yürütülebilmesi için oy kullanma günü umumî eğlence yerlerinin kapalı olması, alkollü içki satışı yasaklanması, kolluk kuvvetleri hariç silah ve kesici aletler taşınmaması; bu hususlara riayet etmeyenler hakkında cezaî işlem uygulanması kararlaştırıldı.¹⁰⁵⁸

Seçim tarihinin yaklaşmasıyla miting süreçleri başladı. Urfa CHP milletvekili Esat Tekeli seçim propagandasında, “*muhalefetin iktidar deneyimi olmadığı için bir hesap verme zorunluluğu olmadığı ve CHP'nin hesap verebilecek işler yaptığını*” söyledi. “*Urfa Lisesi CHP döneminde yapıldı. Ayrıca Urfa-Diyarbakır ve Urfa-Mardin karayolu iyileştirmesi ve Birecik üzerinde 700 metrelik köprü inşaatına 1950 yılında başlanacağını*” söyledi.¹⁰⁵⁹ DP'nin seçim propagandasında dini alet ettiğini ileri süren Tekeli “*...laiklik anayasamızda mevcuttur. Ona göre din ve devlet işleri birbirinden ayrılır. Din kul ile Allah arasında kalması gereken bir şeydir. Dinin siyasete konu edilmesi doğru bir şey değildi...*”¹⁰⁶⁰

Urfa Müftüsü Hasan Açıanal'ın CHP mensuplarının dinsiz olduğu yönündeki haberlerine karşı CHP Urfa il başkan yardımcısı Müslüm Alpan, müftünün böyle bir şey söylenmediğine dair bir tekzip talep etti.¹⁰⁶¹ 9 Mayıs 1950 tarihinde Hasan Açıanal böyle bir söylemde bulunmadığını, bu yalan haberin CHP mensuplarınca çıktığını belirterek şu ifadeyi ekledi: “*CHP ülke için hayırlı bir parti değildir*”.¹⁰⁶² CHP il teşkilatından Müslüm Hayırlı'ya göre, Hasan Açıanal'ın oğlunun DP'den aday olmasıyla, müftünün söyledikleri ile uyuşuyordu.¹⁰⁶³ Açıanal'ın ikinci cevabı da hemen aynı muhteviyatla, Hayırlı'nın “*siyaset yerine ticaretle meşgul olmasını faydalı bulduğunu*” söyledi.¹⁰⁶⁴

¹⁰⁵⁷ Akgün, 17 Mart 1950, Sayı: 1627.

¹⁰⁵⁸ Akgün, 28 Nisan 1950, Sayı: 1638.

¹⁰⁵⁹ Akgün, 14 Nisan 1950, Sayı: 1634.

¹⁰⁶⁰ Akgün, 25 Nisan 1950, Sayı: 1637.

¹⁰⁶¹ Akgün, 5 Mayıs 1950, Sayı: 1640.

¹⁰⁶² Akgün, 9 Mayıs 1950, Sayı: 1641.

¹⁰⁶³ Akgün, 12 Mayıs 1950, Sayı: 1642.

¹⁰⁶⁴ Akgün, 26 Mayıs 1950, Sayı: 1644.

CHP Urfa il teşkilatı, genel merkeze DP'nin Urfa'daki durumu, muhtemel adaylar ve adayların kişisel özellikleriyle ilgili bilgiler verdi. Bu bilgiler doğrultusunda genel merkezin, seçim propagandası için il teşkilatını yönlendirmeleri oldu.¹⁰⁶⁵

9. Dönem CHP Urfa milletvekili adaylığına başvuranlar ise şu şekildeydi: Şükrü Güllüoğlu, Vasfi Gerger, Şekip Süelkan, Amil Artus, Esat Tekeli, Suut Kemal Yetkin, Musa Kazım Yazgan, Süreyya İnan, Zeki Anlagan, Halil Yükselsin, Atalay Akan, Osman Ağan, Hasan Oral, Aziz Gökkan, Halil Fahri Gürmen ve Mithat Kürkçüoğlu.¹⁰⁶⁶ Başvuran bu adayların içinde kesin listeye kimlerin seçileceği hususu merak ediliyordu. Bu ve benzeri sebeplerden dolayı seçim öncesi CHP teşkilatında fikir ayrılıkları meydana çıktı. İl Genel Meclisi Üyesi C. N. Kürkçüoğlu başta olmak üzere, N. Kürkçüoğlu, Yenilik gazetesi sahibi Celal Özbek, Emin Oruç, Emin Kürkçüoğlu, Suphi N. Kürkçüoğlu, Ömer Kürkçüoğlu, İsmail Kürkçüoğlu, Bekir Kürkçüoğlu, Fazıl Edip Kürkçüoğlu 25 Mart 1950 tarihli dilekçelerinde ülke menfaatlerinden çok şahsî menfaatleri ön planda tuttuğu gerekçesiyle, partiden istifa ettiler.¹⁰⁶⁷

2.2.1.1. Urfa'da 9. Dönem Milletvekili Seçim Sonuçları

Urfa'da 14 Mayıs 1950 seçimlerinde¹⁰⁶⁸ DP birinci parti oldu¹⁰⁶⁹ Kayıtlı 122.703 seçmenden % 88,7'sini oluşturan 108.828 kişi oy kullandı. CHP, bu seçmenlerden 51.924 oy aldı. Bu oran, genel oyun %48,1'ine tekabül ediyordu. DP ise seçmenlerden 55.959 oy aldı. Bu oran, genel oyun % 51,9'una tekabül ediyordu. Bu sonuca göre DP 6, CHP 1 milletvekili çıkardı.¹⁰⁷⁰ 1917 İstanbul doğumlu Feridun Ergin 56.548, 1897 Urfa doğumlu Ömer Cevheri¹⁰⁷¹ 56.478, 1919 Urfa doğumlu Celal Öncel 56.464, 1917 Urfa doğumlu Necdet Açıanal 56.456, 1917 Birecik

¹⁰⁶⁵ BCA, 490-01/443-1831-1-9. Tarih: 11.01.1947

¹⁰⁶⁶ BCA, 490-1-0-0/341-1427-2. Tarih: 27.02.1950

¹⁰⁶⁷ BCA, 490-1-0-0/451-1857-5. Tarih: 25.03.1950

¹⁰⁶⁸ 14 Mayıs 1950 seçimlerinin ardından Urfa'da birtakım asayiş sorunları yaşandı. Kazanan ve kaybeden taraflar arasında bir mücadele devam etti. Hatta ölümlü olayların yaşandığını CHP il teşkilatı, genel merkeze 22 Mayıs 1950'de rapor etti. BCA, 490-01/459-1887-3. Tarih: 22.05.1950

¹⁰⁶⁹ Ahmet İlyas, "1950 Seçimlerinin Urfa'ya Yansıması", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 37, (2015), 345.

¹⁰⁷⁰ TÜİK, *Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011*, (Ankara: TÜİK Matbaası, 2012), 88.

¹⁰⁷¹ Ömer Cevheri, milletvekili iken 18 Kasım 1952'de vefat etti. BCA, 030-10/77-514-27. Tarih: 28.01.1953

doğumlu Feridun Ayalp 56.425, 1894 Urfa doğumlu Reşit Kemal Timuroğlu 56.149 oyla DP'den, 1906 Siverek doğumlu Hasan Oral ise 53.795 oyla¹⁰⁷² 9. Dönem CHP'den Urfa milletvekili seçildi.¹⁰⁷³ Urfa'da seçilen milletvekillerinin, mensubu olduğu aşiretlerle ilgili şunlar söylenebilir; Ömer Cevheri, Şeyhanlı aşiretinin önde gelen isimlerinden birisiydi. Zorunlu iskân kanununa tabi tutulan Ömer Cevheri,¹⁰⁷⁴ 1940'ların başında Urfa'ya dönmüş, bir müddet CHP Urfa il teşkilatında bulunduktan sonra 1946 yılında DP'ye geçmiştir. Celal Öncel, Öncel aşiretinin reisiydi. CHP'nin tek milletvekili Hasan Oral ise Bucak aşiretinin mensubuydu.¹⁰⁷⁵ 18 Mayıs 1950'de seçilen milletvekilleri Ankara'ya hareket ettiler¹⁰⁷⁶

2.2.2. Urfa'da 10. Dönem Milletvekili Seçimleri

Urfalılar 9. Dönem milletvekili seçimlerine büyük bir katılım gösterdi. Urfalılar böylece demokrasi ve millî iradenin tecellisi noktasında büyük bir katkı sağladı.¹⁰⁷⁷ 14 Mayıs seçimlerinin ardından siyasîlere Urfa için verdikleri sözler hatırlatılarak vaatlerin yerine getirilmesi istendi. Urfa'nın temel ihtiyaçları şu şekilde sıralandı: “*Harran ovasının Fırat Nehri'nden faydalanılarak sulanması, merkez ve ilçeler arası karayolu, işsizliği önlemek için fabrika yapılması idi.*” Vaatlerin tutulmaması sorunu sonraki seçimlere yansiyacaktı.¹⁰⁷⁸ Öyle ki 9. Dönem milletvekillerinde Feridun Ergin kısa zaman içerisinde iktidarın bazı yanlış uygulamalarını hissederek Celal Bayar'a bir mektup yazdı. Yerel ihtiyaçların giderilmesine dikkat çekerek, şunları ifade etti: “...Sizi tarihin şeref zirvesine eriştirecek yol, hükümet tarafından girişilmiş taahhüdlerin fiiliyata inkılap edeceği

¹⁰⁷² Seçim sonuçlarına bakıldığında, milletvekillerinin aldıkları oy miktarlarında bir farklılık tespit edilmiştir. Örneğin Hasan Oral'ın aldığı oy sayısını CHP Urfa İl Teşkilatı 3482 olarak kaydetse de (BCA, 490-0-1/380-1603-3. Tarih: 29.09.1949) seçim mazbatasında oy miktarı 53.795 olarak yazılmıştır. Basın ve milletvekili seçim mazbatalarında alınan oyların toplam sayısı 392.315'tir. Ancak TÜİK verilerine göre 108.828 kişi Urfa'da oy kullandı. TÜİK, *Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011*, 89. 1967 yılı Urfa İl Yıllığına bakıldığında, toplam nüfusun 348.199 olduğu görülüyor. *Urfa 1967 İl Yıllığı*, 93.

¹⁰⁷³ TBMM, Milletvekili Tercüme-i Hal Mazbataları, dosya numaraları 1905, 1904, 1906, 1902, 1903, 1907, 1536.

¹⁰⁷⁴ BCA, 30-18-1-2/113-16-6. Tarih: 27.02.1947

¹⁰⁷⁵ Ahmet İlyas, *Ağa, Aşiret, Siyaset*, 1. bs. (Ankara: Kadim Yayınları, 2016), 181.

¹⁰⁷⁶ Akgün, 19 Mayıs 1950, Sayı: 1643

¹⁰⁷⁷ Akgün, 26 Mayıs 1950, Sayı: 1644.

¹⁰⁷⁸ Akgün, 2 Haziran 1950, Sayı: 1646.

noktadan başlamaktadır...”¹⁰⁷⁹ Ergin’in bu mektubu dikkata alınarak Bayar’a sunuldu.¹⁰⁸⁰

Genel seçimlerin ardından yerel seçimler de dikkat çekiciydi. Akgün gazetesi bu seçimle ilgili anket düzenledi. Belediye meclisinin bir tür TBMM seçimleri olduğu vurgulanarak, bu meclise seçileceklerin belediyeceilikten anlayan, çalışkan ve halkın menfaatlerini düşünen kimselerden olması bekleniyordu.¹⁰⁸¹

Muhtar ve ihtiyar heyeti seçimleri için, i 31 Temmuz 1950 tarihinde Urfa asliye hukuk mahkemesi salonunda lçe seçim kurul üyeleri seçildi.¹⁰⁸² 1950 yılına mahsus muhtar ve ihtiyar heyet seçimi 13 Ağustos’ta, Belediye Meclisi seçimlerinin de 3 Eylül’de yapılması kararlaştırıldı.¹⁰⁸³ 5669 sayılı belediye seçim kanunumca ilçe seçim kurulu oluşturmak için Urfa’da mevcut üç siyasî partiden 1 asıl 2 yedek seçmek için 14 Ağustos Saat 09.00’da Urfa Asliye Mahkemesinde kura çekildi. 4 partinin katılımıyla 13 Ağustos’ta muhtar seçim yapıldı. Seçimde herhangi bir asayiş sorunu yaşanmadı.¹⁰⁸⁴ Muhtar ve ihtiyar heyeti seçimi sonucunda, Kengerli, Segiran ve Kısas köyleri muhtar ve ihtiyar heyetleri, Eyyübiye mahallesinin 7 üyesinin seçimleri adli makamlarca iptal edildi.¹⁰⁸⁵

Urfalılar, 9. Dönem milletvekillerinin ilgisizliğinden dolayı memnun olmadıklarını bildiriyorlardı. Urfanınsesi gazetesinde “Açık Mektup” başlığıyla yayımlanan bir makale aslında her şeyi anlatıyordu; “*Sayın Urfa milletvekillerine; 14 Mayıs 1950 seçimlerinde milletin reyi ile seçildiğinizi iddia ediyorsunuz. Bunun böyle olmadığı kanaatindeyiz. Millet sırf 27 yıllık zulüm ve istibdat partisini yıkmak için oyunu sizlere verdi. O gün için varlığı belli olan hangi parti olsaydı reyini ona verecekti. İddialarının temelinde ise seçilen milletvekillerinden sadece Reşit Kemal Timuroğlu davaya hizmet etmiş, diğerleri ise emek harcamadan vekil oldular. Bugün DP il teşkilatında menfaatlerin çatışmasından dolayı ikilik yaşanmaktadır. Bütün memleket işleri geride kaldı, arabulucuların çabaları da sonuçsuz kaldı. Eğer*

¹⁰⁷⁹ Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Yer: 3/1-, Fihrist No: 7-45. Tarih: 21 Ağustos 1950.

¹⁰⁸⁰ Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Yer: 3/1-5, Fihrist No: 7-44. Tarih: 31 Ağustos 1950.

¹⁰⁸¹ Akgün, 16 Haziran 1950, Sayı: 1650.

¹⁰⁸² Akgün, 28 Temmuz 1950, Sayı: 1661.

¹⁰⁸³ Akgün, 4 Ağustos 1950, Sayı: 1662.

¹⁰⁸⁴ Akgün, 15 Ağustos 1950, Sayı: 1665.

¹⁰⁸⁵ Akgün, 12 Ocak 1951, Sayı: 1704.

memleket menfaatini düşünüyorsanız istifa ediniz. 1954 seçimlerindeki akıbetinizi varın siz tahmin ediniz."¹⁰⁸⁶

10. dönem milletvekili seçimleri aslında DP'nin ilk sınavı olarak kabul edilebilir. Çünkü 1950 seçimlerinde halk, DP'yi tam manasıyla tanımıyordu. Ancak CHP'yi tanıyordu ve bir memnuniyetsizlik söz konusuydu. DP'ye gönül verdiği için dolayı oy verenlerden başka, CHP'ye karşı DP'ye oy verenlerin de varlığı bir gerçektir.¹⁰⁸⁷ 1954 milletvekili seçimlerine kadar halk, DP'nin icraatlarını görebilerek tecrübe kazandı. Böylece halkın, artık daha nitelikli bir değerlendirme yapma fırsatı ortaya çıktı. Yıpranmış taraf bu kez DP iktidarıydı. DP'nin 1950 seçimlerinde vaat edip de gerçekleştiremedikleri işler, CHP'nin en önemli kozlarındandı. Bu durumu dikkate alan CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek bütün teşkilata bir telgraf göndererek; DP'liler tarafından düzenlenen bütün toplantılarda konuşanların isimlerini, varsa gazetede yazıların, CHP'ye yönelttikleri eleştirileri, memleketin hangi sorunları üzerinde durduklarını, verdikleri vaatleri rapor halinde genel merkeze göndermelerini istedi.¹⁰⁸⁸

1950 milletvekili seçimlerinde uygulanan 5545 sayılı Milletvekilleri Seçim Kanunu, bazı değişikliklerle 1954 ve 1957 seçimlerinde de uygulandı. 40.000 kişiye bir milletvekili düşmesi, seçmen yaşının yine 22 olarak kabul edilmesi, kanunda aynen yer aldı. Bu kanun uyarınca, 1950 yılı nüfus oranına göre 487 olan milletvekili sayısı 610'a çıktı. 1946-1957 yılları seçimlerinde, tek dereceli liste usulü ve çoğunluk seçim sistemi uygulandı. Bu sisteme göre, kullanılan oyların salt çoğunluğunu alan parti, o seçim bölgesindeki tüm milletvekillerini kazanacaktı.¹⁰⁸⁹ TBMM Mart ayında çalışmalarını sonlandırarak,¹⁰⁹⁰ 12 Mart 1954'te genel seçimlerin 2 Mayıs 1954 tarihinde yapılmasını kararlaştırdı.¹⁰⁹¹

1950-1954 arası DP iktidarı döneminde Urfa'ya yapılan hizmetler şunlardı: elektrik jeneratörünün montajı tamamlandı ve kısa zamanda tam kapasite hizmet vermeye başladı. Köprübaşı'ndan doğuya inen sokağa ve Karakoyun deresine inen

¹⁰⁸⁶ Urfaninsesi, 16 Temmuz 1952, Sayı: 99.

¹⁰⁸⁷ Ensar Yılmaz, "1954 Seçimlerinin Önemi, Öne Çıkan Özellikleri ve Siyasi Sonuçları", *e-Journal of New World Sciences Academy*, 5 / 4, (2010), 542.

¹⁰⁸⁸ BCA, 490-01/11-58-11-1. Tarih: 20.04.1951

¹⁰⁸⁹ Arslan-Topçu, Kars'ta 1950-1954-1957 Milletvekili Seçimleri ve Demokrat Parti", 397.

¹⁰⁹⁰ Akgün, 13 Ocak 1954, Sayı: 2181.

¹⁰⁹¹ TBMM, Zabıt Cerideleri, 1954: 920

caddeye karataş döşenerek istinat duvarı yapıldı. Mevlüdühalil Camisinin önü, parke taşlarla döşendi. Belediye bahçesi önünde lüks bir kiraathane ve lokanta yapıldı. DP'nin 1954 seçimlerinde Urfa'da kullandığı enstrümanlardan birisi tarımda makineleşmenin artmasıydı. Sebze toptancılarının bulunduğu hal pazarı ıslah edildi.¹⁰⁹² Elektrik sorununun çözülmesiyle Urfalılar özellikle aydınlatmada yeterince hizmet almaya başladı.¹⁰⁹³ Belediye doktorunun 18 yaşını doldurmamış gençlerin kahvehane ve lokantalarda çalışmasını yasaklaması halkın tepkisine neden oldu. Doktorun başka hizmetlerinden de memnun olmayan halk, işsizliğin gençleri tatil aylarında çalışmaya sevk ettiğini bildirdi.¹⁰⁹⁴ Ayrıca Urfa'daki işsizlik sorunu kaçakçılığın da artmasına sebep oluyordu.¹⁰⁹⁵

Karayolu ulaşımının kötü oluşu özellikle kış aylarında seyahat edenlere büyük sorunlar yaşıyordu. Ulaşım konusunda DP iktidarına vaatleri hatırlatılıyordu. 1951 yılı bütçesinde görüşülen, 95 kilometrelik Urfa-Viraneşir karayolunun 1951 Eylül ayına gelinmesine rağmen sadece 15 kilometrelik kısmı bitmişti. Urfa'dan Viraneşir'e ulaşım yaklaşık 9 saat sürüyordu.¹⁰⁹⁶ Urfa basını milletvekillerinin TBMM'de Urfa'nın sorunlarına karşı ilgisizliklerini eleştiriyordu. Bütçe görüşmelerinde ödenekle ilgili gereken özeni göstermiyorlardı. Necdet Açıanal'ın karayollarıyla ilgili bir sorunun olmadığını ifade ettiği basına yansdı. Oysa Mardin bağımsız milletvekili Kemal Türkoğlu dahi Urfa-Mardin karayolunun bozukluğundan bahsetmişti. Gaziantep milletvekilleri ise 32.000.000 lira bütçe almayı başardılar ve Birecik Köprüsünün yapımını hızlandırdılar. Bundan dolayı temel atma törenine Gaziantep valisi ve ileri gelenleri davet edildi.¹⁰⁹⁷ Urfa'nın ulaşım noktasında büyük bir değişim olan Birecik Köprüsü, Urfa'ya yeni bir çehre kazandıracaktı. DP, Urfa'da hem sözünü tutmuş olacak, hem de ciddi bir oy potansiyeli oluşturacaktı. Urfa'nın düşman işgalinden kurtuluşunun 32. yıldönümünde TBMM Başkanı Refik Koraltan, Dışişleri Vekili Fuat Köprülülü, Bayındırlık Vekili Kemal Zeytinoğlu ve pek çok milletvekili Urfa'ya geldi. Devlet

¹⁰⁹² Akgün, 18 Aralık 1951, Sayı: 1821

¹⁰⁹³ Akgün, 14 Ocak 1952, Sayı: 1842

¹⁰⁹⁴ Viraneşir, 3 Eylül 1951, Sayı: 1.

¹⁰⁹⁵ Fikret Otyam, *40 Yıl Önce 40 Yıl Sonra*, 1. bs. (Ankara: Ümit Yayıncılık, 1994), 11-14.

¹⁰⁹⁶ Viraneşir, 3 Eylül 1951, Sayı: 1.

¹⁰⁹⁷ Akgün, 11 Nisan 1952, Sayı: 1893.

büyüklerinin katılımıyla Birecik Köprüsünün temeli atıldı.¹⁰⁹⁸ Birecik Köprüsünün yapım işi Amaç Türk Anonim Şirketi'ne verildi.¹⁰⁹⁹

Urfa'nın ulaşımdan başka çözüm bekleyen sorunları da vardı. Bunlardan birisi eğitimdi. 1951 yılında DP hükümetince başlatılan eğitim faaliyetlerini daha derinden araştırmak üzere bir komisyon “Doğu Üniversitesi Hakkında Rapor” adlı bir çalışma hazırladı. 1952 yılında Millî Eğitim Vekâleti tarafından yayımlanan raporda Urfa ile ilgili bilgiler içerisinde ulaşım, sağlık, ziraat ve ticaretle ilgili sorunların çözümü yer almaktadır. Üniversitelerin gelişimi için önemli hususlardan birisi ulaşım sorunu idi. Bunun için Gaziantep-Urfa-Mardin hattının ıslah edilmesi rapora eklendi.¹¹⁰⁰ Bu dönemde Urfa'da en çok görülen hastalıklar arasında Brüselloz öne çıkmaktaydı. Urfa'da engelli vatandaşların toplam sayısı Türkiye ortalamasına yakın bir orandaydı¹¹⁰¹ Trahom hastalığı, Urfa'da nüfusun %56'sında mevcuttu. Hastalığın bulaşmasını engellemek için, trahomlu öğrenciler ayrı bir okulda öğrenim görüyordu.¹¹⁰² Frengi hastalığıyla mücadele için bir dispanser bulunuyordu.¹¹⁰³ Türkiye'nin doğusundaki tarım arazilerinin %25'i Urfa'da bulunuyordu. Buna mukabil olarak sulama imkânının kısıtlı olması ziraatı olumsuz etkiliyordu.¹¹⁰⁴ Tüm bu sorunların çözümü DP'nin hükümet programında yer alıyordu. Tarım Vekili Nedim Ökmen ve beraberindeki heyet 2 Ekim 1952 Perşembe günü Urfa'ya gelerek, birtakım incelemelerde bulundu. Aygır Deposu ve Ceylanpınar Devlet Üretme Çiftliğini ziyaret eden Ökmen, çiftçilerin sorunlarını dinledi. DP, böylece Urfa'da varlığını hissettirerek tabanını genişletmeye çalışıyordu.¹¹⁰⁵

DP'nin bu atakları karşısında CHP de Urfa'yı boş bırakmıyordu. CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek, eski Vekillerden Cemil Sait Barlas, yazar Nureddin Artam ve Bolu eski milletvekili İhsan Yalçın 10 Temmuz 1952 Perşembe günü Gaziantep-Birecik'ten Urfa'ya gelecekleri, Bediüzzaman civarında karşılanacakları ve İnci

¹⁰⁹⁸ Akgün, 11 Nisan 1952, Sayı: 1893

¹⁰⁹⁹ BCA, 030-11-1/255-4-3-2. Tarih: 10.01.1956

¹¹⁰⁰ Millî Eğitim Bakanlığı, *Doğu Üniversitesi Hakkında Rapor*, (Ankara: MEB Yayınevi, 1952), 18.

¹¹⁰¹ Millî Eğitim Bakanlığı, *Doğu Üniversitesi Hakkında Rapor*, 25-26.

¹¹⁰² Yeni Urfa, 10 Ekim 1956, Sayı: 328.

¹¹⁰³ Millî Eğitim Bakanlığı, *Doğu Üniversitesi Hakkında Rapor*, 31.

¹¹⁰⁴ Millî Eğitim Bakanlığı, *Doğu Üniversitesi Hakkında Rapor*, 34.

¹¹⁰⁵ Akgün, 3 Ekim 1952, Sayı: 2026.

sinemasında halka hitap edecekleri duyuruldu.¹¹⁰⁶ 10 Temmuz'da İnci sinemasında saat 17.00'de yapılan toplantıda Gülek, sinemaya elektriğin verilmemesini¹¹⁰⁷ “konuşmasını engelleme” girişimi olduğunu belirterek, iktidara eleştirilerini yöneltti. Gülek'ten sonra diğer heyet üyeleri iktidarı eleştiren konuşmalarda bulunduktan sonra Siverek'e gittiler. Aynı gün DP'liler de bir toplantı düzenledi.¹¹⁰⁸ 11 Temmuz 1952 tarihinde DP'lilerin yaptığı toplantıda Çanakkale milletvekili Emin Kalafat, Seyhan milletvekili Sedat Barih, Aydın milletvekili Baki Öktem ve Urfa milletvekilleri Feridun Ayalp ve Celal Öncel konuşma yaptılar.¹¹⁰⁹ Bir sonraki seçim için partiler, önde gelen isimlerini Urfa'ya göndererek seçimi kazanmak istiyorlardı. CHP uzun yıllar Urfa'da taban oluşturdu, DP ise ilk seçimde Urfa'da seçimi kazandı ve bunu da korumak istiyordu.

Genel seçimlerin yapılması için TBMM Mart ayında çalışmalarını seçimlerden dolayı tatil ederek¹¹¹⁰ 12 Mart 1954'te genel seçimlerin 2 Mayıs 1954'te yapılmasını kararlaştırdı.¹¹¹¹ 2 Mayıs 1954'te seçimlerin yapılacağı valilik makamınca yayımlandı.¹¹¹²

10. dönem milletvekili seçimi için, Vali Yardımcısı Burhan Aşkar ve İl Daimi Encümeni üyesi Adil Kürkçüoğlu'ndan oluşan bir seçim kurulu oluşturuldu.¹¹¹³ Yaklaşan seçim öncesi Urfa basınında, DP'nin CHP dönemine göre daha iyi olduğunu, ancak verilen sözlerin çoğunun tutulmadığını yazdılar. Yapılan işlerde bazı illere ayrıcalık yapıldığını, Urfa milletvekillerinin de şahsi çıkarlarını memleket geleceğinin üstünde tuttukları ve DP Urfa teşkilatındaki ikilikler herkesçe malumdu.¹¹¹⁴ Urfa valiliği, 2 Mayıs 1954 seçimlerinde oy kullanmak isteyen 22 yaşını dolduranların 4 Mart 1954 tarihinden itibaren seçmen kütüğüne kayıt

¹¹⁰⁶ Akgün, 8 Temmuz 1952, Sayı: 1943.

¹¹⁰⁷ 1950'li yıllarda Urfa'da iki adet elektrik jeneratörü vardı ve bunlar da genellikle randımanlı çalışmıyor, şehrin pek çok yerinde elektrik sıkıntısı yaşanıyor (Urfaninsesi, 20 Ağustos 1952, Sayı: 108). Kasım Gülek'in konuşması esnasında bundan dolayı mı ya da başka sebepten dolayı mı elektriğin sağlanmadığı hakkında kesin bir bilgi bulunamadı.

¹¹⁰⁸ Akgün, 11 Temmuz 1952, Sayı: 1946.

¹¹⁰⁹ DP milletvekillerinin konuşmaları esnasında elektrik kesintisiyle ilgili bir bilgi bulunamadı.

¹¹¹⁰ Akgün, 13 Ocak 1954, Sayı: 2181.

¹¹¹¹ TBMM, Z.C., Devre: 9, Cilt: 29, (Ankara: TBMM Basımevi, 1954), s. 920.

¹¹¹² Urfaninsesi, 19 Mart 1954, Sayı: 293.

¹¹¹³ Urfaninsesi, 5 Şubat 1954, Sayı: 279.

¹¹¹⁴ Urfaninsesi, 13 Şubat 1954, Sayı: 281.

yaptırmaları gerektiğini ilan etti.¹¹¹⁵ 1954 seçimleri öncesi, Urfa Valisi Nedim Evliyagil bir tebliğ yayımladı. Tebliğde, parti temsilcilerinin, ocak açma, kongre gibi merasimlerde halkı rahatsız edecek derecede kutlama yapmamaları, şehir içi trafiği engellememeleri ve asayiş bozacak hareketlerden kaçınmaları gerektiği belirtiliyordu.¹¹¹⁶

DP Urfa milletvekilleri Celal Öncel ve Feridun Ayalp¹¹¹⁷ seçim çalışmalarına katılmak üzere tren yoluyla Akçakale'den Urfa'ya geldiler.¹¹¹⁸ Reşit Kemal Timuroğlu ve Necdet Açıanal da Urfa'ya geldiler.¹¹¹⁹ Halfeti'nin ilçe olmasını muhalefet, 1954 seçim yatırımı olarak değerlendirdi.¹¹²⁰

Bir dönem Urfa'da eczacılık yapan Musa Kazım Yazgan, Yaklaşan seçim öncesi Urfa'ya geldi.¹¹²¹ Urfa'nın tanınan simalarından ve Urfa Milli Mücadelesinde emeği geçen Eczacı Musa Kazım Yazgan'ın, DP'den aday olabilmesi için girişimleri oldu.¹¹²² Yazgan'ın DP'ye kayıt olmasından dolayı pek çok Urfalı da CHP'den DP'ye kaydoldu.¹¹²³ Sadece Sırrın köyünden 280 kişi CHP'den DP'ye geçti.¹¹²⁴

2 Mayıs 1954 genel seçimleri için 20 Mart 1954 Cumartesi günü saat 14.00'da Urfa Ağır Ceza Mahkemesi salonunda il seçim kurulu için kura çekimi yapıldı.¹¹²⁵ 2 Mayıs 1954 seçimleri için 21 Mart'ta DP'nin, 28 Mart'ta CHP'nin listesi kesinleşecekti. Bu süreçte partiler arası değil, aday adayları arasındaki mücadele daha çok göze çarpıyordu. Zaten 9. Dönem milletvekilleri, Urfalıların beklentisini karşılayamamıştı. DP'deki asıl ikilik, partinin ilk teşkilat mensuplarıyla sonraki mensupları arasında yaşanıyordu. Musa Kazım Yazgan'ın DP lisesinde olmasıyla Urfa'da DP'ye yaklaşık %10 oy getireceği tahmin ediliyordu.¹¹²⁶ Ancak Yazgan DP lisesine girememesi üzerine pek çok Urfalı, Yazgan'ın evine giderek ona destek verdi ve DP teşkilatına tepki gösterdi. Tepki gösterenlerin sayısının

¹¹¹⁵ Akgün, 2 Mart 1954, Sayı: 2196. ; Urfaninsesi, 3 Mart 1954, Sayı: 287. : Yeni Urfa, 3 Mart 1954, Sayı:122.

¹¹¹⁶ Yeni Urfa, 22 Şubat 1954, Sayı:120.

¹¹¹⁷ Urfaninsesi, 5 Şubat 1954, Sayı: 279.

¹¹¹⁸ Demokrat Urfa, 6 Şubat 1954, Sayı: 429.

¹¹¹⁹ Urfaninsesi, 22 Şubat 1954, Sayı: 284.

¹¹²⁰ Yeni Urfa, 3 Mart 1954, Sayı:122.

¹¹²¹ Urfaninsesi, 5 Mart 1954, Sayı: 288.

¹¹²² Akgün, 12 Mart 1954, Sayı: 2199.

¹¹²³ Akgün, 13 Mart 1954, Sayı: 2200.

¹¹²⁴ Urfaninsesi, 12 Mart 1954, Sayı: 290.

¹¹²⁵ Akgün, 17 Mart 1954, Sayı: 2202. : Yeni Urfa, 18 Mart 1954, Sayı:126.

¹¹²⁶ Urfaninsesi, 17 Mart 1954, Sayı: 292.

yaklaşık 5000 olduğu basına yansıdı.¹¹²⁷ DP Urfa il teşkilatı kurucularından Hüseyin Cahit Us, DP'den TKP'ye geçti.¹¹²⁸ Musa Kazım Yazgan DP'den aday gösterilmeyince bir bildiri yayımladı: “12 Mart'ta efkâr-ı umumiyenin arzusuyla aday başvurumu yaptım. Bundan 16 yıl önce CHP'den istifa ettim ve bu zamana kadar herhangi bir siyasi partiye üyeliğim yoktur. Ancak 1952'de DP Merkez İlçe Başkanı Dr. Hazım Açıkanal'a partiye kaydımı rica etmişim o da kabul etmiş ama bana bir bilgilendirme yapılmamıştır. Hâlbuki DP Urfa il teşkilatı 1946 yılında beni milletvekili adayı göstermişti. Bu durum aslında benim DP'ye 1946'da daha ilk kuruluş aşamasında olan kaydımı ispat eder. Hakkımda ihraç kararı bulunmadığına göre adaylığımın makul olması gerekirdi. Bu hususta genel merkeze olan başvurumun dikkate alınmadı, tüzük ahkâmına mugayir görülerek adaylığım kabul edilmedi. Ve bu durum il teşkilatına bildirildi. Merkezden verilen bu karar il teşkilatına iletdikten 15 gün sonra tarafıma bildirildi. Yani ertesi gün temayül yoklaması vardı ve benim itirazım için yeterli zaman bırakılmadı. Bu durumu milletvekili olmamı isteyen efkâr-ı umumiyeye bildirmek istiyorum.”¹¹²⁹

DP muhalifi Urfa basını Urfa eski Valisi Halis Bilaloğlu ve mevcut Vali Nedim Evliyagil'i karşılaştırdı. *İkisinin de ortak özelliği, partizanlıktı. Bilaloğlu CHP, Evliyagil DP yanlısı idi. Yalnız arada mühim fark, Bilaloğlu CHP'ye sempatisini gizlemez, başkalarını etkilemeye çalışmazdı. Ancak yine de idareciliğe sığmayan bu tutumu çalışmalarını gölgeledi ve Urfa'da CHP taraftarlarını olumsuz etkiledi. Evliyagil'in farkı ise, aşiret liderleri ile temas kurması, parti propagandası yapması, devlet arazilerinin DP teşkilatlarına vermesi, ezcümle parti mensubu gibi davranan bir vali olmasıydı.*¹¹³⁰

Urfa Belediye Başkanı Aziz Özbay 1954 seçimlerinde milletvekili adayı olunca, belediye başkanlığından istifa etti. Vali Nedim Evliyagil 1580 sayılı belediye kanununun 93. maddesi uyarınca 20 Mart 1954 Cumartesi günü saat 12.00'de yeni başkanı seçmek üzere belediye meclisini toplantıya çağırdı.¹¹³¹ Vali Nedim Evliyagil'in de hazır bulunduğu belediye meclisi Reşit Rastgeldi'yi 22 oyla hariçten

¹¹²⁷ Urfaninsesi, 20 Mart 1954, Sayı: 294.

¹¹²⁸ Urfaninsesi, 23 Mart 1954, Sayı: 295.

¹¹²⁹ Urfaninsesi, 29 Mart 1954, Sayı: 297.

¹¹³⁰ Yeni Urfa, 22 Mart 1954, Sayı: 128.

¹¹³¹ Urfaninsesi, 19 Mart 1954, Sayı: 293.

belediye başkanı seçti.¹¹³² Aziz Özbay Demokrat Urfa gazetesinin 23 Mart 1954 tarih ve 446 sayılı nüshasında adaylığıyla ilgili “Zaruri Bir Tazvih başlığıyla” şu açıklamayı yapmıştı: “*DP il idare kurulunun bilgi ve arzusu hilafına hazırlanan bazı aday listelerinde kendi adımın geçtiğini haber almaktayım. Parti için zararlı ve parçalayıcı saydığım bu gibi faaliyetlerle hiçbir alakam olmadı. Ayrıca bu gibi faaliyetleri meşru saymadığımı umumî efkâra arz etmeyi zaruri buldum.*”¹¹³³ Özbay bu açıklamayı yapsa da 10. Dönem milletvekili seçimlerinde aday oldu ve seçildi.

30 Mart 1954 tarihinde Urfa Ağır Ceza Başkanlığınca il seçim kurulu belirlendi.¹¹³⁴ Başkanlığa Necati Kurtuluş, belediyeden İbrahim Sönmez ve Mustafa Eren asıl, Faik Vesves yedek üyeliğe; İl Genel Meclisinden Eşref Şentekin ve Halil Akıl asıl ve Mustafa Küçükbayrak yedek üyeliğe; CHP’den Müslüm Alpan, Gültekin Karatekin ve Kemal Dodanlı asıl ve Hulusi Kılıçaslan yedek üyeliğe, DP’den Celal Özbek, Halil Özbay ve İbrahim Bakır asıl ve Kemal Öncel yedek üyeliğe seçildiler. Merkez ilçe seçim kurulu üyeliklerine ise; CHP’den Zeki Çelen, DP’den Muktim Hatipoğlu ve Sıtkı Öncel, TKP’den Mahmut Taş, İl Genel Meclisinden Mustafa Güven, belediyeden Celal Kaffaf asıl üyeliklere, CHP’den Sami Barlas, TKP’den Ali Osman Düger, İl Genel Meclisinden Mehmet Gençer ve Belediye’den Eyüp Şelli yedek üyeliklere kura ile seçildiler.¹¹³⁵ Urfa il seçim kurulu aldığı kararla, seçim propaganda afişlerinin gelişigüzel her yere asılmasını yasakladı. İzin verilen yerler haricindeki afişler imha edildi.¹¹³⁶

Urfa valiliği, belediye sınırları dâhilindeki 17 muhtarlığa ait seçmen kütüklerinin asıldığı yerleri ilan etti. İnönü Mahallesi’nin listesi Cami önüne, Ulucami mahallesinin Mahkeme önüne, Eskisaray mahallesinin Yusufpaşa Camisi önüne, Sumeydanı mahallesinin listesi Sumeydanı camisi önüne, Beykapısı mahallesi Beykapısı polis noktası önüne, Atatürk mahallesi belediye önüne, Yeni mahalle elektrik santrali önüne, Karakoyunlu mahallesinin Hekimdede Camisi önüne, Göller mahallesinin Hasanpaşa Camisi önüne, Tepe mahallesinin Arabi Camisi önüne, Pınarbaşı mahallesi Tabakhane kahvesi önüne, Kendirci mahallesi

¹¹³² Urfaninsesi, 23 Mart 1954, Sayı: 295. : Yeni Urfa, 24 Mart 1954, Sayı:129.

¹¹³³ Demokrat Urfa, 23 Mart 1954, Sayı: 446.

¹¹³⁴ Urfaninsesi, 20 Mart 1954, Sayı: 294.

¹¹³⁵ Demokrat Urfa, 23 Mart 1954, Sayı: 446. Yeni Urfa, 22 Mart 1954, Sayı:128.

¹¹³⁶ Yeni Urfa, 6 Nisan 1954, Sayı:134.

Harran kapısı önüne, Pıçakçılı mahallesi Pıçakçılı meydanına, Kaleboynu mahallesinin Eyyübiye Camisi önüne, Türkmeydanı mahallesinin Haşimiye camisi önüne, Gümüşkuşak mahallesi Hızanoğlu camisi önüne, Kurtuluş mahallesi Nimetullah Camisi yanındaki fırının duvarına asıldı.¹¹³⁷

Seçim öncesi DP il teşkilatına yaşanan ikilikler sonucu birinci grup diye adlandırılan grup genel merkeze dilekçe göndererek istifa ettiler. İstifalarında: “*İl teşkilatında yaşanan anlaşmazlıklara genel merkez ilgisiz kaldı. Teşkilatın kurucuları göz ardı edildi. Anlaşmazlıkların çözülmesi için gönderilen müfettişler parti tüzüğünü dikkate almayarak karar verdiler. Bundan dolayı kurucu üyeler bertaraf edildi. 1950’den bu zamana kadar genel merkez milletvekillerini ve il teşkilatını karşılıklı dinlemedi. Genel merkez tarafından anlaşmazlığın Vali Nedim Evliyagil tarafından çözüleceği ümit edildi. Ancak bu gerçekleşmeyip, milletvekili listesi vali ve partinin diğer üyeleri tarafından kesinleştirildi. Bu son listeyi il ve ilçe teşkilatına dikte ederek kabul ettirmiştir. Haliyle efkâr-ı umumiye dikkate alınmadı. Bu durumdan dolayı biz gerçek DP’liler ve vatandaşlar üzgün, rakipler ise sevinçlidir. Tüm bu sebeplerden dolayı DP’den istifa ediyor, bağımsızları destekliyoruz. Urfa Milletvekili Necdet Açıanal, Suruç İlçe Başkanı Ömer Yüksel, Suruç başkanvekili ve İl Genel Meclisi Üyesi Osman Alptekin, Suruç ilçe üyeleri İzzet Yüksel, Emin Yıldız, Abdi Çınar, Abdi Binici ve Sabri Kılıç, Musa Kazım Yazgan, Dr. Mustafa Hazim Açıanal, Mühendis Miktad Açıanal, Avukat Halil Balkis, Belediye Meclis Üyesi Halil Bucak, Siverek İlçe Üyesi Şehmus Turan, Yeni Mahalle DP Ocak Başkanı Ahmet Bilgiç, Merkez İlçe Üyesi Halil Al, Tüccar Aziz Bazıki, Mahmut Şansal.*”¹¹³⁸ Bu mektuptan başka Necdet Açıanal, Başvekil Adnan Menderes’e de doğrudan bir mektup gönderdi. Mektupta, Vali Nedim Evliyagil’in bir parti müfettişi gibi hareket ettiğini, il teşkilatındaki lakayt davranışları, partiye esas gönül verenlerin diskalifiye edilmesi sebeplerinden dolayı istifa ettiğini yazdı.¹¹³⁹

2 Mayıs 1954 tarihinde gerçekleştirilecek 10. Dönem milletvekili seçimleri için 28 Mart’ta DP’nin aday temayülleri sonucu Celal Öncel, Hasan Oral, Mehmet Hatipoğlu, Feridun Ayalp, Aziz Özbay, Reşit Kemal Timuroğlu, Muzaffer Timur ve

¹¹³⁷ Yeni Urfa, 24 Mart 1954, Sayı: 129.

¹¹³⁸ Urfaninsesi, 31 Mart 1954, Sayı: 298.

¹¹³⁹ Urfaninsesi, 31 Mart 1954, Sayı: 298.

Feridun Ergin'den;¹¹⁴⁰ CHP'nin 390 delege¹¹⁴¹ ile aday temayülleri sonucunda liste Osman Ağan, Vasfi Gerger, Şükrü Güllüoğlu, Mithat Kürkçüoğlu, Fuat Ulaş, Atalay Akan, Aziz Gökkan, Fuat Aksoy ve Esat Mahmut Karakurt'tan oluşuyordu.¹¹⁴² İl seçim kurulu CHP'nin kesin adaylarının ilanında Şükrü Güllüoğlu yerine Fuat Aksoy'un aday olduğunu bildirdi.¹¹⁴³ TKP'nin adayları ise Hüseyin Cahit Us, Şükrü Başaran ve Reşit Canbeyli idi.¹¹⁴⁴ DP listesinde yer bulamayan 9. Dönem milletvekili Necdet Açıanal, Bıçakçı mahallesi ihtiyar heyetinden ve başka 50 imza ile bağımsız milletvekili adayı oldu.¹¹⁴⁵ Saim Önhon, DP'nin kesin aday listesine merkez kontenjanıyla eklendi.¹¹⁴⁶

Genel seçimlerin yaklaşmasıyla, siyasî partilere geçişler ve istifalar basında sıkça yer aldı. Cemil Hacıkamiloğlu ve pek çok partili 1954 seçimleri öncesi istifa ettiler.¹¹⁴⁷

Ömer Yüksel, Halit Gülpınar Osman Halidi Yetlin, Nabi Bazıki, Halil Balkıs,¹¹⁴⁸ Hüseyin Vehbi Yaşar, Şükrü Güllüoğlu,¹¹⁴⁹ İstanbul Haydarpaşa Lisesi edebiyat öğretmeni Urfalı Cemal Nahit Toker, Urfa'dan bağımsız milletvekili adayı oldular.¹¹⁵⁰ Birtakım işleri için Bursa'ya giden bağımsız aday Musa Kazım Yazgan, 7 Nisan 1954'te Urfa'ya geldi. Onu Akçakale'de trenden karşılamaya 16 kamyon, 2 pikap, 12 cip, 35 otomobil ve 7 motosikletle Urfalılar geldi.¹¹⁵¹

Urfa İl Seçim Kurulu, Eskisaray mahallesi için seçim sandıklarının kurulduğu yerler ve bağlı olduğu sokakları şöyle sıraladı:

¹¹⁴⁰ Urfaninsesi, 29 Mart 1954, Sayı: 297.

¹¹⁴¹ Yeni Urfa, 30 Mart 1954, Sayı:131.

¹¹⁴² Demokrat Urfa, 29 Mart 1954, Sayı: 448.

¹¹⁴³ Demokrat Urfa, 11 Nisan 1954, Sayı: 453.

¹¹⁴⁴ Demokrat Urfa, 11 Nisan 1954, Sayı: 453.

¹¹⁴⁵ Demokrat Urfa, 11 Nisan 1954, Sayı: 453.

¹¹⁴⁶ Demokrat Urfa, 13 Nisan 1954, Sayı: 454.

¹¹⁴⁷ Urfaninsesi, 3 Nisan 1954, Sayı: 299.

¹¹⁴⁸ Urfaninsesi, 3 Nisan 1954, Sayı: 299.

¹¹⁴⁹ Urfaninsesi, 9 Nisan 1954, Sayı: 301.

¹¹⁵⁰ Urfaninsesi, 11 Nisan 1954, Sayı: 302.

¹¹⁵¹ Urfaninsesi, 9 Nisan 1954, Sayı: 301.

Tablo 12: 10. Dönem Milletvekili Seçimlerinde Oy Kullanılacak Sandıkların Kurulduğu Yerleri ve Sokaklar.¹¹⁵²

Sandığın Kurulduğu Yer	Sandığa Bağlı Olan Sokaklar
Vatan Okulu	Sina, Beyler, Ferahiye, Vezir, Eğri ve Yenikapı.
Karameydan camisi.	Yusufpaşa, Alay, Sarayönü, Atpazarı, Zincirli ve Eskisaray.
Yusufpaşa camisi.	Hüseyinpaşa, Sarayönü, Divanyolu, Veli, Sarraç ve İrfaniye.
Dabakhane camisi.	Yaşar, Hızanoğlu, Pınarbaşı, Cıncıklı, Cambaz, Kırat ve Hacı Hamza.
Hızanoğlu camisi.	Firuz, Meşarkiye, Pekmez, Tuzcu, Kabancı, Düz ve Cam.
Yeni Okul.	Dabakhane, Çerkez, Köleler ve Mektep
Ulucami.	Camikebir, Güllü, Yorgancı, Hacıban, Basmahane, Karanlık, Aliköse, Kemaliye, Alan, Seher, Öztürk, Şen ve Aşık.
Atatürk İlkokulu.	Kutbettin, Şahverdi ve Mahkemeönü
Şehit Nusret İlkokulu.	Geniş, İşçiler, Fener, Rastgeldi, Bidilli, Şehit Nusret, Şekerci ve Güzel.
Hayrullah camisi.	Kendirci, Şilivit, Fabrika, Cambaz, Kalkan, Hamam, Kamışlı, Meşat, Kirişhane, Orhaniye, Şahin ve Eyyüp Peygamber.
Halepli Bahçe.	Lekler ve Kırkmağara
Rızvaniye camisi.	Mevlûthalil, Cin, Aksoy, Bilgiç, Topuzlu, Dutlu, Dolaplı, Ebeler, Madar, Molla Ali ve Gölbaşı.
Eyyübiye mahallesi camisi.	Kuyu, Dört Yol, Yokuş, Uzun, Dolaşık, Kayalık, Döner, İnce, Bağ, Şeyhosman, Delikli, Ferrah, Beyaz ve Mezarlık, Mezatyolu, Yaman, Akça, Dolamaçlı, Yeşil ve Dere
Türkmevdanı büyükağaç yanı.	Çıkmaz, Kirişhane, Bahçekenarı, Büyükyol ve Meydan.
Karamusa camisi.	Hamam, Kıvrıntılı ve Karamusa
Tuzeken camisi.	Kocaahmet, Barutçu, Hüseyinpaşa, Güllü, Gülha, Gergafçı, Çatalyol, Çini, Üçyol ve Yorgancı.
Hasanpaşa Camisi.	Kubbemescit, Nabi, Rastgeldi, Yıkık, Bıçakçımevdanı, Kastel, Derince, Bıçakçılar, Saatçi, Topuzlar, Sakıbiye, Şirket, Fabrika, Anbar, Şişli ve Kazancımevdanı.
İmamsekkaki camisi.	Topçular, Dokumacı, Kuyulufırın, Tahtacı, Bardakçı, Narıncı ve Tutlu.
Hacı Bekir Camisi.	Ak, İniş, Kehriz, Hastane, Konak, Bağevleri, Şehitlik ve Asker Hastanesi.
Dergezenli Camisi.	Atatürk, Tatlıcı, Dergezenli, Güneşli, Cavsak, Şafak, İnce, Direkli, Tokçu, Cami, Çoban, Sinema, Sina ve Sulu.

¹¹⁵² Akgün, 15 Nisan 1954, Sayı: 2211.

Sumeydanı Camisi.	Taplamacı, Ddk, Hacıerif, Samsat, Sumeydanı, Timur, İfraniye, Beyaz, Taçılar, Aıklı, Yuvarlak, Vali Fuat ve Ayneli.
Vatan İlkokulu.	Karakoyun, Cami, Kse, Çanlar, Gndz, ahin, Çetin, Atatrk, Yeniube, ube, Kamiller ve Kprbaı.
Vatan İlkokulu.	Çoban, Bostancı, Kk, Drtyol, Genelev, Meydan, Gelen, Bardakçı, Dokumacı, Bahçe ve Doğan.
Cumhuriyet okulu.	Yksek Tıfındır, Halepli, Yapıcıtançılar, H. Abdullah Gll, Fırtınalı ve Madar.
Hekimdede Camisi.	Tosun, Bedebdini, Turan, Akyol, Savaan, çyol, Topçu, Meğdenli, Atpazarı ve Hekimdede.
Arabi Camisi.	Arabicami, Alihan, Tepe, Hacı Abo, Gmkuak, Girgir, ve Çapan.
Mevlthalil Camisi.	Hanifi, Geni, Hamamcı, ili, Susuz, Merdiven, Kale, Kubbe, Cinkuyu ve Hamzakuyu.
Kazancı Pazarı.	Katayoku, Alpan, Çarı, Gmkuak, abaniye, Demirci ve Kazancı.
Hokka meydanındaki bo dkkn.	Kırat, Yoku, Derince, Cami, Tekeli, Hacıhamza, Tekke, Hokka, Alikse, Abayhalil, Gregerli ve Atçımam.
Kurtulu ilkokulu.	Mahkeme, Gven, Karakol, 11 Nisan, Kurtulu, Bardakçı, Mısır ve Orta.
Turan ilkokulu.	Doğu, Doğru, ube, Toprak, Nurali, Bykyol ve Tarakçı.

Tablo 13: 10. Dnem Milletvekili Seçimlerinde Oy Kullanılacak Sandıkları ve Kylerin Adını Gsterir Tablo.¹¹⁵³

Sandığın Kurulduğu Yer	Sandığa Bağlı Olan Kyler
Kızlar ky.	Kızlar.
Sırrın ky	Sırrın.
Grctepe ky.	Grctepe.
Aık ky.	Byk keilik, Cveyde, Mauk, Fiya, ınçoban ve Hamis.
Aık ky.	İsolar, Çelikler, Uzunpınar, Gbekler, Recolar Krtky.
Karakpr	Karakpr ve Karapınar.
Mersavikantarası	Drtmağara, Demirci, Sarımağara ve Llkle.
Akçamesçit.	İkizce
Kçkler.	Kadıkendi, Hacı, Eyypler ve Klolar.
Yenice	Kazene ve Koçviran
Hancıgaz	Çamurlu, Abdurrahmandede ve Harapser
Germu	Nokta, Hseyva ve Mucit.
Karaharabe.	Karaharabe, Kçkkei ve Krkuyu.
Melikveran.	Gktepe, Ulubağ ve Karaoğlan.

¹¹⁵³ Akgn, 17 Nisan 1954, Sayı: 2212.

Akziyaret	Akziyaret, Karakolik.
Tezharap	Tezharap ve Şeyzelha
Büyükördek	Büyükördek, Küçükördek ve Küllegör
Horzum.	Horzum ve Şekşik.
Akçahisar	Akçahisar, Gelibolu ve Mustafacık, Büyüktülmen.
Büyükçömlekçi	Büyükçömlekçi ve Küçükçömlekçi.
Savaş	Savaş, Kırkpınar ve Çakmak.
Gölpınar.	Gölpınar ve Yusufkuyu
Başviran	Başviran, Sancak, Gildin ve Konak
Yukarıçiftlik	Yukarıçiftlik, Aşağıçiftlik ve Yaylacık
Cülmen	Cülmen ve Şahmurat
Kızılhüyük	Sülüklü ve Kalecik
Yarıntepe	Yarıntepe ve Yeniköy
Hamurkesen	Hamurkesen ve Uzuncuk
Esemkulu	Esemkulu, Vaizkantara ve İsaveren
Külaflı	Külaflı, Ağızhan, Salkım ve Aynıbirlik, Kürdük, Elhan ve Bezirci.
Mercihan	Mercihan
Malveran	Malveran ve Karpuzlu, Göllü Cüleyhan, Körta ve Şeyhhattap
Kösecik	Kösecik, Mehmedihanlar, İkişebek, Tahtik, Gelibolu, Tavşan, Sillesor, Küçükmehmedihan ve Konak.
Kerrik	Cenef, Seyderi, Küçüklirdes, Ernebiye, Zakzuk, Huveyiş
Anzeli	Davudiye, Meşrefe, Harapherrik, Kurut ve Bocik.
Bozsarmiyе	İrice ve Darik.
Tileyli	Aşağıhayyi, Sarık, Bircağı, Harapreş, Küçükmirdisi, Elgiran'da, Mucipli ve Kabacık, Anaz,
Köse	Harbahesso, Bahri ve Çarlıh, Bozdoğan'da Küpegiren, Yukarıcurun, İncirli ve Kapaklı.
Karatepe	Akveran, Cello, Uluhan (Culuhan), Dikme, Konmağara, Merimağara, Senemağara, Bettik, Hançerbel, Bebirbel, Büyükmirdisi, Yukarıhalime ve Bazın
İkiağız	Zince, İbrik, Pisik, Susik ve Meşrefe, Mağaracık, Mamuca, Mercihan'da Karacaveran ve Külünçe.
Havşanlı	Boztemah, Nacar ve Resmedüveyip, Nalçığan, Kısas ve Kesrentaş.
Osmanbey	Osmanbey, Hasankent, Mineyçir, Ekmekli ve Ekmeğikırık.
Hingilavi	Eğrice, Beşik ve Çeltik,
Çekmeoruç.	Çukurdoruç ve
Kantara	Birgevire ve Çekçek.
Çingirav	Körşeviri, Pirpir, Asra ve Macun.
Kabahaydar	Kabahaydar
Aşağıkoymat	Çamlıca, Teysel ve Kızılpınar.
Keçili	Şikaftik, Erdik ve Kabaklı.

Aşağıabbasi	Yedikuyu, Hatkuruş, Bugdişan, Akoğlan ve Yukarıabbasi.
Dodaş	Yeniköy
Kalecik	Şiran, Basmakçı ve Bazın
Süleymanfakir	Delkolu, Nuh, Teftik, Üzümkara ve Çatalok, Sumaklı
Yukarıkoymat	Kanoğlu
Edene	Aşağıbasmakçı
Körkuyu	Mahsumiye, Kantara, Mil ve Özbek
Diphisar	Aşağıağviran (Ağviranömerisi)
Anzeli	Kengerli, Akviranhassibişi
Yukarıçkara	Aşağıçkara ve Hacıali
Yenice	Hayrettin
Ortaviran	Aşağıhacıali
Tekerli	Şihrih
Soğmatar	Aynhalil, Nakiphan, Horoz.
Cübülhayat	Mihraplı
Kabacık	Suveran, Körta, Tılar ve Yunuskabirli
Donali	Üzerlik
Cübürülensar	Zeynep ve Niktelrumi
Tılbağdat	SümeYTE
Tilmihriz	Resmelhamar, Mizget, Kötüveran ve Bezik.
Selman	Hırbetelhasan, Taşlıca, Keçikıran, Arapoğlu, Kap, Kurucuk, Alibar ve Tıambar.
Külünçe	Fatik, Hacıhasan, Akveren, Güneş, Çobanık, Eski Kudeyme ve Kudeyme.
Sultantepe	Arapoğlu.
Gelincik	Dibe, Karahisar, Abuhaliye, Resmeldüep, Kınıcı ve Hora.
Karaali	Huban, Dulba, Haco, Hırbetilsitto, Selva, KüçükselvaKüçükseyyir, Cürva, Mabgine, Rum,, Alelberho, Zemge, Şibi, Yılanharabesi, İso, Reco, Şabo, Gola, Naco, Yukarıkölbizm, Cülap, Körsilo, Kabir, Hanik, Hamzabal, Aşağıbeccevi, Yukarıbeccevi ve Tahtalı, Kölbizim, Aşağıkırrik, Resmeldehep, Meşrefe, Halime, Yukarıhalime, Yukarıkerrik'te Küçükkrusum, Büyük ve Küçükcafir,
Büyükkrusum	Büyük ve Küçükçelle
Resmelhalule	Akmeşet, Adle, Avaş harabeleri
Karaşadı.	Büyüktürbe, Giseyyir harabesi, Hayat harabesi, Hüseyinsalih harabesi
Tılhama	Bulduk, Battal, İncirli ve Köşker
Çerbeşli	Seraca ve Şihrih.
Büyükcena	Küçükcana, Atşana, Sunatasa ve Tilleşep, Akveren.
Bulduk	Hırbetülyahya ve Avrat.
Cembel	Kümbel ve Hurma
Hacıbedirburcu	Hanik, Kantara, Aşağıgöbekli, Aşağıdüderi

Payamlı	Mircanik, Mendik, İkiğöz, Harapzer, Tülharabesi ve Hacıali
Hasangöm	Melkiş, Hayho, Üçdirek, Mullahülük
Yukarıgöbekl	Harabeyigevir, Köllük ve Kurtharabesi
Aşağıkoşma	Yukarıazdik, Yunus, Aşağı ve Yukarıdemircik
Yukarıkoşma	Hut, Yukarıdüderi ve Akharaba
Mağaracık	Serket ve Karakuyu
Kızılburç	Zenginlök, Yukarıkubik, Aşağıkubik ve Beydin
Yukarıbeyso	Aşağıbeyso, Dergazal, Vizink ve Zivink
Harapreş	Sarım
Küfrü	Burcu, Keftan, Meşketir, İncirli ve Tahik
Yoğunburç	Sayburç
Kırkmağara	Serreşk, Harapbayır ve Sumaklı
Zeydoğlu	Kaberli, Koçveran, Mucit ve Herim
Güzelkuyu'	Dikme, Aşağıhamedan ve Köllük
Ortahamedan	Harabayışık
Bahşiş	Buğdikan ve Gölince
Aşağıçaykuyu	Yahdo
Donguz	Donguz

Oy kullanılacak yerler bu şekilde belirlendi. DP'den aday gösterilmeyen Musa Kazım Yazgan ve ondan başka yedi kişi bağımsız milletvekili adayları oldular. İl Seçim Kurulu MDC'nin desteklediği bu adayların listesini ilan etti. 10. Dönem MDC'nin desteklediği milletvekilleri; Eczacı Musa Kazım Yazgan, Edebiyat Öğretmeni Cemal Nahit Toker, Edebiyat Doktoru Şükrü Güllüoğlu, Mühendis Necdet Açıanal, Çiftçi Ömer Yüksel, Çiftçi Halit Gülpınar, Avukat Halil Belkıs, Osmanpaşazade Halil Gürmen idi.¹¹⁵⁴ Diğer bağımsız adaylar ise Nahsan Baziki, Zülfikar Kaynak ve Osman Halidi Yetkin idi.¹¹⁵⁵ Birecik'te Doktor Mehmet Ali Göklü ve Nabi Baziki de bağımsız milletvekili adayları oldu.¹¹⁵⁶ Nabi Baziki sağlık sorunlarını gerekçe göstererek adaylığını geri çekti.¹¹⁵⁷ Maliye memurlarından Hüseyin Vehbi Yaşar bağımsız milletvekili adayları oldu.¹¹⁵⁸ Birecik'te yayımlanan Demokrat Birecik

¹¹⁵⁴ Akgün, 17 Nisan 1954, Sayı: 2212; Urfaninsesi, 11 Nisan 1954, Sayı: 302.; Yeni Urfa, 31 Mart 1954, Sayı:132.

¹¹⁵⁵ Demokrat Urfa, 19 Nisan 1954, Sayı: 456; Yeni Urfa, 2 Nisan 1954, Sayı:133; Urfaninsesi, 17 Nisan 1954, Sayı: 304.

¹¹⁵⁶ Demokrat Urfa, 6 Nisan 1954, Sayı: 451.

¹¹⁵⁷ Urfaninsesi, 11 Nisan 1954, Sayı: 302.

¹¹⁵⁸ Demokrat Urfa, 7 Nisan 1954, Sayı: 452.

gazetesi sahibi Nahsan Eralp, Abdulkadir Erdem,¹¹⁵⁹ Vehbi Yaşar ve Mehmet Ali Göklü ise adaylıktan çekildiler.¹¹⁶⁰

Aslında Musa Kazım Yazgan bağımsız Aday olmadan önce DP'ye müracaat etmişti. Ancak adaylığı DP genel merkezi tarafından “*tüzüğün 96. Maddesi uyarınca seçimlerden en az 6 ay önce kayıt yaptırmaları gerekir*” şartıyla reddetmişti. Fakat merkez kontenjanı fomülüyle bu engel atlatılabilirdi. Nitekim genel merkezden Saim Önhon yerine, Yazgan listeye alınabilirdi. Diğer taraftan 1954 seçimlerinde, başka partilere başkanlık yapmış Nuri Demirağ ve Yusuf Hikmet Bayur, DP'ye yaptıkları milletvekili adaylık müracaatları kabul edilmişti. Yazgan DP'den listeye konulmasa da bağımsızların safına katılması onların listesi daha güçlü bir hal kazandırdı. Ayrıca Yazgan'dan başka bağımsızları listesindeki isimlr kamuoyunun itimat ettiği isimlerdi.¹¹⁶¹

Bağımsız adaylar bu isimlerden oluşmaktayken, Urfa il seçim kurulu CHP ve TKP'nin Urfa milletvekili adayları listesini ilan etti. CHP'nin adayları; Osman Ağan, Atalay Akan, Vasfi Gerger, Esat Mahmut Karakurt, Fuat Uluç, Fuat Aksoy, Mithat Kürkçüoğlu ve Aziz Gökkan idi. TKP'nin adayları, Hüseyin Cahit Us, Şükrü Başaran ve Reşit Cihanbeyli idi.¹¹⁶² DP'nin adayları, Hasan Oral, Celal Öncel, Feridun Ayalp, Feridun Ergin, Saim Önhon,¹¹⁶³ Muzaffer Timur, Mehmet Hatipoğlu ve Aziz Özbay idi.¹¹⁶⁴

Milletvekili adaylarını ilan eden Urfa il seçim kurulu, CHP, DP ve Bağımsız adayların, 14-28 Nisan 1954 tarihleri arasında miting yapabileceklerini yayımladı. Lise arası, Topçu Meydanı, Spor Sahası, Hal Pazarı, Sarraç Pazarı ve Gölbaşı meydanında mitinglerin 14.30-17.30 saatleri arasında yapılması kararlaştırıldı.¹¹⁶⁵ 19 Nisan 1954 Pazartesi günü Siverek'te bağımsız adayların yaptığı mitingde, Musa Kazım Yazgan, Cemal Nahid Toker, Necdet Açıanal ve Şükrü Güllüoğlu birer

¹¹⁵⁹ Urfaninsesi, 14 Nisan 1954, Sayı: 303. : Yeni Urfa, 14 Nisan 1954, Sayı:136.

¹¹⁶⁰ Demokrat Urfa, 13 Nisan 1954, Sayı: 454.

¹¹⁶¹ Urfaninsesi, 20 Nisan 1954, Sayı: 305.

¹¹⁶² Urfaninsesi, 11 Nisan 1954, Sayı: 302. : Yeni Urfa, 11 Nisan 1954, Sayı:135.

¹¹⁶³ Saim Önhon, Urfa il teşkilatı temayülünde değil, genel merkez kontenjanından listeye konuldu. Urfaninsesi, 20 Nisan 1954, Sayı: 305.

¹¹⁶⁴ Urfaninsesi, 14 Nisan 1954, Sayı: 303.

¹¹⁶⁵ Akgün, 17 Nisan 1954, Sayı: 2212; Yeni Urfa, 15 Nisan 1954, Sayı:137.

konuşma yaptılar. Siverek'in ardında adaylar giderken Hilvan'da bir miting yaptılar.¹¹⁶⁶

CHP'nin 1954 seçimlerinde ilk mitingini, Esat Mahmut Karakurt Asfalt caddesinde yaptı. Ardından Pıçakçı Mahallesi ocağı açıldı.¹¹⁶⁷ 1954 seçimleri öncesi, muhalefetin DP'ye yüklendiği en önemli husus hayat pahalılığıydı. CHP dönemine göre çiftçinin buğdayını daha pahalıya aldığını iddia eden DP'liler, 30 kuruşa buğday alındığını, oysa CHP döneminde 28 kuruşa alındığını belirttiler. Rakamsal olarak durum iyi gibi görünse de 1954'te 190 kilo buğdaya bir altın alınıyordu. DP iktidarından önce ise 125 kilo buğdayla bir altın alınıyordu. 1954 yılında 1 kilo yağ 700, 1 kilo et 320, 1 metre adi bez 160, bir teneke gaz 72.5 kuruş, bir çift ayakkabı 40 lira, bir yıllık ev kirası 1.200 lira, 1 kilo kahve 20-30 lira, 1 teneke benzin 10 lira, 1 kilo yoğurt 70 kuruş, 1 adet marul 15 kuruş idi.¹¹⁶⁸ Ayrıca yapılan karayollarının uzun ömürlü olmaması eleştiri konusu oldu. DP döneminde yapılan yollar sadece 4 yıl dayanabilmiş, Birecik-Urfa, Urfa-Siverek, Bozova-Urfa, Urfa-Viranşehir yolları bakıma muhtaç bir hale gelmişti.¹¹⁶⁹

1954 seçimlerinde Urfa milletvekili adaylarının özgeçmişine bakıldığında; bağımsızlardan Musa Kazım Yazgan Urfa doğumlu olup, gazetelerde yazıları vardı. Urfa Lisesi ve İstanbul Darülfünunu mezunuydu. Eczacı Talebeler Cemiyeti kurucusudur. Urfa'da eczane açmış, 12 yıl işlettikten sonra eczanesini Bursa'ya taşıyarak 17 yıl burada hizmet veriyordu. Urfa belediye meclis üyeliği, Teyyare Cemiyeti, Kızılay, Halkevi, Türk Ocağı başkanlığı ve Etibba Odaları Diyarbakır Haysiyet Divanı üyeliği yaptı. Urfa'da Millî Gazete ve Ulusal adlı gazetelerini 6 sene yayımladı. 1946'da DP'den milletvekili adayı oldu. Urfa ve Bursa Anadolu Ajansı muhabirliği yaptı.¹¹⁷⁰ Cemal Nahit Toker, 1895 Urfa doğumludur. İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesi mezunudur. Urfa eski müftüsü Mahmut Kamil Toker'in kardeşidir.¹¹⁷¹ Şükrü Güllüoğlu, İstanbul Lisesi ve Darülfununu mezunudur. Galatasaray Lisesi öğretmenliği yaptı, Almanya'da yaklaşık 5 yıl eğitim gördü.

¹¹⁶⁶ Akgün, 20 Nisan 1954, Sayı: 2213.

¹¹⁶⁷ Yeni Urfa, 14 Nisan 1954, Sayı:136.

¹¹⁶⁸ Yeni Urfa, 14 Nisan 1954, Sayı:136.

¹¹⁶⁹ Yeni Urfa, 14 Nisan 1954, Sayı:136; Akgün, 20 Nisan 1954, Sayı: 2213.

¹¹⁷⁰ Urfanınsesi, 28 Nisan 1954, Sayı: 308.

¹¹⁷¹ Urfanınsesi, 28 Nisan 1954, Sayı: 308.

Edebiyat alanında doktora yaptı.¹¹⁷² Halil Gürmen, 1895 Siverek doğumludur. İstanbul Darülfununu Hukuk Fakültesi mezunudur. İstanbul'da ticaret ve inşaat mühendisliği yaptı. TBMM 2. dönem Siverek milletvekilliği yaptı.¹¹⁷³ Halil Balkıs, Halfeti doğumlu olup Hukuk Fakültesi mezunudur. Hâkimlik ve Ceylanpınar Çiftliği avukatlığı yaptı.¹¹⁷⁴ Necdet Açınal, 1917 Urfa doğumludur. Eski müftü Hasan Açınal'ın oğludur. İlk ve ortaokulu Urfa'da lise ve üniversite eğimini İstanbul'da tamamladı. 1941'de İstanbul Üniversitesi Elektrik Mühendisliğinden mezun oldu. PTT Genel Müdürlüğünde ve Avrupa'da iş tecrübeleri vardı Fransızca ve İngilizce bilen Açınal, Urfa'ya dönmeyişin ardından siyasete atıldı ve 1950 seçimlerinde DP Urfa milletvekili oldu.¹¹⁷⁵ Halit Gülpınar, Siverek doğumludur. 1950 seçimlerinde Belediye Meclisinin CHP üyesidir. 1953'te Siverek'te Millet Partisi kuruculuğunu yaptı.¹¹⁷⁶ Ömer Yüksel, Suruç doğumludur. 1946'da DP'ye üye oldu ve Suruç ilçe başkanlığı yaptı. DP'den ayrılınca MDC Suruç ilçe başkanlığı yaptı.¹¹⁷⁷

DP'nin adayları; Saim Önhon, 1893 İstanbul doğumludur. Harp akademisi mezunudur. Süvari generalliğine kadar yükselerek 40 sene görev yaptıktan sonra emekli oldu. Genel merkez kontenjanından aday oldu.¹¹⁷⁸ Feridun Ergin, 1917 doğumludur. Hukuk fakültesini bitirdikten sonra Paris Siyasî İlimler Fakültesinden iktisat doktoru oldu. 1950 seçimlerinde DP Genel merkez kontenjanından aday oldu. Adnan Menderes'e yakın bir isimdir.¹¹⁷⁹ Celal Öncel, 1919 doğumludur. Hukuk Fakültesinden mezun olduktan sonra savcı yardımcılığı yaptı. 1948'de Urfa'da avukatlık yaptı, 1950 seçimlerinde DP'den milletvekili oldu.¹¹⁸⁰ Dr. Feridun Ayalp, 1917 Birecik doğumludur. Tıp fakültesi mezunudur. Almanca biliyordu. Yeşilhisar hükümet tabibi iken aday gösterildi.¹¹⁸¹ Muzaffer Timur, 1917 Siverek doğumludur. İlk ve ortaokulu Urfa'da tamamladı. Bu Siverek DP ilçe başkanlığı görevini yürütmekteydi.¹¹⁸² Hasan Oral, 1907 Siverek doğumludur. Tıp Fakültesinin Dış

¹¹⁷² Urfanınsesi, 28 Nisan 1954, Sayı: 308.

¹¹⁷³ Urfanınsesi, 28 Nisan 1954, Sayı: 308.

¹¹⁷⁴ Urfanınsesi, 28 Nisan 1954, Sayı: 308.

¹¹⁷⁵ Urfanınsesi, 28 Nisan 1954, Sayı: 308.

¹¹⁷⁶ Urfanınsesi, 28 Nisan 1954, Sayı: 308.

¹¹⁷⁷ Urfanınsesi, 28 Nisan 1954, Sayı: 308.

¹¹⁷⁸ Urfanınsesi, 28 Nisan 1954, Sayı: 308.

¹¹⁷⁹ Urfanınsesi, 28 Nisan 1954, Sayı: 308.

¹¹⁸⁰ Urfanınsesi, 28 Nisan 1954, Sayı: 308.

¹¹⁸¹ Urfanınsesi, 28 Nisan 1954, Sayı: 308.

¹¹⁸² Urfanınsesi, 28 Nisan 1954, Sayı: 308.

bölümünden mezun oldu. 1949 ara seçimlerinde ve 1950 seçimlerinde CHP'den milletvekili seçildi ancak daha sonra DP'ye geçti.¹¹⁸³ Aziz Özbay, 1913 Urfa doğumludur. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe bölümünden mezun oldu. Yazarlık yaptı. Basın Yayın Genel Müdürlüğünde tercüman olarak çalışırken, 1953'te Urfa belediye başkanı seçildi.¹¹⁸⁴ Mehmet Hatipoğlu, 1900 Urfa doğumludur. Rüştîye mektebi mezunudur, belediyede memurluk yaptı. Çiftçilik ve müteahhitlik yaptı. 1946'dan beri DP mensubu olup İl Genel Meclis üyesidir.¹¹⁸⁵

CHP adayları; Osman Ağan, 1906 Urfa doğumludur. Ortaokulu Urfa'da tamamladı. Çiftçilik ve ticaretle uğraştı. Urfa Ticaret Odası Başkanlığı ve CHP İl Başkanlığı yaptı. 1946'da CHP'den milletvekili oldu. Seçim esnasında CHP İl başkanlığı.¹¹⁸⁶ Esat Mahmut Karakurt, 1902 Urfa doğumludur. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunudur. Avukatlık mesleğinin yanında bir roman yazarıdır. Pek çok ülkeyi gezdi. Galatasaray Lisesinde Edebiyat öğretmenliği yaptı. CHP'den Urfa ve İstanbul'dan bağımsız aday oldu.¹¹⁸⁷ İlkokul mezunu Aziz Gökkan, Suruçludur. Suruç CHP ilçe başkanıdır. Külünçe köyünde ikamet ediyordu.¹¹⁸⁸ Vasfi Gerger, 1905 Siverek doğumludur. Hukuk Fakültesi mezunudur. Seçimden önce mülkiye müfettişliği yapmaktadır.¹¹⁸⁹ Mithat Kürkcüoğlu, 1905 Urfa doğumludur. Ankara Üniversitesi Edebiyat Fakültesi mezunudur. Ankara Türk Maarif Cemiyeti Lisesinde öğretmenlik, Konya ve İstanbul Erkek Sanat Enstitüsü müdürlüğü yaptı. 1943'te istifa ederek Urfa'ya döndü. 1947'de CHP Urfa İl Başkanlığı yaptı.¹¹⁹⁰ Fuat Aksoy, 1917 Urfa doğumludur. İstanbul üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunudur. Hâkimlik yaparken, 1949'da istifa ederek Urfa'da avukatlık yapmaya başladı. 1950'de CHP'ye üye oldu.¹¹⁹¹ Atalay Akan, 1914 Urfa doğumludur. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunudur. Fransa'da ihtisas yapmış, Şurayı Devlet ve Maarif Vekâleti Müsteşarlığı yaptı. 1946'da CHP'den Urfa milletvekili oldu.¹¹⁹² Fuat Uluç, Bozova doğumludur. 1918 yılında harp akademisinden mezun oldu. Çanakkale ve Filistin

¹¹⁸³ Urfaninsesi, 28 Nisan 1954, Sayı: 308.

¹¹⁸⁴ Urfaninsesi, 28 Nisan 1954, Sayı: 308.

¹¹⁸⁵ Urfaninsesi, 28 Nisan 1954, Sayı: 308.

¹¹⁸⁶ Urfaninsesi, 28 Nisan 1954, Sayı: 308.

¹¹⁸⁷ Urfaninsesi, 28 Nisan 1954, Sayı: 308.

¹¹⁸⁸ Urfaninsesi, 28 Nisan 1954, Sayı: 308.

¹¹⁸⁹ Urfaninsesi, 28 Nisan 1954, Sayı: 308.

¹¹⁹⁰ Urfaninsesi, 28 Nisan 1954, Sayı: 308.

¹¹⁹¹ Urfaninsesi, 28 Nisan 1954, Sayı: 308.

¹¹⁹² Urfaninsesi, 28 Nisan 1954, Sayı: 308.

cephelerinde savaştı. Milli Mücadele döneminde Mustafa Kemal Paşa ile görev yaptı. Mustafa Kemal Paşa ve İsmet İnönü'nün muhafız komutanlığını yaptı.¹¹⁹³ Uluç, Bozova'nın Curnus köyünden Kulloç Osman Ağa'nın oğludur. Arapça ve Fransızca biliyordu. Halep'in tahliyesinde, hükümetin bir buçuk milyon altınının işgalden kurtararak ülkeye getirdi. Atatürk ve Abbülhalik Renda istasyonda iken bu parayı teslim etti. Bu başarısından dolayı, 1947'de TBMM'de alınan kararla kendisine 2400 lira mükâfat ve bir derece terfi layık görüldü. Harp Alman Kuvadöför, Beşinci Mecidi ve Şecaat Esaret Gümüş madalyaları sahibidir. Diyarbakır Birinci Umum Müfettişliği yaverliği görevinde bulundu, 1953'te emekli oldu ve CHP'ye üye oldu.¹¹⁹⁴

2.2.2.1. Urfa'da 10. Dönem Milletvekili Sonuçları

2 Mayıs 1954 tarihinde gerçekleştirilen 10. Dönem milletvekilliği seçimlerinde herhangi bir asayiş probleminin yaşanmamasından dolayı, Urfa Valisi Nedim Evliyagil¹¹⁹⁵ ve DP Urfa il başkanı Mustafa Güven halka teşekkür etti.¹¹⁹⁶

1954 Seçimlerinde DP, 64 ilden 60'ında kazandı.¹¹⁹⁷ Sinop, Malatya ve Kars'ta CHP, Kırşehir'de ise CKMP kazandı. DP Urfa'dan 1950 seçimlerinden daha fazla oy aldı. Bu oylar genellikle köylerde ikamet eden vatandaşlardan alındı.¹¹⁹⁸ Urfa'da 2 Mayıs 1954 seçimleri sonucu şöyleydi; kayıtlı 147.215 seçmenden %90,9'unu oluşturan 133.792 kişi¹¹⁹⁹ oy kullandı. CHP, bu seçmenlerden 51.127 oy aldı. Bu oran genel oyun % 39,1'ine tekabül ediyordu. Bu sonuca göre CHP milletvekili çıkaramadı. DP ise seçmenlerden 65.070 oy aldı. Bu oran genel oyun % 48,9'una tekabül ediyordu.¹²⁰⁰ DP'den milletvekili seçilen 1906 Siverek doğumlu Hasan Oral 68.339 oy, 1919 Urfa doğumlu Celal Öncel 65.556 oy, 1906 Birecik doğumlu Feridun Ayalp 64.939 oy, 1912 Urfa doğumlu Aziz Özbay 64.798 oy, 1917 Siverek doğumlu Muzaffer Timur 64.613 oy, 1892 İstanbul doğumlu Saim Önhon 64.210 oy, 1917 İstanbul doğumlu Feridun Ergin 64.132 oy ve 1899 Urfa doğumlu

¹¹⁹³ Urfaninsesi, 28 Nisan 1954, Sayı: 308.

¹¹⁹⁴ Yeni Urfa, 6 Nisan 1954, Sayı:134.

¹¹⁹⁵ Urfaninsesi, 5 Mayıs 1954, Sayı: 309; Demokrat Urfa, 4 Mayıs 1954, Sayı: 462.

¹¹⁹⁶ Akgün, 4 Mayıs 1954, Sayı: 2218.

¹¹⁹⁷ Yeni Urfa, 5 Mayıs 1954, Sayı:144.

¹¹⁹⁸ Urfaninsesi, 5 Mayıs 1954, Sayı: 309.

¹¹⁹⁹ BCA, 030-03-00/51-309-7. Tarih: 02.05.1954

¹²⁰⁰ TÜİK, *Milletvekil Seçim Sonuçları 1923-2011*, 88.

Mehmet Hatipoğlu 63.974 oy aldılar.¹²⁰¹ CHP adayları Osman Ağan 52.235, Vasfi Gerger 51.932, Mahmut Karakurt 51.780, Atalay Akan 51.496, Mithat Kürkçüoğlu 51.118, Fuat Aksoy 50.761, Fuat Uluç 50.123, Aziz Gökkan 48.844; Müstakilleri Destekleme Cemiyeti adayları Musa Kazım Yazgan 15.836, Şükrü Güllüoğlu 15.138, Nahit Cemal 14.975, Ömer Yüksel 14.622, H. Gülpınar 14.413, Necdet Açıanal 14.185, H. Gürmen 13.579, Halil Belkıs 13.401; Köylü Partisi adayları Reşit Canbeyli 1.000, Ş. Başaran 730 ve H. Cahit Us 580 oy aldılar. Bu sonuca göre DP 8 milletvekilinin tamamını liste halinde kazandı.¹²⁰² Bu seçimde de aşiret mensuplarının listeye etkisi görülmektedir. Bucak aşiretinden Hasan Oral CHP'den DP'ye geçti. Öncel aşiretinden Celal Öncel ise tekrar milletvekili seçildi.¹²⁰³ 1954 seçimleri sonucunda, merkez, Akçakale ve Birecik'te DP açık ara önde, Suruç ve Viranşehir CHP, Siverek, Hilvan ve Bozova'da her iki parti birbirine yakın oy aldı.¹²⁰⁴ DP'liler 1954 seçimlerini kazanınca, şehir merkezinde davul ve zurna ile kutlamaları abartarak, muhaliflerin evlerinin önünde uzun süre kalmaları tepki çekti.¹²⁰⁵ Urfa'da 2 Mayıs 1954 seçimlerinin huzur içinde geçmesi,¹²⁰⁶ demokrasi bilincinin hâkim olması, halkı sevindirmekle beraber, memleket sorunlarının milletvekillerce çözümü noktasında beklenti büyüktü.¹²⁰⁷ Ancak Ankara'da yaşanan bazı gelişmeler, seçimin sükûnetine gölge düşürdü. 1954 seçimlerinde alınan zaferin kutlandığı esnada Bayar, "İnce Demokrasiye Paydos" diyerek, CHP'den aday olan bürokratlara mesaj gönderiyordu.¹²⁰⁸

10. Dönem milletvekili seçimleri bu şekilde neticelenince milletvekili seçilemeyen Musa Kazım Yazgan ve Cemal Nahit Toker,¹²⁰⁹ Akçakale'den trenle kendilerini destekleyenlere teşekkürlerini iletterek ayrıldılar.¹²¹⁰ Bağımsızlar bu şekilde tepki gösterirken, CHP Urfa il başkanı Osman Ağan, 1954 seçimlerinin kaybedilmesinin parti çalışmalarını olumsuz etkilemeyeceğini, aynı azimle

¹²⁰¹ BCA, 030-10/78-517-12. Tarih: 04.05.1954

¹²⁰² Akgün, 10 Mayıs 1954, Sayı: 2221.

¹²⁰³ İlyas, *Ağa, Aşiret, Siyaset*, 184.

¹²⁰⁴ Yeni Urfa, 5 Mayıs 1954, Sayı:144.

¹²⁰⁵ Yeni Urfa, 5 Mayıs 1954, Sayı:144.

¹²⁰⁶ Feryad, 1 Mart 1954, Sayı: 1.

¹²⁰⁷ Akgün, 8 Mayıs 1954, Sayı: 2220.

¹²⁰⁸ Mevin Toker, *İsmet Paşayla 10 yıl (1954-1957)*, Cilt: 1, 2. bs. (Ankara: Akis Yayınları, 1966), 15.

¹²⁰⁹ Urfanınsesi, 5 Mayıs 1954, Sayı: 309.

¹²¹⁰ Akgün, 6 Mayıs 1954, Sayı: 2219.

çalışmalara devam edeceklerini,¹²¹¹ kendilerine oy verenlere teşekkür ederek muhalefet görevlerini en iyi şekilde yapacaklarını kamuoyuyla paylaştı.¹²¹²

DP muhalifi basının tepkisi ise, Urfa milletvekillerini tebrik etmek ve Urfa'nın sorunlarını belirtip, bunun için çözüm arayışları taleplerini sunmak şeklinde gerçekleşti. 1-Harran ovasında açılması planlanan su kuyuları, 2-Birecik köprüsünün yapımının hızlanması, 3-14 milyon liraya ihale edilen İpekyolu güzergâhının akıbeti, 4-Urfa-Gaziantep, Urfa-Diyarbakır, Urfa-Bozova, Urfa-Suruç, Suruç-Akçakale yollarının bozukluğu, 6-Urfa hükümet konağının inşaatı, 7-Urfa lisesinin konferans salonunun inşaatı, 8-Erkek Sanat Enstitüsünün yarım kalan atölye inşaatı, 9-Emlak Kredi ve Akbank'ın birer şubesinin açılması, 10-Ziraat, Vakıflar ve İş Bankası'na birer bina yapılması, 11-Devlet Hastanesinin eksik doktorlarının tamamlanması- özellikle kadın doğum doktoru-, 12-Verem Hastanesine uzman doktor, 13-Urfa'da ev ihtiyacının karşılanması, 14-Ziraat ve İş Bankası'nın ticarî ve ziraî kredilerde kolaylık sağlaması, 15-Okul sayılarının artırılması, 16-içme suyu sorununun çözülmesi, 17-Fırat nehrinin sularından Harran'ın faydalanılmasının sağlanması, 18-Fabrikalar açılması, 19-Toprak Mahsulleri Ofisinin tesis ve lojman yaptırması, 20-Petrol aramalarının yoğunlaştırılması, 21-Tren hattının çekilmesi, 22-Havaalanının ıslahı, aslında herkesçe bilinen ve Urfa'nın elzem ihtiyaçlarıydı.¹²¹³ Basın genel olarak seçilen milletvekillerinden tek parti dönemini aratmamaları, çevre illere nazaran geride kalan şehir için müspet çalışmalar yapmaları hususunda hatırlatmalar yaptı.¹²¹⁴

14 Mayıs 1954'te 10. Dönem TBMM açılışının ardından Celal Bayar Cumhurbaşkanı seçilince, Türkiye'nin pek çok yerinde olduğu gibi, Urfa'da da 101 pare top atışları gerçekleştirildi.¹²¹⁵

2.2.3. Urfa'da 11. Dönem Milletvekili Seçimleri

İçişleri Vekâletince yayımlanan tamimle 11. dönem milletvekili seçim hazırlıkları Urfa'da başladı. Bu esnada Urfa Belediye Başkanı Tefik Saraç¹²¹⁶ ve

¹²¹¹ Yeni Urfa, 17 Mayıs 1954, Sayı: 148.

¹²¹² Yeni Urfa, 5 Mayıs 1954, Sayı: 144.

¹²¹³ Yeni Urfa, 8 Mayıs 1954, Sayı: 145.

¹²¹⁴ Urfanınsesi, 10 Mayıs 1954, Sayı: 310.

¹²¹⁵ Demokrat Urfa, 15 Mayıs 1954, Sayı: 467.

¹²¹⁶ Urfanınsesi, 17 Eylül 1957, Sayı: 634.

Siverek Belediye Başkanı Yılmaz Fettahlıgil milletvekili aday adaylığı için görevlerinden istifa ettiler.¹²¹⁷ Urfa valiliği bu karar doğrultusunda seçmen kütüklerinde yoklamaların kaydedilmesine başladı.¹²¹⁸ 27 Ekim 1957’de yapılacak milletvekili seçimleri için seçmen yoklamaları Eylül ayından itibaren başladı.¹²¹⁹

Yaklaşan seçimler öncesi, Urfalıların ekseriyetle beklentisi milletvekili adaylarının Urfa’yı bilen ve hizmet edebilecek kimseler olmasıydı.¹²²⁰ Halkın beklentilerinin yakından takip eden DP Urfa milletvekilleri Celal Öncel, Saim Önhon, Hasan Oral, Feridun Ayalp, Aziz Özbay ve Mehmet Hatipoğlu 10. Dönem seçimlerinde ortaya çıkan memnuniyetsizliği de hesaba katarak Urfa’da çalışmalarına başladılar.¹²²¹

11. Dönem milletvekili seçimlerinde de partiler arası geçişler ve memuriyetten istifalar sıklıkla basında yer aldı. Akziyaret nahiyesine bağlı Büyükördek, Büyük ve Küçük Çömlekçi, Kullegur, Beyazpınar köylerindeki CHP teşkilatları DP’ye geçti.¹²²² Hilvan’ın Estağfurullah Köyü sahibi ve Mirdesi aşiretinden Abuzer Yıldırım da CHP’den, DP’ye geçti.¹²²³ Urfa İl Sağlık Müdürlüğüne tayin edilen Dr. İbrahim Etem Karakapıcı, memuriyetten istifa ederek CHP’den siyasete girdi.¹²²⁴ Ankara’ya tayin edilen Urfa eski İl Veteriner Müdürü Selim Deliloğlu, Urfa’ya geldi. Deliloğlu’nun DP’den merkez kontenjanından listeye girmesi muhtemeldi.¹²²⁵

Aday çalışmaları devam ederken, iktidarı bazen eleştirmekle beraber ekseriyetle destekleyen Akgün gazetesi DP’nin 1950’den bu yana Urfa’ya kazandırdığı eserleri kaleme aldı. DP iktidarının en önemli eseri hiç şüphesiz Birecik Köprüsünün yapılmasıydı. Urfa’da olmasa da fabrikaların sayısının ülke genelinde arttı ve kentleşme oranı yükseldi.¹²²⁶ Bu şekilde DP’nin hizmetlerinin anlatıldığı dönemde Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın yeğeninini gayrimüslim ile evlendiği

¹²¹⁷ Demokrat Urfa, 17 Eylül 1957, Sayı: 815.

¹²¹⁸ Akgün, 25 Nisan 1957, Sayı: 2470.

¹²¹⁹ Urfaninsesi, 17 Eylül 1957, Sayı: 634.

¹²²⁰ Akgün, 10 Eylül 1957, Sayı: 2497.

¹²²¹ Akgün, 16 Eylül 1957, Sayı: 2499; Urfaninsesi, 17 Eylül 1957, Sayı: 634.

¹²²² Akgün, 16 Eylül 1957, Sayı: 2499.

¹²²³ Akgün, 26 Eylül 1957, Sayı: 2501.

¹²²⁴ Yeni Urfa, 23 Eylül 1957, Sayı: 384; Urfaninsesi, 20 Eylül 1957, Sayı: 635.

¹²²⁵ Urfaninsesi, 24 Eylül 1957, Sayı: 636.

¹²²⁶ Akgün, 26 Eylül 1957, Sayı: 2501.

yolundaki muhalefetin yıpratma girişimleri oldu. Bayar'ın cevabı ise, yeğeniyle evlenen Almus Vreskala'nın İzmir'de ikamet eden muhacir olan tütün tüccarı Nihat Vreskala'nın ve Ramize hanımın oğlu olduğu, Almus isminin Selçuklu Sultanı Alparslan'ın komutanın adı ve Vreskala soyadının da Üsküp'te bir yaylanın adı olduğu şeklindeydi.¹²²⁷

11. Dönem milletvekilli seçimlerine Urfa'da üç parti giriyordu. DP, CHP ve CKMP yarışacaktı. Bunlardan CKMP'nin şansı azdı. DP içindeki fikir ayrılıkları düzeltmediğinden dolayı CHP'nin işi kolaylaşıyordu.¹²²⁸ Urfa'da bağımsızlar da CHP'yi destekledi.¹²²⁹ CHP il teşkilatı genel merkezin iktidara geldiğinde Milli Korunma Kanununun kaldırılacağını ve nisbi seçim sisteminin uygulanacağını ilettiler.¹²³⁰

CHP milletvekili temayül yoklamasında 14 kişinin ismi ön plana çıktı. Osman Ağan, Atalay Akan, Esat Mahmut Karakurt, Abdullah Köksal, İbrahim Ethem Karakapıcı, Necati Aksoy, Aziz Gökkan, İbrahim Ural, Yaşar Alhas, Abdurrahman Odabaşı, Mehmet Çetin, Ömer Yüksel, Vehbi Özbek ve Sabri Aksel yoklamada aday olması yönünde değerlendirildi. Adnan Akçar, Emin İzol ve Dürri Avcı ise adaylıklarını geri çektiler. Temayül neticesinde CHP'nin Urfa milletvekili adayları şu isimlerden oluşturuldu: Osman Ağan, Atalay Akan, Esat Mahmut Karakurt, Abdullah Köksal, Yaşar Alhas, Aziz Gökkan ve Ömer Yüksel. Eski milletvekili Vasfi Gerger ise merkez kontenjanından aday gösterildi.¹²³¹ Daha sonradan İbrahim Etem Karakapıcı da merkez kontenjanından listeye girdi.¹²³²

Kesin liste bu şekilde oluşturulduktan sonra CHP'nin milletvekili adaylarının tanıtımı yapıldı. Osman Ağan; 1905'te Urfa'da doğdu. Ortaokul mezunu olup Urfa'da çiftçilik ve ticaret ile meşguldü. Ticaret Odası ve CHP il başkanlığı yaptı. 1946 seçimlerinde Urfa milletvekili oldu. Seçim esnasında CHP il başkanlığını yürütüyordu. Gazete ve roman yazarı Esat Mahmut Karakurt: 1902'de Urfa'da doğdu. İstanbul Hukuk Fakültesinden mezun oldu. 1950 seçimlerinde İstanbul ve Urfa'dan bağımsız aday olmuşsa da kazanamadı. İlkokul mezunu olan Aziz Gökkan Suruç doğumludur. CHP döneminde genel meclis üyeliği ve Suruç CHP ilçe

¹²²⁷ Akgün, 26 Eylül 1957, Sayı: 2501. ; Zafer, 19 Eylül 1957.

¹²²⁸ Urfaninsesi, 27 Eylül 1957, Sayı: 637.

¹²²⁹ Yeni Urfa, 15 Ekim 1957, Sayı: 389.

¹²³⁰ Yeni Urfa, 18 Ekim 1957, Sayı: 390.

¹²³¹ Urfaninsesi, 3 Ekim 1957, Sayı: 638. ; Yeni Urfa, 3 Ekim 1957, Sayı: 386.

¹²³² Urfaninsesi, 8 Ekim 1957, Sayı: 639.

başkanlığı yaptı. 1950 seçimlerinde de CHP'den aday oldu. 1913 Urfa doğumludur. İstanbul Üniversitesi İktisat mezunudur. Fransa'da ihtisas yaptı. Uzun dönem Devlet Şurası ve Millî Eğitim Vekâleti müsteşarlığı yaptı. 1946 seçimlerinde Urfa'dan milletvekili seçildi. Abdullah Köksel: 1919 Halfeti doğumludur. Ankara Hukuk Fakültesinden mezun olduktan sonra uzun dönem avukatlık yaptı. Ömer Yüksel, Suruç doğumlu olup, ortaokul mezunudur. Çiftçilikle meşguldür. 1946'da DP'ye mensup oldu ve Suruç ilçe başkanlığını yaptı. 1954 seçimlerinde DP içindeki fikir ayrılıklarından dolayı ayrıldı. Ardından MDC'ye girdi ve bu kez cemiyetin Suruç ilçe başkanlığını yaptı. 1957'de ise CHP'ye katıldı. İbrahim Ethem Karakapıcı, 1917 Urfa doğumludur. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi mezunudur. Hükümet tabipliği ve İl Sağlık müdürlüğü yaptı. Aday olmak için istifa etti ve merkez kontenjanından listeye girdi. Yaşar Alhas, 1924 Siverek doğumludur. Ortaokulu Urfa'da liseyi Diyarbakır'da tamamladıktan sonra İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun oldu. Abdurrahman Odabaşı: 1924 Siverek doğumludur. Liseyi Bursa'da tamamladıktan sonra Siverek CHP ilçe başkanlığı yaptı. Çiftçilikle uğraşan Odabaşı, ilk defa milletvekili adayı oldu.¹²³³

CHP'nin aday listesi bu isimlerden oluşurken diğer muhalif hareket CKMP genel merkezi, 2'si Urfa'dan 7'si merkezden olmak üzere 9 kişilik milletvekili adayı ile seçime girme kararı aldı. CHP ile ittifak çalışmaları müspet netice vermediği için, yalnız seçime girme kararı aldılar.¹²³⁴

Urfa'da muhalif iki partinin listesinde güçlü isimlerde vardı. DP'nin adayları ise şu isimlerden oluşuyordu: Celal Öncel, Hasan Oral, Mehmet Hatipoğlu, Saim Önhon, Mehmet Mutlugil, Sabri Tek, Suphi Sözman, Tevfik Saraç. 7 Ekim 1957'de Ankara radyosundan ilan edilen bu liste beklentileri karşılamadı. Zaten 5'i eski milletvekili idi. Suphi Sözman Urfalı olup Birecik belediye başkanı idi. Urfalıların tanımadığı iki isim Mehmet Mutlugil ve Saim Önhon Urfalı değildi. Ayrıca Urfa'nın bilinen simalarından Ahmet Naci Türkmen'in DP'den liste dışı kalması tepki

¹²³³ Urfaninsesi, 11 Ekim 1957, Sayı: 640.

¹²³⁴ Urfaninsesi, 8 Ekim 1957, Sayı: 639.

çekti.¹²³⁵ DP teşkilatındaki fikir ayrılıkları yüzünden bütün liste genel merkez tarafından oluşturuldu. Doğal olarak bu durum en çok muhalefetin işine yaradı.¹²³⁶

Kamuoyunun biraz da olsa gazını almak seçmeni DP lehine yönlendirmek adına, seçim öncesi Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Devlet Vekili Celal Yardımcı,¹²³⁷ Et Balık Kombinasının temel atma töreni için Urfa'ya gelmeyi planladılar.¹²³⁸ 17 Ekim 1957'de Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Devlet Vekili Celal Yardımcı Urfa'ya gelerek Et Balık Kombinasının temelini attılar. DP'lilerle beraber CHP'liler de onları karşılama törenine katıldı.¹²³⁹ Dördüncü tip olarak tasarlanan Urfa Et Balık Kombinasının 15 ton et ve 7 ton balık muhafaza edebilecek bir kapasitede olması planlandı.¹²⁴⁰ Bir seçim yatırımı olarak değerlendirilen Et Balık Kombinasının temelinin atılmasından sonra geçen iki yıla rağmen inşaatın yavaş ilerlemesi tepki topladı. Hatta inşaat için alınan çimentoların inşaatın tamamlanması için kullanmak yerine tekrar satıldığı iddia edildi.¹²⁴¹ Kısa bir dönem duran inşaat yeniden başladı.¹²⁴² 1960 askerî darbesine kadar tamamlanamayan bu kombinanın inşaatı devam etti.¹²⁴³

2.2.3.1. Urfa'da 11. Dönem Milletvekili Sonuçları

1957 milletvekili seçimlerinde DP, Urfa'da güçlü bir tabana sahip olmasına rağmen kaybetti.¹²⁴⁴ Kayıtlı 166.416 seçmenden % 75,7'sini oluşturan 126.035 kişi¹²⁴⁵ oy kullandı.¹²⁴⁶ CHP, bu seçmenlerden 65.096 oy aldı. Bu oran, genel oyun % 51,9'una tekabül ediyordu. Bu sonuca göre CHP liste halinde 9 milletvekili çıkardı.¹²⁴⁷ DP ise seçmenlerden 57.017 oy aldı. Bu oran, genel oyun % 45,4'üne tekabül ediyordu. Bu sonuca göre DP Urfa'dan milletvekili çıkaramadı.¹²⁴⁸ CKMP

¹²³⁵ Yeni Urfa, 3 Ekim 1957, Sayı: 386.

¹²³⁶ Urfaninsesi, 8 Ekim 1957, Sayı: 639.

¹²³⁷ Demokrat Urfa, 18 Ekim 1957, Sayı: 824.

¹²³⁸ Akgün, 16 Ekim 1957, Sayı: 2505.

¹²³⁹ CHP adayları Esat Mahmut Karakurt ve Vasfi Gerger de aynı tarihte Urfa'ya geldiler. Urfaninsesi, 18 Ekim 1957, Sayı: 642; Yeni Urfa, 18 Ekim 1957, Sayı: 390.

¹²⁴⁰ BCA, 030-01/29-170-11. Tarih: 28.02.1956

¹²⁴¹ Akgün, 10 Temmuz 1959, Sayı: 2659.

¹²⁴² Akgün, 6 Ekim 1959, Sayı: 2685.

¹²⁴³ Akgün, 13 Aralık 1960, Sayı: 2764.

¹²⁴⁴ BCA, 030-01-00-00/52-311-1-2. Tarih: 27.10.1957; Urfaninsesi, 29 Ekim 1957, Sayı: 644.

¹²⁴⁵ BCA, 010-09/459-1330-6. Tarih: 18.05.1950

¹²⁴⁶ BCA, 030-03-00/52-311-1-2. Tarih: 27.10.1957

¹²⁴⁷ BCA, 030-03-00/52-312-1-3. Tarih: 27.10.1957

¹²⁴⁸ BCA, 030-03-00/52-312-1-1. Tarih: 27.10.1957

ise % 2,5 oran ile 3.136 oy aldı.¹²⁴⁹ Seçim sonucunda 11. Dönem Urfa milletvekilleri ve aldıkları oy miktarları; 1905 doğumlu Osman Ağan 63.237 oyla, 1913 doğumlu Hacı Atalay Akan 63.279 oyla, 1924 doğumlu Yaşar Alhas 63.286 oyla, 1915 doğumlu Aziz Gökkan 63.245 oyla, 1917 doğumlu İbrahim Etem Karakapıcı 63.272 oyla, 1902 Esat Mahmut Karakurt 63.292 oyla, 1919 doğumlu Abdullah Hulusi Köksel 63.208 oyla, 1924 doğumlu Abdurrahman Odabaşı 63.251 oyla ve 1922 doğumlu Ömer Yüksel 63.244 oyla 11. dönem CHP Urfa milletvekili seçildiler.¹²⁵⁰ 1957 seçimlerinde milletvekili seçilen aşiret üyeleri; Kırvar aşireti reisi Abdurrahman Odabaşı, Dınai aşireti reisi Ömer Yüksel,¹²⁵¹ Şeddadi aşireti reisi Aziz Gökkan ve Barazi aşiresi reisi Yaşar Alhas.¹²⁵²

Urfa'da yayımlanan Akgün gazetesi sahibi Lami Akgün DP'nin seçimi kaybedeceğini tahmin ederek, bazı vekillere ve Üzeyir Avunduk'a¹²⁵³ bildirmişti.¹²⁵⁴ İktidarı bazen eleştirmekle beraber ekseriyetle destekleyen Urfa'nın yerel gazetelerinden Akgün, DP'nin 1950'den bu yana hizmetlerini seçimden önce yazdı. Bu yazılarda, DP iktidarının en büyük eksikliklerinden birisi, Urfa'da ekonomik hayatın iyileşmemesiydi.¹²⁵⁵ Aynı minvalde, Hasan Oral'ın 6 Eylül 1957 tarihli Menderes'e gönderdiği mektubu her şeyi açıkça ortaya koyuyordu. Oral mektubunda, müfettiş heyetinin müdahalesinin bir netice vermediğinden ve seçimin kaybedileceğinden bahsediyordu.¹²⁵⁶

27 Ekim 1957 11. Dönem milletvekili seçimlerini Urfa'da DP'ye karşı CHP kazandı. Bundan dolayı CHP İl Genel Sekreteri Vasfi Gerger Urfalılara teşekkür etti.¹²⁵⁷ Bu mağlubiyette DP'nin milletvekili listesi ve il teşkilatında görülen çekişmelerin etkisi büyüktü. Bu kötü son yerel basında çokça dile getirilmişti. Demokrat Urfa gazetesi sahibi ve DP mensubu Celal Özbek, DP Urfa il teşkilatı ve

¹²⁴⁹ TÜİK, Milletvekili Seçimleri (1923-2011), 22.

¹²⁵⁰ TBMM Milletvekili Albümü, 757-758; TBMM Milletvekilleri Tercüme-i Hal Mazbataları, dosya numaraları: 1497, 1498, 2486, 2487, 2490, 2491, 2492, 2493, 2494.

¹²⁵¹ 11 Dönem CHP Urfa milletvekili seçilen Ömer Yüksel, beraberindeki yaklaşık 10.000 kişi ile CHP'den istifa edip DP'ye geçti (Demokrat Urfa, 7 Kasım 1958, Sayı: 931).

¹²⁵² İlyas, *Ağa, Aşiret, Siyaset*, 188.

¹²⁵³ Üzeyir Avunduk, DP döneminde kurulan Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'nin (1952-1959) başkanlığını yaptı. https://www.tobb.org.tr/EskiBaskanResimleri/uzeyir_avunduk.JPG erişim tarihi: 07.05.2018.

¹²⁵⁴ Akgün, 30 Ekim 1957, Sayı: 2508.

¹²⁵⁵ Akgün, 26 Eylül 1957, Sayı: 2501.

¹²⁵⁶ BCA, 030-01-00-00/303-8-1. Tarih: 06.09.1957

¹²⁵⁷ Yeni Urfa, 29 Ekim 1957, Sayı: 392.

milletvekilleriyle Reşit Kemal Timuroğlu arasındaki ihtilafı bitirmek için girişimlerde bulundu. Özbek'in teklifini, DP'nin Urfa'daki ilk başkanı olan ve 1946-1950 yılları arasında bu görevi yürütürken pek çok defa sıkıntılara maruz kalan Reşit Kemal Timuroğlu kabul etmiş, fakat milletvekilleri kabul etmemişti.¹²⁵⁸

1957 seçimlerinde bazı usulsüzlükler halkın tepkisini çekti. Seçmen listeleri bazı köylerde ilan edilmemiş ve listede adları olmayanlar oy kullanamamışlardı.¹²⁵⁹ Bu şikâyetler il seçim kuruluna iletilti.¹²⁶⁰ Bazı torbalar ağzı açık halde gelmiş, bazı yerlerde gizli sayım yapılmıştı. DP'nin itirazı üzerine il seçim kurulunda 6'ya karşı 5 oyla seçim bozularak Yüksek Seçim Kurulu'na durum bildirildi.¹²⁶¹ Ancak Yüksek Seçim Kurulu seçimin iptalini reddetti.¹²⁶²

Bu seçim sürecinin ardından Urfa Valisi Celal İzgi merkez valiliğine,¹²⁶³ Sivas Valisi Kadri Erdoğan Urfa valiliğine tayin edildi.¹²⁶⁴ Erdoğan, 31 Aralık 1957'de Urfa'ya gelerek göreve başladı.¹²⁶⁵

Genel seçimlerin ardından 2 Aralık 1957'de Vali Celal İzgi başkanlığında İl Genel Meclis toplantısı yapıldı. Seçime geçmeden önce Siverek üyesi Fikret Karakoyunlu karayolların durumundan şikâyet etti. Urfa merkez ve ilçelerinin yolları kötü durumdaydı. Mahmut Karakeçili ise, Mizar ve Karakeçi arasından yapılan çeşmelerin kullanılmadığını belirtti.¹²⁶⁶

6 Mart 1958'de belediye meclisi toplantısında alınan kararla, birinci başkan vekilliğine Tevfik Saraç, ikinci başkan vekilliğine Mahmut Celal Öncel, kâtipliğe Mustafa Alay ve Hasan Kazaz; encümen azalığına Müslüm Beden, Mahmut Deniz ve Mustafa Türkmen seçildi.¹²⁶⁷

¹²⁵⁸ Demokrat Urfa, 5 Kasım 1957, Sayı: 828.

¹²⁵⁹

¹²⁶⁰ Demokrat Urfa, 15 Kasım 1957, Sayı: 831.

¹²⁶¹ Urfaninsesi, 29 Kasım 1957, Sayı: 651; Demokrat Urfa, 29 Kasım 1957, Sayı: 835.

¹²⁶² Yeni Urfa, 27 Aralık 1957, Sayı: 401.

¹²⁶³ Urfaninsesi, 13 Aralık 1957, Sayı: 654. : Yeni Urfa, 27 Aralık 1957, Sayı: 401.

¹²⁶⁴ Demokrat Urfa, 13 Aralık 1957, Sayı: 839.

¹²⁶⁵ Urfaninsesi, 3 Ocak 1958, Sayı: 659.

¹²⁶⁶ Yeni Urfa, 4 Aralık 1957, Sayı: 398.

¹²⁶⁷ Akgün, 8 Mart 1958, Sayı: 2536.

1959 belediye seçimlerinin 8 Kasım'da yapılması kararlaştırılmıştı,¹²⁶⁸ ancak seçim kanunu ve seçmen kütüklerinden kaynaklanan aksaklıklardan dolayı, belediye seçimleri DP'nin lehte muhalefetin aleyhte oyuyla 1960 Kasım ayına ertelendi.¹²⁶⁹

18 Ekim 1959 Pazar günü Viranşehir'de yapılan belediye seçimini büyük oranda DP kazandı. DP oyların %75'ini aldı. Seçim esnasında CHP Urfa milletvekilleri ve DP il başkanı Viranşehir'de bulundular.¹²⁷⁰ Viranşehir'de yapılan belediye seçimlerini CHP'nin 470 oyuna karşı 1500 oyla DP kazandı.¹²⁷¹ Seçim esnasında CHP'nin listesinde olan 7 kişi yeni kayıt yaptırdıklarından dolayı ilçe seçim kurulu listeyi geçersiz saydı. Çünkü seçim yasasına göre en az iki ay önce kayıt yaptırması gerekmektedir. CHP listesi kazansaydı muhtemelen Esat Kalpaklı başkan olacaktı. Liste halinde kazanan DP üyeleri ise Sabri Şihanlıoğlu'nu başkan seçtiler.¹²⁷²

Tablo 14: Urfa'da 9. 10. ve 11. Dönem Milletvekili Seçim Sonuçları:¹²⁷³

Partiler	9. dönem			10. dönem			11. Dönem		
	Oy	Oran	M.vekili	Oy	Oran	M.vekili	Oy	Oran	M.vekili
DP	55.959	%51.9	6	65.070	%49.8	8	57.017	%45.4	-
CHP	51.924	%48.1	1	51.127	%39.1	-	65.096	%51.9	9
Bağımsız	-	-	-	14.591	%10.9	-	-	-	-
HP	-	-	-	-	-	-	222	%0.2	-

2.3. 9. 10. VE 11. DÖNEM URFA MİLLETVEKİLLERİ

2.3.1. 9. Dönem Urfa Milletvekilleri

Feridun Kemal Ergin: 1917 yılında İstanbul'da doğdu. Anne adı İmetullah Feride baba adı Edip Kemal'dir. 142 öğrenci numarasıyla Galatasaray Lisesi Edebiyat bölümünden mezun oldu. Sarbonne Üniversitesi'nde eğitim gördü.¹²⁷⁴ İstanbul Üniversitesi'nde İktisat alanında doktora eğitimine sahip olan Ergin, İstanbul Üniversitesi Genel İktisat ve İktisat Teorisi Kürsüsü öğretim üyeliği ve başkanlığı yaptı. 56.458 oyla DP'den Urfa milletvekili seçildi. 27 Mayıs 1960 askerî

¹²⁶⁸ Akgün, 3 Temmuz 1959, Sayı: 2658.

¹²⁶⁹ Akgün, 28 Temmuz 1959, Sayı: 2665.

¹²⁷⁰ Demokrat Urfa, 20 Ekim 1959, Sayı: 1028.

¹²⁷¹ Demokrat Türkiye, 19 Ekim 1959, Sayı: 71.

¹²⁷² Demokrat Urfa, 23 Ekim 1959, Sayı: 1029.

¹²⁷³ TÜİK, *Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011*, (Ankara: TÜİK Matbaası, 2012), 88.

¹²⁷⁴ Galatasaray Lisesi Son 25 Yılı Mezunları, (İstanbul: Cumhuriyet Matbaası, 1943), 29.

darbesi sonucu Kurucu Meclis'te CHP temsilciliği yaptı.¹²⁷⁵ Evli ve iki çocuğu olan Ergin, 18 Ekim 2008 tarihinde vefat etti.¹²⁷⁶

9. dönem Urfa milletvekili Ergin, Ekonomi, Ticaret, Maliye ve Bütçe Komisyonunda görev aldı.¹²⁷⁷ 3460, 4075 ve 4502 sayılı kanunlarda değişiklik yapılmasına dair kanun teklifi verdi.¹²⁷⁸ 1951 ve 1952 seneleri zarfında Urfa'da köy suları için ne kadar yardım yapıldığına ve kaç köyün ihtiyacının temin edildiğine, aynı il dâhilindeki köy ve devlet yolları için 1952 yılı bütçesinden ne miktar tahsisat ayrıldığına ve Birecik Köprüsü inşasının ne zaman tamamlanacağına dair İçişleri Vekili Etem Menderes ve Bayındırlık Vekili Kemal Zeytinoğlu'na soru önergesi verdi.¹²⁷⁹

Ömer Cevheri: 1892 yılında Urfa'da doğdu. Anne adı İnci baba adı Hacı Mehmet'tir. Çiftçilikle uğraşan Cevheri, 56.478 oyla DP Urfa milletvekili seçildi.¹²⁸⁰ Kırmızı şeritli İstiklal Madalyası sahibiydi. Evli ve beş çocuğu olan Cevheri, 18.11.1952 tarihinde vefat etti.¹²⁸¹

Mahmut Celal Öncel: 1919 yılında Urfa'da doğdu. Anne adı Yıldız baba adı Salih'tir. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunu olup, hâkim, savcı ve avukatlık görevlerinde bulundu. İngilizce ve Fransızca bilen Öncel, 56.464 oyla DP Urfa milletvekili seçildi.¹²⁸² Evli ve iki çocuğu olan Öncel, 23.06.1985 tarihinde vefat etti.¹²⁸³

Abdurrahim Necdet Açıanal: 1917 yılında Urfa'da doğdu. Anne adı Huriye baba adı Hasan'dır. Babası Hasan Açıanal Urfa'da müftülük yaptı. İlk ve Orta eğitimi Urfa'da, lise eğitimini İstanbul Kabataş Lisesinde tamamladı. Yüksek Elektrik Mühendisi olup, alanında yüksek lisans yaptı. İngilizce ve Fransızca bilen Açıanal, milletvekilliğinden önce 1 Mayıs 1929'da kuruluşu onaylanan,¹²⁸⁴ Urfa Belediyesi Elektrik İşleri'nde çalışıyordu. 26 Aralık 1954'te kurulan Elektrik Mühendisleri

¹²⁷⁵ TBMM, Milletvekili Tercüme-i Hal Mazbatası, No: 1905.

¹²⁷⁶ TBMM, Milletvekili Albümü Cilt: II, TBMM Yayınları, Ankara, 2010, s. 599.

¹²⁷⁷ TBMM, Z.C., Dönem: 9, Cilt: 2, (Ankara, TBMM Matbaası, 1951), 12.

¹²⁷⁸ TBMM, Z.C., Dönem: 9, Cilt: 8, (Ankara, TBMM Matbaası, 1951), 32.

¹²⁷⁹ TBMM, Z.C., Dönem: 9, Cilt: 21, (Ankara, TBMM Matbaası, 1951), 290.

¹²⁸⁰ TBMM, Milletvekili Tercüme-i Hal Mazbatası, No: 1904.

¹²⁸¹ TBMM, Milletvekili Albümü Cilt: II, s. 599.

¹²⁸² TBMM, Milletvekili Tercüme-i Hal Mazbatası, No: 1906.

¹²⁸³ TBMM, Milletvekili Albümü Cilt: II, s. 599.

¹²⁸⁴ BCA, 030-0-18-1-02/3-25-16. Tarih: 01.05.1929

Odası'nın üyesiydi.¹²⁸⁵ Urfa Narıncı Mahallesi Sakıbiye Sokağı numara 8'de ikamet etmekteydi. 56.316 oyla DP Urfa milletvekili seçildi.¹²⁸⁶ Evli ve üç çocuk sahibi olan Açıanal, 21 Aralık 2012'de vefat etti.¹²⁸⁷

Açıanal, Urfa Devlet Hastanesinde eksikliği duyulan röntgen uzmanı konusunda taleplerini Sağlık Vekâletine bildirdi. Bu konuda hukuki birtakım engellemelerin kaldırılmasını talep etti.¹²⁸⁸ Açıanal'ın bu talebi üzerine Vekâlet konuyu tekrar müzakere etme kararı aldı.¹²⁸⁹ Bundan başka Açıanal, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın çok önemli bir kurum olduğunu ve Başvekâlete bağlı kalmasında zaruret olduğunu ifade etti.¹²⁹⁰ Tunceli Milletvekili Hıdır Aydın'ın Maliye Vekâletinin Ankara Belediyesine 500.000 lira yardım yapmasının adil bir tutum olmadığı yönündeki soru önergesine Açıanal da destek verdi.¹²⁹¹ Açıanal, Bayındırlık Vekâletine ayrılan 8.000.000 liralık küçük su işleri bütçesinden Urfa'nın faydalanması teklifi üzerine Vekil Kemal Zeytinoğlu "*Urfa'nın da su işlerini nazar-ı dikkate alacaklarını*" söyledi.¹²⁹² Açıanal'ın da içinde bulunduğu bir grup milletvekili 1951 Bütçe Kanunu tasarisının 247. sayfasında bulunan Millî Eğitim Vekâleti Bütçesinin müzeler ve anıtlar giderleri bölümünün genel giderlere ait olan birinci maddesinin 500.000 lira yerine 1.500.000 lira ilâvesiyle 2.000.000 lira olarak değiştirilmesini teklifine yapılan oylamada kabul edilmedi.¹²⁹³ Açıanal'ın kaçak eşyaların göçmelere verilmesinin daha önceden kararlaştırıldığı halde nede dağıtılmadığı sorusuna Gümrük Vekili Nuri Özsan cevaben "*bunun mevzuata aykırı olduğunu ancak Kızılay'a verilebileceğini ve onun göçmenlere dağıtabileceğini*" söyledi.¹²⁹⁴ Açıanal 1951 yılı için süne ile mücadelede Tarım Vekâletinin ne gibi tedbirler aldığı sorusuna Vekil Nedim Ökmen cevaben, "*...buğdaylara zarar veren süne haşeresine karşı mücadele yapılmak üzere geçen yıl Urfa, Mardin, Elâzığ, Tunceli, Diyarbakır illerini ihtiva etmek üzere bir Süne Bölge Mücadele Reisliği kurulduğunu, bu reislik emrine lüzumu kadar memur, alev makinası verildiğini,*

¹²⁸⁵ Elektrik Mühendisliği Mecmuası, Cilt: 1, Sayı: 8, Yıl: 1957, 1.

¹²⁸⁶ TBMM, Milletvekili Tercüme-i Hal Mazbatası, No: 1902.

¹²⁸⁷ TBMM, Milletvekili Albümü Cilt: II, s. 599.

¹²⁸⁸ TBMM, Z.C., Dönem: 9, Cilt: 5, (Ankara: TBMM Matbaası, 1951), 114.

¹²⁸⁹ TBMM, Z.C., Dönem: 9, Cilt: 5, 124.

¹²⁹⁰ TBMM, Z.C., Dönem: 9, Cilt: 5, 450.

¹²⁹¹ TBMM, Z.C., Dönem: 9, Cilt: 5, 717.

¹²⁹² TBMM, Z.C., Dönem: 9, Cilt: 5, 865.

¹²⁹³ TBMM, Z.C., Dönem: 9, Cilt: 5, 796-797.

¹²⁹⁴ TBMM, Z.C., Dönem: 9, Cilt: 5, 975.

motorlu vasıta ile de takviye edildiğini ve süneye karşı en dayanıklı buğday türü olan floransa tohumunun bu bölgelerde dağıtıldığını ” söyledi.¹²⁹⁵ TBMM'nin 24 Nisan 1953 tarihli oturumunda Açıanal, Bayındırlık Ulaştırma Komisyonu üyeliğinden istifa etti.¹²⁹⁶

Mustafa Feridun Ayalp: 1917 yılında Birecik'te doğdu. Anne adı İslim baba adı Şih Müslüm Rıfat'tır. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden mezun oldu. Pek çok farklı ilde belediye doktorluğu yaptı. Almanca bilen Ayalp, 56.425 oyla DP Urfa milletvekili seçildi.¹²⁹⁷ Evli ve dört çocuğu olan Ayalp, 30 Mayıs 1979 tarihinde vefat etti.¹²⁹⁸

9. Dönem Urfa milletvekili Ayalp TBMM'de, Subaylar Heyetine Mahsus Terfi Kanununun 16. maddesinin E fıkrasının değiştirilmesi ve bu kanuna geçici bir madde eklenmesi hakkında kanun teklifi verdi.¹²⁹⁹

Reşit Kemal Timuroğlu: 1894 yılında Urfa'da doğdu. Anne adı Emine baba adı Mehmet Salih'tir. İstanbul Sultanîsi'nin Adliye Bölümünden mezunu olup, uzun yıllar çiftçilik ve noterlik yaptı. Milletvekilliğinden önce DP il başkanı olan Timuroğlu, 56.149 oyla DP Urfa milletvekili seçildi. TBMM 10. Dönemde DP Mardin milletvekili seçildi.¹³⁰⁰ Evli yedi çocuğu olan Timuroğlu, 01.06.1986 tarihinde vefat etti.¹³⁰¹

9. dönem DP Urfa milletvekili Reşit Kemal Timuroğlu, Urfa'da basın mensuplarına yaptığı açıklamada “*DP iktidarı döneminde, Birecik Köprüsünün yapılacağını, 600 küsur traktörün Urfa'ya gönderildiğini, zirai eğitimlerin artacağını, Harran ovasında 50 tane kuyu açılması ve bu iş için 900.000 lira ödeneğin alındığını, halıcılık ve dokumacılık kursları açılması kararlaştırıldı. Urfa'nın iktisadi kalkınmasını incelemek için 12 kişilik bir heyetin Urfa'ya gelmesi kararlaştırıldı.*¹³⁰² Eylül 1952'de Urfa'da bir imam hatip okulu açılması, Urfa'da yetiştirilen Arap atlarının ıslah edilmesi, ilçe karayollarının tamir edilmesi, Urfa

¹²⁹⁵ TBMM, Z.C., Dönem: 9, Cilt: 6, (Ankara: TBMM Matbaası, 1951), 146-147.

¹²⁹⁶ TBMM, Z.C., Dönem: 9, Cilt: 21, (Ankara: TBMM Matbaası, 1954), 480.

¹²⁹⁷ TBMM, Milletvekili Tercüme-i Hal Mazbatası, No: 1903.

¹²⁹⁸ TBMM, Milletvekili Albümü Cilt: II, s. 599.

¹²⁹⁹ TBMM, Z.C., Dönem: 9, Cilt: 8, (Ankara: TBMM Matbaası, 1951), 23..

¹³⁰⁰ TBMM, Milletvekili Tercüme-i Hal Mazbatası, No: 1907.

¹³⁰¹ TBMM, Milletvekili Albümü Cilt: II, s. 600.

¹³⁰² Urfa, 21 Mart 1952, Sayı:8.

*Vakıflar Müdürlüğündeki 150.000 lira gelir getirecek gayrimenkuller yaptırılmasının kararlaştırıldığını” belirtti.*¹³⁰³

Timuroğlu TBMM’de, Dilekçe Komisyonunun 13 Şubat 1952 tarihli haftalık karar cetvelindeki 475 sayılı kararın Kamutayda görüşülmesine dair soru önergesi verdi.¹³⁰⁴

Hasan Oral: 1906 yılında Siverek’te doğdu. Anne adı Nuriye baba adı Bekir’dir. 53.795 oy alarak CHP Urfa milletvekili seçildi.¹³⁰⁵ Daha sonra CHP’den ayrılıp bağımsız milletvekili oldu. TBMM 8. Dönem ara seçimlerinde Urfa CHP milletvekili olan Oral, daha önce Siverek CHP ilçe başkanlığı yaptı. 9. Dönem milletvekili seçilen ve CHP’ye geçen Hasan Oral 16 Aralık 1951’de CHP’den istifa etti.¹³⁰⁶ İstanbul Üniversitesi Diş Tabipliğinden mezun oldu. Siverek’te diş tabipliği yaptı. Evli ve iki çocuk sahibi olan Oral, 23.06.1985’te vefat etti.¹³⁰⁷

Oral’ın TBMM’deki faaliyetlerine bakıldığında, Bayındırlık Vekili’ne Siverek karayolunun ıslah edilmesiyle alakalı bir soru önergesi verdi.¹³⁰⁸ Bundan başka Siverek telefon hattının ıslah edilmesini TBMM’de dile getirerek Ulaştırma Vekâletine bildirdi.¹³⁰⁹

Isparta DP milletvekili Kemal Demiralay, Hasan Oral hakkında Diyarbakır’da bulunan Urfa Kapısında hususi bir kamyonunda bir kısmı ambalajlı sandık içerisinde, bir kısmı şahsî bavulunda 13 mavzer, 3 tabanca ve bir miktar da mermi yakalandığıyla alakalı bir olay hakkında TBMM’de bir gensoru verdi. Soruya cevaben Oral, “*yakalanan mühimmatla bir alakasının olmadığını*” söyledi.¹³¹⁰

2.3.2. 10. Dönem Urfa Milletvekilleri

Mustafa Feridun Ayalp: 9. dönem Urfa milletvekilleri kısmında bilgisi verilen Ayalp, 10. dönemde de DP Urfa milletvekili seçildi.¹³¹¹

¹³⁰³ Urfa, 25 Mart 1952, Sayı:9.

¹³⁰⁴ TBMM, Z.C., Dönem: 9, Cilt: 14, (Ankara: TBMM Matbaası, 1951), 29.

¹³⁰⁵ TBMM, Milletvekili Tercüme-i Hal Mazbatası, No: 1536.

¹³⁰⁶ Urfaninsesi, 17 Aralık 1951, Sayı: 32.

¹³⁰⁷ TBMM, Milletvekili Albümü Cilt: II, s. 599.

¹³⁰⁸ TBMM, Z.C., Dönem: 9, Cilt: 20, (Ankara: TBMM Matbaası, 1951), 1090.

¹³⁰⁹ TBMM, Z.C., Dönem: 9, Cilt: 20, 1233.

¹³¹⁰ TBMM, Z.C., Dönem: 9, Cilt: 14, 107.

¹³¹¹ TBMM, Milletvekili Albümü Cilt: II, s. 673.

Feridun Kemal Ergin: 9. Dönem Urfa milletvekilleri kısmında bilgisi verilen Ergin, 10. Dönemde de DP Urfa milletvekili seçildi.¹³¹² Feridun Ergin parti tüzüğüne aykırı hareket ettiği gerekçesiyle DP'den ihraç edildi.¹³¹³

10. dönem milletvekiliyken DP'den ihraç edilen Ergin, Avrupa Konseyi nezdindeki komisyon üyeliğinin haksız yere elinden alındığını TBMM'de gündeme getirdi.¹³¹⁴ DP'den ihracının ardından HP grubu adına TBMM'de faaliyetlerini yürüten Ergin'in, Milli Korunma Kanunu hakkında bazı itirazları oldu. *“Hükümet ve encümen pahalılığa karşı tedbir ve çare olarak kuvvetli cezai müeyyidelerle desteklenen sıkı kontrol tedbirleri alınmasına lüzum göstermektedirler. Maliyet ve satış fiyatlarını gösteren etiketler konulmasını mecburi kılmak, kontrol memurlarına re'sen istimal edebilecekleri geniş salâhiyetler tanımak, muhbirlerin faaliyetini teşvik ve temin etmek, muhakemeleri mevkufen yaptırmak ve belediyelerce ifa olunan murakabe tedbirlerini de millî rejimi içine almak suretiyle otoriter bir piyasa nizamı vücuda getirmek istenilmektedir. Kanuna hâkim kılınmak istenen bu zihniyet pahalılık ve yokluğun hakiki sebebini büyük vatandaş kütlelerinden gizlemekte ve güçlüklerin mesuliyetini piyasa erbabına yüklemektedir. Hakikatte ise, hayat pahalılığı sadece ticari ahlâk buhranından değil, büyük kısmıyla, umumi iktisadi âmillerin bir neticesidir. Enflasyon, bütçe açıkları, dış ticaret ahenksizlikleri ve yatırımlar fiyatlar üzerinde daimî bir tazyik yaratmaktadır. Bu tazyiki hafifletici iktisadi ve malî tedbirler üzerinde durulmayarak, harp ekonomisi rejimlerinde dahi nadir rastlanan ağır cezai müeyyideleri sulh zamanında tatbik etmek, izahı müşkül bir meseledir. Hatalı iktisat siyaseti, para kıymetini bir taraftan düşürürken, pahalılık cereyanının bütün mesuliyetini topyekûn bir içtimai sınıfa, tüccar ve esnafa yüklemek âdil bir netice teşkil etmese gerektir.”*¹³¹⁵ Bundan başka Ergin, 1956 yılı sonlarında Ortadoğu'da yaşanan gelişmelere karşı hükümetten ne gibi tedbirler aldığına dair izahat istedi.¹³¹⁶ Kars milletvekili Turgut Göle¹³¹⁷ ve Selahattin Toker'in haksız yere dokunulmazlığının kaldırılmasına itiraz etti.¹³¹⁸

¹³¹² TBMM, Milletvekili Albümü Cilt: II, s. 674.

¹³¹³ Urfaninsesi, 16 Ağustos 1955, Sayı: 446.

¹³¹⁴ TBMM, Z.C., Dönem: 10, Cilt: 8, (Ankara: TBMM Matbaası, 1956), 415.

¹³¹⁵ TBMM, Z.C., Dönem: 10, Cilt: 11, (Ankara: TBMM Matbaası, 1956), 290-291.

¹³¹⁶ TBMM, Z.C., Dönem: 10, Cilt: 14, (Ankara: TBMM Matbaası, 1956), 65.

¹³¹⁷ TBMM, Z.C., Dönem: 10, Cilt: 18, (Ankara: TBMM Matbaası, 1956), 185.

¹³¹⁸ TBMM, Z.C., Dönem: 10, Cilt: 8, (Ankara: TBMM Matbaası, 1956), 206.

Mehmet Mübarek Hatipoğlu: 1899 yılında Urfa'da doğdu. Anne adı Zeliha baba adı Ahmet Hilmi'dir. Millî Mücadele döneminde aktif rol alarak gazi oldu. 1945 yılında DP'nin Urfa kurucu heyetinde görev alarak bir dönem il başkanlığı yaptı. 63.974 oy alarak DP Urfa milletvekili seçildi.¹³¹⁹ Milletvekili seçilmeden önce Urfa İl Genel Meclis üyeliği yaptı. Evli ve altı çocuk sahibi olan Hatipoğlu 16.02.1961'de vefat etti.¹³²⁰

Hasan Oral: Yukarıda 9. Dönem Urfa milletvekilleri kısmında bilgisi verilen Oral, 10. Dönemde DP'den Urfa milletvekili seçildi¹³²¹

Mahmut Celal Öncel: Yukarıda 9. Dönem Urfa milletvekilleri kısmında bilgisi verilen Öncel, 10. dönemde de DP Urfa milletvekili seçildi.

Saim Önhon (Ahmet Saim Önhan): 1892 yılında İstanbul'da doğdu. Anne adı Fatma Nedime baba adı Hasan Suphi'dir. 10 Ekim 1912'de Harp Okulunda eğitimine başladı, 1915'te üsteğmen, 1920'de yüzbaşı, 1929'da binbaşı, 1933'te yarbay, 1938'te albay, 1944'te tuğgeneral, 1946'da tümgeneral oldu. Askerlik hayatında Balkan ve İstiklal Harbine katıldı. 17 Kasım 1915'te muharebede gösterdiği üstün başarıdan dolayı bir sene harp kıdemi aldı. Çanakkale Savaşlarında da muharebe eden Önhon, Harp Madalyası, Liyakat Madalyası, Avusturya-Macaristan Askerî Madalyası, Alman İmparatorluğu II. Sınıf Harp Liyakati Madalyası aldı. 1920-1922 yılları arasında Moskova Büyükelçiliği Ateşemiliter yardımcılığı yaptı. 20 Nisan 1950'de kendi isteğiyle emekli oldu.¹³²² 9. Dönem Kocaeli milletvekili olan Önhon, 10. Dönemde 64.210 oy alarak DP Urfa milletvekili oldu.¹³²³ Fransızca bilen Önhon, Türkiye Jokey Kulübü Yönetim Kurulu Üyeliği ve Genel Sekreterliği yaptı. Evli ve bir çocuğu olan Önhon, 16.05.1968'de vefa etti.¹³²⁴

10. Dönem Urfa milletvekili Önhon, Dilekçe Encümenininin 27 Ocak 1953 ve 6272-6739 nolu Emekli Kurmay Albay Behçet Kurbay hakkındaki mazbatanın tekrar tetkik edilmek üzere encümene iadesininin teklif ettiyse de bu teklif TBMM'de kabul

¹³¹⁹ TBMM, Milletvekili Tercüme-i Hal Mazbatası, No: 2191.

¹³²⁰ TBMM, Milletvekili Albümü Cilt: II, s. 674.

¹³²¹ TBMM, Milletvekili Albümü Cilt: II, s. 674.

¹³²² BCA, 30-11-1-0/213-14-11. Tarih: 20.04.1950

¹³²³ TBMM, Milletvekili Tercüme-i Hal Mazbatası, No: 1767.

¹³²⁴ TBMM, Milletvekili Albümü Cilt: II, s. 674.

edilmedi.¹³²⁵ Kore'ye gönüllü gidecek erlerden Ahmet Güngör'ün ailesini görmek için komutanından izin alamaması üzerine bir hafta evine gitmesinden dolayı cezalandırılmaması teklifine Önhon, askeri disiplin gereğince uygun bulmadığını beyan etti.¹³²⁶

Abdülaziz Özbay: 1912 yılında Urfa'da doğdu. Anne adı Fide baba adı Mehmet Durak'tır. Galatasaray Lisesi ve İstanbul Üniversitesi Felsefe bölümü mezunu olup, İngilizce ve Fransızca biliyordu. Özbay, uzun dönem serbest meslek ve yazarlık yaptı. Tarih ve Sanat, Yeni Sabah ve Milliyet gazetelerinde çeşitli görevlerde bulundu. 1950 seçimlerine kadar Ankara'da ticaretle uğraşan Özbay, Urfa'ya gelerek DP'de aktif siyasete başladı. DP'nin basın-yayın işleriyle uğraşır, Zafer gazetesinde yazılar yayımladı. 1954'te DP İl İdaresinde görev aldı.¹³²⁷ 64.798 oyla 10. Dönem DP Urfa milletvekili seçildi.¹³²⁸ Evli ve 2 çocuğu olan Özbay, 17.11.1967'de vefat etti.¹³²⁹

DP 10. Dönem Urfa milletvekili Aziz Özbay TBMM'deki 13 Ocak 1956 tarihli konuşmasında muhalefet milletvekillerine "alçaklar, şerefsizler" diye hitap etmesi, Urfa'daki muhaliflerce eleştirildi ve eleştiri içeren telgraflar çektiler. Urfa'daki bir konuşmasında da muhalefete "kanı bozuklar" diye hitap ettiği iddia edildi.¹³³⁰ Ancak TBMM tutanaklarında böyle bilgiye rastlanılmadı.

Muzaffer Timur: 1917 yılında Siverek'te doğdu. Anne adı Asiye baba adı Sabri'dir. 1949-1954 yılları arası DP Siverek ilçe başkanlığı yaptı. 64.613 oyla 10. Dönem DP Urfa Milletvekili seçildi.¹³³¹ Timur, daha sonra DP'den istifa ederek sırasıyla Bağımsız, tekrar DP, HP ve yine Bağımsız milletvekilliği yaptı. Hürriyet Partisi'nin kurucu üyeliğini üstlendi. Siyasî hayatı haricinde çiftçilikle uğraşan Timur, evli ve 2 çocuğu vardı. 02.11.1963'te vefat etti.¹³³² Muzaffer Timur, "Basına

¹³²⁵ TBMM, Z.C., Dönem: 10, Cilt: 2, (Ankara: TBMM Matbaası, 1955), 181.

¹³²⁶ TBMM, Z.C., Dönem: 10, Cilt: 5, (Ankara: TBMM Matbaası, 1955), 54.

¹³²⁷ Akgün, 19 Ekim 1953, Sayı: 2155.

¹³²⁸ TBMM, Milletvekili Tercüme-i Hal Mazbatası, No: 2192.

¹³²⁹ TBMM, Milletvekili Albümü Cilt: II, s. 674.

¹³³⁰ Yeni Urfa, 21 Ocak 1956, Sayı: 283.

¹³³¹ TBMM, Milletvekili Tercüme-i Hal Mazbatası, No: 2193.

¹³³² TBMM, Milletvekili Albümü Cilt: II, s. 674.

İspat Hakkının Tanınması” tasarısına imza atmasından dolayı DP’den ihraç edildi.¹³³³

2.3.3. 11. Dönem Urfa Milletvekilleri

Osman Ağan: 1905 yılında Urfa’da doğdu. Anne adı Hatice baba adı Ahmet’tir. Urfa idadisi mezunu olan Ağan, uzun yıllar ziraat ve ticaretle uğraştı. Urfa Ticaret ve Sanayi Odası ve CHP Urfa il başkanlığı yaptı. 8. Dönem CHP Urfa milletvekili seçildi. 11. Dönemde yine CHP Urfa milletvekilliğine 63.237 oyla seçildi. Evli ve 3 çocuğu olan Ağan,¹³³⁴ 13 Nisan 1985 tarihinde vefat etti.¹³³⁵

Hacı Atalay Akan: 1913 yılında Birecik’te doğdu. Anne adı Mintiha baba adı Veysi’dir. 1932’de Adana Lisesi, 1935’te İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi ve 1938’de Fransa Toulouse Üniversitesi’nden doktora eğitimini tamamladı. Fransızca bilen Akan, 1939’da Devlet Şurası birinci mülazımı, daha sonra ikinci ve üçüncü sınıf muavinliklere atandı. 29 Temmuz 1944’te Millî Eğitim Vekâleti ikinci hukuk müşavirliği, 12 Ocak 1945’te birinci hukuk müşavirliği yaptı. 8. Dönem CHP Urfa milletvekili seçildi. 63.279 oyla 11. Dönem CHP Urfa milletvekili seçildi. Milletvekilliğine kadar avukatlık yaptı.¹³³⁶ Evli ve 2 çocuğu olan Akan, 31 Ocak 1967 tarihinde vefat etti.¹³³⁷

11. dönem Urfa milletvekili Akan TBMM’de DP’nin adalet sistemine müdahalelerini eleştirdi. Akan; *“Demokratik rejimlerde ise adalet hizmeti, daha büyük ehemmiyet kazanır. Kuvveti elinde tutan iktidara karşı, muhalefeti koruyan, vatandaşın siyasi hak ve hürriyetlerini, teminat altına alan, adalettir. Memlekette, kanun hâkimiyetini tesis eden, vatandaşlar, arasında, müsavata temin eden yine adalettir. Esefle arz edeyim ki, siyasi hak ve hürriyetle’ın teminata bağlanması şöyle dursun, rejim buhranı tevliid etmiştir. Biz, bunlardan sadeee bir kayma, misal olarak, dokunmakla iktifa edeceğiz. Toplantı ve Gösteri Yürüyüş Kanununun, siyasi ve hak hürriyetleri, ne dereceye kadar kısıtğı, ne gibi müphem hükümleri ihtiva ettiğı ve hele tatbikatının bu hak ve hürriyetleri, büsbütün tahribettiğı herkesin malûmudur. Matbuat Kanunu, son tâdilleri ile basında, en basit, tenkidlere de imkân*

¹³³³ Urfaninsesi, 21 Ekim 1955, Sayı: 465; Yeni Urfa, 29 Ekim 1955, Sayı: 267.

¹³³⁴ TBMM, Milletvekili Tercüme-i Hal Mazbatası, No: 1497.

¹³³⁵ TBMM, Milletvekili Albümü Cilt: II, s. 757.

¹³³⁶ TBMM, Milletvekili Tercüme-i Hal Mazbatası, No: 1498.

¹³³⁷ TBMM, Milletvekili Albümü Cilt: II, s. 757.

vermemektedir. Değil tenkid, iktidarı methedip etmemenin bile, resmî ve hususi ilân tevziinde, bir kıstas sayılması, hükümetin basın hürriyeti hususundaki anlayışına ve kanunsuz tasarruflar yapmaktaki cüretine, tipik bir misaldir.”¹³³⁸

Basın Kanununun haricinde Akan, Malatya Mebusu Nüvit Yetkin ve 6 arkadaşının, istimlak yolsuzlukları dolayısıyla Meclis tahkikatı açılmasına dair takrime destek verdi.¹³³⁹

M. Yaşar Alhas: 1924 yılında Siverek’te doğdu. Anne adı Zekiye baba adı Bayram’dır. Diyarbakır Lisesi’nden ve 1950 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nden mezun oldu. 1957 yılına kadar Siverek’te avukatlık yapan Alhas, 63.286 oyla 11. Dönem CHP Urfa milletvekili seçildi.¹³⁴⁰ Evli ve iki çocuğu olan Alhas, 19 Kasım 1965 tarihinde vefat etti.¹³⁴¹ 11. Dönem CHP Urfa milletvekili Yaşar Alhas’ın Millî Eğitim Vekâletine Urfa Erkek Sanat Enstitüsü’ne Marangoz atölyesi ile ilgili gensorusuna olumlu cevap geldi. Bu arada Urfa’da DP muhalifi gazete CHP milletvekillerinin dileklerinin dinlenmediği tezi, çürüdü.¹³⁴²

11. Dönem Urfa milletvekili Alhas, TBMM’nin 2 Mayıs 1958 tarihli oturumunda Siverek Ortaokulunu öğretmen açığını diler getirdi. Millî Eğitim Vekili Celal Yardımcı bu konuyla ilgili olarak; *“okulda 193 öğrenci olduğunu, müdürle beraber 4 dört öğretmen olduğunu, yakın zamanda yeni 2 öğretmenin atamalarının yapılacağını”* söyledi. Ancak Alhas, gerçekte bir öğretmenin olduğunu ve diğer öğretmenlerin rapor alıp Siverek’e gelmediğini belirtti.¹³⁴³ Alhas bu sefer Urfa genelinde okul durumu hakkında Millî Eğitim Vekiline bir soru yöneltti. Vekil cevabında, *“Urfa il ve ilçelerinde 22 adet ilkokul olduğunu, Halfeti ve Bozova’dan başka diğer ilkokullarda okul sıkıntısından dolayı çift eğitim yapıldığını, kasaba ve şehir okul yaptırma işinin özel idareler ait olduğunu ve bu konuda bir kanun hazırlığı yapılarak bu işin Vekâlet tarafından yürütülmesi planlandığını”* söyledi.¹³⁴⁴ Alhas yine eğitimle alakalı TBMM’nin 25 Şubat 1960 tarihli oturumunda, 1960 yılı

¹³³⁸ TBMM, Z.C., Dönem: 11, Cilt: 2, (Ankara: TBMM Matbaası, 1958), 495-496.

¹³³⁹ TBMM, Z.C., Dönem: 11, Cilt: 11 (Ankara: TBMM Matbaası, 1960), 1159.

¹³⁴⁰ TBMM, Milletvekili Tercüme-i Hal Mazbatası, No: 2486.

¹³⁴¹ TBMM, Milletvekili Albümü Cilt: II, s. 757.

¹³⁴² Demokrat Urfa, 25 Ağustos 1959, Sayı: 1012.

¹³⁴³ TBMM, Z.C., Dönem: 11, Cilt:4, (Ankara: TBMM Matbaası, 1958), 4-6.

¹³⁴⁴ TBMM, Z.C., Dönem: 11, Cilt:4, 8.

köy okulları yapımı için ayrılan 160.000.000 liralık tahsisatın en az %50'sinin Doğu ve Güneydoğu'ya ayrılması gerektiğini söyledi.¹³⁴⁵

Eğitim konusundan başka, Alhas TBMM'nin 26 Şubat 1959 tarihli oturumunda Harran Ovasının sulanmasını gündeme getirdi. *“1951-1952 yıllarında yapılan kuyu çalışmaları sonucunda 16 kuyu açıldığını, bunların olumlu sonuç verdiğini, ancak bunlardan yalnız 5 tanesine motor bağlandığı için faydalandığını diğer kuyulara da motor bağlanması gerektiğini”* söyledi.¹³⁴⁶

Aziz Gökkan: 1915 yılında Suruç'ta doğdu. Anne adı Ayşe baba abı İbrahim Casım'dır. Suruç Külünçe köyünde ikamet eden Gökkan, çiftçiydi. 63.245 oyla 11. Dönem CHP Urfa milletvekili seçildi.¹³⁴⁷ Evli ve 11 çocuğu olan Gökkan, 4 Ekim 1974 tarihinde vefat etti.¹³⁴⁸

İbrahim Etem Karakapıcı: 1917 yılında Urfa'da doğdu. Anne adı Emine baba adı Ahmet'tir. 1941 yılında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesinden mezun oldu. Askerlik görevini Diyarbakır'da yaptı. Diyarbakır'da Sıtma Savaş Hastanesi Tabipliği, Şile Hükümet Tabipliği, Urfa Verem Hastanesi Tabipliği ve Urfa Sıhhat ve İçtima İl Müdürlüğü yaptı.¹³⁴⁹ 63.272 oyla 11. Dönem CHP Urfa milletvekilli seçildi. Evli ve 3 çocuğu olan Karakapıcı, 17 Ocak 1973 tarihinde vefat etti.¹³⁵⁰

11. dönem Urfa milletvekili Karakapıcı, vekillikten önce görev yaptığı Urfa'nın olumsuz sağlık koşullarını TBMM'nin 27 Şubat 1958 tarihli oturumunda gündeme getirdi. Karakapıcı, *“Tam teşekküllü olmayan bir devlet hastanesinin, mütehassıs kadrosu çoğu zaman dolu değildi. Bu hastanede bugün röntgen, laboratuvar ve diğer teşhis vasıtalarının çoğu yoktur. Mevcudu ise ihtiyaca kâfi gelmemektedir. 50 bin nüfuslu şehirde bir tek resmî ebe vardır. Kasabalarımız da aynı şekilde hekim, ebe, sağlık memuru ihtiyacı içinde kıvrınmaktadırlar. Bir hudut şehri olan bu vilâyetlerde yalnız kaçakçılık mevzuu yoktur. Aynı zamanda bu hudutlar, vatandaşı tehlikeye götüren sâri hastalıklara da açıktır. Çok defa bir tek sağlık memuru dahi olmayan bu hudutlardan, yüksek malûmunuz olduğu veçhile,*

¹³⁴⁵ TBMM, Z.C., Dönem: 11, Cilt:12, (Ankara: TBMM Matbaası, 1960), 588.

¹³⁴⁶ TBMM, Z.C., Dönem: 11, Cilt:7, (Ankara: TBMM Matbaası, 1959), 996.

¹³⁴⁷ TBMM, Milletvekili Tercüme-i Hal Mazbatası, No: 2487.

¹³⁴⁸ TBMM, Milletvekili Albümü Cilt: II, s. 757.

¹³⁴⁹ TBMM, Milletvekili Tercüme-i Hal Mazbatası, No: 2490.

¹³⁵⁰ TBMM, Milletvekili Albümü Cilt: II, s. 757.

geçen sene iki sâri hastalık birden girerek, memlekette tahribat yaptı. Yaz aylarında yüzlerce çocuk yaz ishalinden ölmektedir. Bilgisiz ve cahil yerli ebeler elinde doğum vakaları çok defa feci neticeler tevliid etmektedir. Gölgede 45 dereceye çıkan sıcak yaz aylarında vatandaşlar, köy ve şehirlerde, değil sıhhat kaidelerine uyarak temizlenmeleri, hatta içecek suya dahi bulamıyorlar. Hulâsa olarak: Bu maruzatıma göre hükümetin bu bölgeye bir an evvel elini uzatarak, vilâyet merkezinde bir doğum ve çocuk bakım evi açması, kasabaların ihtiyacı olan motorlu vasıtaları vermesi ve sıhhat kadrosunu mümkün mertebe takviye etmesi lüzumludur. Zira vatandaşın ıstırabı son haddini bulmuştur.”¹³⁵¹ Karakapıcı, bu tür eksikliklerin giderilmesi için Sağlık Vekâletinin bütçesinin artırılmasını istedi. 1959 yılı vekâletin bütçesinde sadece 6.500.000 liralık bir artışı az buldu.¹³⁵² Bundan başka Karakapıcı, Urfa vilayet emrine gönderilen otomobil lastiklerinin usulsüz dağıtıldığı sorusuna hükümet adına Abdullah Aker cevaplandırarak, tevzi işlerinin usulsüz yapılmadığını belirtti.¹³⁵³

Esat Mahmut Karakurt: 1902 yılında İstanbul’da doğdu. Anne adı Fatma Şerife baba adı Mahmut Nedim’dir. İstanbul Üniversitesi Hukuk ve Diş Hekimliği mezunudur. İngilizce ve Fransızca bilen Karakurt, 25 yıldan fazla bir süre Galatasaray Lisesi’nde Edebiyat öğretmeni olarak çalıştı.¹³⁵⁴ Tecrüman-ı Hakikat, İkdam, Akşam, Cumhuriyet, Tasvir ve Yeni Sabah gazetelerinde yazılar yazdı. Yurtdışı seyahatlerinde bulunup,¹³⁵⁵ gözlemlerini kitaplaştırdı. 1926-1960 yılları arası edebiyat alanında pek çok kitap yazdı. Yazılan bu kitaplardan bazıları filme uyarlandı.¹³⁵⁶ 63.292 oyla 11. Dönem CHP Urfa Milletvekili olan Karakurt, 15 Temmuz 1977 tarihinde vefat etti.¹³⁵⁷

Karakurt, 1958 yılında memur ve emeklilere birer maaş ikramiye ödenmesi teklifi, Maliye Vekili Hasan Polatkan’ın yeterli bütçe olmaması sebebiyle kabul edilmedi.¹³⁵⁸ Karakurt, Cumhurbaşkanlığı bütçe görüşmelerinde, bir parti mensubu

¹³⁵¹ TBMM, Z.C., Dönem: 11, Cilt: 2, (Ankara: TBMM Matbaası, 1958), 943.

¹³⁵² TBMM, Z.C., Dönem: 11, Cilt: 7, (Ankara: TBMM Matbaası, 1959), 922.

¹³⁵³ TBMM, Z.C., Dönem: 11, Cilt: 11, (Ankara: TBMM Matbaası, 1960), 208.

¹³⁵⁴ TBMM, Milletvekili Tercüme-i Hal Mazbatası, No: 2491.

¹³⁵⁵ Yeni Sabah, 14 Kasım 1949, Sayı: 3840. “Esat Mahmut KaraKurt Büyük Dünya Seyahatlerini Anlatıyor”

¹³⁵⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Senem Timuroğlu Bozkurt, *Esat Mahmut Karakurt’un Roman(s)larında Erkek Kahramanlar*, (Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış, 2006).

¹³⁵⁷ TBMM, Milletvekili Albümü Cilt: II, s. 758.

¹³⁵⁸ TBMM, Z.C., Dönem: 11, Cilt: 1, (Ankara: TBMM Matbaası, 1958), 528.

gibi seçim çalışmalarında bulunmasını ve bunun için masrafların Cumhurbaşkanlığınca karşılanmasını eleştirdi.¹³⁵⁹ 25 Şubat 1958 tarihli oturumda ise, Dışişleri Vekilinin, başka ülkelerle yaptığı görüşmeler hakkında TBMM'yi bilgilendirmemesinden şikâyet etti.¹³⁶⁰ 26 Şubat 1958 tarihli oturumda, İstanbul Belediyesine 25.000.000 lira ayrılmasının aslında doğru olduğunu, ancak Urfa'nın ihtiyaçlarının fazlalığından dolayı bu bütçenin 5.000.000 lirasının Urfa'ya ayrılmasını teklif etti.¹³⁶¹ 7 Mayıs 1958 tarihli oturumda, Türkiye ile Federal Almanya arsında imzalanan kültür anlaşmasının tasdikiinde, bu anlaşmanın üzerinde daha ayrıntılı çalışma yapılmasını teklif etti.¹³⁶² 14 Mayıs 1958 tarihli oturumda öğretmenlere yardım amaçlı kurulan Muallimler Bankası'nın başka ticarî faaliyetlere açık olmaması gerektiğini belirtti.¹³⁶³ 23 Haziran 1958 tarihli oturumda, cumhuriyet savcılarının basın organlarına tavırların adil davranmadıkları gerekçesiyle Adalet Vekâletine gensoru verdi.¹³⁶⁴ 3 Aralık 1958 tarihli oturumda, devlet okullarında çalışan öğretmenlerin özel okullarda da çalışmasının doğru olacağını, çünkü maddî şartların bu durumu mecbur kıldığını belirtti.¹³⁶⁵ 10 Aralık 1958 tarihli oturumda, ölen bir memur emeklisinin cenaze masraflarının emekli sandığı tarafından karşılanması teklifini destekledi.¹³⁶⁶

Urfa Milletvekili Esat Mahmut Karakurt bütçe görüşmelerinde, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tiyatro Enstitüsü için dekanlığa 50.000 lira ödenek ayrılmasına itiraz etti. Bununla alakalı Millî Eğitim Vekiline gensoru verdi.¹³⁶⁷

Mahmut Esat Karakurt, Harran'da köylülerle görüştü. Köylülerin kötü durumundan etkilenen Karakurt'un bu görüşmesi samimi bulunmadı. Uzun zamandır Urfa'ya yeterli alakayı göstermeyen Karakurt, tek parti döneminde vilayete yapılmayan hizmetlerden habersizdi.¹³⁶⁸

¹³⁵⁹ TBMM, Z.C., Dönem: 11, Cilt:2, (Ankara: TBMM Matbaası, 1958), 427-428.

¹³⁶⁰ TBMM, Z.C., Dönem: 11, Cilt:2, 650.

¹³⁶¹ TBMM, Z.C., Dönem: 11, Cilt:2, 694.

¹³⁶² TBMM, Z.C., Dönem: 11, Cilt:4, (Ankara: TBMM Matbaası, 1958), 51.

¹³⁶³ TBMM, Z.C., Dönem: 11, Cilt:4, 130.

¹³⁶⁴ TBMM, Z.C., Dönem: 11, Cilt:4, 579.

¹³⁶⁵ TBMM, Z.C., Dönem: 11, Cilt:6, (Ankara: TBMM Matbaası, 1959), 24.

¹³⁶⁶ TBMM, Z.C., Dönem: 11, Cilt:6, 123.

¹³⁶⁷ Yeni Urfa, 23 Ocak 1958, Sayı: 405.

¹³⁶⁸ Demokrat Urfa, 2 Ekim 1959, Sayı: 1023.

Abdullah Hulusi Köksel: 1919 yılında Halfeti’de doğdu. Anne adı Münevver baba adı Mehmet’tir. 1949 yılında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nden mezun oldu. Askerî görevini hâkim olarak yaptıktan sonra, milletvekilliğine kadar avukatlık yaptı.¹³⁶⁹ 63.208 oyla 11. Dönem CHP Urfa milletvekili seçildi. Evli ve 2 çocuğu olan Köksel, 29 Temmuz 1994 tarihinde vefat etti.¹³⁷⁰

Abdurrahman Odabaşı: 1924 yılında Siverek’te doğdu. Anne adı Nazime baba adı Mehmet Emin’dir. Diyarbakır Lisesi’nden mezun oldu. Uzun yıllar çiftçilik ve ticaretle uğraştı. 63.251 oyla 11. Dönem CHP Urfa milletvekili seçildi.¹³⁷¹ Evli ve 5 çocuğu olan Odabaşı, 07 Ağustos 2002 tarihinde vefat etti.¹³⁷²

Ömer Yüksel: 1922 yılında Suruç’ta doğdu. Uzun yıllar çiftçilik ve ziraatla uğraşan Yüksel, 63.244 oyla 11. Dönem CHP Urfa Milletvekili seçildi.¹³⁷³ Evli ve on dört çocuk sahibi olan Yüksel, 15 Mart 1987 tarihinde vefat etti.¹³⁷⁴

2.4. URFA’DA İL GENEL MECLİSİ VE YEREL SEÇİMLER

DP’nin ilk iktidara geldiği 1950 yılı belediye başkanı seçimlerinde bazı memur ve üst düzey yöneticilere karşı baskısı CHP il başkanı Müslüm Hayırlı tarafından Genel Sekreterlik aracılığıyla Adnan Menderes’e iletmeye çalışıldı. DP’nin bu baskıları sonucu Vali Halis Bilaloğlu, Suruç, Birecik, Akçakale, Bozova, Siverek, Hilvan kaymakamları, bazı savcı ve hâkimler başka illere tayin edildi. Bu tayinlerde 9. Dönem milletvekili Reşit Kemal Timuroğlu’nun da etkisi olduğu¹³⁷⁵ ve hatta bu baskılar esnasında silahların tehdit olarak kullanıldığı iddialar arasındaydı. Ancak bu baskılara rağmen 1950 yerel seçimlerinde Siverek, Viranşehir, Hilvan, Bozova, Akçakale ve Suruç’ta CHP kazandı.¹³⁷⁶ DP’lilerin bu baskıları 9. Dönem milletvekili Hasan Oral tarafından protesto edildi.¹³⁷⁷ Dört senelik süresi biten Urfa İl Genel Meclis seçimlerinin 8 Ağustos 1954’te, belediye başkanı seçimlerinin 5 Eylül

¹³⁶⁹ TBMM, Milletvekili Tercüme-i Hal Mazbatası, No: 2492.

¹³⁷⁰ TBMM, Milletvekili Albümü Cilt: II, s. 758.

¹³⁷¹ TBMM, Milletvekili Tercüme-i Hal Mazbatası, No: 2493.

¹³⁷² TBMM, Milletvekili Albümü Cilt: II, s. 758.

¹³⁷³ TBMM, Milletvekili Tercüme-i Hal Mazbatası, No: 2494.

¹³⁷⁴ TBMM, Milletvekili Albümü Cilt: II, s. 758

¹³⁷⁵ BCA, 490-1-0-0/717-451-2-3. Tarih: 18.09.1950

¹³⁷⁶ BCA, 490-1-0-0/717-451-2-5. Tarih: 11.09.1950

¹³⁷⁷ BCA, 490-1-0-0/717-451-2-7. Tarih: 31.08.1950

1954'te yapılması kararlaştırıldı.¹³⁷⁸ Urfa valiliği, muhtar ve ihtiyar heyeti seçimi için 12 Temmuz 1954'ten itibaren seçmen kütüklerinin yazımına başlanacağını duyurdu. 18 yaşını dolduran herkes kayıt yaptırabiliyordu.¹³⁷⁹ Bu esnada boşta bulunan Hilvan Belediye Başkanlığına DP Hilvan ilçe başkanı Mustafa Kılıç seçildi.¹³⁸⁰ 7 Kasım 1954 tarihinde yapılacak olan muhtarlık seçimlerine¹³⁸¹ Türkiye genelinde olduğu gibi Urfa'da da CHP seçime katılmadı.¹³⁸² Muhtarlık seçimini, Urfa'da DP adayları çoğunlukla kazandı. Toplam 664 muhtarlığın, 510'unu DP, 83'ünü CHP ve 71'ini ise bağımsızları destekleyen adayları kazandı.¹³⁸³

Belediye başkanı seçimlerinin 1955 yılı Haziran ayının son Pazar günü ve İl Genel Meclisi seçimlerinin 1955 yılı Eylül ayının son Pazar günü yapılması kabul edilmesine rağmen,¹³⁸⁴ 7 Haziran 1955'te belediye seçimlerinin yapılması kararlaştırıldı.¹³⁸⁵

Urfa valiliğince; seçimlerde oy kullanabilmek için merkez, ilçe ve köylerde seçmen kayıtlarının yapılmasına başlandı.¹³⁸⁶ İl seçim kurulu Urfa ağır ceza mahkemesi salonunda kura yoluyla belirlendi.¹³⁸⁷ 25 Eylül 1955'te gerçekleştirecek olan Urfa il genel meclis seçimi için, Urfa Merkez'e 6 üye, Halfeti, Hilvan ve Viranşehir'e 1'er, Birecik Akçakale, Bozova ve Suruç'a 2'şer ve Siverek'e 4 üye kontenjanı verildi.¹³⁸⁸ Yapılan çalışma sonucunda ilçe seçim kurulu azaları şu isimlerden oluşturuldu; Başkan Necati Kerimoğlu, asıl azalar DP'den Mukdim Hatipoğlu, Sıtkı Öncel, Vedat Saraç, belediyeden Celal Kafaf, Mustafa Güven ve Mahmut Şenocak idiler. Yedek azalar; DP'den Bekir Güven, Mustafa Yeşilnacar, Hasip Sır, Belediyeden Eyüp Şelli, Meclisi Umumiden Mustafa Gençer, halktan Mahmut Yetkin idiler.¹³⁸⁹

¹³⁷⁸ Demokrat Urfa, 7 Haziran 1954, Sayı: 475.

¹³⁷⁹ Urfaninsesi, 12 Temmuz 1954, Sayı: 332.

¹³⁸⁰ Demokrat Urfa, 26 Ağustos 1954, Sayı: 502.

¹³⁸¹ Urfaninsesi, 3 Kasım 1954, Sayı: 366.

¹³⁸² Demokrat Urfa, 6 Kasım 1954, Sayı: 523. ; Yeni Urfa, 16 Ekim 1954, Sayı:183.

¹³⁸³ Demokrat Urfa, 10 Kasım 1954, Sayı: 524.

¹³⁸⁴ Demokrat Urfa, 27 Kasım 1954, Sayı: 529.

¹³⁸⁵ Demokrat Urfa, 23 Nisan 1955, Sayı: 570.

¹³⁸⁶ Demokrat Urfa, 30 Nisan 1955, Sayı: 572.

¹³⁸⁷ Urfaninsesi, 19 Ağustos 1955, Sayı: 447.

¹³⁸⁸ Demokrat Urfa, 17 Ağustos 1955, Sayı: 601.

¹³⁸⁹ Demokrat Urfa, 26 Ağustos 1955, Sayı: 604. : Yeni Urfa, 24 Ağustos 1955, Sayı: 251.

İl Genel Meclisi seçimleri için DP Urfa il teşkilatının 6 kişilik aday listesinde şu isimler mevcuttu: Reşit İpek, Abdurrahman Ulusoy, Halil Yetkin, Mehmet Açar, Mehmet Gençer ve Emin Moğoltay.¹³⁹⁰ Listede ismi bulunmasına rağmen Emin Moğoltay şahsî işlerinin çokluğundan dolayı DP il başkanı Mustafa Güven lehine listeden çekildi.¹³⁹¹

25 Eylül 1955'te gerçekleştirilen İl genel meclisi seçimleri¹³⁹² şu şekilde sonuçlandı: Akçakale'de % 64 katılımı DP, Viranşehir'de % 44 katılımı DP 3027, MDC 2503 oy aldı. Bozova'da % 74 katılımı DP 5038, MDC 3839 oy aldı. Halfeti'de DP 3814, MDC 2217 oy aldı. Suruç'ta % 72 katılımı DP 4923, MDC 3421 oy aldı. Birecik'te % 61 katılımı DP 73714 oy aldı.¹³⁹³ Hilvan'da 8360 seçmenden DP 2770, MDC 2520 oy aldı. Siverek'te 25548 seçmenden 10173'ü oy kullandı. Merkez'de 40948 seçmenden 14966'sı oy kullandı. Urfa ili genel olarak, 145.735 seçmenden 75.744'ü oy kullandı. Seçime katılma oranı %52.5 olarak tespit edildi. Bu oylardan 58.888'ini DP, 16.856'sını MDC aldı. Bu seçim sonuçlarına göre listeye giren belediye azalarından Süleyman Çakmak (Hilvan), Halil Bucak (Siverek), Halil Yetkin (Urfa-Merkez) ve Vahit Yüksel (Suruç) vilayet merkezinde toplantı yaptılar.¹³⁹⁴

25 Eylül 1955'te yapılan İl Genel Meclisi seçimi kesin sonuçları şöyleydi:

Urfa merkezden Mustafa Güven, Reşit İpek, Halil Yetkin, Mehmet Gencer, Mehmet Açar ve Abdurrahman Ulusoy asıl üyeliğe, Ahmet Canbeyli, Celal Özbek, Osman Özbay, Emin Moğoltay, Hasip Sır ve Faik Ersavaş yedek üyeliğe,

Akçakale'den İbrahim Gündoğan asıl, Ömer Eren ve Ömer İnayet yedek üyeliğe,

Birecik'ten Rıfat Göklü ve Eşref Şentekin asıl, Mahmut Sözman ve Şakir Bilgel yedek üyeliğe,

Bozova'dan Hasari Doğan ve Abuzer Akgün asıl, Müslüm Türkmen ve Bozan Korkmaz yedek üyeliğe,

¹³⁹⁰ Urfaninsesi, 2 Eylül 1955, Sayı: 451.

¹³⁹¹ Urfaninsesi, 6 Eylül 1955, Sayı: 452.

¹³⁹² Urfaninsesi, 27 Eylül 1955, Sayı: 458. : Yeni Urfa, 27 Eylül 1955, Sayı: 259.

¹³⁹³ Demokrat Urfa, 26 Eylül 1955, Sayı: 613.

¹³⁹⁴ Demokrat Urfa, 29 Eylül 1955, Sayı: 614.

Halfeti'den Hasan Tanrikulu asıl, Sait Kenneci yedek üyeliğe,

Hilvan'dan Süleyman Çakmak asıl, Kasım Yetkiner yedek üyeliğe,

Viranşehir'den Seyithan Erkan asıl üyeliğe,

Siverek'ten Fikret Karakoyunlu, Hasan Karahan, Mahut Karageçili ve Halil Bucak asıl üyeliğe, Ali Akıl, Sezai Bucak ve Vahap Öcal yedek üyeliğe seçildiler.¹³⁹⁵

İl Genel Meclisi seçimleri bu şekilde neticelendi. Ardından belediye başkanlığı seçimine geçildi. İlçe Seçim Kurulu, 12 Ekim 1955 tarihli oturumunda belediye seçiminde kurul üyeliklerini olanları ilan etti. DP'den Mustafa Yeşilnacar asıl, Vedat Saraç yedek; CKMP'den İzzet Delioğlu asıl, Ömer Al yedek, MKP'den Recep Dünder asıl, Mustafa Ergin yedek, belediyeden Celal Kaffaf asıl, Ahmet Atlı yedek; İl Genel Meclisinden Reşit İpek asıl, Halil Yetkin yedek üye seçildiler.¹³⁹⁶ Böylece Belediye başkanı seçim süreci başlamış oldu.¹³⁹⁷

İl Genel Meclisi seçiminden sonra, 12 Aralık 1955'te meclis ilk toplantısını yaptı. Başkanlığa Vali Fahreddin Gömülü, başkanvekilliğine Halfeti'den Rıfat Göklü,¹³⁹⁸ azalıklara Urfa'dan Mustafa Güven, Siverek'ten Mahmut Karakeçili ve Hilvan'dan Süleyman Çakmak seçildiler.¹³⁹⁹ Urfa Vilayet İl Daimi encümeni üye seçimi 9 Ocak 1957'de Vali Celal İzgi'nin açış konuşmasıyla başladı. Hasan Karahan ve Mehmet Gençer kâtipliğe seçildiler. Yapılan seçim neticesinde Seyithan Erkan (Viranşehir), Mahmut Karakeçili (Siverek), Bozan Korkmaz (Bozova), İbrahim Gündoğan (Akçakale), Rıfat Göklü (Birecik), Süleyman Çakmak (Hilvan), Mustafa Güven (Urfa), Hasan Karahan (Siverek) 11'er oy alarak üye seçildiler.¹⁴⁰⁰

DP merkez ilçe başkanlığı, 13 Kasım 1955'te yapılacak olan yerel seçimler için, 6 Ekim'e kadar başvuruları almayı ve 10 Ekim 1955'te aday yoklaması yapmayı kararlaştırdı.¹⁴⁰¹ Yaklaşan belediye seçimleri öncesi DP'ye aday olarak yaklaşık 100 kişi başvurdu.¹⁴⁰² Bu süreci desteklemek amacıyla, DP Urfa milletvekilleri geldi.¹⁴⁰³

¹³⁹⁵ Demokrat Urfa, 10 Ekim 1955, Sayı: 617.

¹³⁹⁶ Akgün, 14 Ekim 1955, Sayı: 2359.

¹³⁹⁷ Akgün, 21 Ekim 1955, Sayı: 2361.

¹³⁹⁸ Urfanınsesi, 13 Aralık 1955, Sayı: 479.

¹³⁹⁹ Demokrat Urfa, 20 Aralık 1955, Sayı: 636. : Yeni Urfa, 19 Aralık 1955, Sayı: 277.

¹⁴⁰⁰ Akgün, 11 Ocak 1957, Sayı: 2448.

¹⁴⁰¹ Urfanınsesi, 27 Eylül 1955, Sayı: 458.

¹⁴⁰² Demokrat Urfa, 26 Eylül 1955, Sayı: 613:Urfanınsesi, 11 Ekim 1955, Sayı: 462.

¹⁴⁰³ Akgün, 5 Kasım 1955, Sayı: 2365.

1955 belediye seçimleri için DP'nin belediye meclis üyeleri adayları şu isimlerden oluşuyordu: Reşit Rastgeldi, Haki Hatipoğlu, Sadık Güven, Mehmet Öncel, Osman Özbay, Osman Saraç, Hüseyin Yetkin, Suphi Hatipoğlu, Kerim Dayıoğlu, Şefik Görgün, Hacı Davut Küçük, Saniye Tepe, Kadir Kavasoglu, Mehmet Ertuğrul, Mehmet Kırıkçı, Ali İzgördü, Ahmet Atlı, Mustafa Yeşilnacar, Müslüm Beden, Faik Vesves, Nabi Bazıki, Hacı Sinan Oturakçı, Mehmet Saçlı, Mahmut Saatçi, Mahmut Erbaş, Lami Badıllı ve Vahap Öcal.¹⁴⁰⁴ Bu esnada Mahmut Deniz, Halil Yetkin ve Hamdo Peltek tüzüğe aykırı hareket ettikleri gerekçesiyle DP Haysiyet Divanı'na sevk edildiler.¹⁴⁰⁵

Seçim sürecinin başlamasıyla siyasî partilere üyeliklerde değişimler de başladı. Ekseriyetle esnaf ve çiftçi kesiminden yaklaşık 100 kişi MDC'den ayrıldı.¹⁴⁰⁶

Belediye seçimlerine yurt genelinde olduğu gibi Urfa'da da CHP katılmadı. Genel olarak MKP ve DP arasında geçen Urfa belediye seçimlerinde, MKP oyların % 11'ini aldı. DP 3675, MKP 3667 oy aldı. Aradaki fark sadece 8 idi.¹⁴⁰⁷ Geriye kalan bütün oyları alan DP'nin adayı Reşit Rastgeldi,¹⁴⁰⁸ 13 Kasım 1955'te neticelenen seçimle belediye başkanı oldu.¹⁴⁰⁹ İlçelerden Birecik, Suruç, Bozova, Siverek, Hilvan ve Halfeti'de DP, Viranşehir ve Akçakale'de bağımsız adaylar kazandı.¹⁴¹⁰ 13 Kasım 1955'te yapılan, DP ve MKP'nin katıldığı belediye seçimleri sonucu şu şekildeydi: DP 25, MKP 2 asıl üyelik kazandı. DP'den en yüksek oyu 3067 oy ile Haki Hatipoğlu aldı. Toplamda DP 26 oy farkla seçimi kazandı. Seçime katılım %25 ile % 30 arasında gerçekleşti. Siverek, Birecik, Hilvan ve Bozova'da sadece DP katıldı. Suruç'ta ise DP ve MKP katıldı, seçimi MKP kazandı. Viranşehir, Akçakale ve Halfeti'de bağımsızlar kazandı. Belediye meclisi toplam 27 üyeden oluştu. 25'i DP, 2'si MKP'den idi. DP listesi yukarıdaki gibi, MKP üyeleri ise Mustafa Kılıçarslan ve Mehmet Ağan idi.¹⁴¹¹ Belediye meclisi 16 Kasım 1955'te toplanarak mevcut Belediye Başkanı Reşit Rastgeldi'yi 14 oyla tekrar seçti. DP il

¹⁴⁰⁴ Urfaninsesi, 1 Kasım 1955, Sayı: 468.

¹⁴⁰⁵ Urfaninsesi, 1 Kasım 1955, Sayı: 468.

¹⁴⁰⁶ Akgün, 21 Ekim 1955, Sayı: 2361.

¹⁴⁰⁷ Yeni Urfa, 15 Kasım 1955, Sayı: 271.

¹⁴⁰⁸ BCA, 030-11-1-00/255-4-16-1. Tarih:11.01.1956; Urfaninsesi, 17 Kasım 1955, Sayı: 472.

¹⁴⁰⁹ Akgün, 19 Kasım 1955, Sayı: 2369, : Yeni Urfa, 19 Kasım 1955, Sayı: 272.

¹⁴¹⁰ Demokrat Urfa, 15 Kasım 1955, Sayı: 627.

¹⁴¹¹ Urfaninsesi, 15 Kasım 1955, Sayı: 471.

başkanvekili Şeref Cevheri ise 12 oy aldı.¹⁴¹² 27 meclis üyesinin 26'sı seçime katıldı. Katılanların 25'i DP'den olduğu halde fikir ayrılıkları olduğu, 14 ve 12 oy gibi yakın oyların verilmesi 1957 seçimlerinin bir işaretçisiydi.

Urfa merkez ve Suruç'ta¹⁴¹³ belediye başkanı seçimlerini İl Seçim Kurulu bozdu.¹⁴¹⁴ Urfa merkezde DP çok az bir farkla kazanmıştı.¹⁴¹⁵ Seçim iptalinden sonra Reşit Rastgeldi, bir süreliğine Mersin'e gitti.¹⁴¹⁶ Yüksek Seçim Kurulu'nun seçimin iptal olduğu yönündeki kararından sonra,¹⁴¹⁷ Vali Yardımcısı İbrahim Ünal vekâleten belediye başkanlığını da yürüttü.¹⁴¹⁸ 4 Mart 1956'da seçimlerin yenilenmesi planlandı,¹⁴¹⁹ ancak seçimlerin iptalinden dolayı belediyede hizmetleri aksadı.¹⁴²⁰ Vekâleten belediye başkanı olan İhsan Ünal, aksayan hizmetleri telafi etmeye çalıştı.¹⁴²¹

Urfa valiliği, yeniden yapılacak olan belediye başkanı seçimlerinde 1955 yılı nüfus sayımı temel alınarak 31 asıl ve 31 yedek üyenin 1580 sayılı belediye kanununca seçilmesini kararlaştırdı.¹⁴²² Belediye başkanlığı seçiminin bozulmasının da muhtemel etkisiyle, belediye çalışanlarının maaşları ödenmiyordu. 4 Mart 1956'da yapılacak olan seçimler daha da ayrı bir önem kazandı.¹⁴²³ Başkanvekili İhsan Ünal, geç de olsa memurların maaşının ödenmesini, Köprübaşı'ndaki umumî helanın temizlenmesini ve lise önü caddesinin ikmalini temin etti.¹⁴²⁴

4 Mart 1956'da yapılacak olan belediye başkanı seçimleri için DP miting alan ve tarihleri şu şekildeydi: 10-28 Şubat 1956 tarihleri ve saat 13.30-16.00 arasında Topçumeydanı, Beykapısı, Mecmulbahir.¹⁴²⁵ 27 Şubat 1956 tarihli mitinge DP Urfa milletvekilleri Celal Öncel ve Aziz Özbay katılarak birer konuşma yaptılar.¹⁴²⁶

¹⁴¹² Urfaninsesi, 17 Kasım 1955, Sayı: 472.

¹⁴¹³ Urfaninsesi, 3 Ocak 1956, Sayı: 483.

¹⁴¹⁴ Demokrat Urfa, 3 Ocak 1956, Sayı: 641. : Yeni Urfa, 3 Ocak 1956, Sayı: 279.

¹⁴¹⁵ Urfaninsesi, 5 Ocak 1956, Sayı: 484.

¹⁴¹⁶ Urfaninsesi, 14 Ocak 1956, Sayı: 486.

¹⁴¹⁷ Akgün, 3 Ocak 1956, Sayı: 2377.

¹⁴¹⁸ Urfaninsesi, 14 Ocak 1956, Sayı: 486.

¹⁴¹⁹ Akgün, 26 Ocak 1956, Sayı: 2382.

¹⁴²⁰ Akgün, 1 Şubat 1956, Sayı: 2383.

¹⁴²¹ Demokrat Urfa, 17 Ocak 1956, Sayı: 645.

¹⁴²² Demokrat Urfa, 20 Ocak 1956, Sayı: 646.

¹⁴²³ Demokrat Urfa, 7 Şubat 1956, Sayı: 651.

¹⁴²⁴ Demokrat Urfa, 10 Şubat 1956, Sayı: 652.

¹⁴²⁵ Demokrat Urfa, 21 Şubat 1956, Sayı: 654.

¹⁴²⁶ Urfaninsesi, 28 Şubat 1956, Sayı: 497. : Demokrat Urfa, 28 Şubat 1956, Sayı: 656.

4 Mart 1956 Urfa belediye başkanı seçiminde DP, CKMP ve MKP olmak üzere üç parti yarıştı. Ancak genel olarak seçim yarışı DP ve CKMP arasında geçti. CKMP listesinde pek çok CHP'li olduğu için CHP'liler de onları destekledi. Böylece CHP, CKMP arkasında kalarak bir muhalefet sergiledi. Muhalfeti bu şekilde birbirine yaklaştıran sebeplerden birisi de DP Urfa il teşkilatında yaşanan son dönem ayrılıkların artarak devam etmesiydi.¹⁴²⁷

4 Mart 1956 belediye başkanı seçimlerinde DP'nin aza listesi şu isimlerden oluşmaktaydı: Asıllar, Mustafa Alay, Müslüm Beden, Nabi Bazıki, Şeref Cevheri, Ali Rıza Cankatan, Ziya Çarhoğlu, Mahmut Deniz, Ali Dal, İsmail Dişli, Müslüm Güllü, Sadık Güven, Mehmet Göncü, Halil İşçi, Ali Kayış, Abdülkadir Kavasoglu, Hasan Kazaz, Şükrü Küçük, Hacı Mercan, Mustafa Muş, Hüseyin Nimetoğlu, Hacı Tefvik Saraç, Ahmet Savaş, Ahmet Naci Türkmen, Mustafa Türkmen, Osman Alay, Hacı Sinan Oturakçı, Celal Özbek, M. Celal Öncel, Sami Özbay, Şükrü Ünlü ve Faik Vesves. Yedekler, Emin Akkayış, Osman Aslantaş, Mahmut Aram, Ahmet Bilgiç, Ali Çınar, Sinan Dokumacı, Mahmut Erbaş, Osman Göncü, Reşit Gerger, Mehmet Güneş, Sait Kavasoglu, Hüseyin Köse, Mahmut Keşküş, Halil Kavasoglu, Emin Küçük, Davut Küçük, Yusuf Kuş, Reşit Mancı, Hacı Bekir Pabuççu, Mustafa Rastgeldi, Ömer Saraç, İbrahim Sönmez, Abdullah Saatçı, Şakir Seheroğlu, Abdurrezak Tatlıgül, Halil Okutan, Osman Öztaş, Vahap Öncel, Halil Öncel, Abdullah Oğurlu ve Osman Ünlü.¹⁴²⁸

DP, henüz sistemli bir teşkilatı bile bulunmayan MKP'ye karşı kaybetme tedirginliği yaşadı. CHP bu seçimlere katılmadıysa da Urfa'da CHP'liler DP'ye muhalif olanları desteklediler.¹⁴²⁹

4 Mart 1956 Pazar günü yapılan seçimlerde Urfa merkez ve Suruç'ta DP kazandı.¹⁴³⁰ Belediye meclisi, eski başkan Müslüm Yüksel'i Suruç belediye başkanı seçti.¹⁴³¹ DP Urfa merkezde bu sefer 386 oy farkla seçimi kazandı.¹⁴³² Urfa Belediyesi meclis üyeliklerine DP'den Hacı Tefvik Saraç 6350, Sadık Güven 6342, Şeref Cevheri 6330, Ahmet Naci Türkmen 6330, Mahmut Celal Öncel 6326, Osman

¹⁴²⁷ Demokrat Urfa, 21 Şubat 1956, Sayı: 654.

¹⁴²⁸ Demokrat Urfa, 21 Şubat 1956, Sayı: 654.

¹⁴²⁹ Urfaninsesi, 28 Şubat 1956, Sayı: 497.

¹⁴³⁰ BCA, 030-01/45-268-3. Tarih: 11.03.1956; Akgün, 6 Mart 1956, Sayı: 2389.

¹⁴³¹ Demokrat Urfa, 13 Mart 1956, Sayı: 660.

¹⁴³² Urfaninsesi, 6 Mart 1956, Sayı: 498.

Oktay 6326, Müslüm Güllü 6325, Mustafa Alay 6320, Ahmet Savaş 6319, Nabi Baziki 6317, Ziya Çarhoğlu 6317, Abdülkadir Havasoğlu 6317, Halil İşçi 6313, Hasan Kazaz 6313, Mahmut Deniz 6312, Ali Kayış 6313, Celal Özbek 6312, Şükrü Ünlü 6312, Şükrü Küçük 6311, Sami Özbay 6311, Ali Rıza Cankatan 6310, Mustafa Muş 6307, Ali Dal 6306, Mustafa Türkmen 6305, Hüseyin Nimetoğlu 6304, Müslüm 6303, İsmail Dişli 6300, Hacı Mercan 6293, Faik Vesves 6279; CKMP'den Hazım Açıanal 6032 oyla asıl üye seçildiler.¹⁴³³

Vahap Öcal 6291, Ömer Saraç 6290, Mustafa Rastgeldi 6285, Halil Okutan 6285, Ali Çınar 6285, Abdullah Uğurlu 6283, Davut Küçük 6283, Hacı Bekir Papuçcu 6282, Osman Göncü 6281, Sinan Dokumacı 6281, Osman Arslantaş 6281, Yusuf Kuş 9281, Hüseyin Köse 6281, Halil Öncel 6281, Mehmet Güneş 6281, Osman Öztaş 6281, Osman Ünlü 6281, Reşit Gerger 6281, Ahmet Bilgin 6281, İbrahim Sönmez 6281, Emin Küçük 6281, Mahmut Aran 6280, Abdullah Saatçı 6279, Şakir Şeheroğlu 6278, Emin Akkayış 6278, Mahmut Keşküş 6278, Abdurrezzak Tatlıgün 6278, Sait Köseoğlu 6278 ve Halil Karaoğlu 6274; CKMP'den Hasan Saçlı 5980 ve Şerif Kaya 5978 oyla yedek üye oldular.¹⁴³⁴ 22 Mart 1957'de belediye meclisi toplanarak encümen üyeleri seçti. Yeni encümen üyeleri, Naci Türkmen, Mustafa Türkmen ve Mahmut Deniz idi.¹⁴³⁵ Urfa merkezde meclis üyeleri Hacı Tefvik Saraç'ı belediye başkanı seçtiler.¹⁴³⁶ Tefvik Saraç, aynı zamanda DP Urfa il başkanıydı. Çiftçilikle uğraşıyor ve Ticaret Odası başkanlığı yapıyordu.¹⁴³⁷

İl genel ve belediye başkanı seçimlerinin ardından siyasîler bu defa 11. Dönem milletvekili seçimlerine odaklandılar. Urfa milletvekilleri Celal Öncel, Aziz Özbay ve Hasan Oral¹⁴³⁸ seçmenlerle temas etmek için Urfa'ya geldiler.¹⁴³⁹

¹⁴³³ Demokrat Urfa, 6 Mart 1956, Sayı: 658.

¹⁴³⁴ Akgün, 9 Mart 1956, Sayı: 2390.

¹⁴³⁵ Akgün, 23 Mart 1957, Sayı: 2465.

¹⁴³⁶ BCA, 30-11-1-0/258-26-3. Tarih: 21.04.1956; Urfaninsesi, 16 Mart 1956, Sayı: 501. : Yeni Urfa, 20 Mart 1956, Sayı: 294.

¹⁴³⁷ Demokrat Urfa, 16 Mart 1956, Sayı: 661.

¹⁴³⁸ Akgün, 29 Eylül 1956, Sayı: 2427.

¹⁴³⁹ Demokrat Urfa, 25 Eylül 1956, Sayı: 715.

2.5. 1950-1960 ARASI URFA'YA GELEN SİYASÎLER, BÜROKRATLAR VE DİĞER ZİYARETÇİLER

DP kurucularından Fuat Köprülü, Refik Koraltan, Diyarbakır Valisi Ali Rıza Ünal, bazı kaymakam ve milletvekilleri 11 Nisan 1948'de Urfa'ya geldiler. 11 Nisan Kurtuluş Bayramı etkinliklerine katıldıktan sonra şehirden ayrıldılar.¹⁴⁴⁰

DP Genel Başkanı Celal Bayar, Kayseri milletvekili Kamil Gündeş, Fikri Apaydın ve Vatan, Tasvir, Cumhuriyet ve Sonposta gazeteleri muhabirleriyle Urfa'ya geldi.¹⁴⁴¹

Türkiye'nin Washington Büyükelçisi Feridun Cemal Erkin, Urfa'ya geldi. Ankara Palas'ta basına demeç vererek, *“yeni hükümetle görüşmek için Mart 1950'de talepte bulunduğunu, Urfa'dan sonra İstanbul'a gideceğini ve Kore Savaşı'ndan bahisle güçlü bir silahlı kuvvete sahip olarak gelişmeleri izlemekten yapılacak en iyi iştir”* dedi.¹⁴⁴²

İçişleri Vekili Rükneddin Nasuhioğlu Diyarbakır'dan Siverek'e geldi. Urfa milletvekili Ömer Cevheri, Urfa belediye başkanı ve DP üyeleri Siverek'e gittiler. Nasuhioğlu daha sonra Urfa'ya geldi.¹⁴⁴³

24 Mayıs 1951 Perşembe günü Jandarma Genel Komutanı Korgeneral Kemal Yaşınkılıç, İçişleri Vekili Halil Özyörük Urfa'ya geldiler. İl Jandarma Komutanlığı, Urfa Milletvekili Reşit Kemal Timuroğlu, Urfa valisi ve belediye başkanı, yerel siyasetçiler ve halk tarafından karşılandılar.¹⁴⁴⁴

Urfa'nın düşman işgalinden kurtuluşunun 32. yıldönümünde TBMM Başkanı Refik Koraltan, Dışişleri Vekili Fuat Köprülü, Bayındırlık Vekili Kemal Zeytinoğlu ve pek çok milletvekili Urfa'ya geldi. Törenle Birecik Köprüsü'nün temeli atıldı.¹⁴⁴⁵ Ordu komutanlarından Fazıl Bilgen de köprü açılışına katıldı.¹⁴⁴⁶

¹⁴⁴⁰ Akgün, 14 Nisan 1948, Sayı: 1567.

¹⁴⁴¹ Akgün, 24 Haziran 1948, Sayı: 1579.

¹⁴⁴² Akgün, 11 Temmuz 1950, Sayı: 1657.

¹⁴⁴³ Akgün, 9 Şubat 1951, Sayı: 1711.

¹⁴⁴⁴ Akgün, 25 Mayıs 1951, Sayı: 1739.

¹⁴⁴⁵ Akgün, 11 Nisan 1952, Sayı: 1893. : Urfa, 11 Nisan 1952, Sayı:14.

¹⁴⁴⁶ Urfaninsesi, 11 Nisan 1952, Sayı: 67. : Yeni Urfa, 11 Nisan 1952, Sayı:12.

9. dönem CHP Trabzon milletvekili Cemal Reşit Eyüpoğlu, Urfa'ya gelerek parti kongresine katıldı.¹⁴⁴⁷

Sağlık Vekili Ekrem Hayri Üstündağ, 24 Mayıs 1952'de Urfa'ya geldi. Üstündağ, CHP Urfa il teşkilatına nezaket ziyaretinde bulunduktan sonra Sultantepe'deki arkeolojik kazıları inceledi.¹⁴⁴⁸ Merkezdeki hastaneleri teftiş ettikten sonra Ceylanpınar'a gitti.¹⁴⁴⁹

2 Temmuz 1952'de Ulaştırma Vekili Seyfi Kurtbek Urfa'ya geldi. PTT ve belediyede birtakım incelemeler yaptıktan sonra Gaziantep'e gitti.¹⁴⁵⁰ 2 Temmuz 1952 Çarşamba günü Ulaştırma Vekili Seyfi Kurtbek Urfa'da incelemelerde bulunmak üzere Urfa'ya geldi. Valilik, belediye ve PTT müdürlüğünü ziyaretinden sonra Gaziantep'e gitti.¹⁴⁵¹

Tarım Vekili Nedim Ökmen ve beraberindeki heyet 2 Ekim 1952 Perşembe günü Urfa'da incelemelerde bulundu.¹⁴⁵² Aygır Deposu ve Ceylanpınar Devlet Üretim Çiftliğini ziyaret eden vekil, çiftçilerin sorunlarını dinledi.¹⁴⁵³

Cumhurbaşkanı Celal Bayar Gaziantep ziyareti esnasında 20 Nisan 1953'te Birecik'e gelerek devam eden köprü inşaatını gezdi. Burada Bayar'ı, Vali, DP mensupları ve pek çok vatandaş karşıladı. Bayar, yoğunluğu sebebiyle Urfa'ya gelmeden Ankara'ya döndü.¹⁴⁵⁴

Adalet Vekilliği müfettişi Şeref Gökmen, İş Bankası müfettişi Celal Aksoy ve B. Sulhi Urfa'ya teftiş için geldiler.¹⁴⁵⁵

Birtakım işlerle ilgilenmek üzere Mardin'de bulunan İçişleri Vekili Etem Menderes Urfa'ya gelmesi ihtimali üzerine onu karşılamak amacıyla Vali Rıfat Bingöl ve Milletvekili Reşit Kemal Timuroğlu Mardin'e gitti.¹⁴⁵⁶ İçişleri Vekili Ethem Menderes ve Jandarma Genel Komutanı Kemal Yaşınkılınç 20 Haziran 1953'te geldiler. Urfa'ya gelirken, Ceylanpınar, Viranşehir, Akçakale ve Harran'da

¹⁴⁴⁷ Yeni Urfa, 29 Nisan 1952, Sayı:15.

¹⁴⁴⁸ Yeni Urfa, 30 Mayıs 1952, Sayı:19.

¹⁴⁴⁹ Urfaninsesi, 28 Mayıs 1952, Sayı: 83.

¹⁴⁵⁰ Urfaninsesi, 5 Temmuz 1952, Sayı: 95.

¹⁴⁵¹ Akgün, 3 Temmuz 1952, Sayı: 1938. : Yeni Urfa, 3 Temmuz 1952, Sayı:23.

¹⁴⁵² Akgün, 3 Ekim 1952, Sayı: 2026.

¹⁴⁵³ Urfaninsesi, 3 Ekim 1952, Sayı: 120.

¹⁴⁵⁴ Demokrat Urfa, 27 Nisan 1953, Sayı: 327.

¹⁴⁵⁵ Demokrat Urfa, 20 Şubat 1953, Sayı: 301.

¹⁴⁵⁶ Urfaninsesi, 18 Haziran 1953, Sayı: 201.

incelemeler yaptılar.¹⁴⁵⁷ Vali, Milletvekili Celal Öncel, Feridun Ayalp, Siverek, Hilvan, Birecik ve Suruç DP ilçe başkanları, heyeti karşıladılar.¹⁴⁵⁸

1954 genel seçim öncesi Devlet Vekili DP Milletvekili Samet Ağaoğlu, 31 Mart 1954 Çarşamba günü Urfa'ya gelerek¹⁴⁵⁹ il başkanlığında bir toplantı yaptı. Ardından Diyarbakır'a gitti.¹⁴⁶⁰

Devlet Vekili Osman Kapani 28 Temmuz 1954'te Gaziantep'ten Urfa'ya geldi.¹⁴⁶¹ Milletvekilleri tarafından Birecik'te karşılandı. Urfa'da vali, belediye başkanı ve askerî ve emniyet yetkililerle Urfa'da kurulacak olan fabrikalarla ilgili görüşmelerde bulunarak Ceylanpınar'a gitti.¹⁴⁶²

Başvekil Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Mükerrerem Sarol ve Kemal Zeytinoğlu ile beraber Van gezisinin ardından Diyarbakır'a gelecekleri ve sonra da Elazığ'a geçecekleri haberi alındı. Bunun üzerine Urfa Vali Yardımcısı Burhan Aşkar, Milletvekili Mehmet Hatipoğlu, DP il başkanı Mustafa Güven, DP il teşkilatı üyeleri Rıfat Göklü, Reşit İpek, H. Öncel, Celal Özbek ve DP merkez ilçe başkanı Şeref Cevheri'den mürekkep heyet Diyarbakır'a giderek Menderes ve beraberindeki heyetle görüştü. Görüşmede Emlak Bankası'nın bir şube açması, Birecik Köprüsünün tamamlanması, mahsulün iyi olmamasından dolayı borçların ertelenmesi konuları ele alındı.¹⁴⁶³ Görüşme neticesinde 2 ton arpa, ihtiyacı olan çiftçilere dağıtılmak üzere Urfa'ya getirildi.¹⁴⁶⁴

İçişleri Vekili Namık Gedik, Jandarma Genel Komutanı Korgeneral Sait Çelebican¹⁴⁶⁵ ve Emniyet Genel Müdürü Ethem Yetkiner 23 Ekim 1954 Cumartesi günü Urfa'ya geldiler.¹⁴⁶⁶ Başta vali ve belediye başkanı olmak üzere, Urfa'daki siyasî parti temsilcileri ve şehrin ileri gelenleri, törenle devlet erkânını karşıladılar.¹⁴⁶⁷ İçişleri Vekili Namık Gedik, Akçakale'de halka seslendi. Akçakale DP ilçe başkanı Mahmut Öncel ve bazı vatandaşlar su, elektrik, zirai krediler,

¹⁴⁵⁷ Urfaninsesi, 22 Haziran 1953, Sayı: 203.

¹⁴⁵⁸ Demokrat Urfa, 20 Haziran 1953, Sayı: 346.

¹⁴⁵⁹ Urfaninsesi, 3 Nisan 1954, Sayı: 299. : Yeni Urfa, 2 Nisan 1954, Sayı:133.

¹⁴⁶⁰ Akgün, 5 Nisan 1954, Sayı: 2207.

¹⁴⁶¹ Urfaninsesi, 27 Temmuz 1954, Sayı: 336.

¹⁴⁶² Demokrat Urfa, 29 Temmuz 1954, Sayı: 496.

¹⁴⁶³ Demokrat Urfa, 29 Eylül 1954, Sayı: 512.

¹⁴⁶⁴ Demokrat Urfa, 2 Ekim 1954, Sayı: 513.

¹⁴⁶⁵ Urfaninsesi, 25 Ekim 1954, Sayı: 364.

¹⁴⁶⁶ Akgün, 23 Ekim 1954, Sayı: 2275.

¹⁴⁶⁷ Demokrat Urfa, 23 Ekim 1954, Sayı: 520.

karayolları ve tohumluk ekin ihtiyacı gibi taleplerini Gedik'e bildirdiler. Gedik cevaben, *“Dileklerinizi dinledim, bir daha buraya geldiğimde tercümanlız konuşacağımızı ümit ediyorum. Bu lisan işinde size düşen vazife olmakla beraber bize de düşen vazife vardır, hükümet olarak bunu yapacağız. Dilekleriniz toprak, su meselesi, elektrik meselesi ve diğler yardımlar meselesidir.”*¹⁴⁶⁸

Sağlık ve Yardım Vekili Dr. Behçet Uz 7 Mart 1955'te Urfa'ya geldi.¹⁴⁶⁹ Vali Fahreddin Gömülü tarafından karşılanan Vekil, Trahom ve Devlet Hastanelerini ziyaret etti. Vekil, Verem Savaş Dispanserinin yapımı için devlet desteği sağlanacağını ve Urfa'da bir doğumevinin yapılmasını ele aldıklarını belirtti. Daha sonra Mardin'e gitti.¹⁴⁷⁰

Ziraat Vekili Nedim Ökmen 4 Mayıs 1955'te Urfa'ya geldi.¹⁴⁷¹ Vali Fahreddin Gömülü tarafından Gaziantep'te karşılandı. Beraber Birecik Belediyesi ve DP ilçe teşkilatına ziyarette bulundular. Şair Nabi İlkokulu salonunda Vekil Ökmen Urfalı çiftçilere hitap etti. Ardından vali ile beraber Ceylanpınar'a geçtiler.¹⁴⁷²

İçişleri Vekili Namık Gedik, Gümrük Vekili Emin Kalafat, Jandarına Genel Komutanı Korgeneral Tahsin Çelebican,¹⁴⁷³ Vilayet İl Umum Müdürü Fethi Tansuk ve Gümrük Muhafaza Umum Komutanı Tuğgeneral Hayati Ataker 4 Haziran 1955'te Urfa'ya geldiler. Namık Gedik vali konağı balkonundan halka hitabında¹⁴⁷⁴ *“vatandaşların birbirine samimi duygularla hareket etmesininin”* önemine vurgu yaptı. Ayrıca Namık Gedik'e Karakeçi nahiyesinin ilçe olma talebi iletildi. Emin Kalafat ise Urfa'da kurulması düşünülen fabrikaların sermayesinin *“bir kısmının halk tarafından sağlamanın zorunlu olduğunu”* söyledi.¹⁴⁷⁵ 6 Temmuz 1955'te İçişleri Vekili Namık Gedik, Gaziantep'ten Urfa'ya tekrar geldi. Hükümet konağından halka hitap eden Gedik, *“DP hakkında çıkan olumsuz haberlere Urfalıların itibar*

¹⁴⁶⁸ Demokrat Urfa, 29 Ekim 1954, Sayı: 521.

¹⁴⁶⁹ Urfaninsesi, 8 Mart 1955, Sayı: 399.

¹⁴⁷⁰ Demokrat Urfa, 8 Mart 1955, Sayı: 557.

¹⁴⁷¹ Urfaninsesi, 10 Mayıs 1955, Sayı: 419.

¹⁴⁷² Demokrat Urfa, 5 Mayıs 1955, Sayı: 574. : Yeni Urfa, 10 Mayıs 1955, Sayı:224.

¹⁴⁷³ Urfaninsesi, 4 Haziran 1955, Sayı: 426. : Yeni Urfa, 6 Haziran 1955, Sayı:229.

¹⁴⁷⁴ Demokrat Urfa, 6 Haziran 1955, Sayı: 582.

¹⁴⁷⁵ Akgün, 8 Haziran 1955, Sayı: 2327.

etmemesini” söyledi. Ardından Urfa, Gaziantep ve Mardin valileriyle birlikte, Ceylanpınar’a gitti.¹⁴⁷⁶

11 Haziran 1955’te Cumhuriyet gazetesi yazarlarından Yaşar Kemal Urfa’ya gelerek Vali Fahrettin Gömülü ile bir röportaj yaptı. Vali, Urfa’ya yapılan hizmetlerle alakalı bilgi verdi. Bunlar, topraksız köylülere toprak verilmesi, su arama faaliyetleri, yakın zamanda yaşanan dolu felaketinin ardından mağduriyetlerin giderilmesi idi. İl Veteriner müdürü Selim Deliloğlu ile röportaj yaptı. Deliloğlu, Urfa’da atçılık hakkında bilgi verdi. Yaşar Kemal, Akçakale ve Ceylanpınar’a gitti.¹⁴⁷⁷

İçişleri Vekili Namık Gedik Urfa’ya geldi. Vekili, vali ve DP il başkanı Gaziantep’te karşıladılar.¹⁴⁷⁸ Vekil Gedik, sınır kaçakçılığı hakkında tetkikler yapmak üzere Ceylanpınar ve Nusaybin’e buradan da Ankara’ya gitti.¹⁴⁷⁹

Çalışma Vekili Hayrettin Erkmén 20 Temmuz 1955’te Urfa’ya geldi. Urfa’da bazı incelmelerde bulunduktan sonra, Ceylanpınar ve Cizre’ye gitti.¹⁴⁸⁰ Sınır bölgelerinde inceleme yapan vekilin gündemi kaçakçılıkla mücadele idi.¹⁴⁸¹

Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başvekil Adnan Menderes’in 9 Nisan 1956’da Adana Barajı’nın açılışını yaptıktan sonra 11 Nisan’da Urfa’ya gelecekleri haber alındı.¹⁴⁸² 11 Nisan 1956’da Urfa’ya gelen devlet büyükleri büyük bir coşkuyla karşılandı.¹⁴⁸³ Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başvekil Adnan Menderes ve beraberlerindeki milletvekilleri ve halkın katılımıyla Birecik köprüsünün açılışı gerçekleşti. Hastalığı sebebiyle açılışa katılamayan Refik Koraltan, Urfalıları tebrik telgrafı gönderdi. 12 Nisan 1956’da devlet büyükleri uçakla Ankara’ya gittiler.¹⁴⁸⁴

11 Nisan 1956’da Birecik Köprüsünün açılışı için Urfa’ya gelecek olan Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başvekil Adnan Menderes’in nasıl karşılanacağı ve

¹⁴⁷⁶ Akgün, 8 Temmuz 1955, Sayı: 2335.

¹⁴⁷⁷ Urfaninsesi, 14 Haziran 1955, Sayı: 429.

¹⁴⁷⁸ Demokrat Urfa, 6 Temmuz 1955, Sayı: 591. : Yeni Urfa, 8 Temmuz 1955, Sayı:239.

¹⁴⁷⁹ Demokrat Urfa, 10 Temmuz 1955, Sayı: 592.

¹⁴⁸⁰ Demokrat Urfa, 22 Temmuz 1955, Sayı: 595.

¹⁴⁸¹ Yeni Urfa, 23 Temmuz 1955, Sayı: 243.

¹⁴⁸² Demokrat Urfa, 2 Mart 1956, Sayı: 657.

¹⁴⁸³ Akgün, 11 Nisan 1956, Sayı: 2396.

¹⁴⁸⁴ Akgün, 16 Nisan 1956, Sayı: 2397. : Yeni Urfa, 11 Nisan 1956, Sayı: 299.

düzenlenecek törenle alakalı, Vali, Belediye başkanı ve diğer yetkililer bir toplantı yaptılar.¹⁴⁸⁵

Urfa Valisi Fahreddin Gömlü ve DP il başkanı ve Belediye Başkanı Tefik Saraç, Birecik köprüsünün açılışına devlet büyüklerini davet etmek için Ankara'ya gittiler.¹⁴⁸⁶ Birtakım temaslar bulunmak üzere gittikleri Ankara'dan döndüler.¹⁴⁸⁷

Devlet ve Milli Müdafaa Vekili Şemi Ergin, İçişleri Vekili Etem Menderes, Gümrük ve Tekel Vekili Hadi Ürmen, Genelkurmay Başkanı İsmail Hakkı Tunaboylu ve Gümrük Muhafaza Genel Komutanı 18 Haziran 1956'da Urfa'ya geldiler. Birtakım incelemelerde bulunduktan sonra Diyarbakır'a gittiler.¹⁴⁸⁸ Belediye ve Çiftçiler Birliği üyesi Mahmut Celal Öncel Urfa'nın ihtiyaçları ile ilgili Gümrük ve Tekel Vekili ile görüştü. Heyetin geliş amaçları sınır güvenliğini sağlamak yönündeki tedbirler idi.¹⁴⁸⁹

Jandarma Genel Komutanı Korgeneral Tahsin Çelebican, birtakım incelemelerde bulunmak üzere Urfa'ya geldi.¹⁴⁹⁰ Tahsin Çelebican, hudut boylarında teftiş yapmak üzere tekrar Urfa'ya geldi. Teftişlere Vali Celal İzgi de katıldı.¹⁴⁹¹

Yaklaşık iki ay boyunca Urfa'da incelemeler yapan mülkiye müfettişleri Hakkı Baykal, Avni Nogay ve Ahmet Gümüştü 19 Eylül 1956'da Urfa'dan ayrıldılar.¹⁴⁹²

11 Nisan 1957 kutlamaları için Ziraat Vekili Esat Budakoğlu Urfa'ya geldi. Süne ile mücadeleyi yerinde tetkik etti. Vekille beraber, Balıkesir milletvekili Ahmet Kocabıykoğlu, Çorum milletvekili Ali Rıza Kılıçkale, Sedat Baran, Siirt milletvekili Veysi Oran, Denizli milletvekili İsmail Hadımlıoğlu, Ali Çobanoğlu, Uşak milletvekili Yusuf Aysal Urfa'ya geldiler.¹⁴⁹³

24 Mart 1958'de Tarım ve Ziraat Vekili Nedim Ökmen Urfa'ya geldi. Urfa Lisesi önünde karşılanan vekil, vilayete geçti. Saat 20.00'de Çiftçiler Birliği

¹⁴⁸⁵ Demokrat Urfa, 23 Mart 1956, Sayı: 663.

¹⁴⁸⁶ Urfaninsesi, 30 Mart 1956, Sayı: 504.

¹⁴⁸⁷ Akgün, 5 Nisan 1956, Sayı: 2395.

¹⁴⁸⁸ Demokrat Urfa, 19 Haziran 1956, Sayı: 688.

¹⁴⁸⁹ Urfaninsesi, 19 Haziran 1956, Sayı: 523.

¹⁴⁹⁰ Demokrat Urfa, 3 Ağustos 1956, Sayı: 700.

¹⁴⁹¹ Demokrat Urfa, 5 Ekim 1956, Sayı: 718.

¹⁴⁹² Demokrat Urfa, 21 Eylül 1956, Sayı: 714.

¹⁴⁹³ Urfaninsesi, 11 Nisan 1957, Sayı: 600. : Yeni Urfa, 11 Nisan 1957, Sayı: 358.

tarafından düzenlenen yemeğe katıldı. Şair Nabi İlkokulundaki gecede çiftçilerin sorunlarını dinledi. Birlik Başkanı Mahmut Öncel, “*hükümetin yardımlarının yetersiz kaldığını, lastik kontenjanının az olduğunu, bundan dolayı devlet kurumlarından satılığa çıkarılan kullanılmış lastiklerin tamir edilerek yeniden kullanmak zorunda kaldıklarını, akaryakıt satışlarının düzensizliği, Uceymi Sadun Paşa'nın elinde bulunan Germuş Köyünün teknik ziraat işlerinde kullanılmasını ve Urfa'da bir hara kurulması gerektiğini*” söyledi. Sami Barlas “*Urfa'daki kümes, küçük ve büyükbaş hayvancılığın ilerlemediğini ve hayvan hastalıklarına karşı daha etkin mücadelenin ve Tektok dağlarındaki menengiç ağaçlarına fıstık aşısı yapılması gerektiğini*” söyledi. Urfa belediyesince fahri hemşerilik beratı verilen vekil, birtakım incelemeler yaptıktan sonra 28 Mart 1958'de Urfa'dan ayrıldı.¹⁴⁹⁴

27 Mayıs darbesinde Genelkurmay başkanı olan Ragıp Gümüşpala, Korgeneral rütbesi ile ordu müfettişiyken, Urfa ve Mardin valilerine 14. Süvari Tümeninin güney sınırına yerleşmesinde gösterdikleri gayretten dolayı teşekkür etti.¹⁴⁹⁵ Urfalılar tümenin mensuplarını ev bulana kadar, evlerinde ağırlamak istiyordu; ancak yapılaşmanın ağır ilerlemesi, Urfalıların bu hamiyetperverliğini aksatıyordu.¹⁴⁹⁶

İmar ve İskân Vekili Medeni Berk, 25 Ağustos 1958'de Urfa'ya geldi. Valilik önünde halka hitap eden Vekil, Urfa'nın su ve elektrik sorunlarına kesin çözüm için çalışılacağını söyledi. İmar planı çerçevesinde gelişmeler hızlanacaktı.¹⁴⁹⁷

6 Ekim 1958 Pazartesi günü Nafia Vekili Tevfik İleri Urfa'ya geldi.¹⁴⁹⁸ CHP mensupları da Vekili karşılama merasimine katıldı.¹⁴⁹⁹ İleri, şehre gelirken Suruç'ta halka hitap etti. DP'den istifaları engellemek adına partililere ikazlarda bulundu. Partiye küsenlere her zaman kapının açık olduğunu söyledi. Konuşma yaparken bir vatandaş, İleri'nin sözünü bölerek “İlaç sıkıntısından bahset” demesi üzerine emniyet güçleri vatandaşa müdahale etti. Ancak İleri, vatandaşa müdahale edilmesini engelledi.¹⁵⁰⁰ DP döneminde Urfa'ya yapılan 1.700.000 liralık yatırımlardan elektrik

¹⁴⁹⁴ Urfaninsesi, 28 Mart 1958, Sayı: 672. : Yeni Urfa, 25 Mart 1958, Sayı: 415.

¹⁴⁹⁵ Akgün, 18 Temmuz 1958, Sayı: 2565.

¹⁴⁹⁶ Akgün, 12 Ağustos 1958, Sayı: 2572.

¹⁴⁹⁷ Urfaninsesi, 26 Ağustos 1958, Sayı: 704. : Yeni Urfa, 29 Ağustos 1958, Sayı: 439.

¹⁴⁹⁸ Urfaninsesi, 7 Ekim 1958, Sayı: 718.

¹⁴⁹⁹ Yeni Urfa, 8 Ekim 1958, Sayı: 447.

¹⁵⁰⁰ Demokrat Urfa, 7 Ekim 1958, Sayı: 922. : Yeni Urfa, 8 Ekim 1958, Sayı: 447.

jeneratörünün alınması ve Akçakale karayolunun yapımı gibi işlerden bahsederek Harran'da incelemeler yaptı. Urfa Belediyesince Tevfik İleri'ye fahri hemşerilik mazbatası verildi. Akşam saat 19.30'da Orduevinde yemek organizasyonu düzenlendi.¹⁵⁰¹ Vekil, temaslarının ardından 8 Ekim 1958'de Mardin'e gitti.¹⁵⁰²

İçişleri Vekili Namık Gedik ve Jandarma Genel Komutanı Orgeneral Tahsin Çelebican 16 Ağustos 1959'da Mardin üzerinden Urfa'ya geldiler.¹⁵⁰³ Vali Şerafettin Atak, Milletvekili Ömer Yüksel, Belediye Başkanı Cemil Hacıkamiloğlu Mardin'e heyeti karşılamaya gittiler. Urfa'ya gelen heyet, 14. Süvari Tümenine, Hükümet Konağına, Devlet Hastanesine, 123. Seyyar Jandarma Alayına, belediyenin yeni yaptığı buğday pazarına, 1957 Ekim ayında Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın temelini attığı Et ve Balık Kombinası inşaatını ziyaret ettiler. Daha sonra DP il başkanlığına geçen Gedik, halka hitap etti. Gedik, kurak geçen iklimden dolayı köylülerin borçlarının ertelenmesi ve sondaj çalışmalarına değindi. Daha sonra Balıklıgöl'ü ziyaret edip Gaziantep'e gitti.¹⁵⁰⁴

KGM Müdürü Fevzi Ataç 11 Ekim 1959'da Gaziantep'ten Urfa'ya geldi. Vali Şerafettin Atak, DP milletvekili Ömer Yüksel, Belediye Başkanı Cemil Hacıkamiloğlu, Diyarbakır 9. Bölge Müdürü Öztekin Büyükalp, Nafia İl Müdürü Bolkan Çelikkol, Vilayet Daimi Encümeni Azası Vahit Yüksel ve Urfa KGM şube şefi Mustafa Turan karşıladılar. Fevzi Ataç, 1960 yılı Mayıs ayına kadar Köprübaşı'ndan Aynzeliha'ya kadar olan yolun, Asfalt Caddesinin ve yeni yolun asfaltlanacağına sözünü verdi. DP il başkanı Celal Öncel, DP iktidarının 9 yılda yaptıklarından bahisle Urfa-Birecik, Urfa-Siverek ve Urfa-Akçakale yollarının da bir an önce asfaltlanmasını rica etti. Öncel, Fevzi Ataç'a fahri hemşerilik beratı verilmesini teklif etti.¹⁵⁰⁵

Devlet Vekili İzzet Akçal ve Bayındırlık Vekili Medeni Berk'in belediyenin girişimleri sonucu Urfa'ya gelmeyi planladılar.¹⁵⁰⁶ 16 Mart 1960 Çarşamba günü İzzet Akçal ve DP Genel İdare Kurulu üyesi Konya Milletvekili Remzi Birand Urfa'ya geldiler. Mardin istikametinden gelen Akçal ve Birand Yenişehir'de askerî

¹⁵⁰¹ Akgün, 7 Ekim 1958, Sayı: 2588.

¹⁵⁰² Akgün, 10 Ekim 1958, Sayı: 2589.

¹⁵⁰³ Demokrat Urfa, 18 Ağustos 1959, Sayı: 1010. : Urfaninsesi, 18 Ağustos 1959, Sayı: 782.

¹⁵⁰⁴ Demokrat Türkiye, 17 Ağustos 1959, Sayı: 52.

¹⁵⁰⁵ Demokrat Türkiye, 12 Ekim 1959, Sayı: 69.

¹⁵⁰⁶ Akgün, 20 Kasım 1959, Sayı: 2692.

bando ile karşılandılar.¹⁵⁰⁷ Vali, milletvekilleri, askerî erkân, DP il başkanı, Siverek belediye başkanı ve pek çok partili ve Urfalı karşılamaya katıldı. Urfa'nın sorunlarıyla ilgilenen Akçal'a Belediye Başkanı Reşit İpek, şehrin sorunlarını ilettiler. Akşam saat 20.00'de Akçal, Atlas Sinemasında düzenlenen toplantıda Urfalılara hitap etti.¹⁵⁰⁸ Akçal, hitabında Urfa'nın en büyük sorunlarından olan içme suyunun halledileceğini, İpekyolu'nun asfaltlanacağını, apartmanların sayısının artacağını, “İstanbul’da kalfalıklarını, Urfa, Mardin, Diyarbakır ve doğu illerinde ustalık dönemlerini yaşatacaklarını” söyledi. Ardından Fırat’ın suyunun Harran ovasına ulaştırılması ve fabrika yapılması kanularında çalışma yapacağını belirterek Ankara’ya döndü.¹⁵⁰⁹

1960 yılı 11 Nisan bayramına davetli olan, Prof. Dr. Fuat Köprülü, CHP Meclis Üyesi Turgut Göle, Nüvit Yetkin, Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu, Urfa eski milletvekili Reşit Kemal Timuroğlu ve Urfa milletvekilleri 10 Nisan 1960’da Urfa’ya geldiler.¹⁵¹⁰ Gaziantep’ten karayoluyla gelen heyet, Birecik ve Aligör’de karşılandı. Köprülü, Aligör’de halka hitap etti.¹⁵¹¹ Urfa’daki etkinliklere katılan heyet, CHP Urfa il sekreteri Memduh Vecdi Timur ile birlikte Siverek’ten Diyarbakır’a gitmek üzere 12 Nisan’da yola çıktılar.¹⁵¹²

Türk Kuşu Filosu beş uçaktan oluşan filoyla 18 Mayıs 1960’da Urfa’ya gösteri yapmak üzere geldi. Bir sonraki gün Urfa’nın muhtelif bölgelerinde gösteri uçuşu yaptı.¹⁵¹³

2.6. 27 MAYIS 1960 ASKERİ DARBESİNİN URFA’YA YANSIMASI

27 Mayıs 1960 tarihinde Türkiye’de askerî bir darbe ile DP hükümeti yönetimden el çektirildi. Partinin önde gelen isimleri tutuklandı. Ülkenin yönetimi Milli Birlik Komitesi üyeleri tarafından yürütölmeye başlandı.¹⁵¹⁴ Urfa’da yayımlanan Urfa Postası gazetesinin 7 Temmuz 1949 tarihli sayısında adeta darbeyi haber veren bir makale yayımlandı. Suriye’de yayımlanan Muktebes adlı gazetede

¹⁵⁰⁷ Demokrat Urfa, 18 Mart 1960, Sayı: 1070. : Urfaninsesi, 18 Mart 1960, Sayı: 828.

¹⁵⁰⁸ Demokrat Türkiye, 17 Mart 1960, Sayı: 105.

¹⁵⁰⁹ Demokrat Urfa, 18 Mart 1960, Sayı: 1070.

¹⁵¹⁰ Urfaninsesi, 11 Nisan 1960, Sayı: 831.

¹⁵¹¹ Akgün, 11 Nisan 1960, Sayı: 2720.”

¹⁵¹² Akgün, 15 Nisan 1960, Sayı: 2721.

¹⁵¹³ Akgün, 20 Mayıs 1960, Sayı: 2729.

¹⁵¹⁴ Şevket Süreyya Aydemir, *Menderes’in Dramı*, 7. bs. (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2000), 416.

bir makalede Çinli bir falcının Hindistan, Pakistan, Çin, İran, Yunanistan, Irak, Filistin ve Türkiye hakkındaki tahminleri yazıyordu. Falcının Türkiye'nin gelecek 20 yılı hakkındaki yorumları şu şekildeydi: “ ...büyük bir şahsiyet vefat edecek, bütün Türkiye buna üzülecek,¹⁵¹⁵ Türkiye’de büyük bir ıslahat olacak, Türkiye bir komşu ülkesi tarafından zor durumda bırakılacak, Türkiye doğu ülkelerinin lideri olacak, Türkiye dünya barışında etkin bir rol oynayacak, Türkiye Asya blokuyla yakınlaşacak, Üç vekil ve büyük bir şahsiyetlerden dört kişi ölecek”.¹⁵¹⁶

Urfa’da 27 Mayıs darbesi öncesi herhangi bir tepkime yoktu. Özellikle basın, adım adım gelen darbe öncesi gelişmelere değinmiyordu. Ancak bu konuda Urfa MKP il başkanı Mustafa Bozcan’ın Adnan Menderes’e yazdığı mektup büyük önem arz etmektedir. Bozcan, 1957 seçimleri öncesi Celal Bayar’ın Urfa’ya geldiği esnada CHP Urfa il teşkilatının askerî yönetime müdahalesini destekleyen bazı tutumları barındırdığına işaret ederek; “günün birinde bu parti (CHP) mensupları darbe-i hükümete kadar cesaret gösterecek, belki de atiyen telafisi gayrikabil ahvalin ortaya çıkmasına sebep olacaktır” diyordu.¹⁵¹⁷ Ayrıca 1957 seçimlerinin ardından Gaziantep’te yaşanan olay, halka askerî müdahale hakkında tecrübe kazandırdı. 1957 seçimlerinin ardından, CHP’nin sadece 700 oyla kaybetmesi, 29 Ekim kutlamalarında valinin orantısız güç kullanması ve galeyana gelen halkı sindirmek için jetlerin şehrin üstünde alçak uçuş yapması, adeta askere de bir tecrübe oluyordu.¹⁵¹⁸

Demokrat Urfa gazetesi, 27 Mayıs darbesini “Türkiye’de İdare Değişmesi” başlığıyla yazdı. “27 Mayıs günü saat 1’de ordu, hükümet mensuplarını tevkif ederek yönetimi ele geçirdi. Resmi tebliğler MBK ve Genelkurmay Başkanı Orgeneral Cemal Gürsel imzası ve sesiyle halka ulaştırıldı. Yeni Anayasa’nın Sıddık Sami Onar’ın başkanlığında bir komite kuruldu. Siyasi faaliyetler yasaklandı. Sükûnet sağlandıktan sonra, yönetim milli idareye devredilecektir. Şimdilik valilik, kaymakamlık ve belediye başkanlıklarına askerler tayin edildi. Ankara’da başlayan

¹⁵¹⁵ 10 Nisan 1950’de Millî Mücadele kahramanlarından Fevzi Çakmak vefat etti. Ömer Urhal, *Mareşal Fevzi Çakmak’ın Hayatı, Askerî ve Siyasî Faaliyetleri (1876-1950)*, (Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997), 182.

¹⁵¹⁶ Urfapostası, 7 Temmuz 1949, Sayı: 59.

¹⁵¹⁷ BCA, 030-01/21-119-6. Tarih: 27.03.1958

¹⁵¹⁸ Mekin Toker, *İsmet Paşayla 10 yıl (1957-1960)*, Cilt: 2, 1. bs. (Ankara: Akis Yayınları, 1966), 7-11.

ve yayılan ordu lehine tezahürat yapılması yasaklandı. İnönü ve devlet erkânının hayatları muhafaza alındı. NATO ve CENTO'ya bağlılık aksamadı."¹⁵¹⁹

27 Mayıs sabahı erken saatlerde silahlı askerler caddelere konuşlandı. Tümen Komutanı Tuğgeneral Celal Erikan ve yardımcısı Tuğgeneral Nuri Şansal vazifelerini eksiksiz yapmaya çalıştılar. Bu duruma Urfalılarından pek tepki gelmedi, şehirde sükûnet hâkimdi. Askerlerin caddelerde çarşı pazarda gezinmeleri kimseyi rahatsız etmedi. Öğle vaktine kadar Urfalılar başta gıda malzemeleri olmak üzere alışverişlerini yaptılar. Saat 24.00'ten sonra sokağa çıkma yasağı başladı. Ancak zaruri durumlarda müsaade edildi.¹⁵²⁰ 27 Mayıs darbesinin ardından, 15 Haziran 1960'a kadar vatandaşların silahlarını askeri birliklere teslim etmeleri istendi.¹⁵²¹

27 Mayıs 1960 askerî darbesinin ardından Tuğgeneral Celal Erikan Urfa valisi ve garnizon komutanı oldu. Erikan yayımladığı bildiride: Urfalıların yasaklara gösterdiği önemden dolayı teşekkür etti. Sokağa çıkma yasağı 24.00-03.30 saatleri arası uygulanıyordu. Eğlence mekânlarında alkollü içkiler serbest olmak üzere, en fazla 23.00'e kadar açık olabilirdi. Vilayet ve Garnizon komutanlığında bir basın bürosu kuruldu.¹⁵²² Her gün saat 16.00'da gazeteciler kabul edildi. Taşkınlık yaşanmaması hususunda vatandaşlar uyarıldı.¹⁵²³ 27 Mayıs 1960 askerî darbesinin ardından Urfa garnizon komutanı Tuğgeneral Celal Erikan valiliğe ve belediye başkanlığına atandı.¹⁵²⁴ Basın toplantısı yapan Erikan, "*Türkiye'de ordunun idareyi ele aldığı, Urfalıların ekseriyetle askere yardımcı olduğunu, camilere zarar verileceği ile ilgili haberlerin yalan olduğunu ibadetin engellenmeyeceğini, Urfa'da bir tümgeneral olmadığı için kendisinin görevi deruhte ettiğini, eski vali Şerafettin Atak'ın vali yardımcısı olduğunu, siyasî faaliyetlerin yasak olduğunu, buna uymayan Nahiye Müdürünü, bir muhtarı ve Bozova kaymakamını görevden uzaklaştırdığını, Urfa'nın her türlü sorunun çözmek için çalışacağını*" söyledi.¹⁵²⁵ Devamında bir tebliğle Erikan, *Urfalıların 24.000—03.30 saatleri arası sokağa çıkmamalarını, 23.00'dan sonra eğlence ve alkollü mekânların kapanmasını, garnizonda kurulan*

¹⁵¹⁹ Demokrat Urfa, 31 Mayıs 1960, Sayı: 1090.

¹⁵²⁰ Demokrat Urfa, 31 Mayıs 1960, Sayı: 1090.

¹⁵²¹ Urfaninsesi, 14 Haziran 1960, Sayı: 843.

¹⁵²² Urfaninsesi, 30 Mayıs 1960, Sayı: 841.

¹⁵²³ Demokrat Türkiye, 30 Mayıs 1960, Sayı: 121.

¹⁵²⁴ Askerî darbenin ardında Urfa Belediye başkanlığına ilk etapta Yarbay Selahaddin Abaoğlu, yardımcılığına da Binbaşı Kadri Öztürkeri tayin edildi. Demokrat Urfa, 3 Haziran 1960, Sayı: 1091.

¹⁵²⁵ Akgün, 31 Mayıs 1960, Sayı: 2731.

basın bürosunun her gün saat 16.00'da basına bilgi vereceğini ve her türlü tefrikanın, nümayişin yasak olduğunu” bildirdi.¹⁵²⁶ Sivil idareciler, 8 Haziran 1960'tan itibaren görevlerine atanmaya başlandı.¹⁵²⁷ Ardından 13 Haziran'da Mülkiye Müfettişi Necdet Yalçın Urfa valiliğine atandı.¹⁵²⁸ Celal Erikan, 27 Mayıs 1960'tan itibaren üstlendiği vali ve belediye başkanlığı görevlerini Necdet Yalçın'a devrederken Tümen ve Garnizon komutanı olarak Urfa'da görev yapmaya devam etti.¹⁵²⁹ Tüm bu demokratik yaklaşımlarından dolayı DP eski il başkanı M. C. Ö. Erikan'a teşekkür etti.¹⁵³⁰

Yayın hayatında genellikle DP'yi destekleyen Demokrat Türkiye gazetesi, şahsî ihtiraslara kapılan yönetime müdahale ettikleri için Cemal Gürsel başta olmak üzere tüm askerî yönetime methiyeler yazdı.¹⁵³¹ Urfa Nafia İl Müdürü Bolkan Çelikkol, kendisi ve kurumundaki tüm memurların MBK ve yeni Bayındırlık ve Nafia Vekili Daniş Koper'e bağlılıklarını bildirdi.¹⁵³² Urfa'nın darbe yönetimi destekleyen tavırları, 1961 Anayasası referandumuna en yüksek oyla onay veren bir il olmasından da anlaşılıyordu.¹⁵³³

Askerî idarenin başlamasıyla, Urfa sokaklarında “Yaşasın Ordu!” yazılı dövizlerle gençler dolaştı. Halk Celal Erikan'la görüştü.¹⁵³⁴ Darbeden sonra Urfalılar 28 Mayıs'tan itibaren yürüyüşler gerçekleştirdi. Saat 15.00'te Balıklıgöl'den başlayan yürüyüş, vilayete doğru “Yaşa, Varol Tük Ordusu!”, “Parolamız İnkılap”, “Kahrolsun Zalimler” gibi sloganları atarak, Atatürk ve Cemal Gürsel'e övgülerle devam etti. Yaklaşık 30.000 kişiyle, Vilayette Erikan'a çiçek ve bayrakla Urfalı gençler şükranlarını ilettiler. İstiklal marşının ardından Erikan bir konuşma yaptı. Saat 18.30'da gösteri bitti.¹⁵³⁵

¹⁵²⁶ Akgün, 31 Mayıs 1960, Sayı: 2731.

¹⁵²⁷ Akgün, 14 Haziran 1960, Sayı: 2733.

¹⁵²⁸ Akgün, 14 Haziran 1960, Sayı: 2733.

¹⁵²⁹ Demokrat Urfa, 17 Haziran 1960, Sayı: 1094.

¹⁵³⁰ Demokrat Türkiye, 2 Haziran 1960, Sayı: 122.

¹⁵³¹ Demokrat Türkiye, 2 Haziran 1960, Sayı: 122.

¹⁵³² Demokrat Türkiye, 2 Haziran 1960, Sayı: 122.

¹⁵³³ Bener Karakartal, “Bir Siyasal Katılma Türü Olarak Referandum ve 1961 Türk Anayasa Referandumunu”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil'in Anısına Armağan, XXXVIII / 34, (1984). 176.

¹⁵³⁴ Akgün, 31 Mayıs 1960, Sayı: 2731.

¹⁵³⁵ Akgün, 3 Haziran 1960, Sayı: 2732.

2 Haziran 1960'ta Urfa'da askerî yönetimi destekleyen bir miting daha yapıldı. Saat 14.00'ten itibaren bayraklarla süslenen caddeler arasından, halk Aynzeliha parkında toplandı. Buradan saat 16.00'da hareket edilerek Atatürk anıtına çelenk koyuldu. Ardından Hükümet Konağı önünde toplandılar. Burada Celal Erikan halka hitap etti. “27 Mayıs Kurtuluş Bayramımız kutlu olsun” diyerek, yaşananları kısaca özetledi. Erikan'ın konuşmasından sonra Atatürk'ün gençliğe hitabesi okundu. Katılanların ellerinde Atatürk ve Cemal Gürsel fotoğrafları ve “Yaşasın Ordu” dövizleri vardı.¹⁵³⁶

Verem Savaş Dispanseri doktoru Ruhi Göksel, Tuğgeneral Celal Erikan'ı Verem Savaş Derneği fahri başkanı¹⁵³⁷ olarak seçtiklerini bildirince Erikan teşekkür etti.¹⁵³⁸ Göksel başkanlığında muhasip üye Avukat Halil Belkıs, üye Dr. Besim Gürsel, üye Cemil Hacıkamiloğlu ve üye Mehmet Göncü Erikan'ın kabulünü tebrik ettiler.¹⁵³⁹ Urfalı Avukat ve yargı üyesi Şekip Süelkan, şu telgrafi MBK'ya çekti: “Şanlı Türk tarihinin şerefli sayfalarında Türk ordusunun milletin ender ve azaplı zamanlarda imdadına yetiştiğini bilen ve yürekte inanan bir hukukçu ve emekli subay çocuğu olarak zatiâlinize ve kıymetli ideal arkadaşlarınıza Cenab-ı Hak'tan muvaffakiyetler diler, derin hürmet ve şükranlarımı sunarım.”¹⁵⁴⁰

27 Mayıs öncesi Ankara ve İstanbul'da hayatını kaybedenler ve olaylar esnasında şehit olan Teğmen Ali İhsan anısına Ulu camide mevlüt okutuldu.¹⁵⁴¹ Tuğgeneral Celal Erikan başkanlığında 27 Mayıs sürecinde hayatını kaybedenlerin yakınlarının yararına yardım toplamak amacıyla bir komite kuruldu. Atlas, Saray ve İnci sinemaları birer ve ikişer gecelik hasılatlarının bu komiteye bağışladılar.¹⁵⁴²

27 Mayıs darbesinin ardından Demokrat Türkiye gazetesinde eski DP iktidarını ağır bir şekilde eleştiren DP eski il başkanı M. C. Ö., asayiş konusunda mensubu olduğu iktidara yükleniyordu. “...Eski iktidar, asayışı temin etmede yetersizdi, köylerde gece hayvan hırsızlığı olduğundan dolayı köylülerin gece bekçilik yapıyor bu yüzden de gündüz çalışamıyorlardı. Dolayısıyla gündüz

¹⁵³⁶ Demokrat Türkiye, 9 Haziran 1960, Sayı: 123; Urfaninsesi, 3 Haziran 1960, Sayı: 842.

¹⁵³⁷ Demokrat Urfa, 3 Haziran 1960, Sayı: 1091.

¹⁵³⁸ Demokrat Urfa, 10 Haziran 1960, Sayı: 1092.

¹⁵³⁹ Demokrat Türkiye, 9 Haziran 1960, Sayı: 123.

¹⁵⁴⁰ Demokrat Urfa, 10 Haziran 1960, Sayı: 1092.

¹⁵⁴¹ Urfaninsesi, 3 Haziran 1960, Sayı: 842.

¹⁵⁴² Urfaninsesi, 3 Haziran 1960, Sayı: 842.

çalışamayan köylüler üretemedi ve Urfa ekonomisi zarar gördü. 1957 yılından sonra hırsızlık olaylarının daha da arttı. Malı çalınan köylülerin hırsızları bildikleri halde şikâyetçi olamadılar. Şikâyet edenler de kolluk kuvvetlerinin siyasî baskılara maruz kalıyorlardı.” Yine M.C.Ö.’nün ifadesiyle “ ...Son zamanlarda hiçbir ideolojinin sınırına girmeyen uydurma Vatan Cephesi bu gibi rezil ve aşağılık kimselerle dolmaya başladı. Bunlar bilhassa namuslu adamlar için ciddi bir tehlike teşkil ediyorlardı. 27 Mayıs millî inkılabımızdan sonra milletçe gerçek huzur ve emniyet bize nasip oldu. Fakat bu eski zihniyet ne zaman fırsat bulsa hortlayacaktır. Bunlar soğuk havada uyusuk yılanı benzer, güneşi görünce sokacak kimseyi ararlar...”¹⁵⁴³

27 Mayıs darbesinin ardından tutuklular Yassıada’ya götürüldü.¹⁵⁴⁴ DP’nin 413 milletvekilinden gözaltına alınan 370’i için, Yassıada’da bir mahkeme kuruldu ve gazetecilerin davaları takip edebilmelerine izin verildi.¹⁵⁴⁵ 3. Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın yargılanması, hediye edilen Afgan köpeğini, Ankara Orman Çiftliği Hayvanat Bahçesine 10.000 liraya aldırıldığı iddiasıyla başladı.¹⁵⁴⁶

Vali Tuğgeneral Celal Erikan’dan sonra Urfa valiliğine atanan Necdet Yalçın, basın toplantısı yaptı. Toplantıda Urfalıların inkılap hükümetini sahiplendiğini, inkılap aleyhinde olan 21 kişinin tutuklandığını söyledi. Hakkında yakalama emri bulunan Hasan Oral aranıyordu. Urfa’da Ziraat Bankası tarafından mahsulü haciz edilen çiftçilerin bazılarına usulsüz krediler verilmişti. Ancak bu hususta çalışmalar yapılarak mağduriyetler giderilmeye çalışıldı.¹⁵⁴⁷

Akgün, eski iktidarın sebep olduğu kötü malî politikadan dolayı doğan açığın, halktan gelen destekle kapanma faaliyetlerine sayfalarında yer verdi. Urfalıları da devlete maddî yardım yardımlar yaptı.¹⁵⁴⁸

27 Mayıs darbesinin ardından Urfa Garnizon Komutanı Tuğgeneral Celal Erikan, Askerî vali ve belediye başkanı olarak çalıştı. 19 gün Urfa’da bu görevini

¹⁵⁴³ Demokrat Türkiye, 27 Haziran 1960, Sayı: 127.

¹⁵⁴⁴ Akgün, 3 Haziran 1960, Sayı: 2732.

¹⁵⁴⁵ Akgün, 21 Haziran 1960, Sayı: 2735.

¹⁵⁴⁶ Akgün, 1 Temmuz 1960, Sayı: 2737.

¹⁵⁴⁷ Demokrat Urfa, 5 Temmuz 1960, Sayı: 1099.

¹⁵⁴⁸ Akgün, 21 Haziran 1960, Sayı: 2735.

yaptıktan sonra başka bir yere tayin edildi.¹⁵⁴⁹ 27 Mayıs darbesinin ardından Yusufpaşa Karakolu Sarayönü'ndeki DP binasına taşındı.¹⁵⁵⁰

Eski iktidar zamanında yapılmış olan yolsuzlukları araştırmak üzere Urfa valiliğinde Tali Tahkik Komisyonu kuruldu. Vatandaşlara eğer ispat edebilecekleri bir yolsuzluk varsa ihbar etmeleri çağrısı yapıldı.¹⁵⁵¹ Ayrıca askerî yönetimi halka tanıtmaya amacıyla kurulan 27 Mayıs İnkılabını Yayma Komitesi Urfa'da çalışmalar yürütüyordu.¹⁵⁵² Darbenin gerekçeleri ve sonuçları hakkında halkı bilgilendirme faaliyetleri, şehrin muhtelif yerlerinde de devam etti.¹⁵⁵³

27 Mayıs Darbesinden sonra, Hilvan Kaymakamvekili Yaşar, Hususi Muhasebe Müdürlüğü Köycülük Şefi Adil Kürkçüoğlu, Valilik Başkâtibi Müslüm Tuğcu ve Mercihan Nahiye Müdürü Vahap Ulaş, Tuğgeneral Celal Erikan tarafından görevlerinden uzaklaştırıldı. Bu uzaklaştırmaya sebep olarak, önceki partililik ve siyasi faaliyetleri gösterildi.¹⁵⁵⁴ Askeri yönetim aleyhine faaliyet gösteren, Urfa'da 3, Suruç'ta 7 ve Hilvan 3 kişi olmak üzere toplam 13 DP mensubu gözaltına alındı.¹⁵⁵⁵ Bundan başka DP mensuplarının mal varlıkları araştırıldı. Bu amaçla Urfa valiliğine bir yazı gönderilerek merkez ve ilçelerde araştırma yapılması emrediliyordu. Urfa eski milletvekili Ömer Yüksel, Fatma Yüksel ve babası Şükrü Yüksel¹⁵⁵⁶ ve Urfa eski Valisi Şerafettin Atak ve Bozova Kaymakamı Atilla Vural kendilerine ve yakınlarına ait mal varlıklarının araştırılıp bildirilmesi emredildi. Yapılan araştırma sonucu Ömer Yüksel'e ve eşi Feride Yüksel'in babası Halil Akyol'a ait 69 adet gayrimenkul tespit edildi.¹⁵⁵⁷ Genellikle tarla ve dükkândan oluşan gayrimenkuller liste halinde bildirildi.¹⁵⁵⁸

Urfalı DP mensuplarından başka DP mensuplarının Urfa'da mal varlığı tespiti çalışmaları yürütüldü. Tüccardan Ragıp Sipahi, Necati Tolay, Hüseyin Altay, Sivas eski milletvekili Rifat Üçton, Maraş eski milletvekili Ahmet Bozdağ, Maraş'tan Sait

¹⁵⁴⁹ Akgün, 24 Haziran 1960, Sayı: 2736.

¹⁵⁵⁰ Akgün, 8 Temmuz 1960, Sayı: 2739.

¹⁵⁵¹ Demokrat Urfa, 8 Temmuz 1960, Sayı: 1100.

¹⁵⁵² Demokrat Urfa, 12 Temmuz 1960, Sayı: 1101.

¹⁵⁵³ Akgün, 12 Temmuz 1960, Sayı: 2740. : Demokrat Türkiye, 11 Temmuz 1960, Sayı: 132.

¹⁵⁵⁴ Demokrat Urfa, 31 Mayıs 1960, Sayı: 1090.

¹⁵⁵⁵ Demokrat Urfa, 12 Temmuz 1960, Sayı: 1101.

¹⁵⁵⁶ BCA, 010-09-00-00/404-1226-4-12.

¹⁵⁵⁷ BCA, 010-09-00-00/404-1226-4-13. Tarih: 22.12.1960

¹⁵⁵⁸ BCA, 010-09-00-00/404-1226-4-15. Tarih: 22.12.1960

Emir Mahmutoğlu, Malatya DP il başkanı Hüseyin Doğan, Maraş DP il başkanı Enver Kadoğlu, Dicle DP ilçe başkanı Abdurrezzak Ensarioğlu, Adıyaman DP il başkanı Yasin Şahin, Emine Gümüş, Kayseri eski milletvekilleri Hasan Gündeş, Şaban Gündeş ve Ahmet Gündeş, Akif Sadıkoğlu, Talat Kızıviranoğlu, Lütfi Alpakin, Zeki Töker, Kayseri’de fabrikatör Kasım Ekenler, Yayla Makarna Fabrikası sahibi Şemsi Demirkıran, Oğuz Akal, Avukat Mustafa Develi, Alaattin Nasuhioğlu, Ahmet Onur, Mehmet Onur, Rıfat Ozan ve Nihat Ali Üçüncü’nün Urfa’da mal varlığı tespiti için valilik çalışma yürüttü.¹⁵⁵⁹ Yapılan incelemeler sonucunda Siverek Kaymakam ve Belediye Başkanı Adnan Kızıldağı,¹⁵⁶⁰ Halfeti Kaymakamı Davut Aybar,¹⁵⁶¹ Hilvan Kaymakamı İlhan Erenel,¹⁵⁶² Viranşehir Kaymakamı Hüseyin Aydemir¹⁵⁶³ ve diğer ilçelerden bilgilerin gelmesiyle Urfa Valiliği 19 Aralık 1960’da cevaben yukarıda adı geçenlere ait Urfa’da bir gayrimenkulün¹⁵⁶⁴ ve herhangi bir ticari ortaklıklarının olmadığını bildirdi.¹⁵⁶⁵

27 Mayıs darbesinin ardından yönetime geçen MBK’nın DP’yi millî menfaatleri bozucu faaliyetlerinden dolayı kapatılacağını duyurdu.¹⁵⁶⁶ Ticaret ve Sanayi Odaları, meslek gruplarının yeniden tespiti amacıyla feshedildi. Urfa’da meslek grupları da yeniden teşkilatlanmaya başladı.¹⁵⁶⁷

27 Mayıs askerî darbesini kırsaldaki halka anlatmak üzere öğretmenler görevlendirildi. Urfa’da öğretmenler köylere giderek MBK’nın icraatlarını anlattılar. Bu işi yapanlara İnkılabı Yayma Komitesi adı verildi.¹⁵⁶⁸ 27 Mayıs İnkılabını Yayma Komitesi Akziyaret’te faaliyetlerde bulundu.¹⁵⁶⁹ Darbenin gerekçeleri ve sonuçları hakkında halkı bilgilendirme faaliyetleri, şehrin muhtelif yerlerinde de devam etti. Bu çalışmalarda öğretmenler de görev aldı.¹⁵⁷⁰

¹⁵⁵⁹ BCA, 010-09-00-00/404-1226-4-5. Tarih: 22.12.1960

¹⁵⁶⁰ BCA, 010-09-00-00/404-1226-4-6. Tarih: 22.12.1960

¹⁵⁶¹ BCA, 010-09-00-00/404-1226-4-3. Tarih: 22.12.1960

¹⁵⁶² BCA, 010-09-00-00/404-1226-4-18. Tarih: 22.12.1960

¹⁵⁶³ BCA, 010-09-00-00/404-1226-4-17. Tarih: 22.12.1960

¹⁵⁶⁴ BCA, 010-09-00-00/404-1226-4-7. Tarih: 22.12.1960

¹⁵⁶⁵ BCA, 010-09-00-00/404-1226-4-8. Tarih: 22.12.1960

¹⁵⁶⁶ Akgün, 19 Ağustos 1960, Sayı: 2746.

¹⁵⁶⁷ Akgün, 23 Ağustos 1960, Sayı: 2747. ; Resmî Gazete, 1 Ağustos 1960, Sayı: 10566.

¹⁵⁶⁸ Demokrat Türkiye, 11 Temmuz 1960, Sayı: 132.

¹⁵⁶⁹ Demokrat Urfa, 12 Temmuz 1960, Sayı: 1101.

¹⁵⁷⁰ Akgün, 12 Temmuz 1960, Sayı: 2740.

Üniversite öğretim üyelerinin oluşturduğu bir heyet, Urfa'da 27 Mayıs darbesini halka izah etmek üzere Urfa'ya geldiler.¹⁵⁷¹ Prof. Dr. Suut Kemal Yetkin'in başkanlığında ve Prof. Dr. Celal Saraç'ın da aralarında bulunduğu 11 kişilik heyet 25 Eylül 1960'ta Urfa'ya geldiler. Gaziantep'ten gelen heyeti, Lise meydanında vali, garnizon komutanı, emniyet müdürü, vali yardımcısı, Urfa eski milletvekilleri karşıladı. Heyet, İpek Palas Otele yerleştirildi. Halkın tezahüratı üzerine Yetkin, otelin balkonundan bir konuşma yaptı. 1960-1961 eğitim-öğretim yılı açılışında Yetkin, Urfa Lisesinde bir konuşma yaptı. Ondan önce lise müdürü Kemal Ozan bir konuşma yaptı. Yetkin, konuşmasında *“Bizler 27 Mayıs İnkılabı hakkında halkımızı aydınlatmak için yurdun her tarafını karış karış gezmekteyiz. Bu gezilere öğretim üyelerinden 300'ü muhtelif yerlerde ve birkaç heyet halinde katılmaktadır. Bizim heyet 26 olmak üzere 11 kişilik kısmımız Urfa'ya geldik. Bizler karıncalardan örnek olarak çalışmaktayız. Gaziantep'te su sıkıntılarına şahit olduk. Burada da aynı sıkıntılar var. İlimden istifade için çok çalışmaktayız.”*¹⁵⁷² Öğretim üyeleri 3 Ekim'de öğretmenler lokalinde avukatlarla bir toplantı yaptı. Ardından Atlas Sinemasında halka hitap ettiler.¹⁵⁷³

Heyet çalışmalarına devam ederken, Prof. Dr. Cemal Alagöz 3 Ekim 1960'ta Atlas sinemasında esnaf gruplarıyla bir araya geldi. Esnaf Dernekleri Birliği Başkanı Muhittin Şenocak, Urfa'da sanayi kuruluşlarının artırılmasını, yolların yapılmasını, temiz su ihtiyacının karşılanmasını ve bunun için İller Bankası'nın desteğinin sağlanmasını istedi. Terzi esnafından Mustafa Dişli, eğitim konusundaki eksikliklere değindi. Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı Ahmet Meşçi, benzer sorunlardan bahsederek *“inkılap hükümetinin her işte başarılı olduğu gibi Urfa'nın sorunlarını çözümede de başarılı olacağını”* söyledi. Saat 19.00'da toplantının bitmesiyle Aynzeliha parkında yemek organizasyonu düzenlendi. Heyet 4 Ekim 1960'ta Urfa'dan ayrıldı.¹⁵⁷⁴ Öğretim üyeleri Ankara'ya döndükten sonra, onların adına Prof. Dr. Cemal Arif Alagöz Urfa valiliğine yakın ilgilerinden dolayı teşekkür telgrafı gönderdi.¹⁵⁷⁵

¹⁵⁷¹ Demokrat Urfa, 25 Eylül 1960, Sayı: 1122.

¹⁵⁷² Demokrat Türkiye, 26 Eylül 1960, Sayı: 155.

¹⁵⁷³ Demokrat Urfa, 4 Ekim 1960, Sayı: 1125.

¹⁵⁷⁴ Demokrat Türkiye, 6 Ekim 1960, Sayı: 158.

¹⁵⁷⁵ Demokrat Urfa, 21 Ekim 1960, Sayı: 1130.

Demokrat Urfa gazetesi 1957 yılından itibaren eleştirdiği DP'nin usulsüzlüklerine değinerek, kapatılmasının normal olduğunu yazdı. Yakın zamanda yapılan Viranşehir ve Ceylanpınar belediye ve muhtar seçimlerini örnek gösterdi.¹⁵⁷⁶

Cumhuriyetin kuruluşunun 37. yıl dönümünde Vali Necdet Yalçın, 27 Mayıs inkılabının huzur ve güven ortamını temin ettiği yönünde açıklamalar yaptı.¹⁵⁷⁷ Eski yönetim döneminde çıkan kardeş kavgalarının altını çizerek, askerî yönetimin büyük bir facianın önüne geçtiğini söyledi.¹⁵⁷⁸

25 Ekim 1960 tarihinde yürürlüğe giren 105 sayılı mecburi iskân kanunu¹⁵⁷⁹ çerçevesinde Urfa'dan 9 aile başka bir yere nakledildi. Ancak bazı kesimlerin daha fazla ailenin gönderildiğini iddia edince, Vali Necdet Yalçın bu iddianın asılsız olduğunu kamuoyuyla paylaştı.¹⁵⁸⁰

İskenderun'da Atatürk büstüne yapılan saldırıyı protesto etmek için 23 Aralık 1960'ta bir miting düzenlendi.¹⁵⁸¹ Bu mitingi vali ve belediye başkanı sıfatıyla Necdet Yalçın Cemal Gürsel'e telgraf gönderdi.¹⁵⁸² Umumî Kâtip Kurmay Albay Osman Köksal, Millî Birlik Komitesi Başkanı Cemal Gürsel adına telgrafa cevap yazdı.¹⁵⁸³

¹⁵⁷⁶ Demokrat Urfa, 12 Ağustos 1960, Sayı: 1110.

¹⁵⁷⁷ Akgün, 1 Kasım 1960, Sayı: 2757.

¹⁵⁷⁸ Demokrat Urfa, 1 Kasım 1960, Sayı: 1133.

¹⁵⁷⁹ Resmî Gazete, 25 Ekim 1960, Sayı: 10638.

¹⁵⁸⁰ Demokrat Türkiye, 12 Aralık 1960, Sayı: 177.

¹⁵⁸¹ Demokrat Urfa, 27 Aralık 1960, Sayı: 1149.

¹⁵⁸² Demokrat Türkiye, 26 Aralık 1960, Sayı: 181.

¹⁵⁸³ Demokrat Türkiye, 29 Aralık 1960, Sayı: 182.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE URFA'DA SOSYAL HAYAT

Bu bölümde 1950-1960 yılları arası Urfa'nın sosyal hayatına dair meydana gelen gelişmelere değinildi. Bu on yıllık süre zarfında Urfa'nın nüfusu, sağlık koşulları, doğal afetler, belediye hizmetleri, asayiş vakaları, sosyal yardım ve vakıf faaliyetlerinin değerlendirilmesiyle, bölümümüz şekillendi.

3.1. URFA'NIN NÜFUSU

Osmanlı Devletinde ilk nüfus sayım çalışmaları 1829'da kurulan nüfus kayıt düzeni ile başladı. Bu yöntemle yapılan sayımlar, hemen hemen 1853 yılına kadar kullanıldı. 1828-1829 yılları arası Osmanlı Devleti'nde bir nüfus sayımı yapmak istendiyse de savaş çıkması nedeniyle sayım yapılamadı. 1831 yılında Osmanlı Devleti topraklarında yapılan ilk nüfus sayımında, vergi düzeninin sağlanması, askere gideceklerin tespitinden dolayı sadece erkek nüfusu sayıldı.¹⁵⁸⁴ 1831'den sonra 1844, 1856, 1870 yıllarında yapılan genel sayım çalışmalarından verimli bir sonuç elde edilemedi. 1831 yılında yapılan sayıma göre Anadolu'da 2.500.000 ve Rumeli'de 1.500.000 erkek nüfusu vardı. Ancak Karal'ın "Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831" adlı eserinde 1831 nüfus sonuçlarını gösterir tabloda Urfa'ya rastlanılmadı.¹⁵⁸⁵ 19. yüzyılın başlarında Urfa'ya gelen Buckingham'ın verilerine göre Urfa'nın nüfusu 50.000 civarındaydı.¹⁵⁸⁶ 1867 ile 1908 yılları arasındaki salnameler Urfa nüfusuna ilişkin 19. yüzyıla ait başvuru kaynakları arasındadırlar. Bu kaynaklara göre Osmanlı son dönemlerinde Urfa'da Müslümanlardan başka Ermenî (Gregoryen), Ermenî Katolik, Ermenî Protestan, Yakubî Süryanî, Süryanî Katolik, Yahudî, Keldanî, Rum Katoliği, Latin Katoliği gibi muhtelif gruplar mevcuttu.¹⁵⁸⁷

¹⁵⁸⁴ Kemal H. Karpat, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, 2. bs. (İstanbul: Timaş Yayınları, 2010), 66-67.

¹⁵⁸⁵ Enver Ziya Karal, *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831*, 2. bs. (Ankara: İGM Yayınları, 1997), 21.

¹⁵⁸⁶ James Silk Buckingham, *Travels in Mesopotamia (1786-1855)*, (London, Printed by D. S. Maurice, 1827), 86.

¹⁵⁸⁷ İsmail Asoğlu, *Birliktelikten Yol Ayrımına Urfa Kazasında Gayrimüslimler (1880-1910)*, (Doktora Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019), 73.

Cumhuriyet döneminde Türkiye’de ilk nüfus sayımı 1927 yılında yapıldı. Sonraki sayımlar ise 1935-1990 yılları arası sonu 0 ve 5 ile biten yıllarda yapıldı.¹⁵⁸⁸ 1927 yılı sayımlarında Türkiye’nin toplam nüfusu 13.648.270 idi.¹⁵⁸⁹ 1927 sayımlarında Urfa’nın nüfusu 101.062 idi.¹⁵⁹⁰ Tek parti döneminde olduğu gibi DP programında ve 1950 hükümet programında, ülke nüfusunun sürekli artırılması yönünde çalışmalar yapıldı. Çünkü yaşanan savaşlar ve salgın hastalıklardan dolayı azalan nüfus, ülke ekonomisine olumsuz yansıyor. Nüfusun artmasıyla, üretimin artması ve ülke ekonomisinin iyileştirilmesi hedeflendi.¹⁵⁹¹

1950-1960 yılları arası Urfa’nın nüfusunda sürekli artışın olduğu tespit edildi. Urfa bulunduğu Güneydoğu bölgesinde en kalabalık nüfusa sahip ikinci il idi. 1950 yılında Urfa’da nüfus %14, 1955 yılında % 17 ve 1960 yılında % 16 artış gösterdi.

Tablo 15: 1950-1960 Yılları Arası Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Nüfusu¹⁵⁹²

İl	1945 Nüfusu	1950 Nüfusu	1955 Nüfusu	1960 Nüfusu	Yüzölçümü Km ²
Gaziantep	290.058	328.343	376.969	434.579	7.512
Urfa	263.855	298.394	348.199	401.919	18.584
Mardin	234.457	269.490	305.520	353.411	12.760
Toplam	804.809	869.227	1.030.688	1.189.909	38.856

1950-1960 yılları arası Urfa’da nüfusun çoğu genellikle köyde ikamet ediyordu. 1950 yılı sayımlarına göre Urfa nüfusunun 81.856’sı şehirde 216.538 köylerde ikamet ediyordu.¹⁵⁹³ Yaş gruplarına göre 0-4, 5-9, 10-14 ve 15-19 arası nüfusun çoğunu erkekler; 20-24 yaş arası nüfusun çoğunu kadınlar oluşturuyordu.¹⁵⁹⁴ Yeni doğan bebeklerde erkek bebek doğum oranı ise daha yüksekti.¹⁵⁹⁵

¹⁵⁸⁸ TÜİK, *İstatistik Göstergeler 1923-2009*, 1. bs. (Ankara: TÜİK Yayınları, 2010), 3.

¹⁵⁸⁹ TÜİK, *İstatistik Göstergeler 1923-2009*, 8.

¹⁵⁹⁰ İGM, *Umumi Nüfus Tahriri*, 1. bs. (İstanbul, Hüsnütabiat Matbaası, 1929), XXXI; Ahmet İlyas, “1927 Nüfus Sayımlarına Göre Urfa Nüfusunun Genel Yapısı ve Özelliği”, *Türk İslam Medeniyetleri Akademik Araştırmalar Dergisi*, 12/24, (2017), 148.

¹⁵⁹¹ Zehra Arslan, *Demokrat Parti Döneminde Trabzon (1950-1960)*, 1. bs. (Ankara: ATAM Yayınları, 2017), 42.

¹⁵⁹² İGM, *23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı*, X.

¹⁵⁹³ İGM, *22 Ekim 1950 Genel Nüfus Sayımı*, 26.

¹⁵⁹⁴ İGM, *22 Ekim 1950 Genel Nüfus Sayımı*, 68.

¹⁵⁹⁵ İGM, *22 Ekim 1950 Genel Nüfus Sayımı*, 91.

Tablo 16: 1950-1960 Yılları Arası Urfa Merkez ve İlçelerinin Şehir ve Köy Nüfusu

İlçe	1950 ¹⁵⁹⁶			1955 ¹⁵⁹⁷			1960 ¹⁵⁹⁸		
	Şehir	Köy	Toplam	Şehir	Köy	Toplam	Şehir	Köy	Toplam
Merkez	38.685	48.135	86.820	48.296	52.430	100.726	59.863	57.988	117.851
Akçakale	2.286	18.631	20.917	2.893	21.254	24.138	3.711	22.644	26.355
Birecik	11.064	32.279	43.343	12.242	16.312	28.554	13.110	17.355	30.465
Bozova	2.496	26.205	28.701	2.534	27.719	30.253	2.719	30.290	33.009
Halfeti	-	-	-	2.105	18.088	20.193	2.196	19.546	21.742
Hilvan	1.585	14.419	16.004	2.190	16.209	18.399	2.357	19.570	21.927
Siverek	17.926	34.826	52.752	21.099	40.103	61.202	26.134	49.258	75.392
Suruç	4.214	25.808	30.022	5.993	29.027	35.020	6.800	31.857	38.657
Viranşehir	3.600	16.235	19.835	5.096	24.618	29.714	7.026	29.495	36.521
Genel Toplam			298.394			348.199			401.919

Urfa'nın nüfusunu konuşulan dillere göre değerlendirdiğimizde; 1950'de 123.578¹⁵⁹⁹, 1955'te 165.004,¹⁶⁰⁰ 1960'ta 198.399 kişi Türkçe, 152.101 kişi Kürtçe, 51.222 kişi Arapça, 35 kişi Ermenice, 27 kişi Çerkesce, 11'er kişi Acemce ve Rumca, 3'er kişi Abhazca ve Gürcüce, 2 kişi Lazca ve 1 kişi de Arnavutça konuşuyordu.¹⁶⁰¹

3.2. EVLENME, BOŞANMA VE ÖLÜMLER

1950 yılı Urfa'da nüfusun medenî durumuna bakıldığında; 15 yaş ve üzeri 170.475 kişiden 39.422 kişi bekâr, 114.262 kişi evli, 13.991 kişi dul ve 663 kişi de boşandı. 15 yaş ve üzeri gruplarda bekâr erkeklerin sayısı kadınlardan; evli, dul ve boşanmış kadınların sayısı erkeklerden fazlaydı. Özellikle dul kadınların sayısı erkeklerin yaklaşık 6 katıydı.¹⁶⁰² Bu farkın oluşmasının nedeni muhtemelen Urfa'da ikinci bir evliliğin hoş karşılanmamasıydı. O dönemde yaygın anlayışa göre, kadının kocası ölürse ve kadının küçük kayınbiraderi varsa yaşı ya da diğer şartlarına bakılmaksızın evlendirilirdi. Kadının büyük kayınbiraderi kayınbaba konumunda

¹⁵⁹⁶ İGM, 22 Ekim 1950 Genel Nüfus Sayımı, 26.

¹⁵⁹⁷ İGM, 23 Ekim 1955 Genel Nüfus Sayımı, 527.

¹⁵⁹⁸ İGM, 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı, 555.

¹⁵⁹⁹ İGM, 22 Ekim 1950 Genel Nüfus Sayımı, 144.

¹⁶⁰⁰ İGM, 23 Ekim 1955 Genel Nüfus Sayımı, Yayın: 399, 108.

¹⁶⁰¹ İGM, 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı, Yayın No: 452. (Ankara: İGM Yayınları, 1960), 152.

¹⁶⁰² İGM, 22 Ekim 1950 Genel Nüfus Sayımı, 105.

olduğu için, yaşı küçük olan tercih edilirdi. Dul kadının evlenmeye yakın yaşta oğlu varsa o artık onun himayesindeydi. Şayet hiçbir çocuğu ya da kayını yoksa baba evine geri döner ve ondan sonra tekrar evlenebilirdi.¹⁶⁰³

Tablo 17: Urfa'da 15 yaş ve üzeri Medenî Hale Göre Nüfus

Yıl	Bekâr		Evli		Dul		Boşanmış	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
1950 ¹⁶⁰⁴	23.519	15.903	55.212	59.141	1.955	12.036	209	454
1955 ¹⁶⁰⁵	25.674	14.721	65.885	70.208	1.880	12.957	253	526
1960 ¹⁶⁰⁶	28.072	15.004	76.293	80.402	2.157	14.608	290	652

Tablo 18: Urfa'da Evlenme, Boşanma ve Ölüm Sayıları

Yıllar	Evlenme ¹⁶⁰⁷	Boşanma ¹⁶⁰⁸	Ölüm ¹⁶⁰⁹		
			Erkek	Kadın	Toplam
1950	436	11	271	237	508
1951	417	20	315	215	530
1952	474	11	282	266	548
1953	700	22	286	243	529
1954	765	26	378	328	706
1955	841	27	285	251	536
1956	563	24	401	384	785
1957	466	8	737	597	1.334
1958	573	15	821	645	1.466
1959	464	22	774	683	1.457
1960 ¹⁶¹⁰	688	24	-	-	1.272

¹⁶⁰³ Saniye Tepe, *Milletvekili Olsaydım*, 1. bs. (Urfa: İl Basımevi, Basım Tarihi Yok), 33.

¹⁶⁰⁴ İGM, 22 Ekim 1950 Genel Nüfus Sayımı, 105.

¹⁶⁰⁵ İGM, 23 Ekim 1955 Genel Nüfus Sayımı, Yayın: 399, 127.

¹⁶⁰⁶ İGM, 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı, Yayın No: 452, 202.

¹⁶⁰⁷ İGM, *İstatistik Yıllığı 1952*, Yayın No: 342, 1. bs. (Ankara: İGM Yayınları, 1953), 112; İGM, *İstatistik Yıllığı 195*, Yayın No: 342, 1. bs. (Ankara: İGM Yayınları, 1953), 94; İGM, *İstatistik Yıllığı 1959*, Yayın No: 380, 1. bs. (Ankara: İGM Yayınları, 1960), 93.

¹⁶⁰⁸ İGM, *İstatistik Yıllığı 1959*, Yayın No: 380, 98.

¹⁶⁰⁹ İGM, *İstatistik Yıllığı 1959*, Yayın No: 380, 107.

¹⁶¹⁰ İGM, *İstatistik Yıllığı 1960-1962*, Yayın No: 460, 1. bs. (Ankara: İGM Yayınları, 1963), 94.

3.3. URFA'DA SAĞLIK

Urfa'da ilk sağlık hizmetleri, Osmanlı Devleti'nin güç kaybettiği 19. yüzyılda Katolik ve Protestan misyonerler tarafından başlatıldı.¹⁶¹¹ Bu misyonerler, sağlık hizmetlerinin yanı sıra siyasî amaçlar da güdüyorlardı.¹⁶¹² American Board tarafından Urfa Körler Okulu 1902 yılında açıldı.¹⁶¹³ Amerikan misyonerleri, azınlıklara sağlık hizmeti sağlamayı temel amaç edindiler.¹⁶¹⁴ Bu doğrultuda zaman zaman ücretsiz tedavi ve ilaç dağıtımı yaptılar.¹⁶¹⁵ Alman misyonerler 1897 yılında Urfa'ya geldiler. Kısa bir zaman içerisinde, yetimhane, halı fabrikası, okul ve sağlık merkezi açarak bölgede yaşayan azınlıklara hizmet etmeye başladılar.¹⁶¹⁶ Alman Doğu Misyonerlerinin faaliyetleri sonucu, 1897 yılında İsviçreli Doktor Josephine Zürcher Bıçakçı Mahallesindeki eski bir Urfa evinde Alman Hastanesini açtı.¹⁶¹⁷ Bunlardan başka birçok ülkenin misyoneri Urfa'ya geldi. Bu gelişlerinde Urfa ve bölgesinde yaşayan azınlıkların içerisinde Ermeniler üzerinde ne kadar etkili oldukları 1895 ve 1915 Ermeni olaylarında kendini gösterdi.¹⁶¹⁸ Uzun dönem birlikte yaşayan millet-i sadıkanın yol ayrımına girmesinde bu misyoner faaliyetlerin etkisi büyüktü.¹⁶¹⁹

Urfa'da Osmanlı eseri olarak devlet hastanesi, 1903 yılında açıldı. Osmanlı Sultanı II. Abdülhamit'e atfen hastanenin adı Hamidiye hastanesi olarak da anıldı.

¹⁶¹¹ Mustafa Dağ, *Urfa'da Sağlık (1923-1950)*, (Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018), 30.

¹⁶¹² Abdullah Ekinci-İsmail Asoğlu, "Urfa'da Bir Hristiyan Kadın Misyoner: Corinna Shattuck ve Faaliyetleri", *Osmanlı Urfası Cilt: 1*, 407.

¹⁶¹³ Bir Protestan misyonerlik örgütü olan Amerikan Bord, 1810 yılında, Boston'da kuruldu. Örgüte ait misyon personeli, Osmanlı topraklarına 1820 yılından itibaren faaliyet göstermeye başladılar. İdris Yücel, "Bir Misyonerlik Uygulamasının Teorisi ve Pratiği: Urfa Amerikan Körler Okulu (1902-1914)", *ÇTAD*, 7/14, (2011), s. 68.

¹⁶¹⁴ Cenk Demir-Süleyman Tekir, "Amerikan Yakınoğu Yardım Heyeti'nin Milli Mücadele Döneminde Urfa ve Çevresindeki Yardım Çalışmaları", *Studies Of The Ottoman Domain*, 8/15 (2019), 118.

¹⁶¹⁵ Bahattin Turgut, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Amerikan Bord Misyonerlerinin Urfa'daki Faaliyetleri", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/XIX, (2015), 213-214.

¹⁶¹⁶ Elif Erol Ceylan, "Urfa'da Alman Misyonerlere Ait Bir Atölye Binası "Basmahane," *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 37, (2016), 303.

¹⁶¹⁷ Ahmet İnan, "Geçmişten Günümüze Urfa'da Sağlık," *Şarkav Şanlıurfa Kültür Sanat ve Turizm Dergisi*, 16, (2013), s. 20.

¹⁶¹⁸ Hans Lukas Kieser, *İskalanmış Barış (Doğu Vilayetlerinde Misyonerlik, Etnik Kimlik ve Devlet (1839-1934))*, 2. bs. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2005), 328.

¹⁶¹⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail Asoğlu, *Birlikte Yolda Yol Ayrımına Urfa Kazasında Gayrimüslimler (1880-1910)*, (Doktora Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019).; Halil Özşavli, *Urfa Ermeni olayları (1880-1920)*, (Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011).

Uzun yıllar hizmet veren hastane teçhizat ve personel bakımından iyi durumdaydı. Pek çok başarılı ameliyatlar gerçekleştirilmişti.¹⁶²⁰ Misyonerler sağlık hizmetlerinin devam ettiği süreçte devlet hastanesi ile aralarında sürekli bir rekabet yaşandı. Bu hususta en önemli etkenlerden birisi hastalardan alınan ücret konusuydu.¹⁶²¹

Tablo 19: 1950-1960 Yılları Arası Urfa’da Hastaneler, Kapasiteleri ve Tedavi Gören Hasta Sayıları¹⁶²²

Yıllar	Hastane Sayısı	Yatak Kapasitesi	Ayakta Tedavi Edilenler	Yatakta Tedavi Edilenler
1950	1	50	6.157	1.051
1951	2	80	7.560	1.286
1952	2	80	7.677	1.482
1953	2	110	10.728	1.349
1954	2	110	12.485	1.849
1955	4	145	12.407	1.796
1956	4	145	23.806	2.269
1957	5	240	25.510	2.776
1958	4	240	45.703	2.816
1959	4	240	32.395	3.713
1960 ¹⁶²³	4	240	34.329	3.758

Cumhuriyet dönemi Urfa’da hizmet veren sağlık kurumlarından Trahom Hastanesi 1930 yılında açıldı. 20. yüzyılın ilk yarısında etkili olan bir göz hastalığı olan trahom, Urfa’da yaygındı. Hastalık vakalarının artması üzerine Siverek’te de bir Trahom Dispanseri açıldı.¹⁶²⁴ Trahom Hastanesinin başhekimi Cafer Bayramoğlu başka bir ile tayin edilince onun yerine yaklaşık 12 yıl boyunca Urfa’ya hizmet edecek olan Doktor Adnan Sayrun tayin edildi.¹⁶²⁵

¹⁶²⁰ Dağ, *Urfa’da Sağlık*, 35-36.

¹⁶²¹ İsmail Asoğlu, *Birliktelikten Yol Ayrımına Urfa Kazasında Gayrimüslimler (1880-1910)*, 290-291.

¹⁶²² İGM, *İstatistik Yıllığı 1959*, 127.

¹⁶²³ İGM, *İstatistik Yıllığı 1960-1962*, 124.

¹⁶²⁴ Sevilay Özer, “Türkiye’de Trahomla Mücadele (1925-1945),” *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 54, (2014), 128-130.

¹⁶²⁵ Yenilik, 2 Nisan 1949, Sayı: 1074.

Urfa'da sağlık merkezlerinin yapımı 1950'li yıllarda devam edildi. Urfa Nafia İl Müdürlüğü Siverek'te bir sağlık merkezi işi için 144.220 lira muhammen bedelle ihale yaptı.¹⁶²⁶ 29 Ekim 1956 Pazartesi günü, Vali Celal İzgi ve Belediye Başkanı Tevfik Saraç'ın da katılımıyla Siverek'te iki katlı ve 22 yataklı sağlık merkezinin açılışı yapıldı. Bodrum katıyla beraber 3 katlı olan binanın her katında 11'er oda vardı. İçinde, ameliyathane, doğum odaları, iki adet lojman ve garaj vardı.¹⁶²⁷ Bu bina Sağlık Vekâletinin 340.000 lira masrafiyla yapıldı. Urfalı inşaat mühendisi Ali Güner'in müteahhitliğini yaptığı bina, yaklaşık iki senede tamamlandı.¹⁶²⁸ Siverek'ten başka, Urfa İl Daimi Encümenliği, Viranşehir'de bir sağlık merkezi, lojmanı ve garajı yaptırmak için, 339.000 lira muhammen bedelle 7 Ekim 1957'de ihale yaptı.¹⁶²⁹ Vali Rıfat Bingöl'ün girişimleriyle, Birecik'te bir sağlık merkezi, doktor evi ve garaj işi için 97.000 lira ödenek ayrıldı.¹⁶³⁰

Urfa Devlet Hastanesi baştabipliği poliklinik günlerini kamuoyuna duyurarak, hastaların tedavilerinin daha iyi bir şekilde yapılmasını hedefledi. Dâhiliye polikliniği her gün saat 11.00-12.00 arası, Hariciye polikliniği Salı ve Cuma hariç her gün saat 10.30-12.00 arası, Nisaiye polikliniği Pazartesi ve Perşembe hariç saat 11.00-12.00 arası, Asabiye polikliniği her gün saat 10.00-11.00 arası, Çocuk Hastalıkları polikliniği her gün saat 10.00-11.00 arası, röntgen her gün, sağlık kurulu ise Pazartesi ve Perşembe saat 12.00-13.00 arası hizmet veriyordu.¹⁶³¹

Urfa'da yaşanan doktor sıkıntısı sık sık basına yansiyordu. 1953 yılı itibariyle Urfa merkez Devlet Hastanesinde dört doktor vardı. Bir de Trahom hastanesinde göz doktoru vardı. Yaklaşık 40.000 nüfuslu bir ile oranla beş doktor yetersiz kalıyordu.¹⁶³² Urfa'da toplam 5 uzman doktor vardı. Bunlar, cerrah, göz, röntgen, dâhiliye ve bakteriyolog alanlarında uzmanlardı. Bevliye, kadın hastalıkları, kulak burun, boğaz gibi alanlarda doktor yoktu. Bu konuda milletvekillerinin herhangi bir çabalarının olmayışı halk tarafından sıkça eleştiri konusu oldu.¹⁶³³ Doktor sayısının az olmasından başka diğer bir şikâyet konusu ise Urfa Devlet Hastanesinde,

¹⁶²⁶ Akgün, 28 Eylül 1955, Sayı: 2355.

¹⁶²⁷ Urfanınsesi, 2 Kasım 1956, Sayı: 554.

¹⁶²⁸ Akgün, 7 Kasım 1956, Sayı: 2436.

¹⁶²⁹ Urfanınsesi, 24 Eylül 1957, Sayı: 636.

¹⁶³⁰ Demokrat Urfa, 4 Ağustos 1953, Sayı: 364.

¹⁶³¹ Akgün, 29 Mayıs 1956, Sayı: 2404.

¹⁶³² Urfanınsesi, 17 Nisan 1953, Sayı: 184.

¹⁶³³ Urfanınsesi, 6 Ağustos 1953, Sayı: 215.

doktorların ameliyatlardan para istemesiydi.¹⁶³⁴ Bu ve benzeri şikâyetler hakkında inceleme yapmak üzere Sağlık Müfettişi Mete Kurtoğlu, Urfa'ya geldi.¹⁶³⁵ Mete Kurtoğlu Urfa'daki çalışmalarını 12 Ekim 1954'te bitirdi.¹⁶³⁶

Urfa'da bir doğumevinin ve ebenin bulunmamasından dolayı bebek ölüm oranı yüksekti. Bundan dolayı ilgili makamlara yapılan taleplere rağmen sorun giderilmedi.¹⁶³⁷ Urfa'da bir doğumevi açılması çalışmaları başlatıldı. Eski Alman Hastanesi binasının doğumevi olarak kullanılması planlandı.¹⁶³⁸

1950'lerin ortasına gelinmesine rağmen Urfa'da bir ambulansın olmayışından dolayı acil hastaları tedavisini olumsuz etkiliyor, ölüm vakaları artıyordu. Ambulansın yokluğuyla beraber özel araç sayısının da düşük olması durumu daha ciddi bir boyuta taşıdı. Bu konuda halkın talepleri sonucu Urfa Belediyesi 18.000 liraya bir cankurtaran arabası (ambulans) satın aldı.¹⁶³⁹ Urfa'da yokluğu büyük sorun olan ambulansın hizmete girmesiyle acil vakalara müdahalede, sağlık ekipleri daha etkili olmaya başladı. Acil hastası olup da fayton veya taksi bulamayan vatandaşlar, büyük bir hizmete kavuştu.¹⁶⁴⁰

3.3.1. Sağlık Personeli

1950'li yıllarda Urfa'da sağlık personeli yetersizliği Sağlık Vekâleti tarafından yapılan atamalarla giderilmeye çalışıldı. Urfa Belediye tabipliğine bağlı sadece bir ebenin çalışması yaklaşık 45.000 nüfuslu Urfa'ya yetmiyordu.¹⁶⁴¹ Bunun üzerine başka bir hastanede çalışan Aişe Erlik, belediye tabipliğine bağlı ebe olarak Urfa'ya tayin edildi.¹⁶⁴² Eksikliği hissedilen kadın hastalıkları doktorluğuna Fahriye Keleşoğlu atandı.¹⁶⁴³ Sağlık Vekâleti Urfa'ya röntgen¹⁶⁴⁴ uzmanı olarak Dr. Şevket Tol'u atadı.¹⁶⁴⁵ Uzun zamandan beri eksikliği hissedilen bir uzmanın gelmesi tedavi

¹⁶³⁴ Demokrat Urfa, 5 Şubat 1955, Sayı: 548.

¹⁶³⁵ Urfaninsesi, 4 Mayıs 1953, Sayı: 188. : Yeni Urfa, 20 Mayıs 1953, Sayı:49.

¹⁶³⁶ Urfaninsesi, 14 Ekim 1954, Sayı: 361.

¹⁶³⁷ Urfaninsesi, 9 Nisan 1954, Sayı: 301.

¹⁶³⁸ Demokrat Urfa, 23 Aralık 1955, Sayı: 638.

¹⁶³⁹ Urfaninsesi, 3 Kasım 1954, Sayı: 366. ; Demokrat Urfa, 6 Kasım 1954, Sayı: 523.

¹⁶⁴⁰ Akgün, 15 Kasım 1954, Sayı: 2281.

¹⁶⁴¹ Demokrat Urfa, 21 Aralık 1954, Sayı: 535.

¹⁶⁴² Demokrat Urfa, 29 Aralık 1954, Sayı: 537.

¹⁶⁴³ Akgün, 9 Mayıs 1950, Sayı: 1641.

¹⁶⁴⁴ Şehir elektriğinin düzensiz sağlanmasından dolayı bazen röntgen cihazı zarar görüyordu. Demokrat Urfa, 30 Mayıs 1953, Sayı: 339.

¹⁶⁴⁵ Urfaninsesi, 25 Temmuz 1952, Sayı: 101.

süreçlerinde etkili oldu.¹⁶⁴⁶ Ancak, Dr. Şevket Tol daha sonra Sivas'a tayin edildi.¹⁶⁴⁷ Doktor sayısının az olduğu dönemde, Urfa Devlet Hastanesi kadın doğum uzmanı Haluk Tavmergen uzmanlık çalışmaları için Sağlık Vekâletince Almanya'ya gönderildi.¹⁶⁴⁸ Operatör doktor alanında eksiklik olmasına rağmen Hüsamettin Ozgan Elazığ'a tayin edildi. Bu boşluğu doldurmak için, Türk Hava Kuvvetlerinden Albay Dr. Ali Rıza Cankatan Urfa'ya tayin edildi.¹⁶⁴⁹ Konya Devlet Hastanesi hemşirelerinden Ayşe Özen, Urfa Trahom Hastanesi hemşireliğine tayin edildi.¹⁶⁵⁰ Boşta bulunan Devlet Hastanesi başhekimliğine Dâhiliye doktoru İhsan Barlas tayin edildi.¹⁶⁵¹ Devlet Hastanesindeki doktor kadrosuna Besim Gürsel atanmasıyla takviye yapıldı.¹⁶⁵² Sıtma Savaş Hastanesi başhekimi Dr. Osman Baştağ Niğde'ye tayin edildi.¹⁶⁵³

Devlet Hastanesi doktorlarından Dr. Muzaffer Aydar'ın Avusturya'ya gitmesi üzerinde Kula Sıtma Savaş doktoru İbrahim Ethem Karakapıcı, Urfa Hükümet Tabipliğine tayin edildi.¹⁶⁵⁴ Dr. İbrahim Karakapıcı, vekâleten yürüttüğü Urfa İl Sağlık Müdürlüğüne asaleten atandı.¹⁶⁵⁵ Devlet Hastanesine Elazığ'dan sinir hastalıkları uzmanı Dr. Ahmet Uras tayin edildi.¹⁶⁵⁶ Pütürge hükümet tabibi Dr. Hamza Tanık Urfa Devlet Hastanesi çocuk hastalıkları uzmanı kadrosuna tayin edildi.¹⁶⁵⁷ Urfalı Dr. Rıza Halil Dedehayır, uzun müddet Amerika'da kalp ve dâhiliye hastalıkları alanında çalıştı.¹⁶⁵⁸ Urfa'ya dönerek tedaviye başladı.¹⁶⁵⁹

Urfa'da Devlet Hastanesinde yaşanan personel sorununun giderilmesi için tayinlerden başka kurs yoluyla personel temin edilmeye çalışıldı. Devlet Hastanesi doktoru Feridun Ayalp'ın girişimleriyle hemşire yardımcısı yetiştirmek üzere ücretli

¹⁶⁴⁶ Akgün, 7 Ağustos 1952, Sayı: 1973.

¹⁶⁴⁷ Urfaninsesi, 29 Temmuz 1955, Sayı: 442.

¹⁶⁴⁸ Yeni Urfa, 6 Şubat 1954, Sayı:115; Demokrat Urfa, 4 Mart 1953, Sayı: 305.

¹⁶⁴⁹ Urfaninsesi, 15 Ağustos 1953, Sayı: 219.

¹⁶⁵⁰ Urfaninsesi, 5 Ocak 1955, Sayı: 383.

¹⁶⁵¹ Demokrat Urfa, 14 Haziran 1955, Sayı: 584.

¹⁶⁵² Urfaninsesi, 18 Haziran 1955, Sayı: 430; Akgün, 18 Haziran 1955, Sayı: 2330.

¹⁶⁵³ Urfaninsesi, 23 Haziran 1955, Sayı: 432.

¹⁶⁵⁴ Akgün, 6 Aralık 1955, Sayı: 2372. ; Urfaninsesi, 6 Aralık 1955, Sayı: 477.

¹⁶⁵⁵ Demokrat Urfa, 13 Ağustos 1957, Sayı: 805.

¹⁶⁵⁶ Demokrat Urfa, 9 Aralık 1955, Sayı: 634; Urfaninsesi, 6 Aralık 1955, Sayı: 477.

¹⁶⁵⁷ Demokrat Urfa, 2 Mart 1956, Sayı: 657; Urfaninsesi, 22 Şubat 1956, Sayı: 496.

¹⁶⁵⁸ Urfaninsesi, 25 Temmuz 1956, Sayı: 531.

¹⁶⁵⁹ Akgün, 30 Temmuz 1956, Sayı: 2417."

bir kurs açıldı. Katılım şartları şu şekildeydi; yaş aralığı 18-30, en az ilkokul mezunu, memurlar kanununun 4. maddesine haiz olmak.¹⁶⁶⁰

Urfa'da uzun dönem çalışan Urfa devlet hastanesi doktoru Şahap Saygılı, kalp krizi sonucu vefat etti.¹⁶⁶¹ Urfa'da büyük hizmetleri olan Saygılı'nın ani vefatı şehirde üzüntüye sebep oldu. Yusufpaşa camisinde kılınan namazla Saygılı, Bediüzzaman mezarlığına defnedildi. Silahlı kuvvetlerde binbaşı iken ayrılan Saygılı'nın cenazesine, askerî ve mülkî erkân katıldı.¹⁶⁶²

Tablo 20: Urfa'da 1950-1960 yılları Arası Görev Yapan Sağlık Personel Sayıları¹⁶⁶³

Yıllar	Doktorlar			Eczacı	Dişçi	Hemşire	Ebe	Sağlık Memuru
	İhtisaslı	İhtisassız	Toplam					
1951 1664	5	21	26	4	4	4	4	25
1952 1665	5	21	26	6	4	3	8	83
1953	8	31	39	6	4	3	11	52
1954	5	19	24	8	4	5	8	35
1955	7	27	34	3	4	6	2	35
1956	7	30	37	4	5	5	4	33
1957	11	24	35	5	4	6	7	31
1958	10	23	33	5	5	6	6	19
1959	12	35	47	6	6	5	10	19
1960 1666	16	28	44	7	4	5	8	20

¹⁶⁶⁰ Demokrat Türkiye, 5 Kasım 1959, Sayı: 76.

¹⁶⁶¹ Demokrat Urfa, 18 Haziran 1957, Sayı: 790. : Yeni Urfa, 18 Haziran 1957, Sayı: 369.

¹⁶⁶² Urfaninsesi, 18 Haziran 1957, Sayı: 615.

¹⁶⁶³ İGM, İstatistik Yıllığı 1959, 129-132.

¹⁶⁶⁴ İGM, İstatistik Yıllığı 1951, Yayın No: 332, 1. bs. (Ankara: İGM Yayınları, 1951), 150-151.

¹⁶⁶⁵ İGM, İstatistik Yıllığı 1959, 205-206.

¹⁶⁶⁶ İGM, İstatistik Yıllığı 1960-1962, 125-128.

3.3.1.1. Özel Doktorlar

Urfa'da Devlet Hastanesi, Trahom ve Verem Dispanseri ve belediye doktorundan başka özel muayenehanesi olan doktorlar da hizmet veriyorlardı. Özel çalışan doktorlardan, asker-diş doktoru Nihat Aksoy, askerî hizmetini tamamlamasının ardından Urfa'da muayene açtı.¹⁶⁶⁷ Aksoy, Divanyolu caddesinde yeni aldığı binaya muayenehanesini taşıdı.¹⁶⁶⁸ Urfa'da hastanelerde bir röntgen cihazı yoktu. Doktor Mustafa Şekip Arda, Kunduracı pazarında 47 numaralı işyerinde röntgen cihazını hizmete açtı.¹⁶⁶⁹ Özel muayenehanesinde röntgen eksikliğini gidererek röntgen makinesi getiren Dr. Mustafa Şekip Arda, uzman olmadığı gerekçesiyle muayenehanesi kapatıldı. İl Sağlık Müdürü Dr. Halim Öz, bu eksikliği gidermeye çalıştı.¹⁶⁷⁰ Devlet Hastanesi doktoru Ali Rıza Cankat'ın girişimleriyle Diyarbakır'da görevli kulak, burun, boğaz hastalıkları uzmanı Kıdemli Dr. Albay Abdurrahman Güven belirli günlerde Urfa'da hizmet vermeye başladı.¹⁶⁷¹

Devlet Hastanesi doktorlarından dâhiliye uzmanı İhsan Barlas istifa etti.¹⁶⁷² İstifasının ardından özel olarak hizmet veren Barlas, istimlak dolayısıyla muayenehanesini vali konağı yanındaki evine geçici olarak taşıdı.¹⁶⁷³ Daha sonra, Barlas muayenesini Köprübaşındaki kütüphane karşısındaki Birlik apartmanına taşıdı.¹⁶⁷⁴ 1940-1943 yıllarında Urfa'da askerî doktor olarak çalışan Dr. Albay Nurullah Arca, Urfa'da özel bir muayene açarak çalışmaya başladı.¹⁶⁷⁵ Kadın Hastalıkları doktoru Doğan Erbuğ,¹⁶⁷⁶ muayenehanesini Kunduracı Pazarındaki Öncel oteli bitişiğindeki Çıkmaz sokaktaki eve taşıdı.¹⁶⁷⁷ Diş doktoru Atilla Elbeyli, muayenehanesini Öncel oteli yanındaki Kunduracı Pazarında açtı.¹⁶⁷⁸

¹⁶⁶⁷ Akgün, 31 Mayıs 1947, Sayı: 1500.

¹⁶⁶⁸ Yeni Urfa, 5 Ekim 1956, Sayı: 327.

¹⁶⁶⁹ Urfaninsesi, 29 Ekim 1951, Sayı: 11.

¹⁶⁷⁰ Urfaninsesi, 21 Ocak 1952, Sayı: 43.

¹⁶⁷¹ Akgün, 20 Temmuz 1955, Sayı: 2336.

¹⁶⁷² Urfaninsesi, 4 Mayıs 1956, Sayı: 513.

¹⁶⁷³ Yeni Urfa, 21 Mayıs 1958, Sayı: 423.

¹⁶⁷⁴ Yeni Urfa, 29 Aralık 1958, Sayı: 464.

¹⁶⁷⁵ Akgün, 29 Ekim 1956, Sayı: 2434.

¹⁶⁷⁶ Doğan Erbuğ Balıkesir'e tayin edildi ancak Urfa'dan gitmeyip özel muayenehanesinde tedaviye devam etti. Urfaninsesi, 17 Aralık 1957, Sayı: 655.

¹⁶⁷⁷ Yeni Urfa, 10 Ekim 1955, Sayı: 262.

¹⁶⁷⁸ Demokrat Urfa, 18 Mart 1955, Sayı: 560.

3.3.2. Salgın Hastalıklarla Mücadele

1953 yılı kışında salgın hastalıklardan kabakulak vakalarının Urfa'da artması üzerine sağlık kurumlarına müracaat arttı.¹⁶⁷⁹ Müracaatlar üzerine İl Hıfzıssıhha Meclisi birtakım tedbirler alarak, ilkokulları 15 gün süre ile tatil edilmesine karar verdi. Hastalığın bulaşmasını engellemek için kahvelerde kâğıt oyunları yasaklandı.¹⁶⁸⁰ Bu yasak üzerine kahvehaneler sakinleşti, kâğıt oyunlarından kaynaklanan asayiş sorunları büyük oranda azaldı. Kahveciler işlerinin azalmasından dolayı valiliğe başvurular, ancak yasak değişmedi.¹⁶⁸¹ Kabalulak'tan başka Urfa'da görülen Kızılçık gribine karşı önlem olarak ilkokullar tekrar 15 gün süre ile tatil edildi.¹⁶⁸²

Güney illerinde görülen çiçek hastalığı vakalarından dolayı Urfa'da okullarda çiçek aşısı yapılmaya başlandı.¹⁶⁸³ Urfa İl Sağlık Müdürü Dr. Nurullah Göze bu aşılamanın rutin olarak yapıldığını, merkez ve ilçelerde çiçek hastalığı vakalarının görülmediğini açıklayarak halkın tedirgin olmasını önledi.¹⁶⁸⁴ Urfa Devlet Hastanesi Başhekimisi Dr. İhsan Barlas, Urfa'da sonbahar aylarında artan tifo vakaları üzerinde bir bilgilendirme yaptı. Tifo vakalarına sebep olarak gösterilen Balıklıgöl'den gelen su, tetkikler sonucu sağlıklı bulunmadı. Bunun sebebi suyun kaynağında kirli olması değil, sebze yetiştirilen yerlere ulaşınca kadar bazı cami ve evlerin kanalizasyon sularının karışması olarak belirlendi. Bu sebepten dolayı lağım ve kanalizasyonların ıslah edilmesi, su temizliği konusunda önlemler artırıldı.¹⁶⁸⁵ Şehir merkezinde difteri ve gribal enfeksiyon hastalıkları vakalarının artması üzerine İl Sağlık Müdürlüğü gerekli tedbirleri almaya başladı ve okullarda eğitime 12 gün ara verildi.¹⁶⁸⁶ Urfa İl Sağlık Müdürlüğü, merkezde 37, ilçelerde ise 16 olan tifo vakaları üzerine çalışma başlattı. Urfa Jandarma Er Okulunda 13 er tifo olmuştu. Bu hastalığa sebep olarak içme suyu ve kirli sudan etkilenmiş gıda maddeleri olduğu üzerinde duruldu.¹⁶⁸⁷ İl

¹⁶⁷⁹ Demokrat, 20 Ocak 1953, Sayı: 18.

¹⁶⁸⁰ Urfaninsesi, 19 Ocak 1953, Sayı: 157.

¹⁶⁸¹ Urfaninsesi, 21 Ocak 1953, Sayı: 158.

¹⁶⁸² Yeni Urfa, 13 Ocak 1954, Sayı:108.

¹⁶⁸³ Urfaninsesi, 5 Ocak 1955, Sayı: 383. ; Demokrat Urfa, 7 Ocak 1955, Sayı: 540.

¹⁶⁸⁴ Demokrat Urfa, 18 Ocak 1955, Sayı: 543.

¹⁶⁸⁵ Demokrat Urfa, 17 Ocak 1956, Sayı: 645.

¹⁶⁸⁶ Demokrat Urfa, 3 Şubat 1956, Sayı: 650.

¹⁶⁸⁷ Demokrat Urfa, 6 Kasım 1956, Sayı: 727.

genelinde artan tifo vakaları üzerine, aşı yapılmaya başlandı.¹⁶⁸⁸ Akçakale’de çiçek hastalığı vakalarının görülmesiyle, İl Sağlık Müdürü Dr. Celal Ada, hükümet tabibi Dr. Vedat Koçoğlu, Dr. Necdet Yalçın, Çocuk Doktoru Hamza Tanık ve dâhiliye doktoru Recai İlder bölgeye giderek inceleme yaptılar.¹⁶⁸⁹ Suriye sınırından geldiği tespit edilen çiçek hastalığına karşı Urfa’da çiçek aşısı yapılmaya başlandı.¹⁶⁹⁰

Urfa’da sağlık alanında Devlet Hastanesi ve doktorlarından başka Kızılay’ın da hizmetleri oldu. Bütün Türkiye’yi dolaşan Kızılay Sağlık Kervanı, köy ve nahiyelerde tedavi yapmak için seyyar bir sağlık heyetini doktor ve ilaçlarıyla birlikte gönderdi.¹⁶⁹¹ Dr. Rükneddin Kanal’ın başkanlığında merkez ve ilçelerini yaklaşık bir süre ile sağlık hizmetlerinde bulundu. Tedavilerin yanı sıra Kızılay görevlileri, acil müdahale ve bazı tedavi yöntemleri hakkında eğitimler verdi. Urfa Kızılay şubesi ikinci başkanı öğretmen Ali Dağyutan kervana rehberlik yaptı.¹⁶⁹² Yardım kervanı merkez ve köylerde 2.777 kişiyi muayene etti, 2.127 kişiye ilaç dağıttı, 582 laboratuvar muayenesi yapıldı, 5 ağır hasta ambulansla hastaneye sevk edildi. Kervanın çalışmaları sonucu, Urfa Vali Yardımcısı Nail Memik ve İl Sağlık Müdürü İbrahim Etem Karakapıcı teşekkürlerini belirttiler.¹⁶⁹³

3.3.2.1. Trahom

İnsanlığın tanıdığı en eski hastalıklardan birisi olan trahom, bulaşıcı olan ve tedavi edilmediğinde körlüğe dahi sebep olan bir göz hastalığıdır.¹⁶⁹⁴ Hastalık genellikle sıcak bölgelerde daha çok yayılmaya müsait olduğundan, Urfa’da yaygın olarak görülmekteydi. Hastalığın bulaşıcı olması ve kısa sürede gelişmesinden dolayı ilgili kurumlar sürekli tedbirler alarak hastalıkla mücadele etti.¹⁶⁹⁵ Bu tedbirler çerçevesinde 1930 yılında açılan Trahom Hastanesi pek çok vatandaşa hizmet etti. 1950’li yıllara gelindiğinde hem mücadelenin artması, hem de halkın bilinçlenmesiyle hastalık oranı düştü. Mevcut hastanenin kapasitesi artan nüfusa

¹⁶⁸⁸ Urfaninsesi, 6 Kasım 1959, Sayı: 800.

¹⁶⁸⁹ Urfaninsesi, 13 Mayıs 1958, Sayı: 681.

¹⁶⁹⁰ Demokrat Urfa, 9 Nisan 1957, Sayı: 771.

¹⁶⁹¹ Akgün, 12 Ağustos 1957, Sayı: 2490. : Urfaninsesi, 9 Ağustos 1957, Sayı: 624.

¹⁶⁹² Demokrat Urfa, 13 Ağustos 1957, Sayı: 805.

¹⁶⁹³ Yeni Urfa, 4 Eylül 1957, Sayı: 382.

¹⁶⁹⁴ Sadet Altay, “Bulaşıcı ve Müzmin Bir Sosyal Afet: Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Trahom Hastalığı ve Mücadele Çalışmaları (1924-1938)”, *ÇTTAD*, 12/23 (2016), 164.

¹⁶⁹⁵ BCA, 030-10-0-0/177-220-17-14. Tarih: 14.04.1930

yetmiyordu.¹⁶⁹⁶ Hastanedeki bir memur günde 1.000'in üzerinde kişiyi tedavi ediyordu. Hastanede sadece başhekim Dr. Adnan Sayrun görev yapıyordu.¹⁶⁹⁷ Dr. Adnan Sayrun üstün hizmetlerinden dolayı Sağlık Vekâleti tarafından maaşı ilk önce 50 liradan 60 liraya,¹⁶⁹⁸ daha sonra 80 lira olarak terfi edildi.¹⁶⁹⁹

Trahom Hastanesi ve Dispanseri düzenli bir binaya sahip değildi. Bu konuda maddî durumu iyi olanlardan destek beklendi.¹⁷⁰⁰ Merkezde biri Harrankapı diğeri Yusufpaşa camisinin yanındaki binada olmak üzere iki trahom tedavi merkezi vardı.¹⁷⁰¹ Mevcut binalar kira usulüyle edinilmiş olup, mülk sahipleri tamirat yaptırmıyordu. Bu yüzden hastaların tedavisinde sorun yaşıyordu.¹⁷⁰² Fizikî yetersizlikten başka personel sorunu da mevcuttu. Trahom hastanesinde sadece bir doktor bulunuyordu.¹⁷⁰³

Urfa'da gıda sektöründe faaliyet gösteren işyerlerinde düzenli bir denetim yapılmaması, bulaşıcı hastalıkların yayılmasına sebep oluyordu. Trahom hastalığı taşıyanların lokanta ve fırınlarda çalıştırılması, hastalıkla mücadeleyi zayıflatıyordu.¹⁷⁰⁴ Okullarda yapılan denetimlerde trahom hastalığı taşıyan çocuklar, hastalığın bulaşmasını engellemek için başka bir okula nakledildi. Trahomlu çocuklar genellikle 11 Nisan İlkokulunda toplanmasından dolayı, bu okula körler okulu da deniyordu.¹⁷⁰⁵

Halk, sağlık hizmetlerinde yaşanan sıkıntıları ilgili makamlara bildiriyordu. 27 Mayıs 1952 tarihinde Sağlık Vekili Ekrem Hayri Üstündağ'ın incelemeler yapmak üzere Urfa'da bulunduğu esnada halk,¹⁷⁰⁶ Trahom Hastanesinin bina ve personelinin iyileştirilmesi, röntgen uzmanı bir doktor ve karasinekle etkin bir mücadele için Vekil'den istekte bulundular.¹⁷⁰⁷ Talepler üzerine Ankara Merkez

¹⁶⁹⁶ Urfa'ya tayin edilen sağlık görevlileri İstanbul Gureba Hastanesi'ne staj yapmaları için gönderiliyordu. BCA, 490-01/717-451-2-68. Tarih: 25.04.1945

¹⁶⁹⁷ Urfaninsesi, 11 Ağustos 1952, Sayı: 105.

¹⁶⁹⁸ Urfaninsesi, 2 Kasım 1951, Sayı: 13.

¹⁶⁹⁹ Urfaninsesi, 10 Ağustos 1956, Sayı: 534.

¹⁷⁰⁰ Amasya'da yaşayan Ruhi Tingiz, bir trahom hastanesi yaptırdı. Urfaninsesi, 7 Aralık 1951, Sayı: 28.

¹⁷⁰¹ Yahya Çitçioğlu'ndan 23 Mart 2019'da gelen mektup.

¹⁷⁰² Akgün, 16 Nisan 1952, Sayı: 1895.

¹⁷⁰³ Urfaninsesi, 19 Nisan 1952, Sayı: 70.

¹⁷⁰⁴ Akgün, 3 Ekim 1950, Sayı: 1675.

¹⁷⁰⁵ Fuat Rastgeldi'den 29 Mart 2019'da gelen mektup.

¹⁷⁰⁶ Akgün, 28 Mayıs 1952, Sayı: 1908."

¹⁷⁰⁷ Akgün, 31 Mayıs 1952, Sayı: 1909.

Veteriner Hekimi Mustafa Tarık Günbay, Ordu Devlet Hastanesi kadın hastalıkları uzmanı Dr. Doğan Erbuğ Urfa Devlet Hastanesine, Siverek Trahom Hastanesine Dr. Turgut Atalay tayin edildi.¹⁷⁰⁸ Urfa Trahom Hastanesi ikinci tabipliğine Salih Tugay,¹⁷⁰⁹ Mardin Trahom Hastanesi Başhekimisi Tayyar İpek, Urfa Trahom hastanesine atandı.¹⁷¹⁰

İlçelerden Suruç'ta bulunan Trahom Dispanseri doktoru Turgut Atabay, Kilis'e tayin edildi. Urfa merkez ve Bozova'dan başka bütün ilçelerdeki Trahom Dispanserleri görevli eksikliğinden dolayı kapandı. Suruç, Viranşehir, Akçakale ve Hilvan'da faaliyete geçebilmeleri için uzman ihtiyacı vardı. Yaz aylarında hastalığın daha çok görülmesinden dolayı halkın bu konuda yoğun talepleri oldu.¹⁷¹¹

Urfa'da Trahom vakaları yoğun olarak görülüyordu. Bulaşıcı olan bu hastalık, tedavi edilmezse körlüğe sebep oluyordu. Bu konuda Dr. Adnan Sayrun üstün mücadelesiyle pek çok Urfalı hastayı tedavi etti. Ancak kapasiteli bir Trahom Hastanesinin olmayışından dolayı, hastalıkla mücadele akamete uğruyordu. 11 Mayıs 1954'te Trahom Savaş Diyarbakır Bölge Müdürü ve eski Urfa Trahom Hastanesi Baştabibi Dr. Nurettin Açar teftiş için Urfa'ya geldi.¹⁷¹² Teftişin ardından mesken sıkıntısını gidermek için, Urfa eski asker hastanesi Trahom hastanesine tahsis edildi. Birtakım eksiklikleri bulunan hastane için tamirat işleri başlatıldı.¹⁷¹³ Trahom Hastanesi yönetimi, hastane bahçesindeki kulübeyi tamir ettirmek için 13 Eylül 1956'da 2.074 lira muhammen bedelle ihale yaptı.¹⁷¹⁴ Trahom Hastanesi üst katının betorarme işi için, 11.264 lira muhammen bedelle 27 Eylül 1956'da ihale yaptı.¹⁷¹⁵

Türkiye genelinde trahom hastalığının çok sık görülmesinden dolayı Milli Eğitim ve Sağlık Vekâletleri arasında bir anlaşma yapılarak, köy okullarında öğretmen ve köylülere trahom ile mücadele için kurs verilmesi kararlaştırıldı. Vatan

¹⁷⁰⁸ Demokrat Urfa, 13 Mart 1954, Sayı: 442. ; Akgün, 13 Mart 1954, Sayı: 2200.

¹⁷⁰⁹ Urfaninsesi, 14 Ağustos 1954, Sayı: 340.

¹⁷¹⁰ Akgün, 13 Ocak 1959, Sayı: 2616.

¹⁷¹¹ Urfaninsesi, 24 Ocak 1956, Sayı: 488.

¹⁷¹² Urfaninsesi, 13 Mayıs 1954, Sayı: 311.

¹⁷¹³ Akgün, 4 Haziran 1955, Sayı: 2325.

¹⁷¹⁴ Demokrat Urfa, 7 Eylül 1956, Sayı: 710.

¹⁷¹⁵ Urfaninsesi, 14 Eylül 1956, Sayı: 542.

İlkokulunda bir haftalık bir kurs açıldı. Trahom Hastanesi doktoru Adnan Sayrun tarafından verilen kursa 127 öğretmen katıldı.¹⁷¹⁶

Urfa'da sıkça rastlanan trahom hastalığına karşı kullanılan bazı yanlış bitki ve ilaçlar pek çok kimsenin görme yeteneğini kaybetmesine sebep oldu. Trahom Hastanesi doktoru Adnan Sayrun'un başarılı tedavileri, hastaları iyileştirdi. Bu hastalıkla mücadele kapsamında yetersiz kalan hastane binası, yeni yerine taşınıncaya kadar tedavi hizmetlerinin kalitesi arttı. Daha önce askeri hastane olan eski bina tamir edilerek Trahom Hastanesi'ne dönüştürüldü.¹⁷¹⁷

3.2.2.2. Verem

1950'li yıllarda verem, Urfa'da sıklıkla görülen hastalıklardan birisiydi. Bu konuda hem doktor hem de sağlık merkezi yeterli gelmediği için hastalıkla etkin mücadele edilemiyordu. Devlet imkânlarının da kısıtlı olduğu bu dönemde yerel yöneticiler ve halk, veremle mücadele etmek için dernek kurma yoluna dahi başvurdular. Bu doğrultuda Vali Halis Bilaloğlu'nun girişimleriyle Urfa Verem Savaş Derneği kuruldu. Derneğe maddî durumu iyi olanlar yardımlarda bulundular. Bunlardan birisi olan Ayşe Hartavi derneğe 300.000 lira yardım yaptı.¹⁷¹⁸ 25 Ocak 1950'de Urfa Halkevi'nde yapılan toplantıya, belediye başkanı, doktorlar, eczacılar ve siyasî parti mensupları katıldı. Sağlık Vekâleti bu derneğe 50.000 lira yardımda bulundu.¹⁷¹⁹ Valinin konuşmasını müteakip, İl Sağlık Müdürü Ş. Kılıççı, Dr. İhsan Barlas ve eczacı Zeki Anlağan hastalıklarla ilgili birer konuşma yaptılar. Toplantının sonunda derneğin 17 kişiden oluşan yönetim kurulu belirlendi.¹⁷²⁰ Amerikan Hastanesi olarak kullanılan binanın yerinde bir verem hastanesi yapılması üzere keşifler tamamlandı. Nafia İl Müdürü Mehmet Mısır hastanenin yapılmasına katkı sağladı.¹⁷²¹

Kurulan derneğe, belediye de katkı sağladı. Urfa Belediye Meclisi aldığı kararla, zührevi hastanesi yapılması kararlaştırılan eski askeri hastaneyi Verem Savaş Dispanserine verme, Karakoyun deresinin üstünün kapatılması muhtaçlara sıcak

¹⁷¹⁶ Urfanimesesi, 27 Eylül 1955, Sayı: 458. ; Urfanimesesi, 3 Ekim 1955, Sayı: 460.

¹⁷¹⁷ Demokrat Urfa, 17 Mayıs 1957, Sayı: 781.

¹⁷¹⁸ Demokrat Urfa, 24 Kasım 1953, Sayı: 403.

¹⁷¹⁹ Yeni Urfa, 5 Ağustos 1952, Sayı:28.

¹⁷²⁰ Yenilik, 28 Ocak 1950, Sayı: 1147.

¹⁷²¹ Urfanimesesi, 25 Şubat 1952, Sayı: 55.

çorba dağıtmak üzere bir kurum kurulması kararlarını aldı.¹⁷²² Orduevi binasında bir verem savaş dispanseri yapılması için temel atma töreni kararlaştırıldı. Dernek hastanenin yapımına maddî kaynak bulmak için, bazı eşyaları piyango şeklinde satmaya karar verdi.¹⁷²³ Verem Savaş Derneğinin faaliyetleri ve İl Sağlık Müdürü Halim Öz'ün girişimleri sonuç vermeye başlamıştı.¹⁷²⁴

Urfa'da veremle mücadele bir yandan sağlık görevlileri tarafından yürütülürken bir yandan da sosyal sorumluluğunu yerine getiren halk tarafından üstleniliyordu. Türkmen sineması, 12 Ocak 1958'de veremden korunma ve tedavi yöntemleriyle ilgili eğitici sağlık filmlerini ücretsiz seyrettirdi.¹⁷²⁵

Verem hastanesi için ön hazırlıklar devam ediyordu. Ancak hastanenin konumuyla alakalı farklı görüşler ortaya çıktı. Hastanenin Karakoyun deresinin yakınında ve mezarlığın karşısındaki konumu uygun bulunmadı.¹⁷²⁶ Özellikle mezarlığın karşısında olması, çoğu zaman ölümle neticelenen hastalığın, hastalar üzerindeki olumsuz etkisini artıracığı ve psikolojik olarak etkilenecekleri yolunda tepkiler oldu.¹⁷²⁷ Hastane arsası konum olarak basık ve çukurda bulunuyordu. Buranın yerine eski Amerikan hastanesinin yanındaki arsaya yapılması fikri ortaya atıldı.¹⁷²⁸ Tüm bu sebeplerden dolayı hastanenin başka bir yere yapılması öngörüldü. Ancak yapılan görüşmeler neticesinde Vali Rifat Bingöl ve Devlet Hastanesi doktorlarının kararıyla devlet hastanesine yakın olan yere yapılması kesinleşti. İki hastanenin yakın olmasının avantajları üzerinde duruldu.¹⁷²⁹ Urfa İl Sağlık müdürü Dr. Halim Öz, binanın görüntülerini ve krokisini Sağlık Vekâleti'ne gönderilerek girişimlere başladı.¹⁷³⁰

Verem Savaş Derneği ve Sağlık Vekâletince yapımına karar verilen dispanser binasının ihalesi yapıldı. 100.000 liraya mal olacak bina askerî mahfelin yukarısındaki Gümrük Alayının önündeki arsada yapılması kararlaştırıldı.¹⁷³¹

¹⁷²² Urfa, 29 Şubat 1952, Sayı:2.

¹⁷²³ Urfaninsesi, 7 Kasım 1952, Sayı: 136.

¹⁷²⁴ Urfaninsesi, 17 Mart 1952, Sayı: 61.

¹⁷²⁵ Urfaninsesi, 14 Ocak 1958, Sayı: 661. : Yeni Urfa, 17 Ocak 1958, Sayı: 404.

¹⁷²⁶ Urfa, 9 Mart 1953, Sayı: 59.

¹⁷²⁷ Urfaninsesi, 24 Şubat 1953, Sayı: 167.

¹⁷²⁸ Demokrat Urfa, 23 Şubat 1953, Sayı: 302.

¹⁷²⁹ Demokrat Urfa, 4 Mart 1953, Sayı: 305.

¹⁷³⁰ Yeni Urfa, 4 Şubat 1952, Sayı: 3.

¹⁷³¹ Urfaninsesi, 5 Ocak 1956, Sayı: 484.

Bayındırlık İl Müdürlüğü, Verem Hastanesinin eksik kısımlarının tamamlanması için, 527 lira muhammen bedelle 16 Ekim 1954'te ihale yaptı.¹⁷³² Verem Hastanesinin ikinci kısım ikmal inşaatı da 500.032 lira muhammen bedelle ihale edildi.¹⁷³³ Milletvekili Kemal Timuroğlu, Belediye Başkanı, Vali Yardımcısı, Gümrük Muhafaza Komutanı ve Vali Rıfat Bingöl'ün katılımıyla, 10 Haziran 1953 Çarşamba günü 100 yataklı bir verem hastanesi inşaatının temeli atıldı.¹⁷³⁴ Temel atma törenine Sağlık Vekili davet edildi.¹⁷³⁵ Vali Rıfat Bingöl Sağlık Vekili'nin katılmayacağını belirterek, temel atma törenini başlattı. Ardından eczacı Zeki Anlağan ve Birecik Belediyesi üyesi müteahhit Nahsan Eralp birer konuşma yaptılar. Vali, temel atma töreninde sonra tamiri devam eden eski 50 yataklı Verem Hastanesinde inceleme yaptı.¹⁷³⁶ 1953'te ihale edilen Verem Savaş Hastanesi birinci kısım inşaatı 1954 sonlarına gelinmesine rağmen henüz bitmedi.¹⁷³⁷

Hastane inşaatı devam ederken dernek faaliyetleri hızlandı. Verem Savaş Derneği 26 Aralık 1954'te olağan kongresini ordu evinde yaptı.¹⁷³⁸ Verem Savaş Derneği idaresi 8 Ağustos 1955'te yaptığı toplantıda derneğin bütçesinden bir röntgen cihazı almaya karar verdi.¹⁷³⁹ Verem Savaş Dispanseri Başhekim Dr. Fadıl Yurtoğlu, son zamanlarda artan grip vakaları üzerine halkı bilgilendirdi. Asya Gribi (Enfluenza) hastalığı, şiddetli baş ağrısı, halsizlik, kızarıklar halinde kendini gösteriyordu. Hastalığın ciddiyetini belirten Yurtoğlu, mutlaka hekime başvurulması gerektiğinin önemini vurguladı. İl Sağlık Müdürlüğü de hastalığın bulaşıcı olmasına dikkat çekerek, toplu mekânlarda tedbirleri artırdı.¹⁷⁴⁰ Eksikleri tamamlanan Verem Hastanesi hizmete başladı. Başhekim Ragıp Sağlam bu iş için çok çaba sarf etti.¹⁷⁴¹ Yaklaşık dört aydan beri hizmete giren Verem Savaş Hastanesi, yeni gelen ilaçlarla tedavi kalitesini yükseltti. Bu dönemde yatılı hasta sayısı 33'tü.¹⁷⁴² Urfa devlet hastanesi ve ona bağlı olan Verem Savaş Dispanserinin binalarının sağlamlığı yeni

¹⁷³² Yeni Urfa, 5 Ekim 1954, Sayı:179.

¹⁷³³ Akgün, 1 Ekim 1955, Sayı: 2356."

¹⁷³⁴ Akgün, 12 Haziran 1953, Sayı: 2111.

¹⁷³⁵ Demokrat Urfa, 5 Haziran 1953, Sayı: 340.

¹⁷³⁶ Demokrat Urfa, 10 Haziran 1953, Sayı: 341.

¹⁷³⁷ Urfaninsesi, 8 Ekim 1954, Sayı: 359.

¹⁷³⁸ Akgün, 18 Aralık 1954, Sayı: 2289.

¹⁷³⁹ Demokrat Urfa, 10 Ağustos 1955, Sayı: 599.

¹⁷⁴⁰ Yeni Urfa, 15 Ağustos 1957, Sayı: 379.

¹⁷⁴¹ Yeni Urfa, 17 Aralık 1958, Sayı: 461.

¹⁷⁴² Akgün, 17 Şubat 1959, Sayı: 2626.

bir tartışma konusu oldu. Ambulanslar ise büyük oranda ihtiyacı karşıladı. Hastane şartlarının iyi olmayışı, hastanın zamanında ulaşmasına rağmen sonuçsuz kalıyordu. Hastane personellerin zaman zaman olumsuz davranışları hastalığın tedavisini zorlaştırıyordu. Nöbetçi doktoru bulmak zor olduğu gibi diğer doktorların mesaisi de saat 11.00'de başlıyordu. Genellikle hasta geldikten sonra doktor ve hemşireler çağrılıyordu. İkili ilişkileri kullanan hastalar doktora daha çabuk ulaşabiliyordu.¹⁷⁴³

Yeni yapılan hastane bitene kadar eski dispanser, Diş Doktoru Emin Moğoltay'ın evinde tedaviye devam etti.¹⁷⁴⁴ Devlet Hastanesi, Verem Savaş Dispanseri için 1 adet İmperial marka 220 volt elektrikle çalışan 9.6 ayak büyüklüğünde bir buz dolabı alımı için, 2.100 lira muhammen bedelle 23 Şubat 1954'te ihale yaptı.¹⁷⁴⁵ Dispanserin idarî memur ihtiyacı karşılanmak üzere kâtip ve ayniyat mutemetliğine askerliğini yapmış, lise ya da ortaokul mezunu memur alımı kararlaştırıldı.¹⁷⁴⁶

Verem Savaş Derneği sadece hastanenin yapımı ve teçhizatı gibi işlerle uğraşmıyor, sosyal sorumluluklara da duyarlılık gösteriyordu. Verem savaş haftası münasebetiyle, öğrencilere veremle mücadele konusunda filmler sergilendi.¹⁷⁴⁷ Cezaevindeki mahkûmlar ile Sanat Enstitüsü ve ortaokul öğrencileri muayene edildi. Böylece verem hastalığıyla daha etkin bir mücadele hedeflendi. Dernek, ilkokullarda Tüberküloz hastalığı şüphesi üzerine muayeneye başladı.¹⁷⁴⁸ Devlet Hastanesinde hastalara moral vermek için ses sanatçısı Sabite Tur Gülerman konseri tertip etti. Tuğgeneral Celal Erikan bu konsere katılarak hastalara ilgi gösterdi.¹⁷⁴⁹

Hayat pahalılığının yaşandığı 1950'li yıllarda temel gıda maddeleri, ihtiyaç sahibi ailelere devlet tarafından ucuz fiyatla temin ediliyordu. Urfa verem hastanesi dâhiliye doktoru Ruhi Göksel, Urfa valiliğine müracaat ederek, valilik emrine verilen yemeklik buğdayın veremli hastalara dağıtılması hususunda müracaat etti. Göksel'in bu müracaatı valilik tarafından kabul edildi.¹⁷⁵⁰

¹⁷⁴³ Demokrat Türkiye, 23 Aralık 1959, Sayı: 88.

¹⁷⁴⁴ Urfaninsesi, 14 Ağustos 1954, Sayı: 340.

¹⁷⁴⁵ Urfaninsesi, 13 Şubat 1954, Sayı: 281.

¹⁷⁴⁶ Akgün, 19 Mayıs 1954, Sayı: 2224.

¹⁷⁴⁷ Demokrat Urfa, 8 Ocak 1960, Sayı: 1050.

¹⁷⁴⁸ Demokrat Türkiye, 12 Nisan 1960, Sayı: 111.

¹⁷⁴⁹ Demokrat Türkiye, 9 Haziran 1960, Sayı: 123.

¹⁷⁵⁰ Demokrat Türkiye, 23 Aralık 1959, Sayı: 88. : Urfaninsesi, 23 Aralık 1959, Sayı: 811.

3.3.2.3. Sıtma

Sıtma, insan kanı ile beslenen sinekler tarafından hasta bir insandan alınıp sağlam bir insana taşınabilir bulaşıcı bir hastalıktır.¹⁷⁵¹ Sıtma vakaları Urfa'da sıklıkla rastlanıyordu. Bu sebepten dolayı 4707 Sıtma ile Savaş Kanunu mucibince bütün ilçelerde teşkilat kuruldu.¹⁷⁵² Hastalığa sebep olan sineklerin çok bulunduğu bölgeler belediye ve sıtma savaş kurumunun çalışmalarıyla DDT adlı ilaçlama yapılıyordu. Başta karasinek olmak üzere haşeratla mücadele 1951 yılında yeterince yapılmadı. Kara ve sivrisinekler çok çabuk üreyebildiklerinden, lokantalarda ve fırınlarda yiyeceklerin içinde bu tür sinekler görülüyordu. Ödenek yetersizliği gerekçesiyle haşeratla mücadele zayıflatıldı.¹⁷⁵³ Hastalıktan mustarip olanlara Kinin ve Atebrin adlı ilaçlar dağıtılıyordu.¹⁷⁵⁴ Havanın ısınmasından önce, sinek ile mücadele için Sıtma ile Mücadele Başkanlığı DDT ilaçlamasını erken başlattı. Bundan dolayı sineklerden kaynaklanan bulaşıcı hastalıklarının engellemek daha kolay oldu.¹⁷⁵⁵

Hastalığa sebep olan sinekler, küçük su birikintilerinde kolay bir şekilde üreyebiliyorlardı. Atatürk mahallesinde bulunan biri Tahtasız'ların diğeri Mehmet Yetiştirici'nin evinin önündeki su birikintisi, kurutulmadığı için kara ve sivrisineklerin yuvaldığı bir yer oldu.¹⁷⁵⁶ Karakoyun Deresine akan açık lağım ve diğer çöplerden dolayı, bulaşıcı hastalık taşıyan sinekler çoğaldı. Hızmalı Köprüsü üzerinden görülen lağım tehlike saçıyordu. Dereden su akmayınca pislikler uzun müddet olduğu yerde kalıyordu.¹⁷⁵⁷ Pek çok itiraza rağmen Karakoyun Deresine lağım akmaya devam etti.¹⁷⁵⁸ Urfa'da artan yağışlar, açık tuvalet atıkları ve hayvan beslenen evlerdeki gübrelerde dolayı karasinek vakası tekrar ortaya çıktı. Belediyenin DDT ilaçlamaları bazen yetersiz kalıyordu.¹⁷⁵⁹ Urfa'da hamamları ısıtmak için kullanılan gübre, etrafa kötü koku yayıyor ve haşere türemesine sebep

¹⁷⁵¹ Recep Akdur, *Sıtma*, 1. bs. (Ankara: Sağlık Bakanlığı Yayınları, 2001), 2.

¹⁷⁵² BCA, 490-01/717-451-2-68. Tarih: 25.04.1945

¹⁷⁵³ Akgün, 19 Mayıs 1951, Sayı: 1737.

¹⁷⁵⁴ BCA, 490-01/717-451-2-70. Tarih: 27.04.1945

¹⁷⁵⁵ Urfaninsesi, 28 Nisan 1953, Sayı: 187.

¹⁷⁵⁶ Akgün, 17 Ağustos 1953, Sayı: 2134.

¹⁷⁵⁷ Urfaninsesi, 1 Temmuz 1954, Sayı: 328.

¹⁷⁵⁸ Urfaninsesi, 28 Haziran 1955, Sayı: 434.

¹⁷⁵⁹ Urfaninsesi, 11 Haziran 1957, Sayı: 613.

oluyordu.¹⁷⁶⁰ Bundan başka sivrisinek vakalarına sebep olan diğer bir etken evde hayvan beslenmesiydi.¹⁷⁶¹

14. Süvari Tümeninin Urfa'ya gelmesinden dolayı, tümenin kurulduğu yere yakın olan Almanbağları mevkiinde sivrisinek vakaları arttı. Çünkü tümenin kurulduğu yerde kanalizasyon hattı yetersizdi. Diğer bir sorun da tümenin kurulduğu alan şehir merkezine yakın olmasıydı.¹⁷⁶² Tümen Komutanı Tuğgeneral Celal Erikan açıkta kullanılan sahra helalarının sonradan üzerini kapattırarak önlem aldı.¹⁷⁶³ Ancak bu tedbire rağmen, sorun hâlâ çözülemedi.¹⁷⁶⁴

Belediyenin düzenli temizlik yapmaması da sivrisineklerin artmasında etkendi. Sıtma Savaş Başkanı Dr. Osman Baştaç, merkez, 7 ilçe ve 541 köyde sıtma savaş ekipleri 5 Mayıs 1954'ten itibaren DDT ilaçlaması yaptılar.¹⁷⁶⁵ Vali Rıfat Bingöl, İl Sağlık ve Sosyal Yardım Müdürü Halim Öz'e bulaşıcı hastalıklarla etkin mücadelesinden dolayı takdirname verdi.¹⁷⁶⁶ Sıtma Savaş Müdürlüğü, sıcak havalarla birlikte artan karasinekle mücadele için DDT ilaçlamalarını artırdı.¹⁷⁶⁷ Urfa'da özellikle temizlik alanında yeterli çalışmaların yapılmamasından dolayı karasinek yaygındı. Sıtma Savaş Müdürü Osman Baştaç, bu sorunu çözmek için yoğun bir çaba sarf etse de belediyenin özellikle çöpleri toplamadaki aksaklığı, karasineklerin sayısını artırıyordu.¹⁷⁶⁸

Karasinekle mücadelede DDT ilaçlaması büyük öneme sahipti. Ancak zaman zaman bu işlerde aksaklıklar oluyordu. Karasinekten dolayı, şarkçıbanı ve benzeri hastalıklar baş gösteriyordu.¹⁷⁶⁹ Belediye, uzun zamandır şikâyetlere konu olan karasinekle mücadele için 7 kişilik bir ekip oluşturdu ve DDT ilaçlamalarına başladı.¹⁷⁷⁰ Bu amaçla yapılan DDT ilaçlaması müspet neticeler verdi.¹⁷⁷¹

¹⁷⁶⁰ Akgün, 20 Şubat 1958, Sayı: 2531.

¹⁷⁶¹ Urfaninsesi, 13 Mayıs 1958, Sayı: 681.

¹⁷⁶² Demokrat Urfa, 16 Eylül 1958, Sayı: 916.

¹⁷⁶³ Demokrat Urfa, 23 Eylül 1958, Sayı: 918.

¹⁷⁶⁴ Demokrat Urfa, 26 Eylül 1958, Sayı: 919.

¹⁷⁶⁵ Urfaninsesi, 24 Mayıs 1954, Sayı: 315.

¹⁷⁶⁶ Demokrat, 22 Aralık 1952, Sayı: 15. ; Urfaninsesi, 22 Aralık 1952, Sayı: 149.

¹⁷⁶⁷ Yeni Urfa, 23 Haziran 1954, Sayı:156.

¹⁷⁶⁸ Akgün, 31 Temmuz 1954, Sayı: 2251

¹⁷⁶⁹ Demokrat Urfa, 23 Ağustos 1954, Sayı: 501.

¹⁷⁷⁰ Urfaninsesi, 18 Haziran 1955, Sayı: 430.

¹⁷⁷¹ Demokrat Urfa, 10 Temmuz 1955, Sayı: 592.

Belediyenin bu hizmeti halk nazarında büyük takdir topladı.¹⁷⁷² Belediye doktoru Hasan Basri Yücesoy, bu işte büyük emek sarf ediyordu. İlacın tükenmesi halinde bir belediye görevlileri Adana'ya gönderilerek, ilaç temini sağlandı.¹⁷⁷³ Artan şikâyetler üzerine, belediye doktoru Hasan Basri Yücesoy denetimlerini artırdı. Lokantalar, gazinolar, kahvehaneler ve fırınlar denetlendi. Denetlemelerin artmasıyla şikâyetler azaldı.¹⁷⁷⁴ Urfa belediyesi doktoru 8 çalışanıyla beraber karasinekle mücadeleye ediyordu. Çarşı ve pazaryerlerindeki çöplükleri mazotlu diazion ilaçlaması yapıldı.¹⁷⁷⁵

Bir yandan ilaçlama bir yandan da denetlemeler devam ederken, Urfa Sıtma Savaş Müdürlüğü 16 Şubat 1959'da başlayacak ve 45 gün devam edecek olan sıtma ile mücadele yöntemleri içerikli bir kurs vermeyi kararlaştırdı.¹⁷⁷⁶ Nitekim devlet imkânlarıyla bu hastalıkla etkin bir mücadele etme ihtimali zayıftı. Halkın bu konuda bilinçlenmesi, en azından tedbirlerin nitelikli hale gelmesi, hastalıkla mücadelede büyük önem arz ediyordu.

Sineklerin şehir içinde üremesinin bir sebebi de faytonlarda kullanılan atların pisliklerinden kaynaklanıyordu. Çünkü genellikle faytonların durduğu yerlerde bu pislikler çokça oluşuyordu. Faytonların belirli bir durağının olmaması ve şehir merkezinde uzun süre beklemeleri sağlığı tehdit ediyordu. Köprübaşı'ndaki yeni garajın önünde bulunan fayton durağı halkın şikâyeti üzerine, Sıtma İle Mücadele Müdürlüğü önüne alındı.¹⁷⁷⁷ Ancak Sıtma ile Mücadele il müdürlüğünün itirazı üzerine durak, işçi sendikalarının önüne nakledildi.¹⁷⁷⁸ Ancak durak buradan alınıp İpek Palas ve Cumhuriyet oteli arasından aşağı Bedendibi'ne inen yolun üzerine alındı.¹⁷⁷⁹

3.3.3. Eczacılık

Eczane sayısı Urfa'da nüfusu oranla 1950'li yıllarda yetersizdi. Tedavi noktasında yaşanan doktor sıkıntısına ilaveten ilaç temininde zorluklar

¹⁷⁷² Akgün, 1 Haziran 1956, Sayı: 2405.

¹⁷⁷³ Akgün, 3 Haziran 1956, Sayı: 2406.

¹⁷⁷⁴ Urfaninsesi, 21 Ağustos 1956, Sayı: 536.

¹⁷⁷⁵ Yeni Urfa, 21 Mayıs 1958, Sayı: 423.

¹⁷⁷⁶ Urfaninsesi, 10 Şubat 1959, Sayı: 743.

¹⁷⁷⁷ Demokrat Urfa, 19 Temmuz 1960, Sayı: 1103.

¹⁷⁷⁸ Demokrat Urfa, 22 Temmuz 1960, Sayı: 1104.

¹⁷⁷⁹ Demokrat Urfa, 29 Temmuz 1960, Sayı: 1106.

yaşanıyordu.¹⁷⁸⁰ Bu yıllarda Urfa'da üç eczane vardı. Memduh Vecdi Timur, Divanyolu caddesinde¹⁷⁸¹ Ziya eczanesi yerinde Urfa'daki üçüncü eczaneyi açtı.¹⁷⁸² Ancak 1919'dan beri Urfa'da eczanecilik yapan Zeki Anlagan Diyarbakır'a taşınınca eczane sayısı ikiye düştü.¹⁷⁸³ Mirkelam eczanesinin açılmasıyla eczane sayısı tekrar üçe yükseldi.¹⁷⁸⁴ Eczanelerde ilaç temininde yaşanan sıkıntılardan dolayı halk, bazen çevre illere gitmek zorunda kalıyordu. Urfa'da mevcut eczanelerin ihtiyacı karşılayamamasından dolayı reçeteler Diyarbakır veya Gaziantep'e gönderilerek ilaç temin edilmeye çalışılıyordu.¹⁷⁸⁵ Tüberküloz tedavisinde kullanılan Amino Salicylik strep ile VVander, Roch Bayar firmasının bütün ilaçları Birecik Fırat Eczanesinde bulunuyordu.¹⁷⁸⁶ Bulunamayan ilaçlardan birisi de insülini. İl Sağlık Müdürü Dr. Etem Karakapıcı'nın gayretleriyle, şeker hastaları için önemli olan insülin ilacı, Yeni Eczane aracılığıyla temin edildi.¹⁷⁸⁷ Eczanelerde, her zaman hazır ilaç bulunmuyordu. Bazen çeşitli dönemlerde yetişen otlar, eczanelerde belirli oranlarda karıştırılarak, ilaç elde ediliyordu.¹⁷⁸⁸ İstatistik verilerine göre 1950-1960 yılları arası Urfa'da şahıslara ait eczane sayısı üç ile altı arasında değişiyordu.¹⁷⁸⁹

3.4. SOSYAL YARDIM FAALİYETLERİ

Hamiyetperverliği ile bilinen Urfalılar, gerek bölgede gerek başka illerde çeşitli sebeplerden zarar görenlere yardım etmeyi ihmal etmediler. Henüz İkinci Dünya Savaşı'nın olumsuz maddî tesirleri geçmemiş iken, ihtiyaç sahiplerine yardımlarda bulundular. Yardımlar, Kızılay Urfa şubesi aracılığıyla yapıldığı gibi bazen doğrudan yapıldı. Henüz okul çağındaki öğrenciler de yardım konusunda emek sarf ettiler. 1950'li yıllarda da bazen Türkiye'nin farklı bölgelerinde meydana gelen afetlerden zarar görenler için yardım kampanyaları düzenlendi. Bu dönemde Urfa'da bazı küçük hırsızlık vakaları mazur görülüyordu. O dönemi yaşayan Yahya Çitçioğlu bu hususu "...o dönemde herkeste parası olmasına rağmen gıda maddelerinde kıtlık

¹⁷⁸⁰ Yeni Urfa, 18 Haziran 1954, Sayı:155.

¹⁷⁸¹ Mehmet İlk'ten 23 Mart 2019'da gelen mektup.

¹⁷⁸² Urfaninsesi, 14 Ekim 1954, Sayı: 361.

¹⁷⁸³ Yeni Urfa, 18 Ocak 1955, Sayı:200.

¹⁷⁸⁴ Akgün, 10 Aralık 1955, Sayı: 2373.

¹⁷⁸⁵ Urfaninsesi, 22 Temmuz 1954, Sayı: 335.

¹⁷⁸⁶ Akgün, 8 Ağustos 1950, Sayı: 1663.

¹⁷⁸⁷ Urfaninsesi, 9 Kasım 1956, Sayı: 556. ; Akgün, 7 Kasım 1956, Sayı: 2436.

¹⁷⁸⁸ Yahya Çitçioğlu'ndan 23 Mart 2019'da gelen mektup.

¹⁷⁸⁹ İGM, *İstatistik Yıllığı 1959*, 127; İGM, *İstatistik Yıllığı 1960-1962*, 124.

çekiliyordu, parası olmayanlar da ihtiyacını karşılamak için küçük hırsızlıklara başvurabiliyordu. Bu tür vakalar çoğu zaman adliyeye intikal etmiyordu” diyerek açıkladı.¹⁷⁹⁰

Yardım kampanyalarına halktan başka öğrenciler de destek veriyordu. Urfa Lisesi'nin tiyatro kolu öğrencileri, Eskişehir'deki felaketzedeler için Paydos isimli bir piyes düzenledi. Bu piyesten elde edilen gelir felaketzedeler gönderildi.¹⁷⁹¹ Aralık 1951'de Erzurum ve civarında meydana gelen deprem sonucu depremzedelerin yaralarının sarılması için Urfalılar yardım kampanyaları başlattı.¹⁷⁹² Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Erzurum'un Hasankale ilçesine depremzedeleri ziyarete gitti.¹⁷⁹³ Urfa Valisi Feyzi Tugay'ın öncülüğünde depremzedeler yararına düzenlenen yardımda Urfalı esnaf ve çiftçilerden toplam 1,980 lira para yardımı Kızılay aracılığıyla gönderildi.¹⁷⁹⁴ Yardım yapanlar isimleri şu şekildeydi. Müteahhit Vahit Ural, Tüccar Sırrı Aziz Saatçioğlu, Tüccar İbrahim Karakayış, Halil Akyol, Halil Hikmet Ezer, Osman Çadırcı, Kadir Hatipoğlu, Aziz Gökkan, Cemil Hacıkamiloğlu, Hasan Demirkol, Osman Ömer Öncel, Abamor Kardeşler, Hasan Ağan, Adil Hacıbanoğlu, DP İl İkinci Başkanı Mehmet Açar, Kamil Yetkin, Naci Türkmen, Halil Erkmen, Sait Postacı ve Mehmet Ören.¹⁷⁹⁵ Çanakkale ve Balıkesir'de gerçekleşen depremden dolayı Urfalılara yardım çağrısı yapıldı.¹⁷⁹⁶ Urfa Gümrük Muhafaza Alay Komutanlığı mensupları, Çanakkale ve Balıkesir'de etkili olan depremden zarar görenlere Kızılay aracılığıyla 550 lira yardım gönderdi.¹⁷⁹⁷ Gerze'de meydana gelen yangından dolayı felaketzedelere yardım etmek için Urfa'daki yardım komitesi çalışmalarına başladı.¹⁷⁹⁸ Gerze ve Eskişehir'deki felaketzedelere Urfa'dan toplam 8.000 lira yardım gönderildi.¹⁷⁹⁹ Bozova'nın Oğlan köyünden Hacı Mustafa Toprak'ın Fethiye ve civarındaki depremzedelere yardım amaçlı 100 lirayı Kaymakamlık aracılığıyla gönderdi.¹⁸⁰⁰

¹⁷⁹⁰ Yayha Çitçioğlu'ndan 23 Mart 2019'da gelen mektup.

¹⁷⁹¹ Akgün, 11 Nisan 1950, Sayı: 1633.

¹⁷⁹² Akgün, 15 Ocak 1952, Sayı: 1843.

¹⁷⁹³ Akgün, 23 Ocak 1952, Sayı: 1850.

¹⁷⁹⁴ Akgün, 24 Ocak 1952, Sayı: 1851.

¹⁷⁹⁵ Urfaninsesi, 23 Ocak 1952, Sayı: 44.

¹⁷⁹⁶ Urfaninsesi, 24 Mart 1953, Sayı: 175.

¹⁷⁹⁷ Yeni Urfa, 15 Temmuz 1953, Sayı:61.

¹⁷⁹⁸ Yeni Urfa, 3 Mart 1956, Sayı: 291.

¹⁷⁹⁹ Yeni Urfa, 14 Mart 1956, Sayı: 293.

¹⁸⁰⁰ Demokrat Urfa, 14 Haziran 1957, Sayı: 789.

Urfa Lisesi, 12 Nisan'da ihtiyaç sahibi öğrenciler yararına bir gösteri düzenledi.¹⁸⁰¹ Urfa Kız Sanat Enstitüsü, yardıma muhtaç öğrencilerin yararına bir gece düzenledi. Gecede sergilenen, piyes ve halkoyunu misafirlerin takdirini kazandı.¹⁸⁰² Urfa Lisesi 1 Mayıs 1955'te yardıma muhtaç öğrencilerin yararına bir müsamere düzenledi.¹⁸⁰³ Urfa Lisesi folklor ekibi, geliri yardıma muhtaç öğrencilere olmak üzere 9 Mart 1956'da Atlas Sinemasında bir gösteri düzenledi. Lise müdürü Turan Birinci, Öğretmen Nihat Tünaydın, Tarih ve Coğrafya öğretmeni Şükran Özer etkinliğe destek verdi.¹⁸⁰⁴ Urfa Erkek Sanat Enstitüsü Yardım Derneği, ihtiyaç sahibi öğrencilere 120 çift ayakkabı dağıttı.¹⁸⁰⁵

Doğal afetzedelerinden başka ihtiyaç sahibi ailelere de yardımlar yapıldı. Vefat eden Hacı Şükrü'nün ailesine pek çok hamiyetperver Urfalı 114 lira yardım etti.¹⁸⁰⁶

Urfa Rızvaniye Vakfı mütevellisi Ahmet Paşa, 1951 yılı 29 Ekim kutlamalarında, imkânı olamayan okul öğrencileri için, giyim ve ayakkabı masraflarını üstlendi. Dönemin valisi tarafından da telkin edilen bu iş, genç nesillere ceddini tanıma noktasında büyük yararlılık gösterdi.¹⁸⁰⁷

Urfalılar yolculara da yardım yapmaktan geri durmadılar. 1956 yılında yaşanan bir olayda, aslen Yozgatlı olan Mersin limanında çalışan mühendis Kenan Coşkun, Eskişehir'de deprem esnasında konuşma ve duyma yeteneğini kaybetti. Mardin'de birisinin tedavi edeceği haberi üzerine Mardin'e geldi. Mardin'den dönerken parası bitince Urfa'ya gelerek belediyeden tedavi için yardım talep etti. *"Mersin'de bir Hollandalı doktor kendisini tedavi edebileceğini ancak 400 lira karşılığında yapabileceğini"* söyledi. Bunun üzerine yardımsever Urfalılar harekete geçti. Belediye başkanı Tevfik Saraç 200 lira, Nihat Akyüz 50 lira, Yaşar Yoluklar 50 lira, Belediye Avukatı 50 lira, Ömer Cevheri 20 lira gibi yaklaşık 30 Urfalı aralarında 550 lira toplayarak verdiler.¹⁸⁰⁸

¹⁸⁰¹ Urfaninsesi, 6 Nisan 1953, Sayı: 179.

¹⁸⁰² Demokrat Urfa, 27 Nisan 1955, Sayı: 571.

¹⁸⁰³ Demokrat Urfa, 3 Mayıs 1955, Sayı: 573.

¹⁸⁰⁴ Demokrat Urfa, 13 Mart 1956, Sayı: 660. : Yeni Urfa, 14 Mart 1956, Sayı: 293.

¹⁸⁰⁵ Demokrat Türkiye, 22 Aralık 1960, Sayı: 180.

¹⁸⁰⁶ Akgün, 25 Ağustos 1950, Sayı: 1668.

¹⁸⁰⁷ Akgün, 2 Ekim 1951, Sayı: 1773.

¹⁸⁰⁸ Demokrat Urfa, 21 Ağustos 1956, Sayı: 705.

Urfalılar ihtiyaç sahibi çocukların sünnet ettirilmesi için de yardımlarda bulundular. Bu yardımlar eğitim camiası ve sivil halktan gelen destekten başka siyasî teşkilatlar da destek verdiler. DP Urfa il teşkilatının girişimleriyle, kimsesiz veya yardıma muhtaç 100 çocuğun sünnet ettirildi.¹⁸⁰⁹ Urfa Erkek Sanat Enstitüsü Okul ve Öğrencilerini Koruma Derneği, kendilerine yardım amacıyla gelen üç buçuk ton buğdayı satarak,¹⁸¹⁰ 31 Ocak 1960 tarihinde kimsesiz ve ihtiyaç sahibi 54 öğrenciyi sünnet ettirdi. Masrafların bir kısmı dernek bir kısmı da Nahiye Müdürü Vahap Ulaş'ın gayretleriyle karşılandı. Sünnette çocukların kirvelliğini 50 farklı Urfalı üstlendi.¹⁸¹¹ Enstitü binasında yapılan sünnet düğününde 14. Süvari Tümeni Bandosu bir konser verdi. Sünnetçi H. Ali Çekilmez çocukları sünnet etti. Törene Vali Şerafettin Atak katıldı. Urfa Musiki Cemiyeti sanatçısı Mahmut Güzelgöz konser verdi.¹⁸¹²

Ceylanpınar'a iskân edilen Özbekistan göçmeleri, ziraat yardım ve kredi alamadıklarından dolayı bu konuda talepleri oldu. Çünkü ziraatla uğraşmalarından dolayı bu husus onları büyük oranda olumsuz ekliyordu.¹⁸¹³ Ayrıca Türkistan'dan göç eden 97 göçmen aileye kereste ve tomruk yardımı yapıldı.¹⁸¹⁴ Ceylanpınar göçmenlerinden sonra, Akçakale'ye gelen Ürdünlü Türk göçmenlerin iskânı ve toprak dağıtımı yapıldı. Vali vekili Turgut Kılıçer ve İskân ve Toprak Müdürü K. Başkan Akçakale'ye giderek incelemelerde bulundu.¹⁸¹⁵ Toprak dağıtımı yapılmadan önce göçmenlerle yerli halk arasında bazı asayiş sorunları da meydana geldi.¹⁸¹⁶

27 Mayıs 1960 darbesinden sonra Salih Önen'in başkanlığındaki yardım komitesi çalışmalarına başladı. 27 Mayıs Hürriyet Abidesi ve şehit yakınlarına Atlas sineması 388 lira, Payamlı nahiyesinden 250 lira yardım yapıldı. Darbe iktidarının yardım çağrısıyla halk ziynet eşyalarını orduya bağışlamaya başladı. Urfa

¹⁸⁰⁹ Urfaninsesi, 29 Ağustos 1954, Sayı: 345; Demokrat Urfa, 26 Ağustos 1954, Sayı: 502.

¹⁸¹⁰ Demokrat Türkiye, 11 Ocak 1960, Sayı: 90.

¹⁸¹¹ Urfaninsesi, 2 Şubat 1960, Sayı: 819.

¹⁸¹² Demokrat Urfa, 2 Şubat 1960, Sayı: 1057.

¹⁸¹³ Demokrat Urfa, 22 Nisan 1960, Sayı: 1079.

¹⁸¹⁴ BCA, 030-18-01-02/144-70-3. Tarih: 18.08.1956

¹⁸¹⁵ Demokrat Urfa, 21 Ocak 1955, Sayı: 544.

¹⁸¹⁶ Özel mülkiyet üzerine, sahibinden izin almadan kerpiç ev yapan göçmenlerden Mehmet Ali Kahya, Ali Bişden, Mustafa Diri ile yerli halktan Mehmet Çay, Mustafa Taptap ve Hüseyin arasında vuku bulan vaka üzerine, İçişleri Bakanlığı yapılan evleri muvakkaten durdurdu. BCA, 030-10-00-00/117-815-24-1. Tarih: 07.10.1954

Gençlikspor ve Urfa Beşiktaşspor takımları geliri hazineye gönderilmek üzere bir maç tertip etti.¹⁸¹⁷

3.5. DOĞAL AFETLER

1950-1960 yılları arası Urfa'da yaşanan doğal afetler arasında deprem ve aşırı yağıştan kaynaklanan sel felaketler meydana geldi. Etkisi çok olmamakla beraber Bu dönemde Urfa'da iki deprem meydana geldi. Bunlardan ilki 8 Nisan 1951 saat 23.49'da 15 saniye süren bir deprem oldu. Ancak sarsıntıda herhangi bir kayıp olmadı.¹⁸¹⁸ 18 Aralık 1957 saat 04.15'te güneyden gelen ve yaklaşık 4 saniye süren küçük ölçekli bir deprem oldu. Bu depremde de herhangi bir kayıp yaşanmadı.¹⁸¹⁹

Urfa'da deprem felaketlerinin ciddi manada bir zararı olmadıysa da aşırı yağışlardan meydana gelen sel ve dolu, tarım ürünlerine ve ulaşım güzergâhlarına zarar verdi. Yoğun yağmur dolayısıyla Urfa-Viranşehir yolu üzerinde yeni yapılan dört köprü zarar gördü.¹⁸²⁰ Yağmurun şiddetinden dolayı düşen yıldırım Dergezenli Mahallesinden Ali Çiftçi'nin kızı Bedriye'nin ölümüne sebep oldu.¹⁸²¹ Şiddetli yağın yağmur 06 Nisan 1950 tarihinde, özellikle Suruç'ta ve Karaköprü'de etkili oldu. Her iki bölgede de zirai ürünlerde tahribat oldu.¹⁸²² Kızılay bu felaketin yaralarını sarmak amacıyla Suruç'a yardım gönderdi. Ayrıca zararın tam tespitinden sonra tekrar bir yardımın yapılması kararlaştırıldı.¹⁸²³

Aşırı yağmurlar tarım ürünlerine zarar verdiği gibi, her tarafı tarihi yapılarla dolu Urfa'da tahribata yol açtı. Urfa kalesi ve Karakoyun Deresi üzerindeki köprüler kısmen tahrip oldu.¹⁸²⁴

Sel felaketlerin en çok zarar verdiği yerlerden biri Harran ilçesi oldu. 27 Nisan 1955'te Urfa merkez ve çevrelerinde yoğun yağmur yağdı. Harran ovasında yağmurla beraber ceviz büyüklüğünde dolu yağdı. Bundan dolayı ekinler büyük zarar gördü. Hatta doluya maruz kalan iki kişi öldü, bir miktar hayvan telef oldu.¹⁸²⁵ Bu

¹⁸¹⁷ Akgün, 17 Haziran 1960, Sayı: 2734.

¹⁸¹⁸ Akgün, 11 Nisan 1951, Sayı: 1726.

¹⁸¹⁹ Akgün, 28 Aralık 1957, Sayı: 2520.

¹⁸²⁰ Urfaninsesi, 10 Ekim 1951, Sayı: 4.

¹⁸²¹ Akgün, 15 Mayıs 1952, Sayı: 1904.

¹⁸²² Akgün, 7 Nisan 1950, Sayı: 1632.

¹⁸²³ Akgün, 18 Nisan 1950, Sayı: 1635.

¹⁸²⁴ Yeni Urfa, 7 Aralık 1955, Sayı: 274.

¹⁸²⁵ Urfaninsesi, 29 Nisan 1955, Sayı: 416; Yeni Urfa, 28 Nisan 1955, Sayı:222.

durum üzerine Tarım Vekili Nedim Ökmen Urfa'ya geldi. Belediye Başkanı Vekil'i bilgilendirdi. Ekinlerin %90'ı zarar gördü.¹⁸²⁶ Sel felaketinin yaşanması üzerine Urfa Kızılay şubesi başkanı Dr. Emin Moğoltay öncülüğünde harekete geçti. Kızılay, dolu felaketzedelerine ilki 10.000 ikincisi 4.000 lira olmak üzere toplam 14.000 lira yardımda bulundu.¹⁸²⁷

3.6. BELEDİYENİN SOSYAL HİZMETLERİ

1950-1960 yılları arası Urfa merkez belediye başkanı seçimlerini iktidar partisi adayları kazandı. Belediye hizmetleri bu açıdan genel ve yerel seçimlerde seçmeni etkilemede büyük önem arz ediyordu. Bunu fırsat bilen DP'li belediye başkanları, ihmal edilen şehrin imarı ve sosyal hizmetleri geliştirmek için çaba sarf etti. Belediye, bir yandan elektrik ve su işleri ile uğraşırken bir yandan temizlik ve cadde düzenleme işlerine önem verdi.

3.6.1. Belediye Çay Bahçesi ve Lokantası

Şehrin temel ihtiyaçlarından birisi sıhî açıdan yeterli bir lokantaydı. Çünkü turistlerin ve yerel halkın sağlıklı bir yerde yemek ihtiyacını karşılaması için özel teşebbüsler yetersiz kalıyordu. Belediyesi bu noktada hizmet sağlamak için belediye binasının önündeki parkta bir lokanta yaptı. Uzun dönem hizmet veren bu lokanta, diğer özel teşebbüslere de örnek teşkil etti.¹⁸²⁸ Belediye, özellikler sıhî açıdan diğer lokantaların denetimini de artırdı.¹⁸²⁹

Belediye lokantadan başka halkın dinlenmesi için çay bahçesi hizmetleri oldu. Bunlardan birisi hayvan pazarında hizmet veriyordu. Belediye çay bahçesinin çatısını da yaptırmak halkın güneşten korunmasını sağladı.¹⁸³⁰ Bu çay bahçesinden başka belediye, kendine ait Köprübaşı'ndaki arsada bir çay bahçesi açtı, buraya bir mutfak yaptırmak için 14 Temmuz 1952'de ihale ile yaptı.¹⁸³¹ Belediye bu çay bahçesi işletmesini bir müstecire kiraya verdi. Bu mekânlarda müşteri memnuniyeti

¹⁸²⁶ Urfaninsesi, 10 Mayıs 1955, Sayı: 419.

¹⁸²⁷ Yeni Urfa, 10 Haziran 1955, Sayı:230.

¹⁸²⁸ Akgün, 19 Mayıs 1950, Sayı: 1643.

¹⁸²⁹ Akgün, 4 Nisan 1950, Sayı: 1631.

¹⁸³⁰ Urfaninsesi, 10 Ekim 1951, Sayı: 4.

¹⁸³¹ Urfaninsesi, 30 Haziran 1952, Sayı: 93.

zaman zaman iyi yetersiz kalıyordu. Bu konuda halk, yetkililere sık sık serzenişte bulundu.¹⁸³²

Belediyenin kiraya verdiği işletmecilerin kötü yönetimleri halkın tepkisine yol açtı. Şehrin önemli ve nadir bir yeşil alanı olan park, halkın gelen talepler doğrultusunda, belediye bu parkı tekrar kiraya vermekten vazgeçerek tamamen çocuk parkına çevirdi.¹⁸³³

Belediye çay bahçelerinden başka, Balıklıgöl yakınındaki Aynzeliha gölündeki yeşil alan park ve banyo kısmı ayrı ayrı kiraya verilerek hizmete açıldı.¹⁸³⁴ Alanın park kısmı 900 lira, banyo kısmı 1500 lira muhammen bedelle ihale edildi.¹⁸³⁵ Bundan başka belediye, kendi arsasında bulunan kiraathaneyi yıllık 250 liraya,¹⁸³⁶ mülkiyetindeki gazinonun kuzey kısmından havuza kadar olan bahçe ve bitişiğindeki lokantayı 3 yıllığına 6000 lira muhammen bedelle kiraya vermek için 22 Temmuz 1954'te ihale yaptı.¹⁸³⁷ Urfa'nın en kapsamlı sosyal mekânı olan Şehir Gazinosunun bir acente (muhtemelen banka veya otel) olarak kiraya verilmesi memnuniyetsizlik oluşturdu.¹⁸³⁸ Kamuoyunun tepkileri üzerine Vali Nedim Eyliyagil, ihaleye müdahale ederek eski halinde kullanılmasını sağladı.¹⁸³⁹ Reşit Akyüz döneminde yapılan belediye gazinosu acenteye, şehir lokantası kulübe, belediye oteli idari binaya ve eski bina da özel bir otele kiraya verildi.¹⁸⁴⁰

3.6.2. Belediyenin Duyuru ve İlan İşleri

1950'li yıllarda duyurular genellikle davullu tellallar vasıtasıyla yapılıyordu. Türkçesi iyi olmayan tellalların yanına Türkçesi iyi olan kimseler görevlendiriliyordu. Çağın şartlarına göre ilkel olan bu yöntem, zamanla birtakım sorunları da beraberinde getirdi. Duyurular zamanında ve istenilen şekilde yapılamıyordu. Belediye, muhtelif yerlere hoparlör tesisatı döşeyerek halka teması artırdı ve duyuruları daha nitelikli bir şekilde yapmaya başladı. Bundan başka yine

¹⁸³² Akgün, 16 Kasım 1951, Sayı: 1795.

¹⁸³³ Akgün, 12 Haziran 1956, Sayı: 2408.

¹⁸³⁴ Akgün, 19 Nisan 1952, Sayı: 1896. ”

¹⁸³⁵ Yeni Urfa, 16 Nisan 1953, Sayı:41.

¹⁸³⁶ Yeni Urfa, 15 Nisan 1954, Sayı:137.

¹⁸³⁷ Yeni Urfa, 18 Haziran 1954, Sayı:155.

¹⁸³⁸ Urfaninsesi, 27 Temmuz 1954, Sayı: 336. ; Demokrat Urfa, 13 Ağustos 1954, Sayı: 498.

¹⁸³⁹ Demokrat Urfa, 6 Eylül 1954, Sayı: 505.

¹⁸⁴⁰ Urfaninsesi, 21 Ağustos 1954, Sayı: 342.

şehrin muhtelif yerlerine şikâyet kutuları konuldu.¹⁸⁴¹ Tellalların maddî durumları da gözetilerek zaman zaman eski usulde ısrar edilerek tellal kullanımı bir müddet daha devam etti.¹⁸⁴²

Belediye, 20 adet hoparlörle oluşturduğu tesisat vasıtasıyla pek çok ilan ve ihale duyurularını yayınlıyordu. Şehrin pek çok yerinden duyulabilmesi açısından verimli olan bu yöntem, herkesin alakadar olmayacağı ilanların sıkça tekrarlanması üzerine birtakım rahatsızlıklara sebep oldu.¹⁸⁴³ Bazen partiden ihraç edilenler gibi siyasî ilanların da yapılması, kişisel hak ve özgürlüklere uymadığı gerekçesiyle eleştirildi.¹⁸⁴⁴

Belediye personelleri, hafta içi şahsî işlerini görebilmek amacıyla öğle arası izni oluşturulması talepleri oldu. Bunun haricinde esnaflar da belediye personellerine satış yapabilmelerine imkân tanınması için aynı istekle belediyeye müracaatta bulundular. Bunun üzerine belediye, çalışanlarına 15 Aralık 1954'ten itibaren bir saat öğle tatilini uygulamaya başladı. Bu uygulamayla hem esnafların hem de personellerin talebi kabul edilerek alış-verişlerde artış oldu.¹⁸⁴⁵

3.6.3. Belediyenin Temizlik İşleri

Belediyenin en önemli görevleri arasında olan cadde ve sokakların temizliği, dönemin şartlarına göre yetersiz kalıyordu. Belediye bu iş için hayvan gücünden de yararlanıyordu. Temizlik işlerinde hayvanların kullanılmasının bir sebebi de sokaklar dardı ve bundan dolayı çöp kamyonu giremiyordu.¹⁸⁴⁶ 4 beygir ve 12 eşeğin kullanıldığı temizlik işlerinde aksaklıklar meydana geliyordu. Belediye, bu hayvanların bir senelik yem ihtiyacını karşılamak amacıyla 34 ton saman ve 15 ton arpa alımı için 28 Ağustos 1950-10 Eylül 1950 tarihleri arası ihale yaptı.¹⁸⁴⁷ Temizlik hizmetlerinde kullanılan bu hayvanları yöneten belediye temizlik görevlileri mevcuttu. Temizlik görevlilerinin önünde giden hayvanların üzerindeki sandıklarla çöp taşınırdı. Mahalleli günün muayyen saatlerinde gelen temizlik görevlilerini takip

¹⁸⁴¹ Demokrat Urfa, 11 Mayıs 1954, Sayı: 465.

¹⁸⁴² Urfaninsesi, 6 Temmuz 1954, Sayı: 330.

¹⁸⁴³ Demokrat Urfa, 29 Ekim 1955, Sayı: 622.

¹⁸⁴⁴ Demokrat Urfa, 1 Kasım 1955, Sayı: 623.

¹⁸⁴⁵ Akgün, 22 Aralık 1954, Sayı: 2290.

¹⁸⁴⁶ Urfaninsesi, 7 Ekim 1952, Sayı: 122.

¹⁸⁴⁷ Akgün, 1 Eylül 1950, Sayı: 1670.

ederlerdi. Bu görevliler geldiklerini yüksek sesle belirterek temizlik görevlerini yaparlardı.¹⁸⁴⁸

Çöpten başka lağım kanallarını da bu görevliler temizlerdi. Bazen bu iş için lağım yapma ve temizleme ihaleleri yapıldı.¹⁸⁴⁹ Urfalı esnaflar da bu çalışanlara yardım etmeyi ihmal etmiyordu. Esnaflar arasında Pazar günü işyerini açıp, temizlik yapma geleneği vardı.¹⁸⁵⁰ Toplanan bütün atıklar genellikle Karakoyun Deresine dökülürdü. Bu yöntem aslında bir başka sorunu ortaya çıkarıyordu. Atıkların birikmesiyle, sinekler ve bulaşıcı hastalıklar çoğalıyordu.¹⁸⁵¹ Karakoyun Deresinde biriken atıklar genellikle yağmurlar yağınca kadar bekliyor, yağmurla beraber dere temizlense de atıklar, şehrin batı kısmında tehlike saçmaya devam ediyordu.¹⁸⁵²

Urfa Belediyesi, mahalle ve sokakların temizliğinden başka tarihi mekânların temizliğine de önem veriyordu. Aynzeliha Gölü ile Mevlüdühalil Camisi arasındaki Mecmülbahr adlı bahçeden geçen cami suyunun geçtiği yolu temizleyerek ıslah etti.¹⁸⁵³

Belediye kısıtlı imkânlarla devam eden temizlik işlerinin kalitesini artırmak için 10 litre benzinle 100 kilometre giden Alman malı bir buçuk tonluk bir kamyonet alımı için 11.10.1950-26.10.1950 arası eksiltme usulüyle ihale yaptı.¹⁸⁵⁴ Bu alımın ardından belediye, temizlik işlerinde kullanmak üzere kapalı kasa bir kamyon daha aldı.¹⁸⁵⁵ 1960 yılında Belediye Başkanı Cemil Hacıkamiloğlu'nun isteği üzerine, KGM müdürü, belediye temizlik işlerinde kullanmak üzere bir kamyon aldı.¹⁸⁵⁶ Belediye KGM müdürü Fevzi Ataç'a fahri hemşerilik beratı verdi.¹⁸⁵⁷

Belediye bir yandan insan kaynaklarını bir yandan da makine ve diğer teçhizatını artırsa da şehrin genişlemesi ve nüfusun artmasından dolayı temizlik

¹⁸⁴⁸ M. Fuat Kürkçüoğlu, *Çapıt Top 1950'li Yıllarda Urfa'da Hayat*, 1. bs. (İstanbul: Kastaş Yayınları, 2018), 81

¹⁸⁴⁹ Akgün, 3 Ekim 1950, Sayı: 1675.

¹⁸⁵⁰ Akgün, 3 Nisan 1951, Sayı: 1724.

¹⁸⁵¹ Urfaninsesi, 4 Haziran 1952, Sayı: 86.

¹⁸⁵² Yahya Çitçioğlu'ndan gelen 23 Mart 2019 tarihli mektup.

¹⁸⁵³ Demokrat Urfa, 22 Eylül 1955, Sayı: 612.

¹⁸⁵⁴ Akgün, 13 Ekim 1950, Sayı: 1681.

¹⁸⁵⁵ Demokrat Urfa, 6 Eylül 1955, Sayı: 607.

¹⁸⁵⁶ Demokrat Urfa, 27 Kasım 1959, Sayı: 1039.

¹⁸⁵⁷ Akgün, 20 Kasım 1959, Sayı: 2692. ”

işlerinde yaşanan aksaklıkları engelleyemedi. Şehrin bir tarafı Eyyübiye'ye bir tarafı da Karaköprü'ye kadar genişlemişti.¹⁸⁵⁸

Şehrin genişlemesi, nüfusun ve ihtiyaçların artmasıyla temizlik işleri birimi için belediye yeni bir bina yaptırmayı planladı. Çünkü temizlikte kullanılan araçların ve personelin sayısı artmıştı. Bu doğrultuda belediyesi elektrik fabrikasının güneyindeki arsada, temizlik araçlarının konulacağı bir oto garajı ve 49.397 lira muhammen bedelle ihale edildi.¹⁸⁵⁹

27 Mayıs darbesinden sonra Tuğgeneral Celal Erikan hem vali hem de belediye başkanlığı görevlerine getirildi. Daha önce belediye de bazı birimlerde düzensizlik hâkimdi. Ancak Erikan'ın belediye çalışma sistemini askerî disiplinle yönetmesi sonucu bazı olumlu gelişmeler oldu. Belediye çalışanlarından başka halk da temizlik işlerine dikkat etmeye başladı. Temizlik işçileri daha iyi çalışıyor, işyeri sahipleri dükkânlarının önüne konulan çöp kutularını muntazaman boşaltıyor ve çevre temizliği büyük ilerleme kaydediyordu.¹⁸⁶⁰

3.6.4. Belediye Buz Fabrikası

Sıcak bir iklime sahip olan Urfa'da yaz aylarında buza çok ciddi bir talep oluyordu. Ramazan ayının da yazın tekabül ettiği dönemde buza olan ihtiyaç daha da artıyordu. Belediyenin girişimiyle kurulan buz fabrikası, şehrin ihtiyacını karşılama noktasında önemli bir katkı sağladı.¹⁸⁶¹ Ancak 1951 yılında kurulan belediyenin buz fabrikası ihtiyacı karşılamıyordu. Buz fabrika genellikle yıllık 30.000 liraya kiraya verilme yöntemiyle çalışıyordu.¹⁸⁶² Bundan dolayı aksaklıklar yaşanıyordu. Belediye işletmeyi denetleyerek, fabrikaya ceza kestiği için kapanıyordu. Üretim olmamasından dolayı piyasa değerinin buzun kilosu 10 kuruş olması gerekirken, 25-30 kuruşa satılıyordu.¹⁸⁶³ Buz üretiminin yetersiz kaldığı durumlarda kilosu 25-30 kuruştan Gaziantep'ten buz getiriliyordu¹⁸⁶⁴

¹⁸⁵⁸ Yeni Urfa, 1 Haziran 1956, Sayı: 307.

¹⁸⁵⁹ Urfaninsesi, 12 Kasım 1957, Sayı: 647; Demokrat Urfa, 6 Aralık 1957, Sayı: 837; Akgün, 5 Aralık 1957, Sayı: 2517.

¹⁸⁶⁰ Demokrat Urfa, 12 Temmuz 1960, Sayı: 1101.

¹⁸⁶¹ Akgün, 23 Mayıs 1951, Sayı: 1738.

¹⁸⁶² Urfaninsesi, 30 Nisan 1957, Sayı: 605.

¹⁸⁶³ Yeni Urfa, 18 Temmuz 1953, Sayı:62.

¹⁸⁶⁴ Demokrat Urfa, 5 Ağustos 1958, Sayı: 904.

Buz fabrikasının sadece günlük kullanımda önemli olmasından dolayı, pek çok gıda ürününün sıcak iklimden dolayı bozulduğu için belediye, bir soğuk hava deposu yapılması için¹⁸⁶⁵ Ekonomi Vekâletine başvurdu. Süt ve süt ürünleri uzun ve sıcak günlerde çabuk bozuluyordu.¹⁸⁶⁶

1960'lara gelindiğinde belediyenin buz fabrikasından başka özel teşebbüsler devreye girerek üretimi artırdı. Buz fabrikası sayısı 3'e çıktı. Ancak yine de üretim, ihtiyaca cevap vermiyordu. Havaların serin olduğu dönemde buz ihtiyacı rahatlıkla karşılanabiliyor, hatta sıcak aylarda kilosu 30 kuruşa kadar çıkan buzun kilosu 5 kuruşa kadar düşüyordu.¹⁸⁶⁷

3.6.5. Belediye Zabıta Çalışmaları

Belediyeye bağlı zabıta ekipleri, şehrin asayişini ve piyasa fiyatlarında düzen sağlama noktasında çalışmalarda bulundu. Asayiş hususunu ihlal edenlere birtakım para cezaları kesti. Örneğin, şoför Hamza Yakan otobüs bagajına fazla yük yüklediğinden 15 lira, aşağı çarşıda Sazlı Kahvenin sahibi Mehmet Seylan müşterilere mükerrer bilet sattığı için 45 lira, şoför Fuat Oktay yanlış parktan dolayı 5 lira, Akçakale Gümrük Komutanı İhsan Oktay'a sürat ihlalinden dolayı 2 lira, şoför Bekir Cesur'a dur ihtarına uymadığı için 25 ve mezbahane haricinde kesim yapan sekiz kasaba 10'ar lira idari para cezası kesildi.¹⁸⁶⁸ Bunlardan başka kaldırımları işgal eden esnaflara belirli oranlarda ceza uyguladı.¹⁸⁶⁹ Zabıta ekiplerine bazen valiler de eşlik ederek çarşı pazarda gıda fiyatları ve satış koşulları denetlendi.¹⁸⁷⁰

Belediye zabıtalılarının fiyat kontrolünü yeterince yapmamalarından dolayı Urfa'da sebze ve meyve fiyatları yükseldi. Mevsimi olmasına rağmen patlıcan 50-70, domates 30-35, üzüm ise 40 kuruştan satılıyordu. Hal pazarına oranla fiyatlar 15 kuruş fazlaydı.¹⁸⁷¹ Ayrıca fiyatların üzerine etiket konulmaması da halkın şikâyetleri arasındaydı.¹⁸⁷² Bu şikâyetler doğrultusunda yapılan denetimlere rağmen fiyatlar düşmeyince, belediye de Saraç pazarındaki yeri bedelsiz olarak haftanın belirli

¹⁸⁶⁵ Akgün, 8 Kasım 1955, Sayı: 2366.

¹⁸⁶⁶ Demokrat Urfa, 8 Kasım 1955, Sayı: 625.

¹⁸⁶⁷ Demokrat Urfa, 6 Eylül 1960, Sayı: 1117.

¹⁸⁶⁸ Akgün, 10 Mayıs 1952, Sayı: 1903.

¹⁸⁶⁹ Urfaninsesi, 15 Ağustos 1952, Sayı: 106.

¹⁸⁷⁰ Urfaninsesi, 20 Temmuz 1953, Sayı: 210.

¹⁸⁷¹ Urfaninsesi, 3 Ağustos 1954, Sayı: 338.

¹⁸⁷² Urfaninsesi, 5 Ağustos 1954, Sayı: 339.

günlerinde serbest halk pazarı haline getirmeyi kararlaştırdı.¹⁸⁷³ Zabıta teşkilatını genişleten belediye, zabıta teşkilatı Fazlı Tandoğan'ın müdürlüğünde sıkı çalışmaları sergiledi. Bu hususta hatır-gönül işlerine önem vermeyen Tandoğan, kuralların uygulanmasında başarılı oldu.¹⁸⁷⁴ Belediyenin hal pazarındaki denetimleri sonucunda fiyatlar düştü. Kâr haddinin belirli bir oranda tutulmasından dolayı, ürünler çok kısa bir sürede tükendi.¹⁸⁷⁵

Belediye hal pazarındaki çalışmalarının yanında halkın teminde zorluk yaşadığı ekmeklik buğday konusunda da çalışmalar yürüttü. Kilosu 40 kuruşa satılan birinci kalite buğdayın yanında, Ceylanpınar Çiftliği'nden temin edilen ve kilosu 20 kuruşa satılan kırık buğday satışı gerçekleştirdi. Uygun fiyata satılan buğdaya talep yoğun oldu. Bundan dolayı belediye, sadece maddî durumu iyi olmayan halka satma kararı aldı.¹⁸⁷⁶

Belediye, peynir ve yoğurtun dışarıya satışını da bazı dönemlerde sınırladı. İlin ihtiyacı karşılandıktan sonra dışarıya satılacaktı. Bu işle ilgilenmesi için zabıtalardan bir grup kuruldu.¹⁸⁷⁷

3.6.6. Belediye Mezbahanesi

Belediyenin diğer bir hizmeti, mezbahane aracılığıyla kasaplara et temin edilmesiydi. Günün muayyen saatlerinde mezbahaneden gelen et, kasaplara dağıtılıyordu. Taşıma esnasında kullanılan araç sıhhî açıdan yeterli değildi.¹⁸⁷⁸ Belediye et dağıtımından başka etin satış fiyatları konusunda da kasapları denetliyordu. Zaman zaman rayiç bedelin üstüne çıkan fiyatlarına müdahale ederek tavan fiyatları belirledi. Buna göre, koyun eti 260, keçi eti 180, sığır eti 150, dana eti 175 ve deve etinin 125 kuruştan satılması kararlaştırıldı.¹⁸⁷⁹ Bütün kasaplar eti mezbahaneden almıyordu. Ancak belediye hepsini denetliyordu. Bir denetleme esnasında Köroğlu Çarşısında kasap D. D.'nin işyerinde yapılan inceleme sonucu

¹⁸⁷³ Urfaninsesi, 29 Ağustos 1954, Sayı: 345.

¹⁸⁷⁴ Yeni Urfa, 12 Temmuz 1956, Sayı: 314.

¹⁸⁷⁵ Urfaninsesi, 17 Temmuz 1956, Sayı: 529.

¹⁸⁷⁶ Urfaninsesi, 6 Kasım 1956, Sayı: 555.

¹⁸⁷⁷ Urfaninsesi, 22 Nisan 1960, Sayı: 834.

¹⁸⁷⁸ Yeni Urfa, 8 Eylül 1953, Sayı:78.

¹⁸⁷⁹ Urfaninsesi, 26 Ekim 1953, Sayı: 245.

yaklaşık 40 kilo kokmuş et tespit edildi. Belediye yetkilileri işyeri hakkında işlem başlattı.¹⁸⁸⁰

3.6.7. Belediye'nin Şehir İçi Ulaşım Hizmetleri

Şehir içi taşımacılık Urfa merkezde Asfalt Caddesi ve Balıklıgöl arasında gerçekleştiriliyordu. Urfa belediyesi 1949 yılı bütçe görüşmeleri esnasında şehir içi taşımacılığı için 60.000 lira ayırarak 2 adet otobüs almayı planladı. Elektrik motorlarının eski olmasından dolayı bu bütçe ile yeni motor alımına ayırdı. Taşımacılık işi için ihale kararı alındı. İhaleyi 2 adet otobüs çalıştırma şartıyla 4 yıllığına Osman Çadircı kazandı. 7 Haziran 1954'te süresi biten sözleşme yenilendi. Belediye 5 Kasım'da ihaleyi iptal ederek taşıma işini İstanbul'daki bir firmaya verdi. Hâlbuki Osman Çadircı sözleşmeyi uzatma şartı olan 2 adet yeni otobüsü de kredi kullanarak almıştı.¹⁸⁸¹ Belediyenin bu ihaleyi iptal etme nedeni Osman Çadircı'nın ihaleyi 500 lira gibi düşük bir rakama almasıydı. Yeni yapılan ihalede belediye 27.500 lira gelir elde etmişti.¹⁸⁸² Bu rakamlar şehir içi taşıma ücretinin 10 kuruş olduğu gerçeğiyle beraber düşünüldüğünde aradaki farkın arz ettiği uçurum bir kez daha ortaya çıkıyordu.¹⁸⁸³ Cemal Güven'in kazandığı ikinci ihalenin tamamlanmasıyla,¹⁸⁸⁴ bir süre duraklayan ulaşım hizmeti devam etti.¹⁸⁸⁵ Bu gelişmeyle birlikte Şehitlik bölgesinde nüfus artıyordu. Şehitlik'te ikamet edenler bu bölgeye de ulaşımın sağlanmasını belediyeden talep ettiler.¹⁸⁸⁶

1956 yılında Urfa'da şehir içi taşımacılıkta üç adet otobüs kullanılmaya başlandı. Ana caddenin dar olmasından dolayı ulaşım aksıyordu. Hatta Karameydanı camisinin önündeki dar yeri, çoğu zaman her şoför geçemiyordu. Uzun dönem Urfa'da çalışan Nizipli bir şoför bu dar yeri çok ustaca geçmeyi başarabiliyordu. Ondan başka pek çok şoförün zorlandığı caddenin 800 metrelik kısmının genişletilmesi için halk, ilgili makamlara sürekli talepte bulundu.¹⁸⁸⁷ Belediye halkın

¹⁸⁸⁰ Demokrat Urfa, 29 Ağustos 1958, Sayı: 911.

¹⁸⁸¹ Akgün, 10 Aralık 1954, Sayı: 2287.

¹⁸⁸² Akgün, 10 Aralık 1954, Sayı: 2287.

¹⁸⁸³ Yahya Çitçioğlu'ndan gelen 23 Mart 2019 tarihli mektup.

¹⁸⁸⁴ Urfaninsesi, 22 Mart 1955, Sayı: 403.

¹⁸⁸⁵ Demokrat Urfa, 22 Mart 1955, Sayı: 561.

¹⁸⁸⁶ Urfaninsesi, 8 Kasım 1955, Sayı: 470.

¹⁸⁸⁷ Demokrat Urfa, 25 Eylül 1956, Sayı: 715.

taleplerinin de etkisiyle şehir içi ulaşımı daha da kolaylaştırmak için¹⁸⁸⁸ 1959 yılında iki otobüs daha aldı.¹⁸⁸⁹ Otobüs sayısı arttı ancak, şehir içi taşımacılığında düzensizlik devam ediyordu. Bütün otobüslerin öğle arası bir saat çalışmamasından dolayı halk mağdur oluyordu.¹⁸⁹⁰ Öğle tatilinden başka otobüslerin durak yerlerinin ve hareket saatlerinin belirli olmamasından dolayı halkın şikâyetleri vardı.¹⁸⁹¹

Şehir içi taşımacılıkta otobüsten başka fayton, taksi ve cipler kullanılıyordu. Belediye halktan gelen şikâyetler üzerine, adliye binası ile eski belediye binası arasından taksi ve cipler için durak yaptırdı. Ancak Köprübaşı'ndaki uygun olmayan fayton durağına hala çözüm bulunamadı.¹⁸⁹²

3.6.8. Belediye'nin Elektrik Hizmeti

1950-1960 yılları arasında Urfa'da elektrik hizmeti belediye aracılığıyla sağlanıyordu. Belediye eski bir kilise binasında,¹⁸⁹³ jeneratörle elektrik hizmet veriyordu. Belediye elektrik hizmetini sağlamak için bir şirket kurma kararı aldı. Şirketin kuruluşu 1 Mayıs 1929 yılında Urfa şehrinin tenvir ve şehre elektrik tevzi maksadıyla merkezi Urfa olmak üzere 50 sene müddet ve 200.000 Türk lirası sermaye ile Cumhurbaşkanlığınca onaylandı.¹⁸⁹⁴ Şirketin gelişiminde 9. Dönem DP Urfa milletvekili olan yüksek elektrik mühendisi Necdet Açıanal aktif rol oynadı.¹⁸⁹⁵ Şirketin uzun dönem sağlıklı bir hizmet vermemesinden dolayı bir dönem kapatılması öngörülmüşse de şehrin önemli bir ihtiyacının karşılandığı için 4 Ağustos 1942'de kapatılmaması kararı alındı.¹⁸⁹⁶

1946 yılında Belediye ABD menşeli iki adet elektrik jeneratörü satın aldı. Yeni alınan elektrik jeneratörleri muhtemelen ödeme işlemlerinden dolayı İskenderun limanında bekletiliyordu. Belediye Başkanı Celal Güllüoğlu, yeterli ödeneği temin etmek için bankalarla irtibata geçti.¹⁸⁹⁷ Belediyeden bir ekip

¹⁸⁸⁸ Akgün, 7 Haziran 1957, Sayı: 2477. ”

¹⁸⁸⁹ Urfaninsesi, 10 Mart 1959, Sayı: 748.

¹⁸⁹⁰ Demokrat Urfa, 14 Mart 1958, Sayı: 865.

¹⁸⁹¹ Demokrat Türkiye, 20 Ağustos 1959, Sayı: 53.

¹⁸⁹² Urfaninsesi, 16 Ekim 1959, Sayı: 795.

¹⁸⁹³ Büyük Kilise olarak bilinen bina, restore edilerek Selahaddin Eyyübi camisi olarak ibadete açıldı. Cihat Kürkçüoğlu, *Şanlıurfa Camileri*, 1. bs. (Ankara, ŞURKAV Yayınları, 1990), 78.

¹⁸⁹⁴ BCA, 030-18-01-02/3-25-16. Tarih: 01.05.1929

¹⁸⁹⁵ TBMM, Milletvekilleri Tercüme-i Hal Mazbataları, Sicil No: 1902.

¹⁸⁹⁶ BCA, 030-12-1-2-/99-70-14. Tarih: 04.08.1942

¹⁸⁹⁷ Yenilik, 9 Şubat 1948, Sayı: 979.

İskenderun'a gönderildi. Heyet başkanı Celal Güllüoğlu, Bakır Ulusoy ve Ali Parmaksız üyeliğe seçildiler. Heyet ödeme işlemleri için İller Bankası'na müracaat etti.¹⁸⁹⁸ Görüşmeler neticesinde İçişleri Vekâleti Belediyeye 200.000 lira ödenek sağladı. Jeneratörlerin nakliyesi için 28.000 lira bütçeyle Ziraat Bankası yetkilendirildi.¹⁸⁹⁹ Jeneratörlerin satın alındığı firma yetkilisi Albuher adlı uzman, motorun montaj ve ödeme işleri için Urfa'ya geldi.¹⁹⁰⁰ Yeni alınan elektrik jeneratörünün montajına başlandı.¹⁹⁰¹ Yeni jeneratörlerin eski kilise binasında sağlıklı çalışamayacağı için yeni bir bina yapılması düşünüldü ama jeneratörler yine eski binaya montaj edildi.¹⁹⁰²

Büyük emeklerle Urfa'ya getirilen jeneratörler istenilen verimi sağlayamadı. Jeneratörlerin maliyeti yaklaşık 2.000.000 lira idi. Bunlardan birisi Adana'daki motorun aynısıydı. Elektrik jeneratörleri bir mühendisin değil bir ustabaşının idaresindeydi. Bu iki jeneratör, uzman olmayan kişiler tarafından yönetilmesi, 3 yıl gibi kısa bir sürede eskimesine sebep oldu. Urfa merkezde yaklaşık 3.000 abone olmasına rağmen düzgün elektrik sağlanamıyor ve elektrik kurumu sürekli zarar ediyordu.¹⁹⁰³ Belediye Meclisi 21 Aralık 1954'te toplanarak elektrik kilovatına 5 kuruş zam yaptı ve elektrik kilovat ücreti 35 kuruşa yükseldi. Belediyenin her yılsonu 60.000 liralık zararının önüne geçilmesi hedeflendi. Bu zamlarla gelen parayla daha ileri teknoloji bir elektrik makinesi alınması planlandı.¹⁹⁰⁴ Urfa belediyesi elektrik idaresi 1954 Temmuz'unda ayrı bir bütçeye ayrıldı. İşletme bu şekilde ayrıldığında 70.000 lira borçlu iken, bu borç ödendi ve 49.273 lira fazlasıyla 1954 yılını tamamladı. Daha önceleri belediye elektrik idaresi her yıl 100.000 lira bütçe ayırıyordu. İki jeneratörün segmanları değiştirildi. En yoğun tüketimin olduğu 16.00-18.30 saatleri arası iki jeneratör eş zamanlı çalıştırılarak, voltaj düşüklüğü, radyoların çalışmaması ve ampullerden ses gelmesi engellenmiş oldu. Gereksiz tüketimin önüne geçerek yıllık 3.000 liralık tasarruf elde edildi. Bütün kullanıcılar abone edilerek

¹⁸⁹⁸ Yenilik, 20 Şubat 1948, Sayı: 982.

¹⁸⁹⁹ Akgün, 15 Haziran 1948, Sayı: 1577. : Yenilik, 10 Haziran 1948, Sayı: 1012.

¹⁹⁰⁰ Yenilik, 20 Aralık 1947, Sayı: 964.

¹⁹⁰¹ Bu esnada Belediye Başkanı Celal Güllüoğlu, jeneratörlerin ödeneğiyle alakalı sıkıntının giderildiğini ve teknik işlerden dolayı montajının geciktiğini açıkladı. Yenilik, 23 Şubat 1949, Sayı: 1064.

¹⁹⁰² Urfapostası, 13 Mayıs 1949, Sayı: 44.

¹⁹⁰³ Urfanınsesi, 2 Eylül 1953, Sayı: 224.

¹⁹⁰⁴ Demokrat Urfa, 24 Aralık 1954, Sayı: 536.

kaçak elektrik kullanımını engellendi. Bozuk sayaçlar yenilendi. Jeneratörlerin elektrik üretebilmesi için gerekli olan mazot, yağ gibi ürünlerin tüketimi kontrol altına alındı. Tahsilat fiş ile toplanmaya başlandı. Hem abone hem de idare için ödeme işi sağlaştırıldı. Yaklaşık 1000 hanenin olduğu Eyyübiye'ye tesisat döşenmeye başlandı.¹⁹⁰⁵

Elektrik tesisatı da yeterli gelmiyordu. Tesisatı yenileme işi bir firmaya ihale edildi, firma bu işi çok ağırdan alınca elektrik dağıtımında sorunlar daha da arttı. Pek çok yere elektrik direği dikmek için çukur kazıldı. Ancak bu çukurlar boş kaldığı için içinde oluşan pis su birikintileri sıhhi sorunları da ortaya çıkardı.¹⁹⁰⁶

Urfa'da elektrik üretimini engelleyen unsurlardan birisi de gerekli yakıtın zamanında temin edilememesiydi. Belediye yakıtı genellikle altı ay ya da bir yıllığına açık artırma yöntemiyle temin ediyordu.¹⁹⁰⁷ Buna rağmen yakıtın zamanında gelmemesinden dolayı elektrik kesintileri yaşanmaktaydı. Bundan dolayı esnafların şikâyetleri oldu. Özellikle kasaplar ve elektrikli aletlerle üretim yapan esnaf mağdur oldu.¹⁹⁰⁸ Artan şikâyetler üzerine Türk Petrol Şirketi, Urfa'ya 2 vagon mazot gönderdi. Bu mazottan 38 fişisi elektrik idaresine, 5 tonu Siverek'e geriye kalan kısmı halka arz edildi.¹⁹⁰⁹

Uzun dönem hizmet veren bu iki jeneratör artık şehrin ihtiyaçlarını karşılamıyordu. Elektrik, yaz ve kış döneminde günün uzunluğuna göre saat 16.00'ya kadar 17.00-24.00 arasında şehre elektrik sağlanıyordu. İhtiyacın karşılanması için Belediye Başkanı Cemil Hacıkamiloğlu döneminde yeni girişimler başladı. Seyhan Barajının yapımının tamamlanmasıyla Adana'nın elektrik ihtiyacını karşılanmış ve böylece hali hazırda Adana Belediyesinin kullandığı jeneratörler boşa çıkmış oldu. Bu gelişme üzerine Urfa belediyesi boşa çıkan jeneratörleri satın almak için girişimlerini hızlandırdı. Toplam 1600 beygirlik iki adet elektrik jeneratörü¹⁹¹⁰ 497.360 liraya satın alarak Urfa'ya getirildi. Motorun nakil ve montajı dâhil toplam

¹⁹⁰⁵ Demokrat Urfa, 8 Mart 1955, Sayı: 557.

¹⁹⁰⁶ Urfaninsesi, 26 Mayıs 1954, Sayı: 316.

¹⁹⁰⁷ Yeni Urfa, 17 Aralık 1955, Sayı: 276.

¹⁹⁰⁸ Demokrat Urfa, 18 Mart 1955, Sayı: 560.

¹⁹⁰⁹ Yeni Urfa, 25 Aralık 1956, Sayı: 339.

¹⁹¹⁰ Urfa belediyesinin alım işinde biraz ağır davranmasından dolayı Adana Belediyesi jeneratörleri bir ara Sivas Belediyesine sattı. Ancak Urfa Belediye Başkanı ve Valinin girişimleriyle daha yüksek bir fiyattan alım tamamlandı. Yeni Urfa, 7 Ağustos 1958, Sayı: 434.

masrafı 600.568 lira oldu.¹⁹¹¹ Ancak bir ara Adana belediyesinin satıştan vazgeçmesi üzerine Vali Kadri Erdoğan ve Belediye Başkanı Cemil Hacıkamiloğlu bizzat Adana'ya giderek alımı tamamladı.¹⁹¹² Çok geçmeden jeneratörler arızalandı. Bu tamir işleri için Cemil Hacıkamiloğlu, belediye avukatı Necati Akgöl ve elektrik makinisti İsmail Avatan ile birlikte, yeni alınan elektrik motorunun arızasından dolayı Ankara'ya gittiler. İçişleri Vekili Namık Gedik ile temas kuran heyet¹⁹¹³ yeni elektrik jeneratörü için valilik ve belediye olarak 650.000 lira ödenek aldılar.¹⁹¹⁴

Adana'dan gelen elektrik motorunun Urfa merkezde faaliyete başlamasıyla, eski motorlar Suruç'a gönderildi. Böylelikle elektrik hizmeti Suruç'a da sağlandı. Suruç Belediye Başkanı Müslüm Yüksel ilk etapta halkın saat alımında kolaylık yaparak halka ağır yük yüklenmesini önledi.¹⁹¹⁵

Urfa Belediyesi elektrik jeneratörlerinin arızalanması durumunda tamircileri genellikle Gaziantep'ten getiriyordu. Jeneratörlerin arızalanması durumunda mevcut iki jeneratör genellikle eş zamanlı çalıştırılmıyordu. Sürekli dışarıdan tamirci getirilmesi hem zaman hem de maliyet bakımından ciddi bir yük getiriyordu. Yine bir arıza döneminde daha önce belediyede çalışan elektrik mühendisi Tekin Kayran'ın müdahalesiyle arıza giderildi.¹⁹¹⁶ Bu işlerde büyük yararlılık gösteren Kayran, tekrar belediyede işe alındı.¹⁹¹⁷

Tekin Kayran, elektrik idaresinde başarılı işler gerçekleştirse de yeni alınan jeneratörler ilk etapta hayal kırıklığına sebep oldu. Daha Adana'dayken bir heyet jeneratörleri incelemişse de daha Urfa'da ilk çalışmalarını esnasında ciddi arızalar vermeye başladı. Jeneratörlerin kırılan kranklarının tamiri için Belediye, İller Bankası'ndan 290.000 lira kredi almak zorunda kaldı.¹⁹¹⁸

Urfa'da elektrik uzun dönem sıvı yakıtla çalışan jeneratörler vasıtasıyla sağlandı. Hem kapasitesi hem tesisatı hem de bulunduğu bina bakımında yetersiz olan bu hizmet 1960'lı yılların ortasına kadar böyle devam etti. Elektrik

¹⁹¹¹ Akgün, 8 Ocak 1958, Sayı: 2522.

¹⁹¹² Akgün, 13 Ocak 1958, Sayı: 2523.

¹⁹¹³ Demokrat Urfa, 4 Temmuz 1958, Sayı: 895.

¹⁹¹⁴ Urfaninsesi, 8 Temmuz 1958, Sayı: 691.

¹⁹¹⁵ Urfaninsesi, 6 Ocak 1959, Sayı: 736.

¹⁹¹⁶ Yeni Urfa, 29 Temmuz 1958, Sayı: 433.

¹⁹¹⁷ Urfaninsesi, 19 Eylül 1958, Sayı: 709.

¹⁹¹⁸ Demokrat Türkiye, 10 Aralık 1959, Sayı: 84.

jeneratörlerinin kapasitesi sürekli artan nüfusa yeterli olmadı. Tesisat ise sürekli tamamlanamadığı için bazı mahallelere elektrik verilemiyordu. Elektrik üretim binası ise yeterli değildi. Jeneratörler bir yandan çalışırken ısındığı için soğutulması işlemi yapılıyordu. Bu soğutma işlemi esnasına ortaya çıkan sıcak su, bölge sakinleri tarafından çamaşır yıkama gibi günlük ev ihtiyaçlarını karşılama amacıyla kullanılıyordu. Elektriğin düzensiz olmasından dolayı mağdur olan kasaplar, gün bitimini doğru bozulmaya başlayan etleri bazen esnafları dolaşarak satmaya çalışıyordu. Urfa'daki elektrik üretimi 1960'lı yıllara kadar bu şekilde devam etti. Mustafa Kılıç'ın 1963-1973 yılları arası belediye başkanlığı döneminde Keban barajının elektriği Urfa'ya getirilerek büyük bir sorun çözülmüş oldu.¹⁹¹⁹

3.6.9. Belediyenin Kanalizasyon ve Cadde Düzenleme Hizmetleri

Urfa belediyesi, şehrin pek çok ihtiyacını karşılamak için 1950-1960 arası yoğun faaliyet gösterdi. Bu faaliyetinin içerisinde kanalizasyonların tamamlanması ve sürekli çeşitli sebeplerden bozulan caddelerin ıslahı önemli bir yer tuttu. Kanalizasyon işleri genellikle belediye görevlileri tarafından temizleniyor, yeni kanalizasyonların yapımı ihale edilerek tamamlanmaya çalışılıyordu. Caddeler ise genellikle parke taşlarla döşeniyordu.

Kanalizasyonların belediye görevlileri tarafından temizlenmesi özellikle bazı sokakların dar ve nüfusun yoğun olmasından dolayı güçlüklerle ilerliyordu. Belediye, kanalizasyonların tamiri ve yeni kanalizasyonların yapımı için yoğun mesai sarf etti. Kanalizasyonların yapımına birkaç örnek vermek gerekirse; Kamberiyeye mahallesinde kanalizasyon altyapısı olmadığı için mahalle halkı pis suları sokağa akıtmak zorunda kalıyordu. Parke taşı olmadığı için yağmur suyu evleri basıyor, sokakta yürümek bile çok zorlaşıyordu. Bu nedenlerden dolayı ortaya çıkan olumsuz sağlık koşulları çocukların hastalanmasına sebep oluyordu. Belediye bu mahallelerde kanalizasyon hattı döşeme işi için ihaleler yaptı.¹⁹²⁰

Kanalizasyon altyapısının yetersiz olmasından başka, caddelerin belediye tarafından bir dönem esnafların kullanımı için kiraya verilmesi de ayrı bir sorun oluşturdu. Zaten dar ve düzensiz olan caddeler sık sık tamire ihtiyaç duyuyordu.

¹⁹¹⁹ Mehmet İlk'ten 23.03.2019'da gelen mektup.

¹⁹²⁰ Demokrat Türkiye, 29 Ekim 1959, Sayı: 74.

Hayvanla nakliyecilik yapılmasından dolayı da kaldırımlar zarar görüyordu. Özellikle seçim öncesi süreçlerde bozuk olan bu caddelerin tamiri hızlandırıldı.¹⁹²¹ Caddelerin ve kaldırımların parke taşlarla döşenmesi işi de genellikle ihale edilerek müteahhitler tarafından yapılıyordu. Buna birkaç örnek vermek gerekirse; Harrankapı mevkiinde Kendirci sokağında 556 metrekare, Beykapısı köprüsünün kuzey kısmında yıkılan yerin tamiri için, Kalaboynu mahallesi Şişli sokakta 272 metrekare¹⁹²² Rastgeldi sokağı ile Tırşolar sokağının parke işi için 4580 lira muhammen bedelle 8 Mayıs 1952'de ihale yapıldı.¹⁹²³

3.6.10. Belediye'nin İçme Suyu Hizmetleri

1950'li yıllarda Urfa'da içme suyu genellikle evlerdeki kuyular ve cami gibi yerlerdeki çeşmeler vasıtasıyla sağlanıyordu. Hemen her evin avlusunda genellikle çok derin olmayan kuyular vardı. Bu kuyular zaman zaman buzdolabı vazifesi de görüyordu. Bozulacak bazı gıda maddeleri sıcak günlerde, kuyuların içine bırakılıyordu. Evlerdeki bütün kuyular randımanlı olmadığı dönemlerde ise genellikle komşular birbirinden su temin ediyorlardı.¹⁹²⁴ Evlerde kuyu açtırmann aynı zamanda ciddi bir maddî külfeti vardı. Maddî durumu iyi olmayanlar, kuyu açtıramıyorlardı. Böyle durumlarda ise hayırseverlerin yardım eli uzanıyordu. Buna örnek olarak; Eyyübiye mahallesinde hayırsever Hacı Mehmet Abamor yaklaşık 2.000 lira harcayarak bir kuyu açtırdı.¹⁹²⁵

Evlerdeki kuyulardan başka şehrin muhtelif yerlerine belediye içme suyu hizmeti veriyordu. Bu konuda belediye eleştirilse de şehrin içme suyu ihtiyacını karşılamak adına yeni kaynaklar temin etmeye çalışıyordu. Şehrin büyümesi ve nüfusun sürekli artmasıyla sıcak iklim birleşince, belediyenin işi daha da zorlaşıyordu. Su sıkıntısının yaşandığı bir dönemde; su işlerinde mütehassıs olan Nuri Toksöz'le bu işle alakalı bir tecrübesini belediye ile paylaştı. 1921 yılında Urfa'yı terk eden Süryanilerden satın aldığı bir kitapta Urfa için çizilmiş bir su haritası olduğunu fark eden Toksöz, Urfa'ya gelen uzmanlarla bu bilgiyi paylaştı.¹⁹²⁶

¹⁹²¹ Akgün, 18 Ağustos 1950, Sayı: 1666.

¹⁹²² Urfa, 7 Mart 1952, Sayı:4.

¹⁹²³ Yeni Urfa, 29 Nisan 1952, Sayı:15.

¹⁹²⁴ Kürkçüoğlu, *Çapıt Top 1950'li Yıllarda Urfa'da Hayat*, 56-58.

¹⁹²⁵ Yeni Urfa, 27 Aralık 1955, Sayı: 278.

¹⁹²⁶ Akgün, 6 Ekim 1951, Sayı: 1774.

Bu gelişmeden başka belediye yeni su kaynaklarını arama çalışmaları artırma konusunda uzmanlardan destek almaya devam etti. Çalışmalar neticesinde yeraltı su uzmanı Nuri Kemancı, Halilürrahman (Balıklıgöl) civarında Urfa'nın su sorununu büyük ölçüde çözecek bir su kaynağı tespit etti ve belediye ile temasa geçti.¹⁹²⁷ Arama çalışmaları devam ederken, bu zamanda kadar Urfa'nın içme suyu şebekesi 1938 yılında yapıldığında merkez nüfusu 50.000'e kadar ihtiyaca cevap verecek şekilde tasarlanmıştı. Ancak 1954 yılında şehir merkezinin nüfusu 50.000'e ulaşmadığı halde su ve şebeke altyapısı ihtiyacı karşılamıyordu. Mevcut şebekenin faydalandığı Kehriz ve Cavsak su kaynakları ise artık yetersiz kalıyordu.¹⁹²⁸

Belediyenin içme suyu konusunda diğer bir sorunu da şebeke yetersizliği idi. Çünkü şehrin büyümesine oranla şebeke ağını genişletme işi ağır ilerliyordu. Belediye, içme suyu şebekeleri için de yine ihale yöntemini kullandı. Bu masrafları karşılamak için, genellikle İller Bankası'ndan kredi alındı. Bu doğrultuda, İller Bankası, 810.776 lira muhammen bedelle Urfa'da içme suyu tesisatı işi için 29 Mart 1954'te ihale yaptı.¹⁹²⁹ İller Bankası bu ödenek yeterli gelmeyince, 883.876 liraya çıkardı.¹⁹³⁰ Kehriz su yolunun tamiri için 2.267 lira muhammen bedelle ihale yapıldı.¹⁹³¹ Eyyübiye Mahallesi'ne de içme suyu ulaştırmak amacıyla, belediye çalışmalarında başladı.¹⁹³² 446 liraya ihale edilen bu iş için istekli çıkmayınca 21 Mayıs 1953'te yeniden ihaleye gidildi.¹⁹³³ Yusufpaşa camisinin kuzeyinde yapılan Vatan çarşısındaki işyerlerine su şebekesi çekilmesi için çalışmalar başladı.¹⁹³⁴

Bu çalışmalara rağmen halkın yoğun talepleri sonucu belediye su ve elektrik işleri müdürü Tekin Kayran açıklama yapmak zorunda kaldı. Kayran'ın açıklaması; *“Kehriz suyu, başkuyudan demir boruya kadar bir kanal ile geliyordu. Bu kanal 10 ile 20 metre yerin altında olup üzeri kapak taşlarıyla örtülüydü.¹⁹³⁵ Bu kapak taşlarından bazıları zamanla çöktü, ancak maddî imkânsızlıktan dolayı tamir edilemedi. Elektrik işlerinde yapılan düzenlemelerle, kurum zarardan artık kâra*

¹⁹²⁷ Akgün, 18 Ekim 1952, Sayı: 2036. ”

¹⁹²⁸ Yeni Urfa, 12 Mayıs 1954, Sayı: 146.

¹⁹²⁹ Yeni Urfa, 3 Mart 1954, Sayı: 122.

¹⁹³⁰ Demokrat Urfa, 10 Kasım 1954, Sayı: 524.

¹⁹³¹ Akgün, 18 Haziran 1954, Sayı: 2235.

¹⁹³² Akgün, 18 Nisan 1953, Sayı: 2094.

¹⁹³³ Urfaninsesi, 11 Mayıs 1953, Sayı: 190.

¹⁹³⁴ Demokrat Urfa, 19 Mayıs 1959, Sayı: 985.

¹⁹³⁵ Urfaninsesi, 29 Temmuz 1955, Sayı: 442.

geçti. Bu kâr ile kanalların temizleme işi ihaleye çıkarıldı. Yaklaşık 180 metrelik kısım temizlendi. İklimin kurak geçmesinden dolayı su miktarı yarı yarıya düştü. Kanalların son 20 metrelik kısmı da temizleniyordu. Su tüketimini dengede tutmak için sayaçlarda güncelleme yapıldı. Son bir yıldan beri su artık sayaca göre dağıtılmakta ve ücret alınmaktaydı. Döviz ve transfer işlerinden dolayı ihale edilmesine rağmen başlanılamayan Aynzeliha suyunun, Urfa Kalesinden şehre dağıtılması işi devam ediyordu. Son zamanlarda şebekelerden gelen bulanık sudan dolayı belediye, vatandaşlardan özür dileyerek kısa zamanda bu işi düzeltecektir.” şeklindeydi.¹⁹³⁶

Tevfik Saraç, belediye başkanlığı döneminde içme suyu sorunu çözmek için Aynzeliha gölünün su kaynaklarından örnekler alarak, incelemek üzere Ankara'ya götürdü. Bu su örneklerinden birisi yapılan sağlık testini geçti ve belediye bu suyun çıktığı yere iki havuz yaptırdı. Aslında bu su, Birinci Dünya Savaşı esnasında askerî birlikler tarafından da kullanılmıştı.¹⁹³⁷ Bu havuzlardan birincisinde su temizlenecek, ikincisinde su dağıtımı yapılacaktı.¹⁹³⁸ Belediye, su pompası ile bu işi çözmeyi planladı. Bu girişimler sonucu Aynzeliha'dan alınan su, Eyyübiye, Kalaboynu, Tepe, Kazancı, Dabakhane, Karaburç, Çakeriye, Kendirci, Müderris ve Hacıhamza mahallelerine taşındı. Su şebekesi tamamlanmadan önce taşıma yöntemiyle su temini günlük yaşamı zorlaştırıyordu.¹⁹³⁹ Halk, belediyenin bu hizmetinden duydukları memnuniyeti sık sık belirtti.¹⁹⁴⁰ Aynzeliha gölünde bulunan içme suyu, Milletvekilleri, Sağlık Müdürü ve Belediye doktorunun da katılımıyla bir açılış yapılarak, dağıtılmaya başlandı.¹⁹⁴¹ Bu esnada Aynzeliha'daki üstü açık olan su deposunun üstü kapatılmaya başlandı.¹⁹⁴²

Aynzeliha parkı bahçesinde kazılan kuyudan ve incelenerek içilebilir olduğu sanılan su, şehir şebekelerine verilerek kullanılmaya başlandığı esnada tifo vakalarının artması üzerine Vali Celal İzgi inceleme başlattı. Klorlanarak dağıtılan

¹⁹³⁶ Demokrat Urfa, 4 Ağustos 1955, Sayı: 597.

¹⁹³⁷ Yeni Urfa, 12 Temmuz 1956, Sayı: 314.

¹⁹³⁸ Akgün, 9 Temmuz 1956, Sayı: 2413.

¹⁹³⁹ Yeni Urfa, 26 Ağustos 1956, Sayı: 315.

¹⁹⁴⁰ Akgün, 13 Eylül 1956, Sayı: 2423.”

¹⁹⁴¹ Akgün, 20 Eylül 1957, Sayı: 2500.

¹⁹⁴² Akgün, 8 Temmuz 1958, Sayı: 2562.”

suya rağmen tifo vakaları üzerine belediye doktoru Hasan Basri Yücesoy, tedbirleri artırdı.¹⁹⁴³

İçme suyunda yaşanan sıkıntılar uzun dönem devam etti. Çünkü yeterli bir su kaynağı yoktu. Şehrin gelişimi de mevcut şebekenin aksi yönünde olduğu için bu iş biraz daha zorlaşıyordu. Urfa, 1967'ye kadar içme suyu sıkıntısını yaşadı. 1967 İl Yıllığına göre, merkez ve ilçelerde sıhhi açıdan sorunu olmayan bir içme suyu tesisatı ve kaynağı henüz sağlanamamıştı.¹⁹⁴⁴

3.6.11. Belediye'nin Kimsesizlere Hizmeti

1950'li yıllarda merkezde yaşayan kimsesizler ve dilencilerin sayısı sürekli artmaktaydı. Dilencilerin çoğu Urfalı olmayıp günü birlik yakın yerlerden gelen kimselerden oluşuyordu.¹⁹⁴⁵ Üstelik dilencilerin hepsi yaşlılardan oluşmuyordu. Bunlarına arasında genç erkek ve bayanların da olmasından dolayı birtakım asayiş sorunları da ortaya çıkıyordu. Merkezde yaşayan halk, dilenci sayılarındaki artış üzerine belediyeden bu soruna bir çözüm bulması yönünde talepleri oldu.¹⁹⁴⁶ Bu talepler üzerine belediye, kimsesizler için sıcak yemek ve bir barınak sağlamak üzere bir kurum kurulması kararı aldı.¹⁹⁴⁷ Bu karar doğrultusunda belediye, Kulu Hayat hanımı 600 lira ile kiraladı, temizledi ve evsizlere bir barınak yaptı.¹⁹⁴⁸

3.7. ASAYİŞ

1950-1960 yılları arası Urfa'da asayişini temininde pek çok kolluk kuvveti mensubu görev yaptı. Urfa bu yıllarda genellikle olaylıların çok yaşanmadığı bir il olmakla beraber, birtakım asayiş sorunları da baş gösterdi. Şehir merkezinin küçük oluşu ve hemen herkesin birbirini tanınması belirgin olayları önledi. Bu yıllar arasında Urfa'da öne çıkan asayiş olaylarına bakıldığında; kaçakçılık, karaborsacılık, çeşitli sebeplerden dolayı adam öldürme ve yaralama, hırsızlık, fiili livata, kız kaçırma, tecavüz, trafik kazaları gibi olaylar göze çarpmaktadır. Bu süreçte en çok öne çıkan olay, bir dönem belediye başkanlığı da yapmış Tefvik Saraç'ın evinde

¹⁹⁴³ Demokrat Urfa, 16 Ekim 1956, Sayı: 721.

¹⁹⁴⁴ Urfa Valiliği, *Urfa 1967 İl Yıllığı*, 124.

¹⁹⁴⁵ Akgün, 8 Haziran 1953, Sayı: 2109.

¹⁹⁴⁶ Akgün, 18 Eylül 1951, Sayı: 1769.

¹⁹⁴⁷ Urfa, 29 Şubat 1952, Sayı:2.

¹⁹⁴⁸ Urfa, 1 Nisan 1952, Sayı:11.

öldürülmesidir. Katilin idamıyla sonuçlanan bu olay, şehrin hemen her tarafında yankı buldu. Ayrıca Said Nursi'nin Urfa'da vefatında, asayiş önlemleri alındı ve daha sonra cenazesi başka bir yere defnedildi.

Mahkûmlar istatistiğine göre Urfa'da, 1952-1956 yılları arasında 8.410'u erkek, 2019'u kadın olmak üzere toplam 8.629 kişi hüküm giyerek cezaevine girdi.¹⁹⁴⁹ 1955-1959 yılları arasında Urfa'da 8.464 adli vaka takipsizlik ve beraat gibi sebeplerden dolayı düşürüldü.¹⁹⁵⁰ 1955-1959 yılları arasında adam öldürme ve cinsel suçtan toplam 3 kişi Ankara ıslahevine gönderildi.¹⁹⁵¹ 1956-1959 yılları arası 116'sı erkek 1'i kadın toplam 117,¹⁹⁵² 1960 yılında ise 1'i kadın 27'si erkek avukat görev yaptı.¹⁹⁵³

1950'li yıllarda, Urfa'da Müslim-Gayrimüslim ilişkileri genellikle olumlu bir tablo çizmektedir. Ancak 1947 yılında meydana gelen ve bir Yahudi ailenin bir çocuğu hariç tamamının feci şekilde öldürülmesiyle sonuçlanan katliam, Urfa'nın birlikte yaşama kültürüne aykırıydı. Uzun dönem araştırılan bu olay, bir Müslim-Gayrimüslim çatışması değildi.¹⁹⁵⁴ Bu katliamdan kurtulan çocuk, Urfa'da kalmış. Müslüman olmuş ve bir Müslüman kızıyla evlenerek Urfa'da yaşamaya devam etmiştir.¹⁹⁵⁵ Bu olaydan başka basına yansıyan küçük bir Müslim-Gayrimüslim asayiş olayı tespit edildi. Beykapı Mahallesi sakinlerinden H. Ö. 21 Kasım 1959'da Avvaş A.'yı çocuk meselesi yüzünden taşla yaraladı.¹⁹⁵⁶

1950'li yıllarda Urfa'da çoğu zaman küçük olayların büyümesiyle gerçekleşen kavgalar ve ardından cinayetleri önlemek için dinî önderlerin vaaz, büyüklerin de nasihatine sıklıkla başvuruldu.¹⁹⁵⁷ Bu tedbirden başka Emniyet Müdürü Talip Albayrak'ın girişimleriyle motorlu polis ekipleri kuruldu. Bu ekip asayişin sağlanmasında büyük katkı sağladı.¹⁹⁵⁸

¹⁹⁴⁹ İGM, *Mahkûmlar İstatistiği 1943-1959*, Yayın No: 405, 1. bs. (Ankara: İGM Yayınları, 1961), 9.

¹⁹⁵⁰ İGM, *Mahkûmlar İstatistiği 1943-1959*, 106.

¹⁹⁵¹ İGM, *Mahkûmlar İstatistiği 1943-1959*, 124.

¹⁹⁵² İGM, *Mahkûmlar İstatistiği 1943-1959*, 128.

¹⁹⁵³ İGM, *İstatistik Yıllığı 1960-1962*, 178.

¹⁹⁵⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Faraç, *Son Gâvur*, 5. bs. (İstanbul: Günizi Yayıncılık, 2004).

¹⁹⁵⁵ Yayha Çitçioğlu'ndan 23.03.2019'da gelen mektup.

¹⁹⁵⁶ Demokrat Türkiye, 23 Kasım 1959, Sayı: 79.

¹⁹⁵⁷ Akgün, 15 Mayıs 1951, Sayı: 1736.

¹⁹⁵⁸ Demokrat Türkiye, 5 Kasım 1959, Sayı: 76.

3.7.1. Trafik Kazaları

Trafik düzenlemelerinin Urfa'da henüz sistemli olmadığı 1950'li yıllarda şehir içinde ve şehirlerarası yollarda muhtelif trafik kazaları meydana geldi. Bu kazalarda pek çok kişi yaralandı veya hayatını kaybetti. Hastane hizmetlerinin gelişmemiş ve ambulans araçlarının yetersizliği, trafik kazalarında ölü sayısını artırdı. Urfa'da meydana gelen trafik kazalarından basına yansıyan bilgilere göre; Topçumeydanı civarında bir subay idaresindeki cip, aşırı hız sonucu, C. A'nın oğlu M.'ye çarptı ve ağır bir şekilde yaralandı.¹⁹⁵⁹ Suruç'tan Urfa'ya giden B. S. idaresindeki kamyon, Sarı Mağara karakolunun önünde devrildi. Kamyonda bulunan 5 kişi yaralandı.¹⁹⁶⁰ 30 Haziran 1952'de Siverek'e 5 kilometre mesafede bir kamyon devrilmesi sonucu İ. Ç., S. K., N. K. S. B. ve 3 yaşında bir kız çocuğu olmak üzere 5 kişi öldü, 5'i ağır 5'i hafif olmak üzere 10 kişi de yaralandı.¹⁹⁶¹ Karaköprü yolunda bir kamyon devrildi. Kazada bir çocuğun ayağı kırıldı.¹⁹⁶² Adıyaman-Urfa karayolunun Tülmen köyü yakınlarında bir kamyonun devrilmesi sonucu 7 kişi hayatını kaybetti. Kamyonda yükün üstünde yolcu alınmasından dolayı can kaybı yaşandı.¹⁹⁶³ 28 Mart 1954'de Dübüs köyüne giden bir kamyon Telmuhammet köprüsünün yanında devrildi. Kamyonda bulunan 13 kişi suya kapılarak hayatını kaybetti.¹⁹⁶⁴ 20 Haziran 1954'te Urfa'dan Diyarbakır'a giden şoför Abdurrahman idaresindeki pikap, Siverek yakınlarında devrildi. Araçta bulunan Amerika vatandaşı biçerdöver ustası Peterson hayatını kaybederken, iki kişi de yaralandı.¹⁹⁶⁵ Annun adlı birisinin idaresindeki kamyon, Akçakale'den Urfa'ya gelirken hava meydanı civarında devrilmesi sonucu 5 kişi hayatını kaybederken, 7 kişi de ağır yaralandı.¹⁹⁶⁶ 20 Temmuz 1955'te Akabe boğazındaki benzinlikten yakıt almak için giden jandarmaya ait cip, yolun kumlu olmasından dolayı uçuruma yuvarlandı. Araç içindeki şoför er İlhan Salman şehit oldu.¹⁹⁶⁷ 9 Ekim 1954'te Kız Sanat Enstitüsü Müdüresi ve Nafia Müdürlüğü yetkilileri Akçakale'ye giderken aracın ön iki

¹⁹⁵⁹ Akgün, 29 Mayıs 1951, Sayı: 1740.

¹⁹⁶⁰ Akgün, 31 Mayıs 1952, Sayı: 1909.

¹⁹⁶¹ Urfaninsesi, 2 Temmuz 1952, Sayı: 94.; Yeni Urfa, 3 Temmuz 1952, Sayı:23.

¹⁹⁶² Yeni Urfa, 1 Haziran 1953, Sayı:52.

¹⁹⁶³ Akgün, 4 Aralık 1953, Sayı: 2169.

¹⁹⁶⁴ Demokrat Urfa, 29 Mart 1954, Sayı: 448.

¹⁹⁶⁵ Urfaninsesi, 17 Haziran 1954, Sayı: 324.

¹⁹⁶⁶ Demokrat Urfa, 15 Temmuz 1954, Sayı: 489; Urfaninsesi, 15 Temmuz 1954, Sayı: 333.

¹⁹⁶⁷ Urfaninsesi, 18 Temmuz 1955, Sayı: 440. : Yeni Urfa, 23 Temmuz 1955, Sayı: 243.

lastiğinin patlamasıyla meydana gelen trafik kazasında, Müdire Nermin Taşan ve yanındakiler yaralanarak hastaneye kaldırıldı.¹⁹⁶⁸ Kütöğlü havuzunun yanından arabayla geçen ve ehliyetsiz olmayan R. Ü.'nün çarptığı 5 çocuktan 2'si hayatını kaybederken 3'ü de ağır yaralandı.¹⁹⁶⁹ 22 Ağustos 1955'te Sırrın köyü yakınlarında bir pikabın devrilmesi sonucu harita mühendisi H. C. Hayatını kaybetti. Pikaptaki diğer 8 kişi yaralandı.¹⁹⁷⁰ Ellisekiz meydanından K. P.'nin kullandığı cip, Yenimahalleden M. Ç.'nin kullandığı taksiye çarpması sonucu maddî hasarlı kaza meydana geldi.¹⁹⁷¹ Artan trafik kazaları, bu konuda bir düzenlemeyi mecbur kıldı. Trafik kazalarını önlemek için, İl Emniyet Müdürlüğü trafik teşkilatı kurdu. Başkomiser Reşat Özsağır ve pek çok polis bu teşkilatta görev aldı.¹⁹⁷²

Tablo 21: 1950-1960 Yılları Arası Urfa'da Trafik Kazaları¹⁹⁷³

Yıl	Kaza	Yaralı	Ölü
1950	44	56	19
1951	43	77	18
1952	32	52	19
1953	42	66	20
1954	59	204	27
1955	49	79	10
1956	41	49	12
1957	69	109	24
1958	50	32	12
1959	38	81	12
1960 ¹⁹⁷⁴	22	44	7

3.7.2. Öldürme Vakaları

Urfa'da öldürme vakaları işleniş şekli ve yeri itibarıyla çeşitlilik arz etmektedir. Bazen kan davası, bazen siyasi anlaşmazlık bazen de alacak-verecek davalarından veya başka sebeplerden dolayı pek çok adam öldürme vakası meydana geldi. Bu vakalardan, 18 Eylül 1950 tarihinde 45 yaşında 7 çocuk annesi bir kadın 18

¹⁹⁶⁸ Akgün, 13 Ekim 1954, Sayı: 2271.

¹⁹⁶⁹ Demokrat Urfa, 21 Haziran 1955, Sayı: 586.

¹⁹⁷⁰ Yeni Urfa, 24 Ağustos 1955, Sayı: 251.

¹⁹⁷¹ Demokrat Urfa, 21 Ocak 1958, Sayı: 850.

¹⁹⁷² Akgün, 5 Aralık 1958, Sayı: 2605.

¹⁹⁷³ İGM, *İstatistik Yıllığı 1959*, 535.

¹⁹⁷⁴ İGM, *İstatistik Yıllığı 1960-1962*, 491.

yaşında olan bir akrabası tarafından Harrankapısı'nda boğazı kesilerek öldürüldü.¹⁹⁷⁵ Bıçakçılı mahallesinden M. Ş.'in bağında 20 Ekim 1951'de bir cinayet gerçekleşti. 16-17 yaşlarında bir çocuğu ilk önce öldürüp, sonra boğazı kesip çamaşırlarıyla birlikte cenazesini yaktılar.¹⁹⁷⁶ Emniyet ve Jandarma kuvvetlerinin araştırmaları sonucu, maktulün K. M. oğlu M. M., katillerin Kunduracı H. ve bekçi H. oğlu M. Y. olduğu ortaya çıkarıldı. Ayrıca cinayet esnasında maktulün kardeşi A.'ya zehirlendi.¹⁹⁷⁷ Suruç'un Deniz köyünden 55 yaşlarında M. oğlu Ş. kafasına orak vurularak öldürüldü.¹⁹⁷⁸ 17 Mart 1959'da Bozova'nın köylerinden R. oğlu H. Y. aralarında kan davası olan köylüsü öğretmen Ö. A.'yı Kız Enstitüsü önünde silahla 7 el ateş ederek öldürdü.¹⁹⁷⁹ Katil, Bekçi Mustafa Gül'ün gayretleriyle yakalandı.¹⁹⁸⁰ Katil emniyetteki ifadesinde, “...babasının ve amcasının ölümünden Ö. A.'nın babasının sorumlu olduğu için öldürdüğünü” söyledi. Ö. A.'nın babası kan davasını engellemek için kızını H. Y.'ye vermeyi taahhüt etmesine rağmen kızını başka birisine verdiği iddia edildi.¹⁹⁸¹ F. T.'nin evinde 5 Temmuz 1959'da okunan mevlitte S. Y. mevlidin okunmasından sonra etrafındakilere şeyh olduğunu inandırmak için, davetlilerden A. E.'nin kalbinden karnına doğru üç defa şiş soktu. Devlet Hastanesine kaldırılan A. E. hayatını kaybetti.¹⁹⁸² Toprak Mahsulleri Ofisi yakınında boğularak öldürüldüğü anlaşılan bir ceset bulundu.¹⁹⁸³ Birecik'in bir köyünden M. oğlu C. K., 15 yaşındaki oğlu O. K. tarafından silahla öldürüldü.¹⁹⁸⁴ Koçviran köyünde, bir kadın önce öldürülerek sonra cesedi yakılmış halde bulundu.¹⁹⁸⁵ Suruç'un K. köyünde DP ve CHP taraftarları arasında çıkan kavgada, CHP'lilerden yaralanan üç kişiden ikisi hayatını kaybetti. Olaya karışan altı kişi tutuklandı.¹⁹⁸⁶ 22 Ağustos 1960'ta H. K. ve arkadaşları F. ve İ., A. K.'yi evinden çağırarak öldürdü.¹⁹⁸⁷ Kanoğlu köyünden H. B. kızı 16 yaşındaki H. Ç. birlikte yaşadığı bir erkekten hamile

¹⁹⁷⁵ Akgün, 20 Eylül 1950, Sayı: 1675.

¹⁹⁷⁶ Akgün, 22 Ekim 1951, Sayı: 1779. ; Urfaninsesi, 22 Ekim 1951, Sayı: 9

¹⁹⁷⁷ Urfaninsesi, 2 Kasım 1951, Sayı: 13.

¹⁹⁷⁸ Akgün, 8 Temmuz 1952, Sayı: 1943.

¹⁹⁷⁹ Demokrat Urfa, 17 Mart 1959, Sayı: 968.

¹⁹⁸⁰ Akgün, 17 Mart 1959, Sayı: 2632.

¹⁹⁸¹ Akgün, 20 Şubat 1959, Sayı: 2633.

¹⁹⁸² Akgün, 10 Temmuz 1959, Sayı: 2660.

¹⁹⁸³ Demokrat Türkiye, 3 Eylül 1959, Sayı: 56.

¹⁹⁸⁴ Demokrat Urfa, 18 Ağustos 1959, Sayı: 1019.

¹⁹⁸⁵ Demokrat Urfa, 18 Ağustos 1959, Sayı: 1019.

¹⁹⁸⁶ Demokrat Urfa, 5 Nisan 1960, Sayı: 1074.

¹⁹⁸⁷ Demokrat Türkiye, 25 Ağustos 1960, Sayı: 145.

kaldı. Bunu öğrenen kardeşi H. Ç. her ikisini de silahla öldürdü, cinayetin ardından yakalandı.¹⁹⁸⁸

Bıçakla yaralama veya öldürme suçlarını önlemek ve olaydan sonra failleri tespitini kolaylaştırmak için tüm Türkiye’de uygulanan bıçakların polis tarafından kayıt altına alınması, Urfa’da da gerçekleşti. Buna göre bütün kasap, kebabçı, meyveci, bakkal vb. esnafın bıçaklarını Emniyet Müdürlüğünde tescil ettirdiler.¹⁹⁸⁹

3.7.3. Tefik Saraç’ın Öldürülmesi

1950-1960 yılları arası Urfa’da en çok gündem konusu olan vaka, şehirde hemen herkes tarafından tanınan Tefik Saraç’ın öldürülmesiydi. Tefik Saraç, 24 Haziran 1958’de evinde 23.30 sularında, silahla 8 el ateş edilerek öldürüldü. İlk incelemede katilin kim olduğu anlaşılamadı.¹⁹⁹⁰ Daha sonra yapılan incelemelerle tespit edilen katil, A. R.’nin oğlu M. P.¹⁹⁹¹ polis ve jandarma kuvvetlerinin ortak çalışması sonucu 24 Haziran 1958 Salı günü Devteşti’ndeki mağarada ona yardım eden 6 kişi ile birlikte yakalandı.¹⁹⁹² Katil bu suçundan başka, 1952 yılından beri firari olup 9 kişinin ölümünden dolayı aranıyordu.¹⁹⁹³ Saklandıkları mağaraya İl Jandarma Komutanı Nedim Alposkay’ın da katıldığı 30 kişilik birlikle yapılan operasyonla katil yakalandı. Katil M. P. İfadesinde; “*son cinayetini arkadaşlarıyla beraber para için işlediklerini*” söyledi.¹⁹⁹⁴ 9 Temmuz 1958’te katil M. P. mahkemesi yapıldı. Katil ve yanındaki 6 kişi suçlarını itiraf ettiler.¹⁹⁹⁵ 14 Temmuz 1958’de devam eden duruşmada, 21 şahidin ifadesi dinlendi. Suçlular ilk önce planlarına göre A. A.’yı takip ettiler, onun yerini tespit edemeyince 100.000 lira almak için Tefik Saraç’ı bulmaya karar verdiler. Suçlulardan Ş. A., Tefik Saraç’ın iyi birisi olduğu istenilen paranın 50.000 liraya düşürülmesini yazan mektubu Saraç’a vermek istedi, M. P., kabul etmeyip parayı zorla almaya kalkıştı. Cinayet akşamı Ş. A., sazlı bir mekanda Saraç’ı gözetleyerek eve gideceğini M. P. ve diğer arkadaşlarına haber verdi. Faytonla eve giden Saraç’ı takip ettiler, evinin önünde

¹⁹⁸⁸ Akgün, 23 Ekim 1952, Sayı: 2038.

¹⁹⁸⁹ Akgün, 1 Ekim 1953, Sayı: 2150.

¹⁹⁹⁰ Demokrat Urfa, 27 Haziran 1958, Sayı: 894. : Yeni Urfa, 27 Haziran 1958, Sayı: 429.

¹⁹⁹¹ Urfaninsesi, 2 Temmuz 1958, Sayı: 690.

¹⁹⁹² Demokrat Urfa, 4 Temmuz 1958, Sayı: 895. : Yeni Urfa, 4 Temmuz 1958, Sayı: 430.

¹⁹⁹³ Akgün, 4 Temmuz 1958, Sayı: 2561.

¹⁹⁹⁴ Demokrat Urfa, 4 Temmuz 1958, Sayı: 895.

¹⁹⁹⁵ Demokrat Urfa, 11 Temmuz 1958, Sayı: 897.

mektup vererek para istediler. Kâğıtta “*Tevfik Bey 50.000 lira borcunuzu hemen ödeyiniz*” yazıyordu. Mektubu okuyan Saraç, işin ciddiyetini anladı ve silahla eve sokuldu. Eve giren Saraç, amcasına seslenerek “*M. P. geldi*” deyince M. P. silahla Tevfik Saraç’ı öldürdü. Suçları sabit görülen sanıklar için mahkeme, Türk Ceza Kanununun 450. maddesi gereğince 6 kişinin de idamını istedi. M. P.’nin avukat talebi üzerine mahkeme ertelendi.¹⁹⁹⁶ Mahkemenin devamında, M. P. idam, suç ortakları, Ş. A., B., İ. F. ve N. D.’ye 10 yıl 6’şar ay hapis cezasına çarptırıldı. Diğer sanık H. S.’nin de beraatına karar verdi. M. P. : “*cinayeti kendisinin işlediğini, N. D. hariç diğerlerinin kendisiyle beraber olduklarını*” söyledi.¹⁹⁹⁷ Sanıklardan N. D., cezaevinde kötü muamele gördüğüne dair ortaya çıkan haberlere karşın “*kötü muamele görmediğini Cumhuriyet Savcısı Pertev Savaşçioğlu ve Cezaevi Müdürü Fahrettin Leylak’tan eşit muamele gördüğünü ve diğer mahkumlara da kötü muamele edilmediğini*” belirtti.¹⁹⁹⁸ Katil M. P.’nin idam cezası 23 Aralık 1960’da Adana’da infaz edildi.¹⁹⁹⁹

3.7.4. Said Nursi’nin Vefatı

Said Nursi (1878-1960) meşrutiyet, tek parti ve çok partili siyasal hayat devirlerini gören fikir adamlarından birisidir.²⁰⁰⁰ Uzun dönem Türkiye’nin muhtelif yerlerinde yaşayan Nursi, rahatsızlığı üzerine Diyarbakır’dan kendi isteğiyle²⁰⁰¹ 20 Mart’ta Urfa’ya getirildi ve Palas Otel’e yerleştirildi.²⁰⁰² Ancak bir kesim tarafından Urfa’da ikameti engellenmeye çalışıldı.²⁰⁰³ Böyle bir engelleme girişimi üzerine Nursi’nin avukatı Recep Azizoglu dönemin Başvekili Adnan Menderes’ten, kanunsuz olarak nitelendirdiği bu hareketin sonlanmasını istedi.²⁰⁰⁴ Misafirperverliği her daim gösteren Urfalılar adına Berber Derneği Başkanı Mehmet Güzel Başvekâlete aynı dilekleri içen bir telgraf gönderdi.²⁰⁰⁵ DP Kadioğlu Mahallesi Ocak

¹⁹⁹⁶ Demokrat Urfa, 15 Temmuz 1958, Sayı: 898.

¹⁹⁹⁷ Demokrat Urfa, 22 Temmuz 1958, Sayı: 900.

¹⁹⁹⁸ Demokrat Urfa, 1 Ağustos 1958, Sayı: 903.

¹⁹⁹⁹ Resmî Gazete, 21 Aralık 1960, Sayı: 10686; Demokrat Urfa, 27 Aralık 1960, Sayı: 1149.

²⁰⁰⁰ Adem Ölmez, *Uzun Yürüyüş Belgeler Işığında Osmanlı’nın Son Yıllarında Bediüzzaman*, 1. bs. (İstanbul: 2012, Nesil Yayıncılık, 2012), 13.

²⁰⁰¹ Haldun Çancı, *İslam Siyasal Düşüncesi Çerçevesinde Bir Siyasal İdeoloji Olarak Milliyetçilik ve Said Nursi*, (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998), 181.

²⁰⁰² Demokrat Urfa, 25 Mart 1960, Sayı: 1072.

²⁰⁰³ BCA, 030-01-00/24-139-5-4. Tarih: 23.03.1960

²⁰⁰⁴ BCA, 030-01-00/24-139-5-3. Tarih: 23.03.1960

²⁰⁰⁵ BCA, 030-01-00/24-139-5-2. Tarih: 23.03.1960

Başkanı Sabri Küçük de Said Nursi'nin rahatsızlığı sebebiyle Urfa'da ikamet etmesini hem Urfalıları hem de DP iktidarını açısından faydalı bulduğunu, 22 Mart 1960'da Adnan Menderes'e bildirdi.²⁰⁰⁶

Telgrafta da belirtildiği üzere rahatsız olan Said Nursi'nin 23 Mart 1960'ta konakladığı İpek Palas Otel'de vefat etti.²⁰⁰⁷ Said Nursi'nin cenazesi 24 Mart 1960 Perşembe günü pek çok Urfalının yanı sıra Vali Şerafettin Atak, DP ve CHP teşkilatından üyelerin, İl Emniyet Müdürü Talip Albayrak ve Jandarma Komutanı Mustafa Gönenç'in de katılımıyla, Balıklıgöl yakınındaki dergâhta kendisine ayrılan mezara defnedildi. Defin sürecinde güvenlik tedbirleri artırıldı.²⁰⁰⁸ Ancak 11 Temmuz 1960'ta Said Nursi'nin kabri açılarak cenazesi başka bir yere nakledildi. Bu konuda açıklama yapan Vali Necdet Yalçın, "*cenazenin fenni şartlar altında muhafaza altına alınarak, bu hususta yapılmış bir müracaatın kanun hükmünde icra edildiğini ve naklin bundan dolayı yapıldığını*" söyledi.²⁰⁰⁹ Başka bir kaynakta Vali Yalçın, bu değişikliği Nursi'nin Konya'da o dönem öğretmenlik yapan kardeşi Abdülmecit Nur'un isteğiyle yapıldığını belirtiyordu.²⁰¹⁰

3.7.5. Hırsızlık Vakaları

1950'li yıllarda hırsızlık vakaları da sıkça yaşandı. Bazen zorunlu bazen de keyfi sebeplerle bazı ev ve işyerlerine giren hırsızlar, para ve maddî değeri olan malları çaldılar. Bazen de resmî kurumlarda hırsızlık vakaları meydana geldi. Hırsızları yakalamak için kolluk kuvvetleri yoğun çaba sarf ettiler. Tespit edilen bazı vakalar; Sarayönü'nde berber Ömer'in bitişiğindeki kırtasiye dükkânı soyuldu.²⁰¹¹ M. A. kahveci M.'nin cebinden 25 lira çalarken suçüstü yakalandı.²⁰¹² K. R. adlı kişinin iki kardeşiyle beraber Tıfındır mahallesinden A. Y. adlı kadının evine girip, 70 lira para, elbise ve 16 kilo sadeyağı hırsızlığı suçundan yakalandılar.²⁰¹³ Hilvan'da bir köy sahibi İ. adlı kadının evini basan 7 silahlı kişi, para ve diğer değerli eşyaları çaldılar. Ayrıca kocası askerde olan kadını kaçırdılar. Haberi alan Hilvan İlçe

²⁰⁰⁶ BCA, 030-01-00/24-139-5-1. Tarih: 23.03.1960

²⁰⁰⁷ Demokrat Türkiye, 24 Mart 1960, Sayı: 107. : Urfaninsesi, 25 Mart 1960, Sayı: 829.

²⁰⁰⁸ Demokrat Türkiye, 28 Mart 1960, Sayı: 108.

²⁰⁰⁹ Demokrat Urfa, 12 Temmuz 1960, Sayı: 1101.

²⁰¹⁰ Hasan Köksal vd., *Türk Basımında Bediüzzaman ve Risale-i Nur*, 1. bs. (İstanbul: Nesil Yayıncılık, 2015), 618-619.

²⁰¹¹ Urfaninsesi, 4 Ocak 1952, Sayı: 38.

²⁰¹² Urfaninsesi, 7 Temmuz 1952, Sayı: 96.

²⁰¹³ Akgün, 12 Ağustos 1952, Sayı: 1978. "

Jandarma komutanlığında görevli Gedikli Başçavuş Ali Binatlı, DP ilçe başkanı ve vali, olayın aydınlatılması için incelemelere başladı. İnceleme sonucu silahlı 7 kişi yakalandı. Kaçırılan kadının kardeşi suçlulardan birisini adliye önünde silahla vurarak öldürdü.²⁰¹⁴ Hilvan'ın O. köyünde M. ve A. adlı tahsildarlar köylüler tarafından dövülerek gasp edildi.²⁰¹⁵ Kazancı mahallesinden A. K. ve H. M. oğlu A. Ç. Çarşı karakolu civarındaki birkaç dükkânı soydu. Polis kuvvetleri hırsızları yakaladı.²⁰¹⁶ Çarşı karakolu polisleri Sabri Ünal ve Mahmut Çelik 10 Şubat 1953'te Demirci Pazarındaki devriyede, A. Ç. ile birlikte N. S.'nin bakkal dükkânından 1 teneke zeytinyağı, 650 kuruş para ve bazı eşyaları çaldıklarını tespit etti. Aynı şahısların Karaburç Mahallesinden M. M.'nin ve R.'nin de dükkânına girdikleri, Berber M.'nin dükkânından 40 lira, Kebapçı M.'nin dükkânından 20 lira para çaldıkları yapılan sorguda ortaya çıktı.²⁰¹⁷ Sekiz farklı işyerine girip yaklaşık 4.100 lira çalan hırsız, kuyumcu O. B. ve M. A.'nın işyerlerine de girdi. Kasaları açmak için silahla ateş etmeye başlayınca, dikkat çekti. Hırsızın, Kadioğlu mahallesinden H. oğlu H. K. olduğu tespit edildi. Gümrükhanı civarında S. B.'nin 70 lirasını çalarken hırsız yakalandı. Yapılan suçlamaları kabul eden hırsız, tutuklandı.²⁰¹⁸ Sarayönü'nde kebabçılık yapan Ş. Ü.'nün dükkânına hırsız girdi. Hırsız dükkândaki radyoyu çaldı.²⁰¹⁹ Köprübaşı'nda baklavacı A. D. ve onun karşısındaki R. A.'ın dükkânına hırsız girdi.²⁰²⁰ Daha sonra yine bir hırsızlık girişiminde zanlı Ş. T. yakalandı.²⁰²¹ Sarayönü'nde H. Ö.'ya ait kereste dükkânına hırsız girdi. Duvarı delerek dükkâna giren hırsız değerli eşyaları ve parayı çaldı.²⁰²²

Kamu kurumlarında da hırsızlık vakaları meydana geldi. Suruç ve Birecik postanesine ait 115.000 lira,²⁰²³ nakliye işinin yüklenicisi Ş. K.'nin kiraladığı cip ile mutemet A. T. ve şoförle yola çıktılar. A. T., hal pazarı yakınlarında aracı bir sebeple durdurarak, araçtan para dolu çantayı alarak kaçtı. Ş. K. ve şoför yakalandı, A. T. ise

²⁰¹⁴ Urfaninsesi, 17 Aralık 1952, Sayı: 147.

²⁰¹⁵ Urfaninsesi, 31 Aralık 1951, Sayı: 36.

²⁰¹⁶ Akgün, 12 Şubat 1953, Sayı: 2074.

²⁰¹⁷ Demokrat Urfa, 12 Şubat 1953, Sayı: 298.

²⁰¹⁸ Urfaninsesi, 11 Mayıs 1953, Sayı: 190; Demokrat Urfa, 9 Mayıs 1953, Sayı: 331.

²⁰¹⁹ Yeni Urfa, 19 Ekim 1953, Sayı:88.

²⁰²⁰ Yeni Urfa, 13 Ocak 1954, Sayı:108.

²⁰²¹ Yeni Urfa, 16 Ocak 1954, Sayı:109.

²⁰²² Yeni Urfa, 28 Ağustos 1954, Sayı:171.

²⁰²³ Urfaninsesi, 1 Eylül 1954, Sayı: 346. : Yeni Urfa, 4 Eylül 1954, Sayı:172.

yakalanamadı.²⁰²⁴ Çalınan 115.000 lira kolluk kuvvetlerinin çabaları sonucu Beykapısı'nda D. Ç.'nin evinde bulundu.²⁰²⁵ Sanıklardan Ş. K., onun oğlu E. K., şoför F. ve H. Ö. yakalandı. A. T. ise firar etti.²⁰²⁶ Bu olayın aydınlanmasından dolayı Vali Nedim Evliyagil ve Emniyet Müdürü Cemil Bentürk takdirname aldı.²⁰²⁷

Urfa'da yaşanan hırsızlık olaylarından biri de dar sokaklara kendir kurularak yapılıyordu. Karanlıkta dar sokaktan birisi geçerken, iki kişi karşılıklı olarak kendiri gerdirip, soymak istedikleri kişiyi yere düşürüyor, üzerindeki değerli eşyaları çalıyorlardı.²⁰²⁸

3.7.6. Cezaevinde Meydana Gelen Vakalar

Hırsızlık, adam öldürme ve çeşitli suçlardan cezaevine giren mahkûmlar arasında bazen kavgalar çıktı. Bundan başka cezaevinde firar olayları meydana geldi. Firar olaylarında bazı mahkûmlar başarılı olurken bazıları başarısız oldular. Hırsızlıktan 9 sene hapse mahkûm olan E. oğlu A. A., dışçı Emin Moğoltay'a tedavi için götürülürken firar etti.²⁰²⁹ 22 Temmuz 1953'te Urfa cezaevinden 9 mahkûm firar etti. Firarilerden 2'si kaçarken yakalandı.²⁰³⁰ Birçok suçtan dolayı 10 sene hapse mahkûm olan Ö. H., Zonguldak cezaevine sevk edildi. Nakli esnasında yanında bulunan başka bir mahkûmu öldürdü ve firar etti.²⁰³¹ Firarî olduğu dönemde Suriye'de bulunan bir mahkûm, kaçak yollarla Urfa'ya döndü. Gümrükhanında kolluk kuvvetleriyle çatışan firari, yakalanarak cezaevine kondu.²⁰³² Firar edenlerden bazıları, hapishanenin banyo duvarını deldikleri yapılan araştırmalar sonucunda ortaya çıktı.²⁰³³ Urfa merkezde yaşanan olaylar bazı ilçelerde de meydana geldi. Hilvan hapishanesinde mahkûm 6 kişi hapishane duvarını delerek yandaki marangoz dükkânından kaçtılar. Firar eden 6 kişi, 7 Temmuz 1955'te yakalandılar.²⁰³⁴ Mayıs 1958 sonlarında mahkûm H. T. dış tedavisi için gittiği doktorda muayene esnasında

²⁰²⁴ Demokrat Urfa, 3 Eylül 1954, Sayı: 504.

²⁰²⁵ Urfaninsesi, 8 Eylül 1954, Sayı: 349. : Yeni Urfa, 8 Eylül 1954, Sayı:173.

²⁰²⁶ Akgün, 11 Eylül 1954, Sayı: 2262.

²⁰²⁷ BCA, 030-18-01-02/137-95-10 Tarih: 20.11.1954; Demokrat Urfa, 9 Eylül 1954, Sayı: 506.

²⁰²⁸ Yahya Çitçioğlu'ndan 23.03.2019'da gelen mektup.

²⁰²⁹ Akgün, 3 Temmuz 1952, Sayı: 1938.

²⁰³⁰ Yeni Urfa, 25 Temmuz 1953, Sayı:63.

²⁰³¹ Urfaninsesi, 8 Ağustos 1952, Sayı: 104.

²⁰³² Akgün, 7 Ağustos 1952, Sayı: 1973.

²⁰³³ Demokrat Urfa, 23 Temmuz 1953, Sayı: 359.

²⁰³⁴ Demokrat Urfa, 10 Temmuz 1955, Sayı: 592.

kaçtı. Ancak jandarma kuvvetlerinin etkin mücadelesiyle kaçak mahkûm yakalandı.²⁰³⁵ Bu firar olayından sonra güvenlik bakımından yetersiz olduğu görülen cezaevi binasını satarak, daha güvenli bir binanın yapılması ihtiyacı ortaya çıktı..²⁰³⁶

Urfa hapishanesinde firar olaylarından başka, mahkûmlar arasında çeşitli sebeplerle kavgalar çıktı. 10 Mayıs 1955'te cezaevinde büyük bir kavga çıktı. Kolluk kuvvetlerinin silahlı müdahalesiyle son bulan kavgada yaklaşık 80 kişi yaralandı.²⁰³⁷ 10 Ekim 1954 Pazar günü cezaevinde Bozovalılar ile Siverekliiler arasında çıkan kavgada 12 kişi yaralandı.²⁰³⁸ Hapishanede yüzlerce mahkûmun karıştığı bir kavga daha meydana geldi. Cumhuriyet başsavcısı Mehmet Bugün'ün de müdahalesi sonucu kavga sonlandırıldı.²⁰³⁹ 26 Eylül 1956'da cezaevinde çıkan kavgada, kolluk kuvvetleri havaya ateş açmak zorunda kaldılar. Adam öldürme suçundan mahkûm olan İ. Ö. ile Suruçlu O. D. arasında çıkan kavgaya Suruçlular ve Urfalılar da katıldı. Savcı Kemal Alev ve cezaevi müdürünün müdahalesiyle kavga sona erdi.²⁰⁴⁰ 27 Mayıs askeri darbesinin ardından çıkan af yasasıyla, cezaevinde bulunan muhtelif suçlardan hüküm giyen mahkûmlardan 93'ü yararlandı. Böylece cezaevinin mevcudu 583'e düştü.²⁰⁴¹

3.7.7. Tecavüz Vakaları

Urfa'da meydana gelen asayiş vakalarından birisi de tecavüz idi. Genellikle bayanların maruz kaldıkları tecavüzlere erkeklere de maruz kalıyordu. Bazen bu tecavüz olaylarına küçük yaştaki çocuklar da maruz kaldı. Urfa emniyet ve jandarma kuvvetleri bu tür olayların önüne geçmek için çeşitli önlemler aldı. Tecavüz vakalarından bazıları şunlardı: Asfalt Caddesi'nde bulunan kendilerine “Yandım Allah Kumpanyası” adı veren bir grup, küçük yaşta çocuklardan para toplamak ve işgal etmek gibi suçlara karışıyordu. Bu grubun tecavüzleri güvenlik görevlilerine bildiriliyordu. Bu konuda emniyet güçleri aileleri bilinçlendirmek için çalışma yaptı.²⁰⁴² H. B. ve H. E. adındaki şahıslar, Kız Enstitüsü öğrencisi A. K. adındaki bir

²⁰³⁵ Urfaninsesi, 10 Haziran 1958, Sayı: 685.

²⁰³⁶ Akgün, 1 Ağustos 1953, Sayı: 2128.

²⁰³⁷ Yeni Urfa, 14 Mayıs 1955, Sayı:225.

²⁰³⁸ Akgün, 13 Ekim 1954, Sayı: 2271.

²⁰³⁹ Demokrat Urfa, 13 Mayıs 1955, Sayı: 576.

²⁰⁴⁰ Demokrat Urfa, 28 Eylül 1956, Sayı: 716.

²⁰⁴¹ Demokrat Urfa, 11 Kasım 1960, Sayı: 1136.

²⁰⁴² Akgün, 16 Kasım 1951, Sayı: 1795.

öğrenciye sarkıntılık edip, kesici bir aletle yüzünden yaraladılar. Zanlılar yakalanarak adli süreç başlatıldı.²⁰⁴³ İl Emniyet Müdürlüğü, özellikle kız öğrencilere musallat olan tacizcilere karşı önlemler aldı. Kız Sanat Enstitüsü öğrencilerinin تنها yerlerde bu tür olaylara maruz kalmamaları için okul önlerinde güvenlik güçleri görevlendirildi. Çünkü bazı aileler bu olaylardan dolayı çocuklarını okuldan alıyordu.²⁰⁴⁴ Bu konuda bir öğrenciye sarkıntılık yapan kişi hakkında bir şikâyet oldu. Ancak saldırgan, bununla da kalmayıp ailesiyle beraber kızın babasına ait dükkâna saldırdı.²⁰⁴⁵

Önlemlerin alınmasına rağmen tecavüzler devam etti. İnönü mahallesinde ikamet eden H. T., Dergezenli mahallesinden M.'nin kızı 7 yaşındaki F. Y'a tecavüz etti.²⁰⁴⁶ Urfa'nın Payamlı köyünden A.'nin kızı 13-14 yaşlarındaki R. K., N. oğlu H. K. tarafından kaçırılmak istenmişse de Mendik köyünden H. P.'nin müdahalesiyle kız çocuğu kurtuldu.²⁰⁴⁷ Bu olaydan başka Yaylak köyünde bir kız, 5 kişi tarafından kaçırıldı.²⁰⁴⁸ 25 Nisan 1954'te Siverek Hacı Ömer mahallesinde ikamet eden M.'nin kızı Z. K.'ye, aynı mahalleden M.'nin oğlu R. K. tecavüz etmeye çalıştığı esnada kızın çığlığı üzerine komşuları olaya müdahale ederek, zanlının yakalanmasını sağladılar.²⁰⁴⁹

Tecavüz olayları kadınlarla sınırlı kalmadı. 29 Haziran 1952'de M. D., A. K. ve B. B., Suruç'un bir köyünde H. oğlu İ.Y.'ye tecavüz ettiler. Savcı Orhan Şapolyo olayla ilgili inceleme yaptı.²⁰⁵⁰ 30 Haziran 1952'de ise Urfa merkez mahallelerinden H. Ö. ve H. Ç., M. G.'ye tecavüz ettiler.²⁰⁵¹ 9 Temmuz 1952'de 9 yaşlarında E.'nin oğlu R. P., A. oğlu F. Ç.'nin tecavüzüne maruz kaldı.²⁰⁵² Kız ve erkeklere tecavüzden başka fiili livata olayları da meydana geldi. 15 Kasım 1960'ta C. Ç.'nin garajında Y. S. ve F. G. adlı iki erkek fiili livata yaparken yakalandı.²⁰⁵³

²⁰⁴³ Akgün, 6 Mayıs 1952, Sayı: 1901.

²⁰⁴⁴ Urfaninsesi, 19 Aralık 1958, Sayı: 731.

²⁰⁴⁵ Urfaninsesi, 23 Aralık 1958, Sayı: 732.

²⁰⁴⁶ Akgün, 26 Nisan 1952, Sayı: 1899.

²⁰⁴⁷ Akgün, 1 Haziran 1952, Sayı: 1910.

²⁰⁴⁸ Yeni Urfa, 26 Ağustos 1952, Sayı:33.

²⁰⁴⁹ Urfaninsesi, 10 Mayıs 1954, Sayı: 310.

²⁰⁵⁰ Akgün, 3 Temmuz 1952, Sayı: 1938.

²⁰⁵¹ Akgün, 3 Temmuz 1952, Sayı: 1938.

²⁰⁵² Akgün, 11 Temmuz 1952, Sayı: 1946.

²⁰⁵³ Akgün, 18 Kasım 1960, Sayı: 2759.

3.7.8. İntihar Vakaları

1950-1960 yılları arasında Urfa'da nadir de olsa intihar vakaları meydana geldi. Tespit edilen dört intihar vakasından ikisi erkek ikisi kadındı. Belediye temizlik işçilerinden A. oğlu 6 aylık evli olan 18 yaşındaki C. kendini asarak intihar etti.²⁰⁵⁴ 2 Şubat 1959'da günü Kadioğlu Mahallesi'nde oturan 20'li yaşlardaki M. Ş., kendini ağaca asarak intihar etti.²⁰⁵⁵ Olay yerine inceleme yapmak üzere Cumhuriyet Savcısı Yardımcısı Kazım Arık, Hükümet Tabibi Dr. Necdet Yalçın ve Emniyet Müdürü Mazhar Korkmaz olay yerinde inceleme yaptılar.²⁰⁵⁶ Viranşehir'de psikolojik hastalığı olduğu ileri sürülen bir kadın kendini asarak intihar etti.²⁰⁵⁷ Mercihan nahiyesinde Z. Ö. adlı kadın, kendi evinin tavanına ip bağlamak suretiyle intihar etti.²⁰⁵⁸

3.7.9. Kaçakçılık Vakaları

Urfa'da yoğun olarak görülen kaçakçılığın halk nezdinde pek çok sebebi vardı. İşsizlik bu sebeplerin en başında gösteriliyordu. 1950'li yıllarda Urfa'ya sıkça gelen gazeteci Fikret Otyam, Urfa'nın sınır ilçeleri olan Akçakale, Harran ve Ceylanpınar'daki gözlemlerinde kaçakçılığı sebeplerinden bahsediyordu. Aslında işlenecek toprak olmasına rağmen su, tarım aletlerinin yetersizliği gibi sebepler de insanları kaçakçılığa sevk ediyordu.²⁰⁵⁹ Urfa'da meydana gelen kaçakçılık vakalarını önlemek için emniyet, jandarma ve 1931'de kurulan²⁰⁶⁰ Gümrük Muhafaza Umum Kumandanlığının ilgili birimleri etkin mücadele verdiler. Kaçakçılara yapılan operasyonlarla çay, kahve, sigara, gıda maddeleri ve giyim eşyalarından başka silah ve mühimmat ele geçirildi. Bu operasyonlarda şehit edilen güvenlik güçleri oldu.

Kaçakçılık ile yapılan mücadele yakalanan eşyalar değerleriyle birlikte kamuoyuyla paylaşılıyordu. Bunlardan bazılarını bakıldığında; Suruç'un Suriye sınırında olan Alizer köyünde kaçakçılık şüphesiyle H. oğlu C. Suriye'ye geçmek

²⁰⁵⁴ Yeni Urfa, 24 Temmuz 1954, Sayı: 164.

²⁰⁵⁵ Akgün, 6 Şubat 1959, Sayı: 2623.

²⁰⁵⁶ Urfaninsesi, 3 Şubat 1959, Sayı: 742.

²⁰⁵⁷ Akgün, 11 Ekim 1960, Sayı: 2754.

²⁰⁵⁸ Demokrat Urfa, 23 Aralık 1960, Sayı: 1148.

²⁰⁵⁹ Otyam, *40 Yıl Önce 40 Yıl Sonra*, 11-14.

²⁰⁶⁰ Resmi Gazete, 30 Aralık 1931, Sayı: 1989.

üzereyken gümrük görevlilerince vurularak etkisiz hale getirildi.²⁰⁶¹ Suruç Gümrük Muhafaza Komutanlığı Mert İsmail Karakolunda; Suriye'den gelip Türkiye hududunu geçen 3 kişi 18 Nisan 1952 saat 21.30'da tespit edildi. T. G. adlı bir kaçakçı öldü ve 4000 lira değerinde üç yük kaçak eşyası ele geçirildi. Diğer iki kişi Suriye tarafına kaçtı.²⁰⁶² 4 Mayıs 1952 Pazar günü Koçar Nustel karakolundaki kolluk kuvvetleri Suriye'den Türkiye'ye kaçak yollarla giriş yapan 3 kişiyi tespit etti. Yakalanamayan kaçakçıların 2000 liralık eşyalarına kolluk kuvvetleri el koydu.²⁰⁶³ Gümrük Muhafaza görevlileri Yeni mahalle sakinlerinden M. Ç.'nin evinde yaptığı aramada 16 top ipek ve 2 kilo kaçak tütün yakaladı.²⁰⁶⁴ 17 Mayıs 1952'de Urfa Güzelkuyu mevkiinde Gümrük Muhafaza memurları 56 kilo muhtelif kaçak ipek yakaladı.²⁰⁶⁵ Orduevi önünde şüphe üzerine arama yapılan 14 yaşındaki bir çocuğun üzerinde, 80 lira değerinde kaçak ipek kumaş yakalandı.²⁰⁶⁶ 1 Haziran 1952'de Suruç'tan Urfa'ya gelen bir yolcu otobüsünde Gümrük Muhafaza memurlarının yaptığı arama neticesinde M. G. adlı şahısta bir çuvala konmuş 23 parça kaçak eşya, 1 tabanca; A. G.'nin heybesinde 68 adet Fransız mermisi, İ. P., Ö. A. ve Ş. adlı şahıslarda 11 adet kaçak eşya yakalandı.²⁰⁶⁷ 2 Temmuz 1952'de Siverekli S. A.'nın kamyonunda Urfalı H. K.'nin eşyaları arasında gizlenmiş 2 adet Rus mavzeri kolluk kuvvetlerince yakalandı.²⁰⁶⁸ Akçakale'nin Nusretiye bucağına bağlı, Sallıkuyu köyü Suriye tarafından gelen silahlı eşkıyalarca yağma edildi. Pek çok küçükbaş hayvan çalarak, köylüler üzerine ateş açtılar. Çıkan çatışmada bir kadın ağır yaralandı.²⁰⁶⁹ Eyyübiye mahallesi sakinlerinden B.'nin kızı Z. Y.'nin evinde yapılan aramada 177 kilo tütün, 5 kilo 250 gram kürk şeridi, 2 kilo suni ipek kumaş, 5 kilo 250 gram siyah ipek yakalandı. Eş zamanlı yapılan diğer operasyonlarda Viranşehir, Birecik ve Suruç'ta kaçak eşyalar yakalandı. Urfa Merkez'de yapılan aramalarda 6 adet tabanca ve 40 adet bıçağa el konuldu.²⁰⁷⁰ Urfa Gümrük Muhafaza Umum Kumandanlığında görevli Çavuş Ahmet Dağıstanlı, Harapnaz köyü sınırında kaçakçıları takip etti ve

²⁰⁶¹ Akgün, 7 Kasım 1951, Sayı: 1788.

²⁰⁶² Akgün, 23 Nisan 1952, Sayı: 1897. : Urfa, 23 Nisan 1952, Sayı:17.

²⁰⁶³ Akgün, 6 Mayıs 1952, Sayı: 1901, : Urfa, 7 Mayıs 1952, Sayı:20.

²⁰⁶⁴ Akgün, 17 Mayıs 1952, Sayı: 1905.

²⁰⁶⁵ Akgün, 21 Mayıs 1952, Sayı: 1906.

²⁰⁶⁶ Akgün, 26 Mayıs 1952, Sayı: 1907.

²⁰⁶⁷ Akgün, 5 Haziran 1952, Sayı: 1914.

²⁰⁶⁸ Akgün, 3 Temmuz 1952, Sayı: 1938.

²⁰⁶⁹ Yeni Urfa, 22 Temmuz 1952, Sayı:25.

²⁰⁷⁰ Demokrat, 3 Şubat 1953, Sayı: 19.

Suriye tarafına geçti. Bu esnada kaçakçılar askere mukavemet edip, boğazını keserek şehit ettiler.²⁰⁷¹ 13 Mart 1955 Pazar günü Ceylanpınar'da kaçakçı bir grupla Gümrük Muhafaza Kumandanlığı askerleri arasında çıkan çatışmada bir asker şehit oldu.²⁰⁷² Bu gelişmeler üzerine Gümrük Muhafaza Kumandanlığına kaçakçılıkla daha etkin mücadele edebilmesi için, takviye kuvvetler eklendi.²⁰⁷³ Gümrük Muhafaza Genel Komutanı Tümgeneral Hayati Ataker, Urfa'ya gelerek sınırlarda teftiş yaptı.²⁰⁷⁴ Urfa Jandarma Tümen Komutanı Alaattin Kral'ın sıkı takipleri neticesinde kaçakçılık azalmıştı. Bu esnada Türkiye'nin güney sınır hattına tel örgü çekiliyordu.²⁰⁷⁵

Vali Kadri Erdoğan'ın çok yakından ilgilendiği kaçakçılıkla mücadele kapsamında 1958 yılı Şubat ayı içinde, 734 koyun, 25 sığır, 554 kilo kaçak tütün, 540 kilo sadeyağ, 10 keçi, 9 at, 1 mavzer, 1 filinta, 2 tabanca, 779 fişek, 18 kilo kahve, 111 metre naylon kumaş, 41 ipek puşu, 4 elbise, 4 naylon elbise olmak üzere toplam 250.000 lira değerinde kaçak eşya yakalandı. Bunlardan başka, 8 kaçakçı yakalandı.²⁰⁷⁶

1958 yılı Haziran-Temmuz-Ağustos aylarında pek çok kaçak eşya yakalandı. Yakalanan bu eşyaların listesi yayımlandı. 2 radyo, 51 parça kıl çadır, 56 kilo tütün, 1353 kilo yaprak tütün, 1955 adet sigara kâğıdı, 298 kilo kahve, 10 yelek, 2 ceket, 1 pantolon, 1 naylon elbise, 167 kilo suni ipek, 170 kilo yün, 257 kilo karabiber, 1 ipek puşu, 83 kilo limon tuzu, 2 adet biçer bilyesi, 192 adet naylon tespih, 2644 kilo sadeyağ, 146 koyun ve 46 kaçakçı, 16 at, 28 merkep, 14 tabanca, 342 tabanca fişegi, 4 mavzer ve 13 mavzer fişegi yakalandı.²⁰⁷⁷ 1960 yılı Ocak ayının ilk haftasında Urfa İl Emniyet Müdürlüğünün kaçakçılıkla mücadelesi sonucunda; 76 top yünlü kadın kumaşı, 2400 paket kaçak sigara kâğıdı ve 17 kilo iplik yakalandı.²⁰⁷⁸

Yukarıda görüldüğü üzere kaçakçılık Urfa'da yoğun olarak kendini gösteriyordu. Aslında bu konuda tek parti döneminde tedbir alınmaya çalışıldı. Sınır bölgelerine sırf Türk unsuru ile meskûn sağlam bir şerit oluşturma ve memur köyler

²⁰⁷¹ Demokrat Urfa, 7 Mart 1953, Sayı: 306.

²⁰⁷² Demokrat Urfa, 16 Mart 1955, Sayı: 559.

²⁰⁷³ Demokrat Urfa, 30 Ağustos 1954, Sayı: 503.

²⁰⁷⁴ Demokrat Urfa, 8 Haziran 1956, Sayı: 685.

²⁰⁷⁵ Demokrat Türkiye, 8 Ekim 1959, Sayı: 68.

²⁰⁷⁶ Demokrat Urfa, 7 Mart 1958, Sayı: 863.

²⁰⁷⁷ Demokrat Urfa, 12 Eylül 1958, Sayı: 915.

²⁰⁷⁸ Demokrat Türkiye, 11 Ocak 1960, Sayı: 90.

zinciri vücuda getirmek fikri ortaya atıldı.²⁰⁷⁹ Kaçakçılığın asayiş konusundan başka iktisadi alanda da çok büyük ve olumsuz etkisi vardı. Türkiye, özellikle güney sınır bölgelerinde artan kaçakçılık olaylarını önlemek için çözüm aramaya başladı. Bu hususta sık sık sınır illeri valilerinin katıldığı toplantılar yapıldı. Ancak bu girişimlerden sonuç alınamayınca 1956 yılında Türkiye'nin Suriye ile olan sınır hattına tel örgü çekilerek mayınlı bölge oluşturuldu.²⁰⁸⁰ Mayınlı bölgede Mardin'e bağlı 37 köyde 676, Gaziantep'e bağlı 15 köyde 922, Hatay'a bağlı 18 köyde 784, Urfa'ya bağlı 7 köyde 205 ailenin 500 metrelik arazini tazmin etmek amacıyla İmar ve İskân Vekâleti 1960 yılı bütçesinden 7.500.000 lira bütçe ayırdı.²⁰⁸¹

3.7.10. Siyasîlerin Karıştığı Asayiş Vakaları

1950'li yıllarda Urfa'da yaşanan asayiş olaylarına siyasîlerin de karıştığı vakalar da meydana geldi. Bu vakaların aslında siyasi yönünden başka bölgenin genel yapısıyla da alakası vardı. DP muhalifi Urfa basını bu vakalara ilgi gösterdi. Bu olaylardan birisinde, Suruç hükümet tabibinin DP ilçe başkanı ve adamları tarafından dövüldüğü iddia edildi. Doktor gece yarısı ilçe başkanının annesinin rahatsızlığı sebebiyle evinden alındı ve dövüldükten sonra evine götürüldü.²⁰⁸² Ancak DP Suruç İlçe Başkanı Ömer Yüksel'in, "*olayla bir ilgisinin olmadığını ve olay günü İstanbul'da bulunduğu*"²⁰⁸³ şeklinde tehzibi üzerine mağdur Doktor Hüseyin Tingör açıklama yaptı. Açıklamasında; "*...olay günü Ömer Yüksel Suruç'ta idi. Olaydan sonra Ömer Yüksel'in evine gittim. Saldıranlar Ömer Yüksel'in amcasının oğulları idi. Eve gittiğimde onların abileri Vahit Yüksel de oradaydı. Ömer Yüksel'in annesi de oradaydı. İlçe başkanının beni Sarayönü'nde gördüğü ve olayı o an öğrendiği gerçek değildir.*"²⁰⁸⁴ Doktorun bu açıklaması üzerine, Yüksel herhangi bir tehzipde bulunmadı.

5 Mart 1954'te yerel seçimleri kazanan DP'lilerin adliyenini karşısındaki DP binası önünde davullu zurnalı kutlamaları esnasında silah ateşlendi. Yaşlı bir adam

²⁰⁷⁹ Salhadin Gök, *Tek Parti Döneminde Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da İskân Politikaları (1923-1950)*, (Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005), 117.

²⁰⁸⁰ Murat Yümlü, "Türkiye-Suriye İlişkileri (1950-1960): Hatay Yerel Basını Ekseninde Bir İnceleme", ed. Cenap Çakmak vd. *Uluslararası İlişkilerde Güncel Konular ve Türkiye*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2012), 143.

²⁰⁸¹ BCA, 272-00-00-12/63-192-46. Tarih: 23.11.1959

²⁰⁸² Yeni Urfa, 18 Şubat 1952, Sayı: 5.

²⁰⁸³ Yeni Urfa, 25 Şubat 1952, Sayı: 6.

²⁰⁸⁴ Yeni Urfa, 11 Mart 1952, Sayı:8.

kafasından vurularak hayatını kaybetti. Hadise başka bir sebeple de olsa DP'lilerin karıştığı bir olay gibi lansedildi.²⁰⁸⁵ Bu vakanın böyle algılanmasında DP'lilerin daha önceleri de seçimi kazanmalarının ardından yaptıkları aşırı kutlamalar etkiliydi. Hatta bu kutlamalar bazen kasıtlı olarak muhaliflerin ev veya işyerlerinin önünde yapılıyordu.²⁰⁸⁶

Urfa'da yaşanan diğer bir siyasi asayiş vakası da CHP eski milletvekili, Avukat Vasfi Gerger ve Vali Kadri Erdoğan arasında meydana geldi. Vasfi Gerger, kendisine küfür ettiği gerekçesiyle, valiyi İçişleri Vekili Namık Gedik'e şikâyet içerikli bir telgraf gönderdi. Gerger'e göre vaka şu şekilde cereyan etti: müvekkili bulunduğu Abamor'lara ait gayrimenkullerin mail-i inhidam (yıkılma tehlikesi) olup olmadığına dair mahkeme tespiti için bulunduğu adliye binasından vali, bir polis göndererek Gerger'i belediyeye çağırdı. *"Bu andan itibaren tanışmıyoruz"* deyip hakaretleri sıraladı. Elindeki tahta cetvelle Gerger'in parmaklarına vurdu. Park Otel'e giden Gerger'e ilk müdahaleyi belediye doktoru yaptı. Gerger, savcılığa da şikâyette bulundu. Bu olay üzerine Urfa barosu harekete geçti. Durumu Adalet Vekâletine bildirdiler. Vasfi Gerger, bu olay üzerine Atatürk ile olan bir anısını anlattı. Gerger, Konya Ereğli Kaymakamı iken Atatürk Çiftliğine ait koyunlar ilçe hududundaki meraya izinsiz girince jandarma ile müdahale etti. Atatürk durumu öğrendiğinde, Gerger'in haklı olduğunu öğrenince müdahale etmedi.²⁰⁸⁷ Bu olay üzerine vali açıklama yaptı: *"Bahsedilen yaralama olayı asılsızdır. Baro ile de uyumlu bir çalışmamız var"* dedi.²⁰⁸⁸ Valinin bu açıklaması üzerine Gerger, *"durumun adli makamlarca yapılan inceleme sonucu ortaya çıkacağını"* söyledi.²⁰⁸⁹ Urfa Barosu 16 Haziran 1958'de toplanarak olayla ilgili kararlar aldı. Adalet ve İçişleri Vekâletlerine bildirilmesi, valinin Urfa barosuna girme talebinin Faik Bucak'ın muhalefetine rağmen red edilmesi ve valiyi avukatlık hizmetinin verilmemesi kararlaştırıldı. Baro kongresi başkanı Fikret Karakoyunlu, kâtipler Kemal Badıllı ve Mithat Kandemir idi. Baro başkanı Zeki Çelen durumu Urfa milletvekillerine telgrafla bildirdi.²⁰⁹⁰

²⁰⁸⁵ Urfaninsesi, 6 Mart 1956, Sayı: 498.

²⁰⁸⁶ Fuat Rastgeldi'den 29.03.2019'da gelen mektup.

²⁰⁸⁷ Yeni Urfa, 31 Mayıs 1958, Sayı: 425.

²⁰⁸⁸ Yeni Urfa, 6 Haziran 1958, Sayı: 426.

²⁰⁸⁹ Yeni Urfa, 12 Haziran 1958, Sayı: 427.

²⁰⁹⁰ Yeni Urfa, 27 Haziran 1958, Sayı: 429.

Bir diğerk vaka da DP'li Belediye Başkanı Cemil Hacıkamiloğlu d6neminde meydana geldi. 13 Kasım 1958'de imar planı çerçevesinde İş Bankası şubesi yakınlarında incelemelerde bulunan Urfa Belediye Başkanı Cemil Hacıkamiloğlu'na K. Ö. adlı şahıs saldırdı. K. Ö.'nün sahibi olduğu Öncel Otel'i imar planı çerçevesinde yıkılması bu kavgaya sebep oldu.²⁰⁹¹ İmar planı uygulamaları, bundan başka pek çok vakanın da sebebi oldu.

3.7.11. Kumar Vakaları

Ticaret ve ziraatın az gelişmiş olduğu Urfa'da, 1950'li yılların diğerk asayiş sorunu da kumardı. Genellikle hizbe yerlerde kumar oynatılması pek çok ailevi ve asayiş vakalarına sebep oldu. Kumarı engellemek için kolluk kuvvetleri çaba gösterse de tamamıyla engellemek mümkün olmadı. Kumarın oynanması için en elverişli ortamlardan birisi de kahvehanelerdi. Kahvehane ve benzeri yerlerde kumar oynatılması, şehrin asayişini bozduğu ve işsizlik yüzünden buna rağbet olduğu gerekçesiyle kâğıt oyunlarının yasaklanması için çokça talep oldu. Ancak kahvehane işletmeleri çoğu zaman buna karşı çıktılar.²⁰⁹² Kumar vakalarından basına yansıyanlara bakıldığında; Merkezde 30 Nisan 1952'de 4 kişi kumar oynamak suçundan dolayı gözaltına alındı.²⁰⁹³ Ellisekiz meydanındaki Türkmeydanına giden yolun girişindeki eve 19 Aralık'ta polis baskınında kumar oynatıldığı tespit edildi. D. T., M. A., B. A., S. K. ve A. K. adlı şahıslar suçüstü yakalandılar.²⁰⁹⁴ Camikebir Mahallesinden K. Ç.'nin evine kumar oynattığı gerekçesiyle polis baskın yaptı.²⁰⁹⁵ 4 Haziran 1954'te Türkmeydanı Mahallesinden kürkçü D. A., A. A. Haleplibahçe'de kumar oynarken yakalandı.²⁰⁹⁶ Evinde kumar oynatan ve uyuşturucu madde temin eden M. C.'ye 21 Kasım 1955'te yapılan polis baskınıyla, M. Y., M. D., S. M. ve M. Ş. suçüstü yakalandılar.²⁰⁹⁷ Sarayönü Caddesinde Adliye Sarayının karşısındaki binanın zemininde çadır kuran bazı kimseler, kumar oynatıyordu.²⁰⁹⁸ Bamyasuyu mevkiine yerleşen ve çingene olarak tabir edilen kimseler etrafa rahatsızlık

²⁰⁹¹ Urfaninsesi, 14 Kasım 1958, Sayı: 722.

²⁰⁹² Urfaninsesi, 25 Temmuz 1952, Sayı: 101.

²⁰⁹³ Akgün, 1 Mayıs 1952, Sayı: 1900.

²⁰⁹⁴ Urfaninsesi, 22 Aralık 1952, Sayı: 149.

²⁰⁹⁵ Akgün, 12 Mart 1953, Sayı: 2082.

²⁰⁹⁶ Urfaninsesi, 8 Haziran 1954, Sayı: 320.

²⁰⁹⁷ Demokrat Urfa, 29 Kasım 1955, Sayı: 631.

²⁰⁹⁸ Demokrat Türkiye, 13 Ağustos 1959, Sayı: 51.

veriyordu. Erkekleri, kumar oynatmak, kalbur işletmek ile meşgul iken, kadınları da falcılık veya başka işler yaparak evlere giriyor ve hırsızlık yapıyorlardı.²⁰⁹⁹

3.7.12. Kılık-Kıyafet Kanuna Muhalefetten Doğan Asayiş Vakaları

Urfa'da meydana gelen asayiş vakaları içinde az da olsa kılık-kıyafet kanununa muhalefetten kaynaklanıyordu. Aslında Urfa merkezde yaşayanların bu konuda çok fazla bir sorunu yoktu. Modern giyim şartlarına merkezde uyulmasına rağmen daha çok köy ve ilçelerden gelenler yerel elbiseleri kullanıyorlardı.²¹⁰⁰ Bu kanuna muhalif giyinenler hakkında cezai işlemler yapıldı. Urfa merkezde tespit edilen şapka kanununa muhalefet eden 20 kişi hakkında hukukî işlem yapıldı.²¹⁰¹ Bu olaydan başka 9 kişi daha şapka kanununa muhalefetten dolayı haklarında hukukî işlem yapıldı.²¹⁰² 14 Ekim 1952'de yine şapka kanununa muhalefet eden 33 kişi gözaltına alındı.²¹⁰³ Merkezden başka Viranşehir'in Akşana köyünden İ. H. D ve Bozova'nın bir köyünden M. oğlu S. K.'ye şapka kanununa muhalefet ettiklerinden dolayı haklarında hukukî işlem başlatıldı.²¹⁰⁴

Giyim-kuşamla alakalı dönemin Vali Nedim Evliyagil bir tebliğ yayımladı: *"...Bazı Urfalıların inkılaplara aykırı bir şekilde giyindiğini, ağırlar²¹⁰⁵ ve entari giymenin 1 Ocak 1955'ten itibaren kesinlikle yasak olacağını, bu elbiseleri giyenlere ağır cezalar verileceğini ve elbiselerin yırtılacağını..."* bildirdi.²¹⁰⁶

3.7.13. Fuhuş ve Eğlence Mekânlarında Meydana Gelen Asayiş Vakaları

1950'li yıllarda kadar Urfa'da faaliyet gösteren pek çok sazlı ve alkollü eğlence mekânları ve resmî olarak faaliyet gösteren bir genelev vardı. Eğlence mekânları, ilk zamanlar Aynzeliha parkında mevcut iken zamanla Karakoyun deresi üzerine Köprübaşı mevkiinde faaliyet gösterdi. Resmî genelev ise ilk başlarda Köprübaşı'ndan Akçakale yoluna giden caddenin sonunda sonraları okul olarak

²⁰⁹⁹ Demokrat Urfa, 3 Haziran 1960, Sayı: 1091.

²¹⁰⁰ Fuat Rastgeldi'den 29.03.2019'da gelen mektup.

²¹⁰¹ Urfaninsesi, 2 Temmuz 1952, Sayı: 94.

²¹⁰² Urfaninsesi, 7 Temmuz 1952, Sayı: 96.

²¹⁰³ Akgün, 15 Ekim 1952, Sayı: 2035.

²¹⁰⁴ Demokrat, 30 Ekim 1952, Sayı: 7.

²¹⁰⁵ Arap erkeklerinin kafalarına örttüğü kefiyelerinin üzerine bağladıkları, yünden örülmüş kalın çember başa verilen addır.

²¹⁰⁶ Akgün, 10 Aralık 1954, Sayı: 2287; Urfaninsesi, 9 Aralık 1954, Sayı: 378; Demokrat Urfa, 9 Aralık 1954, Sayı: 532.

kullanılan yerde daha sonraları ise Koşuyolu Meydanında²¹⁰⁷ faaliyet gösterdi. Günümüzde Köprübaşında metruk bulunan ve bir dönem bir partinin il başkanlığı olarak kullanılan bina ise eğlence mekânlarında çalışan bayanların konakladığı bir oteldi.²¹⁰⁸

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 21 Mart 1950 tarihli kararıyla üye devletlerde fuhuş ile alakalı bir düzenleme yapıldı.²¹⁰⁹ Bu düzenleme zorla fuhşa sürüklenmeyi engelliyordu.²¹¹⁰ Bu gelişmeler Urfa basınında genelevlerin tamamen kapatılacağı yönünde algılandı.²¹¹¹ 1950 yılı başlarında pek çok kişi genelevin kapatılması yönünde valiliğe şikâyetlerde bulundular. Bu şikâyetler doğrultusunda genelevin şehrin daha uzak bir yere taşınması fikri ortaya çıktı.²¹¹² Genelevin bulunduğu yerin, Kara Musa camisine yakın olması da şikâyet konusuydu. Tamamen kapatılmasa da hiç olmazsa başka bir yere taşınmasını belediyeden talep edenler oldu.²¹¹³ Halkın talepleri üzerine ilgili makamlar harekete geçti. Genelev binasının boşaltılarak sahibine teslim edilmesi planlanırken, bu defa burada çalışan kadınların akıbeti sorunu ortaya çıktı. Çünkü aynı işi başka yerlerde de yapabiliyorlardı. İlk etapta belediye genelev işletmecisine, Viranşehir yolunda bir yer gösterdi. Ancak bura arazi şehre uzaktı ve yaklaşık 40.000 kişinin yaşadığı şehir merkezinde bazı asayiş sorunlarının olacağı muhtemeldi.²¹¹⁴ Sonuçta genelev mesken sahibi tarafından kapatıldı, çalışan kadınlar muhtelif ev ve otellerde çalışmaya devam ettiler. Fuhşun yapıldığı evlere randevu evi deniliyordu. Burada çalışan kadınların, yerel halka benzer giyinmeleri huzursuzluk oluşturdu. Randevu evlerinin artmasıyla birtakım sağlık, sosyal ve asayiş olayları meydana geldi. Kadınlar tek bir yerde düzenli çalışmadıkları için sağlık durumları takip edilemedi ve zührevî hastalıklar ve asayiş sorunları meydana geldi. Aslında belediye, gazinonun yanındaki binasına genelevi taşımayı uygun gördüğüne dair rapor düzenlemiş ve istimplâki yapılmıştı. Ancak burada bir genelev açılmadı. Bunun sebepleri arasında, belediye başkanının bir

²¹⁰⁷ Günümüzde Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesinin Ek Hizmet Binası olarak kullandığı arazi.

²¹⁰⁸ Yayha Çitçioğlu'ndan 23.03.2019'da gelen mektup.

²¹⁰⁹ Resmî Gazete, 4 Mart 1950, Sayı: 7448.

²¹¹⁰ Ayşe Özge Atalay, *Türk Ceza Hukukunda Fuhuş Suçu*, (Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013), 39.

²¹¹¹ Akgün, 12 Eylül 1950, Sayı: 1673.

²¹¹² Yenilik, 15 Şubat 1950, Sayı: 1150.

²¹¹³ Akgün, 24 Şubat 1950, Sayı: 1617.

²¹¹⁴ Urfaninsesi, 9 Kasım 1951, Sayı: 16.

arkadaşının bu binanın yakınında bir bağı bulunması ve binada yanıcı maddelerin bulunması olarak basına yansıdı.²¹¹⁵ Genelevin kapatıldığı dönemde Yeni Mahallede oturan ve evde fuhuş yaptırdığı tespit edilen S. A.'nın aynı mahalledeki 2 numaralı evi 16 Temmuz 1953'te yapılan baskınla ve valiliğin emriyle kapatıldı.²¹¹⁶

Genelev kapatıldı ancak yeni sorunlar baş gösterince ilgili makamlar harekete geçti. 28 Şubat 1953 Cumartesi günü İl Hıfzıssıhha Komisyonu toplantısı Vali Rıfat Bingöl başkanlığında yapıldı. Üyeler İl Sağlık Müdürü Dr. Halim Öz, İl Milli Eğitim Müdürü Şevket Sarıbeyler, İl Veteriner Müdürü Selim Deliloğlu, Hükümet Tabibi Dr. İbrahim Günaydın, Devlet Hastanesi Başhekimisi Dr. Hüsamettin Ozgan, Belediye Tabibi Dr. Hasan Basri Yücesoy ve Belediye Başkanvekili Şükrü Alpan idiler. Toplantıda, nüfusunun 40.000'den fazla olduğu merkez mahallelerinde gizlice yapılan fuhşun ve buna bağlı olarak zührevî hastalıklar ve taciz olaylarını önlemek için bir genelev açılması zarurî görüldü.²¹¹⁷ Geneleve uygun mevcut bir bina olmadığı için, yeniden inşa edilecek bina için mülkiyeti Özel İdareye ait olup merkezin kuzeydoğusunda olan ve Koşumeydanı'nın güneybatı köşesinde bulunan arsa uygun görüldü. Bu gelişme üzerine Kamberiyeye Mahallesi sakinleri adına muhtar Mehmet Ortakçı ve arkadaşları 12 Şubat 1953 tarihli dilekçeleriyle itiraz ettiler. İtirazı dikkate alan İl Hıfzıssıhha Komisyonu arsa mahallini tetkik etti. Kamberiyeye Mahallesinin 1 kilometre doğusunda olan ve sıhhî ve ahlakî engeli olmayan ve asayiş konusunda da uygun görülen bu arsaya genelev yapılması uygun görüldü. Bundan başka Genel Hıfzıssıhha Kanununun 176. maddesi uyarınca kahvehane, gazino ve hamamlarda 18 yaşından küçük çocukların çalıştırılmamasına karar verildi.²¹¹⁸

Kararın ardından belediye yeni yapılacak olan genelevin inşası çalışmalarına başladı.²¹¹⁹ Belediye elektrik ve su işleri müdürlüğü, genelevin yoluna yapılacak olan elektrik hattı için 7 Ekim 1953'te ihale yaptı. İhalede yapılacak işler; 16 adet direk, çıplak bakır tel, alçı ve amele ücreti idi.²¹²⁰ Belediye, genelevinin su tesisatı ihalesine istekli çıkmadığı için, 22 Haziran'da tekrar ihale yapıldı.²¹²¹ Tekrar ihalelere

²¹¹⁵ Akgün, 26 Ocak 1952, Sayı: 1853; Urfaninsesi, 2 Ocak 1952, Sayı: 37.

²¹¹⁶ Demokrat Urfa, 23 Temmuz 1953, Sayı: 359.

²¹¹⁷ Urfaninsesi, 6 Mart 1953, Sayı: 170.

²¹¹⁸ Demokrat Urfa, 10 Mart 1953, Sayı: 307.

²¹¹⁹ Akgün, 23 Nisan 1953, Sayı: 2095.

²¹²⁰ Demokrat Urfa, 5 Ekim 1953, Sayı: 386.

²¹²¹ Urfaninsesi, 12 Haziran 1953, Sayı: 200.

gidilmesinde, yapılacak işin genelevi olmasından dolayı bazı çekinceler vardı.²¹²² Belediye daha sonra genelev yolunun yaptırarak,²¹²³ dispanser inşaatına başladı.²¹²⁴ İnşaat yaklaşık iki yılda tamamlandı. Belediye ve Emniyet Müdürlüğü tedbirler olsa da birtakım asayiş problemleri meydana geldi. 18 Mayıs 1960'ta Urfa genelevinde bir polis ve beş kişi arasında meydana gelen olayda polis memuru, Hüseyin adlı vatandaşı ayağında vurdu.²¹²⁵ 25 Ağustos 1960'ta genelevde çalışan kadınlar arasında sonu yaralamayla biten bir kavga oldu.²¹²⁶

Aynzeliha gölü yanında işletmeci Selami Canoler tarafından içkili bir pavyon ve lokanta açıldı.²¹²⁷ Urfa'daki eğlence mekânlarından bir diğeri olan Kaner pavyonu²¹²⁸ faaliyetlerine başladı. Gerek alkolün gerekse disiplinsizliğin sebep olduğu pek çok kavgaya ve asayiş olayı meydana geliyordu.²¹²⁹ Pavyon sahibi Beyhan Kaner “böyle hadiselerin yaşanmadığını, Urfa'ya dışarıdan gelerek bu yatırımı yaptıklarını ve emniyet güçlerinin sıkı denetimi olduğunu” söyledi.²¹³⁰ Pavyonun bunlara ilaveten fiyatları da bir diğer eleştiri konusuydu.²¹³¹

Pavyon ve genelev gibi mekânların artmasından rahatsız olan Urfalı 600 kadın pavyonların açılmasından sonra eşlerinin evlerini ihmal ettikleri gerekçesiyle başta valilik olmak üzere, Başvekâlete şikâyetlerini bildirdi.²¹³² Bunun üzerine Vali Kadri Erdoğan döneminde bu tür mekânların açılmasına müsaade edilmedi.²¹³³ Merkezden başka ilçelerde de bu tür mekânlar vardı. Tıpkı Vali Kadri Erdoğan gibi, Viranşehir'e yeni tayin edilen kaymakam Cemal Mirkelam ilk iş olarak Kızılısaz adlı

²¹²² Mehmet İlk'ten 23.03.2019'da gelen mektup.

²¹²³ Yeni Urfa, 9 Aralık 1953, Sayı:101.

²¹²⁴ Yeni Urfa, 22 Şubat 1954, Sayı:120.

²¹²⁵ Demokrat Türkiye, 19 Mayıs 1960, Sayı: 118.

²¹²⁶ Akgün, 26 Ağustos 1960, Sayı: 2748.

²¹²⁷ Urfaninsesi, 18 Ocak 1955, Sayı: 388.

²¹²⁸ Günümüzde Abide mevkiinde İdare Mahkemesinin bulunduğu yerdeydi.

²¹²⁹ Akgün, 25 Eylül 1959, Sayı: 2681.

²¹³⁰ Akgün, 28 Eylül 1959, Sayı: 2682.

²¹³¹ Akgün, 1 Ekim 1959, Sayı: 2683.

²¹³² Dilekçede şunlar yazıyordu: “ Kuruluşundan beri Urfa'da bizlere bugünkü gibi felaket getiren pavyon gibi bir müessesese gelmedi. Pavyon açıldığından beri kocalarımız evlerini terk etmiş ve bizlere ve çocuklarımıza bakmayı bıraktılar. Bununla kalmayarak her gün evden bir eşya satarak pavyonda sarf etmeye başladılar. Pavyonun açılmasıyla aile saadetimiz tamamıyla yıkıldı. Mezkûr pavyon eğer Urfa'daki faaliyetine biraz daha devam ederse korkarız ki içinde barındığımız evlerimiz dahi kocalarımız tarafından pavyonda sarf edilmek üzere satılacaktır ve biz çocuklarımızla beraber sokaklarda sefil ve perişan olarak kalacağız. Bu hali vuku bulmaması ve halkın sefaletе düşmemesi için şeref ve namusumuzu göz ününe alarak gereken muamelenin yapılması için müsaade ve ilgililere emir buyurmanızı saygı ile arz ederiz” Demokrat Türkiye, 1 Ekim 1959, Sayı: 65.

²¹³³ Akgün, 3 Ekim 1959, Sayı: 2683. ”

ve kumar oynatılan pavyonu kapatması ve kahvelerde kâğıt oyunlarını yasaklaması, halk tarafından olumlu karşılandı.²¹³⁴

Urfa'da genellikle Köprübaşı mevkiinde bulunan eğlence mekânlarında da zaman zaman asayiş vakaları meydana geldi. Bunların sebepleri arasında genellikle alkolün etkisi olmakla beraber başka sebepler de mevcuttu.²¹³⁵

3.8. SOSYAL YARDIM KURULUŞLARI VE DERNEKLERİ

1950-1960 yılları arası Urfa'da pek çok yardım kuruluşu ve derneği faaliyet gösterdi. Bunlardan Kızılay her zaman olduğu gibi ihtiyaç sahiplerinin yardımına koştu. Çocuk Esirgeme Kurumunun Urfa şubesinin açılmasıyla kimsesiz çocuklar sıcak bir yuvaya kavuştu. Cami Onarma Derneğinin faaliyetleri sonucu, ibadethanelerin tamiri ve duyarlılığı hızlandırıldı. Bu konuda Urfa basını da üstüne düşeni yaptı. Sık sık bu kuruluşların ilanının vererek, halkın ilgisinin canlı kalmasını sağladı.

3.8.1. Kızılay Urfa Şubesinin Yardım Faaliyetleri

1868 yılında faaliyetlerine Osmanlı Mecruhin ve Marda'yı Askeriyeye İmdat ve Muavenet Cemiyeti²¹³⁶ namıyla hizmete başlayan Kızılay'ın Urfa şubesinin açılış tarihine dair, belgeler incelendiğinde 1. Dünya Savaşı esnasında tespit edilen Üsera Şubesinin yazışmaları tespit edildi.²¹³⁷ Bundan başka Mehmet Abamor'un Akarbaşı'nda açtığı buz fabrikasında kullanmak üzere bir adet amonyak maskesi ve manometre talebinin uygun olup olmadığı Kızılay Urfa şubesine yaptığı başvurudan dolayı Kızılay'ın Urfa'da geçmişi olan bir kurum olduğu anlaşılıyor.²¹³⁸

Kızılay çok eski bir kurum olmasına rağmen Urfa'da şubesinin kendisini yeterince tanıtmamaları, başkanlarının pasif olmaları kamuoyunca eleştirildi.²¹³⁹ Birtakım şikâyetler üzerine Dr. Muhittin Önen ve Kızılay müfettişi Dr. Talat Simer, teftiş yapmak üzere Urfa'ya geldiler.²¹⁴⁰ Teftişin ardından kurumun faaliyeti hakkında kamuoyu bilgilendirildi. Şikâyetler Kızılay'ın Urfa'daki yerinin,

²¹³⁴ Demokrat Urfa, 12 Şubat 1954, Sayı: 431.

²¹³⁵ Fuat Rastgeldi'den 29.03.2019'da gelen mektup.

²¹³⁶ Şeçil Karal Akgün vd, *Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a I*, 1. bs. (Ankara: Kızılay Yayınları, 2002), 1.

²¹³⁷ Kızılay Arşivi, Kutu No: 14, Belge No: 123.

²¹³⁸ Kızılay Arşivi, Kutu No: 348, Belge No: 48a.

²¹³⁹ Urfanınsesi, 9 Mayıs 1952, Sayı: 77.

²¹⁴⁰ Urfanınsesi, 29 Eylül 1952, Sayı: 119.

başkanının ve faaliyetlerinin tanıtılmaması doğrultusunda idi. Kızılay Urfa şubesi, Valilikte kendilerine verilen bir odada faaliyet yürütüyordu. Şube idare kurulu şu isimlerden oluşuyordu: Mehmet Hatipoğlu, başkanvekili Celal Özbek, kâtip Abdullah Uğurlu, sayman Hüseyin Cindoğlu, veznedar Hüseyin Cahit Uz idi. Ancak Mehmet Hatipoğlu ve Hüseyin Cahit Uz istifa edince, 19 Eylül 1952’de yapılan toplantıyla dış doktoru Emin Moğoltay başkanlığa, tüccar Ahmet Canbek veznedarlığa seçildi. Urfa şubesi göçmen ve doğal afet zedelere birtakım yardımlar yapmışlarsa da çok bu faaliyetleri yeterli görülmedi.²¹⁴¹

Kızılay Urfa şubesinin daha aktif hale getirmek için Kızılay’ın 75. yıldönümü münasebetiyle, Vali Rıfat Bingöl’ün davetiyle valilik makamında bir toplantı yapıldı. Üye temini üzerinde durularak toplantı sonlandırıldı.²¹⁴²

Faaliyetlerini artıran Kızılay Urfa şubesi, Birecik’te bir şube açtı. Şubeye üye kayıtları hızlı ilerledi. Şube Başkanı Dr. Neyir Özşuç, yaptıkları yardımları şu şekilde sıraladı; 3 ilkokul ve 1 Ortaokul ile demircilik ve marangozluk kursu, dikiş-nakış ve Kur’an-ı Kerim kursu öğrencilerine 858 lira değerinde 150 çift lastik ayakkabı ve 8 adet elbise yardımında bulunuldu.²¹⁴³ Birecik’te şube açılmasından sonra, kısa zaman önce ilçe olan Halfeti’de gelişmeler yaşandı. Belediye Başkanı Yasin Kutluğ Halfeti’nin kalkınması için girişimlerde bulundu. Dr. Necati Çakır başkanlığında Kızılay’ın Halfeti’de bir şubesi açıldı.²¹⁴⁴

Kızılay Urfa şubesi, 26 Şubat 1953 saat 16.00’da Kız Sanat Enstitüsü’nde kongre yaptı. Kongrede riyaset divanı seçimi, faaliyet raporu, 1953 yılı bütçesi, şubelere üye seçimi, Kızılay yararına olan tekliflerin değerlendirilmesi gibi konular ele alındı. Kızılay müfettişi Kemalettin Akadur kongreye katılmak ve yapılan Verem Hastanesinin çalışmalarına katkı sağlamak amacıyla Urfa’ya geldi.²¹⁴⁵ Kongrede, Urfa şubesi başkanı Emin Moğoltay faaliyet raporunu okudu, divan başkanlığına Vali Yardımcısı Burhan Aşkar seçildi, faaliyetler konusunda kararlar alınarak,

²¹⁴¹ Urfaninsesi, 6 Ekim 1952, Sayı: 121.

²¹⁴² Urfaninsesi, 15 Kasım 1952, Sayı: 137.

²¹⁴³ Demokrat Urfa, 14 Şubat 1953, Sayı: 299; Demokrat Urfa, 20 Şubat 1953, Sayı: 301.

²¹⁴⁴ Demokrat Urfa, 4 Ağustos 1955, Sayı: 597.

²¹⁴⁵ Demokrat Urfa, 23 Şubat 1953, Sayı: 302.

kongre sonlandı.²¹⁴⁶ Kızılay Urfa şubesi 1956 yılı kongresini 24 Mart 1956'da Şair Nabi İlkokulunda yaptı.²¹⁴⁷

Kızılay'ın bu çabalaları sonuç verdi. Kuruma yardım edenler tebrik edilerek isimleri ve yardım miktarları yayımlandı. Milletvekili Azizi Özbay 10, Milletvekili Celal Öncel 10, DP İl Başkanvekili Osman İsmailoğlu 5, Avukat Halil Belkıs 5, Şoför Mahmut Kayış 5, Kahveci Vahap Öncel 2.50, Vedat Saraç 2.50, Bayan Meral 2.50, Bayan Mürüvvet Gürcan 10, Hasan Kurt 2.50, İpek Palas Oteli Sahibi Mahmut Erbaş 1, İbrahim Demir 5, Narçığan Köyü Muhtarı İbrahim Bozkurt 92.50, Mağaracık Köyü Muhtarı Ali Gıçıc 200, Tıleyli Köyünden Müslüm Kırmızı kendi adına 50, köylü adına 150, Hınkalave Muhtarı namına İmam Demir 2.100, Çinkırave Köyünden Hacı Mustafa Polat 50, Musa Polat 10, Çinkırave Köyü Muhtarı İsmail Polat 150, Bozsarmiyeye Köyü adına Abdullah Kaban 100, İrice Köyü adına Muhtar Deham Kılıç 200 ve Güllü Köyü adına Mustafa Arslan 75 lira para yardımında bulundular.²¹⁴⁸ Bu yardımlardan başka, Urfa'da bulunan²¹⁴⁹ sahibi meçhul 1089 metrekare arsanın Kızılay Urfa şubesine satılması kararlaştırıldı.²¹⁵⁰

Erzurum ve civarında Aralık 1951'de meydana gelen deprem sonucu depremzedelerin yaralarının sarılması için Urfalılar yardım kampanyalarına başladı.²¹⁵¹ Vali Feyzi Tugay'ın öncülüğünde depremzedeler yararına düzenlenen yardımda esnaf ve çiftçilerden toplam 1,980 lira yardım Kızılay aracılığıyla gönderildi.²¹⁵² Bu yardımdan başka Urfa Gümrük Muhafaza Alay komutanlığı mensupları, Çanakkale ve Balıkesir'de etkili olan depremden zarar görenlere Kızılay üzerinden 550 lira yardım gönderdi.²¹⁵³

Kızılay Urfa şubesi başkanı Emin Moğoltay öncülüğünde, 1955 yılı bahar aylarında dolu felaketinden etkilenen köylülere Kızılay merkezden ilk önce 10.000, daha sonra 4.000 lira olmak üzere toplam 14.000 liralık yardım dağıtıldı. Yardımın

²¹⁴⁶ Demokrat Urfa, 2 Mart 1953, Sayı: 304.

²¹⁴⁷ Akgün, 20 Mart 1956, Sayı: 2392.

²¹⁴⁸ Demokrat Urfa, 26 Ekim 1956, Sayı: 724.

²¹⁴⁹ Muhtemelen Kızılay'ın il binası olarak kullandığı binanın bulunduğu arsa.

²¹⁵⁰ BCA, 030-18-01-02/138-111-6. Tarih: 24.01.1955

²¹⁵¹ Akgün, 15 Ocak 1952, Sayı: 1843.

²¹⁵² Akgün, 24 Ocak 1952, Sayı: 1851.

²¹⁵³ Yeni Urfa, 15 Temmuz 1953, Sayı:61.

6.000 liralık ilk kısmı Akçakale'deki felaketzedelere dağıtıldı, diğer kısmı bir sürece yayılarak gerçekleşti.²¹⁵⁴

Kızılay bu yardımlarından başka öğrenciler için Kızılay Genel Merkezi tarafından gönderilen 70 ton süttozu, tereyağı ve peynir Urfa şubesi tarafından dağıtıldı.²¹⁵⁵

Bütün Türkiye'yi dolaşan Kızılay Sağlık Kervanı Urfa'ya geldi. Dr. Rükneddin Kanal'ın başkanlığında Ağustos sonuna kadar bütün Urfa ve ilçeleride de faaliyet gösterdi. Sağlık heyeti, acil müdahale ve bazı tedavi yöntemleri hakkında bilgilendirme yaptı. Kızılay şubesi başkanvekili öğretmen Ali Dağyutan kervana rehberlik yaptı.²¹⁵⁶ Yardım kervanı merkez ve köylerde 2.777 kişiyi muayene etti, 2.127 kişiye ilaç dağıttı, 582 laboratuvar muayenesi yapıldı, 5 ağır hasta ambulansla hastaneye sevke edildi. Kervanın çalışmaları sonucu, Vali Yardımcısı Nail Memik ve İl Sağlık Müdürü İbrahim Etem Karakapıcı emeği geçenlere memnuniyetlerini bildirdiler.²¹⁵⁷

Kızılay şubesi faaliyetlerini hızla sürdürürken, uzun yıllar Urfa'da büyük hizmet veren diş doktoru ve Kızılay Urfa şubesi başkanı Emin Moğoltay ağır hastalığı sonucu 18 Şubat 1958'da hayatını kaybetti.²¹⁵⁸ Emin Moğoltay'ın vefatının ardından şube başkanlığını Şeref Cevheri üstlendi.²¹⁵⁹

3.8.2. Urfa Çocuk Yetiştirme Yurdu

İslam tarihi ve medeniyetinde önemli bir kurum olan vakıf,²¹⁶⁰ Osmanlı Devleti döneminde sosyal devlet anlayışının oluşturulmasına katkı sağladı. Genellikle topluma hizmet amaçlı kurulan vakıfların pek çok örneğine Urfa'da rastlamaktayız.²¹⁶¹ Osmanlı Dönemi'nde Müslümanların kurduğu vakıflardan başka

²¹⁵⁴ Demokrat Urfa, 14 Haziran 1955, Sayı: 584.

²¹⁵⁵ Urfaninsesi, 18 Aralık 1956, Sayı: 568.

²¹⁵⁶ Demokrat Urfa, 13 Ağustos 1957, Sayı: 805.

²¹⁵⁷ Yeni Urfa, 4 Eylül 1957, Sayı: 382.

²¹⁵⁸ Urfaninsesi, 19 Şubat 1958, Sayı: 661. : Yeni Urfa, 19 Şubat 1958, Sayı: 409.

²¹⁵⁹ Demokrat Urfa, 13 Ekim 1959, Sayı: 1026.

²¹⁶⁰ M. Fuad Köprülü, "Vakıf Müessesesi ve Vakıf Vesikalarının Tarihî Ehemmiyeti." *Vakıflar Dergisi*, 1 (1938), 1.

²¹⁶¹ Yasin Taş, "Osmanlı Dönemi Urfa Vakıflarında Suiistimaller ve Görevden Almalar", *Osmanlı Urfası Cilt: II*, ed. Abdullah Ekinci, 1. bs. (İstanbul: Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2018), 457.

gayrimüslimlerin de kurduğu vakıflar vardı.²¹⁶² Bu vakıflar Urfa'da yardım hizmetlerinde bulundular. Vakıfların haricinde, Osmanlı Devleti döneminde kimsesiz çocuklara sahip çıkma noktasında önemli bir kurum olan Eytam Sandıkları kuruldu. Bu kurumun Urfa'daki faaliyetlerini şer'iye sicili defterlerinde birçok örneği mevcuttur. Bu sandık aracılığıyla kimsesiz çocuklara sahip çıkılarak, sosyal hayatla bütünleşmeleri sağlandı.²¹⁶³

Cumhuriyet döneminde ise kimsesiz çocukların yetiştirilmesi için 1921 yılında kurulan ilk önceleri adı Himaye-i Etfal Cemiyeti olan²¹⁶⁴ Çocuk Esirgeme Kurumu, 6 Eylül 1957 tarih ve 9699 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan nizamnamesine göre genel merkezi Ankara'da olmak üzere kuruldu.²¹⁶⁵ Kurumun Urfa'da bir şubesi 16 Haziran 1959'da açıldı. Yurt, Milli Eğitim, İçişleri ve Sağlık Vekâletlerine bağlıydı. Ödeneği, Milli Eğitim ve Sağlık Vekâletlerince karşılanacak ve Belediye Özel İdareleri %1 bütçelerini yurda aktaracaklardı. Yurda gelir temin etmek üzere bir vakıf kuruldu. Vakfın başkanı vali, vali yardımcısı başkanvekili, İl Millî Eğitim Müdürü Ömer Madi Süten, İl Sağlık Müdürü Celal Ada, Celal Öncel, Sadık Güven ve Ahmet Canbeyli üye seçildiler. Yurt müdürlüğüne Kurtuluş İlkokulu müdürü Başöğretmen Behzat Yalçinkaya, öğretmenliğine aynı okuldan Latif Soyok atandı. Yetiştirme Yurdu, eski ortaokulun yerindeki Kızılay binasında açıldı. Burada bulunan Belediye su işleri ve tabipliği binayı boşalttıktan sonra yurt taşındı. Yurt açılmadan önce Belediye ve Özel İdare'nin bütçesiyle bakılan 26 çocuk yurda taşındı.²¹⁶⁶ Yetiştirme Yurdu, barınacak çocuklar için, 30'ar adet yatak, battaniye ve birtakım yaşam malzemeleri satın almak için 27 Temmuz 1959'da ihale yaptı.²¹⁶⁷ Yurt idaresi birtakım ihtiyaçlarını bu şekilde ihale ederek karşılarken, Urfalılar da

²¹⁶² Yasin Taş, "Şer'iye Sicillerine Göre Ermenilerin Urfa Kazasında Vakıf Faaliyetleri (1884-1889)", *Osmanlı Urfası Cilt: II*, ed. Abdullah Ekinci, 1. bs. (İstanbul: Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2018), 375.

²¹⁶³ Ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail Asoğlu, *223 Numaralı Şanlıurfa Şer'iyye Sicili'nin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi (H.1304-H.1334 /M.1887-M.1916)*, (Yüksek Lisans Tezi: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014).

²¹⁶⁴ Makbule Sarıkaya, *Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti (1921-1935)*, (Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2005), 7.

²¹⁶⁵ Resmi Gazete, 6 Eylül 1957, Sayı: 9699.

²¹⁶⁶ Demokrat Urfa, 30 Haziran 1959, Sayı: 996.

²¹⁶⁷ Demokrat Urfa, 10 Temmuz 1959, Sayı: 999.

yardım kampanyaları başlattı. Ayrıca “Çocuksuz Ev, Meyvesiz Ağaca Benzer” sloganıyla çocuksuz ailelerin yurttan çocuk edinmeleri teşvik edildi.²¹⁶⁸

Yurt Müdürü Behzat Yalçinkaya ve öğretmen Latif Soyok, kurumun teşekkülü ve işleyişiyle alakalı kamuoyunu bilgilendirdi.²¹⁶⁹ Bu yurtlara anne ve baba vefat eden, anne ve babası belli olmayan, anne ve babası tarafından terk edilen, anne ve babasının ihmali yüzünden kötü yola sürüklenen çocuklar kabul ediliyordu. Alınacak kimselerin belirlenmesinde; ilgili 5387 sayılı kanunun yerine, 10. Dönem Ankara Milletvekili Aliye Timuçin’in tadil teklifiyle 15 Mayıs 1957 tarih ve 6972 sayılı kanunla barınma şartları yeniden düzenlendi. Yurda bağlı vakıflar, buldukları ilde yurt açma yetkisine sahipti. Bunlardan biri de Urfa’da 16 Şubat 1957 tarihinde Vali Yardımcısı Hasan Günay’ın başkanlığında kuruldu. Yurtta branşlarına göre il müdürlüklerinden personel görevlendirildi.²¹⁷⁰ Kimsesiz bir çocuk için İl Millî Eğitim Müdürlüğü, Sulh Ceza Hâkimliğine müracaatta bulunur ve hâkimlikçe velayet kuruma verilirdi. Yurda alınan çocukların varsa ailesiyle ilgileri kesilir, mahkeme onlara vasi tayin ederdi. 7 yaşındaki çocuğun 18 yaşına kadar ona ve varsa mirasına ilişkin bir bankada hesap açmak suretiyle değer kaybetmemesi sağlanırdı. Çocuklara tüm masraflardan başka aylık 10 lira, şehir dışında yükseköğrenim görenlere 20 lira harçlık veriliyordu.²¹⁷¹ Çocukların her yönden gelişmesi için farklı uygulamalar yapılıyordu. Ders haricinde spor ve tiyatro oyunları, toplu halde uygun filmler seçilerek sinemaya gitmek bunlardan bazılarıydı. Bu konuda destek sağlayan Atlas Sineması kuruluşundan itibaren, Yetiştirme Yurdunda kalan çocuklara her cumartesi günü ücretsiz hizmet verdi.²¹⁷²

Çocuklara harçlık doğrudan verilmez grup öğretmenlerine verilir o da onlara ihtiyaçları kadar verirdi. Bu uygulama, çocukların elinde olan fazla parayı gereksiz yere harcamalarını engellemeye yönelikti. Özel durumları olan çocuklar için doktor desteği alınırdı. Cezalardan çok nasihat yöntemi uygulanır ve bunun için puan sistemi oluşturuldu.²¹⁷³ İdareciler saat 07.00-21.00 arası yurtda bulunuyordu. Her gece bir bekçi, hademe ve öğretmen nöbet tutmaktaydı. Belediye tabipliğinin

²¹⁶⁸ Demokrat Urfa, 28 Temmuz 1959, Sayı: 1004.

²¹⁶⁹ Demokrat Türkiye, 28 Eylül 1959, Sayı: 64.

²¹⁷⁰ Demokrat Türkiye, 1 Ekim 1959, Sayı: 65.

²¹⁷¹ Demokrat Türkiye, 1 Ekim 1959, Sayı: 65.

²¹⁷² Urfanınsesi, 6 Mayıs 1960, Sayı: 836.

²¹⁷³ Demokrat Türkiye, 8 Ekim 1959, Sayı: 68.

kullandığı kısım yurdun reviri oldu.²¹⁷⁴ Türkiye'deki 49. şube olan yurdun yeri belediye tarafından devri gecikince bu olay tepki çekti. Oysa tahsis edilen yerin mülkiyeti Kızılay'a aitti ve cüzi bir miktara kiraya verilmişti. Vali Şerafettin Atak bu işi takip etti ve belediyelerin yurt bütçesine vermek zorunda oldukları %1'lik hissenin ödenmesini sağladı.²¹⁷⁵ Gerek mülkî amirler gerek halk bu kuruma elinden gelen yardımı yapmaya çalıştı.

3.8.3. Şahıs Teşebbüsleriyle Kurulan Sosyal Yardım Dernekleri

1950'li yıllarda Urfa'da devlet destekli Kızılay ve Çocuk Esirgeme Kurumu gibi sosyal yardım kuruluşlarından başka, özel şahısların kurdukları dernekler de mevcuttu. Bu derneklerden merkezi Ankara'da olan Urfa İli Kültür Derneği, Urfalı yükseköğretim öğrencilerine burs ve barınma desteği sağladı. Diğer bir dernek olan Cami Onarma Derneği ise Urfa'da camilerin tamir işleriyle meşgul olan hamiyetperverlerden oluşuyordu.

3.8.3.1. Urfa İli Kültür Derneği

1950'li yıllarda eğitim-öğretim pek çok açıdan kısıtlı ilerliyordu. Bir öğrencinin üniversite kazanmasının yanında eğitim-öğretim boyunca burs ve barınma, ailelerin başlıca sorunları arasındaydı. Özellikle maddî durumu iyi olmayan aileler bu konuda zorluk yaşıyordu. Bu ihtiyacı karşılamak üzere Ankara'da Urfa İli Kültür Derneği kuruldu. Derneğin kuruculardan Salih Özcan tarafından dernek tüzüğü yayımlandı. Derneğin koruyucu yardımsever üyeleri arasında Halide Nusret Zorlutuna,²¹⁷⁶ Yavuz Başkan, Akif Sözeri, Ekrem Akçar, Salih Özcan, Reşit Kemal Timuroğlu, Celal Öncel, Feridun Ayalp ve Necdet Açıanal gibi Urfa'nın önde gelen şahısları vardı.²¹⁷⁷ Derneğin koruyucuları, daimi destekçileri bu isimler olmakla beraber yapılan kongre ile idare heyeti seçildi. 30 Kasım 1952 Pazar günü, Urfa İli Kültür Derneği genel kurul toplantısı sonucunda oluşturulan idare heyeti şu isimlerden oluşturuldu: Ankara Üniversitesi Fizik Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr.

²¹⁷⁴ Demokrat Türkiye, 15 Ekim 1959, Sayı: 70.

²¹⁷⁵ Demokrat Urfa, 3 Kasım 1959, Sayı: 1032.

²¹⁷⁶ Zorlutuna 1930'lu yılların sonundan 1948 yılında Ankara'ya taşınmaya kadar, Urfa'da ikamet etti. Eşi Aziz Bey'in askerlik mesleğinden dolayı Urfa'ya gelen Zorlutuna, bu süre zarfından Urfa Lisesi'nde Edebiyat öğretmenini olarak çalıştı. Ayrıntılı bilgi için bkz. Betül Coşkun, *Halide Nusret Zorlutuna, Hayatı-Eserleri-Fikirleri*, (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2010).

²¹⁷⁷ Urfanimesi, 7 Kasım 1951, Sayı: 15.

Celal Saraç genel başkanlığa, Sayıştay Murakıbbı Akif Sözeri başkanvekilliğine, Gümrük Muhafaza Umum Kumandanlığı Levazım Müdür Yardımcısı Bekir Sıtkı Ergün genel sekreterliğe, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencilerinden Salih Oral muhasipliğe, yine aynı fakülte öğrencisi Muzaffer Ökten veznedarlığa, Basın Yayın Genel Müdürlüğü mütercimi Aziz Özbay ve Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi öğrencisi Süreyya Üstün üyeliğe seçildiler.²¹⁷⁸

Urfa İli Kültür Derneği Genel Başkanı Prof. Dr. Celal Saraç, üniversite okuyan Urfalıları için yardım çağrısında bulundu.²¹⁷⁹ Ankara'da okuyan Urfalılarından oluşan heyet A. Bakır, F. Erdoğan, S. Oral, A. Temel, M. Terzi, A. Tokucu, A. Vural ve S. Yetkin'den oluşuyordu. Salih Özcan, Urfa sorumlusu olarak görevlendirildi. Dernek Ankara'da bir öğrenci yurdu yapmak için Urfalıların maddî yardımına başvurdu.²¹⁸⁰ Derneğin yardım çağrısı karşılık buldu. 242,50 lira olarak toplanan yardımı yapanlar arasında Fazıl Edip Kürkçüoğlu, Emin Moğoltay, Muktim Hatipoğlu, Naci Türkmen, Hayati Karakoyunlu, Kadir Bülbül, Urfa Noteri Kemal Alagöl, Belediye Başkanı Reşit Akyüz, Sami Barlas, Vasfi Gerger ve Kerim Dayıoğlu vardı.²¹⁸¹ Bu dernek Ankara ve İstanbul'da üniversite okuyan 13 Urfalıya yardım yapmaya başladı. Ankara'da öğrenciler için bir pansiyon yapma girişimleri başladı.²¹⁸²

Dernek, çalışmalarını sadece Urfa ve Ankara'da yürütmüyordu. Derneğin İstanbul şubesi, Taksim'deki belediye salonunda 11 Nisan kutlamaları yapılmasını kararlaştırıldı. Böylelikle hem Urfa'nın tanıtılması hem de derneğe yardım toplanması hedeflendi. Bu tanıtım işleri için yaklaşık 1.500 lira harcandı. Ancak 11 Nisan'ın Cumartesi gününe isabet etmesinden ve kiralanan Taksim belediye gazinosunun o gün için yaklaşık 6-7.000 lira gelir edeceğinden dolayı kirayı yükseltmesi üzerine dernek, etkinliği 13 Nisan Pazartesi gününe erteledi. Bu konuda dernek Urfa belediyesinden yardım talep etti.²¹⁸³ Gecede öğrencilerin yararına bir eğlence tertip edildi.²¹⁸⁴ 4 Aralık 1954'te Urfa İli Kültür Derneği İstanbul şubesi,

²¹⁷⁸ Urfaninsesi, 11 Aralık 1952, Sayı: 145.

²¹⁷⁹ Urfa, 6 Şubat 1953, Sayı: 52.

²¹⁸⁰ Demokrat, 3 Şubat 1953, Sayı: 19.

²¹⁸¹ Urfaninsesi, 6 Şubat 1953, Sayı: 163.

²¹⁸² Urfaninsesi, 11 Şubat 1953, Sayı: 164.

²¹⁸³ Yeni Urfa, 30 Mart 1953, Sayı:35.

²¹⁸⁴ Urfaninsesi, 3 Nisan 1953, Sayı: 178. : Urfa, 6 Nisan 1953, Sayı: 63.

yeni idare heyetini seçti. Başkanlığa Kemal Belgen, üyeliklere Fatih Yükselmiş, Sefer Uygun, Vedat Alat seçildi.²¹⁸⁵ Derneğin İstanbul Şubesi 11 Aralık 1955'te yapılan diğer kongrede ise, şube başkanlığına Mustafa Kemancı, başkanvekilliğine Abdullah Koçak, sekreterliğe Mahmut Küçük, muhasipliğe Abdurrahman Erakın, veznedarlığa Mehmet Güldamlası, üyeliklere Halil Buluntu ve Rahmet Bağış seçildi.²¹⁸⁶

Dernek, Prof. Dr. Celal Saraç'ın başkanlığında çalışmalarını süratle sürdürüyordu. Derneğin üye sayısının az ve yardımları kısıtlı olduğu için faaliyetleri yavaş ilerliyordu. Genellikle Urfa Belediyesi derneğe yardım ediyordu. Başka illere oranla Urfa Kültür Derneğine gelen yardımlar azdı. Bu konuda halkı teşvik etmek için karşılaştırma yapılarak derneğin gelirinin artması sağlandı. Örnek olarak verilen Yozgat İli Kültür Derneğine yapılan yardım 60.000 lirayı bulurken Urfa İl Kültür Derneğinin geliri 1.000 liranın altındaydı.²¹⁸⁷

Urfa'dan desteğin az olduğunu fark eden dernek, Urfalıları kendini daha yakından tanıtmak amacıyla Urfa'ya bir şube açmayı kararlaştırdı.²¹⁸⁸ Derneğin uzun süren çabaları sonucunda Urfa'da bir şubesi açıldı. 17 Şubat 1958'de açılan derneğin başkanı hükümet tabibi Dr. Nejdet Yalçın, başkanvekili Dr. Ahmet Eralp, veznedarı gazeteci Nuri Okutan, muhasibi Trahom Hastanesi mutemedi Kemal Oktay ve sekreteri Halil Nevzat Buluntu idi. Bu isimlerden başka Urfa'nın bilinen pek çok siması üye oldu.²¹⁸⁹ Yapılan diğer bir kongre ile Urfa şubesinin yeni idare heyeti seçildi. Yeni heyet, Avukat Halil Belkıs, Avukat Halil Kaysı, Halil Çizmecioğlu, Müslüm Közlü, Dr. Ahmet Yükselmiş, Kemal Oktar ve Nihat Kubilay'la oluşturuldu.²¹⁹⁰ Dernek, gelir sağlamak amacıyla Atlas Sinemasında Safiye Ayla'yı konseri düzenledi.²¹⁹¹

Urfa İli Kültür Derneği, 26 Aralık 1954'te genel kurul toplantısı yaptı. Genel başkan Prof. Dr. Celal Saraç, başkanvekili Akif Sözeri, genel sekreter Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Görevlisi Kemal Edip Kürkçüoğlu, muhasip

²¹⁸⁵ Yeni Urfa, 22 Aralık 1954, Sayı: 196.

²¹⁸⁶ Urfaninsesi, 27 Aralık 1955, Sayı: 481. : Yeni Urfa, 27 Aralık 1955, Sayı: 278.

²¹⁸⁷ Urfaninsesi, 24 Eylül 1953, Sayı: 233.

²¹⁸⁸ Urfaninsesi, 25 Eylül 1953, Sayı: 234.

²¹⁸⁹ Demokrat Urfa, 18 Şubat 1958, Sayı: 858.

²¹⁹⁰ Demokrat Urfa, 11 Nisan 1958, Sayı: 873. : Yeni Urfa, 18 Nisan 1958, Sayı: 421.

²¹⁹¹ Urfaninsesi, 15 Mayıs 1959, Sayı: 761.

emekli Yarbay Hilmi Çakmakçı, veznedar Nuri Kutlu, üyelikler Hasan Sözen ve A. Yaman'dan oluşan idare heyeti seçildi. Toplantıda derneğin gelir giderleri konusunda da bilgilendirme yapıldı. 1954 yılı gelirleri, üye aidatları ve bağışlar toplam 8.758 lira iken, giderleri ise yine 8.758 lira idi.²¹⁹²

Dernek, sonraki kongresini Ankara'da bulunan Erzurum Talebe Yurdunda yapıldı. Kongreye Vali Kadri Erdoğan, Belediye Başkanı Cemil Hacıkamiloğlu, 11. Dönem Urfa milletvekilleri ve DP Erzurum Milletvekili Sabri Erduman katıldılar. Kongrede yeni idare heyeti seçildi. Naci Kaysı, Cabbar Kılıççı, Fazıl Kürkçüoğlu, Bedii Aksoy, Yaşar Alhas, Fatih Akıncı, Ömer Yüksel asıl üyeliğe seçildiler.²¹⁹³ Daha sonra dernek başkanlığına daha önce Urfa Belediye Başkanlığı yapmış ve Ankara'ya yerleşmiş olan Avukat Fazıl Edip Kürkçüoğlu getirildi.²¹⁹⁴

Derneğin son kongresine katılan Hacıkamiloğlu, 30.000 lira yardımda bulundu. Bu yardımla İstanbul'da bir yurt arsası satın alındı. Ankara'da da bir arsa alımı süreci devam ediyordu.²¹⁹⁵ 11. Dönem Urfa milletvekili Ömer Yüksel hükümetin Urfa İli Kültür Derneği adına Ankara'da verdiği tapuyu almak üzere görevlendirildi.²¹⁹⁶ Bir sosyal sorumluluk projesi olan dernek uzun yıllar sürdürdüğü faaliyetlerle, Urfalı öğrencilere eğitim hayatlarında büyük katkı sağladı.

3.8.3.2. Cami Onarma Derneği

Urfa'da kurulan derneklerden Cami Onarma Derneği, yardımseverlerden aldığı maddî destekle, camilerin tamir işlerini üstlendi. Tamir işleri, bazen eski bir kilisenin camiye dönüştürülmesi bazen de türbelerin ve camilerin onarımına katkı sağlamak şeklinde yürütülüyordu. 1950'li yıllarda camiye dönüştürülmek üzere Tıfındır mahallesinde bulunan eski Fırfırlı Kilisenin camiye dönüştürülmesi için valilikten gerekli izin alındı. Tıfındır mahallesindeki kilisenin yakınında başka bir cami olmaması, bu değişime gerekçe oldu.²¹⁹⁷ Rafi Görgün başkanlığındaki dernek kısa zamanda inşaaata başladı.²¹⁹⁸ Camiye dönüştürülecek olan ibadethanenin yeni

²¹⁹² Urfaninsesi, 18 Ocak 1955, Sayı: 386.

²¹⁹³ Demokrat Urfa, 6 Ocak 1959, Sayı: 948.

²¹⁹⁴ Demokrat Urfa, 20 Ocak 1959, Sayı: 952.

²¹⁹⁵ Demokrat Türkiye, 30 Temmuz 1959, Sayı: 48.

²¹⁹⁶ Demokrat Türkiye, 10 Ağustos 1959, Sayı: 50.

²¹⁹⁷ Yeni Urfa, 7 Haziran 1956, Sayı: 308.

²¹⁹⁸ Urfaninsesi, 5 Haziran 1956, Sayı: 519.

adının konulmasına dair gazetelerde anket yapıldı. Yapılan anketler neticesinde caminin adı Fırfırlı Cami olarak belirlendi.²¹⁹⁹ Kısa bir dönem tadilatın ardından camiye çevrilen kilise, bir müddet cezaevi olarak da kullanılmış olup, tamirden önce harabe bir haldeydi.²²⁰⁰

Cami Onarma Derneğinin tamir ettiği yerlerden birisi Hz. Eyyub'un sabır makamıydı. Uzun bir dönem tamir edilmeyen makam, kullanım ve iklim şartlarından dolayı yıprandı. Bu konuda yardımseverlerin desteği ve halkın talebi üzerine dernek harekete geçti.²²⁰¹ 31 Mart 1957 Pazar günü saat 10.00'da Hz. Eyyub'un hastalığı esnasında barındığı sabır makamının bulunduğu mağaranın üzerine bir kubbe yaptırmak için temel atma töreni gerçekleştirdi. Bu makamın yanında bulunan cami de onarım gerektiriyordu. Dernek, bu caminin de onarım işlerini başlattı.²²⁰²

Urfa'nın Müslümanlar tarafından fethinden sonra camiye dönüştürülen Ulu Cami, 5. yüzyılda sinagog olarak inşa edilmişti.²²⁰³ Camiye dönüştürülen yapı zamanla tahrip olup onarım gerektiğinde dernek, bu işe de el atarak Ulu Caminin tamir işlerini yürüttü.²²⁰⁴

Cami Onarma Derneği dışında yardımsever Urfalılar, münferiden cami tamir ve inşaat işleriyle meşgul oldular. Eski adıyla Meşarikiye Camisi, 1944 yılında Evkaf idaresi tarafından satın alınca Hacı Mehmet Çarhoğlu tarafından satın alındı. Meşarikiye Camisinden başka satılan camiler, bu dönemde ev veya işyeri olarak kullanılıyordu. Meşarikiye camisini alan Hacı Mehmet Çarhoğlu, yaklaşık 100.000 lira masraf yaparak onarılmasını sağladı ve cami tekrar ibadete açıldı.²²⁰⁵ Çarhoğlu'nun bu hizmetinden başka H. Mehmet Abamor ve kardeşleri Kaleboynu Mahallesinde yaklaşık 90.000 lira bir cami inşa ettiler. Caminin temel masraflarının karşılanması için, caminin yanındaki bazı gayrimenkulleri vakfedildi.²²⁰⁶

²¹⁹⁹ Urfaninsesi, 15 Haziran 1956, Sayı: 522; Demokrat Urfa, 19 Haziran 1956, Sayı: 688.

²²⁰⁰ Cihat Kürkçüoğlu, *Şanlıurfa Camileri*, 1. bs. (Ankara: ŞURKAV Yayınları, 1993), 83.

²²⁰¹ Urfaninsesi, 15 Mart 1957, Sayı: 593.

²²⁰² Akgün, 5 Nisan 1957, Sayı: 2467.

²²⁰³ *Edessa'dan Urfa'ya*, Cilt: II, ed. Mehmet Çelik, (Ankara: Atılım Üniversitesi Yayınları, 2007), 409.

²²⁰⁴ Urfaninsesi, 24 Mart 1959, Sayı: 751.

²²⁰⁵ Urfaninsesi, 12 Şubat 1957, Sayı: 584.

²²⁰⁶ Yeni Urfa, 13 Şubat 1958, Sayı: 408.

3.9. VAKIFLAR VE FAALİYETLERİ

Osmanlı Devleti döneminde Urfa'da pek çok vakıf kuruldu ve hayır hizmetleri yürüttüler.²²⁰⁷ 1950'li yıllarda faaliyet gösteren vakıflar, genellikle daha önce kurulmuş olup, vakfın mütevellisi tarafından bu yıllarda menkul ve gayrimenkullerinin tasarruflarıyla ilgili gelişmeler görüldü. Bu gelişmeler bazen kiraya verme, bazen tamir bazen de yönetimle ilgili düzenlemelerden oluşuyordu.

Vakıfların yönetiminde bulunan müteveli heyeti başkanları, vakıf mallarının tasarrufuyla sorumluydular. Bu heyeti teftiş etme yetkisi ise Vakıflar Bölge Müdürlüklerindeydi.²²⁰⁸ 1950'li yıllarda da faaliyet gösteren Rızvaniye Vakfı'nda yolsuzluk yapıldığı şüphesi üzerine Diyarbakır Vakıflar Müdürü Aziz Bakıroğlu teftiş için görevlendirildi.²²⁰⁹

Vakıflar Genel Müdürlüğü, teftiş işlerinden başka bazı camilerin onarım işleriyle de meşgul oldu. Vakıflar Genel Müdürü Orhan Çekici, 15 Şubat 1952'de birtakım incelemeler yapmak üzere Urfa'ya geldi. Vali, belediye başkanı ve müftüyü ziyaret eden²²¹⁰ Çekici, şehirde bulunan tarihi mekânları gezerek, Hüseyin Paşa Camisinin kısa zamanda tekrar ibadete açılması için girişimleri başlattı.²²¹¹ Bu camiden başka şehirdeki diğer tarihi mekânların tamirinin gerçekleştirilmesi ve vakıflara gelir getirecek yeni yöntemlerin tespit edilmesi kararlaştırıldı.²²¹² Orhan Çekici'nin talimatıyla Yüksek Mimar Mustafa Rona ve Sabih Öke Harran'da Hayati Harranî ve İmam Bakır camilerinde incelemelerde bulundu.²²¹³ Bu incelemelerin akabinde Vakıflar Bölge Müdürlüğü, Hüseyin Paşa Camisinin dam ve kubbesini tamir etmek için 9.456 lira muhammen bedelle 9 Nisan 1952'de ihale yaptı.²²¹⁴ Bu gelişme üzerine Hüseyin Paşa Vakfı müteveli heyetinden, dönemin Konya Vali

²²⁰⁷ Ziya Kazıcı, "Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Urfa'daki Vakıf Hizmetleri", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5/6, (1993), 86; Bahaddin Turgut, *Urfa Vakıfları (1850-1900)*, (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013), 22.

²²⁰⁸ 5 Haziran 1935 tarih ve 2762 sayılı kanun. Resmi Gazete, 13 Haziran 1935, Sayı: 3027.

²²⁰⁹ Akgün, 9 Haziran 1950, Sayı: 1648.

²²¹⁰ Urfaninsesi, 18 Şubat 1952, Sayı: 53.

²²¹¹ Urfaninsesi, 20 Şubat 1952, Sayı: 54.

²²¹² Akgün, 18 Şubat 1952, Sayı: 1861.

²²¹³ Urfaninsesi, 7 Mayıs 1952, Sayı: 76; Akgün, 8 Mayıs 1952, Sayı: 1902; Urfa, 7 Mayıs 1952, Sayı:20.

²²¹⁴ Urfa, 21 Mart 1952, Sayı:8.

Yardımcısı Hüseyin Ragıp Uğural²²¹⁵ vakıfta incelemeler yapmak üzere Urfa'ya geldi.²²¹⁶ Hüseyin Paşa Camisinden başka Vakıflar Bölge Müdürlüğü, Urfa merkezdeki Karamusa Camisi ve Birecik'te Mahmut Paşa Camisini onarma kararı aldı.²²¹⁷ Karamusa Camisinin tamir işi için, 898 lira ödenek gönderildi.²²¹⁸ Birecik'teki Mahmut Paşa Camisi tamir işi Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 15.772 lira,²²¹⁹ Siverek Ulu Caminin tamir işi için 23.752 lira,²²²⁰ Kadioğlu camisinin muhtelif yerlerinin tamiri için 12.566 lira muhammen bedelle ihaleler yapıldı.²²²¹

Urfa Vakıflar Bölge Müdürlüğü camilerin yanı sıra şehrin önemli bir ticarî mekânı olan Gümrük Hanı'nı 5.694 lira muhammen bedeliyle tamir işi için ihaleye yaptı.²²²² Gümrük Hanından başka, Urfa Vakıflar Müdürlüğü, Birecik'teki Mahmut Paşa hamamını tamir ettirmek için 20.824 lira muhammen bedelle, 1 Ekim 1955'te ihale yaptı.²²²³

Vakıflar, tasarruflarındaki gayrimenkullerin kiraya verilmesi ve tamir işleri için basın yoluyla ilan veriyorlardı. Bu ilanlardan Urfa Vakıflar Müdürlüğü, Rızvaniye vakfına ait, Kızlar köyünden Paşabağları'na gelen suyollarının tamir işi için 24.919 lira,²²²⁴ Karamusa, Rızvaniye ve Hüseyin Paşa vakıflarına ait dükkânları bir yıllık kiraya verilmesi için²²²⁵ 2450 lira muhammen bedelle, Kirişhane ve 86 lira muhammen bedelle, Harran şakkasında birer değirmeni bir yıllığına kiraya vermek için,²²²⁶ Suruç'ta postane caddesinde Ahmet Bican vakfına ait 108 metrekare arsayı 1600 lira muhammen bedelle 1 Aralık 1956'de satma kararı aldı.²²²⁷ Rızvaniye Vakfına ait Beyşakkası mevkiindeki bir tarla 2400 lira muhammen bedelle kiraya verildi.²²²⁸ Urfa Belediyesi, hayvan pazarı ve mezbahane civarındaki bazı arsaları

²²¹⁵ Vakfın Kurucusu Darendeli Hüseyin Paşa'nın torunudur. Hüseyin Ragıp Uğural, *Devlet Adamına Öğütler*, 1. bs. (Ankara: TTK Yayınları, 1969), IX.

²²¹⁶ Demokrat Urfa, 12 Ekim 1954, Sayı: 516.

²²¹⁷ Demokrat Urfa, 10 Şubat 1953, Sayı: 297.

²²¹⁸ Demokrat Urfa, 8 Temmuz 1953, Sayı: 352.

²²¹⁹ Akgün, 9 Ekim 1954, Sayı: 2270.

²²²⁰ Yeni Urfa, 2 Eylül 1955, Sayı: 253.

²²²¹ Yeni Urfa, 3 Eylül 1956, Sayı: 320.

²²²² Akgün, 10 Aralık 1954, Sayı: 2287.

²²²³ Yeni Urfa, 16 Eylül 1955, Sayı: 257.

²²²⁴ Urfaninsesi, 14 Ekim 1953, Sayı: 241.

²²²⁵ Yeni Urfa, 24 Ocak 1955, Sayı: 201.

²²²⁶ Yeni Urfa, 20 Mart 1956, Sayı: 294.

²²²⁷ Yeni Urfa, 24 Kasım 1956, Sayı: 335.

²²²⁸ Akgün, 1 Aralık 1950, Sayı: 1693. "

6830 sayılı kanunun 5. maddesi uyarınca istimlakine karar verdi. İstimlakine karar verilen bölgede vakıflara ait 37.491 m² arsa mevcuttu.²²²⁹

Urfa'da tarihi mekânların tamir ve ıslahı için uğraş verdiği bir süreçte, Vakıflar Müdürlüğü, şubeye dönüştürülerek Gaziantep Bölge Müdürlüğüne bağlandı. Bu idarî yapının değişmesiyle kadro ve bütçe bakımından küçülen Urfa şubesinin bazı faaliyetlerinde aksaklıklar meydana geldi. Bu konuda Urfalıların Vakıflar Genel Müdürlüğüne ve valiliğe müracaatları olumlu sonuç vermedi.²²³⁰

²²²⁹ Urfaninsesi, 30 Nisan 1957, Sayı: 605.

²²³⁰ Yeni Urfa, 10 Ekim 1956, Sayı: 328.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE URFA'DA KÜLTÜREL HAYAT

Bu bölümde 1950-1960 yılları arası Urfa'nın kültürel hayatına dair meydana gelen gelişmelere değinildi. Urfa'da eğitim koşulları, kütüphaneler, sinema ve müzik, arkeolojik çalışmalar ve mimarî değişimlerin değerlendirilmesiyle, bölümümüz şekillendi.

DP'nin iktidara gelmesiyle pek çok alanda olduğu gibi kültürel alanda da değişim yaşandı. Bu değişimin Urfa'ya da etkisi oldu. Eğitim alanında görülen gelişmelerle değişen müfredat, bazı eğitim kurumlarının lağvedilmesi, yeni okulların açılması gibi gelişmeler Urfa'da, uzun dönem ağır ilerleyen eğitim-öğretimi canlandırdı. Urfa'da aktif kurum ile vakıfların da eğitime desteği oldu. Bu dönemde Urfa'da sinema sayıları çoğaldı ve tiyatro ve piyes gibi etkinlikler sıkça sergilendi. Tarihi dokusu ve mekânlarıyla Urfa pek çok filme sahne oldu. Bu konuda Urfalı sinema oyuncusu Hüseyin Peyda'nın rol aldığı filmlerin bir kısmı Urfa'da çekildi. Peyda'dan başka 1950-1960 yılları arası pek çok aktris ve ses sanatçısı Urfa'da konserler verdi. Liseler arası münazaralar ve öğrencilerin yıl içinde ürettikleri mamulleri sergiler vasıtasıyla kamuoyuyla paylaşıldı. Müzik tarihiyle de ön plana çıkan Urfa'da, bu dönemde pek çok müzikal etkinlik gerçekleştirilerek, müziğin geliştirilmesi için dernek kuruldu. Müzik kültürünün önemli bir parçası olan sıra geceleri geleneği, 1950'li yıllarda da yaygındı.

Sinema ve faaliyetleri alakalı zaman zaman sorunlar yaşansa da Urfa'da sinemaya olan ilgi yüksekti. Yeni gösterime giren filmler, sinema işletmecileri tarafında genellikle İstanbul'dan getirerek halka sundular. Gösterilen filmlerin içerisinde, kamuoyunu bilgilendirme amaçlı filmler de mevcuttu. Çeşitli kurumlar halkı bilgilendirme için bu yönteme başvurdu.

1950-1960 yılları arası, Urfa'da faaliyet gösteren sazlı ve alkollü mekânlar, lokantalar, çay bahçeleri de kültürel alanda yaşanan değişimin birer göstergesi oldu. Bu mekânlar, birtakım sebeplerden dolayı ortaya çıkan asayiş vakalarıyla beraber, halktan talep gördü.

Yine bu dönemde Urfa'da spor alanında genellikle futbol müsabakaları, öğrenciler arasında düzenlenen koşu yarışmaları düzenlendi. Futbol müsabakaları Urfa'da kurulan takımlardan başka diğer illerden gelen takımlar arasında da gerçekleşti. Bu müsabakaların yapıldığı şehir stadyumunun da bir kısım inşaatı bu dönemde yapılmaya devam edildi.

1950-1960 yılları arası Urfa'da birtakım mimarî değişimler de tespit edildi. Genellikle kamu kurumlarında görülen bu değişim içerisinde, eğitim kurumları önemli bir paya sahipti. Valilik binası artık ihtiyaca cevap veremediği için, yeni bir proje başlatılarak, yeni bir yere taşınması süreci başladı. Hemen her bölgesinde tarihî yapılarla dolu olan Urfa'da, kale ve köprü olmak üzere pek çok yapının tamir işleri yapıldı.

Tarihi zenginliğiyle Urfa, yabancı araştırmacıların dikkatini çekti. Judah Benzion Segal, Strom Rice ve Nuri Gökçe gibi araştırmacılarımdan oluşan İngiliz-Türk ortaklı araştırma grupları, 1950-1960 ve daha sonraki dönemlerde Urfa'ya gelerek Harran ve Sultantepe'de kazılar yaptı. Bulunan malzemelerin çok az bir kısmı Urfa'da sergilenirken, çoğu Gaziantep'teki müzede muhafaza altına alındı. Bulguların bir kısmı da başka ülkelere inceleme yapmak üzere gönderildi.

1950-1960 arası Urfa'da gazetelerin sayısı arttı. Bu yıllarda yayın hayatına başlayan Akgün, Urfa, Yeni Urfa, Urfanınsesi, Sivereğinsesi, Karakoyun, Viranşehir gazetelerinden başka dönemin siyasî yapısından etkilenmesi muhtemel Demokrat Urfa, Demokrat Türkiye ve Demokrat adlı gazeteler varlık gösterdi. Dönemin basını zaman zaman görüş ayrılıklarına girse de ortak amaçları Urfa'nın sorunlarının duyurulması oldu. İktidar yanlısı olan gazeteler de zaman zaman eleştirilerde bulundular. Henüz ticaretin ve ticarî reklamların çokça rastlanmadığı bu dönemde gazeteler, şehrin pek çok sorunun ve özellikle de tek parti döneminde yaşanan hataların tekrar yaşanmaması için iktidara ve onun Urfa'daki temsilcilerine sürekli uyarılarda bulundu. Genellikle sivri bir dilden uzak olan gazeteler, dönemim maddî şartlarına göre sorumluluklarını büyük oranda yerine getirdiler.

14 Mayıs 1950’de DP’nin iktidarı devralmasıyla²²³¹ Türkiye’de başlayan değişim, eğitim hayatında da kendini gösterdi. DP’nin iktidara gelmesiyle, eğitim programlarında daha çok dünyaya ve gelişmiş ülkelere açılma eğilimi görüldü. Yeni nesillere demokratik ve özgürlükçü bir yaşayış düzeni içinde, gerekli davranış ve bilgilerin kazandırılması hedeflendi.²²³² Tek parti döneminde uygulanan eğitim politikası, millî ve manevî değerlere yeterince önem vermediğinden hem eğitim hem de siyasi alanda yetişen nesil bu değerlerden uzak kaldı.²²³³ Bu değerlerin kazandırılması konusuna DP, 1951 Kongresi’nde kabul edilen Tüzük ve Programında genişçe yer verdi. Kabul edilen tüzükte, eğitimde millî birliğin sağlanmasına, barınma ihtiyaçlarının karşılanmasına, bilim ve teknikle beraber insanî kıymetlerle nesil yetiştirilmesine, üniversite ve öncesi eğitim kurumların eksikliklerinin giderilmesine, eğitimin siyasî müdahalelere maruz kalmamasına, eğitim kurumlarının eksik olduğu doğu illerine ayrı bir önem verilmesine genişçe yer verildi.²²³⁴ Ayrıca eğitim politikasında tek parti döneminde gerekli ehemmiyetin verilmediğinin altı çizilen, dinî derslerin sayısının artırılması yer aldı.²²³⁵ 15 Şubat 1948’de din dersi, ilkokul son sınıfta “ihtiyârî” yani seçmeli olarak okutulması kararlaştırıldı.²²³⁶

DP’nin eğitim politikasını uygulamada karşılaştığı en büyük sorun aslında, iktidarda olduğu 10 yıllık dönemde Millî Eğitim Vekilliklerinde görülen değişikliklerde yaşandı. 10 yılda 7 farklı Vekil görev aldı ve 9 defa Vekil değişikliği yapıldı. Millî Eğitim Vekâleti gibi önemli bir kurumda bu kadar çok değişkenlik yaşaması, pek çok ilerlemenin en büyük engeli oldu. Böyle bir ortamda istikrarsız yürüyen çalışmalar sonuç vermedi. Buna örnek olarak Tefvîk İleri’nin vekilliği döneminde 12 yıl olan ilköğretimin, Celal Yardımcı’nın vekilliği döneminde 11 yıla dönüştürülmesi gösterilebilir.²²³⁷

²²³¹ Zafer, 17 Mayıs 1950, Sayı: 381.

²²³² İlbeyi Özer, *Demokrat Parti Dönemi Siyasi ve Sosyal Hayat*, 1. bs. (İstanbul: İskenderiye Kitap, 2015), 145-146.

²²³³ Osman Turan, *Türkiye’de Siyasi Buhranın Kaynakları*, 1. bs. (İstanbul: Ötüken Yayıncılık, 2012), 108-110

²²³⁴ *Demokrat Parti Tüzük ve Programı*, 1. bs. (Ankara: Güneş Matbaacılık, 1952), 55-57.

²²³⁵ Mehmet Cem Şahin, “Demokrat Parti Dönemi Türkiye’de Din Siyaset ve Eğitim İlişkileri”, *Toplum Bilimleri Dergisi*, 6/12,(2012), 39-40.

²²³⁶ Çetin Yetkin, *Karşı Devrim 1945-1950*, 9. bs. (Ankara: Kilit Yayınları, 2014), 443.

²²³⁷ Emre Kılıç, *Demokrat Parti Dönemi Milli Eğitim Politikası*, (Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008), s. 84.

DP iktidarı döneminde eğitim alanında Millî Eğitim Vekâleti bütçeleri önceki dönemlere göre büyük artış gösterdi. 1947 yılı bütçesinde Millî Eğitim Vekâletine 100.716.321 lira ayrılırken,²²³⁸ DP döneminde 1950 yılında bu bütçe 176.444.347 liraya,²²³⁹ 1955 yılında 372.358.000 liraya, 1960 yılında ise 981.200.000 liraya yükseltildi.²²⁴⁰

DP döneminde öğretmenlerin tek kaynaktan yetiştirilmesi²²⁴¹ ve içeriği açısından eleştirilen kurumların kapatılması gündeme geldi. Bu doğrultuda atılan adımlardan birisi Köy Enstitülerinin kapanması oldu.²²⁴² DP döneminde eğitim alanında yaşanan diğer gelişmeler içerisinde, Halkevlerinin kapatılması, Halk Eğitim Kurumlarının, İslam Enstitülerinin ve İmam Hatip Okullarının sayılarının artırılmasıyla²²⁴³ dinî eğitime ağırlık verilmesi şeklinde gerçekleşti. Ancak din dersi zorunlu olmayıp, çocuklarına bu dersi aldırarak istemeyen aileler, okul idaresine bildirdikleri takdirde, çocuk din dersi almayabiliyordu.²²⁴⁴

4.1. URFA'DA EĞİTİM

1950'li yıllara gelinene kadar Urfa'da eğitim öğretim kurumları genel ihtiyaca cevap vermiyordu. Nüfusun bu yıllarda sürekli artması ve köyden şehire göç gibi diğer sosyo-ekonomik gelişmeler eğitime olan ilgiyi artırdı. Bu yıllarda Urfa merkezde bulunan okullar şu şekildeydi: Vatan İlkokulu,²²⁴⁵ Şehir Nusret İlkokulu,²²⁴⁶ Şair Nabi İlkokulu,²²⁴⁷ 11 Nisan Kurtuluş İlkokulu,²²⁴⁸ Atatürk

²²³⁸ Resmi Gazete, 2 Ocak 1947, Sayı: 6495.

²²³⁹ 1950 Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı ve Bütçe Komisyon Raporu, (Ankara: TBMM Basımevi, 1950), 30.

²²⁴⁰ Emre Kılıç, *Demokrat Parti Dönemi Millî Eğitim Politikası*, 84.

²²⁴¹ 4 Şubat 1954 tarih ve 6234 sayılı kanunla Köy Enstitüleri ve İlk Öğretmen Okulları birleştirildi. Ancak aralarında çıkan maaş farkı sonu şikâyetler oldu. Halfeti'nin Tisa köyü öğretmeni Ali Çevik de başvuru yaparak maaş ve diğer sosyal haklarda ortaya çıkan eksikliğin giderilmesini istedi. BCA, 030-01-0-0-/90-567-13. Tarih: 22.12.1954

²²⁴² Gülşah Eser, *Köy Enstitüleri'nde Bir Öncü: Özgün Arşivi Işığında Göl Köy Enstitüsü*, (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılapları Tarihi Enstitüsü, 2011), 348.

²²⁴³ Arslan, *Demokrat Parti Döneminde Trabzon (1950-1960)*, 148.

²²⁴⁴ BCA, 030-18-01-02/124-81-15. Tarih: 04.11.1950

²²⁴⁵ Günümüzde 11 Nisan Fuar (Asfalt) Caddesinde Sinemanın olduğu binanın yerindeydi. Bina yıkıldıktan sonra Kız Lisesi binası yapıldı.

²²⁴⁶ Günümüzdeki Demokrasi Caddesindeki binasında hizmet veriyordu. Bina ilk önce müze olarak kullanıldı daha sonra kısa bir dönem sinema olarak da kullanıldı.

²²⁴⁷ Vatan İlkokulunun karşısında olan okulun binası günümüzde Harran Üniversitesi Otoparkının olduğu binanın yerindeydi.

²²⁴⁸ Günümüzde 58 Meydanı'ndaki aynı binada bulunan okul, bir dönem Numune Mektebi olarak hizmet verdi.

İlkokulu,²²⁴⁹ Cumhuriyet İlkokulu.²²⁵⁰ İlkokullardan başka bir ortaokul vardı ve daha sonraları lise olarak da hizmet verdi.²²⁵¹ Urfa ortaokulunun mevcut iki katına ilaveten bir kat daha yapılmasıyla lise ve ortaokul olarak hizmet vermeye başladı.²²⁵² Bu liseden başka iki sanat enstitüsü vardı. Urfa Erkek Sanat Enstitüsü,²²⁵³ 30 Ekim 1944'te Orta Sanat Okulu, 1947-1948 eğitim-öğretim yılında Erkek Sanat Enstitüsü olarak;²²⁵⁴ Urfa Kız Sanat Enstitüsü,²²⁵⁵ ilk dönem İnönü İlkokulu olarak yapılan binada²²⁵⁶ 9 Kasım 1942'de eğitim-öğretime başladı.²²⁵⁷

Cumhuriyetin döneminde Urfa'da eğitim işlerini üstlenen diğer bir kurum da Halkevleri²²⁵⁸ idi. Halkevleri Talimatnamesine göre 1932 yılında kurulmaya başlanan Halkevlerinin amacı millî kültürün yükselmesi olarak belirtiliyordu.²²⁵⁹ Ankara'da ilk şubesi açılan Halkevlerinin Urfa şubesi 23 Şubat 1934'de açıldı.²²⁶⁰ 1950'lere kadar halkevlerinin sayısı 478'e kadar ulaştı.²²⁶¹ Uzun dönem faaliyet gösteren halkevinde, pek çok alanda sanatsal çalışmalar yapıldı.²²⁶² Urfa merkezden başka ilçelerde 4 Halkevi ve 17 Halkodası açıldı. Siverek, Suruç, Birecik ve Viranşehir'de halkevleri, Akziyaret, Kısas, Sırrın, Halfeti, Ağrı, Cibin, Hobap, Tisha, Bozova, Bazıki, Kanlıavşar, Çarmelik, Yaslıca, Hilvan, Harran, Akçakale ve

²²⁴⁹ Günümüzde Ulucami'nin güney kısma bulunan Müftülüğe bağlı olan (Mahkeme binası olarak da adlandırılmaktadır)binanın yerinde hizmet veriyordu. Daha sonra Atatürk lisesinin güneyindeki binaya taşındı.

²²⁵⁰ Günümüzde Vali Fuat Caddesinde (Büyükyol) halen aynı binada hizmet vermektedir.

²²⁵¹ Günümüzde 11 Nisan Fuar (Asfalt) Caddesinde olan bina, Eyyübiye Halk Eğitim Merkezi olarak kullanılmaktadır. Ortaokul ve lise olarak kullanıldığı dönemde okulda, ikili eğitim sistemi kullanılıyordu.

²²⁵² Fuat Rastgeldi'den 29.03.2019'da gelen mektup.

²²⁵³ Günümüzde Atatürk Bulvarında Urfa Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi binasındaydı.

²²⁵⁴ Gülşah Eser vd., "Türkiye'de Mesleki ve Teknik Eğitimin Geliştirilmesinde Öncü Bir Kurum: Urfa Erkek Sanat Enstitüsü", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9/46, (2016), 190.

²²⁵⁵ Günümüzde Atatürk Bulvarı'ndaki Şanlıurfa Rehberlik ve Araştırma merkezi olarak kullanılan binada hizmet vermekteydi.

²²⁵⁶ Yahya Çitçioğlu'ndan 23.03.2019'da gelen mektup.

²²⁵⁷ Gülşah Eser vd., "Cumhuriyet Dönemi Kadın Eğitiminde Bir Atılım: Urfa Kız Enstitüsü", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8/41, (2015), 429.

²²⁵⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Nurcan Toksoy, *Halkevleri - Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak*, (Ankara: Orion Kitabevi, 2007).

²²⁵⁹ Cumhuriyet Halk Fırkası, *Halkevleri Talimatnamesi*, 1. bs. (Ankara: Hâkimiyeti Milliye Matbaası, 1932), 4.

²²⁶⁰ Yüksel Yıldırım, *Urfa Halkevi (1934-1951)*, 1. bs. (İstanbul: Nobel Yayınları, 2016), 27.

²²⁶¹ Zeki Arıkan, "Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 06/23, (1999), 261.

²²⁶² Gülşah Eser, "Halkevleri'nde Güzel Sanatlar Çalışmaları: Urfa Halkevi Örneği", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9/42, (2016), 634.

Ceylanpınar’da halkodaları açıldı.²²⁶³ Urfa Halkevi için 1946 yılında yeni bir bina yaptırılmaya başlandı.²²⁶⁴ İnşaat işini üstlenen müteahhit Mehmet Ören, “*Urfa’da 14 Mayıs 1950’den itibaren inşaatın DP yönetimi tarafından durdurulduğunu ve mevcut 2500 lira alacağıının ödenmediğini*” CHP Genel Sekreterliğine Haziran 1951’de bildirdi.²²⁶⁵ CHP Urfa il başkanı Halil Yetkin kalan borcun genel merkez tarafından ödenmesini istediysse de²²⁶⁶ merkezin onayını almadan ve program dışında inşaata başladığı için reddedildi.²²⁶⁷ 8 Ağustos 1951’de kabul edilen 5830 sayılı Halkevlerinin kapatılması, menkul ve gayrimenkullerinin hazineye devredilmesi üzerine, yaklaşık 17 yıl faaliyet gösteren Urfa Halkevi de kapatıldı.²²⁶⁸

Tablo 22: 1950-1960 yılları arası 6 yaş ve üzeri yaşlardaki Urfa’da Okur-Yazar Durumu²²⁶⁹

Yıllar	Öğrenim Çağındaki Nüfus			Okuma-Yazma Bilen Nüfus		
	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız	Toplam
1950	123.602	123.167	246.769	21.205	4.332	25.537
1955	134.963	132.033	266.996	32.395	6.347	38.742
1960	160.787	156.287	317.074	43.561	13.932	57.493

1950-1960 yıllar arası Urfa’da okuma-yazma oranına bakıldığında; öğrenim çağındaki erkek ve kız nüfusu birbirine çok yakın olmasına rağmen, okuma-yazma bilen nüfus çok düşüktür. Okuma-yazma oranı 1950’de yaklaşık %11; 1955’te yaklaşık %15; 1960’ta yaklaşık %18 olduğu görülmektedir. Bu düşük oranlarda kızların okuma-yazma oranı daha düşüktür. Okuma-yazma bilenlerin arasında 1950 ve 1955’te %85 erkek, %15 kız; 1960’ta ise biraz daha artarak % 76 erkek, %24 kız olarak tespit edildi.

²²⁶³ Mehmet Pınar. “Urfa Halkevi ve Faaliyetleri (1934-1951),” *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9/43, (2016), 871.

²²⁶⁴ Halkevi olarak kullanılan bina, günümüzde Sarayönü Caddesindeki PTT Şube Müdürlüğünün iç kısmındaki binadır.

²²⁶⁵ BCA, 490-01-0-0/1793-1269-2. Tarih: 13.08.1951

²²⁶⁶ BCA, 490-01-0-0/1793-1269-8. Tarih: 13.08.1951

²²⁶⁷ BCA, 490-01-0-0/1793-1269-9. Tarih: 13.08.1951

²²⁶⁸ Resmî Gazete, 11 Ağustos 1951, Sayı: 7882.

²²⁶⁹ Urfa Valiliği, *Urfa 1973 İl Yıllığı*, 100.

4.1.1. İlkokullar

Yukarıda bahsedilen ilkokullar ve istatistik verilerine göre Urfa'da ilkokulların ihtiyaca cevap vermediği anlaşılmaktadır. 1950'de nüfusu 298.394²²⁷⁰ olan Urfa'da, 1950-1951 eğitim öğretim yılında toplam 106 ilkokul mevcuttu. İlçeler arasında en çok ilkokul Birecik'te, en az Viranşehir'de idi. Öğrenci sayısı bakımından merkez ve Birecik ilçeleri birbirine yakın iken, en az öğrenci Akçakale'de idi. Okula giden kız öğrenci sayısı merkezde 732 iken ve Birecik'te 704'tü. 1950-1951 eğitim-öğretim yılında Urfa'da toplam 173 öğretmen görev yaptı. Bunlardan 110'u şehir merkezlerinde 63'ü ise köylerde görev yapıyordu. 173 öğretmenden 80'i kadın, 93'ü erkekti.²²⁷¹

Tablo 23: 1950-1951 Eğitim-Öğretim Yılı Urfa Merkez ve İlçelerinde Köyler Dâhil İlkokulların Durumu.²²⁷²

İlçe	Merkez	Köyler	Toplam Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı		Toplam Öğrenci Sayısı
				Erkek	Kız	
Merkez	8	15	23	2076	732	2.808
Akçakale	1	3	4	126	54	180
Birecik	3	29	32	1558	704	2.262
Bozova	1	25	26	671	244	915
Hilvan	1	2	3	196	9	205
Siverek	3	6	9	662	89	751
Suruç	1	6	7	447	87	534
Viranşehir	1	1	2	199	45	244
Genel Toplam	19	87	106	5.935	1.964	7.899

²²⁷⁰ İGM, 22 Ekim 1950 Genel Nüfus Sayımı, 26.

²²⁷¹ İGM, Milli Eğitim İstatistikleri İlköğretim 1950-1951, Yayın No: 346, 1. Bs. (Ankara: İGM Yayınları, 1952), 330.

²²⁷² İGM, Milli Eğitim İstatistikleri İlköğretim 1950-1951, Yayın No: 346, 89-90; 273-274.

1960'ta nüfusu 401.919²²⁷³ olan Urfa'da, 1960-1961 eğitim öğretim yılında toplam 245 ilkokul mevcuttu. İlçeler arasında en çok ilkokul Siverek'te, en az Viranşehir'de idi. Öğrenci sayısı bakımından merkez daha fazla iken, ilçelerden Siverek'in öğrenci sayısı en çok, en az öğrenci Akçakale'de idi. Okula giden kız öğrenci sayısı merkezde 1625 iken, Birecik'te ise 748 idi. 1960-1961 eğitim-öğretim yılında Urfa'da toplam 380 öğretmen görev yaptı. Bunlardan 160'ı şehir merkezlerinde 120'ü ise köylerde görev yaptı. 380 öğretmenden 19'u kadın, 361'ü erkekti.²²⁷⁴

Tablo 24: 1960-1961 Eğitim-Öğretim Yılı Urfa Merkez ve İlçelerinde Köyler Dâhil İlkokulların Durumu²²⁷⁵

İlçe	Merkez	Köyler	Toplam Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı		Toplam Öğrenci Sayısı
				Erkek	Kız	
Merkez	11	39	50	4.971	1.625	6.596
Akçakale	1	19	20	807	183	990
Birecik	3	19	22	1.896	748	2.644
Bozova	1	37	38	1.781	473	2.254
Halfeti	1	20	21	1.484	409	1.893
Hilvan	1	14	15	654	138	792
Siverek	5	32	37	2.522	722	3.244
Suruç	1	29	30	1.617	203	1.820
Viranşehir	1	11	12	1.114	343	1.457
Genel Toplam	25	220	245	16.846	4.844	21.690

4.1.2. Ortaokullar

1950'li yılların başlarında Urfa'da merkezde 1, Birecik ve Siverek'te 1'er olmak üzere toplam 3 ortaokul vardı.²²⁷⁶ Merkezdeki 1 ortaokul, liseye bağlı olarak

²²⁷³ İGM, 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı, 555.

²²⁷⁴ İGM, Milli Eğitim İstatistikleri İlköğretim 1960-1961, Yayın No: 465, 1. Bs. (Ankara: İGM Yayınları, 1965), 380.

²²⁷⁵ İGM, Milli Eğitim İstatistikleri İlköğretim 1960-1961, 97-98.

²²⁷⁶ BCA, 030-01-00-00/95-596-1. Tarih: 01.10.1951

eğitim-öğretime devam ediyordu. 1951-1952 eğitim-öğretim yılında, merkezdeki ortaokulda 92'si erkek 9'u kız olmak üzere toplam 101 öğrenci vardı. Birecik'te 37'si erkek, 6'sı kız 44; Siverek'te 53 erkek 4'ü kız 57 öğrenci vardı. 1950-1951 eğitim-öğretim yılında Urfa genelinde toplam 47'si erkek 4'ü kız toplam 51 öğrenci mezun oldu. Ortaokullarda Almanca, Fransızca ve İngilizce yabancı dilleri verildi. Merkezdeki ortaokulda 8'i erkek 3'ü kadın 11; Birecik'te 5 erkek, Siverek'te 2'si erkek 3'ü kadın 5 olmak üzere toplam 21 öğretmen görev yaptı.²²⁷⁷

1960-1961 eğitim-öğretim yılına gelindiğinde Urfa'da merkez dâhil ortaokul sayısı 7'ye yükseldi. Merkez, Birecik ve Siverek'e ilaveten Akçakale, Bozova, Suruç ve Viranşehir'de ortaokul mevcuttu. Bu eğitim-öğretim yılında merkez hariç ilçelerden 164 erkek ve 16 kız öğrenci mezun oldu. Merkez ortaokulda Almanca, Fransızca ve İngilizce yabancı dilleri verilirken, ilçelerde verilen yabancı dil sadece Fransızcadı. Ortaokullarda öğretmen kadrolarına bakıldığında; Merkezde 12 kadrolu, 21 ücretli, Akçakale'de 2 kadrolu 8 ücretli, Birecik'te 3 kadrolu 2 stajyer, Bozova'da 2 kadrolu, 4 ücretli, Siverek'te 5 kadrolu, 14 ücretli, Suruç'ta 4 kadrolu, 6 stajyer, Viranşehir'de 2 kadrolu 6 ücretli öğretmen görev yaptı.²²⁷⁸

Bu dönemde okulların merkezden gönderilen öğretmenlerden başka, idarî personel temini yerel sınav yöntemiyle temin ediliyordu. Siverek Ortaokulunda yaşanan personel sıkıntısını gidermek amacıyla İl Milli Eğitim Müdürlüğü personel alım ilanı verdi. 15 lira maaşla kâtip-hesap memurluğuna başvuru şartları: Lise mezunu olmak, askerliğini yapmış olmak, memurluk şartlarını taşımaktı. 25 Mayıs 1951 Cuma günü saat 10.00'da Millî Eğitim Müdürlüğünde sınav yapıldı.²²⁷⁹

Urfa'da liseye bağlı ve bağımsız ortaokullardan başka, Kız ve Erkek Sanat Enstitülerine bağlı Orta Sanat Enstitüleri mevcuttu. 1950-1951 eğitim-öğretim yılında erkek sanat enstitüsü 68 öğrenci mevcuttu. Bu okulda 4'ü kadrolu, 1'i vekil ve 8'i de ücretli olmak üzere 13 öğretmen görev yaptı. Kız Sanat Enstitüsüne bağlı Akşam Kız Sanat Ortaokulunda ise 37 öğrenci vardı. Bu 37 öğrenci değişik alanlarda kurslara katılıyordu. Bu kurslardan biçki-dikiş 34, iç giyime 25, çiçek sanatlarına 3,

²²⁷⁷ İGM, *Milli Eğitim İstatistikleri Ortaöğretim 1951-1952*, Yayın No: 356, 1. bs. (Ankara: İGM Yayınları, 1954), 7, 8, 159, 195, 240, 242.

²²⁷⁸ İGM, *Milli Eğitim İstatistikleri Ortaöğretim 1960-1961*, Yayın No: 466, 1. bs. (Ankara: İGM Yayınları, 1965), 215, 285, 302, 365, 371.

²²⁷⁹ Akgün, 15 Mayıs 1951, Sayı: 1736.

ev idaresine 2 ve nakışa 2 öğrenci katılıyordu.²²⁸⁰ 1960-1961 eğitim-öğretim yılında ise, mezunlardan 7'si kız, 41'i erkekti. Bu dönemde kız öğrenciler sadece Fransızca, erkek öğrenciler sadece İngilizce yabancı dil dersi aldılar. Kız okulunda 8 kadrolu, 2 stajyer, 1 ücretli; erkek okulunda 12 kadrolu, 1 stajyer, 4 ücretli öğretmen görev yaptı. Merkezden başka 1959-1960 eğitim-öğretim yılında Siverek'te de Akşam Kız Sanat Okulu açıldı. 1960-1961 eğitim-öğretim yılında birinci sınıfta 45, ikinci sınıfta 9 öğrenci vardı. Bu okulda sadece biçki-dikiş kursu vardı.²²⁸¹

Urfa'da mevcut ortaokullar yukarıda görüldüğü gibi ihtiyacı karşılamıyordu. Ayrıca DP döneminde dinî eğitime olan rağbetin artmasıyla bir imam-hatip ortaokulu açılması girişimleri başladı. DP il başkanlığı ve halktan bir grup Milli Eğitim Vekâletine 7 Kasım 1951'de müracaatta bulundular. Vekâlet 4 Aralık 1951'de bu talebe cevap verdi. Okul olmaya elverişli en az 7 derslikli ve diğer sarf malzemelerin tamamlanmasıyla 1952-1953 eğitim-öğretim yılında bir imam-hatip ortaokulu açılabileceğini belirtti.²²⁸² Ancak böyle bir bina temin edilemediğinden dolayı okul açılmadı.

4.1.3. Urfa Lisesi

1950-1960 yılları arası Urfa'da sadece bir lise vardı. 1951-1952 eğitim-öğretim yılında 46'sı erkek 6'sı kız toplam 52 öğrenci vardı. Bu yıl Edebiyat bölümünden 5, Fen bölümünden 4 olmak üzere toplam 9 öğrenci mezun oldu. Bu bölümlerden hariç 17 erkek öğrenci de lise olgunluk diploması aldı. Urfa Lisesi'nde Almanca, Fransızca ve İngilizce yabancı dilleri veriliyordu.²²⁸³ Urfa Lisesi'nin 1960-1961 eğitim-öğretim yılı durumu şu şekildeydi; yabancı diller önceki dönemle aynıydı. Lisenin Edebiyat bölümünden 64 erkek, 6 kız; Fen bölümünden 25 erkek, 3 kız öğrenci mezun oldu. Bu dönemde lisede 10 kadrolu, 7 ücretli öğretmen görev yaptı.²²⁸⁴

²²⁸⁰ İGM, *Maarif İstatistikleri, Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1950-1951*, Yayın No: 348, (Ankara: İGM Yayınları, 1952), 5-218-280.

²²⁸¹ İGM, *Maarif İstatistikleri, Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1960-1961*, Yayın No: 467, (Ankara: İGM Yayınları, 1965), 194-197-227-236-310.

²²⁸² BCA, 030-10-00-00/142-17-22. Tarih: 13.12.1951

²²⁸³ İGM, *Milli Eğitim İstatistikleri Ortaöğretim 1951-1952*, 282-321-324-333.

²²⁸⁴ İGM, *Milli Eğitim İstatistikleri Ortaöğretim 1960-1961*, 546-483-516.

Urfa Lisesinin binası 1946'ya kadar iki katlı halde ortaokul olarak kullanılıyordu. Urfa'ya gelen dönemin Millî Eğitim Vekili Hasan Ali Yücel halkın lise talebi doğrultusunda, İl Milli Eğitim Müdürlüğüne talimat verdi. Yapılan inceleme sonucunda, yeni bir bina yapılana kadar mevcut ortaokulda lise eğitimi de başladı.²²⁸⁵ Daha sonra üçüncü kat eklenerek lise kısmı üst kata taşındı. Ancak mevcut lise, nüfusun artması sonucu bu kısım ihtiyacı karşılayamadı. Ayrıca merkezden ikamet etmeyen öğrenciler için pansiyon ihtiyacı da vardı.²²⁸⁶ Lisede eğitime başlandı; ancak kapasitesinin az olmasından dolayı, pek çok öğrenci ya okuyamıyor ya da çevre illere gönderiliyordu.²²⁸⁷

Lisenin pansiyon ihtiyacından başka, çevre düzenleme çalışmaları çerçevesinde lise önünde bir havuz yapılmaya başlandı. Vali Kadri Erdoğan döneminde yapımı başlayan havuz inşaatı bir süre sona durdu.²²⁸⁸ Yapımı duran havuzun içinde biriken sudan dolayı sivrisinekler rahatsız edecek derecede artınca, İl Sıtma Teşkilatından ilaçlama istendi.²²⁸⁹ Sıtma Savaş Teşkilatı bölgede DDT ilacı ile ilaçladı.²²⁹⁰ Karayolları Genel Müdürü Fevzi Ataç, Urfa'ya geldiğinde konuyla ilgilenerik, lise önündeki havuz işinin tamamlanacağını taahhüt etti.²²⁹¹ Yapımı duran havuzun bir an önce tamamlaması ve ilin diğer ihtiyaçlarının giderilmesi hususunda Vali Şerafettin Atak, temaslarda bulunmak üzere Ankara'ya gitti.²²⁹² Vali Şerafettin Atak, 4 Ekim 1959'da konağında basın mensuplarıyla yaptığı toplantıda havuzun tamamlanmasından başka, lisenin kapasitesinin 1000 öğrenciye çıkarılacağını belirtti.²²⁹³ Bu girişimler sonuç verdi ve uzun zamandır yapımı beklenen Urfa Lisesi önündeki havuzun yapımına başlandı.²²⁹⁴

Urfa Lisesinin bina kapasitesi sorunundan başka merkezde ikamet etmeyen öğrencilerin barınma sorunları vardı. Daha önceden tam kapasite olmasa da hizmet veren pansiyon kapatılınca maddî durumu iyi olanlar otellerde, iyi olmayanlar da hanlarda barınmaya başladı. Bu durumda bazen öğrenciler okuldan ayrılmak zorunda

²²⁸⁵ Akgün, 10 Eylül 1946, Sayı: 1434.

²²⁸⁶ Urfaninsesi, 9 Mart 1956, Sayı: 499.

²²⁸⁷ Urfaninsesi, 10 Ekim 1951, Sayı: 4.

²²⁸⁸ Akgün, 20 Temmuz 1959, Sayı: 2663.

²²⁸⁹ Akgün, 24 Temmuz 1959, Sayı: 2664.

²²⁹⁰ Akgün, 28 Temmuz 1959, Sayı: 2665.

²²⁹¹ Demokrat Urfa, 13 Ekim 1959, Sayı: 1026.

²²⁹² Akgün, 28 Temmuz 1959, Sayı: 2665.

²²⁹³ Demokrat Urfa, 6 Ekim 1959, Sayı: 1024.

²²⁹⁴ Urfaninsesi, 3 Kasım 1959, Sayı: 799; Demokrat Urfa, 3 Şubat 1956, Sayı: 650.

kalıyordu.²²⁹⁵ Öğrencilerin barınma sorununu çözmek adına, lisenin güney kısmındaki arsada bir pansiyon yapılması fikri gündeme geldi.²²⁹⁶ Bu esnada hazineye ait olan bu kısım, Urfa Defterdarlığı tarafından satışa çıkarıldı. Lise binasının arkasındaki ve eski kışla binasının bulunduğu bu arsa 10 parsel bölünerek, metrekare fiyatı 10 liradan satılması için 26 Kasım 1952’de ihale yapıldı. Bu arsalar ortalama 400 metrekare civarıydı. Arsaların bulunduğu alan Su Meydanı, Lise arsası, yol ve Raif Akgöl’ün evi ile çevriliydi.²²⁹⁷ Bu arsa satınınca, Urfa Lisesinin arka tarafındaki yer, bahçe olarak ilave edilmesi için çalışmalara başlandı.²²⁹⁸ Bundan başka, Urfa Lisesi müdürlüğü 2.433 lira muhammen bedelle okulun kuzey kısmında bir giriş kapısı yaptırdı.²²⁹⁹

Lisenin kapasitesi genişletilmeye çalışırken, 1958 yılı başlarında öğrenci sayısı 900’e ulaştı. Ancak henüz yurt olmadığından öğrenciler mağduriyeti devam ediyordu.²³⁰⁰ Hemen her sene mezun vermesine rağmen lisenin 1958-1959 eğitim öğretim yılında öğrenci mevcudu 1300’den fazlaydı.²³⁰¹ 1960 sonlarına gelmesine rağmen, lisede kapasite sorunu devam ediyordu. Matematik öğretmeni yakın zamanda temin edilmişti. İngilizce öğretmeni yoktu. Ek binanın yapılmayışından dolayı mevcut sınıflar yetersizdi.²³⁰² Öğrenci mevcuduna göre en az 40 öğretmenin olması gereken okulda 16 öğretmen vardı.²³⁰³

Lisenin kapasite, öğretmen ve diğer muhtelif eksikliklerinin giderilmesi için okul aile birliği toplantıları yapılıyordu. Bu toplantılardan birisi, 16 Mart 1955’te Celal Özbek başkanlığında yapıldı.²³⁰⁴ Lisesinin pansiyonu olmadığı için ilçelerden ve başka illerden gelen öğrenciler otellerde barınmak zorunda kalıyorlardı. Siverek, Birecik ve Suruç’ta birer ortaokul vardı.²³⁰⁵ 11 Kasım 1956’da lisede okul aile birliği toplantısı yapıldı.²³⁰⁶ Toplantıda, lise binasının yetersizliği, 1946’dan sonra lise olan

²²⁹⁵ Urfaninsesi, 28 Ekim 1952, Sayı: 132.

²²⁹⁶ Urfaninsesi, 7 Ocak 1954, Sayı: 269.

²²⁹⁷ Demokrat, 10 Kasım 1952, Sayı: 10.

²²⁹⁸ Demokrat Urfa, 5 Mayıs 1959, Sayı: 981.

²²⁹⁹ Demokrat Urfa, 21 Eylül 1956, Sayı: 714.

²³⁰⁰ Yeni Urfa, 10 Ocak 1958, Sayı: 403.

²³⁰¹ Yeni Urfa, 26 Eylül 1958, Sayı: 446.

²³⁰² Demokrat Urfa, 6 Aralık 1960, Sayı: 1143.

²³⁰³ Demokrat Türkiye, 1 Aralık 1960, Sayı: 174.

²³⁰⁴ Demokrat Urfa, 18 Mart 1955, Sayı: 560.

²³⁰⁵ Demokrat Urfa, 3 Şubat 1956, Sayı: 650.

²³⁰⁶ Urfaninsesi, 20 Kasım 1956, Sayı: 559.

bu bina ortaokul iken 350 öğrencisinin olduğu, şimdi ise 800 öğrencisinin olduğu gibi konular ele alındı. Bina ortaokuldan liseye dönüştürüldüğünde, sadece bir üst kat eklendi.²³⁰⁷ 11 Kasım 1956'da yapılan toplantıda ise, lise müdürü Turan Birinci açış konuşmasının ardından okul-aile birliği başkanı dâhiliye doktoru Ragıp Sağlaz bir konuşma yaptı. Kongre başkanlığına Hulusi Kılıçarslan seçildi. Toplantıda ele alınan sorunlar yine aynıydı. Bina yetersizliği, lisenin toplantı salonunun olmaması yine gündemdeydi. Okul aile birliği üyeliklerine, Ahmet Mesçi, Kemal Badıllı, Mahmut Öncel, Hasan Demirkol, Mustafa Sırrı Savaşan, Dr. Ragıp Sağlaz, Müslüm Köylü, Tevfik Saraç ve Sadık Güven seçildi.²³⁰⁸ Lisenin eksikliklerinin giderilmesi için maddî kaynak ve kamuoyu oluşturulması amacıyla Urfa Lisesine Yardım Derneği kuruldu. Basın yoluyla maddî yardım kampanyaları başlatıldı.²³⁰⁹ Çok geçmeden derneğin ve okul-aile birliğinin çalışmaları sonuç vermeye başladı. 2 Şubat 1958'de gerçekleşen lise okul-aile birliği toplantısında 50.000 lira yardım toplandı. Toplantıya Vali Kadri Erdoğan ve 11. Dönem Urfa Milletvekili Osman Ağan katıldı. Okul-aile birliği adına Ahmet Mesçi, Lise Yardım Derneği adına Müslüm Köylü ve Mustafa Dişli konuşmalar yaptılar. Lisenin kapasitesinin az olmasından dolayı, öğrencilerin mağduriyetleri ön plandaydı.²³¹⁰ Okul aile birliği yardım kampanyalarına bir yenisini ekledi. 24 Aralık 1958 Çarşamba günü akşam İnci Sinemasında Lise Müdürü ve Mustafa Dişli'nin girişimleriyle Urfa Lisesi yararına bir konser düzenlendi.²³¹¹

Yardımların artmasıyla beraber okul-aile birliği kongrelerine devam ediyordu. 6 Aralık 1959'da lise okul-aile birliği yıllık kongresi, Vali Şerafettin Atak'ın katılımıyla gerçekleşti. İstiklal marşıyla başlayan kongre okul-aile birliği başkanı Ahmet Mesçi'nin konuşmasıyla başladı. Konuşmasında birliğin faaliyetlerine ve hâlâ devam eden sorunlara ilaveten liseye ek bina, yatılı kalacak öğrenciler için yurt, lisede eksik olan öğretmen kadrolarına değindi.²³¹² Bütün bu çabalar nihayet sonucu verdi, uzun süredir beklenen lise ek binası yapımına başlandı. Projenin kabulünden sonra ilk iş binanın yapılacağı yer olan eski askeri kışlanın

²³⁰⁷ Akgün, 14 Kasım 1956, Sayı: 2437.

²³⁰⁸ Yeni Urfa, 15 Kasım 1956, Sayı: 333.

²³⁰⁹ Akgün, 14 Ocak 1957, Sayı: 2449.

²³¹⁰ Yeni Urfa, 5 Şubat 1958, Sayı: 407.

²³¹¹ Akgün, 19 Aralık 1958, Sayı: 2609.

²³¹² Demokrat Türkiye, 10 Aralık 1959, Sayı: 84.

bulunduğu lise yanındaki arsanın molozları temizlenmeye başlandı. Binanın sonraki eğitim-öğretim yılına yetiştirilmesi planlandı.²³¹³

Öğrenci sayısı sürekli artan lisenin öğretmen açığı da artıyordu. Bu açığı kapatmak adına eksik olan Matematik, Tarih, Almanca ve Coğrafya öğretmenleri Millî Eğitim Vekâleti tarafından tayinler ile tamamlandı.²³¹⁴ 1954-1955 eğitim-öğretim yılında lisede öğretmen eksikliği devam etti. Bu tayinler sonucu gelen öğretmenler zamanla başka illere tayin edildiği için öğretmen açığı kapatılamıyordu. Önceki tayinlere rağmen Matematik, Geometri, Astronomi, Jeoloji ve Kimya alanlarında öğretmen yoktu. Felsefe ve Tarih alanında da eksiklik vardı. Bu eksikliklere rağmen lise müdürü Ömer Özgediz Isparta'ya tayin edildi. Onun yerine Kütahya Lisesi müdürü Adil Yüksel tayin edildi.²³¹⁵ Özgediz'in ardından, felsefe öğretmeni Rana Okur ve Fransızca öğretmeni Edip Öke Urfa'dan başka bir ile tayin edildi.²³¹⁶ Eksiklilerin kapatılması adına, lisenin eski öğretmenlerinden Turan Birinci, Millî Eğitim Vekâletince yeniden Matematik ve Geometri öğretmeni olarak tayin edildi.²³¹⁷ Bu esnada geçici olarak Afganistan Kabil Askeri Lisesi Fizik öğretmeni olarak gönderilen Abdülkadir Dayı, Urfa lisesine geri döndü.²³¹⁸ Turan Birinci ve Abdülkadir Dayı'nın tayinleriyle, lisedeki öğretmen sıkıntısının bir nebze de olsa giderildi.

Lisede, resmî anma törenlerine yoğun ilgi gösteriliyordu. Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümünün 13. yıl dönümünde kalabalık bir anma töreni düzenlendi.²³¹⁹ 10 Kasım 1953'te Mustafa Kemal Atatürk'ün naaşının Anıtkabir'e²³²⁰ defnedileceği program için, İl Veteriner Müdürü Selim Deliloğlu ve beraberindeki bir heyet 4 Kasım 1953'te Ankara'ya gittiler.²³²¹ Yine 10 Kasım'ın 17. yıl dönümü münasebetiyle, lise salonunda belediye başkanı ve vali dâhil pek çok kimsenin

²³¹³ Demokrat Türkiye, 11 Şubat 1960, Sayı: 96.

²³¹⁴ Demokrat Urfa, 4 Şubat 1953, Sayı: 295.

²³¹⁵ Urfaninsesi, 14 Ekim 1954, Sayı: 361.

²³¹⁶ Yeni Urfa, 7 Aralık 1954, Sayı:193.

²³¹⁷ Urfaninsesi, 25 Şubat 1955, Sayı: 396.

²³¹⁸ Urfaninsesi, 14 Haziran 1955, Sayı: 429.

²³¹⁹ Akgün, 12 Kasım 1951, Sayı: 1791.

²³²⁰ Yapımına 4 Ekim 1944 tarihinde başlanan Anıtkabir, bütçe sorunlarından dolayı dört aşamalı olarak 1 Eylül 1953'te inşaatı bitti. Sevgi Kocaçimen, *Demokrat Parti Döneminde TBMM'de Laiklik Tartışmaları*, 1. bs. (Antalya: Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, 2008), 64.

²³²¹ Demokrat Urfa, 5 Kasım 1953, Sayı: 397.

katılımıyla saygı duruşuyla başlayan bir anma töreni düzenlendi.²³²² 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı'nın 1952 yılı kutlaması Urfa'da coşkulu geçti.²³²³ Saat 09.00'da belediye parkında toplanarak Atatürk büstüne çelenk konuldu. Saygı duruşundan sonra valilik makamında tebrikler kabul edildi. Vali, garnizon komutanı ve belediye başkanı halka hitap ettiler. Lise Edebiyat öğretmeni Nihat Tünaydın 29 Ekim temalı bir konuşma yaptı.²³²⁴ Resmî bayramların haricinde etkinlikler de düzenleniyordu. Bir dönem Urfa milletvekili de olan Yahya Kemal Beyatlı, ölümünün birinci yılında 2 Aralık 1959'da lisede yapılan etkinlikle anıldı.²³²⁵ Öğretmen Reşit Kızıllan'ın yönettiği Türk Müziği Korosu performans sergiledi. Lise müdürü, başmüdür yardımcısı, öğretmen ve öğrenciler katılım gösterdiler.²³²⁶

Anma etkinliklerinin yanında lise yönetimi öğrencilerin spor aktiviteleri çerçevesinde birtakım koşu yarışmaları düzenledi. Lise öğrencileri ve Sanat Enstitüsü öğrencileri arasında çeşitli alanlarda spor müsabakaları yapıldı.²³²⁷ Urfa'da okullar arası Akçakale yolu üzerinde yapılan teknik koşuda, Kız Enstitüsünden Ayşe Parmaksız birinci, Urfa Lisesinden Reşide Senes ikinci, Kız Enstitüsünden Melahat Kızıltaç üçüncü, Sevim Atlıoğlu dördüncü, Güzide Biçer beşinci, Edibe Türkü altıncı, Necla Varol yedinci ve Naile Zürra sekizinci oldu. Erkeklerde ise Urfa Lisesinden Halil Parmaksız birinci, Erkek Sanat Enstitüsünden Asaf Döner ikinci, Urfa Lisesinden Necdet Tütüncü üçüncü, Şefik Köroğlu dördüncü, Erkek Sanat Enstitüsünden Maksut Baştelli beşinci ve Urfa Lisesinden Mustafa Bilgen altıncı oldu. Koşulara İl Emniyet Müdürü Cemil Bentürk, Dr. Oğuz Tekin Demirci, Erkek Sanat Enstitüsü Müdürü Suphi Ertem ve Urfa Lisesi Müdürü Sadrettin Enet katıldılar.²³²⁸ 22 Aralık 1955'te ise Akçakale yolu üzerinde bu kez Atatürk Kır Koşusu düzenlendi. Lisenin kız ve erkek öğrencileri yarıştı.²³²⁹ 20 Mart 1960'ta Urfa Kız Sanat Enstitüsü ve Urfa Lisesi kız öğrencileri arasında bir koşu yarışması

²³²² Akgün, 11 Kasım 1955, Sayı: 2367.

²³²³ Urfaninsesi, 29 Ekim 1952, Sayı: 133.

²³²⁴ Urfaninsesi, 31 Ekim 1952, Sayı: 134.

²³²⁵ Akgün, 4 Aralık 1959, Sayı: 2694.

²³²⁶ Demokrat Türkiye, 3 Aralık 1959, Sayı: 82.

²³²⁷ Yeni Urfa, 12 Mayıs 1954, Sayı: 146.

²³²⁸ Demokrat Urfa, 21 Aralık 1954, Sayı: 535.

²³²⁹ Yeni Urfa, 27 Aralık 1955, Sayı: 278.

yapıldı. Yarışmayı Urfa Lisesi öğrencileri kazandı.²³³⁰ Urfa Lisesi öğretmen ve öğrencileri kendi aralarında pinpon müsabakaları da düzenledi.²³³¹

Spor etkinliklerinden başka, liselerarası ilmi münazaralar da düzenleniyordu. Ancak lisenin kapasiteli bir toplantı salonu olmamasından dolayı münazaralar, Kız ve Erkek Enstitülerinin ve sinemaların salonunda düzenleniyordu. Urfa Lisesi Edebiyat ve Fen bölümleri arasında 5 Mart 1955'te Kız Sanat Enstitüsünde "Tarihi Cemiyet mi yapar, Kahraman mı?" konulu bir münazara yapıldı. Vali Fahreddin Gömülü'nün de izlediği münazarayı edebiyat bölümünün "Tarihi Cemiyet Yapar" fikri başarılı görüldü.²³³² Urfa Lisesinin kuruluşunun 10. yıldönümü münasebetiyle Atlas Sinemasında öğrenciler bir müsamere sergiledi. Müsamere öncesi, lise Müzik öğretmeni Merzuka Tünaydın, halk türküleri muhteviyatlı küçük bir konser verdi.²³³³ Urfa Lisesi öğrencileri, bu defa Kız Enstitüsü salonunda bir gece düzenledi. Lise müdürü Turan Birinci açılış konuşmasının ardından Fransızca öğretmeni Kemalettin Özerden'in hazırladığı koro Fransızca şiirler, sonra Almanca öğretmeni Burhanettin Yarkent ve Zeki Taşan tarafından düzenlenen bir perdelik Almanca bir piyes sergiledi. Piyenin ardından İngilizce öğretmeni Ayten Birinci ve Yıldız Yalım İngilizce bir müsamere sergiledi.²³³⁴ Urfa Lisesinin, Erkek Sanat Enstitüsü salonunda tertip ettiği "idamın kaldırılıp kaldırılmamasıyla" alakalı münazara 8 Mart 1958'de düzenlendi. Müzik gösterisinin ardından iki grup fikirlerini savunmaya başladılar. Jüri heyetinin başarılı bulduğu "idamın kaldırılmasını savunan" grubu Avukat Vasfi Gerger takdim etti. Ardından Vali Kadri Erdoğan münazara ekibini tebrik etti.²³³⁵ 5 Nisan 1960'ta Lise Edebiyat bölümü, Türk tarihinde önemli bir yer tutan Plevne kahramanı Gazi Osman Paşa'nın ölümünün 63. yıldönümü münasebetiyle Kız Sanat Enstitüsü'nde Almanca Öğretmeni Zeki Taşan tarafından yazılan bir piyes sergilediler.²³³⁶ Bu piyesten başka, Urfa Lisesi öğretmen ve öğrencilerinin katılımıyla

²³³⁰ Demokrat Türkiye, 21 Mart 1960, Sayı: 106.

²³³¹ Yeni Urfa, 15 Şubat 1955, Sayı:207.

²³³² Urfaninsesi, 8 Mart 1955, Sayı: 399; Yeni Urfa, 9 Mart 1955, Sayı:211.

²³³³ Yeni Urfa, 25 Nisan 1956, Sayı: 301.

²³³⁴ Yeni Urfa, 11 Mart 1957, Sayı: 353.

²³³⁵ Yeni Urfa, 18 Mart 1958, Sayı: 414.

²³³⁶ Demokrat Türkiye, 14 Nisan 1960, Sayı: 112.

Nisan 1960'ta Türkmen Sinemasında üç perdelik "Paydos" adlı bir gösteri yapıldı.²³³⁷

Lise öğrencileri ve öğretmenlerinin faaliyetleri arasında muhtaç kimselere yardım kampanyaları da vardı. Bir dönem lisenin müdürü olan Bekir Elam, yetenekli ve ihtiyaç sahibi öğrencilerin desteklenmesi için maddî yardımlarda bulundu.²³³⁸ Lise müdürünün bu örnek davranışı öğrencilere de sirayet ederek, bu tür faaliyetleri teşvik etti. Bu faaliyetlerden birisinde, lisenin tiyatro kolu öğrencileri, Eskişehir'deki felaketzedeler için "Paydos" isimli bir piyes düzenledi. Bu piyesten elde edilen gelir felaketzedeler gönderildi.²³³⁹ Lise, başka illere yardım faaliyetlerinden başka kendi bünyesindeki ihtiyaç sahibi öğrencileri de unutmadı. Bu çerçevede, ihtiyaç sahibi öğrenciler yararına bir gösteri düzenledi.²³⁴⁰ Buna ilaveten, lise öğrencileri 1 Mayıs 1955'te yardıma muhtaç öğrencilerin yararına bir müsamere daha düzenledi.²³⁴¹ Lise tiyatro kolundan başka folklor ekibi, geliri yardıma muhtaç öğrencilere olmak üzere 9 Mart 1956'da Atlas Sinemasında bir gösteri düzenledi. Lise müdürü Turan Birinci, Öğretmen Nihat Tünaydın, Tarih ve Coğrafya öğretmeni Şükran Özer etkinliğe destek verdi.²³⁴² Öğrencilerin faaliyetlerinin yanında öğretmenler de duyarlılık gösteriyorlardı. Urfa Lisesi Coğrafya öğretmeni Nihat Tünaydın ve eşi Tarih öğretmeni Merzuka Tünaydın Kıbrıs'ta Rum vahşetine tepki göstermek ve Kıbrıslı Türklere destek olmak için Kıbrıs'a gittiler.²³⁴³ Uzun dönem Kıbrıs'ta öğretmenlik yapan Merzuka Tünaydın, Kıbrıs'ta millî duyguların gelişmesinde önemli bir rol oynadı.²³⁴⁴

Pek çok etkinliği ve eğitimiyle, lisede erkek öğrencilerin sayısı daha fazlaydı. Lisesinde okuyan 546 öğrenciden 36'sı kız öğrenciydi. Kız Enstitüsünde ise 61 öğrenci vardı. 1955 yılı itibariyle Urfa'da okuyan kız çocuğu sayısı 97 idi. Bu öğrencilerin yarısından fazlası ise Urfa'da çalışan ve Urfalı olmayan memurların çocuklarıydı. 1955 yılı nüfusu yaklaşık 45.000 olan Urfa merkezde kız çocuklarının

²³³⁷ Akgün, 3 Mayıs 1960, Sayı: 2723.

²³³⁸ Akgün, 9 Mayıs 1950, Sayı: 1641.

²³³⁹ Akgün, 11 Nisan 1950, Sayı: 1633.

²³⁴⁰ Urfanınsesi, 6 Nisan 1953, Sayı: 179.

²³⁴¹ Demokrat Urfa, 3 Mayıs 1955, Sayı: 573.

²³⁴² Demokrat Urfa, 13 Mart 1956, Sayı: 660. : Yeni Urfa, 14 Mart 1956, Sayı: 293.

²³⁴³ Akgün, 4 Kasım 1958, Sayı: 2596.

²³⁴⁴ Bozkurt, 17 Mayıs 1960, Sayı: 1456.

okuma oranı çok düşüktü. Bunda karma eğitimin etkisi olsa da Kız Enstitüsünün varlığı ciddi bir avantaj olarak kullanılabilirdi.²³⁴⁵

1950'li yıllarda salgın hastalıkların en çok hedef aldığı kitle öğrencilerdi. Kalabalık ortamda uzun süre bulunulması ve tedavi imkânlarının kısıtlı olması hastalıkların bulaşmasını hızlandırıyordu. Doktor sayısının az olduğu dönemde, lise bir doktor bulundurulması, öğrencilerin sağlığı açısından büyük bir imkân oldu.²³⁴⁶ Salgın hastalıklardan korunan öğrencileri tehdit eden diğer bir unsur, lise binasının arkasında ayaküstü kumar oynatılmasıydı. Öğrenciler arasında da kumar oynayanların sayısının artması üzerine, İl Emniyet Müdürlüğü ve lise yönetimi önlemler aldı.²³⁴⁷ İl Emniyet Müdürlüğü öğrencileri kumardan başka, trafik konusunda da bilinçlendirmek için trafik amiri polis Osman Aksoy, 15 Ekim 1960'ta Trafik Haftası münasebetiyle, öğrencilere trafikle ilgili bir seminer verdi.²³⁴⁸

4.1.4. Urfa Erkek Sanat Enstitüsü

1947-1948 eğitim-öğretim yılından itibaren faaliyete geçen, Erkek Sanat Enstitüsü, öğrencilerinin hazırladıkları ürünleri dönem sonlarında sergileyerek halka tanıttı. Sergiler sayesinde hem istihdam hem de üretim potansiyeline katkı sundu. Erkek ve Kız Sanat Enstitüleri iki sergi yaptı. Erkek Sanat Enstitüsünün sergisi bir önceki yıla nazaran daha çeşitli ürünler içermekteydi. Her atölyede –özellikle marangoz ve tesviye- önemli parçalar mevcuttu. Kız Sanat Enstitüsü ise öğrencisinin az olmasına rağmen ipekli ve lüks kumaşlardan kadın ve erkek elbiseleri, masa örtüleri, mendilleri, el işleri sergilendi.²³⁴⁹ Ancak sergiye ilgi az olunca, bu konuda tanıtım çalışmalarına daha çok ağırlık verildi.²³⁵⁰ 25 Haziran 1952'de yapılan sergide yine özellikle marangoz atölyesindeki çalışmalar, koltuk takımları büyük beğeni topladı.²³⁵¹ 18-22 Haziran 1954 tarihleri arasında düzenlenen sergide tesviye, demircilik ve marangozluk alanlarında yapılan ürünler ön plandaydı.²³⁵² Enstitüsü sergisinde ön plana çıkan diğer bir husus kısa zamanda öğrencilere kazandırılan

²³⁴⁵ Demokrat Urfa, 18 Mart 1955, Sayı: 560.

²³⁴⁶ Yeni Urfa, 17 Ekim 1956, Sayı: 329.

²³⁴⁷ Demokrat Urfa, 17 Nisan 1956, Sayı: 670.

²³⁴⁸ Demokrat Türkiye, 17 Ekim 1960, Sayı: 161.

²³⁴⁹ Akgün, 27 Haziran 1950, Sayı: 1653.

²³⁵⁰ Akgün, 7 Temmuz 1950, Sayı: 1656.

²³⁵¹ Urfanınsesi, 27 Haziran 1952, Sayı: 92.

²³⁵² Yeni Urfa, 23 Haziran 1954, Sayı:156 ; Akgün, 24 Haziran 1954, Sayı: 2239.

meziyetlerdi.²³⁵³ Döner sermaye ile yapılan öğrenci çalışmaları, demircilik, tesviyecilik ve marangozluk alanları ağırlıklı olmakla beraber ürünler halkın ihtiyaçları doğrultusunda idi.²³⁵⁴ 24 Mayıs 1959'de öğretmenler ve öğrenciler, Bozova Kaymakamı ve Belediye Başkanının da hazır bulunduğu Baziki Nahiyesindeki Erkek Kursu sergisi yapıldı.²³⁵⁵ Bu sergiler ve elde edilen bütçe ile enstitünün ihtiyaçları karşılanıyor ve öğrencelerin istihdamına katkı sağlanıyordu.

Enstitü öğrenim durumuna bakıldığında; 1950-1951 eğitim-öğretim yılında öğrenci mevcudu 58 idi.²³⁵⁶ Bu yıl sonunda enstitüden 5 öğrenci ayrıldı,²³⁵⁷ 27 öğrenci diploma aldı.²³⁵⁸ 1951-1952 eğitim-öğretim yılında 55 öğrenci mevcudu olan enstitüde,²³⁵⁹ 9 öğrenci diploma aldı.²³⁶⁰ 1952-1953 eğitim öğretim yılında 59 mevcudu olan enstitüde,²³⁶¹ 17 öğrenci diploma aldı.²³⁶² 1953-1960 yılları arası enstitüye toplam 501 öğrenci kayıt yaptırırken, 224 öğrenci diploma aldı.²³⁶³

Öğrenci yoğunluğundan dolayı enstitünün doktor ihtiyacı daha önceden karşılanmıştı.²³⁶⁴ Doktor ihtiyacından başka, merkezde ikamet etmeyen öğrencileri için barınma yeri sorunu ortaya çıkınca,²³⁶⁵ okul-aile birliği ile pansiyon yapmak için girişimlere başlandı.²³⁶⁶ Bundan başka, Suphi Erten'in ardından enstitüsü müdürlüğüne tayin edilen Tahir Çelik,²³⁶⁷ bireysel gayretleri sonucu lisenin etrafının duvarla çevrilmesini ve bir giriş kapısı yaptırılmasını sağladı.²³⁶⁸ Enstitünün su ihtiyacını karşılamak adına mevcut kuyu suyundan faydalanmak için bir santrifüj alındı.²³⁶⁹ Tahir Çelik'in tayininden sonra,²³⁷⁰ yeni müdürü Nihat Kubilay, enstitünün ön cephesini güzelleştirme faaliyetlerine devam etti. Duvarlar ve sütunlar yapılırken

²³⁵³ Akgün, 21 Haziran 1955, Sayı: 2331.

²³⁵⁴ Urfaninsesi, 21 Haziran 1955, Sayı: 431.

²³⁵⁵ Akgün, 29 Mayıs 1959, Sayı: 2649.

²³⁵⁶ İGM, *Maarif İstatistikleri, Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1950-1951*, 88.

²³⁵⁷ İGM, *Maarif İstatistikleri, Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1950-1951*, 132.

²³⁵⁸ İGM, *Maarif İstatistikleri, Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1950-1951*, 143.

²³⁵⁹ İGM, *Maarif İstatistikleri, Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1951-1952*, 70.

²³⁶⁰ İGM, *Maarif İstatistikleri, Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1951-1952*, 124.

²³⁶¹ İGM, *Maarif İstatistikleri, Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1952-1953*, 6.

²³⁶² İGM, *Maarif İstatistikleri, Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1952-1953*, 128.

²³⁶³ İGM, *Maarif İstatistikleri, Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1953-1960*, 263.

²³⁶⁴ Yeni Urfa, 17 Ekim 1956, Sayı: 329.

²³⁶⁵ Urfaninsesi, 28 Ekim 1952, Sayı: 132.

²³⁶⁶ Demokrat Urfa, 27 Aralık 1957, Sayı: 843.

²³⁶⁷ Urfaninsesi, 25 Ocak 1957, Sayı: 570.

²³⁶⁸ Demokrat Urfa, 21 Mayıs 1958, Sayı: 884.

²³⁶⁹ Urfaninsesi, 21 Ağustos 1959, Sayı: 783.

²³⁷⁰ Demokrat Urfa, 4 Kasım 1960, Sayı: 1134.

enstitünün bütçesinden sadece 1.300 lira harcandı. Kubilay, pansiyonun kapasitesinin 200'e çıkarılması için çalışmalar yürüttü.²³⁷¹

Kapasite ve barınma imkânlarının artırma yönünde ilerleyen Erkek Sanat Enstitüsü, öğrenci alımları için genellikle Ağustos ayında ilan yayımlıyordu. 1950-1951 eğitim-öğretim yılı için bağlı Pratik Orta Sanat Okulu'na öğrenci ilkökul mezunları ve ortaokul terk öğrencileri başvuru yapabiliyordu.²³⁷² Erkek Sanat Enstitüsü'ne bağlı Pratik Orta Sanat Okulu'na 20.08.1951-29.09.1951 tarihleri arasında kayıt yapılacaktı.²³⁷³ Erkek Sanat Enstitüsü 1952-53 eğitim yılı için öğrenci alımına 20 Ağustos 1952'den itibaren başvuru yapılabilirdi.²³⁷⁴

Erkek Sanat Enstitüsü çeşitli meslek dallarına yönelik kurslar açarak, öğrencilerin eğitim sonrası istihdamını artırma yönünde adımlar attı. Erkek Sanat Enstitüsü, ücretsiz duvar ve sıvacılık kursu açtı. 3 ay devam eden duvarcılık kursu 120, 4 ay devam eden sıvacılık kursu 140 saat olarak uygulandı. İlk önce duvarcılık, sonra sıvacılık kursu açıldı. Kurs sonunda yapılan sınavda başarılı olanlara belge verildi.²³⁷⁵ Enstitünün, elektrik bölümü açılabilmesi için Vali Nedim Evliyagil, okula elektrikli motor getirilmesi için girişimleri başlattı.²³⁷⁶ Bu girişimler sonrası motor ve ziraat şubesi açıldı. Böylece tarım makinelerinin tamiri daha kolay olacaktı. Bu noktada başka illere olan ihtiyacın azaltılması amaçlandı.²³⁷⁷ Motor şubesinin ardından marangoz atölyesi açmak için, 276.958 lira muhammen bedelle ihale yapıldı.²³⁷⁸ Erkek Sanat Enstitüsünde haftada üç gece (Pazartesi, Çarşamba ve Cuma günleri) saat 19.00 ile 21.00 arasında halk eğitim kursları açıldı. Enstitü Müdürü Tahir Çelik ve 4 öğretmenin görevlendirildiği bu kurslar tesviye, torna, demir, marangoz branşlarından oluşuyordu.²³⁷⁹

Fen alanında görülen bu gelişmelerden başka, sosyal alanda da öğretmenler çalışmalarını devam ettiriyordu. Urfa Erkek ve Kız Sanat Enstitüsü ile İlkokul

²³⁷¹ Demokrat Türkiye, 17 Kasım 1960, Sayı: 170.

²³⁷² Akgün, 8 Eylül 1950, Sayı: 1672.

²³⁷³ Akgün, 10 Ağustos 1951, Sayı: 1759.

²³⁷⁴ Urfaninsesi, 20 Ağustos 1952, Sayı: 108.

²³⁷⁵ Urfaninsesi, 29 Kasım 1952, Sayı: 141; Urfaninsesi, 5 Aralık 1952, Sayı: 143.

²³⁷⁶ Akgün, 10 Mayıs 1954, Sayı: 2221.

²³⁷⁷ Demokrat Urfa, 13 Mayıs 1954, Sayı: 466.

²³⁷⁸ Demokrat Türkiye, 17 Ağustos 1959, Sayı: 52.

²³⁷⁹ Demokrat Urfa, 13 Aralık 1957, Sayı: 839.

öğretmenlerinden 10 kişilik bir grup 3 Ağustos 1950’de tarih incelemelerinde bulunmak için Akçakale üzerinden Halep’e gitti.²³⁸⁰

Erkek Sanat Enstitü öğrencilere sadece zanaat öğretmekle kalmıyor, müsamere ve benzeri etkinliklerle sosyal hayata dair tecrübelerini de geliştiriyordu. Bu doğrultuda düzenlenen müsamerelerle bazen ihtiyaç sahibi kimseler için yardım toplanırken bazen de öğrencilerin kendilerine olan güvenlerini artırmak amaçlanıyordu. Bu doğrultuda Enstitüsü öğrencileri, geliri ihtiyaç sahibi öğrencilere dağıtılmak üzere 25 Mayıs 1952’de bir müsamere düzenledi.²³⁸¹ 27-28 Mart 1954 Cumartesi ve Pazar günleri Kız Enstitüsü salonunda ihtiyaç sahibi öğrenciler yararına müsamereler düzenledi.²³⁸² Erkek Sanat Enstitüsü, 11 Nisan kutlamalarında Kız Enstitüsü binasında beşinci sınıf öğrencileriyle tertiplelediği, M. Reşat Güntekin’in “İstiklal” ve İsmail Hakkı Baltacıoğlu’nun “Akıl Taciri” adlı piyesleri öğretmen Sami Beyaz’ın desteğiyle sergilenmesi planlandı.²³⁸³ Erkek ve Kız Sanat Enstitüsü öğrencileri arasında Kız Sanat Enstitüsü salonunda bir müsamere yapıldı. Vali Fahreddin Gömülü’nün de katıldığı müsamerede “Bir Damla Yaş” adlı bir piyes, “Çapanoğlu” adlı komedi oyunu ve yerel folklor oyunları oynandı.²³⁸⁴ 24 Mayıs 1958’de Türkmen Sinemasında bir müsamere düzenlendi.²³⁸⁵ Gecede “Evlerden Irak” ve “Soyulan Hırsız” başlıklı piyesler sergilendi.²³⁸⁶ Urfa Erkek Sanat Enstitüsü, enstitülerin kuruluşunun 100. Yılı münasebetiyle bir şiir müsabakası düzenledi.²³⁸⁷

Diğer bir yardım faaliyeti olarak Erkek Sanat Enstitüsünde Urfa Ortaokul Öğrencilerine Yurt Yaptırma ve Onarma Derneği kuruldu. Kurucuları arasında Erkek Sanat Enstitüsü Müdürü Tahir Çelik, Urfa Lisesi Müdürü Turan Birinci, Kız Sanat Enstitüsü Müdürü Nermin Taştan ve Avukat Faik Bucak vardı.²³⁸⁸

Kuruluşunun ardından dernek yardım faaliyetlerine başladı. Dernek, yardıma muhtaç öğrencilere 182 çift ayakkabı dağıttı. 29 Kasım 1959’da Kale Lastik

²³⁸⁰ Akgün, 4 Ağustos 1950, Sayı: 1662.

²³⁸¹ Akgün, 28 Mayıs 1952, Sayı: 1908.

²³⁸² Akgün, 1 Nisan 1954, Sayı: 2205.

²³⁸³ Akgün, 3 Nisan 1954, Sayı: 2206.

²³⁸⁴ Demokrat Urfa, 19 Nisan 1955, Sayı: 569.

²³⁸⁵ Demokrat Urfa, 27 Mayıs 1958, Sayı: 885.

²³⁸⁶ Urfanınsesi, 27 Mayıs 1958, Sayı: 683.

²³⁸⁷ Demokrat Türkiye, 23 Aralık 1959, Sayı: 88; Demokrat Urfa, 25 Aralık 1959, Sayı: 1047.

²³⁸⁸ Akgün, 19 Mart 1958, Sayı: 2540.

Fabrikası'nda Vali Şerafettin Atak'ın katılımıyla ayakkabılar dağıtıldı.²³⁸⁹ Bundan başka, yine yardıma muhtaç öğrencilere 120 çift ayakkabı dağıtıldı.²³⁹⁰ Ayrıca bu dernek kendilerine yardım amacıyla gelen üç buçuk ton buğdayı satarak,²³⁹¹ 31 Ocak 1960'ta kimsesiz ve yardıma muhtaç 50 erkek öğrencinin sünnet ettirilmesini sağladı. Masrafların bir kısmı dernek bir kısmı da Nahiye Müdürü Vahap Ulaş'ın destekleriyle karşılandı. Sünnet edilen çocukların kirvelliğini 50 farklı gönüllü üstlendi.²³⁹² Karyola ve yataklar otellerden temin edildi. Sünnetten sonra öğrenciler beş gün boyunca Enstitüde kalarak tedavilerinin tamamlanması sağlandı. Dernek, 1959-1960 eğitim-öğretim yılında 24 öğrencinin de günlük yemek ihtiyacını karşılamaktaydı. İlçelerden gelen öğrencileri de düşünerek dernek en az 50 öğrencinin kalabileceği bir yurt yaptırmak için çalışmalarına devam etti.²³⁹³

Gerek öğrencileri yasıını çok olması gerek bina kapasitesinin yetersiz oluşundan dolayı, Enstitüde eğitim-öğretim iki devre yöntemiyle devam ettirildi. Enstitüde, ilk üç sınıfı başarıyla tamamlayanlar, birinci devre mezunu, dördüncü ve beşinci sınıfları tamamlayanlar da Enstitü mezunu sayılıyorlardı.²³⁹⁴ Enstitü 1974-1975 eğitim-öğretim yılında Urfa Endüstri ve Meslek Lisesi'ne dönüştürüldü.²³⁹⁵

4.1.5. Urfa Kız Sanat Enstitüsü

Cumhuriyet döneminde Türkiye'de kadınların eğitimine yönelik çalışmalar Köy Kadınları Gezici Kursları ve Akşam Sanat Okulu açılmasıyla başladı. Bu yöntemle okur-yazar oranı artırılarak, biçki-dikiş, ev ekonomisi, halıcılık, yorgancılık, çiçekçilik gibi kurslar aracılığıyla kızlara gelecek hayatta lazım olan ev idaresi ile ilgili bilgiler verildi.²³⁹⁶ 1928 yılında Ankara'da İsmet Paşa Kız Enstitüsü açıldı.²³⁹⁷ Bu eğitim daha sistemli hale getirilerek ülkenin değişik yerlerinde aynı enstitülerin açılması hızlandı. Urfa'da kız çocuklarının okuma-yazma oranının düşük

²³⁸⁹ Demokrat Türkiye, 3 Aralık 1959, Sayı: 82. : Urfaninsesi, 2 Aralık 1959, Sayı: 806.

²³⁹⁰ Demokrat Türkiye, 22 Aralık 1960, Sayı: 180.

²³⁹¹ Demokrat Türkiye, 11 Ocak 1960, Sayı: 90.

²³⁹² Urfaninsesi, 2 Şubat 1960, Sayı: 819.

²³⁹³ Demokrat Türkiye, 1 Şubat 1960, Sayı: 94.

²³⁹⁴ Eser vd., "Türkiye'de Mesleki ve Teknik Eğitimin Geliştirilmesinde Öncü Bir Kurum: Urfa Erkek Sanat Enstitüsü", 189.

²³⁹⁵ http://sanliurfaeml.meb.k12.tr/icerikler/1906dan-bugune_113657.html Erişim Tarihi 10.04.2018.

²³⁹⁶ Necdet Sakaoğlu, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*, 1. bs. (İstanbul: İletişim Yayınları, 1992), 95.

²³⁹⁷ Ayten Sezer Arıç, "Ankara'da Modanın Öncüsü Bir Okul: İsmet Paşa Kız Enstitüsü", *CTAD*, 7 / 14, (2011), 7.

ve mevcut eğitimin karma olmasından dolayı kız çocuklarına özel bir okulun yaptırılması fikrini ortaya çıkardı. Bu fikir doğrultusunda açılması kararlaştırılan enstitü, ilk etapta yeni bir bina yaptırılincaya kadar vali konağının²³⁹⁸ karşısındaki İnönü İlkokulu'nda faaliyet yürütecekti.²³⁹⁹ Altyapılarının tamamlanmasının ardından Millî Eğitim Vekâletince Urfa'da bir Kız Enstitüsünün açılması kararlaştırıldı.²⁴⁰⁰ 1942-1943 eğitim-öğretim yılında ilk defa öğrenci almaya başlayan enstitü, kız çocuklarının okutulması açısından büyük bir fırsattı.²⁴⁰¹ Ancak öğretmen kadrosu zengin olmasına rağmen Kız Sanat Enstitüsü beklenen rağbeti görmedi.²⁴⁰² Bunun bir sebebi olarak, Enstitü binasının şehir merkezinden uzak olması öne sürüldü.²⁴⁰³ Bununla birlikte 1955 yılı itibariyle Urfa'da okuyan kız çocuğu sayısı 97 idi. Bu öğrencilerin yarısından fazlası ise Urfa'da çalışan ve Urfalı olmayan memurların çocuklarıydı. 1955 yılı nüfusu yaklaşık 45.000 olan Urfa merkezde kız çocuklarının okuma oranı çok düşüktü. Bunda karma eğitimin etkisi olsa da Kız Enstitüsünün varlığı ciddi bir avantaj olarak kullanılabilirdi.²⁴⁰⁴ Doktor sıkıntısının yaşandığı bu dönemde, enstitünün bir doktorunun bulunması da sağlıklı bir eğitim için tercih sebebiydi.²⁴⁰⁵

Urfa Kız Sanat Enstitüsü, öğrenci alımları için genellikle Ağustos aylarında ilan veriliyordu.²⁴⁰⁶ 1950-1951 eğitim-öğretim enstitüye 19 öğrenci kayıt yaptırdı.²⁴⁰⁷ 5 sınıf ve 7 şubeden mürekkep enstitünün bu yıl toplam mevcudu 55 idi.²⁴⁰⁸ Bu yıl 5 öğrenci okuldan ayrılırken,²⁴⁰⁹ 10 öğrenci diploma aldı.²⁴¹⁰ 1951-1952 eğitim-öğretim yılında 36 öğrenci kayıt yaptırırken,²⁴¹¹ toplam öğrenci mevcudu 44 idi.²⁴¹²

²³⁹⁸ Bu bina, 1983 yılında dönemin Valisi Erdoğan Cebeci tarafından yıktırılarak, aynı yerde Cebeci İşhanı yaptırıldı. Kürkçüoğlu, *Şanlıurfa 1850-1950 "Fotoğraflarla Zaman, Mekân, İnsan"*, 118.

²³⁹⁹ Işık, 25 Eylül 1942, Sayı: 1040.

²⁴⁰⁰ Işık, 29 Eylül 1942, Sayı: 1043.

²⁴⁰¹ Akgün, 17 Ağustos 1942, Sayı: 1943.

²⁴⁰² Akgün, 14 Nisan 1950, Sayı: 1634.

²⁴⁰³ Urfa, 22 Mart 1954, Sayı: 67.

²⁴⁰⁴ Demokrat Urfa, 18 Mart 1955, Sayı: 560.

²⁴⁰⁵ Yeni Urfa, 17 Ekim 1956, Sayı: 329.

²⁴⁰⁶ Akgün, 25 Ağustos 1950, Sayı: 1668.

²⁴⁰⁷ İGM, *Maarif İstatistikleri, Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1950-1951*, 4.

²⁴⁰⁸ İGM, *Maarif İstatistikleri, Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1950-1951*, 46.

²⁴⁰⁹ İGM, *Maarif İstatistikleri, Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1950-1951*, 128.

²⁴¹⁰ İGM, *Maarif İstatistikleri, Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1950-1951*, 139.

²⁴¹¹ İGM, *Maarif İstatistikleri, Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1951-1952*, Yayın No: 357, 1. bs. (Ankara: İGM Yayınları, 1953), 7.

²⁴¹² İGM, *Maarif İstatistikleri, Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1951-1952*, 48.

Bu yıl 8 öğrenci diploma aldı.²⁴¹³ 1952-1953 yılında ise 14 öğrenci kayıt yaptıırırken,²⁴¹⁴ 6 öğrenci diploma aldı.²⁴¹⁵ 1953-1960 yılları arası enstitüye toplam 186 öğrenci kayıt yaptıırırken,²⁴¹⁶ 53 öğrenci de çeşitli sebeplerden dolayı enstitüden ayrıldı.²⁴¹⁷

Geçici olarak İnönü İlkokulu binasında kurulan Enstitü'nün yeni bir binaya taşınması düşünüldüğü bir dönemde, Urfa İl Daimi Komisyonu mülkiyeti kendine ait olan, Kız Enstitüsü bahçesinden müfrez, 385, 441 ve 502 metre karelik üç parsel arsayı 29 Şubat 1952'de açık artırma ile satma kararı aldı.²⁴¹⁸ Enstitü bina sıkıntısından başka, barınma ihtiyacını karşılamak üzere, İl Özel İdaresi 1937 yılında ev yaptıracaklara örnek olması amacıyla "Numune Ev" adlı bir ev yaptıırıldı. Yapılışından 1953 yılı ortalarına kadar Kız Enstitüsü lojmanı olarak kullanılıyordu. Ancak ev, bakımsızlıktan dolayı deforme oldu.²⁴¹⁹

Öğretmen Okulları Genel Müdürü Osman Bener, Urfa'ya gelerek bir erkek ve bir kız öğretmen okulu açılmasına yönelik incelemelerde bulundu. Öğretmen okulunun açılması için ilk etapta, Kız Enstitüsü, Şehit Nusret ve Şair Nabi ilkokulunun uygun olduğu tespit edildi. İl Millî Eğitim Müdürü Ömer Madi Süten okulların imar planını Vekâlete gönderdi.²⁴²⁰ Gönderilen planların içerisine, Kız Enstitüsü binası uygun görülerek, Şehit Nusret İlkokulu'na taşınması gündeme geldi.²⁴²¹ Ancak, bu karardan vazgeçilerek yeni bir formül arandı.²⁴²² Yeni formüle göre Kız Enstitüsü yerinde kalacak, Şehit Nusret İlkokulu öğretmen okulu olacaktı. Ancak, okulun planı Vekâlete zamanında gönderilemediği için tedrisat başlamadı.²⁴²³ ve Urfa'da açılması planlanan Kız öğretmen okulu için çalışmalar hızlandırıldı.²⁴²⁴

²⁴¹³ İGM, *Maarif İstatistikleri, Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1951-1952*, 122.

²⁴¹⁴ İGM, *Maarif İstatistikleri, Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1952-1953*, Yayın No: 368, 1. bs. (Ankara: İGM Yayınları, 1956), 5.

²⁴¹⁵ İGM, *Maarif İstatistikleri, Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1952-1953*, 126.

²⁴¹⁶ İGM, *Maarif İstatistikleri, Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1953-1960*, Yayın No: 438, 1. bs. (Ankara: İGM Yayınları, 1963), 190-191.

²⁴¹⁷ İGM, *Maarif İstatistikleri, Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1953-1960*, 515.

²⁴¹⁸ Urfaninsesi, 18 Şubat 1952, Sayı: 53.

²⁴¹⁹ Yeni Urfa, 11 Eylül 1953, Sayı: 79.

²⁴²⁰ Yeni Urfa, 18 Nisan 1958, Sayı: 421.

²⁴²¹ Urfaninsesi, 20 Mayıs 1958, Sayı: 682.

²⁴²² Urfaninsesi, 25 Temmuz 1958, Sayı: 695.

²⁴²³ Yeni Urfa, 19 Ağustos 1958, Sayı: 437.

²⁴²⁴ Akgün, 22 Ağustos 1958, Sayı: 2575.

Sonuçta yaşanan aksaklıklardan dolayı Urfa’da açılması kararlaştırılan kız öğretmen okulu başka bir ile kaydırıldı.²⁴²⁵

Erkek Sanat Enstitüsünde olduğu gibi, kız enstitüsünde de öğrencilerin ürettiği ürünler, muhtelif dönemlerde kamuoyuna sunuldu. Kız Sanat Enstitüsü 9 Haziran 1952 Pazartesi günü öğrencilerin yaptıkları el işi ürünleri sergisi düzenledi.²⁴²⁶ Dikiş, nakış, çiçek, moda ve resimlerden oluşan sergi büyük beğeni topladı.²⁴²⁷ Şair Nabi Okulu ve Kız Sanat Enstitüsü öğrencileri el iş yaptıkları ürünleri beraber sergilerdiler. Şair Nabi Okulu öğrencileri başöğretmeni İhsan Özdemir’in katkılarıyla sergi yerinde, “Atatürk Köşesi”, “Fatih Köşesi” ve “Nabi Köşesi” diye adlandırdıkları yerler yaptı. Kız Sanat Enstitüsü öğrencileri ise kumaş ürünleri sergilediler.²⁴²⁸ Kız Sanat Enstitüsü 1952-1953 eğitim-öğretim yılı atölye çalışmalarını muhteva eden Vali Rıfat Bingöl’ün de katıldığı bir sergi düzenledi.²⁴²⁹ Öğrencilerin ürettikleri eserlerden oluşan bir sergi daha düzenledi. Öğrencilerin eserleri arasında, çeşitli elbiseler, şapkalar, tuvaletler, mantolar, bluz, gömlek ve gecelik elbiseler vardı. Bu eşyaların arasında erkek giysileri de vardı. Enstitü müdiresi Nermin Taştan ve öğretmenlerinden İnci Günaydın halkın takdirini topladı.²⁴³⁰ Kız Sanat Enstitüsü benzer bir sergiyi 1 Haziran 1957’de düzenledi.²⁴³¹ 1 Haziran 1958’de Kız Sanat Enstitüsü öğrencileri bu defa bir defile düzenledi.²⁴³² Saat 08.30’da açış konuşmasını yapan Enstitü müdiresi Nermin Taştan, “...yapılan elbiseler yaklaşık bir yıllık bir emeğin ürünü” olduğunu söyledi. Defileden başka, iki perdelik bir oyun sergilendi.²⁴³³ Kız Sanat Enstitüsü öğrencilerinin yaptığı eşyaların muhtelif mağazalarda satılması kararlaştırıldı.²⁴³⁴

Üretim noktasında atak gösteren Kız Sanat Enstitüsünde, çeşitli müsamere yardım kampanyaları ve konferanslar düzenlendi. Yardıma muhtaç öğrencilerin yararına düzenlenen bir gecede sergilenen, piyes ve halkoyunu misafirlerin

²⁴²⁵ Yeni Urfa, 10 Eylül 1958, Sayı: 442.

²⁴²⁶ Akgün, 10 Haziran 1952, Sayı: 1919.

²⁴²⁷ Yeni Urfa, 13 Haziran 1952, Sayı:21.

²⁴²⁸ Akgün, 6 Haziran 1953, Sayı: 2108.

²⁴²⁹ Demokrat Urfa, 5 Haziran 1953, Sayı: 340.

²⁴³⁰ Urfaninsesi, 1 Haziran 1954, Sayı: 319.

²⁴³¹ Urfaninsesi, 4 Haziran 1957, Sayı: 612.

²⁴³² Urfaninsesi, 3 Haziran 1958, Sayı: 684.

²⁴³³ Demokrat Urfa, 3 Haziran 1958, Sayı: 887.

²⁴³⁴ Urfaninsesi, 6 Nisan 1955, Sayı: 407.

beğenisini kazandı.²⁴³⁵ Kız Sanat Enstitüsü öğrencileri 11 Mayıs 1957’de Enstitü salonunda “bir cemiyetin kalkınmasında para mı, ideal mi çok daha önemlidir?” konulu bir münazara yaptılar. Pek çok velinin de katıldığı münazarada jüri, “ideal” fikrini savunanları başarılı buldu. Ardından müzik gösterisiyle münazara tamamlandı.²⁴³⁶ 2 Mart 1952’de Kız Enstitüsü’nde Yunus Emre, Dede Korkut, Nesimî, Şeyhî, Süleyman Çelebi ve Ali Şir Nevai gibi şairlerin hayatı ve eserlerine dair bir anma töreni gerçekleştirildi.²⁴³⁷ Millî Eğitim Vekâleti Öğretici Filmler Müdür Yardımcısı Kemal Gökaydın 13 Nisan 1954 Salı günü Kız Enstitüsünde “Eğitim ve Öğretimde Filmler” başlıklı bir konferans verdi.²⁴³⁸ Enstitü salonu bu tür etkinliklerden başka nikâh merasimlerine de şahit oldu. Ziraat Bankası Urfa şube müdürü Mahmut Baltacıoğlu ile Kız Enstitüsü müdür yardımcısı Zeliha Göloğlu 15 Temmuz 1956’da Kız Enstitüsü salonunda evlendiler.²⁴³⁹

Urfa Kız Enstitüsü müdürlüğü genel olarak uyguladığı kılık-kıyafet düzeninde bir değişikliğe giderek, öğrencilerin taktıkları şapka yerine bere takmalarına karar verdi. Öğrencilerin kullanacakları ürünlerin, kendi el işi olması tercih edildi.²⁴⁴⁰

4.2. URFA’DA KÜTÜPHANELER

Urfa, tarihin ilkçağlarından beri bir ilim merkezi olduğu için kütüphane ve eser bakımından zengin bir merkez oldu. 1950’li yıllarda Urfa’da yapılan kazılar neticesinde Asurlular dönemine ait bir kütüphanede yaklaşık 150 eser gün yüzüne çıkarıldı.²⁴⁴¹ Eskiçağlardan Osmanlı’ya kadar Urfa’da kütüphaneler varlığını devam ettirdi. Bu hususta Osmanlı Devleti döneminde kütüphane hizmetlerinde vakıfların rolü büyüktü. 1902 yılı verilerine göre Urfa’da mevcut 9 adet kütüphanede, 1040 el yazması ve 1305 matbu kitap bulunuyordu.²⁴⁴²

²⁴³⁵ Demokrat Urfa, 27 Nisan 1955, Sayı: 571.

²⁴³⁶ Demokrat Urfa, 14 Mayıs 1957, Sayı: 780.

²⁴³⁷ Akgün, 2 Mart 1952, Sayı: 1872.

²⁴³⁸ Akgün, 14 Nisan 1954, Sayı: 2210.

²⁴³⁹ Demokrat Urfa, 17 Temmuz 1956, Sayı: 696. : Urfaninsesi, 17 Temmuz 1956, Sayı: 529. : Yeni Urfa, 12 Temmuz 1956, Sayı: 314.

²⁴⁴⁰ Urfaninsesi, 29 Ekim 1955, Sayı: 467.

²⁴⁴¹ Oliver Robert Gurney, “The Sultantepe Tablets: A Preliminary Note”, *Anatolian Studies*, 2, (1952), 26.

²⁴⁴² Nail Bayraktar, “Maarif-i Umumîye Nezâreti İdaresinde Bulunan Mekâtib-i İbtidaiye, Rüşdüye, İdadiye, âliye ile Mekâtib-i Hususiye ve Ecnebiyenin ve Dersaadet’de Tahriri İcra Kılınan ve Taşrada

Bu kütüphanelerden tespit edilenler şu şekildedir; Rızvaniye, Rahimiye, Sakıbiye, İbrahimiye, İhlasiye, Rızaiye ve Süleymaniye kütüphanelerinde toplam 1.666 adet kitap mevcuttu.²⁴⁴³ Cumhuriyet döneminde Urfa'da Vali Fuat Bey döneminde açılan Maarif Kütüphanesi, Vali İzzet Bey caddesine bulunmakta ve her gün umuma açık olarak hizmet vermekteydi.²⁴⁴⁴ Bu kütüphaneden başka Urfa'da, 1934 yılında açılan Halkevi'nin kütüphanesi kapatılana kadar hizmet verdi.²⁴⁴⁵ Halkevi ve kütüphanesi kapatılınca kitapların bir kısmı Şehir Kütüphanesine²⁴⁴⁶ taşındı. Belediye Başkanı Reşit Akyüz döneminde yapılan Şehir kütüphanesinin 2 Ekim 1952'de dönemin Tarım Vekili edim Ökmen tarafından açılışı yapıldı.²⁴⁴⁷ Bu tarihten 6 yıl sonra aynı kapasitesi genişletilen kütüphane bu defa Nafia Vekili tarafından açılışı yapıldı.²⁴⁴⁸ Bu kütüphane daha sonra, inşaatı 1968 yılında Şehitlik mevkiinde yapımı tamamlanan kütüphaneye taşındı.²⁴⁴⁹ Bir dönem kapalı olan kütüphanenin tekrar açılması için girişimler oldu.²⁴⁵⁰ 1950'li yıllarda Urfa'da kütüphaneciliği ve okuma-yazmayı geliştirmek adına, Urfa'da Çocuk Kütüphanelerini Tesis ve Yaşatma Derneği kuruldu. Dernek, çocuklar için zararlı gördüğü Tommiks, Teksas, Pekos gibi dergilerin engellenmesi için çaba gösterdi.²⁴⁵¹

Urfa'da kütüphanelerden başka, 1950'lerde kitapçılar vardı. Sarayönü caddesinde ilk kitapçı Halepli Mehmet Efendi'ye ait işyeriydi. Ulusal gazetelerin dağıtımı burada yapılıyordu. Gazeteler İstanbul'dan trenle Urfa'ya geliyordu. Zaten imkânların kısıtlı olduğu bir dönemde, gazete bayisine sadece abone miktarı kadar gazete geldiği için, okumak isteyenler, abonelerden emanet alarak okuyabiliyordu. Bu dükkândan başka Hulusi Kılıçarslan'ın Hulusi Kitapevi vardı. Naci İpek'in

Mevcut Bulunan Kütüphanelerin İstatistiği", *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, 31/1, (1982), 12-13.

²⁴⁴³ Şemim Emsen, Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Türk Kütüphanelerinin Tarihçesi", *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, 9/1-2, (1960), 30.

²⁴⁴⁴ *Urfa Hakkında Tabii, Coğrafi, İçtimâî, İktisadî, Tarihî, Mülkî Malumat-ı Cem'i*, 1927 Salnamesi, 1. bs. (İstanbul: İlhami Fevzi Matbaası, 1927), 131.

²⁴⁴⁵ Ahmet İlyas, *Türkiye'de Ulus-Devlet İnşa Sürecinde Urfa (1923-1950)*, 1. bs. (Konya: Çizgi, Kitabevi, 2017), 108.

²⁴⁴⁶ Bu kütüphane, Köprübaşı'nda bir dönem özel bir hastanenin binasının olduğu yerdeydi. Bu bina günümüzde Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesine bağlı bir birim tarafından kullanılmaktadır. Fuat Rastgeldi'den 29.03.2019'da gelen mektup.

²⁴⁴⁷ Urfa, 2 Ekim 1952, Sayı: 40; Akgün, 16 Ekim 1954, Sayı: 2272.

²⁴⁴⁸ Demokrat Urfa, 7 Ekim 1958, Sayı: 922.

²⁴⁴⁹ Remzi Mızrak, "Şanlıurfa'da Tarih Boyunca Kurulan Kütüphaneler", *Türk Kütüphaneciliği Dergisi*, 15/2, (2011), 183.

²⁴⁵⁰ Demokrat Urfa, 16 Aralık 1960, Sayı: 1146.

²⁴⁵¹ Demokrat Urfa, 12 Şubat 1960, Sayı: 1060.

girişimleriyle daha sistemli bir kütüphane olan Doğu Kitapevi, Sarayönü'nde faaliyete başladı. Öğretmen ve halktan ihtiyaçlarına göre İstanbul'dan kitap getiriliyordu.²⁴⁵²

4.3. URFA'DA SİNEMALAR VE FİMLER

1950-1960 yılları arası Urfa'da gelişim gösteren sanatsal faaliyetlerden sinema ve filmler yoğun rağbet gördü. Daha önce faaliyet gösteren sinemalara yenileri eklendi, yazlık ve kışlık olarak halka hizmet vermeye başladılar. Urfalı Hüseyin Peyda gibi aktörler, filmler çektiler. Böylece hem Urfa'nın tanıtılması hem de iktisadî hayatın ilerlemesine katkı sağlanmış oldu. Sinemalar hakkında halkın bazen şikâyetleri oluyordu. Bu şikâyetler genellikle ücret ve diğer kapasitenin yetersiz olmasından kaynaklanıyordu.²⁴⁵³ Bunlardan başka pek çok ses sanatçısı ve oyuncu Urfa'ya gelerek konser ve tiyatro performansları sergiledi. Sinemalar, geniş kapasitelerinden dolayı siyasî toplantılara da mekân oldu.

Urfa'da sinema tarihi hakkında detaylı bilgiye sahip olan ve aynı zamanda eski İnci Sineması sahiplerinden Fuat Rastgeldi'nin bu konuda yazdıkları çalışmamızın bu kısmına önemli bir katkı sağladı. Urfa'da ilk sinema gösterileri Balıklıgöl civarında bir çadırda başladı. Henüz elektriğin olmadığı bir dönemde sinema makineleri elle kontrol ediliyordu.²⁴⁵⁴

Urfa'da açılan Halkevi'nin faaliyetlerini arasında sinema da vardı. Halkevi'nde 1938 yılında 1.700'den fazla film gösterisi yapıldı. Sinemadan başka çeşitli tiyatro ve piyesler de sergileniyordu.²⁴⁵⁵

Urfa'da sinemaların sahne kısmı, temiz badana çekilen duvarın önündeki perdelerde sergileniyordu. Sinema perdelerinin hemen önünde bulunan sahnede tiyatro ve piyes gibi oyunlar sergileniyordu. Sinemalarda genellikle iki film birden

²⁴⁵² Ahmet Naci İpek, 15 Haziran 2017 tarihli Duru TV Röportajı.

²⁴⁵³ Sinemaların başlama saatleri düzensiz, sandalye aralıkları belirsiz, yiyecek ve içecek satanların temizliği önem vermemeleri, aşırı sesle satış yapmaları ve genel temizliği yetersiz olması şikâyet konusu oluyordu. Yeni Urfa, 30 Temmuz 1954, Sayı:166. ; Bu şikâyetlerden başka, kapalı mekân olmasından dolayı sigara içenlerden rahatsız olunuyordu. Ayrıca bazı müstehcen sahneler esnasında bazı seyircilerin uygunsuz hareketleri rahatsızlık veriyordu. Demokrat Urfa, 13 Aralık 1957, Sayı: 839; Şikâyetlerin artması üzerine Belediye doktoru sinemalarda sağlık taraması başlattı. Demokrat Urfa, 19 Ağustos 1958, Sayı: 908.

²⁴⁵⁴ Fuat Rastgeldi, "Urfa Sinemaları", *81 İlde Kültür ve Şehir Şanlıurfa*, ed. Metin Eriş, 1. bs. (Ankara: Şanlıurfa Valiliği Yayınları, 2017), 293.

²⁴⁵⁵ BCA, 490-01-0-0/ 1531-229-1 Tarih: 18.04.1950; Yıldırım, *Urfa Halkevi 1934-1951*, 19.

sergileniyor, genellikle birisi vasat oluyordu. Her film arasında 5 dakika ara veriliyor, bu aralarda çay, gazoz, simit gibi ürünler satılıyordu. Her sinemanın reklamını yapan “tahtacı” adlı görevlileri vardı. 150 x 125 ölçülerindeki tahta tabelada, günün filmlerinin tanıtımı yapılırdı.²⁴⁵⁶ Sinemalarda Fransızca filmlerin çevirisini, Şehir Kütüphanesinin müdürü Vehbi Kürkçüoğlu yapıyordu.²⁴⁵⁷

Özel teşebbüslerden başka, İl Millî Eğitim Müdürlüğü yeni bir sinema makinası getirterek öğretici filmleri öğrencilere cüzi bir miktara seyrettiriyordu. Bu işten elde edilen gelir de ihtiyaç sahibi öğrencilerin yararına harcanıyordu.²⁴⁵⁸ Özel teşebbüsle kurulan sinemalar da öğrencilerin etkinliklerine katkı sağlıyordu. İnönü İlkokulu Başöğretmeni İhsan Özdemir, öğrencilerinin and içme törenine yardım eden İnci Sineması sahibi Fehmi Tütüncü, film makinisti İbrahim Ağan’a ve tüm çalışanlarına teşekkür etti.²⁴⁵⁹ Bundan başka, Urfa Musiki Cemiyeti 6 Mart 1954’te Türkmen Sinemasında muhtaç kimseler yararına bir gece düzenledi.²⁴⁶⁰ 24 Aralık 1958 Çarşamba günü akşam İnci Sinemasında Lise Müdürü ve Mustafa Dişli’nin girişimleriyle Urfa Lisesi yararına bir konser düzenlendi.²⁴⁶¹

Sinemaların rağbet görmesiyle rekabet ortamı gelişti. Urfa’da faaliyet gösteren Türkmen, İnci ve Yıldız sinemaları kendi aralarında rekabet içindeydi. Türkmen sineması sahibi Naci Türkmen İstanbul’a giderek “İpek”, “Kemal” gibi ünlü film şirketleriyle anlaştı. İnci sineması da iyi filmleri sunmaya çalışıyordu. Yıldız sineması ise fiyatlarda indirim yapıyordu.²⁴⁶²

4.3.1. Uray (Türkmen Sineması)

Urfa’da sinema amacıyla yapılan ilk bina, belediyenin yaptığı ve günümüzde Şair Nabi Kültür Merkezi olarak kullanılan binadır. 1930’lu yıllarda yapımı tamamlanan sinema uzun yıllar Ahmet Naci Türkmen’e kiraya verilerek faaliyet gösterdiği için Türkmen sineması olarak da bilinmektedir. Sinemanın orta kısmında salon, arka kısmında loca vardı. Üst balkonunda loca ve tahta sandalyelerden oluşan

²⁴⁵⁶ Fuat Rastgeldi, “Urfa Sinemaları”, 299.

²⁴⁵⁷ Mehmet Kurtoğlu, *Türk Sinemasında Urfa*, 1. bs. (Şanlıurfa: Eyyübiye Belediyesi Yayınları, 2017), 22.

²⁴⁵⁸ Akgün, 14 Nisan 1952, Sayı: 1894.

²⁴⁵⁹ Yeni Urfa, 14 Mayıs 1952, Sayı: 17.

²⁴⁶⁰ Urfaninsesi, 5 Mart 1954, Sayı: 288.

²⁴⁶¹ Akgün, 19 Aralık 1958, Sayı: 2609.

²⁴⁶² Demokrat Urfa, 17 Temmuz 1953, Sayı: 35.

oturma yerleri vardı. Sinemanın duvarları ve tavanı bir Rus ressam tarafından tasarımı yapıldı. Sinemanın makinistliğini uzun dönem İbrahim Ağan (kullandığı şapkaya atfen kovboy İbo olarak anılırdı) yaptı. 1970’li yılların sonunda faaliyetleri sona erdi.²⁴⁶³

Yazlık Türkmen Sineması, Bican Ağa hanının önündeki 1920’lerde Saray Oteli olarak kullanılan binadaydı. Ahmet Naci Türkmen’in işlettiği binanın yanında Türkmen garajı vardı.²⁴⁶⁴

Türkmen Sineması veremle mücadele derneğine katkı sunarak, verem hastalığıyla mücadele için faydalı filmleri ücretsiz sergiledi. Bunlardan birisi, 12 Ocak 1958’de Türkmen Sinemasında sağlık filmleri ücretsiz seyrettirildi.²⁴⁶⁵

Geniş kapasitesiyle Türkmen Sineması pek çok toplantı ve kongreye ev sahipliği yaptı. 27 Eylül 1958’de Atlas Sinemasının kışlık salonunda Vali Kadri Erdoğan başkanlığında memurlar ve müstahdemlerden oluşan bir toplantı yapıldı. Toplantıda memur ve müstahdemlerin temel ihtiyaçlarının toplu bir şekilde alınarak daha uygun fiyata temin etmeleri için bir kooperatif kurulması kararlaştırıldı.²⁴⁶⁶

4.3.2. Basmahane Sineması

Günümüz Şehit Nusret İlkokulunun bulunduğu bina bir dönem gayrimüslimler tarafından halı fabrikası olarak kullanıldıktan sonra bir dönem kışlık sinema olarak da kullanıldı.²⁴⁶⁷ Kapalı bir mekân olduğu için kadın ve çocukların yoğun rağbeti oldu. Kısa süre sinema olarak hizmet veren bina, ilk önce müze sonra da ilkokula dönüştürüldü.²⁴⁶⁸

4.3.3. İnci Sineması

Günümüzde Samsatkapı mevkiinin karşısında petrol olarak kullanılan yerin doğu sınırı ile Karakoyun deresi üzerindeki su kemerinin olduğu yerde İnci Sinemasının kışlık bölümü faaliyet yürütüyordu. Sinemanın ve onun yanındaki garajın sahibi Yusuf Rastgeldi’ydi. Sinema binası ilk önce Hüseyin Mısır ve Yusuf

²⁴⁶³ Fuat Rastgeldi, “Urfa Sinemaları”, 294.

²⁴⁶⁴ Fuat Rastgeldi, “Urfa Sinemaları”, 297.

²⁴⁶⁵ Urfaninsesi, 14 Ocak 1958, Sayı: 661. : Yeni Urfa, 17 Ocak 1958, Sayı: 404.

²⁴⁶⁶ Urfaninsesi, 3 Ekim 1958, Sayı: 712.

²⁴⁶⁷ Urfaninsesi, 16 Ocak 1953, Sayı: 156.

²⁴⁶⁸ Fuat Rastgeldi, “Urfa Sinemaları”, 295.

Rastgeldi ortaklığında bir traktör acentesi olarak inşa edildi; ancak bu iş olmayınca 1952 yılı sonlarına doğru sinemaya dönüştürüldü. İnci Sineması, Türkmen Sineması gibi 1970'lerin sonunda kapatıldı.²⁴⁶⁹

İnci sinemasının yazlık kısmı ise, Atlas Sinemasının doğu kısmından açıldı. Bu bina hakkında, bir dönem imar planına aykırı olduğu iddiası ortaya atıldı.²⁴⁷⁰ Pazar günleri öğleden sonraları Saz Kızları adlı programlar yapılırdı. Genellikle gençlerin tercih ettiği mekân, bir yangından sonra Mahmut Nedim Konağı önüne taşındıysa da kışlık kısmıyla beraber kapandı.²⁴⁷¹

4.3.4. Atlas Sineması

Bu sinema o dönem Urfa Lisesi, günümüz Eyyübiye İlçe Halk Eğitim Müdürlüğü olarak kullanılan binanın karşısında, Abdussamet Taplamacı tarafından 1953 yılında açıldı. İlk sergilenen film “Aşkıım Günahımdır” oldu.²⁴⁷² Daha sonra oğulları Kemal ve Mehmet Taplamacı tarafından işletilen sinemada, ilk defa sabit koltuklar kullanıldı. 1999 yılında meydana gelen yangında büyük zarar gören sinema kapatıldı. İlk elektrikli sahne perdesi olan sinemada, loca olmadığından ailelerin tercihi dışında kalıyordu.²⁴⁷³

Atlas sinemasının güzel bir hizmeti takdir topladı. Atlas Sineması kuruluşundan itibaren, yetiştirme yurdunda kalan çocuklara her cumartesi günü ücretsiz hizmet verdi. Bu hizmetlerinden dolayı sinema sahipleri Mehmet ve Kemal Taplamacı'ya yurt müdürü teşekkür etti.²⁴⁷⁴

27 Mayıs darbesinin Urfa'daki etkisi sinemalarda da görüldü. 27 Mayıs askerî darbesini temsilen yaptırılacak Hürriyet Abidesi için Atlas Sineması yönetimi 3.818 lira yardımda bulundu.²⁴⁷⁵ Bu yardımdan başka, DP döneminde sansürlendiği iddia edilen “İzmir Ateşler İçinde” filmi Atlas Sinemasında gösterime girdi.²⁴⁷⁶

²⁴⁶⁹ Fuat Rastgeldi, “Urfa Sinemaları”, 295.

²⁴⁷⁰ Urfanınsesi, 29 Ekim 1958, Sayı: 717.

²⁴⁷¹ Fuat Rastgeldi, “Urfa Sinemaları”, 298.

²⁴⁷² Urfanınsesi, 2 Haziran 1955, Sayı: 425.

²⁴⁷³ Fuat Rastgeldi, “Urfa Sinemaları”, 295.

²⁴⁷⁴ Urfanınsesi, 6 Mayıs 1960, Sayı: 836.

²⁴⁷⁵ Demokrat Türkiye, 13 Haziran 1960, Sayı: 124.

²⁴⁷⁶ Demokrat Türkiye, 8 Aralık 1960, Sayı: 176.

4.3.5. Yıldız Sineması

Sinema, ilk önceleri günümüzde Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nün yanındaki pasajın yerine, eski bir Urfa evinde faaliyet gösteriyordu. Sahibi muhtemelen Nizipli olan sinemada sergilenen ilk Film “İstanbul Geceleri” idi.²⁴⁷⁷ 1949 yılı sonlarına doğru tamamlanmasına rağmen²⁴⁷⁸ Yazlık Yıldız Sineması, Urfa Lisesinin güney ve doğu köşesinde 1950’lerde faaliyete başladı. Sinemada, beze yansıtma yöntemi uygulanıyordu. Kapasiteli bir binası olmayan sinemada ayakta film seyrediliyordu.²⁴⁷⁹

4.3.6. Yıldız Saray Sineması

Günümüzde 11 Nisan Fuar Caddesinde olan Rastgeldi otoparkının yerindeki sinema, 1953 yılında Ömer Erkasap ve eniştesi Şaban Özbek’in girişimleriyle faaliyete başladı.²⁴⁸⁰ Kışlık kısmı olmayan sinema, sadece yaz aylarından çalışıyordu. Genellikle yabancı filmleri sergileyen sinemaya rağbet yoğundu.²⁴⁸¹ Urfa’da faaliyet gösteren Saray Sineması İstanbul’a taşınmasından dolayı, teçhizatını satışa çıkardı.²⁴⁸²

Urfa merkezden başka ilçelerde de açık hava sinemaları mevcuttu. Muhtemelen beklenen rağbeti görmediği için Suruç’ta açık hava sinema işletmesi sahipleri Mehmet Taşkın ve Beşir Yöntem, ellerindeki 16/35 milimetrelik Meopton marka arıklı film makinesi, regülatörü ve dizel jeneratörü ile satmaya karar verdiler.²⁴⁸³ 1959 yılında bile Siverek’te bir sinemanın bulunmayışı üzerine Siverek Belediyesi, sinema açmak için girişimlere başladı.²⁴⁸⁴

4.3.7. Urfa’da Çekilen Filmler

DP döneminde Türkiye’de sinema ve filmler artış gösterdi. Tek parti döneminde sinemanın yavaş ilerlediğini tespit eden hükümet, bu tür girişimleri

²⁴⁷⁷ Fuat Rastgeldi, “Urfa Sinemaları”, 297.

²⁴⁷⁸ Urfapostası, 18 Kasım 1949, Sayı: 93.

²⁴⁷⁹ Fuat Rastgeldi, “Urfa Sinemaları”, 297.

²⁴⁸⁰ Basına, bu sinemanın yerinin bir vakfa ait olduğu ve imar planı çerçevesinde bu yerde bir pasaj yapılacağı yansıdı. Urfaninsesi, 12 Şubat 1960, Sayı: 822.

²⁴⁸¹ Fuat Rastgeldi, “Urfa Sinemaları”, 297.

²⁴⁸² Yeni Urfa, 27 Eylül 1955, Sayı: 259.

²⁴⁸³ Demokrat Urfa, 6 Temmuz 1954, Sayı: 486.

²⁴⁸⁴ Akgün, 13 Kasım 1959, Sayı: 2691.

destekledi. Tek parti döneminde ortaya çıkan günlük yaşamı devam ettirmede görülen zorluklar, siyasî sansür ve diğer pek çok sosyo-ekonomik sebepler filmlere konu oldu. Yoksulluk ve bununla mücadele filmlerde işlenmeye başlandı. Yerli girişimcilerden başka yabancı yapımcılar da Türkiye'ye gelmeleri için teşvikler yapıldı. Özellikle İstanbul, İzmir ve Ankara'da görülen gelişmeler, Anadolu'nun diğer illerinde de kendini gösterdi.²⁴⁸⁵

1950-1960 yılları arası Urfa'da yapımcılığını yerli ve yabancı aktörlerin üstlendiği pek çok film çekildi. Sinema oyuncusu Hüseyin Peyda, "Söyleyin Anama Ağlamasın" adlı filmi çektiği yerde, "Bu Nasıl Aşk" adlı bir film için çekimlere başladı.²⁴⁸⁶ Peyda, kalabalık bir ekiple Urfa'ya gelerek yeni bir film çekmek için hazırlıklara başladı. Filmin dekorlarına yerel ürünler tercih edildi.²⁴⁸⁷ Peyda'nın yönetmeliğini yaptığı ve 1951'de çekimleri başlanan "Mezarımı Taştan Oyun" adlı film, Urfa'da öldürülen bir ağanın hikâyesi üzerine kurulmuştu.²⁴⁸⁸ Hüseyin Peyda bu filmlerden başka, 1956'da "Gelen Ağlar Giden Ağlar", 1958'de "Dar Sokaklar", 1959'da "Kaderim Böyle İmiş",²⁴⁸⁹ 1960'ta "Aşk Hırsızı", 1961'de "Mor Sevda", 1963'de "Çapkın Hırsız" ve "Perişan", 1965'te "Veysel Karani" ve "Yahya Peygamber", 1968'de "Kanlı Oba," 1969'da "Mezarımı Taştan Oyun (2)", 1972'de "Valizdeki Ceset", "Vurma Zalim Vurma", "Yazık Oldu Ali'ye", "Yiğitlerin Kaderi", 1976'de "Cıvıl", 1977'de "Onu Kötü Vurdular", 1980'de "Havar" olmak üzere pek çok filmde oynayarak alanında pek çok ödül aldı.²⁴⁹⁰

Yapımcılığını Orhan Elmas'ın üstlendiği, senaryosunun Behçet Kemal Çağlar ve Orhan Elmas'ın yazdığı "Alev Gömlek (Ezo Gelin)" adlı film 1955 yılında Gaziantep ve Urfa'da çekildi. Film, Kore Savaşı'nda Türk birliklerinin savaşını temsil ediyordu. Sırrın, Kısas, Germuş ve Şeyhçoban köylerinde filmin bazı sahneleri çekildi.²⁴⁹¹

²⁴⁸⁵ Elif Sucuoğlu, *Demokrat Parti Döneminde Sanat (Müzik-Tiyatro-Sinema)*, (Yüksek Lisans Tezi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018), 83-84.

²⁴⁸⁶ Urfaninsesi, 12 Ekim 1954, Sayı: 360.

²⁴⁸⁷ Urfaninsesi, 11 Ekim 1955, Sayı: 462.

²⁴⁸⁸ Kurtoğlu, *Türk Sinemasında Urfa*, 42.

²⁴⁸⁹ Akgün, 3 Şubat 1959, Sayı: 2622.

²⁴⁹⁰ Agâh Özgüç, *Türk Film Yönetmenleri Sözlüğü*, 1. bs. (İstanbul: AFA Yayınları, 1995), 118.

²⁴⁹¹ Kurtoğlu, *Türk Sinemasında Urfa*, 48.

Yönetmenliğini Şinasi Özönük'un yaptığı "Üç Garipler" adlı filmin ilk sahneleri 1957 yılında Urfa'da çekildi. Oyuncuları arasında Hüseyin Peyda'nın da bulunduğu filmin geri kalan kısmı İstanbul'da tamamlandı.²⁴⁹²

4.4. URFA'DA MÜZİK

Müzik, Urfa kültüründe çok önemli bir yere sahiptir. Bu kültürün önemli bir parçası olan sıra geceleri, 1950'li yıllarda da yaygındı. Özellikle kış gecelerinde, yaşları, işleri ve ekonomik durumları birbirine yakın arkadaş gruplarının, her hafta bir arkadaşın evinde olmak üzere, haftada bir akşam, belirli bir niteliğe ve düzene göre sıra ile yaptıkları toplantılara "Sıra Gecesi" denmektedir. Sıraya katılanlar, sıra gecesinin kurallarına uymak zorundadır.²⁴⁹³ Bu kurallardan bazıları şöyledir: Önceden belirlenen sıraya gelme saatine uyulur, uymayanlara ceza verilir. Sıraya gelen misafirler veya yaşça büyük olanlar, saygı ifadesi olarak üst tarafta oturtulurdu. Ev sahibi ise kapıya yakın otururdu. Sıra gecesinde müzik makam geleneğine göre icra edilirdi. Müzik icra edilirken konuşmak, sohbet etmek hoş karşılanmazdı. Sıra grubunun seçilen bir başkanı vardır. Başkan, sıra gecesinin yönetimini üstlenir, kurallara uymayanlara verilen cezaları uygulardı. Sıra gecelerinin en önemli fonksiyonlarından biri sohbetir.²⁴⁹⁴ Konuşulan konular, sıra gezenlerin mesleklerine, kültür ve sanat seviyelerine, tahsillerine göre değişirse de, sırada; sağlık, eğitim, siyaset, ekonomi, sanat, edebiyat, dini konular, Urfa'nın sorunları; Türkiye ve dünya meseleleri gibi hemen her konu konuşulurdu. Bazı sıra gecelerine, sıradakilerin merak ettikleri veya ilgi duydukları konunun uzmanı bir misafir özellikle çağrılır ve onun konuşması dinlenir, ondan istifade edilmeye çalışılırdı. Şanlıurfa'da müziğin gelişmesi ve yaşatılmasında, yeni bestelerin ve sanatçıların ortaya çıkışında en önemli faktör sıra geceleridir. Müziğe yeni başlayanlar, bu gecelerde ustaları dinleyerek müzik bilgisini alır ve makamları öğrenirdi. Sıra gecelerinde gelenlere acı kahve ve daha sonra çay ikram edilirdi.²⁴⁹⁵

²⁴⁹² Yalçın Özgül, *Türk Sinema Filmleri Ansiklopedisi Cilt: I (1914-2010)*, 1. bs. (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2012), 344.

²⁴⁹³ Hasan Açıanal, *Urfa Tarihi*, 1. bs. (Ankara: ŞURKAV Yayınları, 197), 126.

²⁴⁹⁴ Mahmut Kaya, "Bir Şehir Kültürü Olarak Şanlıurfa Sıra Gecesi Geleneği", 3. *Milletlerarası Şehir Tarihi Yazarları Kongresi Tebliğler Metinleri*, ed. Mehmet Doğan, (Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, 2015), 576-577.

²⁴⁹⁵ Şanlıurfa Kültür ve Turizm Rehberi, ed. Mehmet Sait Rızvanoğlu vd., (Şanlıurfa: Şanlıurfa Valiliği Yayınları, 2017), 119-120.; Fuat Kürkcüoğlu, *Çaput Top 1950'li Yıllarda Urfa'da Hayat*, 75.

Urfa'da erkeklerin sıra geceleri kültürünün devam ettiği 1950'li yıllarda kadınların da gündelik hayatta “gün” geleneği vardı. Urfalı kadınlar Çarşamba ve Cumartesi günleri öğleden sonra İpekyolu üzerinde Zeytinlik denilen yeri gün etkinliğinde kullanıyorlardı. Buradan başka Bamyasuyu ve Karakoyun Deresi kenarında gün ve piknik yaparlardı. Yağışın bol olmasından ve dereyi besleyen pınarların aktif olması sayesinde Karakoyun Deresinden akan su içilebiliyordu.²⁴⁹⁶

Urfa'nın kendine özgü sıra gecesini, gün ve müzik kültürü sadece Urfalıların dikkatini çekmedi. 1953'te ilk defa Urfa'ya gelen Fikret Otyam da bu kültürden etkilenmişti. Otyam yazılarında, bu konuyla alakalı duygularına sıkça yer verdi. Urfa hoyratı için “*Urfalılar bütün hıncını hoyrat söyleyerek türkülerden alıyorlar, dertlerini türkülerle yansıtıyorlar*” diyordu.²⁴⁹⁷ Urfa'da bulunduğu süreçte Urfalı müzisyen İsa Barak'la tanıştı. Urfa Mûsikî Cemiyet'inden Mahmut Güzelgöz ve diğerlerini dinleyip kayıt altına aldı. Bundan başka Aziz Çekirge'nin saz yapımına şahit oldu.²⁴⁹⁸ Otyam, anılarını şöyle dile getirdi: “*İsa Barak dosta haber saldım, geldi. İsa Barak, Urfa oyunlarını en has oynayanlardan. Öylesine içten candan oynar Urfa oyunlarını, diyar-ı gurbette de oynayıp madalyalar almıştır. Sami Barlas'ın dükkânına uğrayıp o güzelim demli çayları içerken Hulusi Kılıçaslan da geliyor, sohbetin gözüne gözüne vuruyoruz, Urfa tarihinden, folklorundan, gelenek göreneklerinden, zulümden, siyasetten, çiğköfteye kadar ve de ünlü Urfa yağı, baklavasına, künefesine...*”²⁴⁹⁹ Bu şekilde duygularını ifade eden Otyam'ın Urfa macerası, daha uzun yıllar devam eden bir serüvene dönüşecekti.

4.4.1. Urfa'ya Gelen Sanatçılar ve Verdikleri Konserler

1950-1960 yılları arası pek çok ses sanatçısı ve aktör Urfa'ya gelerek faaliyet gösterdi. Bu konserler, bazen yardım amacı taşıırken bazen de ticarî amaç güdüyordu. Bunlardan, ses sanatçısı Saime Sinan Aralık 1951'de Türkmen Sinemasında saz arkadaşlarıyla birlikte konser verdi.²⁵⁰⁰ Ses sanatçısı Kadriye Sarıca Urfa'ya gelerek konser verdi. Belediye otelinde konaklayan Sanatçı, Urfa'yı beğendiğini beyan eden

²⁴⁹⁶ Fuat Rastgeldi'den 29.03.2019'da gelen mektup.

²⁴⁹⁷ Fikret Otyam, *Ha Bu Diyar*, 1. bs. (Ankara: Dost Yayınevi, 1957), 19.

²⁴⁹⁸ Fikret Otyam, *40 Yıl Önce 40 Yıl Sonra*, 57.59.

²⁴⁹⁹ Fikret Otyam, “40 Önce 40 Yıl Sonra, Yıkılan Urfa Kültürü Yapı Hazinesi 2”, *Milliyet Gazetesi*, 08.05.1994

²⁵⁰⁰ Akgün, 27 Aralık 1951, Sayı: 1829.

bir basın açıklaması yaptı.²⁵⁰¹ Urfa'yı beğenen Sarıca, Belediyesi Gazinosunda tekrar bir konser düzenledi.²⁵⁰² Ankara radyosu ses sanatçılarından Nevin Demirdöven, Muzaffer Akgün, Emin Aldemir ve diğer beş sanatçı konser verdiler. Organizatör Behaeddin Erendemir, Verem Savaş Hastanesi başhekimisi Dr. Fadıl Yurdakul ile görüşerek konser gelirinin hastane derneğine verilmesini sağladı.²⁵⁰³ Verem Savaş Derneği yararına 21,22 ve 23 Ocak 1956 tarihlerinde Sadı Tek tiyatrosu ile birlikte Atlas Sinemasında konser verildi.²⁵⁰⁴ Sanatçı Vahi Öz, Jale Öz ve Mürüvvet Sim Urfa'ya ikinci defa geldiler ve İpek Palas Otele yerleştiler. Urfa'da canlı performans sunan sanatçılar üç gün içinde “Çabalama Kaptan” ve “Dalgacı Mahmut” adlı oyunları sergilediler.²⁵⁰⁵ Urfa Beşiktaşspor kulübünün düzenlediği konsere Urfalılarından başka, Urfa'da çekimi süren film aktivistleri de katıldı. Katılanlar arasında Sanatçı Muhterem Nur da bulunuyordu.²⁵⁰⁶ Urfa İli Kültür Derneği, Mayıs 1959'da Atlas Sinemasında Safiye Ayla konseri tertip etti.²⁵⁰⁷ 27 Ocak 1960 Çarşamba günü Urfa Mûsikî Cemiyeti, İnci Sinemasında bir konser verdi. Sanatçı Muzaffer Sarısözen konsere katıldı. Konserde Cemiyet üyesi ud ve tambur çalan Mahmut Güzelgöz ve Aziz Çekirge performans sergilediler.²⁵⁰⁸ Ses sanatçısı Sabite Tur Gülerman, Urfa Verem Savaş Derneği yararına Saray Sinemasında bir konser verdi.²⁵⁰⁹ Urfa Kız Sanat Enstitüsü muhtaç öğrenciler yararına, 25 Kasım 1960'ta ses sanatçısı Tülin Korman ve ekibi İnci Sineması salonun bir konser düzenlendi. Fakat konserin amacına uygun bir şekilde gerçekleşmediği basına yansdı.²⁵¹⁰

4.5. URFA'DA GAZETELER

Toplumsal yaşamın bir parçası olarak nitelendirilen basın organları, kamuoyu oluşturmada ve yayımlandığı yerin sesi olması açısından büyük önem taşır.²⁵¹¹ Bu özelliğiyle Cumhuriyet döneminde Urfa'da ilk dönem zayıf kalan gazeteler, DP

²⁵⁰¹ Urfaninsesi, 12 Ekim 1951, Sayı: 5.

²⁵⁰² Demokrat Urfa, 18 Temmuz 1953, Sayı: 357.

²⁵⁰³ Demokrat Urfa, 13 Ekim 1955, Sayı: 618.

²⁵⁰⁴ Urfaninsesi, 24 Ocak 1956, Sayı: 488.

²⁵⁰⁵ Demokrat Urfa, 13 Aralık 1957, Sayı: 839.

²⁵⁰⁶ Akgün, 27 Ocak 1959, Sayı: 2620.

²⁵⁰⁷ Urfaninsesi, 15 Mayıs 1959, Sayı: 761.

²⁵⁰⁸ Demokrat Urfa, 29 Ocak 1960, Sayı: 1056.

²⁵⁰⁹ Urfaninsesi, 30 Mayıs 1960, Sayı: 841.

²⁵¹⁰ Demokrat Türkiye, 28 Kasım 1960, Sayı: 173.

²⁵¹¹ İbrahim Halil Tanık, *I. İnönü Zaferi'nden İzmir'in Kurtuluşuna Kadar Açıksöz Gazetesinde Batı Cephesi Haberleri*, (Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012), 1.

döneminde daha aktif hale gelerek sayıları çoğaldı.²⁵¹² Öyle ki “Demokrat” kelimesi gazetelerin adına kadar sirayet etti. DP döneminde Urfa’da yayımlanan gazetelere bakıldığında, “Demokrat Urfa”, “Demokrat Türkiye”, “Akgün”, “Urfaninsesi” ve “Sivereğinsesi” gibi gazeteler yayın hayatına başladı. Zaman zaman görüş farklılıkları görülen bu gazeteler, genellikle memleket meselelerini duyurmayı kendilerine vazife edindiler.

Cumhuriyet Döneminde Urfa’da ilk basımevi 1925 yılında Vali Fuat Bey zamanında kuruldu ve Urfa adıyla bir gazete yayımlanmaya başlandı.²⁵¹³ Ancak Urfa’da basın hayatı zayıf ilerliyordu. 1928’de Siverek’te Siret Bey tarafından yayımlanan “İrfan” gazetesi, kısa ömürlü olup, daha sonra “Halk Sesi” adıyla Mardin’de yayımlanmaya başladı.²⁵¹⁴

4.5.1. Millî Gazete

Eczacı Musa Kazım Yazgan tarafından ilk sayısı Ocak 1930’da yayımlanan “Millî Gazete” haftada bir yayımlanıyor ve fiyatı 5 kuruştur.²⁵¹⁵ Tespit edildiğine göre gazete, 247. sayısı olan Ocak 1935’te CHP logosuyla “Ulusal Gazete” olarak yayımlanmaya başladı.²⁵¹⁶

4.5.2. Yeni Işık

29 Aralık 1936’da Urfa’da ilk sayısını yayımlayan Yeni Işık gazetesi,²⁵¹⁷ yayın politikasını şu şekilde belirtiyordu: “*Uzun yılların, devirlenmiş idari ihmalleri vilayetimize bugün komşuları derecesinde bile bulunduramayacak tesirler yapmıştır. Temiz ve asil halkımı Cumhuriyet rejimine geçmiş şu 13 sene zarfında verdiğimiz imtihanla gözlerini açmıştır. Yeni Işık bugün okuyucularına gözlerinin açarken, memleketimizin şuurlu bir hadimi olacağını söyler.*” Yazı işleri müdürlüğünü Celal

²⁵¹² Selman Yaşar, “Cumhuriyet Dönemi Şanlıurfa Basın Tarihi (1923-1990)”, <http://timad.com.tr/Content/Makale/3s-cumhuriyet-donemi-sanliurfa-basin-hayati-1923-1990.pdf>

Erişim Tarihi: 05.05.2019.

²⁵¹³ Urfa Valiliği, *Urfa İl Yıllığı 1967*, 148.

²⁵¹⁴ Kemal Kapaklı, *Urfa Basın Tarihi ve Yerel Gazetecilik*, 1. bs. (Şanlıurfa: ŞURKAV Yayınları, 2014) 114.

²⁵¹⁵ Millî Gazete, 30 Haziran 1934, Sayı: 218.

²⁵¹⁶ Ulusal Gazete, 21 İkincikanun 1935, Sayı: 247.

²⁵¹⁷ BCA, 030-0-018-001/107-103-4. Tarih: 05.03.1945

Özbek²⁵¹⁸ ve sahibinin Emin Moğoltay'ın olduğu gazete vilayet basımevinde basılıyordu. İlk sayılarında haftada bir yayımlanan gazete 4 sayfa olup, satış fiyatı 5 kuruştur.²⁵¹⁹

4.5.3. Akgün

11 Nisan 1937'de yayın hayatına başlayan Akgün gazetesi, Lami Akgün'ün yazı işleri müdürlüğünde haftada bir çıkacağı ilan edildi. Satış fiyatı 10 kuruş olan gazete, yayın politikasını şu şekilde belirtiyordu: "...Biz burada kuvvet ve kudretimizin yettiği kadar, bilgimiz müsaadesi nispetinde, Türk inkılabını anlamaya çalışan, anladığını kaderine yaymaya çalışan bir zümre olacağız..."²⁵²⁰ CHP'nin de zaman zaman yayın organı olan Akgün, 1950 seçimlerinde CHP Urfa teşkilatıyla anlaşma yaparak, propagandalar sayfalarında yer verdi.²⁵²¹ DP döneminde genellikle iktidarı destekleyen bir politika izleyen gazete, zaman zaman eleştirilerini yöneltmekten de geri durmayarak 1960'ın sonuna kadar Urfa'nın sorunlarını dile getirdi.²⁵²² Gazete yayın hayatına bu tarihten itibaren de devam etti. Arşiv kataloglarına bakıldığında 1976'ya kadar nüshaları mevcuttur.

4.5.4. Urfa Postası

Urfa Postası gazetesi, 10 Aralık 1948'de ilk sayısını yayımladı. Haftada iki defa yayımlanacağını ilan eden gazetenin satış fiyatı 5 kuruştur. Gazetenin imtiyaz sahibi Celal Aksoy, yazı işleri müdürü Necati Aksoy idi. Gazete yayın politikasını imzasıyla şu şekilde belirtiyordu: "...Gazetemizin hiçbir parti ile ilişkisi yoktur, mevzumuzu daima hakikat kaynağından alıp, okuyucularımıza doğru ve özlü bilgiler sunmak emelindeyiz. Gayemiz memleket dertlerini ilgililere zamanında duyurmak ve derman istemektir..."²⁵²³ 23 Aralık 1949'da gazetenin son sayısını yayımladı.²⁵²⁴

²⁵¹⁸ 1950 seçimleri öncesi Urfa'ya gelen CHP müfettişi Hüsamettin Tuğaç, Yenilik gazetesi sahibi Özbek'in DP yanlısı olma ihtimaline karşın Lami Akgün'ün desteklenmesi gerektiğini rapor etti. Çünkü Özbek, DP il başkanı Reşit Kemal Timuroğlu'nun bacanağı, diğer bacanağı Ahmet Canbeğli DP üyesi, DP Akçakale ilçe başkanı Necmi Kürkçüoğlu kayınbiraderi, diğer kayınbiraderi Lami Kürkçüoğlu ise DP merkez ilçe başkanı idi. BCA, 490-01/1382-588-1-3. Tarih: 27.02.1950

²⁵¹⁹ Yenişık, 29 İkincikanun 1936, Sayı: 1.

²⁵²⁰ Akgün, 11 Nisan 1937, Sayı: 1.

²⁵²¹ BCA, 490-1-0-0/1382-587-14. Tarih: 01.05.1950

²⁵²² Akgün, 30 Aralık 1960, Sayı: 2767.

²⁵²³ Urfa Postası, 10 Aralık 1948, Sayı: 1.

²⁵²⁴ Urfa Postası, 23 Aralık 1949, Sayı: 102.

4.5.5. Yenilik

1934 yılı Şubat ayında yayın hayatına başlayan Yenilik gazetesinin sahibi ve sorumlu müdürü Celal Özbek'ti. Köprübaşı'ndaki idarehanesinden yönetilen gazete, 1938 yılında gınaşırı yayımlanıyordu. 2.5 kuruştan satılan gazete, yayın politikasını şu şekilde belirtiyordu: “Ülküsü Ulusal Cumhuriyet Halk Gazetesidir.”²⁵²⁵ 1950 başlarında da yayımlanan gazetenin sayılarında düşüş yaşandı. 1950 Mart ayında sadece bir sayı yayımlayan gazetenin yaklaşık 16 yıllık bir yayın hayatı oldu.²⁵²⁶

4.5.6. Urfa

Urfa'nın ilk gazetesi olarak yayımlanan gazete, 1947 yılında da basımı devam ettiriliyordu. Bu yıl Sami Barlas'ın yazı işleri müdürlüğünü yaptığı gazete nüshası 40 kuruştan satılıyor, Salı ve Cuma günleri çıkıyordu.²⁵²⁷ Gazete 21 Ocak 1952'de “Yeni Urfa” adıyla yayımlanmaya başladı. Sahibi ve yazı işleri müdürü Hulusi Kılıçarslan yönetiminde, haftada bir çıkıyordu. Gazete yayın politikasını şu şekilde belirtiyordu: “Gazetemiz mahallî olarak çıkacak; fakat muhalefet anlayışımız hiçbir zaman iktidarın ak dediğine kara ve kara dediğine ak diyecek kadar mantık ve insafî çığneyecek duyguları göstermeyecektir.”²⁵²⁸ Yeni Urfa gazetesi, yayın politikasını genellikle DP iktidarını eleştirmek ve CHP yanlısı olmak şeklinde geliştirdi.²⁵²⁹

Celal Uslusoy'un sahibi ve yazı işleri müdürü olduğu “Urfa” gazetesi de özel bir yayın organıdır. İlk dönem Salı ve Cuma günleri çıkarılacağı belirtilen gazete 20 kuruştan satılıyordu. İlk sayısında yayın politikası şu şekilde belirtiliyordu: “Demokrasinin yegâne müdahili olmak ve izinden ayrılmamak üzere çıkıyoruz.”²⁵³⁰ 29 Mart 1954 tarihinde son sayısını yayımlayan gazete genel olarak DP iktidarını eleştiriyordu.²⁵³¹

²⁵²⁵ Yenilik, 7 Eylül 1938, Sayı: 417.

²⁵²⁶ Yenilik, 1 Mart 1950, Sayı: 1154.

²⁵²⁷ BCA, 490-01-00-00/1285-274-4. Tarih: 23.01.1948

²⁵²⁸ Yeni Urfa, 21 Ocak 1952, Sayı: 1.

²⁵²⁹ Yeni Urfa, 29 Aralık 1958, Sayı: 464.

²⁵³⁰ Urfa, 26 Şubat 1952, Sayı: 1.

²⁵³¹ Urfa, 29 Mart 1954, Sayı: 68.

4.5.7. Demokrat

Sahibi ve yazı işleri müdürlüğü Lami Akgün'ün olduğu "Demokrat" gazetesi 21 Eylül 1952 tarihin ilk sayısını yayımladı.²⁵³² Son sayısını 2 Ocak 1953'te yayımlayan gazete, genel olarak DP iktidarını savunmakla beraber, eleştiri yönünü canlı tuttu.²⁵³³

4.5.8. Demokrat Türkiye

İsa Okutan'ın sahibi olduğu ve oğulları Nuri ve Ömer Okutan ile beraber yönettiği "Demokrat Türkiye" adlı gazete ilk sayısını 5 Şubat 1959'da yayımladı.²⁵³⁴ Gazetenin adında "Demokrat" kelimesinin bulunması daha çok zorunluluktan kaynaklandı. Çünkü DP iktidarı döneminde gazete kâğıtlarının tek elden satılmasından dolayı, kâğıdın daha kolay alınabileceği düşünülmüştü. Gazete 1976'da bir defaya mahsus isim değişikliği ile "Urfa İçin Hizmet Gazetesi" adını aldı²⁵³⁵ ve günümüzde de yayın hayatı devam etmektedir.

4.5.9. Demokrat Urfa

Sahibi ve yazı işleri müdürlüğünü Celal Özbek'in yaptığı "Demokrat Urfa" adlı gazete, 1952 yılında yayımlanmaya başladı. Celal Özbek'in DP teşkilatı içinde aktif siyaset yaptığı gerçeğinden dolayı genellikle DP yanlısı bir tutum sergiledi.²⁵³⁶ Ancak eleştiri yönünü canlı tutan Celal Özbek, özellikle 1957 seçimleri öncesi DP'nin yanlısı politikasını gazetesinde gün yüzüne çıkarmaya çalıştı.²⁵³⁷ Bundan başka Özbek, Başvekil Adnan Menderes'e 20 Haziran 1952'de bir mektup göndererek sürekli vali değişikliği eleştirmiş ve kolluk kuvvetlerinin asayişini sağlamak noktasında eksikliklerini belirterek, halkın silahlanmaya giderek kendi

²⁵³² Demokrat, 21 Eylül 1952, Sayı: 1.

²⁵³³ Demokrat, 2 Ocak 1953, Sayı: 283.

²⁵³⁴ Demokrat Türkiye, 2 Temmuz 1959, Sayı: 40.

²⁵³⁵ Ebru Okutan Akalın, *İktidar ve Yerel Basın İlişkileri: 27 Mayıs Döneminde Demokrat Türkiye Gazetesi (Şanlıurfa İçin Hizmet Gazetesi)*, (Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014), 95-96.

²⁵³⁶ Demokrat Urfa, 22 Ocak 1953, Sayı: 290.

²⁵³⁷ Akgün, 30 Ekim 1957, Sayı: 2508.

güvenliğini sağlamaya çalışmasının kötü sonuçlar doğuracağını yazmıştı.²⁵³⁸ Özbek, yazdıklarına delil olarak gazetesinin bazı nüshalarını mektubuna ekledi.²⁵³⁹

4.5.10. Karakoyun

Urfa'nın tanınan simalarından Ahmet Naci İpek'in sahibi olduğu ve Bekir Budak'ın yazı işleri müdürü olduğu "Karakoyun" adlı gazete, 7 Kasım 1958'de yayın hayatına başlarken, sahibi imzasıyla şunlar belirtiliyordu: "*Bugünkü mevzuat ve şartlar altında neşir hayatına atılmak, bilmem ki bir macera mıdır? Böyle olmakla beraber Karakoyun memleket hizmetine girerken, fikri hür, vicdanı hür bir gazete olarak ilk adımı atıyor. Daha iyi, daha kaliteli, daha yararlı olmaya çalışacağız.*"²⁵⁴⁰ Uzun dönem yayın hayatını devam ettiren gazetenin tespit edilen son sayısı 23 Aralık 1960 tarihli dir.²⁵⁴¹

4.5.11. Sivereğinsesi

Sahibinin Koçail Özsağır olduğu "Sivereğinsesi" adlı gazete Ocak 1952'de yayın hayatına başladı. İdaresi Siverek'te olan gazete, Siverek ve Urfa'nın sorunlarını yansıtmayı amaç edinmişti.²⁵⁴² Uzun süre yayın hayatı olan gazetenin son sayısı 1 Temmuz 1959'da yayımlandı.²⁵⁴³

4.5.12. Feryad

Sahibinin Mehmet Akçal ve sorumlu müdürünün Hasan Özberber olduğu "Feryad" adlı gazete 1 Mart 1954 tarihinde yayımlandığı ilk sayısında, yayın politikasını şu şekilde belirtiyordu: "...Niçin Çıkıyoruz? Gazetemizin maksad-ı tesiri ve gayesi ismimizle münderecatımızdan anlaşılacağı için mahdut sayfamızın sütunlarını uzun bir önsözle doldurmak istemiyoruz..."²⁵⁴⁴ Son sayısı 5 Nisan 1954 olarak tespit edilen gazetenin yayın hayatı kısa sürdü.²⁵⁴⁵

²⁵³⁸ BCA, 030-01-00-00/18-104-17-1. Tarih: 20.06.1952

²⁵³⁹ BCA, 030-01-00-00/18-104-17-2. Tarih: 20.06.1952

²⁵⁴⁰ Karakoyun, 7 Kasım 1958, Sayı: 1.

²⁵⁴¹ Karakoyun, 23 Aralık 1960, Sayı: 36.

²⁵⁴² Sivereğinsesi, 15 Ocak 1952, Sayı: 3.

²⁵⁴³ Sivereğinsesi, 1 Temmuz 1959, Sayı: 228.

²⁵⁴⁴ Feryad, 1 Mart 1954, Sayı: 1.

²⁵⁴⁵ Feryad, 4 Nisan 1954, Sayı: 6.

4.5.13. Viranşehir

Sahibi Behçet Şenbayram ve yazı işleri müdürü Enver Mahmut Karabulut olan “Viranşehir” adlı gazetenin basım yeri Adana Yurt Matbaası’ydı. Gazete Viranşehir’den idare ediliyordu. İdare yeri, Ceylanpınar caddesi numara 16 idi. Gazete memleket sorunlarını dile getiren ve özellikle iktidarın Viranşehir’e olan ilgisizliğine dikkat çekiyordu.²⁵⁴⁶ Gazete, bir dönem Viranşehir’den Siverek’e taşındı.²⁵⁴⁷ Tespit edilen son sayısı 4 Şubat 1953 olan gazetenin yayın hayatı kısa sürdü.²⁵⁴⁸

4.6. URFA’DA ARKEOLOJİK KAZILAR

Sultantepe ve Harran’da kazılar yapmak üzere Urfa’ya ilk heyet 1950’lerin başında geldi. Heyet, Ankara Arkeoloji Müdürü Nuri Gökçe başkanlığında, Sten Lloyd, Dr. Strom Rice, Burhan Tezcan ve Sabahat Görüş’ten oluşuyordu. 1951 yılı kazılarında bu bölgede M. Ö. 7. ve 9. yüzyıla ait eserler ile 200 çivi yazılı tablet bulundu. Bu tabletlerde yapılan inceleme sonucunda 3. Salmansar’a ait metinler tespit edildi. M.Ö. 7. yüzyıla ait Salmansar’ın Tilbasip’e yaptığı seferler, Urartular ile mücadeleleri ile ilgili bilgiler vardı.²⁵⁴⁹ Kazı sonucunda bulunan malzemeler Urfa’da müze olmadığı için başka yerlerde muhafaza ediliyor, haliyle Urfa’ya gelecek turist başka ile kayıyordu. Bu malzemeler çoğunlukla Gaziantep’e götürülüyordu.²⁵⁵⁰

1952’de İngiliz-Türk ortaklığında Harran’da başlanan Dr. Strom Rice başkanlığında kazılara devam edilmesi için 28 Mart 1956’da Millî Eğitim, İçişleri ve Millî Savunma Vekâletlerine izin talebi gönderildi.²⁵⁵¹ Millî Eğitim Vekâleti talebe olumlu cevap vererek, yarıda kalan bu çalışmalara bir Türk arkeoloğun da katılmasını istedi. İngiliz ekibi, Dr. Strom Rice, Dr. Judah Benzion Segal, Lloyd ve H. Wright’tan oluşuyordu. Heyetin çalışmalarının askerî bakımdan da bir mahzur görülmedi.²⁵⁵² İngiliz ekipleri tarafından Harran’da yapılan kazı çalışmaları sonucu

²⁵⁴⁶ Viranşehir, 3 Eylül 1951, Sayı: 1.

²⁵⁴⁷ Akgün, 18 Kasım 1952, Sayı: 2051.

²⁵⁴⁸ Viranşehir, 4 Şubat 1953, Sayı: 6.

²⁵⁴⁹ Yeni Urfa, 6 Mayıs 1952, Sayı: 16.

²⁵⁵⁰ Urfanınsesi, 9 Mayıs 1952, Sayı: 77.

²⁵⁵¹ BCA, 30-18-1-2/142-32-5-5. Tarih: 03.03.1960

²⁵⁵² BCA, 30-18-1-2/142-32-5-6. Tarih: 03.03.1960

2000 yıllık olduğu tahmin edilen üç adet tablo halinde karataş üzerindeki yazılar Harran'daki rasathanenin 50 metre yakınında bulundu. Bir dönem Harran Ulu Cami minaresi rasathane kulesi sanıldı.²⁵⁵³ Bulunan eserlerin Gaziantep müzesine götürülme fikri geliştirse de Vali Vekili İhsan Ünal ve belediye yetkililerinin girişimiyle İl Millî Eğitim Müdürlüğü sorumluluğuna verildi.²⁵⁵⁴ Hatta eserlerin Urfa'da kalması için DP il başkanı ve Belediye Başkanı Tevfik Saraç, Başvekil Adnan Menderes'e, Millî Eğitim Vekili Ahmet Özel'e ve TBMM Başkanı Refik Koraltan'a telgraf gönderdi.²⁵⁵⁵ Harran'da bulunan eserleri görmek için yabancı turistlerin Urfa'ya gelmesi esasen bulunan parçalara olan merakı ortaya çıkarıyordu.²⁵⁵⁶ Eserlerin başka bir ile götürülmemesi ve Urfa'da kalmasıyla ilgili Saraç'ın, Millî Eğitim Vekâletine çektiği telgrafa olumlu cevap geldi. Burada mevcut müze binasının uygun olup olmadığını incelemek üzere heyet Urfa'ya gönderildi.²⁵⁵⁷

1956 yılı çalışmalarının ardından Dr. Judah Benzion Segal başkanlığındaki bir heyet, yeniden bir kazı çalışması yapılabilmesi için 21 Mayıs 1959'da Millî Eğitim, İçişleri ve Millî Savunma Vekâletlerine müracaat etti.²⁵⁵⁸ Millî Eğitim Vekâleti, kendilerinden bir yetkilinin de katılması şartıyla araştırmaya müsaade edeceğini bildirdi.²⁵⁵⁹ İngiliz heyeti, kazı çalışma alanını genişlettiği için İçişleri Vekâleti kazı talebini değerlendirirken, tedbirlerini artırdı. Heyet Harran'dan başka Tektek Dağları, Viranşehir, Diyarbakır, Nusaybin, Midyat, Siirt ve Harput'ta inceleme yapmak istiyordu. İçişleri Vekâleti, Londra Üniversitesi Şark Dilleri Bölümünden Doç. Dr. Judah Benzion Segal ile Arkeolog Henry J. Michael Green adlı araştırmacıların, durum ve temaslarının emniyet makamlarınca takip edilmesi, seyahatlerinin umuma açık yollarda yapması, il merkezlerindeki ikametlerinin belediye sınırlarında olması şartıyla müsaade etti.²⁵⁶⁰ Millî Savunma Vekâleti de İçişleri Vekâletinin şartlarını öne sürerek müsaade etti.²⁵⁶¹ Araştırmacıların izin talepleri, diğer yapılan incelemelerle 9 Haziran 1959'da kararlaştırıldı.²⁵⁶² Kazıya

²⁵⁵³ Urfaninsesi, 11 Eylül 1956, Sayı: 541.

²⁵⁵⁴ Akgün, 10 Eylül 1956, Sayı: 2422.

²⁵⁵⁵ Akgün, 17 Eylül 1956, Sayı: 2424.

²⁵⁵⁶ Akgün, 9 Ekim 1956, Sayı: 2429.

²⁵⁵⁷ Demokrat Urfa, 12 Ekim 1956, Sayı: 720.

²⁵⁵⁸ BCA, 030-18-1-1/152-29-12-1. Tarih: 23.05.1959

²⁵⁵⁹ BCA, 030-18-1-1/152-29-12-2. Tarih: 23.05.1959

²⁵⁶⁰ BCA, 030-18-1-1/152-29-12-3. Tarih: 23.05.1959

²⁵⁶¹ BCA, 030-18-1-1/152-29-12-4. Tarih: 23.05.1959

²⁵⁶² BCA, 030-18-1-1/152-29-12. Tarih: 23.05.1959

Segal ve Green'den başka, R.W. Hamilton, R. H. Pinder Wilson, Sabahat Arat, T. Ings, D. Strong da katıldılar.²⁵⁶³ Kazı sonucunda bulunan bazı eserler İngiliz heyeti tarafından etüt malzemesi olarak kullanılmak üzere İngiltere Londra Üniversitesi'ne, British Museum'a ve Oxford'daki Ashmeleon Museum'a götürülmesi talebi üzerine, götürülmek istenen parçaların bir eseri tamamlamaması ve alanda çokça bulunmasından dolayı Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğü tarafından izin verildi.²⁵⁶⁴ Yapılan kazılar sonucu, Urfa'ya daha çok turist gelmesi için tanıtım çalışmaları başladı.²⁵⁶⁵ Ancak bütün çabalara rağmen, Sultantepe ve Harran'da yapılan kazılarda bulunan eserler, Urfa'da sağlıklı saklama koşulları olmadığı gerekçesiyle bir kısmı Gaziantep müzesine bir kısmı da Ankara müzesine götürüldü. Eserlerin çok az bir kısmı da Şehit Nusret Okulu mahzeninde muhafaza ediliyordu.²⁵⁶⁶

Bu kazı çalışmasından başka, Ceylanpınar Müstel deresinde yapılan yol kazısı esnasında işçiler, her biri 40 gram ağırlığında 190 adet Büyük İskender rölyefli gümüş para buldu. Tahminen 2.000 yıllık olduğu düşünülen paralar İl Millî Eğitim Müdürlüğüne teslim edildi.²⁵⁶⁷

Seton Lloyd ve William Brice ilk defa 1950 yılında Urfa'ya geldiler. Onların dikkatini Urfa'ya çeken pek çok sebep vardı. Harran'la ilgili yeterli bir arkeolojik araştırmanın olmamasından başka, misyonerlerin elde ettikleri veriler de bölgenin tanınması açısından yeterli görülmedi. Bu doğrultuda aldıkları kararlar Urfa'ya geldiler. Urfa'da kendilerine olan ilgi onları araştırma konusunda biraz daha teşvik etti. İkili yaptıkları çalışma sonucunda Harran'da araştırma yapılacak olan yerin planını çizdiler. Şehrin, yaklaşık 20 metre yerin altında olduğunu tespit ettiler. Bulgular, genellikle İslâmî döneme ait olsa da diğer inançları da temsil eden çanak, çömlek gibi eşyalar bulundu. Şehrin, en sağlam tarafı batı tarafındaki Halep Kapısı'nın olduğu surlardı. Kazı esnasında bazı kurumların yerlerini tespit ettiler. Bunlar, üç katlı bir kilise ve taş ocağı idi. İslâmî döneme ait en büyük kalıntı, şehrin etrafını çevreleyen kaleydi, kalenin temeli ve yan duvarları salt bazalt taşından

²⁵⁶³ Demokrat Urfa, 14 Temmuz 1959, Sayı: 1000.

²⁵⁶⁴ BCA, 30-18-1-2/142-32-5-4. Tarih: 03.03.1960

²⁵⁶⁵ Demokrat Türkiye, 16 Temmuz 1959, Sayı: 44.

²⁵⁶⁶ Demokrat Türkiye, 13 Ağustos 1959, Sayı: 51.

²⁵⁶⁷ Akgün, 29 Temmuz 1958, Sayı: 2568.

yapılmıştı. Taşlar incelendiğinde, Hitit işçiliğine dair ipuçları elde edildi. Surlarda, Haçlıların müdahalesinin etkisi olarak ince bir süs kemeri de tespit edildi.²⁵⁶⁸

1956 yılı Sultantepe elde edilen tabletlerin tanımlama çalışmaları sonucunda, elde edilen parçalar birleştirildi. Bir tabletin her yüzünde 440 satır yazı vardı. Asurlular dönemine ait yazıda, bölgede yaşanan gelişmeler konu edildi. Yazının giriş kısmı dinî bir tanıtımla başlıyordu. Tablette yazı şu şekilde devam ediyordu: “...Hikâyenin başlangıcı Amarna çağına tekabül etmektedir. Cennet Tanrıları bir şölen hazırlıyor ve kraliçenin kız kardeşi Ereshkigal'i davet etmek istiyor; ancak bu gerçekleşmiyor. Çünkü dünya ile evren arasında sadece haberciler aradan geçebilirdi. Bundan dolayı, Anu, Ereshkigal'e mesaj gönderir ve mesajını cennete göndermesini ve mesajının alınmasını ister. Bu noktada Asur anlatısının bir örneği ortaya koyulur ve Ereshkigal'in elçisi Namtar usulüne uygun olarak “cennetin merdivenini” yükseltir.”²⁵⁶⁹

Sultantepe’de bulunan tabletlerden Asurluların yaptığı anlaşmalar ve Harran’ın nüfusu hakkında bilgiler ortaya çıkarıldı. Bu tabletlerin dili ve yasal formülü, çoğunlukla Kouyunjik ve Tell Halaf’a (Assur Guzana) ait Asur belgeleri ile benzerlik gösteriyordu. Tablette köle satış yöntemi yazıyordu. Sistemde, köle satışı ilgisi olmayan üçüncü kişilerle paylaşılmazdı. Yapılan köle satışında dikkat çeken husus, fiyatların düşük olmasında dolayı daha önceki bir alacağa mukabil olduğudur. Bir kölenin fiyatı ortalama 50 şekeldir.²⁵⁷⁰ Köle satışından başka iki toplumdaki bazılarının karıştığı asayiş vakaları da bu anlaşmayla çözüldü. Mağdur olan tarafa tazminat ödenmesi sağlandı. Taraflar birbirlerine karşı zarar vermemeleri hususunda taahhütte bulundular. Tabletteki metnin sonunda taraflar, inandıkları Tanrıları davacı olarak çağırdıktan sonra, anlaşmadan memnun ayrıldılar.²⁵⁷¹

Urfa’da araştırma yapmak üzere Segal, 1952, 1956, 1959, 1961 ve 1966 yıllarında Urfa’ya geldi. Urfa’yla menevî bir bağ kuran Segal, araştırmalarının

²⁵⁶⁸ Seton Lloyd-William Brice, “Harran”, *Anatolian Studies*, 1, (1951), 77-79.

²⁵⁶⁹ Oliver Robert Gurney, “The Sultantepe Tablets (Continued): VII. The Myth of Nergal and Ereshkigal”, *Anatolian Studies*, 10 (1960), 105-106.

²⁵⁷⁰ Asur ve İbrani dillerinde "saymak, tartmak" anlamında "sekel" kökünden gelen, 1 1,5 gr. ağırlığındaki bir para ve ağırlık ölçü birimi olmakla beraber günümüzde İsrail’in para birimidir. Halim Işık, “Eski ve Yeni Ahid’de Para ve Faiz”, *Marife Dergisi*, 6/1, (2006), 53.

²⁵⁷¹ J. J. Finkelstein, “Assyrian Contracts from Sultantepe”, *Anatolian Studies*, 7, (1957), 140-142.

neticesinde tespit ettiği pek çok bulguyu kayıt altına alarak, dönemleriyle eşleştirip anlatan bir eser meydana getirdi.²⁵⁷²

4.7. FUTBOL

1950-1960 yılları arası Urfa'nın kültürel hayatında futbol önemli bir yer tutuyordu. Yapımı henüz tamamlanmayan şehir stadyumunda maçlar düzenleniyordu. Bu maçlar Urfa takımlarının kendi aralarında olduğu bazen başka illerden gelen takımlarla da maçlar düzenleniyordu.

Ulusal düzeyde müsabakalara katılan Urfalı sporcular vardı. Yüzme sporcusu Halil İsoçtu Türkiye ikincisi, Kadir Ölçü ise bayrak yarışında Türkiye üçüncüsü oldu.²⁵⁷³ Yüzücülerden başka Urfalı Reşit Zorlu pehlivan ve bilinen simalarındandı. 62 yaşında 1 Haziran 1959'da Aynzeliha gölünde yüzdükten sonra aniden vefat etti.²⁵⁷⁴

Urfa futbol takımlarından, Urfa Gençlikspor kulübü 1930 yılında kuruldu ve 1954-1955, 1955-1956 ve 1956-1957 sezonlarında şampiyon oldu. Sarı-kırmızı renkli takım bir dönem önemli oyuncularını kaybetti ve yerini kırmızı-beyaz renkli Uyanışspor'a bıraktı. Ancak gelişme göstermeye çalışan takım, Ankara Emniyet kulübünden Mehmet Semiz'i ve Urfa 11 Nisan kulübünden Eyyüp Mahmutoğlu'nu transfer etti. Mehmet Semiz aynı zamanda takıma antrenörlük yapıyordu. Urfa Gençlikspor kulübünün ilk 11'i şöyleydi; kalede Kadir, defansta Ahmet, Halil, Yaşar, orta sahada Hüseyin, Müslüm, Kadir, Mehmet, forvette ise Asaf ve Sayım.²⁵⁷⁵ 1947'de kurulan Uyanışspor pek çok başarı kaydetti. Bazı futbolcuları başka kulüplerle giderken, Gaziantep'ten Hüseyin, Beşiktaş'tan Kemal ve Bedir, 11 Nisanspor'dan Muharrem Uyanışspor'a geldi. Uyanışspor'un ilk 11'i şöyleydi; kalede Bedir, defansta Müfit, Mustafa, Hüseyin, Muharrem, orta sahada, Bekir, Mustafa, İbrahim, forvette ise Kamil ve Bekir.²⁵⁷⁶

1950'li yıllarda Urfa'da aktif olan futbol takımları, takıma konulacak isimleri seçerken Millî Mücadele döneminden etkileniyordu. Bunlardan birisi olan

²⁵⁷² Ayrıntılı bilgi için bkz. Judah Benzion Segal, *Edessa (Urfa) Kutsal Şehir*, çev. Ahmet Arslan, 1. bs. (İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2002).

²⁵⁷³ Yeni Urfa, 19 Ağustos 1958, Sayı: 437.

²⁵⁷⁴ Akgün, 2 Haziran 1959, Sayı: 2650.

²⁵⁷⁵ Akgün, 19 Ağustos 1958, Sayı: 2574.

²⁵⁷⁶ Akgün, 22 Ağustos 1958, Sayı: 2575.

Uyanışspor, Yusufpaşa Mahallesi Beyler sokaktaki 2 numaralı evde kuruldu. Kurucuları şu isimlerden oluşuyordu: Reşit Kemal Timuroğlu, Necmi Kürkçüoğlu, Ömer Özkan, Ahmet Oturakçı, Ömer Edip Erdem, Adnan Timuroğlu, Mahmut Tatlı, Vahdettin Gayberi, Ekrem Aksan ve Mahmut Kalaycı.²⁵⁷⁷ Uyanışspor'dan başka kurulan Urfa Beşiktaş ve Fenerbahçe takımları, İstanbul takımlarından etkilenmişlerdi. Urfa Beşiktaşspor kulübü Şehir Gazinosunda kuruldu. Kurucu üyeler arasında, Selim Deliloğlu, Hulusi Kılıçarslan, Mustafa Keşkül, Sadık Dedehayır, Ömer Ökan, Ali Dağyutan, İsmet Bilgin, Ahmet Özden, Abdurrahman Alkan, Halil Dedehayır, İbrahim Beyaz, Sebahat Çiftkaya, Ali Ata, Durak Alpan, Ömer Akgül, Kemal Urözalp ve Gültekin Karatekin vardı.²⁵⁷⁸ Urfa'daki üçüncü futbol kulübü olarak kurulan Beşiktaşspor, şehrin futbol gelişimine katkı sağladı.²⁵⁷⁹ Geçici yönetim kurulunda, Mithat Bucak başkan, Kemal Dodanlı başkanvekili, Ahmet Özden genel kaptan, İsmet Bilgin genel kâtip, Abdurrahman Alkan muhasebeci, Gültekin Karatekin idare memuru, Sadık Dedehayır, Ali Ata ve Sabahaddin Çiftçi asıl üyeliklere seçildiler.²⁵⁸⁰ Beşiktaş'tan sonra, Urfa'da Fenerbahçespor adıyla bir futbol kulübü kuruldu.²⁵⁸¹

Urfa merkezde bu gelişmeler yaşanırken Siverek'te Doğanspor adıyla bir futbol kulübü kuruldu. Kurucuları, Velit Turan, Abdülkadir Siyahan, Abdurrahman Odabaşı, Yaşar Alhas ve Ayhan Gerger idi.²⁵⁸² Ceylanpınar'da ise Gençlikspor adıyla bir futbol kulübü kuruldu. Kurucuları arasında Şeyhmus Nacar, Ahmet Kılıççı ve Aziz Akışık gibi isimler vardı.²⁵⁸³

Urfa takımları arasında geçen futbol maçlarının sonuçlarından bazıları şu şekildedir: 11 Nisan Uyanışspor ile Beşiktaş arasındaki Tekin Kayral'ın hakemliğindeki futbol maçı 3-3'lük beraberlikle bitti.²⁵⁸⁴ 11 Nisan Uyanışspor ile Gençlikspor arasındaki maç, Gençliksporun 4-2'lik galibiyetiyle sonuçlandı.²⁵⁸⁵ Gençlikspor Jandarmagücü 3 Ekim 1954 Pazar günü oynanan futbol maçı

²⁵⁷⁷ Akgün, 1 Nisan 1947, Sayı: 1485.

²⁵⁷⁸ Urfaninsesi, 15 Kasım 1952, Sayı: 137.

²⁵⁷⁹ Urfaninsesi, 17 Kasım 1952, Sayı: 138.

²⁵⁸⁰ Urfaninsesi, 5 Aralık 1952, Sayı: 143.

²⁵⁸¹ Akgün, 13 Ocak 1954, Sayı: 2181.

²⁵⁸² Urfaninsesi, 19 Kasım 1952, Sayı: 139.

²⁵⁸³ Demokrat Urfa, 23 Eylül 1958, Sayı: 918.

²⁵⁸⁴ Akgün, 1 Eylül 1954, Sayı: 2259.

²⁵⁸⁵ Akgün, 14 Eylül 1954, Sayı: 2263.

Gençlikspor'un 4-0'lık galibiyetiyle sonuçlandı. Uyanışspor ile 11 Nisan arasındaki futbol maçı Uyanışspor'un 1-0'lık galibiyetiyle sonuçlandı.²⁵⁸⁶ 11 Nisanspor ile Jandarmagünü arasındaki futbol maçı 11 Nisansporun 5-1'lik galibiyetiyle sonuçlandı.²⁵⁸⁷

Urfa futbol takımlarından Gençlikspor-Uyanışspor maçı Galatasaray-Fenerbahçe derbisine benzetiliyordu.²⁵⁸⁸ 18 Ekim 1958 saat 15.30'da başlayan maç Uyanışspor'un 2-1'lik galibiyetiyle devam ederken, taraftarların sahaya inmesiyle olaylar çıktı ve hakem maçı tatil etti. Aynı gün yapılan Urfa Beşiktaşspor-Suruç Yeşilova maçı 7-0 bitti.²⁵⁸⁹ Gençlikspor-Uyanışspor maçı çıkan kavgadan dolayı sezon sonunda tekrar yapılması kararlaştırıldı.²⁵⁹⁰ 23 Kasım 1958'de yapılan tekrar maçta Uyanışspor Gençlikspor'u 1-0 yendi.²⁵⁹¹

Bundan başka diğer maç sonuçlarına bakıldığında; 25 Ekim 1958'de Urfa Beşiktaşspor-Gölspor maçı 3-0 bitti. 26 Ekim 1958'de Gençlikspor-11 Nisanspor maçı 3-2 bitti.²⁵⁹² 2 Kasım 1958'de Urfa Beşiktaşspor-Uyanışspor maçı 1-0 bitti. 1 Kasım 1958'de Gölspor-Suruç Yeşilova maçı 3-1 bitti.²⁵⁹³ 15 Kasım 1958'de Uyanışspor-Urfakaragücü maçı 3-2 bitti. 16 Kasım 1958'de Gölspor-11 Nisanspor maçı 1-1 bitti.²⁵⁹⁴ 29 Kasım 1958'de Uyanışspor 11 Nisanspor'u 3-2 mağlup etti.²⁵⁹⁵ 1 Ocak 1959'da yapılan Urfa Gençkarmaspor- Ceylanpınarspor maçı 1-0 bitti.²⁵⁹⁶ 12 Nisan 1959'da yapılan Uyanışspor-Havagücü maçı 4-3 bitti.²⁵⁹⁷ 14 Kasım 1959 Cumartesi günü Urfa şehir stadyumunda yapılan maçların sonuçları şu şekildedir. Urfa Beşiktaşspor 4-Uyanışspor 3. 15 Kasım 1959'da yapılan maçlarda Urfa Gençlikspor 4-11 Nisanspor 0.²⁵⁹⁸ 21 Kasım 1959'daki maçlarda sonuçlar Urfa Beşiktaşspor 4-Karagücü 1, Uyanışspor 3-Kahramanspor 1.²⁵⁹⁹ 19 Aralık 1959

²⁵⁸⁶ Akgün, 5 Ekim 1954, Sayı: 2269.

²⁵⁸⁷ Akgün, 29 Ekim 1954, Sayı: 2276.

²⁵⁸⁸ Akgün, 17 Ekim 1958, Sayı: 2591.

²⁵⁸⁹ Akgün, 21 Ekim 1958, Sayı: 2592.

²⁵⁹⁰ Akgün, 24 Ekim 1958, Sayı: 2593.

²⁵⁹¹ Akgün, 25 Kasım 1958, Sayı: 2602.

²⁵⁹² Akgün, 28 Ekim 1958, Sayı: 2594.

²⁵⁹³ Akgün, 4 Kasım 1958, Sayı: 2596.

²⁵⁹⁴ Akgün, 18 Kasım 1958, Sayı: 2600.

²⁵⁹⁵ Akgün, 2 Aralık 1958, Sayı: 2604.

²⁵⁹⁶ Akgün, 2 Ocak 1959, Sayı: 2613.

²⁵⁹⁷ Akgün, 17 Nisan 1959, Sayı: 2639.

²⁵⁹⁸ Demokrat Türkiye, 16 Kasım 1959, Sayı: 77.

²⁵⁹⁹ Demokrat Türkiye, 23 Kasım 1959, Sayı: 79.

Cumartesi günü oynanan maçların sonuçları şu şekildeydi: Uyanışspor 2-Gölspor 0, Urfa Gençlikspor 2 – Urfa Beşiktaşspor 0.²⁶⁰⁰ 30 Ocak 1960 Cumartesi günü maç sonuçları, Gölspor 1 – Urfa Beşiktaşspor 0; Uyanışspor 1 – 11 Nisanspor 0.²⁶⁰¹ 6 Şubat 1960 Pazar günü maç sonuçları Urfa Gençlikspor 3 – Urfa Karagücü 0; Gölspor 3 – Kahramanspor 1.²⁶⁰² 27 Şubat 1960 maç sonuçları Urfa Beşiktaşspor 2 – Urfa Karagücü 1; Uyanışspor 5 – Kahramanspor 0.²⁶⁰³ 7 Ağustos 1960'ta Urfa Beşiktaş ve Karagücü futbol takımları arasında oynanan maçı Urfa Beşiktaş 4-2 kazandı. Darbenin ardından Urfa'da spor etkinlikleri devam etti.²⁶⁰⁴

Urfa futbol takımlarının başka il takımlarıyla oynadıkları maçların sonuçlarından bazıları şu şekildeydi: Mardin Jandarmagücü ile Urfa Gençlikspor arasında 3 Mayıs 1956'ta yapılan futbol maçı 2-2 sonuçlandı.²⁶⁰⁵ Diyarbakır Yolspor, 11 Nisan ve Gençlikspor kulüpleriyle futbol maçı düzenledi. 11 Nisan takımına 4-3, Gençlikspor takımına 2-1 mağlup olan Diyarbakır Yolspor iyi bir oyun sergiledi.²⁶⁰⁶ 31 Mayıs 1959'da yapılan Urfa Beşiktaşspor-Malatya Karagücü maçı 2-0 bitti ve Malatya Karagücü grubu lider tamamladı.²⁶⁰⁷ Urfa Gençlikspor'un davetlisi olarak Urfa'da gelip futbol maçı yapan Diyarbakır Yolspor, Urfa Uyanışspor 3-1, Gençlikspor'a 2-1 mağlup oldu.²⁶⁰⁸ Urfa'da futbol maçı yapmak isteyen Bitlis 8 Ağustosspor, Urfa Uyanışspor'a 4-0, Urfa Beşiktaşspor'a 4-1 mağlup oldu.²⁶⁰⁹

Urfa'da spor faaliyetlerinin gelişmesi için, şehir stadyumu büyük önem arz ediyordu. Stadyum yapılmadan önce, sağlıksız alanlarda yapılan faaliyetler sonucu Urfa Beden Terbiyesi İl Müdürlüğünün de girişimiyle bir şehir stadyumu yapılmaya başlandı. 1947 yılı Temmuz ayında ilk ihalesi yapılan stadyum inşaatı başladı.²⁶¹⁰ Stadyumun tamamlanması uzun sürmesine rağmen maçlar oynanıyordu. Urfa Beden Terbiyesi İl Müdürlüğü, 481 lira muhammen bedelle şehit stadyumu istinat duvarı, 339 lira muhammen bedelle stadyumun toprak saha işleri, 270 lira muhammen

²⁶⁰⁰ Demokrat Türkiye, 21 Aralık 1959, Sayı: 87.

²⁶⁰¹ Demokrat Türkiye, 1 Şubat 1960, Sayı: 94.

²⁶⁰² Demokrat Türkiye, 11 Şubat 1960, Sayı: 96.

²⁶⁰³ Demokrat Türkiye, 29 Şubat 1960, Sayı: 100.

²⁶⁰⁴ Akgün, 9 Ağustos 1960, Sayı: 2744.

²⁶⁰⁵ Akgün, 3 Haziran 1956, Sayı: 2406.

²⁶⁰⁶ Akgün, 26 Ağustos 1958, Sayı: 2576.

²⁶⁰⁷ Akgün, 2 Haziran 1959, Sayı: 2650.

²⁶⁰⁸ Akgün, 11 Eylül 1959, Sayı: 2678.

²⁶⁰⁹ Akgün, 16 Ekim 1959, Sayı: 2686.

²⁶¹⁰ Yenilik, 17 Ağustos 1947, Sayı: 1006.

bedelle stadyum tribün yapım işleri için 18 Temmuz 1949'da ihale yaptı.²⁶¹¹ Çalışmalar devam ederken stadyumun bir an önce bitirilmesi için kamuoyu oluşturuldu.²⁶¹²

Yapımı devam eden stadyum inşaatı uzun süre ağır işliyordu. Beden Terbiyesi kanununun ilgili maddesine göre, bu stadyumun yapılması için belediye ve özel idareden bir bütçe ayrılması zorunluydu. İnşaatın ağır ilerlemesinde, bu bütçenin sağlanmaması da etkiliydi.²⁶¹³ Urfa İl Beden Terbiyesi Müdürlüğüne Selim Deliloğlu'nun atanmasıyla, stadyum inşaatının yapımı hızlandı. Mevcut stadyuma 2 açık tribün inşaatının 31 Ağustos 1954'te bitirilmesi planlandı. Tribünler 73.000 liraya mal oldu. Saha telle çevrildi ve duvarı yükseltildi. Kurumun belediyeden 73.000 lira alacağı vardı. Stadın ikmalinden sonra bir antrenör getirilecekti. Merkezde bu gelişmeler yaşanırken ilçeler de futbol sahası için girişimler devam ediyordu. Siverek'te 1.400 liraya bir saha arsası alındı ve 2.600 lira masrafsa maç yapılacak seviyeye getirildi. Birecik'te 20.000 lira bedelle saha arsası alındı. Suruç'ta plan çiziminden sonra arazi alınacaktı.²⁶¹⁴

Selim Deliloğlu'nun girişimleriyle yapımı hızlanan stadyumun açık tribününün bir kısım inşaatı bitmişti. Bu kısmın tamamlanması talebe cevap vermiyordu. Bundan dolayı, Urfa Beden Terbiyesi Müdürlüğü şehir stadyumuna açık tribün yaptırmak için 16.419 muhammen bedelle ihale yaptı.²⁶¹⁵ İlk ihale tamamlanmayınca 22 Ekim 1955'te yeni bir ihale yaptı. Bu ihalede açık tribün yapımından başka, bir fosseptik çukuru yapılması eklendi.²⁶¹⁶ Ancak bütün girişimlere ve çalışmalara rağmen stadyumun tamamlanması daha sonraki yıllara sarktı.²⁶¹⁷

²⁶¹¹ Urfapostası, 9 Temmuz 1949, Sayı: 60.

²⁶¹² Akgün, 1 Ocak 1950, Sayı: 1609.

²⁶¹³ Yeni Urfa, 26 Ağustos 1952, Sayı:33.

²⁶¹⁴ Akgün, 30 Haziran 1954, Sayı: 2241.

²⁶¹⁵ Akgün, 24 Ağustos 1955, Sayı: 2346.

²⁶¹⁶ Urfaninsesi, 27 Eylül 1955, Sayı: 458.

²⁶¹⁷ Mehmet Sait Şahinalp, *Şanlıurfa Şehri'nin Kuruluş ve Gelişmesi*, (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005), 350.

4.8. KÜLTÜREL DERNEKLER

1950'li yıllarda dernekleşme faaliyetleri Urfa'da artış gösterdi. Bunlar daha çok ticarî, kültürel ve sosyal amaçlı derneklerdi.²⁶¹⁸ Urfa merkezden başka ilçelerde de kültürel dernekler kuruldu. Kültürel amaçlı kurulan derneklere talep yoğun oldu. Şehrin önde gelen isimlerinin destek vermesiyle, derneğin faaliyet alanları da genişledi.

Daha önce de değinilen 1950 yılında kurulan Urfa İli Kültür Derneği, Prof. Dr. Celal Saraç²⁶¹⁹ başkanlığında, üniversite okuyan Urfalıları için yardım faaliyetlerinde bulunuyordu.²⁶²⁰ 1950 yılından beri Ankara'da faaliyet gösteren ve yükseköğretim gören Urfalı öğrencileri desteklemek adına kurulan derneğin Urfa'da bir şubesinin açılması için Reşit Rastgeldi,²⁶²¹ DP İl Başkanı Mustafa Güven ve Milletvekili Aziz Özbay'da oluşan bir heyet çalışmalara başladı. Derneğe üye alımları artarak devam etti.²⁶²²

Eğitim amaçlı kurulan diğer bir dernek de Urfa'da bir imam hatip okulu açılması amacıyla Vali Rifat Bingöl'ün yardımlarıyla kuruldu. Derneğin idare kurulunda, Halil Dedehayır, Mustafa Ergun, Mahmut Kaysı (DP il başkanı), Osman Ağan (CHP il başkanı), Osman Abamor, Cemil Hacıkamiloğlu, Hasan Demirkol, Ahmet Mesçi, Halil İşçi ve Sıtkı Öncel vardı. Dernek başkanlığına Osman Ağan, başkanvekilliğine Mahmut Kaysı, muhasebeciliğine Cemil Hacıkamiloğlu ve

²⁶¹⁸ Akgün, 21 Temmuz 1950, Sayı: 1659.

²⁶¹⁹ Mustafa Celal Saraç, Urfa ulemasından olan babası müderris Abbas Vasık Efendi'nin görevli bulunduğu Bağdat'ta doğdu. Öğretmen Okulu'ndan 1922'de mezun olduktan sonra matematik öğretmenliği yaptı. Daha sonra Yüksek Mühendis Mektebi'ne (bugünkü İstanbul Teknik Üniversitesi) girdi. 1927'de bursluluk sınavını kazanarak Fransa'ya gönderildi ve Düon Üniversitesi Fen Fakültesi'nde Matematik, Fizik, Kimya, Edebiyat Fakültesi'nde Bilim Tarihi ve Felsefesi bölümlerinden mezun oldu. 1932'de Türkiye'ye döndüğünde bir müddet Adana Erkek ve Kız liselerinde fizik öğretmenliği yaptı. 1933 üniversite reformundan sonra İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi'nde Umumi Ve Tecrübî Fizik Doçentliğine, 1941 'de Ankara'da Milli Eğitim Vekâleti Yüksek Öğrenim Şube Müdürlüğüne ve Gazi Eğitim Enstitüsü Genel Matematik ve Fizik Öğretmenliğine tayin edildi. 1943'te Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi'nin kurulmasıyla burada Fizik Profesörlüğüne, ayrıca Fizik Enstitüsü Müdürlüğüne (1945-1962) getirildi. Bu arada Fakülte Dekanlığı, senato üyeliği (1951-1958) , Milli Eğitim Vekâleti Talim ve Terbiye Dairesi ve Klasik Eserler Tercüme Bürosu üyelikleri (1946-1962), İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü Müdürlüğü (1961-1962) yaptı. 1 Ekim 1962'de Ege Üniversitesi Fen Fakültesi Genel Fizik Kürsüsü Profesörlüğüne, 11 Aralık 1963'te Ege Üniversitesi rektörlüğüne seçildi. 13 Temmuz 1976'da yaş haddinden emekli oldu. 22 Ağustos 1998'de İstanbul'da vefat etti. Yeşim Işıl Ülman, "Prof. Dr. Mustafa Celal Saraç", *DİA*, Cilt: 36, (2009), 110-111.

²⁶²⁰ Demokrat, 3 Şubat 1953, Sayı: 19; Urfa, 6 Şubat 1953, Sayı: 52.

²⁶²¹ Urfaninsesi, 15 Nisan 1955, Sayı: 411.

²⁶²² Demokrat Urfa, 14 Nisan 1955, Sayı: 568.

veznedarlığa Mustafa Ergun seçildi.²⁶²³ Şehrin yararına olan bir faaliyette iktidar ve muhalefetin birliktelik sergilemesi, zaman zaman sertleşen siyasî havayı yumuşattı.

Urfa Öğretmenler Derneği de aktif olan dernekler arasındaydı. Atlas Sineması yanındaki dernek lokalinde yapılan kongrede, başkanlığa Urfa Lisesi Müdürü Turan Birinci, sekreterliklere Lise Müdür Yardımcısı Nihat Tünaydın ile Erkek Sanat Enstitüsü Müdür Yardımcısı Nihat Kubilay seçildi. Dernek asıl üyeliklerine, Almanca öğretmeni Zeki Taşan, Erkek Sanat Enstitüsü Müdürü Tahir Çelik, Şair Nabi İlkokulu Müdürü Nadir Polat, Mithatpaşa İlkokulu Müdürü Mehmet Başkan, İlkokul öğretmenleri Celal Yüce, Latif Soyok, Ali Dağyutan ve Osman Altındağ seçildiler. Yedek üyeliklere öğretici filmler öğretmeni Şaban Özbek, lise Felsefe öğretmeni Kemalettin Özerdem, ilkokul öğretmenleri Hüseyin Günarı ve Nihal Parmaksız seçildiler. Lise Müdür Başyardımcısı Burhanettin Yarkent ile Erkek Sanat Enstitüsü Müdür Yardımcısı Nihat Kubilay denetçiliğe seçildiler.²⁶²⁴

Eğitim amacından başka, Urfa Mûsikî Cemiyeti adıyla bir dernek kuruldu.²⁶²⁵ Derneğin siyasî amacı olmayıp, Urfa'da müzik ve şiir alanında faaliyet yürütülmek olarak belirlendi. Urfa ile ilgili eserlerin unutulmasının önüne geçmek için derlenmesi ve bir radyo evi yapılması kararlaştırıldı.²⁶²⁶ Derneğin kurucuları şu isimlerden oluşuyordu: Mustafa Ataç, İsmail Aksoy, Kemal Badıllı, Kadir Güzel, Mehmet Hatipoğlu, Şeyhis İshakoğlu, Aziz Özbay, Ömer Özgediz, Osman Özbay, Habip Öcal, Osman Özsoy, İhsan Özdemir, Nadir Polat ve İl Milli Eğitim Müdürü Şevket Sarıbeyler.²⁶²⁷

Bu derneğin kuruluşundan dört yıl sonra benzer amaçla bir dernek daha kuruldu. Yine aynı adla kurulan Urfa Mûsikî Cemiyeti Derneği kuruldu. Derneğin amacı, müzikal ve şiir alanındaki mahallî eserleri derlemek, mahalli müziğin gelişmesini sağlama ve müzik eğitimi vermek olarak belirlendi. Dernek ayrıca bir radyoevinin ve konservatuvarın açılması amaç edindi. Derneğin kurucuları, Avukat Kemal Badıllı, Kâtip Hüseyin Bilsel, Malzemeci Abdulkadir Güzel, Tenekeci Mahmut Güzelgöz, Kunduracı Ahmet Ocak, Halıcı İbrahim Özbek, Başöğretmen

²⁶²³ Yeni Urfa, 8 Ağustos 1952, Sayı:31.

²⁶²⁴ Yeni Urfa, 10 Aralık 1957, Sayı: 399.

²⁶²⁵ Urfaninsesi, 13 Şubat 1954, Sayı: 281.

²⁶²⁶ Demokrat Urfa, 18 Şubat 1954, Sayı: 434.

²⁶²⁷ Urfaninsesi, 26 Şubat 1954, Sayı: 286.

Nadir Polat, Tuhafiyeci Ömer Ulugerger, Muhasebeci Halil Uzungöl idi.²⁶²⁸ Aynı adla kurulan derneğin kurucuları arasında daha önceki isimler mevcut olmakla beraber, muhtemelen faaliyet yürütemeyen ilk derneğin yeniden kuruldu.

Urfa'da müzik alanında faaliyet gösterme amacıyla kurulan diğer bir dernek de Urfa Çalgıcılar Esnafı Derneği'ydı. Derneğin merkezi Akarbaşı'ndaki Zeki Karabulut kıraathanesiydi. Kurucuları arasında, Reşit Karadiken, Ramazan Ayva, Sabri Çakmak, Abdurrahman, Derviş ve Müslüm Bayırkan, Abdi Beyazçizme, Salih, Şefik ve Abdi Çiçek, Halil ve Mehmet Nüştü, Halil Çakmak, Halil İlhan, Abdurrahman Tildi, Mehmet Gelmiş, Abdurrahman Çakmak, İbrahim ve Şeyhmüslüm Karakan, Ramazan ve Mehmet Adaş, Bogos Tatlıdamak ve Circi Gümüşkalem gibi isimler vardı. Derneğin amacı; üyelerin meslekî, ictimaî ve iktisadî ihtiyaçlarını gidermek, mesleklerinde ilerlemelerini sağlamak, meslekî ahlak ve yardımı sağlamak, siyasetle ilgilenmemek olarak belirlendi.²⁶²⁹

Urfa merkezden başka, bazı ilçelerde de kültür dernekleri kuruldu. Bozova'da Şehir Kulübü²⁶³⁰ derneği kuruldu. Bozova adliyesinin bitişiğindeki iki oda ve bir salon derneğin merkezi olarak kullanılıdı. Derneğin kurucuları, Hâkim Adnan Akçar, PTT Müdürü Mehmet Kayapınar, Belediye Başkanı Bakır Ural, İlçe Millî Eğitim memuru Ali Rıza Ünalın, tapu memuru Salih Polat ve DP ilçe başkanı Abuzer Akgün idi.²⁶³¹

Aynı adla, Viranşehir'de Şehir Kulübü derneği kuruldu. Kurucu üyeleri, Kaymakam Ziya Çoker, Hâkim Galip Kaynak, Doktor Haşmet Yalaz, DP ilçe başkanı Vahit Küçükbayrak, CHP ilçe başkanı Ali Öztıp idi. Derneğin merkezi hükümet konağı altındaki özel salondur.²⁶³²

Yine aynı adla, Suruç'ta Şehir Kulübü derneği kuruldu. Derneğin merkezi Ali Saip Yüksel'e ait bir mekân idi. Derneğin amacı, siyasi olmadığı gibi, Suruçluların temiz ve güvenli bir mekânda fikir alışverişi yapabilmesi olarak belirlendi. Derneğin

²⁶²⁸ Yeni Urfa, 18 Mart 1958, Sayı: 414.

²⁶²⁹ Urfaninsesi, 18 Haziran 1953, Sayı: 201.

²⁶³⁰ Bu kulüpler, daha ilk kuruldukları 1930'ların başlarından itibaren aydın kesimin fikir alışverişi yaptığı ve sadece belirli bir zümrenin dâhil olmasından dolayı eleştirilmiştir. Serdar Öztürk, "Bir Kurumun Tarihsel ve Sosyolojik İncelemesi: Şehir Kulüpleri (1923-1950)", *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, 4, (2006), 95.

²⁶³¹ Urfaninsesi, 31 Ekim 1951, Sayı: 12.

²⁶³² Urfaninsesi, 3 Aralık 1951, Sayı: 26.

üyeleri arasında, Suruç Kaymakamı Osman Erdemli, Belediye Başkanı Hayri Caymaz, Cumhuriyet Savcısı Etem Etemoğlu, Jandarma Komutanı, Emniyet Mensubu Fikret Tin, DP ilçe başkanı Ömer Yüksel ve bazı tacirler de bulunuyordu.²⁶³³

4.9. MİMARÎ GELİŞMELER

1950-1960 yılları arasında Urfa'da pek çok alan mimarî değişimler tespit edildi. Kültürel, sosyal, kamu kurumları, sağlık alanında bazı kurumlarda değişiklikler oldu. Bunlardan başka cami, kale ve köprü gibi tarihî mekânların zamanla tahrip olunca, tamiratlar yapıldı.

4.9.1. Eğitim Alanında Mimarî Gelişmeler

1950'lerde Urfa'da okul sıkıntısı devam ediyordu. Urfa merkezdeki çoğu okul binası ya eski kiliseden ya da yine eski yapılardan restorasyon sonucu kullanılan binalardı. Ayrıca okul sayısının az olmasından dolayı eğitim iki grup halinde sabah-öğlen şeklinde devam ediyordu ve bu sistem eğitimde verimliliği düşürüyordu.²⁶³⁴

İnönü ilkokulunun Kız Enstitüsü'ne devredilmesinden dolayı, bu okula yeni bina yapıldı. Vatan İlkokulunu karşısında yapılan okulun adının Merkez İlkokulu olacağı söylentileri üzerine Urfalılar, hiçbir hatırası olmayacağından dolayı "merkez" ismine itiraz ederek tarihî bir şahsiyetin adının verilmesi için Valiliğe ve İl Millî Eğitim Müdürlüğüne müracaatta bulundular. Müracaatlarda, okula verilmesi istenilen isimlerden birisi Kore İlkokulu,²⁶³⁵ diğer bir teklif ise Şair Nabi okulu olması da isteniyordu.²⁶³⁶ İl Genel Meclisi Vali Yardımcısı Burhan Aşkar başkanlığında yaptığı toplantıda İnönü İlkokulunun adını Şair Nabi olarak değiştirilmesine karar verdi.²⁶³⁷ Bazı tamir işlerinden sonra Şair Nabi İlkokulu adıyla Urfa'nın düşman işgalinden kurtuluşunun 33. yıl dönümünü olan 11 Nisan 1953'te açıldı. Okulun açılmasıyla Vatan İlkokulunda ikili eğitim sonlandırıldı. Büyük bir toplantı salonu olan okul pek çok kongre ve benzeri etkinlik için uygun bir mekândı. Ancak okulun önündeki arsalar satıldığı için okula sadece giriş kapısı yeri kalmıştı. Eğer ön taraftaki arsalar

²⁶³³ Demokrat Urfa, 18 Şubat 1954, Sayı: 434.

²⁶³⁴ Yeni Urfa, 29 Nisan 1952, Sayı:15.

²⁶³⁵ Urfanınsesi, 3 Kasım 1952, Sayı: 135.

²⁶³⁶ Urfanınsesi, 17 Kasım 1952, Sayı: 138.

²⁶³⁷ Demokrat Urfa, 1 Nisan 1953, Sayı: 316. : Urfa, 2 Nisan 1953, Sayı: 62.

bina yapılırsa okulun giriş kısmı daha kötü olacaktı.²⁶³⁸ Şair Nabi İlkokulunun inşaatı devam eden ikinci katı 16 Şubat 1960 Salı günü törenle açıldı. Urfa askerî bandosunun katıldığı törende Vali Şerafettin Atak, Okul-Aile Birliği Başkanı ve okul başöğretmeni Nadir Polat birer konuşma yaptılar.²⁶³⁹ İl özel idaresinin 100.000 lira bütçe ayırdığı okulun üst katını, Mühendis Doğan, Teknik eleman M. Büyükkatip, özel idare ayniyat memuru Mustafa Özdemir ve Okul Müdürü Nadir Polat'tan oluşan heyetle, yeni kat hizmete girdi. Açılışta Vali Atak, Tuğgeneral Nuri Şansal ve İl Millî Eğitim Müdürü Tevfik Ercan katıldı.²⁶⁴⁰

Urfa'da sadece bir tane olan lise mevcut ihtiyacı karşılamıyordu. Bir dönem ortaokul olarak da kullanılan bina, liseye olan taleple kapasite sorunu da arttı. Lise binasından başka yatılı okuyan öğrenciler için de pansiyon ihtiyacı vardı. Urfa lisesinin öğrenci sayısı 900'e ulaştı. Ancak henüz yurt olmadığından öğrenciler mağdur oluyorlardı.²⁶⁴¹ 1958-1959 eğitim-öğretim yılı başında ise hemen her sene mezun vermesine rağmen öğrenci mevcudu 1300'den fazlaydı.²⁶⁴² İhtiyacı karşılamak adına Urfa lisesinin arka tarafındaki yer, bahçe olarak ilave edildi.²⁶⁴³ Şehir planındaki son değişiklikle Vatan İlkokulundan Urfa Lisesine kadar olan yer maarif sitesi olarak ayrılmıştı. Ancak uygulanmaya konulmadı.²⁶⁴⁴ Uzun süreden sonra lise ek binası işine başlandı. Projenin kabulünden sonra ilk iş binanın yapılacağı yer olan eski askerî kışlanın bulunduğu lise yanındaki arsanın molozları temizlenmeye başlandı. Binanın sonraki eğitim-öğretim yılına yetiştirilmesi planlandı.²⁶⁴⁵ Ancak planlandığı gibi çalışmalar hızlı bir şekilde devam etmedi. 1965 yılında kapasite sorununu çözmek için lisenin ortaokul kısmı Topçumeydanı'nda yeni yapılan Cengiz Topel İlkokuluna taşındı. 17 Mart 1966 Urfa'dan Ankara'ya giden bir heyet, dönemin Millî Eğitim Vekili Dr. İbrahim Öktem'e yeni lise binası ihtiyacından bahsetti. Vekâlet yetkilileri ile görüşen heyetten yeni lise binasının 1965-1966 yılına kadar tamamlanacağı sözünü aldıklarını belirttiler. Heyet döndükten bir süre sonra Vekâlet tarafından arsanın imar durumu istedi, ancak belediye imar

²⁶³⁸ Demokrat Urfa, 11 Nisan 1953, Sayı: 319. :Urfaninsesi, 14 Nisan 1953, Sayı: 183.

²⁶³⁹ Demokrat Türkiye, 18 Şubat 1960, Sayı: 98.

²⁶⁴⁰ Demokrat Urfa, 19 Şubat 1960, Sayı: 1062.

²⁶⁴¹ Yeni Urfa, 10 Ocak 1958, Sayı: 403.

²⁶⁴² Yeni Urfa, 26 Eylül 1958, Sayı: 446.

²⁶⁴³ Demokrat Urfa, 5 Mayıs 1959, Sayı: 981.

²⁶⁴⁴ Urfaninsesi, 12 Şubat 1960, Sayı: 822.

²⁶⁴⁵ Demokrat Türkiye, 11 Şubat 1960, Sayı: 96.

planında 8080 m²lik bir arsa tespit edemedi. Arsaya ait evrakların gönderilmemesinden dolayı lise inşaatı plana alınamadı. Bir süre sonra Belediye Fen İşlerinin lise binası için ayrılan arsayı parsellere ayrılarak encümen kararı olmaksızın İmar ve İskân Vekâletine onaylattığı ortaya çıktı. 1968 yılında Abide mevkiinde yeni bir lise binası yapılmasıyla, yapı bir süre Atatürk Ortaokulu olarak kullanıldı. İnşaatının birkaç seneye tamamlanacağı liseye bağlı 200 kişilik öğrenci pansiyonunun 1970-1971 ders yılında faaliyete geçmesi hedeflendi. Liseye ilk etapta 100 kişi alınması ve pansiyon inşaatı için gerekli hazırlıkların yapılması kararlaştırıldı.²⁶⁴⁶ 1971-1972 eğitim-öğretim yılında 76 kız ve 1086 erkek olmak üzere toplam 1162 öğrenci ve 4 bayan ile 23 erkek olmak üzere toplam 27 öğretmenin görev yaptığı bilgisine dayanarak bu yıl lisenin faaliyete geçtiğini söyleyebiliriz. Lisenin 23 şubeye bölünmüş 14 dersliği mevcuttu.²⁶⁴⁷

Urfa Lisesinden başka Erkek Sanat Enstitüsünün kapasite genişletme işleri devam ediyordu. Enstitü yönetiminin girişimiyle Millî Eğitim Vekâleti harekete geçerek, Urfa Erkek Sanat Enstitüsü Marangoz Atölyesi inşaatı için 4470 sayılı kanuna istinaden 276.958 lira muhammen bedelle 3 Eylül 1959'da ihale yaptı.²⁶⁴⁸ Yapımı daha sonraki yıllarda biten atölye güzümüzde hâlâ kullanılmaktadır.²⁶⁴⁹

Urfa'da mevcut kütüphanenin kapasite artırılması çalışmaları 1952 yılında tamamlanması planlansa da inşaat bitmedi. Tamamlanan kütüphanenin giriş kısmının açılışını 2 Ekim 1958'de Tarım Vekili Nedim Ökmen yaptı.²⁶⁵⁰ Çalışmalar devam ediyordu, ancak kütüphanenin bulunduğu yerin zemini sağlam değildi. Bu sırada Karakoyun Deresi üzerinde yapılan yeni köprüünün inşaatından dolayı kütüphane binası tarafındaki beton kısmında çöküntüler meydana geldi.²⁶⁵¹ Bu sebeple randımanlı hizmet veremeyen ve 1960 yılı başından itibaren kapalı olan Urfa'nın tek kütüphanesi, bu konuda İl Millî Eğitim Müdürlüğünün gündemine tekrar alındı.²⁶⁵² Alaattin Kırıl'ın valiliği döneminde yeni kütüphane yapımı için 1962 yılı özel idare

²⁶⁴⁶ Merve Engin, *Cumhuriyet Sonrasında Urfa Kent Merkezinde İnşa Faaliyetleri ve Mimari (1923-1974)*, (Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2018), 80-81.

²⁶⁴⁷ Urfa Valiliği, *Urfa 1973 İl Yıllığı*, 101.

²⁶⁴⁸ Demokrat Türkiye, 20 Ağustos 1959, Sayı: 53.

²⁶⁴⁹ Engin, *Cumhuriyet Sonrasında Urfa Kent Merkezinde İnşa Faaliyetleri ve Mimari (1923-1974)*, 60.

²⁶⁵⁰ Urfa, 2 Ekim 1952, Sayı: 40; Urfaninsesi, 3 Ekim 1952, Sayı: 120

²⁶⁵¹ Urfaninsesi, 23 Nisan 1957, Sayı: 603.

²⁶⁵² Demokrat Urfa, 16 Aralık 1960, Sayı: 1146.

bütçesinden ödenek ayrıldı. 1968’de yapımı tamamlanan Urfa İl Kütüphanesi, Topçumeydanı’nda yaklaşık 3500 m²’lik bir arsa üzerinde zemin ve iki normal kat olarak, dikdörtgen şekilde planlandı. Yapıya giriş kuzeyde bulunan tek giriş kapısından sağlanıyordu. Zemin katında geniş bir hole sahip olan kütüphanenin birinci katında çocuk bölümü, kalorifer dairesi, cilt odası ve iki adet memur odası bulunuyordu. Birinci ve ikinci katların kuzeyi, güneyi ve batısı dikdörtgen pencerelerle ışık almaktadır. İkinci katta 32 masa ve 210 sandalyeli büyük bir okuma salonu olan halk kitaplığı bölümü bulunmaktadır.²⁶⁵³

Urfa’da eğitim alanından tespit edilen diğer bir mimari gelişme de Harran Kapısı’nda Ali Köse’nin evi ilkokula dönüştürülmesiyle gerçekleşti.²⁶⁵⁴ Bundan başka Şehit Nusret İlkokulu hakkında, mühendis onayı ile yıkım raporu vardı. Bu okulda okuyan 400 öğrencinin velisi Valiliğe müracaat etti. Valiliğin görüşü, kilise yapısının aslında okula müsait olmadığını yönündeydi. Veliler, validen oraya yakın Basmahanenin tamir edilerek Şehit Nusret İlkokulunun buraya taşınmasını istediler.²⁶⁵⁵ Eski Basmahane binasının yıkılması yönünde çıkan karar üzerine, Urfalılar tekrar Vali Rıfat Bingöl’e müracaat ettiler.²⁶⁵⁶ Bu esnada Urfa’da bulunan, İstanbul Üniversitesi Mimarlık Fakültesi öğrencisi Bolkan Çelikkol ise binada yaptığı incelemelerde binanın sağlam olduğu yönünde beyanını Vali’ye bildirdi.²⁶⁵⁷ Ardından valilik yıkım kararını durdurdu.²⁶⁵⁸ 25 Aralık 1952 tarihinde Vali Rıfat Bingöl başkanlığında yapılan İl Genel Meclisi toplantısında alınan kararla Urfa İl Millî Eğitim Müdürlüğüne okulların tamiri için 10.000 lira ödenek verilmesi kararlaştırıldı. Bina durumu kötü olan Şehit Nusret İlkokulu için, eski Basmahane’nin yıkılarak yerine yeniden bir okul yaptırılıp Şehit Nusret İlkokulunun buraya taşınması yönündeki Mehmet Gencer’in teklifi kabul edildi.²⁶⁵⁹

²⁶⁵³ Engin, *Cumhuriyet Sonrasında Urfa Kent Merkezinde İnşa Faaliyetleri ve Mimari (1923-1974)*, 63.

²⁶⁵⁴ Urfapostası, 31 Aralık 1948, Sayı: 7. ; Yenilik, 5 Ocak 1949, Sayı: 1051.

²⁶⁵⁵ Urfaninsesi, 2 Kasım 1951, Sayı: 13.

²⁶⁵⁶ Urfa, 30 Ağustos 1952, Sayı: 31.

²⁶⁵⁷ Urfa, 4 Eylül 1952, Sayı: 32.

²⁶⁵⁸ Urfa, 12 Ekim 1952, Sayı: 43.

²⁶⁵⁹ Demokrat Urfa, 8 Ocak 1953, Sayı: 285.

4.9.2. İdarî Alanda Mimarî Gelişmeler

Urfa'nın artan nüfusu, şehri biraz daha kuzeye doğru genişlemeye mecbur etti. İdarî binaların yetersizliğinden dolayı Urfa Valiliği Urfa'da Tekel binası yolunun kuzeyindeki arsaya yeni bir hükümet binası yapılması kararlaştırıldı.²⁶⁶⁰ Bu karar doğrultusunda Ankara Üniversitesi Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi sergi salonunda Prof. Dr. Kemâli Söylemezoğlu'nun başkanlığında 17 Ocak 1958'de bir jüri oluşturuldu. Urfa Hükümet Konağı Proje Müsabakasına katılmış olan eserleri tetkik etmek üzere sergi salonunda toplandı. Raportör tarafından tanzim olunan rapor okundu ve müsabakaya 16 projenin katılmış olduğu anlaşılacak, usulüne göre teslim alındı ve eserlerin tetkikine geçildi. Birinci elemelerde 1, ikinci elemelerde 5 proje elenerek, üçüncü elemeye 10 proje katıldı. Son elemelerde 2 sıra numaralı Yüksek Mühendis Mimar Kadri Kalaycıoğlu'nun projesi: *“Mevzuun, Hükümet bürolarını, Adliyyeyi ve Maliyyeyi ihtiva eden ve tek bir saçakla bağlayan dört, iki ve bir katlı üç ayrı kitlede halli, bunların Atatürk Bulvarına nazaran arsada mütevazı meydan etrafında Hükümet blokunun cihetlendirilmesinin hatalı bulunmasına rağmen tertibi isabetli bulunmuştur. Hükümetin, zemin ve normal katlarının tertibi, yerleştirilmesi, merdivenin işleyiş tarzı münasıptır. Adliye, heyet-i umumiyesi ile müvazeneli bir plân olup ağır ceza kısımlarının üst kata konması beğenilmiştir. Dış cephe dokusunun bu iklimle münasebetinin zayıflığına rağmen mevcut projelerin en iyisi olduğuna beşe karşı iki ekseriyetle”* birinciliğe layık görüldü.²⁶⁶¹

1960 yılı başlarında Urfa Valiliği, Başvekâlete gönderdiği ihtiyaç raporunda, mevcut hükümet konağından²⁶⁶² bahsedilerek kapasitesinin yetersiz olduğu ve bundan dolayı yeni bir hükümet konağı ihtiyacının zaruretini belirtti. 19 Şubat 1960 sayılı ve 72 sayılı yazılara karşılık olarak, olumlu cevap geldi. Çünkü mevcut hükümet konağı, imar planı çerçevesinde yürütülen çalışmalar sonucu yapılan yol çalışmasıyla, yoldan aşağı konuma düştü. Hükümet Konağının oda sayısı 34'tü. Yukarıda yarışma ile belirlenen proje, daha önce imar planı çerçevesinde belirlenen yere yapılması kararlaştırılırdı. İmar planı çerçevesinde ayrılan 9005 m² olan arsanın 5525 m²'si İnhisarlar Umum Müdürlüğünün mülkiyetinde olduğu için ilk önce bu

²⁶⁶⁰ Demokrat Urfa, 17 Ocak 1956, Sayı: 645.

²⁶⁶¹ Urfa Hükümet Konağı Proje Müsabakası, *Arkitekt Dergisi*, 292/03, (1958), 114-121.

²⁶⁶² Günümüzde, İl Kültür Müdürlüğü olarak kullanılan bina.

arsanın hazineye devri işlemleri başlatıldı ve bütçenin uygunluğuna göre bir an önce inşaata başlanılacağı belirtildi.²⁶⁶³

Birinci seçilen proje için bir tavsiye raporu yazıldı. Rapora göre yapıların güneşe karşı daha mukavemetli olması açısından yöresel malzemelerle inşaatın yapılması, doğal havalandırma sisteminin yapılması, birim kullanımı için ilgililerin önerilerinin alınması, arşiv kısmının zemin kattan çıkarılıp başka bir kata alınması, maliye ve askerî birimlerin ayrılması ve hükümet bloğu kısmının yeniden gözden geçirilmesi belirtildi.²⁶⁶⁴ Belirtilen tavsiye üzerine projede yapılan değişikliklerle yeni hükümet konağı, 1967 yılında kurumların taşınmasıyla faaliyete başladı.²⁶⁶⁵

4.9.3. Tarihî Yapılarla İlgili Mimarî Gelişmeler

Dünyanın en eski yerleşim yerlerinden birisi olan Urfa'da bulunan pek çok tarihi yapılarda zaman, iklim ve kullanım şartlarından dolayı yıpranmalar meydana geldi. Kurumlar genellikle ihale yöntemleriyle tamirat yaptırarak, yapıların ayakta kalması için çaba gösterdi.

Reji kilisesi olarak da bilinen Aziz Petrus kilisesi yapılışından 1924 yılında Süryanilerin Halep'e göç edişine kadar kilise olarak kullanıldı.²⁶⁶⁶ Bu yıldan itibaren binanın Tütün (Reji) İdaresi tarafından kullanılmasından dolayı "Reji" kilisesi olarak da anılan bina, bir kısmı Kurtuluş İlkokulu bir kısmı da TEKEL idaresi olarak kullanıldı. Uzun dönem üzüm deposu olan bina zamanla tahrip oldu.²⁶⁶⁷ Bundan dolayı Urfa Tekel Müdürlüğü 407 muhammen bedelle kilise binasındaki ikametgâhın tamiri ve yıkılan duvarları yaptırılması için ihale yaptı.²⁶⁶⁸

Karakoyunlular döneminde Urfa'da yapılan Karakoyun Deresi üzerinde yapılan Hızmalı Köprü zamanla tahribata maruz kaldığı için tamir gerekiyordu.²⁶⁶⁹ Yoğun olarak kullanılan dere ve köprü üzerinden açıkça görülen lağım ve lağımından kaynaklanan ortam da köprüye zarar veriyordu. Yağmur mevsimi

²⁶⁶³ BCA, 030-01-00-00/118-749-1-5. Tarih: 08.03.1960

²⁶⁶⁴ Engin, *Cumhuriyet Sonrasında Urfa Kent Merkezinde İnşa Faaliyetleri ve Mimari (1923-1974)*, 66.

²⁶⁶⁵ Engin, *Cumhuriyet Sonrasında Urfa Kent Merkezinde İnşa Faaliyetleri ve Mimari (1923-1974)*, 87.

²⁶⁶⁶ Asoğlu, *Birliktelikten Yol Ayrımına Urfa Kazasında Gayrimüslimler (1880-1910)*, 69.

²⁶⁶⁷ Kürkçüoğlu, *Şanlıurfa 1850-1950*, 139.

²⁶⁶⁸ Akgün, 24 Ekim 1950, Sayı: 1684.

²⁶⁶⁹ Urfanimesi, 26 Şubat 1954, Sayı: 286.

olmadığı dönemde ise dereye dökülen pislikler uzun süre bekliyordu.²⁶⁷⁰ Tüm bu olumsuz şartlara rağmen bazı kişiler köprünün korkuluk duvarındaki taşları sökerek muhtelif işlerde kullanıyorlardı.²⁶⁷¹ Bundan dolayı, köprünün hastane tarafındaki ayağında çatlama meydana geldi. Bunun üzerine valilik harekete geçerek tamir işlerini başlattı.²⁶⁷²

Tarihî camilerin de sayısının çok olduğu Urfa'da camilerin tamiratına devam edildi. Vakıflar Genel Müdürü Orhan Çekici, 15 Şubat 1952 tarihinde Urfa'da birtakım incelemeler yapmak üzere vali, belediye başkanı ve müftüyü ziyaret etti.²⁶⁷³ Çekici, şehirde bulunan kültürel mekânları gezerek, Hüseyin Paşa camisinin kısa zamanda açılacağını²⁶⁷⁴ ve şehirdeki diğer kültürel mekânları tamirinin gerçekleştirileceğini ve vakıflara gelir getirecek yeni yöntemlerin geliştirileceğini bildirdi.²⁶⁷⁵ Bu gelişme üzerine Urfa Vakıflar Müdürlüğü, Hüseyin Paşa camisinin dam ve kubbesini tamir etmek için 9.456 lira muhammen bedelle 9 Nisan 1952'de ihale yaptı.²⁶⁷⁶ Bundan başka Orhan Çekici'nin talimatıyla Yüksek Mimar Mustafa Rona ve Sabih Öke Harran'da Hayati Harranî ve İmam Bakır camilerinde incelemelerde bulundu.²⁶⁷⁷

Tarihî Urfa Kalesi de tamire muhtaç eserlerden birisiydi. Özellikle 1950-1954 arası yoğun yağışlar sebebiyle kalenin bazı kısımları tahrip oldu.²⁶⁷⁸ Diğer tamir ihtiyaçlarının da ortaya çıkmasıyla, Urfa İl Millî Eğitim Müdürlüğü 10.000 lira muhammen bedelle Urfa kalesinin bazı kısımlarının onarma için 15 Haziran 1956'da ihale yaptı.²⁶⁷⁹ Bu tamiratın ardından İl Millî Eğitim Müdürlüğü ikinci bir tamir işi için 9.515 lira muhammen bedelle ihale yaptı.²⁶⁸⁰ İl Millî Eğitim Müdürlüğünün tamir işlerine valilik de destek verdi. Urfa valiliği, 35.000 lira muhammen bedelle Urfa kalesinin birtakım tamir işleri için ihale yapma kararı aldı.²⁶⁸¹ Yapılan ihalelerin

²⁶⁷⁰ Urfaninsesi, 1 Temmuz 1954, Sayı: 328.

²⁶⁷¹ Yeni Urfa, 28 Mart 1956, Sayı: 296.

²⁶⁷² Akgün, 7 Ağustos 1959, Sayı: 2668.

²⁶⁷³ Urfaninsesi, 18 Şubat 1952, Sayı: 53.

²⁶⁷⁴ Urfaninsesi, 20 Şubat 1952, Sayı: 54.

²⁶⁷⁵ Akgün, 18 Şubat 1952, Sayı: 1861.

²⁶⁷⁶ Urfa, 21 Mart 1952, Sayı: 8.

²⁶⁷⁷ Akgün, 8 Mayıs 1952, Sayı: 1902, ; Urfaninsesi, 7 Mayıs 1952, Sayı: 76.

²⁶⁷⁸ Yeni Urfa, 7 Aralık 1955, Sayı: 274.

²⁶⁷⁹ Demokrat Urfa, 1 Haziran 1956, Sayı: 683.

²⁶⁸⁰ Akgün, 12 Haziran 1957, Sayı: 2478.

²⁶⁸¹ Demokrat Urfa, 27 Haziran 1958, Sayı: 894.

sonuçlarıyla ilgili bir neticeye ulaşılamamakla birlikte, basının olayı takip etmesi, genellikle yapılmayan işleri tekrar diler getirmesinden yola çıkarak tamir işlerinin kısmen yapıldığı anlaşılmaktadır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE URFA'DA İKTİSADİ HAYAT

Bu bölümde 1950-1960 yılları arası Urfa'nın iktisadî hayatına dair meydana gelen gelişmelere değinildi. Urfa'da ticaret ve üretim, tarım ve hayvancılık, kara, demir ve havayolu ulaşımı, iletişim ve gelişen iktisadî hayata bağlı olarak banka faaliyetlerinin değerlendirilmesiyle, bölümümüz şekillendi.

Tek parti iktidarı döneminde bozulan ekonomi, yatırımların aksaması DP iktidarının en çok kullandığı enstrümanlardandı. Halkın yoğun olarak hissettiği ekonomik bunalımın pek çok sebebi vardı. Bu konuda iyileştirmelerin yapılması vaatleriyle DP seçmen algısını yönetmeyi büyük oranda başardı. Bu doğrultuda Urfa'da pek çok yatırım ve günlük hayatın iyileştirilmesi faaliyetleri gerçekleşti. Türkiye'nin II. Dünya Savaşına girmesinin mükâfatı olan Marshall Yardımlarının Urfa'ya yansmasıyla, tarımda makineleşmenin artmasını sağlandı. Susuz ama verimli toprağı çok olan Urfa toprakları için büyük önem arz eden su arama çabaları 1950'li yıllarda devam etti. Bu çabaların olumlu sonuçlandığı yerlerde tarım verimliliği arttı.

Urfa'nın iktisadi hayatında önemli bir yer tutan Birecik Köprüsü'nün yapılması DP iktidarı döneminde gerçekleşti. Asırlık bir sorun çözülmüş, geçişlerin fiyatı düşmüş ve transit ulaşım artmıştı. Köprüden önce kayıkla geçişin sağlanması dönemin şartlarına uymadığı gibi, ticaret yolunun değişmesine ve birtakım asayiş sorunlarına da sebep oluyordu. DP iktidarı, 1956'da köprünün yapımıyla büyük bir hamle yapsa da diğer sebeplerden dolayı 1957 seçimlerinde Urfa'da kaybetti.

Urfa'da önceleri belediye hizmeti olan kasaplık hayvan kesim ve et dağıtımının düzenlemesi için 1957'de temeli atılan Et Balık Kombinası, yine Urfa iktisadî hayatında önemli bir yere sahiptir. Ancak uzun uğraşlar sonucu 1960 yılı sonunda yapımı tamamlanan tesis, bu yıldan itibaren uzun süre Urfa'ya hizmet etti.

DP döneminde Türkiye'de iktisadî gelişmelere kısa bir değinmek bölümümüzün anlaşılmasına katkı sağlaması açısından önemlidir. Türkiye II. Dünya Savaşı'na girmedi; ancak cephelerde fiilen savaşmanın dışında, savaş ekonomisinin koşullarını tüm ağırlığıyla yaşadı. 1930'lu yılların politikaları sonucu hayli daralan ithalat iki yıl içinde yarı yarıya düştü. Yetişkin nüfusun büyük bir bölümünün askere

alınması, üretimde büyük bir kayba sebep oldu. Örneğin savaş yıllarında buğday üretiminde düştü.²⁶⁸² Savaş öncesinde başlayan planlama çalışmaları ve sanayi yatırım programları, savunma harcamalarının bütçeye hâkim olması yüzünden tümüyle ertelendi. Bunlar savaş yıllarının bir iktisadî gerileme dönemi olmasına sebep olan etkenlerdir. Bundan dolayı 1940-1945 yılları arası Türkiye iktisadî hayatı bir kesinti dönemi yaşadı.²⁶⁸³

Savaş yıllarında Türkiye'yi yöneten Refik Saydam ve Şükrü Saraçoğlu hükümetleri, savaş ekonomisi sorunlarına iki farklı yaklaşımı temsil eder. İki hükümetin de karşı karşıya bulunduğu iktisadi sorun benzerlik gösterir. Azalan üretim ve ithalat koşullarında oluşan darlıkların ve önlenemeyen enflasyonist baskıların halk yığınlarının tahammül sınırını aşmasını önlemek ve büyük kentlerin beslenmesini, ısınmasını ve diğer günlük ihtiyaçlarını karşılamak, dönemin önemli sorunlarıdır. Hastalığın temel tedavisi olan üretimin artması ve enflasyonun önlenmesinde ise çaresiz kalındığı için esas olarak hastalığın sonuçlarının hafifletilmesiyle uğraşıldı.²⁶⁸⁴ Çünkü halkın üretimin az ihtiyacının çok olduğu ürünlerde, yönetimden talepleri gayet doğaldı.²⁶⁸⁵

II. Dünya Savaşı esnasında CHP yönetiminde Türkiye, iktisadî sorunları çözmek adına, tarafsızlığını korumakla beraber denge politikasında ısrarcı davranmaya devam etti. Müttefik ve Mihver devletler arasında sıkışan Türkiye, ihracatında önemli bir pay tutan devletlere tamamen sırtını dönemezdi. Müttefik devletin baskısına rağmen Türkiye, Almaya ile iktisadî anlaşma yapabiliyordu. Başta ABD olmak üzere, İngiltere ve Fransa bu durumdan hoşnut olmasalar da²⁶⁸⁶ Türkiye, içinde bulunduğu buhrana çözüm aramak zorundaydı.

Savaş yıllarında yaşanan buhranın üzerine 18 Ocak 1940'ta kabul edilen Millî Korunma Kanunu Türkiye'de üreticiyi olumsuz etkiledi. Kanunun 7. maddesinde "*Hükümet, halk ve millî müdafaa ihtiyaçlarını karşılayabilecek şekil ve hacimde*

²⁶⁸² Zafer Toprak-Şevket Pamuk, "Türkiye Tarımı ve Yapısal Gelişmeler 1900-1950", *Türkiye'de Tarımsal Yapılar (1923-2000)*, ed. Zafer Toprak-Şevket Pamuk, 1. bs. (Ankara: Yurt Yayınları, 1988), 34.

²⁶⁸³ Korkut Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi (1908-1985)*, 5. bs. (İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1995), 63.

²⁶⁸⁴ Korkut Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi (1908-2002)*, 9. bs. (İstanbul: İmge Kitabevi, 2005), 83.

²⁶⁸⁵ Leo Huberman, *Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla*, çev. Murat Belge, 12. bs. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2009), 263.

²⁶⁸⁶ Hüner Tuncer, *İsmet İnönü'nün Dış Politikası (1938-1950)*, 1. bs. (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2012), 100.

istihsalde bulunmaları için lâzımgelen faaliyete sevk etmek ve tesisatta iktiza eden tevsiati yaptırmak ile imal ve işleme bakımından tadilâta tâbi tutmak maksatlarıyla sanayi ve maadin müesseselerini kontrol eder” şeklindeydi.²⁶⁸⁷ Bu olumsuz koşullar yaşanırken 11 Aralık 1942’de kabul edilen “*Servet ve kazanç sahiplerinin servetleri ve fevkalâde kazançları üzerinden alınmak ve bir defaya mahsus olmak üzere (Varlık Vergisi) adıyla bir mükellefiyet*” 4305 kanun numaralı Varlık Vergisi’yle, iktisadî buhran özellikle zengin ve toprak sahibi kesime, kendini yakından hissettiriyordu.²⁶⁸⁸ Savaşın ağır yüklerinin hissedildiği dönemde, vergilerin artması ve vergi ödemeyenlerin muhtelif angarya işlerde çalıştırılması uygulaması CHP iktidarına gösterilen tepkiyi artırıyordu.²⁶⁸⁹ Tepki gösteren kesimlerden birisi de zengin gayrimüslimler oldu. Genellikle mağdur oldukları belirtilen bu kesimin ülke ekonomisine nasıl egemen olduklarına dokunulmamaktadır. Oysa o dönem İstanbul’da yaşayan azınlıkların, iktisadî hayatta etkileri örnekleyen “*Vatandaş Türkçe Konuş*” posterleri de bu durumu büyük ölçüde ortaya koymaktadır.²⁶⁹⁰ Savaş döneminde haksız kazanç elde edenler, yönetimin hedefindeydi.²⁶⁹¹

1943 başlarında hem üretimin azalması hem de ürünün Toprak Mahsulleri Ofisine teslim edilememesi nedeniyle şehirlerin ve ordunun iâşe sorunu daha da ağırlaştı. Haziran 1943’ten itibaren, Şükrü Saraçoğlu hükümeti Toprak Mahsulleri Vergisi adı altında, aynî olarak toplanan yeni bir üretim vergisini uygulamaya soktu. Öncelikle hububat ve baklagillerde % 8, diğer ürünlerde % 12 olarak saptanan, 1944’te ise tüm ürünler için % 10 olarak değiştirilen bu vergi ile Osmanlı Devleti’nin aşar uygulaması geri gelmiş oldu. 1945 yılında bu olağandışı uygulamalar son buldu; ancak bunun bir siyasî faturası olacaktı.²⁶⁹²

11 Haziran 1945’te kabul edilen “*Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu*”, CHP yönetimini zora sokmakla beraber, Türkiye’de sistemli çok partili rejimin

²⁶⁸⁷ Millî Korunma Kanunu, Kanun No: 3780, Resmi Gazete, 26 Ocak 1940, Sayı: 4417.

²⁶⁸⁸ Varlık Vergisi, Kanun No: 4305, Resmi Gazete, 12 Aralık 1942, Sayı: 5255.

²⁶⁸⁹ Ceren Utkugün, *İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de Ekonomik Sıkıntıların Sosyal Hayata Etkileri (1939-1945)*, (Doktora Tezi: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016), 105.

²⁶⁹⁰ Tefik Çavdar, *Türkiye Ekonomisinin Tarihi (1900-1960)*, 1. bs. (İstanbul: İmge Kitabevi, 2003), 323.

²⁶⁹¹ Çetin Yetkin, *Türkiye’de Tek Parti Yönetimi 1930-1945*, 1. bs. (İstanbul: Altın Yayınevi, 1983), 205.

²⁶⁹² Şevket Pamuk, *Türkiye’nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*, 9. bs. (İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2018), 207-208.

kurulmasının ilk adımı oldu. Kanunun 1. maddesi a fıkrasına göre “*Arazisi olmayan veya yetmeyen çiftçileri veya çiftçilik yapmak isteyenleri, aileleri ile birlikte geçimlerini sağlayacak ve iş kuvvetlerini değerlendirecek ölçüde araziye sahip kılmak*” amacıyla toprak dağıtımını kararlaştırıldı.²⁶⁹³ Böyle bir kanunun çıkarılmasıyla aslında bir kişinin toprağının alınıp, toprağı olmayan birisine verme gibi bir durum söz konusu değildi. Asıl amaç uygun olmayan arazi mülkiyetinin ortadan kaldırılmasıydı.²⁶⁹⁴ TBMM’de bu görüşmeler yapılırken CHP içinden gelen itirazlar ve “Dörtlü Takrir” olarak anılan önergeyle, Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü, itirazlarını dile getirerek, CHP’den kopuş sürecini başlattılar.²⁶⁹⁵

CHP iktidarı bütün bu gelişmelere önlem almak için elbette çalışmalarına devam ediyordu. 1946 seçimlerinde sonra kurulan Recep Peker hükümeti bir yandan Bretton Woods anlaşması ile getirilen sisteme girebilmek için gerekli ön şartları sağlamaya, diğer yandan da ABD ve onun önderliğinde BM’den dış yardımlardan yararlanmaya gayreti gösteriyordu. Bu amaçla hükümetin yaptığı ilk işlerden birisi devalüasyon kararı oldu.²⁶⁹⁶ Ancak bu çabalar bir sonuç vermedi. 1948 yılına gelindiğinde, Türkiye’nin millî geliri kişi başına 360 TL idi. 1950 yılında Türkiye’nin 775 milyon TL (190 milyon ABD doları) borcu ve 4 tonu rehinde bulunan 137 ton altın stoğu vardı.²⁶⁹⁷

Bu kötü politikanın siyasî faturası 1950 seçimlerinde kendini gösterdi ve 27 yılın ardından CHP, iktidarı DP’ye bırakmak zorunda kaldı. Tek partili yönetimden özellikle ekonomik yönetiminden bıkan halk için DP Türk siyasal hayatına yeni bir heyecan getireceği umuduyla beklenti büyüktü. Bu bilinçle DP, CHP döneminde uygulanan ağır ekonomik yükümlülükleri halkın üzerinden kaldırmaya ve²⁶⁹⁸ ekonomi politikasının çoğunu Batı’ya uyumlu bir hale getirmeye çalıştı. Böylece

²⁶⁹³ Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, Kanun No: 4753. Resmi Gazete, 15 Haziran 1945, Sayı: 6032.

²⁶⁹⁴ Cemil Koçak, *Türkiye’de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950)*, Cilt: 1, 1. bs. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2010), 183.

²⁶⁹⁵ Şerif Demir, *Türk Siyasi Tarihinde Adnan Menderes (1930-1960)*, (Doktora Tezi: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2009), 37-35.

²⁶⁹⁶ İlhan Tekeli vd., *Savaş Sonrası Ortamda 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı*, 1. bs. (Ankara: ODTÜ Yayınları, 1981), 5-6.

²⁶⁹⁷ Mustafa Albayrak, “D.P. Hükümetlerinin Politikaları (1950-1960)”, *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt: 16, (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 1578.

²⁶⁹⁸ Yaşar Baytal, “Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikaları (1950-1957)”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 40, (2007), 550.

1950'den sonra Türkiye ekonomisi üzerinde dış baskılar da artıyordu. Truman ve Marshall Planı çerçevesinde yapılan yardımlara Türkiye'nin de ilave edilmesi, Türkiye'nin NATO'ya girişi ve Kore'ye asker göndermesi aslında Türkiye üzerinde dış baskıların artmasının göstergeleriydi. 1951'de Dünya Bankası tarafından yayınlanan Baker Raporuna göre, devlet yatırımlarıyla beraber özel girişimlerin özendirilmesiyle Türkiye'de liberalizmin temelleri oluşuyordu.²⁶⁹⁹

DP iktidarı bu gelişmelerle Batı tarzı bir ekonomiyi benimserken, ülkenin mevcut dinamiklerin de farkındaydı. Kalkınma hamleleriyle tarıma daha çok önem verildi. Toprak mülkiyeti artarken, tarıma açılan arazi miktarı, tarım ürünlerinin çeşitliliği ve ülke ekonomine katkısı arttı. Sanayi sektöründe istenilen gelişme olmasa da bu konuda da girişimler oldu. Madencilik sektöründe ilerleme kaydedilerek, petrol üretimi artırıldı. Enerji sektöründe ise, hidroelektrik ve termik santrallerinin yapılmasıyla, elektrik üretimi arttı. Bununla beraber elektriğin kullanımı da artarak, enerjiden yararlanma oranı yükseldi. Özellikle karayolları ağının geliştirme çabaları olumlu sonuç verdi ve 10 yıl içerisinde bir önceki döneme göre karayolu ağı beş kat arttı. Dış ticaret büyük oran gelişerek pek çok devletle ikili anlaşmalar imzalandı. Ancak para politikasındaki gelişmeler istenilen seviyede ilerlemedi. Yatırımları arması ve kredilerin ödenmesi, para arz talep ilişkisinde dengesizliğe sebep oldu.²⁷⁰⁰

DP'nin tarıma ve tarımsal mallar ihracatına ağırlık veren bir ekonomi kurma denemesinin, olağanüstü elverişli iç ve dış koşullar ortadan kalktıktan sonra iflas etti ve ekonomi bir darboğaza sürüklendi. Büyüme durmuş, sermaye birikimi kesintiye uğramıştı. Kısacası özel sektör denetiminde ithal ikamesinin 1950'lerin ortalarından itibaren önceleri bölük pörçük, daha sonralarıysa planlama desteğinde bir büyüme ve birikim stratejisi olarak ortaya çıkışının altında, yine bir bunalımın belirtileri vardı. Bunalımın ağır basması nedeniyle de diğer sermaye kesimleri ve büyük toprak sahipleri iç pazara yönelik sanayileşme yöntemine geri dönülmesine karşı çıkamadılar.²⁷⁰¹

²⁶⁹⁹ Tefik Çavdar, *Türkiye'de Liberalizm (1860-1990)*, 1. bs. (İstanbul: İmge Kitabevi, 1992), 221.

²⁷⁰⁰ Muhammet Haydar Aydın, *Demokrat Parti Döneminde Ekonomik Yapı (1950-1960)*, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018), 114-116.

²⁷⁰¹ Çağlar Keyder vd., *Kriz, Gelir Dağılımı ve Türkiye'nin Alternatif Sorunu*, 2. bs. (İstanbul: Kaynak Yayınları, 1987), 40-41.

1950-1960 yılları arasında iktidarın üzerinde durduğu en önemli konulardan birisi de ekonominin gelişmesinde önemli bir paya sahip olan işçi haklarıyla ilgili düzenlemelerdir. Bu konuda tek parti dönemine göre sendikalaşma, işçi ücretlerinin artırılması, grev hakkı, sigortasız çalışmanın engellenmesi, Çalışma Vekâletinde bu konularda yapılan düzenlemeler yapıldı. Genellikle kamu sektöründe etkili olan bu tür gelişmeler, özel sektöre çok yansımada. Ancak sonraki yıllarda özel sektöre de yansıtacağı muhakkaktı.²⁷⁰²

DP iktidarı döneminde tarım hem parti hem de hükümet programlarında önemli bir yere sahip oldu. Tek parti döneminde temel besin maddelerinde yaşanan zorluk süreci ve bu sürecin uzun sürmesi, halkın tahammül gücünü zorladı²⁷⁰³ ve yeni bir arayışa geçerek DP'ye büyük bir şans verdi. Elbette DP yönetimi de bu fırsatı kaçırmamak için yoğun çaba gösterecekti. Her ne kadar tarım sektörünün önemi ülkeler için farklılık gösterse de sabit ve değişmeyen bir öneme sahiptir. Nitekim tarım sektörü halkın en temel ihtiyacının karşılandığı sektördür.²⁷⁰⁴ DP hükümetleri de bu sektöre gereken önemi vermeye çalıştı. Türkiye'nin ekonomisi sahip olduğu dinamikler doğrultusunda tarıma endeksli bir şekilde ilerliyordu. Tarımın biraz daha ön plana çıkmasında sanayi sektörü bakımından yeterli bir altyapının olmayışı da etkiliydi. Türkiye'nin beslediği nüfus ve dönemin şartları, tarım sektörünün gelişmesini zaruri kılıyordu.²⁷⁰⁵ Bununla birlikte tarımın gelişmesiyle, kırsal nüfusun kalkınarak yeni bir kapitalist zümre oluşuyordu.²⁷⁰⁶

15 Ekim 1951 tarihli 3. Büyük Kongre'de kabul edilen DP İç Tüzük Ve Parti Programında, tarım ve tarıma dayalı politikaya geniş bir yer verildi. Programda, tarım sektörü millî gelirin büyük bir kısmını ve nüfusun yaklaşık %80'inin oluşturması hasebiyle, ülke kalkınmasında büyük bir öneme sahip olduğu, mevcut durumda emek ve masraf arasında büyük bir farkın olduğu, maliyetin yükselmesiyle mahsullerin dış piyasaya arzının zorlaştığı ve çiftçinin mümkün mertebe kazancının

²⁷⁰² Şerafettin Pektaş, *Menderesli Yıllar, Demokrat Parti Döneminde İşçi Hareketleri*, 1. bs. (İstanbul: Fırat Yayınevi, 2012), 432-439.

²⁷⁰³ İlhan Keser, *Türkiye'de Siyaset ve Devletçilik*, 1. bs. (Ankara: Gündoğan Yayınları, 1993), 212; Resmi Gazete, 01.08.1942; Erkurt Özkurt, *İkinci Dünya Savaşı Döneminde Tarım Politikası*, (Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009), 44.

²⁷⁰⁴ Yakup Kepenek vd., *Türkiye Ekonomisi*, 12. bs. (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2001), 42-44.

²⁷⁰⁵ Zahide Sungur, *Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikaları ve Kalkınma Çabaları*, 1. bs. (Ankara: Gece Kitaplığı, 2015), 48-51.

²⁷⁰⁶ Rodney Hilton vd., *Feodalizmden Kapitalizme Geçiş*, çev. Müge Gürer-Semih Sökmen, 3. bs. (İstanbul: Metis Yayınları, 1984), 162.

yüksek tutularak ülke kalkınmasının daha hızlı bir şekilde ilerleyeceği belirtiliyordu.²⁷⁰⁷ Programda belirtildiği üzere DP hükümetleri tarım sektörüne gereken önemi vermeye çalıştı. Bu alanda yapılan bazı üretim ürün ve miktarlarına göz atmak faydalı olacaktır.

Tablo 25: 1950-1960 Yılları Arası Türkiye’de Hububat Ürünlerinden Buğday, Arpa, Çavdar ve Mısır Üretimi (Ton)²⁷⁰⁸

Yıllar	Buğday	Arpa	Çavdar	Mısır
1950	3.871.926	47.018	442.879	627.987
1951	5.600.000	700.000	600.000	800.000
1952	6.447.000	189.000	670.000	837.000
1953	8.000.000	640.000	730.000	759.000
1954	4.900.000	985.000	650.000	914.000
1955	6.900.000	985.000	650.000	855.000
1956	6.400.000	900.000	566.000	858.000
1957	8.300.000	650.000	700.000	750.000
1958	8.550.000	600.000	780.000	900.000
1959	7.852.000	300.000	665.000	1.000.000
1960	8.450.000	700.000	700.000	1.090.000
Toplam	75.270.926	6.696.018	7.153.879	9.390.987

Tablodan anlaşılacağı üzere, hububat ürünleri arasında en çok payı buğday oluşturmaktadır. Diğer önemli pay tutan arpa, çavdar ve mısır üretim miktarları büyük oranda birbirine yakındı.

DP’nin 1951 yılı programında tarım aletlerine de geniş ölçüde yer veriliyordu. Programda, mevcut ziraatın, alet, çift hayvanı, makine ve sair vasıta; ilaç ve iyi tohum bakımından da yoksun olduğu, bundan dolayı çiftçinin teknik bilgi ile teçhiz edilmesi, bu işin parasal yönünün Ziraat Bankası aracılığıyla krediler vererek sağlanması, ayrı kooperatifleşmenin artırılmasının öneminden bahsediliyordu.²⁷⁰⁹ Programda belirtilen hususlar, ülkenin kalkınması açısından önemli olan tarımda

²⁷⁰⁷ *Demokrat Parti Tüzük ve Programı*, 61; Arslan, *Demokrat Parti Döneminde Trabzon (1950-1960)*, 222.

²⁷⁰⁸ İGM, *Ziraî İstatistik Özetleri 1940-1960*, Yayın No: 445, 1. bs. (Ankara: İGM Yayınları, 1961), 4.

²⁷⁰⁹ *Demokrat Parti Tüzük ve Programı*, 61-62.

makineleşmenin artması ve modern tarım seviyesine ulaşarak ülke ekonomisinin kötü izlerinin silinmesi hedefleniyordu. Çünkü çiftçinin elindeki toprağın insan gücüyle işlenmesi kısıtlıydı. Yukarıda işaret edilen tarım makinelerinden en önemlilerinden birisi olan traktör sayılarına bakıldığında Türkiye’de 1953’te 35.670, 1954’te 37.743, 1955’te 40.282, 1956’da 43.727, 1957’de 44.144, 1958’de 42.527, 1959’da 41.896 ve 1960’ta 42.136 adet mevcuttu.²⁷¹⁰ Traktör markalarına bakıldığında birinci sırayı Ferguson, ikinci sırayı ise Fordson Major markaları alıyordu.²⁷¹¹

DP döneminde yaşanan en önemli iktisadî gelişmelerden birisi de ulaştırma politikasıyla ilgilidir. CHP döneminde ulaştırma politikası daha çok demiryolu ağı üzerine kurulmuştu. Ancak bu konuda ciddi bir gelişme olmadığı gibi, karayolları desteklenmemişti.²⁷¹² DP hükümetleri ise, dış yardımların ve gelişen otomotiv sektörünün desteğini arkasına alarak, karayolu ulaşımına ağırlık verdi ve bu dönemde Karayolları Genel Müdürlüğü kuruldu.²⁷¹³ Böylece köyler ve kentler arasında ulaşımın kolaylaşması hedeflendi. 1950’de 47.080 kilometre olan karayolu, 1960 yılında 61.542 kilometreye yükseldi.²⁷¹⁴

II. Dünya Savaşı’nın eseri olan kötü ekonomi, Türkiye’yi dış yardımlara başvurmak zorunda bıraktı. Bu yardımların gelişi ve uygulanışının kontrolü sadece Türkiye’nin tekelinde olmayıp, her ne kadar DP döneminde yoğun olarak hissedilse de ülkeye gelişi daha önceki dönemler başladı. Savaş sonrası gelişen ABD-Türkiye ilişkileri²⁷¹⁵ zamanla ekonomik bir boyut aldı. Şemsettin Günaltay’ın Başvekilliği döneminde TBMM 24 Ocak 1950 tarihinde Marshall Planı çerçevesinde ülkeye gelecek yardımların bütçe ve hazine hesaplarına intikal şekli kanunlaştırıldı. Marshall Planının uygulamaya girdiği 3 Nisan 1948 den 30 Haziran 1950’ye kadar Türkiye’ye 163,3 milyon dolar yani 461.355.160 Türk lirası yardım yapılmıştı. Bu paranın büyük bir kısmı, gerek özel teşebbüsler ve gerek Zirai Donatım kurumu tarafından getirilerek çiftçiye satılacak tarım alet ve makineleriyle ve onların tamir

²⁷¹⁰ İGM, Ziraî İstatistik Özetleri 1940-1960, Yayın No: 445, 16.

²⁷¹¹ İGM, Ziraî İstatistik Özetleri 1940-1960, Yayın No: 445, 17.

²⁷¹² Pamuk, Türkiye’nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi, 230.

²⁷¹³ Resmî Gazete, 16 Şubat 1950, Sayı: 7434.

²⁷¹⁴ İGM, *İstatistik Yıllığı 1960-1962*, Yayın No: 460, 451.

²⁷¹⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Fahir Armaoğlu, *Türk Amerikan İlişkileri 1919-1997*, 1. bs. (İstanbul: Kronik Kitap, 2017).

işlerinde kullanıldı. Bu borç karşılığında Türkiye, döviz taahhüdünde bulunmak zorunda kalmıştı.²⁷¹⁶ Ancak yabancı sermayenin Türkiye'ye girişi bununla sınırlı kalmayıp DP döneminde de devam etti. 18 Ocak 1954 tarih ve 6224 sayılı kanunda geçen ibaresiyle, “*Memleketin iktisadi inkişafına yararlı olması, Türk hususi teşebbüslerine açık bulunan bir faaliyet sahasında çalışması, inhisar veya hususi bir imtiyaz ifade etmemesi şartlarıyla Türkiye'ye ithal edilecek yabancı sermaye ve dışarıdan yapılacak istikrazlara tatbik olunur*” şekliyle yürürlüğe girdi.²⁷¹⁷

Sanayi alanında 1950'li yıllarda iktisadî hayatta özel sektöre kamu sektöründen daha fazla destek verildi. Bununla birlikte kamu-özel iktisadî teşebbüsler desteklendi. Kamuoyunu bilgilendirme açısından, devletin ele aldığı konuları uzun vadeli bir plan dâhilinde yapılması kararlaştırıldı. Devletin doğrudan girişeceği iktisadî teşebbüsler şu şekilde sıralandı; özel teşebbüs ve sermayenin yetişemeyeceği veya kâr oranının az olması, millî menfaatler açısından devletin elinde bulundurulması zorunlu olan maden, ocak ve orman gibi kurumlar, devletin özel sektör piyasasına zarar vermemesi şeklindeydi.²⁷¹⁸ DP iktidarı, devletin ekonomideki payının küçültülmesini ilke olarak benimsemekle beraber bu dönemde Devlet Demir Yolları İşletmesi, PTT, Denizcilik Bankası ve Devlet Malzeme Ofisi, kamu teşebbüsü haline dönüştürüldü. Et ve Balık Kurumu, Türkiye Demir Çelik İşletmeleri ile SEKA ve Turizm Bankası kurularak devletin ekonomideki payı korundu.²⁷¹⁹

Sanayi alandaki yaşanan gelişmelerden enerji üretimi, 1950-1960 yılları arası büyük bir gelişme gösterdi. Hızlı kentleşme ve sanayileşme çabalarına bağlı olarak enerji talebinin artması, enerji sektörüne öncelik verilmesini zaruri hale getirdi. Elektrik enerjisi üretimi, 1950-1960 döneminde %350 oranında artarak ve 3.560 milyon KW saate yükseldi. Artışta özellikle hidrolik enerji üretimi alanındaki kamu yatırımları belirleyici oldu. Toplam elektrik üretiminde hidrolik elektrik üretiminin payı 1950'de %3,8 iken 1962'de %31,6'ya yükseldi. Ulusal enerji ulaşımı iç bağlantı düzeni oluşturularak, üretim ve dağıtım işlerinde ilerlemeler kaydedildi. Sanayinin

²⁷¹⁶ TBMM, Z.C. Devre: 8, Cilt: 25, 1. bs. (Ankara: TBMM Basımevi, 1950), 202-206.

²⁷¹⁷ Resmî Gazete, 23 Ocak 1954, Sayı: 8615.

²⁷¹⁸ *Demokrat Parti Tüzük ve Programı*, 57-59.

²⁷¹⁹ Muhammet Haydar Aydın, *Demokrat Parti Döneminde Ekonomik Yapı (1950-1960)*, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018), 35.

kendi kaynaklarından elektrik üretimi, toplam kullanımının 1950'de %60'ı dolayında olan bu pay 1960'ta %20'nin altına düştü.²⁷²⁰ 1950'de elektrik üretimi 789.624 KW saat iken, 1960'ta 2.815.071 KW saate yükseldi.²⁷²¹

5.1. URFA'DA TİCARET VE ÜRETİM

1950'lerde Urfa'da ticaret ve üretiminin yapıldığı yer ve yerleşim yerleri ayrı şekilde ilerliyordu. Üretim ve ticaret daha çok Balıkgöl ve Gümrük Hanı civarında yapılıyordu. O dönemin şartlarına göre ağır sanayi olan, marangozluk, demir-çelikten üretim, kalaycılık, bakırcılık, dokumacılık kendi alanlarında yapılan adlandırmayla, Nacar, Demirci, Kalaycı adlı pazar yerlerinde yapılıyordu. Bunlardan başka ayakkabı üretimi, terziler, kasaplar ve kuyumcular da Haşimiye Meydanında faaliyet gösteriyorlardı. Yerleşim yerlerinde ise günlük ihtiyacı karşılayacak bakkal ve benzeri küçük işletmeler bulunuyordu. Esnafların bulunduğu diğer bir bölge de Sarayönü Caddesi idi. Terziler, lokantalar bu caddede bulunurken, bu caddenin karşısında yapılan Vatan Çarşısı beklenen rağbeti görmedi. Tamir gibi diğer işleri yapan esnaflar, genellikle garaj denilen geniş ve genellikle üstü açık yapılarda bulunuyorlardı, Samsatkapı'daki Avşar garajını²⁷²² ve oranın karşısındaki Rastgeldi garajını²⁷²³ bunlara örnek olarak gösterebiliriz. Bunlardan başka Hacı Çavuş'un, Abamorların da garajları vardı. Bu garajlar bir nevi kervansaray vazifesi de görüyordu. Şehirlerarası ve ilçelere giden araçlar buradan hareket ediyor, otel hizmeti de veriliyordu.²⁷²⁴ Bunun yanında elektrikçi esnafının çoğu bu garajlarda faaliyet gösteriyordu.²⁷²⁵

Yahudi ve Ermeni ustalar, iş yerlerinde Müslüman personel çalıştırabiliyorlardı; ancak işi öğrenmek üzere olduklarını sezince genellikle işten çıkarıyorlardı. Örneğin marangoz Halil Tuğcu, Ermeni bir ustanın yanında yetişti. Bağlama ve ud gibi müzik aletlerini ustasından gizlice öğrendi. Çünkü ustası bu tür

²⁷²⁰ Kepenek vd., *Türkiye Ekonomisi*, 114-115.

²⁷²¹ İGM, *İstatistik Yıllığı 1960-1962*, Yayın No: 460, 319.

²⁷²² Günümüzde özel bir lokanta işletmesi tarafından kullanılmaktadır.

²⁷²³ Günümüzde bir petrol istasyonu olarak kullanılan alanda faaliyet gösteriyordu.

²⁷²⁴ Fuat Rastgeldi'den 29.03.2019'da gelen mektup.

²⁷²⁵ Mehmet İlk'ten 23.03.2019'da gelen mektup.

özel işleri sadece evinde yapıyordu. Ustası, öğrendiğini anlayınca mesleğin tekelinde tutma istediği için onu işten çıkardı.²⁷²⁶

Urfa'da inşaat işlerinde ilk ustalar Ermenilerdi. Müslümanlar daha çok ağır işlerde çalışıyorlardı. Urfa'da yaşayan Yahudiler kuyumculuk ve faizle borç verme işlerinde ileri seviyedeydiler. Urfalı Yahudi bir kuyumcu, Hindistan'a giderek elmas getirdi. Daha sonra bunu işlemek için Amerika'ya götürdü. Bu ticaretten çok para kazanan Yahudi esnaf, sonraları İstanbul'a yerleşti. Onun bu ticaretinde diğer Yahudilerin de desteği oldu.²⁷²⁷

Urfalı esnafların büyük kısmı da bölgenin şartlarına müsait olan küçükbaş hayvancılığa bağlı, yüncüler, debbağlar ve göncüler idi. Göncü; büyükbaş hayvan derisini yontarak gön haline getirerek köşker (ayakkabı altı) üretiyorlardı. Debbağcılık mesleğinde ise ayakkabının üst kısmı ve diğer deri mamulleri üretiliyordu. Kürkçü esnafı, debbağdan aldığı yünle yelek, hırka gibi elbiseler üretiyordu. Terzi esnafı çok önemli bir yer tutuyordu. Yokluğun yoğun yaşandığı dönemde özellikle deforme olan giysiler tersine çevrilerek tekrar kullanılıyordu. Bu iş, terzi esnafının yoğun bir mesaisini oluşturuyordu. Terziden başka, gazocağı tamircileri yaygındı. Daha sonra bu meslek gurubu tornacılığa döndü. Bu dönemde otomobil veya traktör gibi araçların tamiri, çoğu zaman en yakın Gaziantep'te yapılıyordu. Diğer tamirciler Ahmet Naci Türkmen'in Köprübaşı'ndaki garajında faaliyet gösteriyordu. İlçelerde yaşayanlar ise bu tür esnaflar çok az olduğu için genellikle merkeze gelmek zorunda kalıyorlardı.²⁷²⁸

Merkezde meslek grupları bu şekilde gelişirken, ilçelerden Birecik'te faaliyet gösteren meslek grupları mevcuttu. Kabyecilik, keçecilik, nalbantçılık ve kendircilik yaygın olarak yapılıyordu. Kenevir bitkisinden elde edilen liflerle ince ve yumuşak bez üretiminden başka tohumundan yağ elde diliyordu. Kenevir üretiminin yoğun olduğu Birecik'te halkın büyük bir kısmı geçimini bu bitkiden temin ediyordu. Kendir üretimi ile Birecik'te gemi veya salla taşımacılık arasında bir bağ vardı. Kenevirin uzun bir işleminden geçmesinden sonra kendir haline gelen ürün, köprü yapılmadan önce gemilerin iskele babalarına bağlanması ve diğer gemicilik işlerinde

²⁷²⁶ Fuat Rastgeldi'den 29.03.2019'da gelen mektup.

²⁷²⁷ Yahya Çitçioğlu'ndan 23.03.2019'da gelen mektup.

²⁷²⁸ Yahya Çitçioğlu'ndan 23.03.2019'da gelen mektup.

kullanılıyordu. Zamanla kullanım alanının azalması ve sunî ürünlerin artmasıyla bu mesleğe olan ilgi azalarak yok oldu.²⁷²⁹

5.2. URFA'DA TARIM

Urfa sahip olduğu düz alan ve verimli toprağı sayesinde tarım potansiyeli yüksek bir ildir. Ancak 1950'lerde Urfa'da tarımı engelleyen en önemli husus sulama imkânlarının kısıtlı olmasıydı. Yağışların az olduğu dönemde, kısıtlı imkânlarla sulama yapılıyor, haliyle verim düşüyordu. Urfa'da tarımı engelleyen bir diğer husus da traktör, biçerdöver gibi tarım aletlerinin olmayışydı.²⁷³⁰ Ancak DP iktidarı döneminde bu alanda yapılan atak Urfa'ya da sirayet ederek, insan gücünün çok üzerinde işlerin yapılmasına imkân bulundu.

Büyük ve düz coğrafi yapısıyla Urfa, 2.070.500 hektarlık yüzölçümüne sahipti. Bu yüzölçümünün, 1949'da 223.298 hektarlık kısmı tarla, 1.194.280 hektarı çayır, 17.830 hektarı bağ, 9.148 hektarı sebze yetiştiriciliği, 325 hektarı zeytinlik, 746 hektarı orman, 434.873 hektarı ise herhangi bir işe kullanışlı olmayan araziden oluşuyordu. 1949-1950 sezonunda 1.465 hektara ekilen kenevirde 995 ton, 250 hektara ekilen pamuktan 90 ton üretim elde edildi. Aynı sezon 122.200 hektara ekilen buğdaydan 98.000 ton buğday üretimi elde edildi.²⁷³¹

Hububat ürünlerinden başka Urfa'da meyve kategorisinde ürünler de istihsal edildi. Bu kategoride sırasıyla üzüm, kavun, karpuz, fıstık, badem, ceviz ve zeytin yer alıyordu. 1950-1960 yılları arası 622.199 ton üzüm, 274.630 ton kavun, karpuz, 9.898 ton fıstık, badem ve ceviz, 13.320 ton zeytin üretimi yapıldı.²⁷³²

²⁷²⁹ Seven Bozduman, *Güneydoğu'da Bir Liman Şehri Birecik*, 1. bs. (İstanbul: Çatı Kitapları, 2014), 70-73.

²⁷³⁰ Gülin Öztürk, "Kütahya Milletvekili Mehmet Somer'in 1936 Yılında Urfa Vilayeti'ne Dair Hazırladığı Rapor", *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Dergisi*, 4/10, (2015), 127.

²⁷³¹ İGM, *Zirai Bünye ve İstihsal 1934-1950*, Yayın No: 329, (Ankara: İGM Yayınları, 1951), 4-9.

²⁷³² İGM, *Zirai Bünye ve İstihsal 1954-1958*, Yayın No: 387, 158. ; İGM, *Zirai Bünye ve İstihsal 1946-1954*, Yayın No: 363, 152. ; İGM, *Zirai Bünye ve İstihsal 1958-1960*, Yayın No: 421, 80

Tablo 26: Urfa’da Buğday, Arpa, Kenevir, Mısır ve Pamuk Üretimi (Ton)²⁷³³

Yıllar	Buğday	Arpa	Kenevir	Mısır	Pamuk
1950	77.000	50.639	1.134	605	80
1951	232.000	100.000	450	1.500	90
1952	220.000	160.000	275	940	450
1953	234.000	113.000	563	58	890
1954	190.000	103.000	400	86	140
1955	254.000	86.000	1.546	124	84
1956	350.000	106.000	1.020	41	220
1957	302.000	174.000	2.000	587	200
1958	330.000	82.000	2.067	356	290
1959	330.000	53.000	3.610	311	480
1960	187.000	80.000	2.000	263	621

Ürün fiyatlarına bakıldığında yıllar içinde değişiklik yaşandığı görülmektedir. Ekilen arazinin artması, tarımda makineleşmenin yaygınlaşması, iklim koşulları ve sulama imkânları fiyat belirlemede etkili oldu. Bunlardan başka arz-talep ilişkisi ve ülkenin genel ekonomisi fiyatları etkiliyordu. Çiftçinin bu süreçte kazancı ve giderleri bir sonraki yılın durumunu belirledi.

²⁷³³ İGM, *İstatistik Yıllığı 1959*, 215-216-217; İGM, *Zirai Bünye ve İstihsal 1958-1960*, Yayın No: 421, (Ankara: İGM Yayınları, 1962), 80. ; İGM, *Zirai Bünye ve İstihsal 1946-1954*, Yayın No: 363, (Ankara: İGM Yayınları, 1955), 152. ; İGM, *Zirai Bünye ve İstihsal 1954-1958*, Yayın No: 387, (Ankara: İGM Yayınları, 1959), 158.

Tablo 27: Türkiye’de Tarım Ürünleri (Buğday, Arpa, Kenevir, Mısır ve Pamuk) Fiyatları²⁷³⁴

Yıllar	Buğday	Arpa	Kenevir	Mısır	Pamuk
1950	28.25	17.96	42.20	20.18	212.23
1951	27.78	17.75	47.90	19.85	332.28
1952	28.36	18.95	53.81	20.69	284.48
1953	29.92	21.67	58.53	22.71	211.28
1954	31.95	25.45	77.52	25.65	264.59
1955	33.16	26.23	82.42	26.80	283.84
1956	35.09	29.60	99.25	30.69	315.15
1957	44.67	37.63	135.26	42.42	388.41
1958	44.92	36.21	480.04	41.89	413.49
1959	51.65	43.19	468.99	47.31	468.19
1960	59.06	48.45	336.00	52.71	494.06

İstatistik kurumu verilerine göre, tarımda makineleşmenin Urfa’da etkisi 1952 yılına kadar görülemedi. Bu yıla kadar Urfa’da karasaban, pulluk, traktör, ekremöz ve selektör gibi tarım aletlerinden yoksun bir tarım yapıldığı anlaşılıyor. Ancak eldeki diğer bilgilere göre durum tamamıyla öyle değildi. 1949 yılı Mayıs ayında Marshall Planı çerçevesinde Türkiye’ye gelen 1800 traktörden 21 tanesi Urfa’ya gönderildi.²⁷³⁵ Daha sonra, 37 adet biçerdöver, 56 adet traktör ve 61 adet pulluk gönderildi. Urfa’da toplam biçerdöver almak isteyenlerin sayısı 112, traktör almak isteyenlerin sayısı 184’tü. Bu tarım aletleri, Vali başkanlığında, İl Tarım Müdürü, Ziraat Bankası Müdürü, çiftçiler birliği ve ziraat odası temsilcilerinde oluşan heyet tarafından tevzi edilmesi kararlaştırıldı.²⁷³⁶ Marshall Yardımı çerçevesinde, tarım aletlerini ithal eden Koç Ticaret, Urfa Valiliğine telgraf çekerek biçerdöver fiyatının takriben 7.000 lira ve teslim yerinin Eskişehir olduğunu bildirdi.²⁷³⁷ Ekim 1949’da

²⁷³⁴ İGM, *Zirai Bünye ve İstihsal 1954-1958*, Yayın No: 3876. ; İGM, *Zirai Bünye ve İstihsal 1946-1954*, Yayın No: 363, 6. ; İGM, *İstatistik Yıllığı 1959*, 215-216-217; İGM, *Zirai Bünye ve İstihsal 1958-1960*, Yayın No: 421, 4.

²⁷³⁵ Urfapostası, 10 Mayıs 1949, Sayı: 43.

²⁷³⁶ Urfapostası, 3 Haziran 1949, Sayı: 49.

²⁷³⁷ Urfapostası, 21 Haziran 1949, Sayı: 54.

ise öncekilere ilaveten Urfa'ya ilk önce 11²⁷³⁸ sonra 6 adet daha selektör makinesi gönderildi.²⁷³⁹ 1952 yılından itibaren bu tür tarım aletlerinin artmasıyla hem ekilen alan hem de üretim artış gösterdi. 1952 yılından itibaren traktör ve pulluk sayısının artmasına bağlı olarak, daha ilkel bir alet olan karasaban sayılarında azalma oldu.²⁷⁴⁰ 1958-1960 yılları arası düzenli bir veri olmamakla beraber Urfa'da 1959 yılında 660,²⁷⁴¹ 1961 yılında 584 adet traktör vardı.²⁷⁴²

Tablo 28: 1952-1957 Yılları Arasında Urfa'da Tarım Makineleri (Adet)²⁷⁴³

Yıl	Karasaban	Pulluk	Traktör	Ekremöz	Selektör
1952	36.358	49	752	2	53
1953	35.851	9	545	2	64
1954	22.939	1	638	10	60
1955	16.520	161	486	7	13
1956	15.010	167	727	10	43
1957	21.050	110	717	6	11

5.2.1. Urfa'da Fıstık Üretimi

Urfa iklimi, toprağı ve diğer coğrafi özellikleriyle fıstık üretimine elverişli şehirlerden birisidir. Fıstığın üretim bölgesi olan Güneydoğu Anadolu bölgesinden yer alan Urfa, ilk sıralarda yer almaktadır.²⁷⁴⁴ Bu konuda 1950'li yıllarda çalışmalar devam etti. Urfa Teknik Ziraat Teşkilatı, bağcılığı geliştirmek için faaliyetlere başladı. Ürün sınıfına göre arazilerin taksimi yapıldı. Urfa merkez, Viranşehir istikameti, Mercihan, Kalecik, Akziyaret, Hilvan, Bozova, Halfeti'nin tamamı, Birecik ve Suruç'un kuzey kısımları zeytin ve fıstık bölgeleri olarak belirlendi.²⁷⁴⁵ Bu bölgelere, 12.000 adet tosbağa türü zeytin, 420.000 adet Antep Fıstığı türü fıstık,

²⁷³⁸ Urfapostası, 29 Ekim 1949, Sayı: 88.

²⁷³⁹ Yenilik, 2 Kasım 1949, Sayı: 1124.

²⁷⁴⁰ İGM, *Zirai Bünye ve İstihsal 1946-1954*, Yayın No: 363, 153.

²⁷⁴¹ İGM, *İstatistik Yıllığı 1959*, Yayın No: 380, 242.

²⁷⁴² İGM, *İstatistik Yıllığı 1960-1962*, Yayın No: 460, 234.

²⁷⁴³ İGM, *Zirai Bünye ve İstihsal 1946-1954*, Yayın No: 363, 153. ; İGM, *Zirai Bünye ve İstihsal 1954-1958*, Yayın No: 387, 159.

²⁷⁴⁴ TÜİK, *GAP İl İstatistikleri 1950-1994*, Yayın No: 1730, 1. bs. (Ankara: TÜİK Yayınları, 1995), 204-207.

²⁷⁴⁵ Ejder Kalelioğlu, "Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Antepfıstığı Alanları". *Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, 2/ 2 (1990), 140.

ayrıca Ceylanpınar Çiftliğinden 9.500 adet fıstık fidanları dağıtıldı. Siverek, Bucak, Çaylarbaşı standart bölgesi, Hilvan kaysı, Halfeti ise kaysı ve şeftali bölgesi olarak ayrıldı. Malatya'dan aşılı 5.000 adet elma ve 2.000 adet kaysı fidanı geldi. Bundan başka Gaziantep'ten 500 adet kaysı, Bozova'da yetiştirilen 300 adet elma fidanı dağıtıldı. Ceylanpınar'dan susuz yetişen 2.000 adet badem, 9.600 adet zerdali, 600 adet şeftali, 750 adet ceviz ve 400 adet elma fidanı dağıtıldı.²⁷⁴⁶ Ayrıca Siverek'te kurulan Fidanlık ve Deneme Tarlası olarak adlandırılan arazi, Devlet Üretim Çiftlikleri Umum Müdürlüğüne devredilerek yeniden bir işletme tesis edilmesi kararlaştırıldı.²⁷⁴⁷

Urfa ekonomisinde önemli bir yer tutan fıstık ağaçlarına “şıralı zenk” adlı bir böcek hastalığı bulaştı. Fıstıkçılar, Tarım Vekâletinden DDT ilaçlaması yapılmasını istedi. Adana mücadele enstitüsü ve Birecik tarım teknisyeni Gezerol adlı bir ilaçla ilaçlama yaptılar.²⁷⁴⁸ Urfa'da bağcılığa zarar veren ağaç hastalıkları ve zararlı böceklerle karşı önlemler alındı. Urfa Teknik ve Ziraat müdürü Rıfat Akşehirli'ye ve memur Şevket Akkaya'ya bu amaçla yürüttükleri faaliyetler çerçevesinde Tülmen köyünde başarılı oldular. Köylüler adına Mustafa Rastgeldi, fıstık ağaçlarının zarar görmesini engelleyen kuruma teşekkürlerini bildirdi.²⁷⁴⁹ Urfa'daki fıstık ağaçlarına zarar veren İdiyoseryüs adlı haşere tehlikesinden dolayı ilaçlama yapıldı.²⁷⁵⁰

Vali Şerafettin Atak, Nafia İl Müdürü Bolkan Çelikkol, İl Defterdârı Cafer Yazgan, Teknik Ziraat Müdürü Rıfat Akşehirli ve İl Jandarma Komutanı ile birlikte Hilvan ve Siverek'e gittiler. Akziyaret beldesinde mahsul ve içme suyu hakkında halkla görüştüler. Daha sonra Hilvan ve Siverek'e ulaştılar. Pek çok vatandaşın yanı sıra kaymakam ve belediye başkanları heyeti karşıladı. Vali, Siverek'ten dönüştü Hacı Hıdırlar'daki Devlet Üretim Çiftliği'ni ziyaret ettiler. 95 dönüm olan bu fidanlıkta fıstık, kaysı, elma, badem, erik ve şeftali fidanları yetiştiriliyordu. Bundan başka mısır, çilek, domates, patlıcan ve biber ekimi de yapılıyordu.²⁷⁵¹

Urfa'da fıstık üretimini artırma çabalarından başka bir kooperatif kurma girişimleri de başladı. Çünkü fıstık üretiminin çok olmasına rağmen Gaziantep

²⁷⁴⁶ Yeni Urfa, 27 Şubat 1958, Sayı: 411.

²⁷⁴⁷ BCA, 030-18-01/154-70-21. Tarih: 31.12.1959

²⁷⁴⁸ Yeni Urfa, 13 Haziran 1952, Sayı:21.

²⁷⁴⁹ Yeni Urfa, 29 Mayıs 1958, Sayı: 424.

²⁷⁵⁰ Yeni Urfa, 4 Haziran 1953, Sayı:54.

²⁷⁵¹ Demokrat Türkiye, 30 Temmuz 1959, Sayı: 48

namıyla anılması Urfalı çiftçileri rahatsız ediyordu. Buna sebep olarak Urfa'da bir fıstık kooperatifinin olmaması gösterildi. Bu dönemde Nizip'te bile iki tane fıstık kooperatifi vardı.²⁷⁵² İstatistik verilerine bakıldığında, fıstık, badem ve ceviz kategorisinde 1950-1960 yılları arası Gaziantep'in üretim miktarı 69.615 ton iken,²⁷⁵³ aynı dönemde Urfa'da 9.898 ton fıstık, badem ve ceviz üretimi yapıldı.²⁷⁵⁴ Ancak bu kategoride herhangi bir ayırım yapılmadığı için hangi ürünün ne kadar üretildiği tespit edilemedi.

5.2.2. Süne İle Mücadele

1950'li yıllarda süne (kıvımlı)²⁷⁵⁵ tarımı olumsuz etkileyen en önemli böcek türlerinden birisi oldu. Bu zararlı böceğin etkili olduğu illerden birisi de Urfa oldu. Bu böcek türüyle mücadele etmek için çeşitli yöntemler devreye sokularak, çiftçilerin zarar görmeleri engellenmeye çalışıldı. Bu amaçla süne ile mücadele için Karacadağ'da kullanmak üzere 10 adet alev makinesi gönderildi.²⁷⁵⁶ Tarım Vekili Nihat İyriboz, sünenin Urfa ve çevresinde verdiği zararları TBMM'de dile getirdi. İyriboz'un verdiği bilgilere göre Diyarbakır'da 243.000, Urfa'da 40.250, Mardin'de 17.000, Elazığ'da 59.215, Malatya'da 38.700 dekar arazi süne tarafından zarar gördü. Bu gelişmeler üzerine Vekâlet, çiftçilerin zararının tazmin edilmesini, bu tür böceklere karşı etkin biyolojik ilaçlarının üretimi işlerini hızlandırdı. Çünkü bundan kaynaklı tarım ürünlerinde fiyat artışlarının meydana gelmesi muhtemeldi.²⁷⁵⁷ Süne vakalarının artması üzerine 9. Dönem Urfa Milletvekili Necdet Açıanal, konuyu tekrar TBMM'ye taşıyarak 1951 yılı tedbirleri ile ilgili Tarım Vekâletine soru önergesi verdi. Vekâletin verdiği bilgilere göre; Karacadağ'da bulunan Süne İle Mücadele teşkilatına yeni memurlar, alev makinesi ve kimyevî ilaçlar verildi. Karacadağ ve bölgesinde 141.321 kilo süne yakılarak imha edildi. Bundan başka süneye karşı en dayanıklı olan floransa türü buğday ekimi teşvik edildi. Hatay,

²⁷⁵² Urfaninsesi, 7 Aralık 1951, Sayı: 28.

²⁷⁵³ İGM, *Zirai Bünnye ve İstihsal 1958-1960*, Yayın No: 421, 44. ; İGM, *Zirai Bünnye ve İstihsal 1946-1954*, Yayın No: 363, 82. ; İGM, *Zirai Bünnye ve İstihsal 1954-1958*, Yayın No: 387, 86.

²⁷⁵⁴ İGM, *Zirai Bünnye ve İstihsal 1954-1958*, Yayın No: 387, 158. ; İGM, *Zirai Bünnye ve İstihsal 1946-1954*, Yayın No: 363, 152. ; İGM, *Zirai Bünnye ve İstihsal 1958-1960*, Yayın No: 421, 80

²⁷⁵⁵ Bitkilerin yumuşak olduğu dönemde, vücutlarındaki hortum aracılığıyla, bitkinin özünü tüketmek şeklinde zararlı böcek türüdür. Mümtaz Özkan vd., *Süne*, 1. Bs. (Ankara: Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Yayınları, 2015), 40.

²⁷⁵⁶ Urfapostası, 22 Temmuz 1949, Sayı: 64.

²⁷⁵⁷ TBMM, Z.C. Dönem: 9, C:ilt: 3, 1. bs. (Ankara, TBMM Basımevi, 1951), 95-96.

Maraş, Mardin, Urfa, Diyarbakır ve Gaziantep'te 3.656 ton buğday tohumu dağıtıldı.²⁷⁵⁸

Süne ile mücadeleyi zorlayan diğer bir diğer husus ise çok hızlı bir şekilde çoğalmalarıydı. Ayrıca tecrübeli personelin az olması mücadeleyi olumsuz etkiliyordu.²⁷⁵⁹ Personel eksikliğinden dolayı bazen diğer illerden uzmanlar Urfa'ya geliyordu. Tarım Vekaleti Ziraat Haşere ile Mücadele şube müdürü ve Adana ili sorumlusu Sadettin Sarıkaya süne ve çekirge ile mücadele hususunda incelemeler yapmak üzere Urfa'ya geldi.²⁷⁶⁰ Urfa merkez, Viranşehir, Kabahaydar, Siverek ve bazı başka bölgelerde süne haşeresi yoğun olarak tespit edildi.²⁷⁶¹

1953 hasat döneminde, süne haşeresinin yoğun olarak görüldüğü, Hilvan ve Bozova'ya ait köyler ve Akziyaret civarında, tarım ürünleri zarar gördü.²⁷⁶² Bu mücadelede Karacadağ'da aktif olan süne ile mücadele kurumunun çabaları başarılıydı.²⁷⁶³ Ancak bu kurumun Diyarbakır bölgesinde etkili olamaması üzerine Tarım Vekâleti, Diyarbakır'da bir süne ile mücadele istasyonu açtı. Pamukçuluk istasyonunda çalışan süne ile mücadele ekibine kimyevî ilaçlarla takviye yapıldı.²⁷⁶⁴ Diyarbakır Süne Mücadele İstasyonundan bir grup yetkili, tecrübelerden yararlanmak amacıyla Urfa'ya geldi. Sünenin yumurta parazitlerinin çoğalmasını önlemek, mücadelenin önemli bir kısmını oluşturuyordu.²⁷⁶⁵

1954 yılı hasat öncesi süne ile mücadele kapsamında, Haziran sonuna kadar Siverek'te 43 ton süne imha edildi.²⁷⁶⁶ 1954 yılında süne haşeresinden dolayı Siverek'te hububatın %80'i zarar gördü. Ziraatla mücadele birimi toplanan süne miktarını yaklaşık 53 ton olarak belirtti. Bu iş için toplam 52.490 lira ödenek harcandı.²⁷⁶⁷ Tarım ürünlerinin süne haşeresine karşı korunması için, Urfa Ziraat İl Müdürlüğü de destek veriyordu.²⁷⁶⁸

²⁷⁵⁸ TBMM, Z.C., Dönem: 9, Cilt: 6, 1. bs. (Ankara: TBMM Basımevi, 1951), 147.

²⁷⁵⁹ Akgün, 24 Şubat 1950, Sayı: 1621.

²⁷⁶⁰ Akgün, 1 Mayıs 1952, Sayı: 1900.

²⁷⁶¹ Yeni Urfa, 3 Temmuz 1952, Sayı:23.

²⁷⁶² Yeni Urfa, 20 Haziran 1953, Sayı:56.

²⁷⁶³ Urfaninsesi, 16 Ekim 1953, Sayı: 242.

²⁷⁶⁴ Demokrat Urfa, 18 Ekim 1954, Sayı: 518.

²⁷⁶⁵ Urfaninsesi, 29 Kasım 1955, Sayı: 475.

²⁷⁶⁶ Urfaninsesi, 30 Haziran 1954, Sayı: 327.

²⁷⁶⁷ Urfaninsesi, 3 Temmuz 1954, Sayı: 329.

²⁷⁶⁸ Demokrat Urfa, 2 Mart 1956, Sayı: 657.

1955 yılı mücadelesinde Urfa'da Siverek ve Hilvan'da süne yaygın olarak tespit edildi. Urfa, Diyarbakır, Siirt ve Batman bölgelerinde inceleme yapmak üzere kurulan geçici istasyon, Urfa'da 6m²/2 oranında süne tespit etti. Mart ayının ikinci yarısında ovalara inen süne Nisan ayının ortalarında yumurtlama dönemine girdi. 20-30 Mayıs 1955 tarihleri arasında sünenin çoğalmasını engellemek için E.605 ve Kortihon adlı zehirli ilaçlar kullanıldı. Sünenin yoğun olduğu yerler sarı flamalarla belirlendi, silahlı kuvvetler gerekli asayiş önlemlerini aldılar. 7. Kolordudan 12 subay, 6 doktor, 12 doktor subay, 16 astsubay, 630 er ve 40 jandarma eri görev yaptı. Her mücadele ekibinde 5 teknik eleman bulunduruldu. Mücadelenin karargâhı Diyarbakır İstasyonu olurken, çevre bölgelerden elemanlar getirildi. Ekiplere, 35 cemse, 14 pikap ve 6 cipten oluşan bir araç desteği sağlandı. Uçakların iniş-kalkış yapabilmesi için 29 adet seyyar meydan yapıldı. Bu iş için Karayolları ve 7. Kolordu'dan ikişer adet greyder kullanıldı. Bu yılki mücadelede Urfa'da 2, Diyarbakır ve Siirt'te 6'şar uçak kullanıldı. 20 Haziran 1955'e kadar Urfa'da 69.216 dekar alan ilaçlandı. Dasudin, Korthion, Folidol E. 605 ve Dimefül adlı ilaçlar, uçak marifetiyle sünenin yoğun olduğu yerlerde uygulandı. Bu ilaçlardan en çok Folidol E. 605 adlı ilaç % 85-95 oranıyla etkili oldu.²⁷⁶⁹

Sünenin etkili olduğu bölgelerde ilaçlama ilk önce tarlalarda yapılıyordu. Çünkü süne, bitki henüz yeşil iken taneleri süt iken zarar veriyordu. Tarlalar bu şekilde, henüz taneler sertleşmemişken korunuyordu. Bundan başka, tarlada imha yöntemiyle hem o tarla temizleniyor hem de sünenin kışlağa çekilmesi ve sonraki seneye kadar hayatta kalması engelleniyordu. 1955 yılında yapılan mücadelede 246.600 dekarlık alanda yaklaşık 48.300 ton mahsul, süneden kurtarıldı. Bu mahsulün maddî değeri yaklaşık 10.000.000 liraydı. İlaçlama esnasında yaklaşık 1.500.000 lira masraf yapıldı. Ayrıca hasat yapılacak yerlerde, işi hızlandırmak için Tarım Vekâleti 30 adet biçerdöver gönderdi. Bu ilaçlama işi İtalyan menşeli S.P.A firmasıyla yapılmıştı. 12 Haziran 1955'te sözleşme bitmesine rağmen firma 20 Haziran'a kadar çalışmalarına devam etti. 20 Haziran'dan sonra, sünenin uçkun haline gelmesi, sürekli yer değiştirmesi, hasadın devam etmesi ve süratli

²⁷⁶⁹ BCA, 030-01-00-00/112-708-7-2. Tarih: 22.06.1955

rüzgârlardan dolayı uçakla ilaçlama sonlandırıldı. Tüm mücadele neticesinde sünenin vereceği zarar %10'lara kadar düşürüldü.²⁷⁷⁰

1956 yılında Teknik Ziraat İl Müdürlüğü, süne haşeresinin, Siverek, Hilvan, Bozova ve Viranşehir ovaları büyük oranda işgal ettiğini tespit etti.²⁷⁷¹ Alanın geniş ve insan gücünün sınırlı olduğu dönemde, süne ile mücadelede ziraî uçaklar tekrar kullanılmaya başlandı. Bu uçakların kiralanması için Tarım Vekâleti yetkilendirildi.²⁷⁷² Bozova ve Hilvan'da yaklaşık 250.000 dönümlük bir araziye, süne ile mücadele için uçakla ilaçlama yapıldı. Bu gelişmeleri yakından takip etmek için bir Amerikalı uzman Urfa'ya geldi. Vali Fahreddin Gömülü ile beraber, ilaçlamaları yakından izledi.²⁷⁷³ Bu bölgelerde ve yakın köylerde ikamet eden 15-65 yaş arasındaki herkes 858 ve 1325 sayılı kanunlar gereğince süne toplamakla görevlendirildi. Toplanan süne haşeresinin kilosu 50 liradan Ziraat müdürlüğü tarafından satın alındı. Bu şekilde halkın cezbedilerek yardım oranı yükseltildi. Mezkûr mahallerdeki askerî birliklerle halk işbirliği yaparak faaliyet sürdürüyordu. Bu aktif mücadelenin 5 Mayıs 1956'ya kadar devam etmesi zorunlu kılındı.²⁷⁷⁴ 21-30 Nisan 1956 tarihleri arasında süne mücadele sonunda Ziraat Teknik İl Müdürlüğü toplam 5.163 kilo süne satın alarak imha etti. 7. Kolordu'dan 300, Gümrük Muhafaza Alayından 60 ve Jandarma Er Okulundan 600 olmak üzere toplam 960 asker süne ile mücadelede görev aldı.²⁷⁷⁵ 200 işçi ve 960 askerle sürdürülen süne ile mücadele sonuçlandı. 9.782 kilo süne toplanarak imha edildi. Toplanan süne için 489.100 lira ödeme yapıldı.²⁷⁷⁶ Vali Fahreddin Gömülü 20 Mayıs 1956'da süne ile mücadelenin ikinci safhasının başlatılması talimatını verdi. Bu esnada uçakla ilaçlama da devam ediyordu.²⁷⁷⁷ Uçakla ilaçlama esnasında üzücü bir hadise meydana geldi. İlaçlama yapan bir uçak Hilvan civarında düştü, Pilot Üsteğmen Muammer Ertur şehit oldu.²⁷⁷⁸

²⁷⁷⁰ BCA, 030-01-00-00/112-708-7-3. Tarih: 22.06.1955

²⁷⁷¹ Yeni Urfa, 30 Nisan 1956, Sayı: 302. ; Demokrat Urfa, 24 Nisan 1956, Sayı: 672.

²⁷⁷² BCA, 030-18-01-02/139-44-12. Tarih: 06.05.1955

²⁷⁷³ Demokrat Urfa, 27 Mayıs 1956, Sayı: 682.

²⁷⁷⁴ Demokrat Urfa, 1 Mayıs 1956, Sayı: 673. ; Urfaninsesi, 30 Nisan 1956, Sayı: 512.

²⁷⁷⁵ Demokrat Urfa, 4 Mayıs 1956, Sayı: 674.

²⁷⁷⁶ Demokrat Urfa, 8 Mayıs 1956, Sayı: 676. ; Urfaninsesi, 8 Mayıs 1956, Sayı: 514.

²⁷⁷⁷ Demokrat Urfa, 11 Mayıs 1956, Sayı: 677.

²⁷⁷⁸ Urfaninsesi, 7 Haziran 1956, Sayı: 520. ; Yeni Urfa, 7 Haziran 1956, Sayı: 308.

Süne ile bu şekilde mücadele edilirken, alternatif yöntemler de aranmaya devam etti. Teknik Ziraat İl Müdürlüğü, Gaziantep Bölge müdürlüğü ile müşterek çalışmaları sonucunda, sünenin etkili olduğu Siverek ve Hilvan bölgelerinde çalışmalarını yoğunlaştırdı. Karacadağ'a kurulan süne mücadele müdürlüğü, süne parazitlerinin tarlalardan önce yerleşeceği bir yer olarak Karabahçe mevkisini seçti. Burada yapılan ağaçlandırma olumlu sonuç verdi.²⁷⁷⁹

Sünenin etkili bölgelerde çiftçiler maruz kaldıkları zarar sonrası bankalara olan borçlarını ödeyemiyorlardı. Bunun üzerine, Ziraat Bankası Urfa Şubesi, süne haşeresinden dolayı zarar eden çiftçilerin borcunu üçüncü defa erteledi.²⁷⁸⁰

Süne ile etkin mücadelede gösterdiği yararlılıktan dolayı, Vali Fahreddin Gömülü'ye Ziraat Vekâleti tarafından takdirname verildi.²⁷⁸¹ Süne ile mücadelenin devam ettiği dönemde Ziraat Vekili Nedim Ökmen 24 Mart 1958'de Urfa'ya geldi. Tarım sorunları, tohum temini ve süne ile mücadele Ökmen'in gündemindeydi. Urfalılar Vekilin bu yakın ilgisine mukabelede bulunarak, belediye gazinosunda bir ziyafet tertip ettiler ve Urfa Belediye Meclisi fahri hemşerilik beratı verilmesini kararlaştırdı.²⁷⁸²

Urfa'da tekrar görülen süne haşeresine karşı mücadele valilik tarafından tekrar başlatıldı. Vali Celal İzgi, Belediye Başkanı Tevfik Saraç, DP İl Başkanı Mahmut Kaysı ve pek çok yetkili mücadeleye destek verdi. Bu iş için 10 zirai ilaçlama uçağı kullanıldı.²⁷⁸³ Siverek ve Hilvan bölgesinde etkili olan süne haşeresi, bu kez Urfa merkez, Mercihan ve Akziyaret nahiyelerinde görüldü.²⁷⁸⁴ Tarla bitkilerine zarar veren çekirge ve süne haşerelerine karşı ziraî uçaklarla özellikle Bozova ve Hilvan'da ilaçlamalar yapıldı. Çekirge sürüleri Urfa'nın Güneyinden Suriye'den, süne ise Kuzeyinden geliyordu.²⁷⁸⁵

²⁷⁷⁹ Yeni Urfa, 1 Kasım 1956, Sayı: 331.

²⁷⁸⁰ Yeni Urfa, 10 Haziran 1957, Sayı: 368.

²⁷⁸¹ Yeni Urfa, 7 Ağustos 1956, Sayı: 316.

²⁷⁸² Demokrat Urfa, 25 Mart 1958, Sayı: 868.

²⁷⁸³ Demokrat Urfa, 17 Mayıs 1957, Sayı: 781.

²⁷⁸⁴ Yeni Urfa, 18 Haziran 1957, Sayı: 369.

²⁷⁸⁵ Akgün, 12 Mayıs 1959, Sayı: 2646.

5.2.3. Çekirge ile Mücadele

Urfa'da tarıma zarar veren diğer bir böcek türü çekirgelerdi. 1920'li yılların başında da özellikle Urfa Merkez, Siverek ve Mardin'de etkili oldu. Çekirgenin en çok türediği ülkelerden birisi Sudan idi. Sürü halinde tarlalar arası geçiş yapan, çekirgeler, ekine çok kısa bir sürede ciddi zararlar veriyordu.²⁷⁸⁶ 1945 yılında da yoğun bir çekirge sürü Urfa'da etkili oldu. Bu yıl çekirge sürüleri, Büyükcircip, Resülayn (Ceylanpınar), Alçakale, Harapnas istikametinden girerek Viranşehir'e, oradan Siverek istikametine ve Tektek dağları üzerinden Mercihan, Akziyaret Hilvan'a ulaştı. 3 gün gibi kısa sürede yumurtlayan çekirge afetine karşı Valilik tedbir aldı. Çekirgelerin yumurtladığı araziler tespit edildi. Yumurtlama yapılan araziler sürdürülerek, zararın % 75 oranında düşürülmesi sağlandı. Çekirge mücadelede sivil memurlardan başka, halktan ve silahlı kuvvetlerden destek alındı.²⁷⁸⁷

DP hükümeti, çekirge vakalarının arttığı 1952 yılı baharında başta Urfa olmak üzere, Türkiye'nin Suriye'ye sınırı olan illerde tedbirleri artırdı. Suudi Arabistan'dan başlayarak Ürdün'ün doğusunu istila eden ve Suriye'ye ulaşan çekirge akınının sınır illerine zarar vermesini önlemek için, sınır devletlerle ortak mücadele yapılması kararlaştırıldı. Karar doğrultusunda Tarım Vekâleti teknisyenleri hem yurt içinde hem yurtdışında görevlendirdi.²⁷⁸⁸ Yurtiçinde görevlendirilen Ziraî Haşere ile Mücadele Şube Müdürü ve Adana ili sorumlusu Sadettin Sarıkaya süne ve çekirge ile mücadele hususunda incelemeler yapmak üzere Urfa'ya geldi.²⁷⁸⁹ Suriye'de yapılan çekirge ile mücadele, Urfa'da bulunan Tarım Vekâleti müfettişi tarafından tetkik edildi. Neticede çekirgenin Urfa'ya ulaşması uzak bir ihtimal olarak değerlendirildi. Suriye'nin Deyrzor kentinden 45 km uzaklığına kadar etkin mücadele olumlu sonuçlar verse de Urfa'yı tehdit ediyordu.²⁷⁹⁰

1953 sezonunda önceki sene gibi olmadı ve çekirge sürüleri artık Urfa'ya zarar vermeye başlamıştı. Akçakale'nin güney tarafından gelen sarı çekirge sürüleri tarım ürünlerine zarar verdi. Bağ ve bostan ürünlerini yiyen çekirgeler, ağaçların

²⁷⁸⁶ BCA, 030-10-0-0/185-277-1-5. Tarih: 05.04.1923

²⁷⁸⁷ BCA, 030-10-0-0/185-277-18. Tarih: 05.04.1923

²⁷⁸⁸ BCA, 030-18-01-02/128-25-10. Tarih: 10.04.1952

²⁷⁸⁹ Akgün, 1 Mayıs 1952, Sayı: 1900.

²⁷⁹⁰ Akgün, 17 Mayıs 1952, Sayı: 1905.

kabuklarına da zarar verdi. Aynı çekirgeler 1930 yılında da görülmüştü.²⁷⁹¹ Akçakale'nin ardından çekirgeler Urfa merkeze ulaştı. İl Zirai Mücadele Müdürlüğü halka, çinko ve ilaç dağıttı. Fakat bu mücadelede halk yeterince tecrübe sahibi değildi.²⁷⁹² Urfa merkezden sonra Suruç²⁷⁹³ ve Viranşehir civarında görülen Sudan çekirgesi, yapılan etkin zirai mücadele neticesinde zararı engellendi.²⁷⁹⁴ Uzun süren ilaçlamadan sonra çekirgelerin yavrulaması engellendi.²⁷⁹⁵ Ancak tamamıyla engellenemeyen Sudan çekirge sürüleri etkili olmaya devam ediyordu. Birecik'in Şiftek istasyonu, Suruç'un Şavik köyü ve Akçakale'nin Çumanbeyi köyünden dalgalar halinde gelen sürüler, 6 Mayıs'ta şiddetini artırdı. Çekirge ile mücadele etmek için Teknik Ziraat Müdürlüğü tedbirleri artırdı.²⁷⁹⁶ Tedbirler kapsamında Diyarbakır Bölge Müdürü Lütfullah Kargı ve teknisyen Aziz Ozan ve Adana bölgesinden ekipler Urfa'ya yardıma geldi.²⁷⁹⁷

1955 yılında da etki Urfa ve çevresinde etkili olan çekirgeler üzerine hükümet, tekrar tedbir almaya başladı. Sınır ülkelerle olan temaslar yoğunlaştırıldı. 14-17 Ağustos 1955 tarihleri arasında Şam'da toplanacak olan Çöl Çekirgesiyle Mücadele Komitesi'ne Hükümet adına, Tarım Vekâleti Zirai Mücadele Şubesi Müdürü Şemsi Günay, Ankara Mücadele Enstitüsü Müdürü Kadri Akat ve uzman Süleyman Balamir'in katıldı.²⁷⁹⁸

Çekirge ile olan mücadelede uygulanan yöntemlerden birisi, ilaçlı kepeğin belirlenen arazilere serpilmesiydi. Bu tür malzemelerin alımları genellikle açık artıma usulüyle gerçekleştiriliyordu. 1956 yılı sezonunda kullanılmak üzere, Zirai Donatım Kurumu Urfa Müdürlüğü, çekirge ile mücadelede kullanılmak üzere 75 ton buğday kepeği ve 1200 adet çuval alımı gerçekleştirdi.²⁷⁹⁹ Bu ihaleden başka 1958 yılında kullanılmak üzere Zirai Donatım Müdürlüğü ekinlere zarar veren çekirge

²⁷⁹¹ Yeni Urfa, 5 Mayıs 1953, Sayı:45.

²⁷⁹² Yeni Urfa, 7 Mayıs 1953, Sayı:46.

²⁷⁹³ Yeni Urfa, 16 Mayıs 1953, Sayı:48.

²⁷⁹⁴ Yeni Urfa, 20 Haziran 1953, Sayı:56.

²⁷⁹⁵ Yeni Urfa, 4 Haziran 1953, Sayı:54.

²⁷⁹⁶ Urfaninsesi, 8 Mayıs 1953, Sayı: 189.

²⁷⁹⁷ Urfaninsesi, 11 Mayıs 1953, Sayı: 190.

²⁷⁹⁸ BCA, 030-18-01-02/140-66-11. Tarih: 12.07.1955

²⁷⁹⁹ Akgün, 27 Kasım 1956, Sayı: 2440.

sürüsüne karşı mücadele için 50 ton kepek alımı yaptı. Kepeğin Nisan ayının başına kadar teslim edilmesi istendi.²⁸⁰⁰

1958 yılı sezonunda çekirge sürüleri, Suriye üzerinde tekrar Urfa ve bölgesinde etkili olmaya başladı. 1 Nisan 1958 Salı günü Suriye'den büyük çekirge sürüleri Akçakale üzerinden Urfa'ya ulaştı.²⁸⁰¹ Valiliğe bağlı ziraî mücadele ekipleri tahmin ettikleri bu duruma karşı hazırlıklı idi. Yaklaşık 340 ton zehirli kepek, karadan ve havadan çekirgelerin üzerine serpildi ve zarar asgariye indirilebildi. İlaçlama için, çevre illerden gelen ekiplerle beraber, 7. Kolordu'dan 3 uçak ve 13 askeri uçak, diğerleri toplam 67 araç kullanıldı. Bu mücadelede halkı teşvik etmek için Diyanet İşleri Başkanlığı hutbelerde telkinlerde bulundu.²⁸⁰² Bu mücadeleye rağmen, çekirgelerin bir kısmı Akçakale, Viranşehir ve Bozova'ya ulaşarak ekinlere zarar verdi.²⁸⁰³ Bu ilçelerden başka Suriye tarafından gelen büyük çekirge sürüleri Harran'dan başlayarak ekinlere zarar verdi. Sürü Tekttek Dağlarında ve Birecik yakınlarında etkili oldu. Siyah benekli olan çekirgelerin büyüklüğü yaklaşık 5 santimdi. Çekirgelerin yaklaşık 50.000 dönüm araziye yayıldı.²⁸⁰⁴

1960 yılında da etkili olan çekirge sürüleri, yine Suriye üzerinden gelerek Urfa'da ekinlere zarar verdi. 7 Nisan 1960'ta Akçakale'den gelen sürü 1.400 dönümlük araziye kısa sürede kapladı. Harran'ın Gentere ve Dibat köylerine yerleşti. Başta Teknik Ziraat Müdürü Ahmet Çavuşoğlu, mücadele mütehassısı M. Şevket Akkaya olmak üzere teşkilatın yoğun çabasıyla çekirgelerin vereceği zarar büyük oranda engellendi. 8 Nisan 1960'ta gelen diğer sürü Koçar istasyonu bölgesine zarar verdi.²⁸⁰⁵

Bu tür doğal afetlerle etkin mücadele, tarım araç ve gereçlerinin kullanımı ve tamiri ile ilgili çiftçiler bilgilendirildi. Bu amaçla Urfa Çiftçiler Birliği 1 Şubat 1956'da Şair Nabi İlkokulu salonunda kalabalık bir toplantı yaptı. İl Ziraat Müdürü

²⁸⁰⁰ Demokrat Urfa, 17 Ocak 1958, Sayı: 849.

²⁸⁰¹ Yeni Urfa, 8 Nisan 1958, Sayı: 418.

²⁸⁰² BCA, 51-V33-0-0/4-32-42. Tarih: 31.07.1958

²⁸⁰³ Akgün, 10 Mayıs 1958, Sayı: 2553.

²⁸⁰⁴ Demokrat Urfa, 8 Nisan 1958, Sayı: 872.

²⁸⁰⁵ Demokrat Türkiye, 14 Nisan 1960, Sayı: 112.

Rıfat Akşehirli başkanlığında yapılan toplantıda traktör kullanımı ve bakımı, zararlı böcekler ve fare ile mücadele ile ilgili iki adet film gösterildi.²⁸⁰⁶

Urfa'da tarım gelişmesi amaçlı yapılan diğer bir bilgilendirmede ise, Tarım Vekâletine bağlı Teknik Ziraat Teşkilatı Müdürlüğü Orduevinde çiftçi, bağcı ve bahçıvanlarla toplantı yaptı. Teknik Ziraat Müdürü Ragıp Tuncer, daha kaliteli ürün elde edilebilmesi için çiftçilere bilgi verdi.²⁸⁰⁷ Aynı etkinlik 13 Şubat 1953 Cuma günü Vali Rıfat Bingöl ve Teknik Ziraat Müdürü Ragıp Tuncer'in katılımıyla Siverek'te de gerçekleşti.²⁸⁰⁸ Tarımda makineleşmenin arttığı DP'li yıllarda, Urfa Teknik Ziraat Müdürü Ragıp Tuncer, 16 Ocak 1953'te Erkek Sanat Enstitüsü binasında çiftçileri traktör ve benzeri tarım aletlerinin kışlık bakımlarının nasıl yapılacağı hakkında bir seminer düzenledi.²⁸⁰⁹

5.2.4. Ceylanpınar Devlet Üretim Çiftliği

Ceylanpınar çiftliği büyük oranda, Millî Aşireti ve Hamidiye Alayı Reisi İbrahim Paşa'nın tasarrufunda bulunan topraklar üzerinde kuruldu. Bu topraklar Osmanlı Devleti tarafından Millî aşiretine tahsis edilen "has" statüsünde idi. 1920'de İbrahim Paşa'nın başlattığı ayaklanma bastırılınca aşiret kuvvetleri Suriye topraklarına sığındılar. Boşalttıkları topraklar 1937 kamu arazisi haline dönüştürüldü.²⁸¹⁰ Ceylanpınar Devlet Üretim Çiftliği, Zirai Kombinalar Urfa grubu adı altında 1943 yılında işletmeye açıldı.²⁸¹¹ Avukat İbrahim Halil Balkıs'ın 15 Mart 1953'e kadar Ceylanpınar Devlet Üretim Çiftliği Genel Müdürlüğü görevini yürüttü.²⁸¹²

1.632.000 dekar arazisi bulunan çiftlik, 890.000 dekar alanda iki yıllık bir nöbetleşe ekim yöntemiyle üretim gerçekleştirildi. 1953 yılına kadar 370.000 dekar arazi yeniden ekilmeye başlanarak, 801.758 dekarı da hazırlanan proje kapsamında

²⁸⁰⁶ Demokrat Urfa, 7 Şubat 1956, Sayı: 651.

²⁸⁰⁷ Akgün, 17 Ocak 1953, Sayı: 2068.

²⁸⁰⁸ Akgün, 18 Şubat 1953, Sayı: 2076.

²⁸⁰⁹ Demokrat, 13 Ocak 1952, Sayı: 17.

²⁸¹⁰ Mehmet Alkış, *Bir Devir Bir Şahit: Melle Sabri (1925-2012)*, 1. bs. (İstanbul: Beyan Yayınları, 2015), 102.

²⁸¹¹ Ragıp Ziya Mağden, *Zirai Kombinalar*, 1. bs. (Ankara: Güney Matbaacılık, 1949), 50.

²⁸¹² Urfanimesi, 21 Mart 1953, Sayı: 174.

üretimde dâhil edildi. 1952-1953 döneminde 320.000, 1953-1954 döneminde 200.000, 1954-1955 döneminde ise 100.000 dekar arazinin ekimi gerçekleştirildi.²⁸¹³

Geniş ve verimli araziye sahip Ceylanpınar Çiftliği'nin kapasitesinin artırma amacıyla yapım ve tamirat işleri eklemelerle tamamlandı. 3 Ağustos 1950'de eksiltmeye konulan 107.665 lira muhammen bedelli harici su tesisatı işi için 18 Ağustos 1950'de ihale yapıldı.²⁸¹⁴ Daha sonra ihale 1 Eylül 1950'ye ertelendi. Müracaat edenlerden 60.000 lira taahhüt bedeli istendi.²⁸¹⁵ Ziraî Mücadele Müdürlüğü Ceylanpınar'da mücadele malzeme ambarı yapımı işi için 5.210 lira muhammen bedelle 20 Ekim 1951'de ihale yaptı.²⁸¹⁶

Ceylanpınar Devlet Üretim Çiftliğinin hasat dönemleri pek çok kişinin katılımıyla başlatılıyordu. 1954 yılı hasadı, Vali Nedim Evliyagil ve çevre illerin valilerinin de katılımıyla başladı.²⁸¹⁷ Kurbanlar kesilerek başlayan hasatta 120 adet biçerdöver aynı anda çalışıyordu.²⁸¹⁸ 1957 yılı hasadı Ceylanpınar'da yine törenle başladı. Törene Vali Celal İzgi, Urfa Cumhuriyet başsavcısı, Belediye Başkanı Tevfik Saraç ve pek çok yetkili katıldı. Yaklaşık 427.000 dekarlık ekin yerinde ilk başta 15 adet biçerdöver çalışmaya başladı.²⁸¹⁹

Çiftlikteki gelişmeler dönemin Tarım Vekillerinin de yakın takibindeydi. İncelemelerde bulunmak üzere 5 Mart 1951'de dönemin Tarım Vekili Nihat İyriboz Ceylanpınar Devlet Üretim Çiftliği'nde tetkikler yaptı.²⁸²⁰ 1952 yılında ise Tarım Vekili Nedim Ökmen kalabalık bir heyetle incelmelerde bulunmak üzere Urfa'ya geldi. Vilayette Urfalı çiftçilerle görüşerek, Ziraî Donatım ve Aygır Deposu'nu ziyaret etti. Ardından Ceylanpınar Çiftliğine gitti.²⁸²¹

Pek çok kurum gibi Ceylanpınar Devlet Üretim Çiftliği de genel müdürlükten gelen personel haricinde kendi bünyesinde sınav yaparak personel açığını tamamlıyordu. Bu alımların birisinde çiftlik yönetimi, imtihanla 19 Kasım 1951'de

²⁸¹³ Nadir Yurtoğlu, "Türkiye'de Kırsal Kesimin Kalkınmasında Önemli Bir Model: Devlet Üretim Çiftlikleri (1949-1960)", *Tarih Okulu Dergisi*, 11/34, (2018), 605.

²⁸¹⁴ Akgün, 8 Ağustos 1950, Sayı: 1663.

²⁸¹⁵ Akgün, 25 Ağustos 1950, Sayı: 1668.

²⁸¹⁶ Urfaninsesi, 12 Ekim 1951, Sayı: 5.

²⁸¹⁷ Urfaninsesi, 17 Haziran 1954, Sayı: 324.

²⁸¹⁸ Demokrat Urfa, 7 Haziran 1954, Sayı: 475.

²⁸¹⁹ Demokrat Urfa, 21 Haziran 1957, Sayı: 791.

²⁸²⁰ Akgün, 06 Mart 1951, Sayı: 1716.

²⁸²¹ Demokrat, 3 Ekim 1952, Sayı: 3.

idari işler için memur almaya karar verdi.²⁸²² Bu şekilde personel alımından başka çiftlik bünyesinde temelden personel yetiştirilmesine de önem veriliyordu. Bu amaçla Urfa'da tarımın gelişimde önemli bir rol oynayan Ceylanpınar Devlet Üretim Çiftliği; yaşları 15-18 arası olan ve okuma-yazma bilelerden traktör şoförü yetiştirmek için çırak yetiştirme kursu açtı. Tüm kursiyerlerin masrafı çiftlik tarafından karşılandı.²⁸²³ Bundan başka dört aylık bir makinist kursu da yatılı ve ücretsiz olarak açıldı.²⁸²⁴ Personel temininden başka, personellerin giyeceği giysiler de ihale yöntemiyle alınıyordu. Bu amaçla Ceylanpınar Devlet Üretim Çiftliği, 1.000 adet işçi tulumu işi için 17 Haziran 1953'te ihale yapma kararı aldı.²⁸²⁵ Ayrıca personellerin sosyal hakları devlet tarafından güvence altına alındı. Örneğin, çiftlikte işçilerin günde 16 saat çalıştırılması karşılığında prim verilmesi kararlaştırıldı. İşçilerden Mehmet Sütü'nün, traktörlerin ışsız çalışmasından dolayı ölüm vakaları meydana geldiğine dair şikayeti üzerine, bu konuda tedbirler artırıldı.²⁸²⁶

Ceylanpınar Devlet Üretim Çiftliği ürettiği hayvansal gıda ve tarım mahsullerinin bir kısmını açık artırma usulüyle satışını gerçekleştiriyordu. Bu açık artırma ilanlarından birkaç örnek vermek gerekirse; çiftlik yönetimi 37 ton sadeyağı 5'er ton halinde,²⁸²⁷ 1952 yılı mahsulü 1.000 ton selektör altı buğdayı, 16 kuruştan 24 Eylül 1952'de,²⁸²⁸ 3.231 kilo yapağıyı 16 Ağustos 1953'te,²⁸²⁹ 1954 yılı hasadı olan, 250 ton samanı 1.875., 400 ton pelemirli arpayı 3.000, 1.500 ton tohumluk floransa buğdayı 22.500 lira muhammen bedelle 31 Ocak 1955'te²⁸³⁰ 1955 yılı mahsulünden selektör altı buğdayı 50'şer ve 100'er tonluk partiler halinde 29 Eylül 1955'te, Karakılçık türü buğdaydan 500 ton, floransa türü buğdaydan 1500 ve akbaşak türü buğdaydan 300 ton,²⁸³¹ 3.5 ton yün ve 2024 adet deriyi 31 Mayıs 1956'da,²⁸³² yaklaşık 3.5 ton koyun yününü 20 Eylül 1957'de,²⁸³³ 50'şer ton halinde

²⁸²² Urfaninsesi, 14 Kasım 1951, Sayı: 18.

²⁸²³ Akgün, 23 Şubat 1952, Sayı: 1866.

²⁸²⁴ Akgün, 25 Şubat 1952, Sayı: 1867.

²⁸²⁵ Urfaninsesi, 2 Haziran 1953, Sayı: 197.

²⁸²⁶ Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Yer: 3/2-5, Fihrist No: 344-161. Tarih: 06.06.1951.

²⁸²⁷ Akgün, 26 Mayıs 1952, Sayı: 1907.

²⁸²⁸ Urfaninsesi, 17 Eylül 1952, Sayı: 115.

²⁸²⁹ Urfaninsesi, 9 Ağustos 1953, Sayı: 217.

²⁸³⁰ Urfaninsesi, 26 Ocak 1955, Sayı: 388.

²⁸³¹ Yeni Urfa, 16 Eylül 1955, Sayı: 257.

²⁸³² Demokrat Urfa, 25 Mayıs 1956, Sayı: 681.

²⁸³³ Demokrat Urfa, 13 Eylül 1957, Sayı: 814.

toplam 500 ton yemeklik buğdayı satışı için 5 Ağustos 1959'da açık artırma yöntemiyle satışını gerçekleştirdi.²⁸³⁴

Ceylanpınar Devlet Üretim Çiftliği'nin ürettiği mahsulün bir kısmını hükümetin aldığı kararlar doğrultusunda halka dağıtıyordu. Dağıtımın gider kısmını Ziraat Bankası üstleniyordu. Bu yöntemle 1950-1960 yılları arası çeşitli sebeplerle zarar gören çiftçilere yapılan dağıtımlara bakıldığında; çiftlik yönetimi ihtiyaç sahibi çiftçilere dağıtmak üzere ayırdığı buğdaydan 475 tonu Akçakale'de, 425 tonu Urfa merkezde ve 1000 tonu Bozova'da dağıttı.²⁸³⁵ Nakliye masrafları Ziraat Bankası Urfa şubesinden sağlandı.²⁸³⁶ Yine Ziraat Bankası aracılığıyla, muhtaç çiftçilere dağıtılmak üzere, Ceylanpınar Çiftliğinden 800 ton, Akçakale ofisinden 800 ton olmak üzere toplam 1600 ton buğday dağıtıldı.²⁸³⁷ Ceylanpınar Devlet Üretim Çiftliğinden, Urfa merkez ve ilçeleri, Adıyaman merkez ve ilçeleri, Diyarbakır merkez ve ilçelerine tohumluk buğday ve arpa dağıtıldı.²⁸³⁸ Siverekli çiftçilere dağıtılmak üzere tahsis edilen 510 ton tohumluk buğdayın tavsii tamamlandı.²⁸³⁹ Ziraat Bankası Diyarbakır şubesi, Ceylanpınar Devlet Üretim Çiftliğinden Diyarbakır'da muhtaç çiftçilere 5.950 ton buğdayın dağıtımını gerçekleştirdi.²⁸⁴⁰ Ayrıca, çiftçinin elindeki mevcut ürünü devlet daha pahalıya alarak katkı sağladı.²⁸⁴¹

Ceylanpınar Devlet Üretim Çiftliği, üretim miktarını artırdığı dönemde ortaya çıkan sınır sorunları, hükümeti birtakım tedbirler almaya mecbur kıldı. 5433 sayılı 7 Haziran 1949 tarihli Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü Görev ve Kuruluş Kanunu'nun 20. maddesinde geçen "Menafii Umumiye İstimlak Kararnamesine göre işletmeye ait arazilerin bir kısmının tasfiyesi"²⁸⁴² ibaresine göre, güney sınırındaki yaşanan asayiş sorunlarından dolayı istimlakler yapıldı. İlki 17 Haziran 1952'de kararlaştırılan istimlake göre; Ceylanpınar Devlet Üretim Çiftliği arazisinden 1.000 m² alan Gümrük ve Tekel Vekâletine tahsis edildi.²⁸⁴³ Tahsis edilme istenen arazi çiftlik komisyonu tarafından yapılan inceleme sonucunda uygun

²⁸³⁴ Demokrat Urfa, 31 Temmuz 1959, Sayı: 1005.

²⁸³⁵ Urfaninsesi, 21 Eylül 1953, Sayı: 232.

²⁸³⁶ Akgün, 24 Eylül 1953, Sayı: 2148. : Yeni Urfa, 24 Eylül 1953, Sayı:83.

²⁸³⁷ Urfaninsesi, 25 Eylül 1954, Sayı: 354.

²⁸³⁸ Demokrat Urfa, 21 Eylül 1956, Sayı: 714.

²⁸³⁹ Akgün, 29 Eylül 1956, Sayı: 2427.

²⁸⁴⁰ Akgün, 23 Eylül 1954, Sayı: 2266.

²⁸⁴¹ Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Yer: 3/8-30, Fihrist No: 52/4-1.

²⁸⁴² Kanun No: 5433, Tarih: 7 Haziran 1949, Resmî Gazete, 13 Haziran 1949, Sayı: 7231.

²⁸⁴³ BCA, 030-18-01/129-52-11. Tarih: 11.05.1952

görülerek²⁸⁴⁴ arazinin krokisi çizildi. Genellikle ekilmeyen alandan verilen arazide, bir Gümrük Muhafaza Komutanlık binası, bir bölük binası ve bir de fırın yapılacağı krokide belirtildi.²⁸⁴⁵

Bu tahsisattan başka çiftlikten yine aynı gerekçeyle bir talep oldu. Bu defa Gümrük Muhafaza Komutanlığınca, güney sınırları korumak amacıyla muhtelif yerlere yaptırılan 17 adet karakola ait 34.000 m² alanın istimlak talebi, çiftlik komisyonu tarafından yapılan inceleme sonucu uygun görüldü.²⁸⁴⁶ 30 Ocak 1953 tarihinde ilgili alanın Gümrük Muhafaza Komutanlığına devredilmesi kararlaştırıldı.²⁸⁴⁷

5.3. URFA'DA HAYVANCILIK

Urfa'da hayvancılık özellikle de küçükbaş hayvancılık hem iklim hem de iktisadî açıdan önemli bir yer tutmaktadır. Urfa'da ticari amaçla yetiştirilen hayvan türleri inek, keçi, koyun, manda, deveden başka günlük işlerde kullanılmak üzere at, eşek ve katırdan oluşuyordu. Kümes hayvanlarından tavuk ve horoz yoğun olarak yetiştiriliyordu. Az miktarda da olsa arıcılık Urfa'da yapılan hayvancılık türlerinden birisiydi.

²⁸⁴⁴ BCA, 030-18-1-2/131-7-3-5. Tarih: 30.01.1953

²⁸⁴⁵ BCA, 030-18-01/129-52-11-8. Tarih: 11.05.1952

²⁸⁴⁶ BCA, 030-18-1-2/131-7-3-1. Tarih: 30.01.1953

²⁸⁴⁷ BCA, 030-18-1-2/131-7-3-2. Tarih: 30.01.1953

Tablo 29: 1950-1960 Yılları arası Urfa’da Yetişen Hayvanlar (Adet)²⁸⁴⁸

Yıllar	Koyun	Kılkeçisi	Sığır	Manda	Deve	At	Katır	Eşek	Arı (Kovan)	Tavuk Horoz
1946-1950	501.481	314.961	108.729	318	7.552	7.727	241	30.147	273	14.048
1950	617.132	348.113	115.612	957	8.977	9.513	416	35.436	297	18.780
1951	598.614	407.175	124.253	125	7.788	10.012	181	38.852	281	20.930
1952	659.643	415.175	125.286	123	7.902	10.349	207	33.898	239	19.624
1954	683.321	465.352	112.437	104	10.312	8.314	218	26.209	296	21.955
1955	596.098	386.142	127.885	137	7.219	8.888	247	28.275	331	20.026
1956	663.685	446.216	134.703	183	8.508	9.376	285	29.867	299	21.172
1957	830.031	577.762	155.617	242	2.012	12.638	311	33.650	205	22.386
1958	830.031	577.762	155.617	242	2.012	12.638	311	33.650	205	22.386
1959	1.038.419	616.207	134.885	125	8.301	9.999	248	24.928	328	23.887
1960	1.015.913	562.230	120.237	613	5.312	9.304	261	36.274	425	35.637

Urfa’da hayvancılık alanında gelişim gösteren türler koyun ve kılkeçisi olarak tespit edildi. Bu türler 10 yıl zarfında yaklaşık %100 artış gösterdi. 1950-1955 yılları arası Türkiye’de üretilen küçükbaş hayvanlar arasında koyunun ortalama 18.500.000 adet üretildiği²⁸⁴⁹ ve Urfa’da üretilen koyun miktarı Türkiye’deki üretimin yaklaşık % 10’unu teşkil etmektedir.

Urfa’da bir sınır ili olması ve kaçakçılık faaliyetlerinin yoğun olmasından dolayı canlı hayvan ve et üretimi sektöre uğruyordu. Bu amaçla hazırlanan bir raporda, Halep piyasasında koyun fiyatlarının Türkiye piyasasından yüksek olmasından dolayı, Urfa’da hayvancıların Halep’te ticaret yaptıkları belirtiliyordu. Bundan başka, Urfa’dan başka bir şehre canlı hayvan ve et gönderilememesinin diğer bir sebebi de nakliye idi. Trenle yapılan taşıma her bir hayvan için yaklaşık 300 kuruş miktarındaydı.²⁸⁵⁰ Bu sebeplerden dolayı İstanbul’da talep edilen canlı hayvan gönderilemiyordu.²⁸⁵¹

Kaçakçılık ve üretimin yurtiçi ihtiyacı karşılamamasından dolayı, 15 Şubat 1950’den itibaren Türkiye canlı hayvan ihracatını bir süre yasakladı. Bu yasaktan

²⁸⁴⁸ İGM, *Zirai Bünye ve İstihsal 1946-1954*, Yayın No: 363, 153. ; İGM, *Zirai Bünye ve İstihsal 1954-1958*, Yayın No: 387, 159. ; İGM, *Zirai Bünye ve İstihsal 1958-1960*, Yayın No: 421,80.

²⁸⁴⁹ BCA, 030-01-00-00/80-509-9. Tarih: 27.07.1951

²⁸⁵⁰ BCA, 030-01-00-00/83-543-2. Tarih: 09.03.1938

²⁸⁵¹ BCA, 030-01-00-00/83-543-13. Tarih: 09.03.1938

dolayı Urfa'dan sadece başka şehirlere hayvan sevkiyatı yapıldı. Bu şehirlerden birisi olan Mersin'in canlı hayvan ihtiyacını karşılamak için ağırlığı 50 kilo ve üstü olan Urfa mağaralarında beslenen hayvanların satışı Ekonomi ve Ticaret Vekâletince uygun görüldü. Satılan hayvanların nakliyesinde sorun yaşanmaması için yaz aylarından önce sevk edilmesi kararlaştırıldı.²⁸⁵²

DP döneminde hayvancılığın geliştirilmesi için çeşitli destekler sağlandı. Bu amaçla Urfa'da hayvancılığın gelişmesi için hayvancılık yapanlara Ziraat Bankası düşük faizle kredi verdi. Bu konuda bilgi için İl Veteriner Müdürlüğü yetkilendirildi.²⁸⁵³ Kredinin sağlanmasından başka, Urfa'da hayvancılığın gelişmesi için GSK ırkı 16 adet boğa Çukurova bölgesinden Urfa'ya getirildi. Boğalardan 8 adeti Siverek'e, 5 adeti Akçakale'ye ve 3 adeti de Urfa merkezde kullanılmak üzere dağıtıldı.²⁸⁵⁴ Ancak bu destekler halkın her kesimine ulaşamıyordu. 1952 yılında Urfa'da bankacılığın ilerlememesi hayvancılık yapacaklara yeterli kredinin sağlanmasını aksatıyordu. Kredi alamayan bazı yetiştiriciler şahıslardan borç alma yöntemine başvuruyorlardı. Bu durum Urfa'da tefeciliğin önünü açıyordu.²⁸⁵⁵ Maddî sebeplerden başka bazen doğal sebepler de Urfa'da hayvancılığı engelliyordu. 1954 yılı Temmuz ayına kadar yağışların az olmasından dolayı hayvan yemi üretiminde birtakım sorunların yaşanacağını bildiren Tarım Vekâleti, hayvancılık yapanları mağdur etmemek adına tedbir aldı.²⁸⁵⁶ Yağışların az olmasından başka özellikle Siverek ve Hilvan'da sıklıkla görülen kılkurdu hastalığı yüzünden buradaki hayvanların % 40'ı telef oldu. Siverek'te yaklaşık 250.000 hayvanın 100.000'i öldü. Hastalıkla mücadele etmek için İl Veteriner Müdürü Selim Deliloğlu, veteriner Tayyip Çalışır ve sağlık memurları çalışma başlattı,²⁸⁵⁷ hayvancılara ücretsiz ilaç dağıtıldı.²⁸⁵⁸ Kılkurdu hatalığının yaygın olduğu dönemde tavuk çiçeği, astrax, koyun çiçeği ve Newcastle gibi hayvan hastalıklarıyla mücadele de devam ediyordu.²⁸⁵⁹

Hayvan hastalıklarıyla daha etkili bir mücadele için veteriner hizmeti önem arz ediyordu. Bu hizmetin verileceği yer olan Urfa Hayvan Dispanseri binasının

²⁸⁵² Akgün, 17 Mart 1950, Sayı: 1627.

²⁸⁵³ Akgün, 26 Aralık 1950, Sayı: 1699.

²⁸⁵⁴ Akgün, 17 Mayıs 1952, Sayı: 1905.

²⁸⁵⁵ Demokrat, 21 Eylül 1952, Sayı: 1.

²⁸⁵⁶ Akgün, 3 Temmuz 1954, Sayı: 2242.

²⁸⁵⁷ Urfaninsesi, 13 Nisan 1953, Sayı: 182.

²⁸⁵⁸ Yeni Urfa, 11 Kasım 1954, Sayı: 189.

²⁸⁵⁹ Akgün, 6 Ocak 1955, Sayı: 2293.

inşaatı tamamlandı. Kütoğlu Havuzu civarında istimlak edilen arsada yapılan Hayvan Dispanserini hizmete girmesiyle (Veteriner Müdürlüğü) Urfa'da hayvancılığın gelişiminde yaşanan sorunlardan birisi daha çözülmüş oldu. Bu hizmetin başlamasıyla, Veteriner Müdürü Selim Deliloğlu ve Ziraat Vekili Nedim Ökmen halkın teveccühünü kazandılar.²⁸⁶⁰

Urfa'da mera alanlarının tarıma açılması hayvancılığa zarar verdi. Konar-göçer hayvancılar, hayvanlarını satmaya başladılar. Bu durum Urfa'nın ticaretinde önemli bir yer tutan sadeyağın fiyatının artmasına sebep oldu.²⁸⁶¹ 1955 yılı kış aylarında yağışın az olmasından dolayı, merkez ve ilçelerin hububat verimi düşük oldu. Harran'da bazı yerlerde kuruyan ekinler sökülerek tarlalar sürüldü. Çiftçiler hem ürün alamadılar hem de mevcut borçlarını ödeyemediler. Bundan dolayı bazı üreticiler hayvanını satmak zorunda kaldı.²⁸⁶²

Urfa'da az olduğu dönemlerde hayvancılığa zarar veren yağış, verimli olduğu dönemlerde yem üretiminin artmasına ve yem fiyatının düşmesine katkı sağladı. Verimli yağışla beraber, tarımda makineleşmenin bir etkisi olarak Urfa'da küçükbaş hayvancılıkta gelişmeler oldu. İl Tarım Müdürlüğü bu konuyla ilgili hayvancılık yapanları daha donanımlı hale getirmek için çalışmalar yaptı.²⁸⁶³

Birecik Köprüsünün tamamlanmasıyla Urfa'ya gelen tüccarların sayısında artış oldu. Bu artış, küçükbaş hayvancılık, hububat ve hayvansal yağ gibi pek çok ürüne rağbet edilmesine katkı sağladı. Daha önceleri İskenderun limanından gelen mallar ilk önce trenle Urfa'ya geliyordu. Ancak şimdi kamyonlar köprüyü kullanarak doğrudan Urfa'ya gelmeye başladı. Böylece transit nakliyenin hızlanmasıyla mamulün temini de hızlandı. Bu geçişlerin bölge ekonomisine katkısı oldu.²⁸⁶⁴ Birecik Köprüsünden başka Viranşehir-Urfa karayolunun büyük oranda tamamlanması hayvancılığa katkı sağladı. Küçük ve büyükbaş hayvancılığın, sadeyağın ve hububatın yoğun olarak üretildiği Viranşehir'de bu yolun tamamlanmasıyla bu güzergâh üzerinde de ticaret yoğunlaştı.²⁸⁶⁵

²⁸⁶⁰ Demokrat Urfa, 1 Ocak 1955, Sayı: 538.

²⁸⁶¹ Yeni Urfa, 30 Nisan 1954, Sayı: 143.

²⁸⁶² Demokrat Urfa, 30 Nisan 1955, Sayı: 572.

²⁸⁶³ Akgün, 15 Mayıs 1954, Sayı: 2223.

²⁸⁶⁴ Akgün, 9 Haziran 1956, Sayı: 2407.

²⁸⁶⁵ Akgün, 19 Ağustos 1957, Sayı: 2491.

Urfa barosu başkanı Zeki Çelen, Et Balık kurumunun açılacağı bilgisi üzerine Başvekil Adnan Menderes'e teşekkür telgrafı çekti.²⁸⁶⁶ Hayvan yetiştirmek ve soğuk hava deposu kurmak için Et Balık Kurumundan yetkililer Urfa'ya geldi.²⁸⁶⁷ Et Balık Kurumu genel müdürü, inşaatın yapılacağı yerin istimlak bedeli olan 270.000 Türk lirasını da beraberinde getirerek alım işini gerçekleştirdi. Et Balık Kurumunun bir şubesinin açılacak olması heyecan uyandırdı.²⁸⁶⁸ Ancak istimlak edilecek arsa sahiplerinin bazı engellemeleri süreci uzattı.²⁸⁶⁹ Et Balık Kurumu inşaatı ilerlemiyordu. Bunun üzeri Et Balık Kurumu Genel Müdürlüğü Urfa Valiliği ile iletişime geçti.²⁸⁷⁰

Urfa'da hayvancılığı geliştirmek adına diğer bir gelişme daha yaşandı. Urfa Zirai Donatım Kurumu Müdürü Orhan Gökova'nın girişimleriyle Hilvan'ın 20 kilometre ilerisinde bulunan Akçakent ve Hacıkamilçayı köprüsünde hayvancılık ve hayvan ürünleri istihsal ve satış kooperatifi kuruldu. Kooperatifin yanında 60 adet büyükbaş ve 250 adet küçükbaş hayvanın sığabileceği bir ahır yapıldı. Ahırın etrafında yem için otlar yetiştirilmesi için mera alanları tespit edildi. Kooperatife ortaklık en az 5.000 lira idi. Kurucu üye Orhan Gökova muhasebecisi Muammer Gümüşgözü idi.²⁸⁷¹

Urfa'da küçük ve büyükbaş hayvancılıkta görülen bu gelişmelerle beraber kümes hayvancılığı alanında da çalışmalar başladı. Kümes hayvancılığının Urfa'da gelişmemesinde ticari etkenlerden başka sıcak iklimde verimin az olması da etkiliydi. Özel teşebbüslerin zayıf kalması üzerine Ziraî Donatım İl Müdürlüğü girişimleri başlatarak bir kuluçka makinesi getirdi. Her defada yaklaşık 300 adet civcivin yetişmesini sağlayan makina, kümes hayvancılığına katkı sağladı.²⁸⁷²

Urfa'da artan et fiyatlarından dolayı halk mağdur oluyordu. Belediye 20 Temmuz 1959 ve 899 sayılı kararı ile et fiyatlarında yeni bir vergi oranı getirdi ve et fiyatları düştü. Koyun eti 550-600, keçi eti 350-400, sığır eti 300 ve deve eti 150

²⁸⁶⁶ Yeni Urfa, 30 Mayıs 1957, Sayı: 366.

²⁸⁶⁷ Demokrat Urfa, 21 Mayıs 1957, Sayı: 782. ; Akgün, 29 Mart 1957, Sayı: 2466.

²⁸⁶⁸ Akgün, 28 Mayıs 1957, Sayı: 2475.

²⁸⁶⁹ Akgün, 4 Haziran 1957, Sayı: 2476.

²⁸⁷⁰ Demokrat Urfa, 20 Temmuz 1959, Sayı: 1002.

²⁸⁷¹ Demokrat Türkiye, 21 Eylül 1959, Sayı: 61.

²⁸⁷² Demokrat Türkiye, 21 Nisan 1960, Sayı: 113.

kuruştan satılmaya başlandı. İndirimden önceki fiyatları her türde yaklaşık 150 kuruş fazlaydı.²⁸⁷³

5.3.1. At Yetiştiriciliği

DP döneminde hayvancılık alanında görülen gelişmeler içerisinde atçılık az da olsa bir yer tutmaktadır. Bu dönemde görülen gelişmelere bakıldığında; 3. Cumhurbaşkanı Celal Bayar TBMM'nin 1951 yılı açılış konuşmasında Doğu'da kurulması planlanan üniversite bünyesinde hayvancılığa dair çalışmaların yapılmasına değindi.²⁸⁷⁴ Bundan başka 10 Temmuz 1953'te TBMM'de alınan kararlar at yarışlarıyla alakalı düzenlemeler yapılarak Tarım Vekâleti yetkilendirildi.²⁸⁷⁵ Bu kararın alınmasında dört ay sonra bu yetki Türkiye Jokey Kulübü'ne 20 yıl süreliğine devredildi. Bundan başka veteriner hekimliği hizmetlerinde düzenlemeler yapıldı.²⁸⁷⁶ 1950-1959 yılları arası at yetiştiricilerine ve Aygır Depolarına aygır, kısrağ ve tay türlerinde damızlık hayvan dağıtımı yapıldı. Bu dağıtımda halka toplam 2.249, Aygır Depolarına 1.270 adet hayvan dağıtıldı.²⁸⁷⁷ 1950-1959 yılları arası Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde aşı ve serum enstitüleri, hayvan dispanserleri, veteriner kontrol ve araştırma enstitüleri ve hayvan dispanserleri açıldı.²⁸⁷⁸

Urfa'da at yetiştiriciliği iktisadî hayatta önemli bir yere sahipti. Özellikle safkan Arap atı yetiştiriciliği bakımından devlet kurumlarından sonra halk yetiştiriciliği olarak önde gelen illerden birisiydi. Üretilen safkan Arap atları başka bölgelere damızlık olarak gönderiliyordu.²⁸⁷⁹ Safkan haricinde Yarım Kan Arap ve yerli tip at türleri de yetiştiriliyordu. Atların bir kısmı yarış amaçlı bir kısmı da binek ve iş amaçlı yetiştiriliyordu.²⁸⁸⁰ Bu amaçla Urfa'da at yetiştiriciliğini geliştirmek adına 1947 yılında Atçılık İslah Kurumu açıldı. Kurumun açılmasıyla ortalama her yıl 1000'e yakın at tohumlanıyordu.²⁸⁸¹ Diğer bölgelere damızlık Arap Atı ihtiyacı;

²⁸⁷³ Akgün, 24 Temmuz 1959, Sayı: 2664.

²⁸⁷⁴ TBMM, Z.C., Dönem: 9, Cilt: 10, 1. Bs. (Ankara: TBMM Basımevi, 1952), 7.

²⁸⁷⁵ TBMM, Z.C., Dönem:9, Cilt: 24, 1. Bs. (Ankara: TBMM Basımevi, 1953), 500.

²⁸⁷⁶ Savaş Volkan Genç vd., "Demokrat Parti Dönemi Hayvancılık Politikaları ve Veteriner Hekimliği Hizmetleri", *Vet Hekim Der Dergisi*, 88/2, (2017), 41.

²⁸⁷⁷ BCA, 030-01-00-00/107-676-1-10. Tarih: 1958

²⁸⁷⁸ BCA, 030-01-00-00/107-676-1-23. Tarih: 1958

²⁸⁷⁹ BCA, 030-01-00-00/107-676-1-8. Tarih: 1958

²⁸⁸⁰ Urfa Valiliği, *Urfa İl Yıllığı 1967*, 199.

²⁸⁸¹ Urfa Valiliği, *Urfa İl Yıllığı 1973*, 195.

yerel alımlarda saraydan kalma damızlıklar ile 1930, 1932, 1936 yıllarında Irak, Suriye ve Lübnan'dan sağlananlardan başka Urfa'dan karşılanıyordu.²⁸⁸²

At yetiştiriciliğinde diğer önemli olan bir husus veteriner hizmetleriydi. Hem yetiştirme yöntemi hem de yaygın hastalıklardan korunma açısından halkın tecrübe kazanması, sağlıklı bir üretimin temel esaslarından birisiydi. Buradan hareketle Urfa İl Veteriner Müdürü Selim Deliloğlu döneminde bir hayvan dispanseri açılması, veteriner kadrosu genişletilmesi, cins atların Tarım Vekâletince kıymetinde satılması yönünde gelişmeler yaşandı.²⁸⁸³

Urfa ekonomisinde önemli bir yer tutan at yetiştiriciliğiyle ilgili Merkez Fen Memuru Fatih Yükselmiş üreticileri bilgilendirdi: büyük ve küçük çapta bu iş yapılabilir, çayırılık alanın bol olması, ahırda yetiştiriciliğinin maliyetinin yüksek olacağını, donanımlı bir ahırın olması gerektiğini, yavruların hareket kabiliyetini yükseltmek için bir meydan olması gerektiğini bildiriyordu.²⁸⁸⁴

1949 yılında Urfa'da 1700 adet saf kan Arap Atı tespit edildi. 1950 ilk ve sonbahar koşularında yarış sayısı 8'den 5'e düşürüldü. At yetiştiricileri buna tepki göstererek Valilik makamında, at yarışlarının iktisadî hayata katkısını azaltan bu uygulamanın yeniden düzeltilmesini talep ettiler.²⁸⁸⁵ Bu talep üzerine yarışların artırılması konusunda iyileştirmeler yapıldı. Ayrıca Urfa Aygır Deposu'na damızlık olarak bir Arap atının gönderilmesinde de emeği geçen Tarım Vekili Nedim Ekmen'e Urfa Atçıları adına Reşat Aksoy, teşekkürlerini ilettiler.²⁸⁸⁶ 2 Ekim 1955'te at yarışları yapıldı. Vali Fahreddin Gömülü yarışları takip ediyordu.²⁸⁸⁷ 16 Eylül 1956'da sonbahar at yarışları başladı.²⁸⁸⁸ At yarışlarından basına yansıyanlara bakıldığında; 1956 yılı güz koşuları yaklaşık altı hafta devam etti. 50'den fazla atın yarıştığı koşular sonunda 65.000 lira ikramiye dağıtıldı.²⁸⁸⁹ 1959 güz koşuları 18

²⁸⁸² Özlem Gücüyener Haçan, *Farklı Haralarda Yetiştirilen Safkan Arap Atlarında Bazı Fenotipik ve Genetik Parametreler*, (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 2011), 4.

²⁸⁸³ Demokrat Urfa, 13 Mart 1953, Sayı: 308.

²⁸⁸⁴ Akgün, 5 Eylül 1950, Sayı: 1671.

²⁸⁸⁵ Akgün, 28 Şubat 1950, Sayı: 1622.

²⁸⁸⁶ Akgün, 2 Ekim 1951, Sayı: 1773.

²⁸⁸⁷ Demokrat Urfa, 3 Ekim 1955, Sayı: 615.

²⁸⁸⁸ Yeni Urfa, 19 Eylül 1956, Sayı: 323.

²⁸⁸⁹ Demokrat Urfa, 19 Ekim 1956, Sayı: 722.

Ekim 1959'da başladı.²⁸⁹⁰ Vali Şerafettin Atak'ın katılımıyla ilk yarış saat 13.00'te başladı.²⁸⁹¹ Bu yarış sezonu yaklaşık üç hafta devam etti.²⁸⁹²

Yarış sayısının artırılmasıyla, sektöre olan ilgi arttı. Tarım Vekili Nedim Ökmen'in girişimleriyle yapılmaya başlanan Hayvan Dispanseri inşaatı hızlandırıldı. Bu hizmetin gelmesiyle hayvan hastalıklarıyla daha etkin bir mücadele edildi.²⁸⁹³ Kütoğlu Havuzu civarında istimlak edilen arsada yapılan Hayvan Dispanserinin (Veteriner Müdürlüğü) 1956 yılında hizmete girmesiyle²⁸⁹⁴ hayvancılığın gelişiminde yaşanan sorunlardan birisi daha çözülmüş oldu.²⁸⁹⁵

Urfa İl Veteriner Müdürlüğü bir hamle daha yaparak, Urfa'nın iktisadî hayatında önemli bir yer tutan at yetiştiriciliğinin gelişmesi noktasında at türlerinin tanıtımına yönelik sergiler düzenledi. Bu sergiler Merkezde 30 Ağustos 1953, Suruç'ta 6 Eylül 1953, Siverek'te 13 Eylül 1953 ve Viranşehir'de 20 Eylül 1953'te yapıldı. Böylece at türlerinin tanıtımları yapılarak, üretim teşvik edilmiş oldu.²⁸⁹⁶ Tanıtımların diğer bir yararı da at satışlarının artmasıydı. Örneğin 1956 yılında Urfa Aygır Deposuna ait 5 adet aygır açık artırma ile satıldı.²⁸⁹⁷

Üretimin artmasıyla yetişen türlerin tanımlaması ve tescil edilmesi sorununu doğurdu. Bu konuda da İl Veteriner Müdürlüğü ve Tarım Vekaletinin girişimleriyle Urfa'da yetişen at türlerinin tescillenmesine başlandı. İl Veteriner Müdürü Ömer Hasırcıoğlu, 14. Süvari Tümen Veterineri Şahan Oral, Belediye Başkanı Yardımcısı Haydar Rastgeldi, at yetiştiricisi Reşat Aksoy ve başka birkaç kişiden oluşan heyet çalışmalara başladı. Safkan Arap ve diğer tür atların bölgelerine ve yetiştiricilerine göre tescillenmesi, üreticileri teşvik etti. Yapılan çalışmalar sonucunda Urfa merkezde 400, Siverek'te 138, Hilvan'da 125 atın tescili yapıldı.²⁸⁹⁸

Urfa'da at yetiştiriciliğine milletvekillerinden de destek geliyordu. 10. dönem DP Urfa milletvekili Saim Önhon, kurucusu ve mensubu olduğu Türkiye Jokey

²⁸⁹⁰ Akgün, 16 Ekim 1959, Sayı: 2686.

²⁸⁹¹ Akgün, 20 Ekim 1959, Sayı: 2687.

²⁸⁹² Urfaninsesi, 24 Mayıs 1960, Sayı: 840.

²⁸⁹³ Akgün, 3 Kasım 1954, Sayı: 2277.

²⁸⁹⁴ BCA, 030-01-00-00/107-676-1-23. Tarih: 1958

²⁸⁹⁵ Demokrat Urfa, 1 Ocak 1955, Sayı: 538.

²⁸⁹⁶ Demokrat Urfa, 27 Ağustos 1953, Sayı: 371.

²⁸⁹⁷ Yeni Urfa, 5 Eylül 1956, Sayı: 321.

²⁸⁹⁸ Urfaninsesi, 19 Eylül 1958, Sayı: 709.

Kulübü adına,²⁸⁹⁹ Urfa'da at yetiştiriciliğini desteklemek amacıyla İl Veteriner Müdürlüğüne 1.500 lira para yardımında bulundu.²⁹⁰⁰

Urfa Aygır Deposu Müdürlüğü personel ihtiyacını karşılamak için genel müdürlüğün gönderdiği personellerden başka idarî personel ihtiyacı karşılamak için sınavla personel alımı yapıyordu. Örneğin, Nisan 1952'de kurum, 20 lira maaşla kadrolu bir ayniyat memuru alımı için 30 Nisan 1952'de personel alımı gerçekleştirdi.²⁹⁰¹

Urfa Aygır Deposu Müdürlüğü, yetiştirdiği hayvanların yem ihtiyacını karşılamak için, kendi arazisinde ot ekerek karşılamaya çalışıyordu. Ekilen otların biçme, balyalama işlerini ihale usulüyle tamamlıyordu. Müdürlük, 1951 yılı hasat döneminde 30-50 ton arası ot biçme, balyalama, depoya taşıma, çayırı sulama ve istif işini 80 lira muhammen bedelle 31 Mayıs 1951'de ihale ile yaptırdı.²⁹⁰² 1958 hasadı döneminde hazineye ait olan Paşaçayırı mevkiinde yaklaşık 50 tonluk ot biçme ve balyalama işi için 9.000 lira muhammen bedelle 14 Nisan 1958'de ihale edildi.²⁹⁰³

Urfa Aygır Deposu Müdürlüğü, kullandığı binanın eksik kısımlarını da ihale yöntemiyle tamamlıyordu. 2.643 lira muhammen bedelle müstahdemler için mutfak ve temizlik yeri yaptırılması için 10 Temmuz 1951'de İl Veteriner Müdürlüğünde ihale yaptı.²⁹⁰⁴ Ancak ihale tamamlanmadığı için yine 2.643 lira muhammen bedelle 21 Kasım 1951'de ikinci bir ihale yapıldı.²⁹⁰⁵

5.4. URFA'DA ULAŞIM

1950-1960 yılları arası Urfa'da kara, hava ve demiryolu ile ulaşım sağlanıyordu. Karayollarının henüz sistemli olmadığı dönemde, asfalt olmayan yollar genellikle şose türü patikalardan oluşuyordu. Transit güzergâhın aktif olduğu Urfa-Gaziantep, Urfa-Diyarbakır ve Urfa-Mardin karayolu bu yıllarda sürekli ihalelerle tamamlanmaya çalışıldı. Havayolu ulaşımı ise yılın her döneminde aktif olmamakla beraber, genellikle ilkbahar-sonbahar dönemleri arasında sağlanıyordu. Küçük

²⁸⁹⁹ Urfaninsesi, 14 Ekim 1954, Sayı: 361.

²⁹⁰⁰ Demokrat Urfa, 15 Ekim 1954, Sayı: 517.

²⁹⁰¹ Urfaninsesi, 21 Nisan 1952, Sayı: 71.

²⁹⁰² Akgün, 19 Mayıs 1951, Sayı: 1737.

²⁹⁰³ Demokrat Urfa, 28 Mart 1958, Sayı: 869.

²⁹⁰⁴ Akgün, 3 Temmuz 1951, Sayı: 1750.

²⁹⁰⁵ Urfaninsesi, 7 Kasım 1951, Sayı: 15.

kapasiteli uçakların kullanıldığı Urfa hava meydanından kalkan uçaklar genellikle Adana'ya gidiyor, Adana'dan daha büyük kapasiteli uçaklarla İstanbul ve Ankara'ya gidiliyordu. Demiryolu Urfa'nın Batı kısmında gelen güzergâha göre Akçakale'de son buluyordu. Akçakale'ye gelen tren hem yolcu hem nakliye amaçlı kullanılıyordu. Bu özelliğinden dolayı Akçakale, gelişmelerin ilk haber alındığı yeri.²⁹⁰⁶

5.4.1. Karayolu Ulaşımı

Cumhuriyet döneminde Türkiye'de karayolu yapım işleri Bayındırlık Vekâleti bünyesinde yürütülüyordu. 11 Şubat 1950 tarih ve 5539 sayılı kanunla Bayındırlık Vekâletine bağlı, tüzelkişiliği haiz olmak ve katma bütçe ile idare edilmek üzere Karayolları Genel Müdürlüğü'nün kurulmasıyla,²⁹⁰⁷ karayolu ulaşımında yeni bir dönem başlamış oldu. DP iktidarı döneminde atılıma geçen kurum, ülkenin pek çok yerinde teşkilatlanarak, yol yapım çalışmaları yürüttü. İlk dönemler kağrı, at arabası gibi motorsuz taşıtlar için yapılan ve ancak bu taşıtlara geçit veren yolların çağdaş ulaşım ağı haline dönüştürme yolunda KGM, makine ile bakımı yapılan yol uzunluğu 1950'de 8.024 kilometreyken 1960'ta 33.000 kilometreye; her mevsim geçit veren yol uzunluğu 1950'de 9.624 kilometreyken 1960'ta 22.000 kilometreye ulaştırmada büyük bir katkı sağladı.²⁹⁰⁸ Karayolundaki bu gelişmeler DP hükümet programında da yer alıyordu. I. Menderes hükümeti programında ulaştırma ve bayındırlık sahalarındaki faaliyetlerin memlekette iktisadî ve manevi bütünlüğü temin edecek mevzular olarak değerlendiriliyordu. Ulaştırmada motorlu taşıtların süratli, kolay ve ucuz nakliyatı temin etmek, bu devirde bilhassa karayollarına ehemmiyet vererek sağlanması programa eklendi. Köy yollarının da yapılması hususunda, imkânlar nispetinde faaliyetler yapılması da programda yer alıyordu.²⁹⁰⁹

Urfa verimli topraklara sahip olmakla beraber, doğu ve batı ticaret güzergâhında bulunması hasebiyle önemli bir jeopolitik konuma sahiptir. Doğusunda Mardin, kuzeydoğusunda Diyarbakır, kuzeybatısında Adıyaman, batısında Gaziantep olan Urfa, eski çağlardan beri önemli ticaret yollarına sahiptir. Bu yollardan birisi,

²⁹⁰⁶ Yahya Çitçioğlu'ndan 23.03.2019'da gelen mektup.

²⁹⁰⁷ Kanun No: 5539, Tarih: 11 Şubat 1950, Resmî Gazete, 16 Şubat 1950, Sayı: 7434.

²⁹⁰⁸ Karayolları Genel Müdürlüğü, *Dün, Bugün, Yarın*, 1. bs. (Ankara: KGM Yayınları, 2014), 30.

²⁹⁰⁹ Nuran Dağlı vd., *Hükümetler ve Programları Cilt: 1*, 1. bs. (Ankara: TBMM Yayınları, 1988), 161.

Ninova'dan gelip Musul üzerinden Dicle Nehrini aşarak Nusaybin'e oradan Mardin-Urfa üzerinden Birecik'e ulaşıyordu. Buradan üç kolla Halep, Antakya ve İskenderun'a ulaşıyordu. Diğer yol ise (İpek Yolu) Kuzeydoğu Hindistan'dan gelip İran üzerinden geçerek Ceylanpınar (Resulayn) yolu ile Harran'a ulaşıyor, buradan da Halep'e ulaşıyordu. Bu yol, Halep yoluyla Şam ve Irak'ı Urfa'ya bağlıyor, aynı zamanda, Birecik'e de ulaşıyordu.²⁹¹⁰

Eski çağlardaki özelliklerine rağmen Urfa'da karayolu ulaşımı 1950-1960 yılları arası Türkiye'nin hemen her bölgesinde olduğu gibi ihtiyaç duyulan seviyede değildi. Urfa'nın komşu illeriyle ulaşımını sağlayan üç ana yol büyük öneme sahiptir. Bunlar; 53 km ile Akçakale, 95 km ile Siverek ve 85 km ile Birecik yollarıdır. 20. yüzyılın ortalarında bile bu yollar gerekli şartları taşıyor, Urfa'nın çehresini değiştiremiyordu. Urfa kamuoyu bu konuya sürekli dikkat çekerek, bir iyileştirme yapılmasını istedi. Ayrıca yüzyıllar önce yapılmış yollar bile, mevcut yollardan daha verimliydi.²⁹¹¹ Bu dönemde il karayolu hariç pek çok ilçe ve köy yolu greyder ve benzeri iş makinelerinin tek sefer geçiş yaparak açtığı yollardan ibaretti. Özellikle kış aylarında yağışların artmasıyla karayolu ulaşımı daha da uzuyordu. Örneğin Urfa-Akçakale arası karayolu ulaşımı 8-10 saat arası sürebiliyordu.²⁹¹² Urfa'da karayollarının iyi vaziyette olmadığı, Millî Eğitim Vekâletinin 1952 yılında yayımladığı "Doğu Üniversitesi Hakkında Rapor" adlı çalışmaya da yansdı. Bu rapora göre, Osmanlı Devleti'nin yükseliş dönemine iyi olan karayolu, devletin son dönemlerinde yaşadığı buhrandan etkilenerek kötü bir vaziyet aldı. Uzun dönem ihmal edilen karayollarının bir an önce ıslah edilmesi, rapora eklenerek ilgili kurumlara gönderildi. 1927-1951 arası Urfa'da yapılan karayolu miktarı şu şekildeydi; 384.400 metre yol, 133 adet küçük köprü ve menfez, yapım maliyeti ise 4.168.563 lira idi. Bu maliyetle aslında Urfa, Elazığ'dan sonra en çok yol yapılan il oldu.²⁹¹³

Karayolunda tamamlanması gereken pek çok güzergâh olmasına rağmen, DP dönemi öncesi Urfa'da gerçekleştirilen kamu harcamaları incelendiğinde birinci sırada yapılan en yüksek harcama, asayiş harcamalarıdır. Buna rağmen bu alanda

²⁹¹⁰ Abdullah Ekinci, *Ortaçağ'da Urfa*, 1. bs. (Ankara: Gazi Kitabevi, 2006), 1-2.

²⁹¹¹ Akgün, 2 Haziran 1951, Sayı: 1741.

²⁹¹² Ahmet Naci İpek, 15 Haziran 2017 tarihli Duru TV Röportajı.

²⁹¹³ Doğu Üniversiteleri Hakkın Rapor, 1. bs. (İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1952), 19-21.

yapılan harcama 1943-1945 arası dönemde iller genel ortalamasının % 4, 1946-1950 dönemde de % 10 gerisinde kaldı. İkinci sırada yapılan en yüksek kamu harcamasını adalet alanında yapılan harcamalar oluşturmuştur. Adalet Vekâleti eliyle ilde yapılan kamu harcamalarının dönem ortalaması, iller genel ortalamasının altında gerçekleşmiştir.²⁹¹⁴

DP iktidarı öncesi durumu bu şekildeyken, 1950-1960 yılları arası Urfa'ya bayındırlık hizmetlerinde iktidarın desteği arttı. 1951-1955 yılları arası Urfa'ya yapılan kamu harcamaları 1.765.926 lira olup doğu illerine yapılan %16.87'lik yatırımın % 0.61'ine tekabül ediyordu.²⁹¹⁵ 1946-1960 yılları arası Urfa'ya yapılan bayındırlık hizmetleri iller ortalamasının % 48 altında gerçekleşti. Bu yıllar kişi başına düşen kamu geliri ise iller ortalamasına göre % 83.58, doğu illeri ortalamasından % 47.30 daha düşüktür.²⁹¹⁶ Ancak eski dönemle karşılaştırıldığında büyük bir ilerleme kaydedi.

Doğu ve Güney bölgelerinde yol ve benzeri kamu yatırımları hakkında inceleme yapmak üzere Gaziantep DP Milletvekili Süleyman Kuranel başkanlığında bir heyet 3 Ekim 1954'te Urfa'ya geldi. Ardından Siverek'te incelemeler yaparak Diyarbakır'a geçtiler. Kuranel'den başka, Bursa DP Milletvekili Ali Ferruh, Rize DP Milletvekili Mehmet Fahri Mete, Manisa DP Milletvekili Hayri Büke, Çoruh DP Milletvekili Mecit Bumin, Giresun DP Milletvekili Abdullah İzmen, Zonguldak DP Milletvekili Sabih Duralı, Urfa DP Milletvekili Hasan Oral, KGM'den bazı yetkililer de heyette yer aldılar. Anadolu Ajansından muhabir Ertuğrul Çevik ve bir fotoğrafçı da onlara eşlik etti. Heyet Urfa'nın ilçelerine giden yolların da ikmal çalışmalarını yapmak üzere karar aldı.²⁹¹⁷ Bu gelişmeden anlaşılacağı üzere DP iktidarı Urfa'da karayolu ulaşımına önem veriyordu. Nitekim karayolları ağının gelişmesi, çevre illere ulaşım ve ticareti geliştirmesi açısından önemliydi. Bu doğrultuda 1952 programında pek çok ille beraber Urfa-Mardin karayolu yapımı toplam 67.000.000

²⁹¹⁴ Metin Kopar, *Cumhuriyet Halk Partisi Döneminde Doğu Anadolu'ya Yapılan Kamu Harcamaları ve Yatırımlar (1927-1950)*, 1. bs. (Ankara: ATAM Yayınları, 2019), 211.

²⁹¹⁵ Sait Aşgın, *Cumhuriyet Döneminde Doğu Anadolu'ya Yapılan Kamu Harcamaları (1946-1960)*, 1. bs. (Ankara: ATAM Yayınları, 2000), 143.

²⁹¹⁶ Aşgın, *Cumhuriyet Döneminde Doğu Anadolu'ya Yapılan Kamu Harcamaları (1946-1960)*, 250-251.

²⁹¹⁷ Demokrat Urfa, 6 Ekim 1954, Sayı: 514.

liraya ihale edildi.²⁹¹⁸ Urfa-Mardin-Nusaybin karayolu yapımına 1950-1959 yılları arası toplam 12.200.000 lira harcandı.²⁹¹⁹ Yapımı henüz tamamlanmayan yola 1959 yılı bütçesinden 13.200 lira ek ödenek ayrıldı.²⁹²⁰ Bundan başka hükümet, Urfa'da yol işlerinde kullanılmak üzere 35.000 dolar ek ödenek gönderdi.²⁹²¹

Ödeneklerin artırılmasına rağmen, 21 Mart 1953'te ihale edilen Urfa-Mardin-Cizre karayolunun müteahhiti Muammer Kıraner ile KGM arasında fiyat konusunda bir anlaşmazlık çıktı. Müteahhit ile yapılan anlaşmaya göre metre küp hafriyat fiyatları önceden tespit edilmişti. Önceki tespite göre toprak hafriyatı 0.94; küskülük²⁹²² hafriyatı 1.23; kaya hafriyatı ise 4.76 lira olarak belirlenmişti.²⁹²³ Şartnameye göre müteahhit hafriyatı el ile yapması durumunda dahi fiyatlarda değişiklik yapılmayacaktı.²⁹²⁴ Ancak adı geçen ve başka pek çok müteahhit fiyatların güncellenmesi hususunda 1955 yılında KGM'ye müracaat etti. KGM komisyonunca yapılan inceleme sonucunda, müteahhitler haklı bulunarak bu konuda bir güncelleme yapmayı Bayındırlık Vekâleti'nden istedi. Komisyon gerekçesinde, geçen yıllar itibarıyla, makine tamir ve personel giderlerinin artmasından dolayı, müteahhitlerin talebini olumlu karşılandı.²⁹²⁵ KGM gerekçesine ilaveten, fiyat güncellemesiyle işlerin daha hızlı tamamlanacağını, işlerin yarım kalmasıyla yeniden yapılacak ihalenin daha ağır bir maliyeti olacağını ve yeniden döviz temin edilmesi gerekeceğini,²⁹²⁶ yeni bir müteahhitin mevcut bölgenin şartlarının öğrenene kadar zaman kaybedileceğini, ekledi. Güncellenen fiyatlar önceki fiyatların % 85'ini geçmemesi şartıyla; toprak hafriyatı 1.37, küskülük hafriyatı 2.87, kaya hafriyatı 6.17 lirayı geçmeyecekti. Müteahhit Muammer Kıraner'in taahhüdü altındaki Urfa-Mardin-Cizre yolunun 1 Mart 1955 tarihli bakiye işlerinin toplam tutarı 11.517.206 liraydı. Bunun 5.550.898 lirası hafriyat işlerine sarf edilecekti. Öngörülen fiyat

²⁹¹⁸ Efdal As, *Cumhuriyet Dönemi Ulaşım Politikaları (1923-1960)*, 1.bs. (Ankara: ATAM Yayınları, 2013), 327.

²⁹¹⁹ Efdal As, *Cumhuriyet Dönemi Ulaşım Politikaları (1923-1960)*, 360.

²⁹²⁰ Efdal As, *Cumhuriyet Dönemi Ulaşım Politikaları (1923-1960)*, 371.

²⁹²¹ Demokrat Urfa, 24 Ekim 1955, Sayı: 621.

²⁹²² Sert bir zeminin küçük parçalar haline dönüştürülmesi şeklin oluşan zemin türüdür. Ahmet Kasap, *Kanalizasyon ve İçme Suyu İnşaatlarında Kullanılan Boru Tiplerine Göre Maliyet Analizi*, (Uzmanlık Tezi, İller Bankası Anonim Şirketi, 2016), 37.

²⁹²³ BCA, 030-11-1-00/259-29-5-6. Tarih: 03.05.1956

²⁹²⁴ BCA, 030-11-1-00/259-29-5-7. Tarih: 03.05.1956

²⁹²⁵ BCA, 030-11-1-00/259-29-5-9. Tarih: 03.05.1956

²⁹²⁶ BCA, 030-11-1-00/259-29-5-10. Tarih: 03.05.1956

güncellemesine göre %34'lük artışla 7.438.203 lira ödenmesi teklif edildi.²⁹²⁷ İhalenin eski müteahhitle devam edilerek fiyat güncellemesi yapılmasını kabul eden dönemin Bayındırlık Vekili Muammer Çavuşoğlu, işin başka bir müteahhitte verilmesi durumunda 3.810.376 lira zarar edileceğini, buna ilaveten zaman kaybına yaşanacağını, serbest teşebbüsü geliştirmek adına olumlu bir adım atılacağını, bu işlerde ilk müteahhitlik yapan Muammer Kıraner'in zarar etmesinin önlenerek, piyasadaki kredisinin artacağını belirterek kararı Bakanlar Kuruluna gönderdi.²⁹²⁸ Vekilin bu teklifi bazı değişikliklerle şu şekilde kabul edildi: hafriyatın taşıma ücretlerinde eksiltme yapılarak, toprak hafriyatı 1.23, küskü hafriyatı 2.68, kaya hafriyatı 6.13 lira, bu fiyat artışının bir defaya mahsus olması ve bundan dolayı müteahhide ek zaman verilmemesi şartlarıyla 30 Mayıs 1956'da kabul edildi.²⁹²⁹

Bu şekilde müteahhitin zarar etmesi devlet tarafından önlenmesine rağmen başka sebeplerden dolayı da yol yapımı gecikiyordu. Urfa-Mardin-Cizre yolu yapılırken bazı arsaların güzergâh üzerinde olmasından dolayı istimlakler yapılması gerekiyordu. Bunlardan Viranşehir-Urfa karayolunun 23. ve 42. kilometreleri arasında bulunan ve yol yapım çalışmaları çerçevesinde istimlakine karar verilen yerler ilan edilerek süreç başlatıldı. Bu güzergâh üzerinde, Mercihan, Akveren, Karacaviran, Göllü, Teperek, Ilıca, Derik ve Kapaklı köylerinde bulunan yaklaşık 600.000 m² arsa istimlak edildi.²⁹³⁰ Urfa İl Daimi Encümenliği Viranşehir Ceylanpınar yolunun 60-68. Kilometreleri arası yolun stabilize malzemesi serimi işi için 50.000 lira muhammen bedelle 7 Ağustos 1954'te ihale yaptı.²⁹³¹ 1949'dan beri yapımı devam eden Urfa-Viranşehir karayolunun Çobandere mevkiinde çalışma devam ederken, yol traktörleri Kızıltepe'ye gönderildi. Bundan dolayı Viranşehir yolu aksaklığa uğradı. Yapılan toplam yol 10 kilometreyi geçmedi.²⁹³² KGM, Urfa-Cizre karayolunda İbrahimiye, Haydunk, Şehvelet, Suphiköy, Kerme, Dualı ve Sesig köprülerini 1.386.488,54 kuruş muhammen bedelle ihale yaptı.²⁹³³ Urfa-Viranşehir karayolu yapımında çalışmalar hızlandı. Çobanderesi mevkiinde tesviye çalışmaları

²⁹²⁷ BCA, 030-11-1-00/259-29-5-11. Tarih: 03.05.1956

²⁹²⁸ BCA, 030-11-1-00/259-29-5-12. Tarih: 03.05.1956

²⁹²⁹ BCA, 030-11-1-00/259-29-5-3. Tarih: 03.05.1956

²⁹³⁰ Yeni Urfa, 1 Şubat 1954, Sayı:113.

²⁹³¹ Urfaninsesi, 15 Temmuz 1954, Sayı: 333.

²⁹³² Akgün, 28 Mart 1955, Sayı: 23012.

²⁹³³ Akgün, 24 Kasım 1956, Sayı: 2439.

tamamlanarak taşıt geçişine uygun hale geldi. Yolun tamamlanmasıyla Urfa-Viranşehir arası iki buçuk saate düşeceği tahmin edildi.²⁹³⁴

DP hükümeti döneminde karayolları yapımına devam ederken birtakım doğal şartlardan dolayı ulaşım aksıyordu. Hububat yetiştiriciliğinde önemli bir il olan Urfa'nın üretimi teşvik etme noktasında yolların bozuk olması olumsuz etkiledi. Yoğun yağmur dolayısıyla Urfa-Viranşehir yolu üzerinde yeni yapılan 4 köprü zarar gördü.²⁹³⁵ Hemen her senenin üçer aylık döneminde Urfa ile ilçe ve çevre illere ulaşımı sağlayan yollardaki sorunlar, şehirde ekonomik sıkıntılara sebep oldu. Birecik'te Fırat'ın bir tarafından diğer tarafına geçişin de zor ve pahalı olması ayrı bir sorun teşkil etti. Bir kamyon 30 lira karşılığında geçiş sağlayabiliyordu.²⁹³⁶ 1950 döviz verilerine göre bu geçiş yaklaşık 10.63 dolara tekabül etmektedir.²⁹³⁷

Urfa merkez ve ilçeleri arasında yol yapımları da devam etti. 12.10.1951'de ihalesi tamamlanan Urfa-Bozova yolu yapılmaya başlandı. En hafif yağmurlarda bile olumsuz etkilenen yol, Bozova Kaymakamı'nın da dikkatini çekmişti. Siverek-Diyarbakır yolu yeni yapılmış olmasına rağmen, hem yük hem de insan taşımacılığında yetersizdi. Araçlar sürekli tamire ihtiyaç duyuyordu.²⁹³⁸

Urfa-Suruç arası yol yapım işi oldukça yavaş ilerliyor, yapılan yerler de çabuk bozuluyordu. Bundan dolayı 44 kilometrelik yol 2 saatte ancak kat edilebiliyordu. Aligör'e kadar yapılan yol nispeten tamamlanmış, Aligör'den itibaren yeniden yapılmaktaydı. Yolun kış mevsiminde yapılması, kalitesini düşürüyordu.²⁹³⁹

1952 yılı kış aylarının sert geçmesiyle karayolu ulaşımı sekteye uğradı. Şehrin önemli güzergâhlarından olan Urfa-Akçakale, Urfa-Gaziantep ve Urfa-Diyarbakır yollarındaki asfaltlar tamire muhtaçtı. Yol bozukluğundan dolayı araçlarda ve özellikle lastiklerde yıpranmalar oluyor ve seyahat kalitesi düşüyordu. Bu aksaklıkların giderilebilmesi için bir yol bakımevi ve araç tamirhanesi zaruretti.²⁹⁴⁰ KGM Diyarbakır 9. Bölge Müdürlüğü Urfa-Akçakale yolunun 17. ve 30. kilometreleri arasında stabilize yol yapımı için 31.070 lira muhammen bedelle

²⁹³⁴ Demokrat Urfa, 25 Haziran 1957, Sayı: 792.

²⁹³⁵ Urfaninsesi, 10 Ekim 1951, Sayı: 4.

²⁹³⁶ Akgün, 24 Mart 1950, Sayı: 1629.

²⁹³⁷ <http://evds.tcmb.gov.tr/cgi-bin/famecgi> erişim tarihi: 22.01.2018.

²⁹³⁸ Akgün, 16 Ekim 1951, Sayı: 1777.

²⁹³⁹ Akgün, 25 Ekim 1951, Sayı: 1781.

²⁹⁴⁰ Akgün, 25 Mart 1952, Sayı: 1886.

ihale yaptı.²⁹⁴¹ KGM Diyarbakır 9. Bölge Müdürlüğü yapımı devam eden Urfa-Akçakale yolunun devamı için birtakım arazileri istimlak etmek zorunda kaldı. Mahmut kızı Zeliha Kömürcü, Ahmet oğlu Hasan Kömürcü ve Ahmet kızı Ayşe Kelleci'nin 546 m2 tarlası 819,60 liraya, 1.760 m2 tarlası 6.932,40 liraya istimlak edilerek yola katıldı.²⁹⁴²

KGM Diyarbakır 9. Bölge Müdürlüğü yapılmasına başlanan Birecik-Diyarbakır karayolu güzergâhı üzerinde bulunan özel mülkiyetleri istimlak yoluyla satın aldı. Yaklaşık 48 parça, tarla, bağ, bahçe ve arsa nitelikli yerlerin sahiplerine ödenecek bedeller yayımlandı.²⁹⁴³

KGM Diyarbakır 9. Bölge Müdürlüğü, Urfa-Siverek karayolunun 23-40-50; Urfa-Mercihan karayolunun 20-23 arası yol yapım ve onarım işleri için ihale yaptı.²⁹⁴⁴ KGM 9. Bölge Müdürlüğü Siverek yolunun 0-23 kilometreleri arası stabilize malzeme nakli için 163.357 lira muhammen bedelle, Urfa-Akçakale yolunun 7-17 kilometreleri arası stabilize malzemesi nakli için 12.665 lira muhammen bedelle 28 Eylül 1957'de ihale yaptı.²⁹⁴⁵

Urfa-Halfeti yolunun Kasım 1959'da bitirileceği planlandı.²⁹⁴⁶ Planlandığı gibi 1959 Kasım ayı sonlanmadan Birecik-Halfeti karayolu ulaşımına açıldı. Bu hizmetinden dolayı vatandaşlar, Urfa Nafia İl Müdürüne teşekkürlerini beyan ettiler.²⁹⁴⁷

KGM aracılığıyla çalışmalara devam ederken Urfa İl Daimi Encümenliği de karayolu çalışmalarını destekliyordu. Bu doğrultuda yapılan bazı çalışmalara bakıldığında Kabahaydar bucağına bağlı, Edene köy yolu ve Koymat Deresi üzerinde 5.648 lira muhammen bedelle betonarme bir menfez yaptırmak için 30 Ocak 1954'te ihale yapıldı.²⁹⁴⁸ İl Daimi Encümenliği Akziyaret nahiyesine bağlı Yarımtepe köy yolu üzerinde 2 metre açıklıkta betonarme tabliyeli bir menfez yapma işi için 28

²⁹⁴¹ Akgün, 11 Ağustos 1955, Sayı: 2342.

²⁹⁴² Akgün, 27 Haziran 1958, Sayı: 2560.

²⁹⁴³ Akgün, 11 Nisan 1957, Sayı: 2468.

²⁹⁴⁴ Akgün, 10 Eylül 1957, Sayı: 2497.

²⁹⁴⁵ Demokrat Urfa, 27 Eylül 1957, Sayı: 818.

²⁹⁴⁶ Demokrat Türkiye, 22 Ekim 1959, Sayı: 72.

²⁹⁴⁷ Demokrat Türkiye, 30 Kasım 1959, Sayı: 81.

²⁹⁴⁸ Urfaninsesi, 14 Ocak 1954, Sayı: 271.

Nisan'da Vilayette açık eksiltmeyle ihale yaptı.²⁹⁴⁹ İl Daimi Vilayet Encümenliği Bozova'nın Kaplandağı-Kızılpınar yolunda betonarme tabyeli 5.716,75 muhammen bedelle 3 metre açıklıkta bir menfez ve aynı yolda²⁹⁵⁰ 4.858 lira muhammen bedelle 2 metre açıklıkta bir menfez inşası için 29 Mayıs 1954'te ihale yaptı.²⁹⁵¹ Urfa'ya köy yollarının yapımını hızlandırmak için, 2 adet greyder getirildi.²⁹⁵²

KGM, Urfa'da etkinliğini daha da artırmak için bir şube açmaya karar verdi. Bu iş için görevlendirilen Diyarbakır 9. Bölge Müdürlüğü, Urfa'da bir şube tesis etmek için 100.000 lira muhammen bedelle 19 Haziran 1954'te ihale yaptı.²⁹⁵³ İlk etapta bu miktar yeterli gelmeyince, 212.276 liraya çıkarıldı.²⁹⁵⁴ Yapılan incelemeler sonrasında şubenin yapılacağı yer Cavsak köprüsü yakınları olarak belirlendi.²⁹⁵⁵ Ardından şubede idarî binadan başka, çalışan personellerin kalacağı lojman ve malzemelerin muhafaza altına alınacağı ambar binaları yaptırmak için 160.651 lira muhammen bedelle 8 Ekim 1958'de ihale yapma kararı aldı.²⁹⁵⁶ KGM şubesinin yapılmasının kararlaştırılması üzerine, İl Bayındırlık Müdürlüğü'nün de buraya yakın bir yerde yapılmasına kurum müdür Murtaza Akpolat'ın öncülüğünde karar verildi. Şubenin yapılacağı yerin şehre uzak oluşu ve iki kurumun yoğun bir çalışma temposu olacağından dolayı böyle bir karar alındı.²⁹⁵⁷

KGM asfalt yol yapımı işlerinin yanında 91. Bölge Müdürlüğü mıntıkası dâhilinde bulunan bölgelerde ağaçlandırma faaliyetleri de yürütüyordu. Bu mıntıkada yer alan Akziyaret ve Akçakale'de yollar ağaçlandırıldı. Hilvan, Aligör, Arat Dağı ve Karaköprü'de yol kenarları ağaçlandırmak için hazırlandı. Ancak bazı köylüler arazilerine ağaç dikilmesine müsaade etmedi.²⁹⁵⁸ KGM 9. Bölge Urfa 91. Şube Müdürlüğü, Akçakale Koruklu mevkiinde 40 dönümlük yeri ağaçlandırdı.²⁹⁵⁹

KGM'nin aktif olarak varlık gösterdiği bir dönemde Genel Müdür Fevzi Ataç, Urfa'ya gelerek, belediyede bir toplantı yaptı. Toplantıda Atatürk caddesinin

²⁹⁴⁹ Akgün, 23 Nisan 1954, Sayı: 2214.

²⁹⁵⁰ Urfaninsesi, 17 Nisan 1954, Sayı: 304.

²⁹⁵¹ Akgün, 15 Mayıs 1954, Sayı: 2223.

²⁹⁵² Demokrat Urfa, 16 Eylül 1955, Sayı: 610.

²⁹⁵³ Urfaninsesi, 9 Haziran 1954, Sayı: 321.

²⁹⁵⁴ Akgün, 26 Aralık 1955, Sayı: 2376.

²⁹⁵⁵ Demokrat Urfa, 8 Mayıs 1956, Sayı: 676.

²⁹⁵⁶ Yeni Urfa, 15 Eylül 1958, Sayı: 443.

²⁹⁵⁷ Demokrat Urfa, 25 Ekim 1960, Sayı: 1131.

²⁹⁵⁸ Yeni Urfa, 12 Mart 1955, Sayı:212.

²⁹⁵⁹ Demokrat Urfa, 12 Mayıs 1959, Sayı: 983.

asfaltının Karameydanı'na kadar uzatılacağını, belediye elektrik fabrikasının önündeki caddenin asfaltlanacağını, Lise önündeki havuzun ikmal edileceğini ve Karakoyun Deresinin üstünün kapatılacağını belirtti.²⁹⁶⁰ Bu esnada Belediye Başkanı Cemil Hacıkamiloğlu'nun Ataç'tan ricası üzerine, 3000 liraya kamyon alınarak belediye hizmetine verildi.²⁹⁶¹ Belediye de mukabelede bulunarak, Fevzi Ataç'a fahri hemşerilik beratı verdi.²⁹⁶²

Günümüzde de bazı dönemlerde rastlanılan, bir devlet büyüğünün geçiş güzergahı iyileştirme çalışmaları 1950'li yıllarda da mevcuttu. 11 Nisan 1960 yılı kutlamalarına Başvekil Adnan Menderes'in katılacağı ihtimalinin ortaya çıkması üzerine bozuk olan Urfa-Gaziantep karayolunun bazı kısımları onarılmaya başlandı. Ancak Menderes'in yoğunluğu sebebiyle katılamayacağı netleşince yol çalışması da durdu.²⁹⁶³

5.4.1.1. Birecik Köprüsü

Birecik Köprüsü'nün yapılması DP iktidarı döneminde Urfa'ya yapılan en büyük ve kapsamlı kamu yatırımı oldu. 1952 yılında başlanan köprünün inşaatı 1956 yılında tamamlanarak, en az yarım asırlık bir sorun çözülmüş oldu. Fırat Nehri'nden geçişler artık daha hızlı ve ekonomik olduğu gibi, turizm açısından da Urfa'ya katkı sağladı. Köprünün bu tür iktisadî katkılarından başka siyasî olarak iktidarın beklentileri mevcuttu. Ancak köprünün tamamlanması, 1957 seçimleri öncesine isabet etmesine rağmen DP, bu seçimlerde Urfa'da kazanamadı.

Fırat Nehri'nin zenginliğiyle Birecik, iktisadî bakımdan tarihin hemen her aşamasında önemli bir yere sahiptir. Bu zenginliği fark eden devletler, bölgeyi hâkimiyet altına alarak etki sahalarını genişletmek istedi. Osmanlı hâkimiyetine girmeden önce Birecik, Müslüman Devletler ve Bizans arasında çekişmelere sahne olurken bir dönem Selçukluların hâkimiyetine girdi.²⁹⁶⁴ Ancak bölgenin Moğol istilasına uğraması sonucu Birecik de bu saldırılara maruz kaldı. Moğollar 1260

²⁹⁶⁰ Demokrat Urfa, 13 Ekim 1959, Sayı: 1026.

²⁹⁶¹ Demokrat Urfa, 27 Kasım 1959, Sayı: 1039.

²⁹⁶² Akgün, 20 Kasım 1959, Sayı: 2692.

²⁹⁶³ Urfanınsesi, 15 Nisan 1960, Sayı: 832.

²⁹⁶⁴ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 8. bs. (İstanbul: Ötüken Yayınları, 2004), 400.

yılında bölgeye teslim aldıklarında Birecik'te bir köprü inşa ettirdiler.²⁹⁶⁵ Bir dönem Akkoyunlu Devleti egemenliğine giren Birecik²⁹⁶⁶ Memlukulara geçtikten sonra 1516 Mercidabık zaferiyle Osmanlı Devleti egemenliğine girdi.²⁹⁶⁷ Birecik'in Osmanlı Devleti egemenliğine girmesiyle birlikte, siyasî istikrar dönemi tekrar yakalandı. Bu dönem ile birlikte 16. yüzyıl boyunca iktisadî yapıda ciddi bir büyüme dönemi başladı.²⁹⁶⁸ Bu süreçte Osmanlı Devleti Basra ve havalisini muhafaza etmek için Birecik'te küçük bir tersane kurarak bazı gemiler yaptırdıkları gibi, 18. yüzyılın ortalarına doğru buradan küçük bir filo teşekkül etmişti. 1734'te 20'si büyük 40'ı küçük çaplı olmak üzere 60 adet gemi üretimi gerçekleştirilmişti.²⁹⁶⁹ Bu sektör uzun dönem Birecik'in iktisadî hayatını oluşturacak, nehir üzerinde geçişlerin, gemi ve kayıkla yapılmasıyla şehrin gelir kaynağı olacaktı.²⁹⁷⁰

Gemi ve kayıkla geçişler devam ederken zamanla ortaya çıkan ihtiyaçlar ve ticarî kapasitenin gelişmesiyle bir köprü yapımı fikri ortaya atıldı. Bu fikrin ortaya çıkmasıyla geçiş ücretlerinden alınan vergiler ve kullanılan yer bakımından mahzurlu görüldü. Bu vergilerin aktarıldığı yerlerden birisi 25 Şubat 1906'da faaliyete başlayan Urfa Devlet Hastanesidir. Ancak hastane yönetimi kayıkçılardan ve diğer kurumlardan gelmesi kararlaştırılan ödeneklerin gelmemesi üzerine, durumu merkeze bildirdi. Bir dönem ödeneklerin düzenli gelmesiyle hastane aktif bir şekilde faaliyet göstermiş 17 Haziran 1907'ye kadar 5379 kişiyi tedavi etmişti. Bu tedavilerden dolayı ortaya çıkan masraf il idaresi kararınca, Birecik'te taşımacılık işini alan mültezimden aylık 5.000, Urfa ve Birecik belediyelerinden 1.000'er lira toplam 7.000 lira olarak tahsil ediliyor, bu gelirin yarısı personel giderine harcanıyordu. Gelirlerin bu miktarlarda sağlanması Tanzimat'ın ardından vilayetlerde kurulan meclis tarafından kararlaştırıldı.²⁹⁷¹ Bu şekilde karar alınmasına rağmen son 10 aydan beri Urfa Belediyesi, 5 aydan beri Birecik Belediyesi ve

²⁹⁶⁵ Gregory Abû'l-Farac, *Ebû'l Ferec Tarihi*, Cilt: II, çev. Ömer Rıza Doğrul, 3. bs. (Ankara: TTK Yayınları, 1999), 573.

²⁹⁶⁶ İlhan Erdem-Kazım Paydaş, *Ak-Koyunlu Devleti Tarihi*, 1. bs. (Ankara: Birleşik Kitabevi, 2007), 113.

²⁹⁶⁷ Kazım Paydaş, "Urfa'nın Osmanlı Hâkimiyetine Geçmesi", 36; Ali Yılmaz, *XVI. Yüzyılda Birecik Sancağı*, (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996), 16.

²⁹⁶⁸ Ögüt, *XVIII. ve XIX. Yüzyılda Birecik Sancağında İktisadi ve Sosyal Yapı*, 2.

²⁹⁶⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, 3. bs. (Ankara: TTK Yayınları, 1988), 404-405

²⁹⁷⁰ Seven Bozduman, *Güneydoğu'da Bir Liman Şehri Birecik*, 36.

²⁹⁷¹ Mehmet Kaya, *1918-1950 Yılları Arasında Bursa Kazasının Sosyal ve Ekonomik Durumu*, (Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999), 13.

mültezimi gerekli ödeneği göndermedi. Oysa mültezimin zimmetinde 14.300 kuruş, Birecik Belediyesi zimmetinde 5.000 ve Urfa Belediyesi zimmetinde 10.000 toplamda 29.300 kuruş birikmiş para mevcuttu. Hastanenin bu üç yerden alacağı para 43.300 kuruşa ulaşmıştı. Bu durumla ilgili ödemeler makamlara bildirildi; ancak herhangi bir ödeme yapılamaması üzerine hastane yönetimi durumu İstanbul'a bildirmek zorunda kaldı. Hastane bu maddî sıkıntıdan dolayı hastalardan ücret almak zorunda kalıyordu. Avrupa'dan sipariş edilen ilaçlar ise ödenek yokluğundan dolayı İskenderun Limanında rehin kalmıştı. Bundan dolayı ilaç komisyoncusu Mösyö Şub (?) hastaneyi protesto edeceğini bildirdi. İlaç temin edilemediğinden dolayı Urfa'daki Alman Hastanesi ile Devlet Hastanesinin rekabet gücü zayıflıyordu. Maddî imkânsızlıkların bu şekilde devam etmesiyle hastanenin kısa bir zamanda kapatılacağı da İstanbul'a iletilen şikâyetler arasındaydı.²⁹⁷²

Hem geçişlerin aksaması hem de mültezimin ve diğer tüccarların engellemelerine rağmen 23 Ekim 1910'da Birecik'te bir köprünün yapılması fikri tekrar ortaya atıldı. Yapılması planlanan dubalı köprünün maliyeti olan 10.000 lira Osmanlı Bankası'nın Halep şubesinden temin edildi. Buna mukabil ipoteğin sağlanmasına rağmen yine hastane masrafları sebep gösterilerek, bu gelirlerin azalacağı ileri sürüldü. Ancak Urfa mutasarrıflığı yaptığı fizibilite çalışmasıyla, kayıkçılardan alınan toplam 60.000 kuruş ücretin zaten düzenli ödenmediğini ve köprü yapıldığında ihale edilerek bu ödeneğin sağlanacağını belirtti. Böylelikle hem köprünün yapılarak hizmete girecek hem de hastanenin diğer gelirlerinde herhangi bir düşüş yaşanmayacaktı.²⁹⁷³

Osmanlı'nın son dönemlerinde köprü ile alakalı bu gelişmelerin yaşanmasının ardından, Cumhuriyet döneminde Birecik'te bir köprü yapılması fikri tekrar ortaya atıldı. Birecik köprüsü, 1933-1935 yılları arası Urfa'da Valilik yapan Nizamettin Atakar döneminde gündeme getirilmiş, Nafia Vekâletince plan ve projesi tanzim edilmişti. Hükümete sunulduğunda “*Genelkurmay tarafından askerî bakımdan mahzurludur*” itirazı gelince köprü inşaatı başlamamıştı. Kasım Gülek'in Nafia Vekilliği döneminde 1949 yılında köprünün projesi yapılmış, 4.000.000 lira ödenek

²⁹⁷² BOA, DH-MKT-01181-00071-001-00. Tarih: 17.06.1907

²⁹⁷³ BOA, DH-ID-00003-000014-002-001. Tarih: 23.10.1910

ayrılmıştı. Ancak köprünün yapımı yine gerçekleşmemişti.²⁹⁷⁴ CHP iktidarı döneminde bazı altyapı çalışmaları yapılan köprü, 1950 seçimleri öncesi Urfa'da seçim vaatleri arasında yer aldı.²⁹⁷⁵ Ancak CHP döneminde proje çalışmaları tamamlanmasına rağmen inşaat başlamadı. 1951 yılı Nisan ayında köprünün yapım işi TBMM'de ele alındı. Bu yıl içinde yapımına başlanılacak köprülerden birisi Birecik köprüsü oldu. Gaziantep-Birecik yolunda 720 metre uzunluğundaki Birecik köprüsünün bu ihaleye konulması, 1951 yılında 650.000 lira ödenmesi kararlaştırıldı. Köprünün ehemmiyetine binaen bir defa da İstanbul Teknik Ünivertesi'nin inceleme yapmasından dolayı köprünün yapımı biraz gecikti. Fakat üniversitedeki mütehassısların projeler üzerinde yapacağı tetkikler neticesinde bir miktar tasarruf sağlanacağı ve köprünün 2.500.000 liraya tamamlanması öngörüldü.²⁹⁷⁶ Bu şekilde fizibilite çalışmalarının uzaması halkın şikâyetlerine sebep oluyordu.²⁹⁷⁷

Bu şikâyetlerin temel yaşam malzemelerinin gecikmesiyle de alakası vardı. Birecik'te köprünün olmayışından ve bazı dönemler sadece iki geminin çalışmasından dolayı uzun müddet bekleniyordu. Kış aylarında yağışların artması ve su seviyesinin de artmasından dolayı gemiye insan sırtında binilebiliyordu. Şehre gelecek veya gidecek malzemelerin ticarî ürünlerin nakliyatında gecikmeler yaşanıyordu. Özellikle temininde en çok zorluk çekilen ürünler arasında buğday, gaz ve benzin gibi temel yaşam malzemeleri de mevcuttu.²⁹⁷⁸

Tüm bu ihtiyaçları karşılamak adına DP iktidarı Birecik Köprüsünün yapımını hızlandırdı. KGM, inşa edilecek Birecik Köprüsü'nün temel zemin sondaj işini keşif bedelini 29.425 lira olarak belirledi. 20.10.1950'de Ankara Bayındırlık Vekâleti binasında KGM ihale komisyonu kapalı zarf usulüyle ihale yapılması kararlaştırıldı. İhaleye gireceklerde, Ticaret Odasına kayıtlı olmaları, 2.206 lira geçici teminat bedeli ödemeleri, daha önce benzer bir iş tecrübesi olması şartları arandı.²⁹⁷⁹ Birecik köprüsünün yapım işi bu şartları sağlayan Amaç Türk Anonim Şirketi'ne verildi.²⁹⁸⁰

²⁹⁷⁴ Yeni Urfa, 31 Mart 1956, Sayı: 297.

²⁹⁷⁵ Akgün, 10 Şubat 1950, Sayı: 1617.

²⁹⁷⁶ TBMM, Z.C., Dönem: 9, Cilt: 6, 1. bs. (Ankara: TBMM Basımevi, 1956), 209.

²⁹⁷⁷ Akgün, 9 Kasım 1951, Sayı: 1789.

²⁹⁷⁸ Urfaninsesi, 28 Kasım 1951, Sayı: 24.

²⁹⁷⁹ Akgün, 10 Ekim 1950, Sayı: 1680.

²⁹⁸⁰ BCA, 030-11-1-00/255-4-3-5. Tarih: 14.12.1955

Birecik'te yapılması düşünülen köprü'nün uzun yıllar ihmale uğradığı açıktı. Ürün hasılatı zamanı çok miktarda ihraç yapacak olan Urfa'nın bu manada önü açılacak, aynı zamanda müteşebbislerin de dikkati çekilecekti.²⁹⁸¹ Marshall Planı çerçevesinde Türkiye'de yapılması planlanan 23.000 kilometrelik yol ve 90 kilometrelik köprülerin inşaatında kullanılacak modern malzemeler getirildi. Bu malzemeler Birecik Köprüsü'nde de kullanıldı.²⁹⁸²

Ön hazırlık sürecinin başladığı ve pek çok kesim tarafından olumlu bakılan Birecik Köprüsü'nün yapımına DP muhalifi Yeni Urfa gazetesi olumsuz bir tavır sergiledi. Köprü'nün yapımıyla gemi taşımacılığında geçinen insanların mağdur olacağı, transit geçişle yolcuların doğrudan ve hızlı geçerek Birecik'e ekonomik katkı sağlamayacağı, köprü'nün Urfa'dan çok Gaziantep'e yarayacağı ve aslında DP iktidarının İran-İskenderun hattını hızlandırması amacının gerçekleşeceği gazetenin öne çıkardığı fikirlerdi. Ayrıca gazeteye göre Birecik köprüsü'nün tamamlanması için ayrılan 2.400.000 liralık ödeneğin de Gaziantep milletvekillerinin katkısı vardı.²⁹⁸³

Bu şekilde gelişmeler devam ederken, altyapının hazırlanmasıyla Urfa'nın düşman işgalinden kurtuluşunun 32. yıldönümünde TBMM Başkanı Refik Koraltan, Dışişleri Vekili Fuat Köprülü, Bayındırlık Vekili Kemal Zeytinoğlu ve pek çok milletvekilinin katılımıyla Birecik Köprüsü'nün temeli atıldı.²⁹⁸⁴ Köprü'nün temel atma töreninde yaşanan bir olay Yeni Urfa gazetesinin iddiasını doğrular nitelikteydi. Bununla birlikte iktidar yanlısı Akgün gazetesi TBMM'deki Urfa milletvekillerini şehrin sorunlarına karşı ilgisizliklerini eleştiriyordu. Bütçe görüşmelerinde ödenekle ilgili gereken özeni göstermiyorlardı. Özellikle Necdet Açıkanal'ın karayollarıyla ilgili bir sorunun olmadığını dile getirmesi eleştiri konusu oldu. Oysa Mardin bağımsız milletvekili Kemal Türkoğlu dahi Urfa-Mardin karayolunun bozukluğundan bahsetti. Gaziantep milletvekilleri ise 32.000.000 lira bütçe almayı başardılar ve Birecik Köprüsü'nün inşasını hızlandırdılar. Bu yüzden temel atma törenine Gaziantep valisi ve ileri gelenleri davet edilirken Urfa valisi ve ileri gelenleri davet edilmedi.²⁹⁸⁵

²⁹⁸¹ Akgün, 23 Şubat 1951, Sayı: 1714.

²⁹⁸² Akgün, 16 Mart 1951, Sayı: 1719.

²⁹⁸³ Yeni Urfa, 25 Mart 1952, Sayı: 10.

²⁹⁸⁴ Akgün, 11 Nisan 1952, Sayı: 1893; Urfa, 11 Nisan 1952, Sayı: 14.

²⁹⁸⁵ Akgün, 11 Nisan 1952, Sayı: 1893

İnşaatı başlanan köprünün bir an önce tamamlanması için çalışmalar hızlı bir şekilde devam ediyordu. Cumhurbaşkanı Celal Bayar Gaziantep ziyareti esnasında 20 Nisan 1953'te Birecik'e gelerek devam eden köprü inşaatını gezdi. Burada Bayar'ı, Vali, DP mensupları ve pek çok vatandaş karşıladı. Bayar, yoğunluğu sebebiyle Urfa'ya gelmeden Ankara'ya döndü.²⁹⁸⁶

Köprünün inşa süreci Urfa'da partilerin kongrelerine de yansyordu. 27 Mayıs 1955'te yapılan DP merkez ilçe kongresi başkanlığına Saim Önhon seçildi.²⁹⁸⁷ Kongrede sorulan bazı sorular olumsuz bir hava oluşturdu. Kongre delegesi Mahmut Erbaş Birecik Köprüsü yapımının yavaş ilerlediğini, doğum hastanesi ve ebe ihtiyacını, hastanedeki röntgen sıkıntısını dile getirdi. Kongre başkanı Önhon, "köprünün Ekim 1955'te faaliyete gireceğini" söyledi ve diğer sorulara ise cevap vermedi.²⁹⁸⁸ DP kongrelerinden başka Birecik köprüsünün yapılması Urfa'da muhalif partilerin de gündemindeydi. MKP Urfa il kongresinde müzakere edilen konular arasında köprü işi de vardı.²⁹⁸⁹

Birecik köprüsünün inşaatı uzadıkça birtakım asayiş sorunları da ortaya çıkıyordu. Hacı Mustafa Satıcı adlı tüccar, nehir üzerinden gemiyle geçiş yaptığı esnada köprünün ayaklarına çarpması sonucu suya düştü. Tüccarın hayatını kaybettiği kazada malları nehirde zayi oldu, gemi de battı.²⁹⁹⁰ Malatya'dan Ceylanpınar'a giden işçi grubu Birecik'te kayıkla geçiş yaparken kaza oldu. Batan kayıktaki işçilerden 9'u kaybolurken, 3'ü öldü.²⁹⁹¹ Bundan başka köprünün yapımının devam ettiği süreçte, kayıkçıların keyfî uygulamalarından kaynaklanan asayiş sorunları da yaşanıyordu. Su seviyesinin yükseldiği dönemde kayığa sırtüstünde binilmesini zorlayan kayıkçılar, mahremiyete önem vermemelerinden dolayı halkın şikâyetleri oluyordu.²⁹⁹²

Yağışların çok olduğu dönemde yükselen nehir suyu, köprünün yapılan kısımlarını yıkıyordu. Taşımacılık hâlâ kayıklarla yapılıyor, çok pahalı ve geç

²⁹⁸⁶ Demokrat Urfa, 27 Nisan 1953, Sayı: 327.

²⁹⁸⁷ Urfaninsesi, 31 Mayıs 1955, Sayı: 424.

²⁹⁸⁸ Urfaninsesi, 31 Mayıs 1955, Sayı: 424.

²⁹⁸⁹ Akgün, 21 Mayıs 1955, Sayı: 2323. Urfaninsesi, 21 Mayıs 1955, Sayı: 422. ; Akgün, 14 Haziran 1955, Sayı: 2329.

²⁹⁹⁰ Yeni Urfa, 16 Haziran 1954, Sayı:154.

²⁹⁹¹ Yeni Urfa, 6 Haziran 1955, Sayı:229.

²⁹⁹² Akgün, 28 Eylül 1954, Sayı: 2267.

oluyordu. Kamyonlardaki yük boşaltılıp, karşı tarafa geçince yeniden yükleniyordu.²⁹⁹³ Birecik Köprüsü inşaatı, eleman ve malzeme bakımından yaşanan sıkıntılardan dolayı da ağır işliyordu. İlk etapta 1953 yılı sonunda bitirilmesi düşünülen inşaat 1955 sonuna yaklaşılmamasına rağmen bitmedi. KGM bu duruma müdahale etme kararı aldı. Mersin 5. Bölge Müdürlüğü köprüyü yapan müteahhit firmaya hükümetin yönlendirmesiyle kereste, makine, araba ve hatta para yardımında bulundu. Böylece inşaat 150 kişilik bir kadroyla hızlı bir şekilde ilerlemeye başladı. Müteahhit firma olan Amaç Türk A.Ş.'yi en çok zarar uğratan durum Fırat nehrinde su seviyesinin yükselmesi, yapılan iskeleleri ve malzemeleri söküp götürmesi idi. Köprü 1952 yılında 2.800.000 liraya ihale edilmişti. 1955 Eylül ayına kadar 4.000.000 lira harcanmış ancak bitirilememişti. İnşaatın bütün gücü yerine oturtulamayan 5. ayak üzerine sarf edilmeye başlandı. Bu ayak yerine çakılırsa diğer ayakların yapımı daha kolay bir şekilde gerçekleşecekti. Köprü 720 metre boyu 120'şer santimlik iki kaldırım, 8 metrelik araç geçiş yolu ile o zaman için Türkiye'nin en büyük köprüsüydü. Müteahhit firma maddî sorunlardan dolayı pek çok elemanını inşaattan çekti.²⁹⁹⁴ Müteahhit şirketin inşaatı bu şekilde ağırdan almasına rağmen KGM desteğine devam ederek, Birecik Köprüsünün ikmal inşaatı için 1.012.542 lira muhammen bedelle 30 Kasım 1955'te ihale yapıldı.²⁹⁹⁵

Köprü yapımını bu şekilde tamamlayamayacağını anlayan firma, anlaşma yaptığı KGM ile temasa geçerek, geçen zaman ve artan maliyetlerden dolayı, ilk anlaşılan fiyat üzerinden yeniden bir düzenleme yapılmasını istedi. Yağışların yoğun olarak gerçekleştiği dönemlerde nehre kapılan inşaat malzemeleri, artan işçi maliyetlerinden dolayı şirket, zarar ettiğini beyan etti.²⁹⁹⁶ KGM tarafından yapılan incelemede şirket haklı bulunarak 31 Temmuz 1951 tarihinde yapılan sözleşmenin 24. Maddesine bir fıkra eklenmesini Bayındırlık Vekâletine teklif etti. Bu fıkroda servis iskelesi ile yapılan inşaat esnasında meydana gelen su baskınları servisi, servis iskelesi üst seviyesinden yüksek olması halinde, iskelenin usulüne uygun olarak yapılmış olmasına rağmen hasar meydana gelirse hâsıl olan zararın %70'i idarece

²⁹⁹³ Urfaninsesi, 26 Ocak 1955, Sayı: 388.

²⁹⁹⁴ Urfaninsesi, 20 Eylül 1955, Sayı: 456.

²⁹⁹⁵ Urfaninsesi, 15 Kasım 1955, Sayı: 471.

²⁹⁹⁶ BCA, 030-11-1-0/255-4-3-9. Tarih: 14.12.1955

verilmesi eklendi.²⁹⁹⁷ Şirketin teklifiyle hazırlanan ek mukavele, 5539 nolu KGM'nin kuruluşuna dair kanunun 32. maddesi uyarınca 10 Ocak 1956'da Cumhurbaşkanlığınca onaylandı.²⁹⁹⁸ Bu düzenlemeyle şirketin zararı bir şekilde tazmin edildi. Böylece köprünün yapımı hız kazandı ve Birecik Köprüsünün son iki ayağı da tamamlandı. 1 Mart 1956'da tamamen inşaatının bitmesi planlandı. Vali Fahreddin Gömülü 11 Nisan'da köprünün resmi açılışına Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın ve köprünün tamamlanmasında emeği geçen Seyhan Milletvekili Sinan Tekelioğlu'nun katılacağı bilgisini Urfalılarla paylaştı.²⁹⁹⁹

11 Nisan 1956'da Birecik Köprüsünün açılışı için Urfa'ya gelecek olan Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başvekil Adnan Menderes'in nasıl karşılanacağı ve düzenlenecek törenle alakalı, vali, belediye başkanı ve diğer yetkililer bir toplantı yaptı.³⁰⁰⁰ Celal Bayar, Refik Koraltan, Adnan Menderes ve Fuat Köprülü'ye takdim etmek üzere, 9 Nisan 1956'da belediye meclisince alınan kararla fahri hemşerilik beratı düzenlendi.³⁰⁰¹

Gaziantep Çimento fabrikasının temelini attıktan sonra,³⁰⁰² 11 Nisan 1956'da Urfa'ya gelen devlet büyükleri büyük bir coşkuyla karşılandı.³⁰⁰³ Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başvekil Adnan Menderes ve beraberlerindeki milletvekilleri ile pek çok Urfalı eşliğinde Birecik Köprüsünün açılışı gerçekleşti. Hastalığı sebebiyle açılışa katılmayan Refik Koraltan, Urfalılara tebrik telgrafı gönderdi.³⁰⁰⁴ Cumhurbaşkanı Celal Bayar açılış esnasında bir konuşma yaptı. 11 Nisan kutlamaları esnasında 38 yıl önceki millî mücadele hatırasını anlatan Bayar, Urfalıların mücadelesinin değerli ve çok önemli olduğunu söyledi. Kendisinin de mücadelesini Umurlu'dan başlatarak, İzmir ve Aydın'da devam ettiğini belirtti. İzmir'in işgalini görünce, Türk milletinin vatan sevgisi ile mücadelesi ona daha da etkilemişti. Urfalıların büyük mücadelesini tebrik ederek konuşmasını sonlandırdı.³⁰⁰⁵

²⁹⁹⁷ BCA, 030-11-1-0/255-4-3-10. Tarih: 14.12.1955

²⁹⁹⁸ BCA, 030-11-1-0/255-4-3-2. Tarih: 14.12.1955

²⁹⁹⁹ Akgün, 14 Aralık 1955, Sayı: 2374; Akgün, 26 Aralık 1955, Sayı: 2376.

³⁰⁰⁰ Demokrat Urfa, 23 Mart 1956, Sayı: 663.

³⁰⁰¹ Demokrat Urfa, 11 Nisan 1956, Sayı: 668.

³⁰⁰² Urfaninsesi, 11 Nisan 1956, Sayı: 506.

³⁰⁰³ Akgün, 11 Nisan 1956, Sayı: 2396.

³⁰⁰⁴ Akgün, 16 Nisan 1956, Sayı: 2397. : Yeni Urfa, 11 Nisan 1956, Sayı: 299.

³⁰⁰⁵ Demokrat Urfa, 13 Nisan 1956, Sayı: 669.

Irak İmar Vekili ve Devlet Vekili da köprünün açılışına katıldı. Onlardan başka, Emin Kalafat, Adalet Vekili Hüseyin Göktürk, Maliye Vekili Nedim Ökmen, Basın-Yayın Genel Müdürü M. Baykan, milletvekilleri, askerî yetkililer, Afyon Valisi (Urfa eski Valisi) Nedim Evliyagil, komşu illerin valileri, belediye başkanları, gazeteciler, DP mensupları açılış için Birecik'e geldiler. Kalabalıkla beraber Celal Bayar, 720 metre uzunluğundaki köprüyü yürüyerek geçip, belediye binasına geçti.³⁰⁰⁶ Birecik köprüsünün açılmasıyla Gaziantep ve Adana'dan Urfa'ya otobüs seferleri başladı.³⁰⁰⁷ Bu kalkınma hamlesine ek olarak halk, Birecik'in il statüsüne dönüştürülmesi için girişimlerde bulundu. İlin ismi için "Fırat" adı öne çıktı.³⁰⁰⁸

Açılış merasiminden sonra Urfalı tüccarlar Bayar'la görüştü. Heyet, Akbank şubesinin kredi sağlama noktasında zorluk çıkardığını, faiz oranlarının yüksek olduğunu, İş Bankası şubesinin kredi miktarlarını azalttığını, bu iki özel banka karşısında Ziraat Bankası şubesinin kolaylıklar sağladığını, özellikle şube müdürü Kürşat Pirim'den memnun olduklarını, ancak onun Ayvalık'a tayin edilmesinden dolayı üzüldüklerini, bu sebeple tayinin iptal edilmesini istedi. Birecik'e gelen heyette yer alan Ziraat Bankası Genel Müdürü Mithat Dülge'ye de aynı istek söylendi. Ticaret heyetinde Sadık Güven, Adil Hacıvanoğlu, İhsan Özdel, Sami Barlas ve Kerim Dayıoğlu'ndan oluşuyordu.³⁰⁰⁹ Ticaret heyetinin ulaşım, köprünün getireceği turizm, fabrikalaşma ve istihdam noktasında taleplerinin yerine sadece kredi işinde bu kadar ısrarcı olmaları, şehrin diğer sorunlarının ihmal edildiğini gösteriyordu. Urfalıların isteğine rağmen Kürşat Pirim kendi isteğiyle Ayvalık'a gitti. Onun Yerine Tarsus şubesi müdürü Mahmut Baltacıoğlu geldi.³⁰¹⁰

Birecik Köprüsünün açılışı doyasıyla gelen devlet büyükleriyle Urfa'nın sorunlarını görüşmek üzere, Reşit İpek, Sami Özbay, Vasfi Gerger ve Celal Özbek'ten oluşan "Dilek Komitesi" adlı heyet oluşturuldu. Heyet üyeleri vali konağında Başvekil Adnan Menderes ile görüştü. Heyete milletvekilleri Celal Öncel, Mehmet Hatipoğlu, Aziz Özbay ve Hasan Oral da eşlik ettiler. Fırat nehrinin suyunun Harran'a ulaştırılması, 70 yataklı olan devlet hastane sayısının 200 yataklı

³⁰⁰⁶ Demokrat Urfa, 11 Nisan 1956, Sayı: 668.

³⁰⁰⁷ Akgün, 16 Mayıs 1956, Sayı: 2401.

³⁰⁰⁸ Demokrat Urfa, 8 Aralık 1959, Sayı: 1042.

³⁰⁰⁹ Demokrat Urfa, 13 Nisan 1956, Sayı: 669.

³⁰¹⁰ Demokrat Urfa, 20 Nisan 1956, Sayı: 671.

olması, seloteks ve un fabrikalarının açılması, hava meydanı yapılması, ipekyolunun aktifleştirilmesi, Suriye sınırlarında 36 senedir kalan arazi sorununun çözülmesi gündeme alındı. Menderes, bütün talepleri dinleyerek değerlendirmeye alacağını belirtti.³⁰¹¹ Burada dikkati çeken olay, sivil halktan tepki gelmeyene kadar Başvekiliden bir şey talep edilmemesiydi. İlk heyet, biri avukat, diğeri eski CHP milletvekili, biri belediye meclis üyesi diğeri ise DP'li bir gazeteciydi.

1948 yılında projesi tamamlanan köprünün uzunluğu 720 metre, her birinin genişliği 57 metre olan 5 betonarme kemer Gaziantep tarafında her biri 26 metre uzunluğunda 14 açıklık, Birecik tarafında da 22 metre uzunluğunda bir üst geçit köprüsünden oluşuyordu. Köprünün genişliği 11 metre olup bunun 8 metrelik kısmı araçlar, 3 metrelik kısmı yayalara tahsis edildi. Köprü için 4.400 ton çimento 921 ton demir ve 17.000 m³ beton kullanıldı. Su üzerinde bulunan kemerlerin temelleri dere kenarından 8 metre derinlikte bulunan kaya tabakasına kadar indirilerek temellendirildi. İskeleler kısmen ahşap, kısmen demirden yapılmıştı. Yapılan istatistiklere göre 1955 yılı ortalamasına göre Birecik'e günde 530 ton yük gelmekte, bunun 225 tonu karşıya geçmekte idi. Köprü yapılmadan önce Gaziantep - Diyarbakır ton/Km. ücreti 25,2 kuruştur. Bunun 7,4 kuruşu gemi ya da kayık ücretiydi. Gaziantep - Urfa ton km. ücreti ise 35.6 ve bunun 10 kuruşu ise gemi ya da kayık ücretiydi. Artık zaman kaybı ve fazla olan geçiş ücreti ortadan kalkmış oldu.³⁰¹² Köprünün tamamlanmasının ardından KGM, Adıyaman-Siverek yolu üzerinde uzunluğu yaklaşık 330 metre uzunluğunda dört köprü yapmak için çalışmalarını başlattı.³⁰¹³

Yapımı tamamlanan Birecik Köprüsü'nün toplam maliyetinin 3.200.000 lira, 720 metre uzunluğu ve 8 metrelik araç geçiş yoluyla 17 Mart 1956'dan itibaren kullanıma açılması kararlaştırıldı.³⁰¹⁴ Birecik köprüsünün hizmete açılmasıyla büyük bir ilerleme kaydedildi. Urfa'nın büyük bir ihtiyacı karşılandı. Gemi ile geçişin imkânsızlığı, nehir suyunun yükselmesi, sırtta insan taşımının getirdiği sorunlar, yük malzemelerinin doldur-boşalt yapılmasından kaynaklanan zaman ve maddî kayıplar son buldu. Köprünün tamamlanmasıyla İskenderun limanına ulaşım hızlanmış

³⁰¹¹ Demokrat Urfa, 13 Nisan 1956, Sayı: 669.

³⁰¹² Birecik Köprüsü, *Arkitekt Dergisi*, 1956.01.283, (1956), 19-20.

³⁰¹³ BCA, 030-01/74-472-6. Tarih: 27.09.1957

³⁰¹⁴ Urfaninsesi, 16 Mart 1956, Sayı: 501.

oluyordu.³⁰¹⁵ Birecik Köprüsünün açılışı için Urfa'ya gelen Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başvekil Adnan Menderes ve beraberindeki heyet 12 Nisan saat 09.00'da Urfa'dan uçakla Ankara'ya gittiler.³⁰¹⁶ Açılış vesilesiyle gelen milletvekilleri, Saim Önhon, Celal Öncel, Mehmet Hatipoğlu, Aziz Özbay, Feridun Ayalp ve Hasan Oral Ankara'ya gittiler.³⁰¹⁷

Köprü aktif olarak kullanıma açıldı; ancak yapılması gereken eksik işlerden dolayı KGM, tahkimat ve aydınlatma işi için 401.696 lira muhammen bedelle 20 Aralık 1956'da ihale yaptı.³⁰¹⁸ Köprünün yüklenici firması Amaç Türk A.Ş. inşaattan sonra kullanmadığı malzemeleri açık artırma ile sattı.³⁰¹⁹ Bu eşyalar, değişik ebatta dört köşe ve yuvarlak kereste, 14'ten 32'ye kadar ebatlı 30 ton demir, 40 ton demir, 40 ton büyük boy larsen demiri, kiremit, sac levha, boru, boş varil, revir, mutfak, büro ve lojman malzemeleri ve muhtelif inşaat artıklarını satışa çıkardı.³⁰²⁰

5.4.2. Demiryolu Ulaşımı

1877-1878 (93 Harbi) Osmanlı-Rus savaşı Osmanlı Devleti'nin yenilgisiyle sonuçlanınca, II. Abdülhamid denge politikaları hem siyaseten güçlü olmak hem de devletin inkişafını geliştirmek şeklinde kendini gösterdi.³⁰²¹ Bu doğrultuda dönemin Nafia Nazırı Hasan Fehmi Paşa'nın demiryolu ağıyla alakalı hazırladığı bir rapor büyük önem arz eder. 7 Haziran 1880 tarihli raporda Anadolu'nun muhtelif hatlarında demiryolu ağının yapılmasını belirtiyordu.³⁰²² Hasan Fehmi Paşa, Osmanlı Asyası'nı baştanbaca katedecek olan bu projede, iki ana güzergâh üzerinde duruyordu. Bu güzergâhlardan birisine göre, demiryolu İzmir-Afyonkarahisar-Eskişehir-Anakra-Sivas-Malatya-Diyarbakır-Musul'dan geçip Bağdat'a ulaşacak; İkinci güzergâh ise; İzmir-Eskişehir-Kütahya-Afyon-Konya-Adana-Halep-Ambarlı'dan Fırat'ın sağ kıyısını izleyerek Bağdat'a ulaşacaktı. Osmanlı Devleti büyük ümitlerle bu güzergâhta yapılması düşünülen demiryolu ihalesini, başka

³⁰¹⁵ Urfaninsesi, 27 Mart 1956, Sayı: 503.

³⁰¹⁶ Demokrat Urfa, 13 Nisan 1956, Sayı: 669.

³⁰¹⁷ Demokrat Urfa, 20 Nisan 1956, Sayı: 671.

³⁰¹⁸ Urfaninsesi, 30 Kasım 1956, Sayı: 562.

³⁰¹⁹ Akgün, 2 Aralık 1957, Sayı: 2516.

³⁰²⁰ Demokrat Urfa, 3 Aralık 1957, Sayı: 836.

³⁰²¹ Şadiye Osmanoğlu, *Babam Abdülhamid (Saray ve Sürgün Yılları)*, 1. bs. (İstanbul: L&M Yayınları, 2007), 119.

³⁰²² Celal Dinçer, "Osmanlı Vezirlerinden Hasan Fehmi Paşa'nın Anadolu'nun Bayındırlık İşlerine Dair Hazırladığı Lâyiha", *TTK Belgeler Dergisi*, V-VIII/9-12 (1968-1971), 161-165.

devletlerin tepkisine rağmen Almanlara verdi.³⁰²³ 13 Nisan 1903'te ise Bağdat Demiryolu Şirketi (Societe Imperial Ottomane du Chemin de fer de Bagdad) resmen kuruldu. İnşaatın hemen başlaması amacı ile Osmanlı Devleti üstlendiği mali yükümlülükleri derhal yerine getirerek Konya, Halep ve Urfa'nın aşar vergilerini kilometre garantisi olarak gösterdi. Yapımı I. Dünya Savaşı sırasında da devam eden ve ancak Ekim 1918'de kesintisiz bir şekilde Bağdat'ı İstanbul'a bağlayan bu demiryolu, Türkiye Cumhuriyeti tarafından 10 Ocak 1928'de satın alınarak kamulaştırıldı.³⁰²⁴ Haydarpaşa garından Bağdat'a giden bu hat, Karkamış'tan sonra Urfa'ya yönelmekteydi. Urfa'nın güney sınırından geçen hattın güzergâhındaki istasyonlar Eşme, Şiftek, Mürşitpınar, Harapnaz, Gültepe, Akçakale, Goçar, Tüem, Telhamit ve Ceylanpınar'dadır.³⁰²⁵ Urfa ili dâhilindeki demiryolu uzunluğu ise 221 kilometredir.³⁰²⁶

Karayolu ulaşımının henüz gelişmediği Urfa'da 1950'li yılların hem insan hem de yük taşımacılığında demiryolu önemli bir yere sahipti. Aktif olarak kullanılan Akçakale tren istasyonu adeta Urfa'nın gözü, kulağıydı. Gazete gibi yayın organları ve daha pek çok malumat, trenle Urfa'ya geliyordu. Bu sebepten dolayı Akçakale'nin hacminin gelişmesi daha hızlı oldu.³⁰²⁷

Urfa'nın da gelişimine katkı sağlayan trenlerin hareket saatleri basın yoluyla kamuoyuyla paylaşılıyordu Urfa-Gaziantep tren gün ve saatleri şu şekildeydi: ekspres tren geliş Pazar günleri 21.10, gidiş Pazartesi günleri 08.10; motorlu tren geliş, Pazartesi, Çarşamba ve Cumartesi günleri saat 21.30, gidiş Pazar, Salı ve Perşembe günleri 07.00; Posta treni geliş her gün 06.40, gidiş her gün 22.15'te hareket ediyordu.³⁰²⁸ Akçakale-Gaziantep tren seferleri şu şekildeydi; Ekspres tren, Akçakale'den kalkış Pazartesi günleri saat 08.10, Gaziantep'ten kalkış saat 20.15; Motorlu tren Akçakale'den gidiş, Pazar, Salı ve Perşembe günleri saat 21.30, Gaziantep'ten kalkış Pazartesi, Çarşamba ve Cumartesi saat 21.30.³⁰²⁹

³⁰²³ Mustafa Albayrak, "Osmanlı-Alman İlişkilerinin Gelişimi ve Bağdat Demiryolu'nun Yapımı", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 6, (1995), 26.

³⁰²⁴ Kemal Beydilli, "Bağdat Demiryolu", *DİA*, Cilt: IV, (1991), 443-444.

³⁰²⁵ Urfa Valiliği, *Urfa İl Yıllığı 1967*, 220.

³⁰²⁶ Urfa Valiliği, *Urfa İl Yıllığı 1973*, 226.

³⁰²⁷ Yahya Çitçioğlu'ndan 23.03.2019'da gelen mektup.

³⁰²⁸ Yeni Urfa, 15 Eylül 1958, Sayı: 443.

³⁰²⁹ Akgün, 4 Aralık 1959, Sayı: 2694.

Urfa-Mardin tren hattı üzerinde bulunan Akçakale-Goçar ve Ceylanpınar-Arda istasyonlarının aralarındaki mesafenin fazlalığı tren seferlerini de etkilediği için, bu duruma önlem olarak bu istasyonlar arasında yeni iki istasyonun açılması 2 Haziran 1952’de kararlaştırıldı.³⁰³⁰ Karara göre Akçakale-Goçar arasında kurulacak istasyona Zenginova, Ceylanpınar-Arda arasında kurulacak olan istasyona Gürpınar adının verilmesinin uygun olacağı hakkındaki görüşünü Devlet Demiryolları Genel Müdürlüğü Urfa ve Mardin valiliğine bildirdi. Valilikler bu adların verilmesi hususundaki görüşlerini olumlu beyanlarının ardından, İçişleri Vekâletinin de onaylamasıyla, il idaresi kanununa uygun bulundu.³⁰³¹

Gaziantep’te trenle ulaşımın başlamasıyla, Birecik’e tren yolu yapılması planlandı. Bu işin 1956’da bitirileceği tahmin ediliyordu.³⁰³² Gaziantep’e tren geliyor, 3 milyon lira maliyetle Diyarbakır’a Sümerbank kumaş fabrikası kuruluyor ama Urfa’da herhangi bir yatırım gelmiyordu.³⁰³³ Uzun zamandır inşası devam eden yaklaşık, 86 kilometrelik Gaziantep-Nizip-Birecik-Karkamış tren hattının 29 Ekim 1959’da açılışı kararlaştırılmıştı. Bu hattın tamamlanmasıyla, Anadolu-Bağdat demiryolu nakliyatında önemli gelişmeler beklendi. Bu hattın tamamlanmasıyla Suriye hudutlarına girilmeyecek ve kaçakçılık önlenecek, ayrıca bu hudut ihlalden dolayı Türkiye her sene Suriye’ye ödediği 1.500.000 dolarlık tazminatı ödemeyecekti. Hat bu şekliyle kısalacak ve zaman tasarrufu olacaktı. Irak ve İran’dan batıya gönderilecek ürünlerin nakliyatı bu hatla Akdeniz’e taşınacaktı. Bu hattın maliyeti yaklaşık 40.000.000 liraydı.³⁰³⁴

Demiryolu ağı genişletilmeye devam ederken bazı kısımlar, iklim şartlarından dolayı zarar gördü. Aşırı yağışlar tren hatlarına zarar verdi. DSİ 10. Bölge Müdürü Erdoğan Bilal, Akçakale’nin Gültepe mevkiinde tetkikler yaparak sele karşı önlem almayla ilgili çalışma yaptı. Aynı mevkide Vali Şerafettin Atak ve Akçakale Kaymakamı Orhan Cemil Mirkelam tetkikler yaparak, Gültepe-Harapnaz istasyonu arasındaki selden tahrip olan 1500 metrelik tren hattının tamiri için çalışmalar

³⁰³⁰ BCA, 030-11-1/231-12-14-2. Tarih: 02.06.1952

³⁰³¹ BCA, 030-11-1/231-12-14-4. Tarih: 02.06.1952

³⁰³² Demokrat Urfa, 5 Ekim 1953, Sayı: 386.

³⁰³³ Urfaninsesi, 14 Eylül 1953, Sayı: 229.

³⁰³⁴ Demokrat Urfa, 4 Ağustos 1959, Sayı: 1015.

yaptılar.³⁰³⁵ 1960 yılı Ocak ayının ilk haftasında yağın yağmur, çiftçileri sevindirirken, Harapnaz-Zenginova arasındaki 65 kilometrelik demiryolu hattını tahrip etti. Yolu açmak üzere Devlet Demiryolları Adana 6. Bölge Müdürü A. Kışla ve ekibi bozulan hattı beş günde tamir ettiler. Tren hattının tamamlanmasında Vali Şerafettin Atak ve Tümen Komutanı Celal Erikan yoğun çaba sarf ettiler.³⁰³⁶

Tren seferlerindeki mevcut düzensizlik, ulusal gazetelerin geç ulaşmasına sebep oldu. Bu gecikmeden dolayı CHP Urfa il başkanı Müslüm Hayırlı 29 Kasım 1950'de CHP Genel Sekreterliğine mektup yazarak durumu bildirdi. Urfa'ya gelen posta trenleri Toros Ekspresi ile haftada iki gelmekte olup bir postada üç diğer postada dört gazete Urfa'ya geliyordu. Yaşanan aksaklıktan dolayı İstanbul'dan gelen gazetelerde herhangi bir sorun olmazken, Ankara'dan gelen Ulus gazetesinde yaşanan sorun, gazetenin Urfa'daki sürümünü olumsuz etkiledi.³⁰³⁷ CHP Genel Sekreterliği Ulus gazetesi müdürlüğüne bu durumu bildirdi. Gazete yönetimi önlem olarak, Toros Ekspresi kaldırılınca Urfa'ya gidecek gazeteleri her gün otobüsle Konya'ya göndererek oradan İstanbul treniyle Urfa'ya gönderilmesini sağladı.³⁰³⁸

5.4.3. Havayolu Ulaşımı

Türkiye'de hususi amaçla ilk İstanbul'da kurulan havaalanının güzergâhı Ankara-Eskişehir-İstanbul idi. Bu güzergâhta ilk uçuş 1933 yılında gerçekleşti.³⁰³⁹ 1944 yılında Sivas, Erzurum, Diyarbakır, Konya, Kayseri, Malatya, Antalya, Gaziantep, İskenderun ve Urfa'da havaalanı açıldı.³⁰⁴⁰ Zamanla kapasitesi yetmeyen havaalanı için yeni bir yerde daha büyük bir alan yapılması için girişimler başlatıldı. Bu amaçla 30 Ocak 1948'de Ankara'dan gelen uzman bir heyet Urfa'da yeni yapılacak olan hava meydanının yerini, yaklaşık 800.000 liraya mal olacak, Koşumeydanı olarak tespit etti.³⁰⁴¹ Yer in tespitinin ardından Urfa Belediye Başkanı Celal Güllüoğlu, istimlak işleri için siyasî parti üyeleri ve şehrin ileri gelenleriyle bir toplantı yaptı. Arsanın alınması ve diğer işlerle alakalı 15 kişilik bir heyet

³⁰³⁵ Demokrat Türkiye, 29 Ekim 1959, Sayı: 74.

³⁰³⁶ Demokrat Türkiye, 11 Ocak 1960, Sayı: 90.

³⁰³⁷ BCA, 490-01-0-0/1244-148-3-15. Tarih: 29.11.1950

³⁰³⁸ BCA, 490-01-0-0/1244-148-3-3. Tarih: 25.01.1951.

³⁰³⁹ Nuran Taşlığil, "Türkiye'de Hava Ulaşımının Gelişimi", *Öneri Dergisi*, 2/7, (1997), 90.

³⁰⁴⁰ Nadir Yurtoğlu, "Sivil Havacılık Sektörü İçerisinde Yer Alan Türk Hava Yollarının Tarihi Gelişimi (1933-1960)", *Hacettepe Üniversitesi ÇTAD*, 12/23, (2016), 320.

³⁰⁴¹ Yenilik, 2 Şubat 1948, Sayı: 977.

oluşturuldu. Hava meydanının yapımında kamu bütçesinden başka şahsî yardımlara da başvuruldu. Arsanın alınması için maddî durumu iyi olan kimselere de müracaat edilmesi kararlaştırıldı. Örneğin Reşit Görgün hava meydanı için 10.000 lira yardımda bulundu.³⁰⁴² Ancak Tarım Vekâletinin müdahalesi sonucu bütün girişimler durdu ve havaalanı olarak yapılması planlanan arsa Koşuyolu olarak kaldı.³⁰⁴³

Bu şekilde sonuçlanan ilk girişimin ardından 1950 yılında Devlet Hava Meydanları İşletme Genel Müdürlüğü Urfa'da bir hava meydanı yaptırmak için arazi satın aldı.³⁰⁴⁴ Arazi üzerinde yapılan pist zamanla ihtiyaca cevap vermediğinden dolayı, Devlet Hava Meydanları İşletme Genel Müdürlüğü Urfa hava meydanı onarım işi için 4.562 lira muhammen bedelle 2 Kasım 1951 ihale yaptı.³⁰⁴⁵ Yapılan ihale sonucunda işi alan müteahhit firma Urfa hava meydanında silindiraj çalışmaları hızlandırarak ve kısa zamanda uçak seferlerinin tekrar başlamasını sağladı.³⁰⁴⁶

Uçak seferlerinin tekrar başlamasıyla devam eden gelişmelere ilaveten Urfa Hava Meydanı Müdürü Hakkı Öncü, Ulaştırma Vekâleti tarafından Urfa'ya verilen ödenekle yapılacak işleri sıraladı. Bu ödenekle 3.852 liralık bir telsiz barakası ve yolcu istirahat yeri yapılması, 15 metre derinliğinde kuyu ve basma tulumba, 4.645 lira ödenekle umumi tuvalet, meydan binasının tesviyesi, gereken yerlerin istimlaki, elektrik ve telefon çekilmesi kararlaştırıldı.³⁰⁴⁷ Hava meydanında yapılan çalışmalarla 20 Mayıs 1952 Salı gününden itibaren Urfa'dan hava seferleri tekrar başladı. Uçak biletleri ilk dönem yetkili kurum olan PTT İl Müdürlüğü tarafından satılıyordu.³⁰⁴⁸ Urfa hava meydanından kalkan uçaklar genellikle 21 kişi kapasiteli olup Urfa-Gaziantep-Adana hattında daire şeklinde uçuş yapıyordu. Ankara veya İstanbul'a gitmek isteyenler ilk önce Adana'ya gidiyorlar, sonra daha büyük uçakla uçuş yapıyorlardı.³⁰⁴⁹

Urfa'daki mevcut hava meydanında yapılan ıslah çalışmaları yeterli gelmiyordu. 9. Dönem Urfa milletvekili Reşit Kemal Timuroğlu, Başvekil Adnan

³⁰⁴² Yenilik, 6 Şubat 1948, Sayı: 978.

³⁰⁴³ Yenilik, 20 Şubat 1948, Sayı: 982.

³⁰⁴⁴ Urfa Valiliği, *Urfa İl Yıllığı 1967*, 220.

³⁰⁴⁵ Urfanınsesi, 19 Ekim 1951, Sayı: 8.

³⁰⁴⁶ Akgün, 19 Nisan 1952, Sayı: 1896.

³⁰⁴⁷ Urfanınsesi, 21 Nisan 1952, Sayı: 71.

³⁰⁴⁸ Akgün, 21 Mayıs 1952, Sayı: 1906.

³⁰⁴⁹ Demokrat Urfa, 8 Temmuz 1953, Sayı: 352.

Menderes'e bir mektup yazarak hava meydanına olan ihtiyacı bir kez daha dile getirdi.³⁰⁵⁰ Bu genişimden başka, 1952 yılında Birecik Köprüsü'nün temel atma töreninde Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a yapılan müracaatlar sonuç verdi. TBMM'nin 1953 yılı açılış konuşmasında Celal Bayar, başka illerle beraber Urfa'ya yeni bir havaalanı yapılacağını dile getirdi. Bayar, bu konudaki görüşünü şu şekilde beyan etti; *“Beynelmilel çaptaki meydanlardan Yeşilköy Hava Alanı bu sene işletmeye açılmıştır. (Ankara) Esenboğa havaalanı bitmek üzeredir. Adana ve Trabzon alanlarının inşasına devam olunmaktadır. Yeni büyük hava alanlarımızdan Konya, Eskişehir, Diyarbakır alanlarının ihaleleri yapılmıştır. Malatya, Bandırma, Batman, Merzifon ve İzmir alanlarının bütün hazırlıkları tamamlanıp inşalarına geçilmek üzeredir. Bunlardan başka yetki kanunu Yüksek Meclisinize sunulmuş olan (45) milyon liralık bir programla Samsun, Van, Erzurum, Kars, İskenderun, Urfa, Gaziantep, Antalya ve Ağrı meydanlarının inşası ele alınmıştır.”*³⁰⁵¹ Ancak bu konuda bir ilerleme görülmemesi tepki çekti. Uçak seferleri sadece yolcu taşımacılığında değil, posta ve iletişim hizmetlerinde de büyük önem taşıyordu.³⁰⁵² 1953 yılında TBMM'de dile getirilen Urfa'ya bir hava meydanı yapılması için 104.501 lira muhammen bedelle ihaleye edildi.³⁰⁵³

Urfa hava meydanı genellikle yaz aylarında aktif hale geliyordu. Kışın ve yağışlı günlerde uçuş gerçekleşmiyordu. Bunda hem hava meydanının yetersiz kapasitesi hem iklim şartları hem de zeminin bozulması etkili oluyordu. Kış aylarında ertelenen hava seferleri genellikle Haziran ayından itibaren tekrar başlıyordu.³⁰⁵⁴ Yaz ayı olmasına rağmen bazı aksaklıklar yine de devam ediyordu. Seferlerin akmasının sebebi bazen yakıt masraflarından kaynaklanıyordu. Bundan dolayı seferlerin durması tepki çekince 23 Haziran 1952'de seferler yeniden başladı,³⁰⁵⁵ ancak uçak sefer ücretlerine zam yapıldı. Urfa-İstanbul bilet ücreti 113

³⁰⁵⁰ Mektupta şunlar yazıyordu: *“Sayın Başvekilim, ötendenberi Urfa'nın bir teyyare meydanına ihtiyacı olduğu yüzkssek malumunuzdur. Çünkü cenubun imara en münset şehri olduğu halde demiryolu güzergâhında değildir. Anteb'e yapılaması düşünülen teyyare meydanının Urfa'ya yapılması yerinde olacaktır.”* BCA, 030-01-00-00/50-302-1-1. Tarih: 09.04.1952

³⁰⁵¹ Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Yer: 3/4-34, Fihrist No: 2166-27. :TBMM, Z.C., Dönem: 9, Cilt: 25, 1. bs. (Ankara: TBMM Basımevi, 1954), 9.

³⁰⁵² Urfaninsesi, 19 Mayıs 1954, Sayı: 314.

³⁰⁵³ Yeni Urfa, 18 Eylül 1958, Sayı: 444.

³⁰⁵⁴ Akgün, 4 Haziran 1957, Sayı: 2476. : Urfaninsesi, 4 Haziran 1957, Sayı: 612.

³⁰⁵⁵ Urfaninsesi, 20 Haziran 1952, Sayı: 91.

liradan 154 liraya çıktı.³⁰⁵⁶ Bir diğer sebep ise 1957 sezonunda 1 Haziran'da Urfa'ya gelen ilk uçak, iniş tertibatının alınmaması ve telsiz iletişiminin sağlanamamasından dolayı Gaziantep'e indi.³⁰⁵⁷

Urfa'da kış aylarında duran uçak seferleri Mayıs ayı ile beraber yeniden başladı.³⁰⁵⁸ Urfa-İstanbul ve İstanbul-Urfa uçak seferleri başladı. Uçuşlar pazartesi ve cumartesi günleri yapılacağı bildirildi.³⁰⁵⁹

5.5. İLETİŞİM

Hem iletişim hem de nakliye alanında hizmet eden PTT, 1937 yılında bir değişikliğe giderek başmüdürlükleri kaldırıp yerine direk genel müdürlüğe bağlı il müdürlükleri kurulmasını kararlaştırdı. Bu karar doğrultusunda Urfa dâhil 61 ilde müdürlük kurularak, kurumun daha aktif hale gelmesi sağlandı.³⁰⁶⁰ 8 Eylül 1939 tarihinde yapılan atamayla Edirne PTT il müdürü Hüsnü Atamer Urfa PTT il müdürlüğüne tayin edildi.³⁰⁶¹

PTT Urfa il müdürlüğü binası 1952 yılına kadar aynı yerde hizmet verdi.³⁰⁶² Bu bina zamanla ihtiyaca cevap veremeyince PTT Genel Müdürü Orhan Kulak ve Diyarbakır Bölge Müdürü Abdülner Pelin, PTT'nin daha önceden satın aldığı Halkevi binasının işlerini tamamlamak üzere 7 Ekim 1951'de Urfa'ya geldiler.³⁰⁶³ Buranın bazı tadilat ve tamirat işleri için PTT, 4.973 lira muhammen bedelle 6 Aralık'ta ihale yapıldı.³⁰⁶⁴ İhalenin ardından tadilat işlerinin bitmesiyle PTT müdürlüğü yeni binasına taşındı. Ancak bu binadan çarşıya giden yol üzerine telgraf ve telefon hattını genişletmek amacıyla direk dikilmesi esnasına yol kenarındaki ağaçların sökülmesi tepkiyle karşılandı.³⁰⁶⁵ PTT, buraya taşınınca Halkevi iken

³⁰⁵⁶ Yeni Urfa, 10 Ağustos 1955, Sayı: 248.

³⁰⁵⁷ Akgün, 7 Haziran 1957, Sayı: 2477.

³⁰⁵⁸ Akgün, 20 Mayıs 1960, Sayı: 2729.

³⁰⁵⁹ Demokrat Türkiye, 19 Mayıs 1960, Sayı: 118.

³⁰⁶⁰ Komisyon, *Geçmişten Günümüze Posta*, 1. bs. (Ankara: PTT Yayınları, 2007), 225.

³⁰⁶¹ BCA, 030-11-1-0/134-35-5. Tarih: 08.09.1939

³⁰⁶² Günümüzde Kapaklı Pasajının kuzey kısmında bulunan ve bir dönem mağaza olarak kullanılan binanın yerinde, PTT'nin Urfa'daki ilk müdürlük binası vardı. Fuat Rastgeldi'den 29.03.2019'da gelen mektup.

³⁰⁶³ Urfaninsesi, 8 Ekim 1951, Sayı: 3.

³⁰⁶⁴ Urfaninsesi, 7 Aralık 1951, Sayı: 28.

³⁰⁶⁵ Yeni Urfa, 4 Şubat 1952, Sayı: 3.

büyük salon olarak kullanılan yeri taahhütlü teslimat yeri olarak kullanmaya başladı.³⁰⁶⁶

PTT Urfa şubesinin iletişimi sağlama noktasında eksiklikleri mevcuttu. Telefon görüşmesi yapmak isteyen birisi, birçok kez hattı düşürememekte ve uzun zaman harcanmaktaydı. Telefonun bağlanmasının ardında bu defa parazit olması iletişimi engelliyordu. Personel sıkıntısının da yaşandığı PTT'nin Çarşı şubesinde sadece bir memur çalışıyordu.³⁰⁶⁷ Bu tür şikâyetlerin artması üzerine PTT il müdürlüğü birtakım önlemler almaya başladı.³⁰⁶⁸

1950 yılının sonlarına doğru Urfa'ya şehirlerarası telefon hattı gelince pek çok vatandaş büyük masraflarla abonelik işlemlerini gerçekleştirdiler. Ancak çoğu ilde telefon görüşmesi sağlıklı yürütülürken, Urfa'da durum hâlâ değişmedi.³⁰⁶⁹ Öyle ki 1952'lere gelmesine rağmen Urfa, posta, telgraf ve telefon işlerinde geri kalmıştı.³⁰⁷⁰ 1953 yılı Mart ayında sadece 100 abonelik bir telefon hattı vardı. Merkez nüfusu 40.000 olan şehrin ihtiyacını karşılamadığından dolayı bu sayının artırılması yönünde talepler devam ediyordu.³⁰⁷¹

Talepler doğrultusunda daha geniş kapasiteli bir santral için çalışmalara başlandı. PTT'de kullanılmak üzere 300 abonelik santralin montajına başlandı.³⁰⁷² Bu santralin de aktif olarak hizmet vermeye başlamasına rağmen şehrin ihtiyacını karşılamıyordu.³⁰⁷³ Yeni yapılan santralin ileride daha da genişletilmesi ihtimalinde dolayı PTT Genel Müdürlüğü, bir santral binası ve kalorifer tesisatı için 9 Ekim 1956'da ihale yaptı.³⁰⁷⁴ Kapasite artırma çalışmalarına rağmen hâlâ ihtiyaca cevap veremediğinden dolayı, PTT İl Müdürlüğüne bazı şikâyetler oldu. Santral yetersizliğinden başka personelin tecrübesiz ve ilgisiz oluşu, şikâyetleri daha da artırdı.³⁰⁷⁵ Kapasite ve personel sıkıntısının devam ettiği dönemde şehir imar planı

³⁰⁶⁶ Yeni Urfa, 9 Haziran 1952, Sayı:20.

³⁰⁶⁷ Akgün, 29 Ağustos 1950, Sayı: 1669.

³⁰⁶⁸ Akgün, 12 Eylül 1950, Sayı: 1673.

³⁰⁶⁹ Akgün, 8 Aralık 1950, Sayı: 1695.

³⁰⁷⁰ Demokrat, 3 Ekim 1952, Sayı: 3.

³⁰⁷¹ Urfaninsesi, 10 Mart 1953, Sayı: 171.

³⁰⁷² Demokrat Urfa, 11 Nisan 1954, Sayı: 453.

³⁰⁷³ Urfaninsesi, 16 Ağustos 1955, Sayı: 446.

³⁰⁷⁴ Demokrat Urfa, 28 Eylül 1956, Sayı: 716.

³⁰⁷⁵ Demokrat Urfa, 1 Nisan 1958, Sayı: 870.

dâhiline yolların kazılmasından dolayı telefon hatları zarar gördü ve iletişimde aksaklıklar meydana geldi.³⁰⁷⁶

18 Şubat 1952 tarihinde Türkiye'nin NATO'ya üye olmasının ardından,³⁰⁷⁷ üyeliğin ikinci maddesinde belirtilen “*Taraflar, kendi hür müesseselerini takviyeye, bu müesseselerin isnat ettiği prensiplerin daha iyi anlaşılmasını temin ve istikrar ve refahı sağlamaya has şartları geliştirmek suretiyle milletlerarası dostane münasebetlerin inkişafına yardım edecekler...*”³⁰⁷⁸ ifadesi dâhilinde Anadolu’da bir telefon hattı oluşturulması kararlaştırıldı. Kısa sürede yapılması planlanan projenin Batı Anadolu’da tamamlanması 1990’lı yılları buldu.³⁰⁷⁹ Bu proje dâhilinde Urfa’dan başlayarak Diyarbakır, Siirt, Bitlis ve Muş illerini kapsayan bir hattın oluşturulması planlandı.³⁰⁸⁰

Urfa’ya yeni atanan PTT Müdürü Lami Saatçi’nin girişimleriyle 20’lik bir telefon santral kuruldu.³⁰⁸¹ Saatçi’nin Urfalı olmasından daha iyi hizmet vereceği bekleniyordu. Ancak PTT Urfa İl Müdürlüğü hizmetlerinde yaşanan sorunlar devam ediyordu. Sorunlardan birisi de görüşme yapmayanlara, görüşme yapmış gibi ücretlendirmenin yapılmasıydı.³⁰⁸² Ayrıca daha önce kararlaştırılan otomatik telefon santrali binasının 12 Şubat 1957’de ihalesi yapılmış ve 7 ayda tamamlanması planlanmış, henüz yapımı tamamlanmamıştı. Bina, ancak 1959 sonlarında tamamlanmasına rağmen santral hâlâ gelmemişti. Yaklaşık 60.000 nüfuslu Urfa merkezde hizmet veren kurum eski sistemle çalışmaya devam ettiği için hizmet vermekte yetersiz kalıyordu.³⁰⁸³ PTT şikâyetler üzerine bir açıklama yaptı. Açıklamada bir İsveç firması olan Ericsson ile 500 hatlık bir santralin kurulmasıyla ilgili anlaşmanın yapıldığı, 1 Ağustos 1960’ta başlanacak işin 31 Aralık 1960’a kadar bitirilmesinin planlandığı ifade edildi.³⁰⁸⁴

³⁰⁷⁶ Yeni Urfa, 22 Eylül 1958, Sayı: 445.

³⁰⁷⁷ Lord Ismay, *NATO (The First Five Years 1949-1954)*, 1st. (Paris: Secretary General of the North Atlantic Treaty Organization, 1954), 11.

³⁰⁷⁸ Mehmet Saray, *Türkiye'nin NATO'ya Girişi*, 2. bs. (Ankara: ATAM Yayınları, 2000), 122.

³⁰⁷⁹ Hasan Şişikoğlu vd., “Telekomünikasyonun İzmir’deki Gelişimi Tarihi-II”, *Elektrik Mühendisleri Odası İzmir Şubesi Bülteni*, 229, (229), 31.

³⁰⁸⁰ Demokrat Urfa, 13 Aralık 1955, Sayı: 635.

³⁰⁸¹ Demokrat Türkiye, 10 Aralık 1959, Sayı: 84.

³⁰⁸² Demokrat Türkiye, 11 Nisan 1960, Sayı: 110.

³⁰⁸³ Demokrat Türkiye, 14 Nisan 1960, Sayı: 112.

³⁰⁸⁴ Demokrat Türkiye, 12 Mayıs 1960, Sayı: 117.

Urfa'da telefon hattının zaten yetersiz olduğu bir dönemde, yapımı 1957 yılında tamamlanan Urfa otomatik telefon santralının Elazığ'a taşınacağı haberleri üzerine Urfa basını, MBK Başkanı Cemal Gürsel, Ulaştırma Vekâletine ve PTT Genel Müdürlüğüne telgraf çekerek bu kararı protesto ettiler. Urfa Ticaret ve Sanayi Odası adına Adil Hacımanoğlu da, santralin Urfa'da kalması içerikli bir telgraf çekti. Bu tepki karşılık buldu ve santral Elazığ'a taşınmayarak Urfa'da kaldı.³⁰⁸⁵

1950'li yıllarda Urfalılar için lüzumlu telefon numaraları zaman zaman basın yoluyla kamuoyuyla paylaşıyordu. Kurum ve telefon numaraları şu şekildeydi; Valilik 18, Valinin evi 7, Belediye Başkanlığı 6, Cumhuriyet Başsavcılığı 25, Devlet Hastanesi 5, DP İl Başkanlığı 26, Verem Savaş Dispanseri 150, Emniyet Müdürlüğü 21, Vali Yardımcısı 75, Garnizon Komutanlığı 100, İl Jandarma Komutanlığı 29, Kız Enstitüsü 133, Sümerbank 58, Meteoroloji 20, Erkek Sanat Okulu 80, İş Bankası 23, Elektrik Arızası 243, Akgün Gazetesi 61, Ticaret Odası 59, Ziraat Bankası 4, Akbank 207, Defterdarlık 14, Lise Müdürlüğü 28, Tekel Müdürlüğü 11, İl Sağlık Müdürlüğü 155, Hükümet Tabipliği 154, Belediye Tabipliği (Ambulans) 273.³⁰⁸⁶

5.6. BANKALAR

1950-1960 yılları arası Türkiye'de görülen kalkınmanın bir yansıması olarak Urfa'da yaşanan gelişmeler neticesinde maddî kaynak sorunu ortaya çıktı. Çünkü bankacılığın gelişmediği dönemde çiftçilik, hayvancılık, esnaf gibi tüccar kesim maddî kaynak bulamıyordu. Genellikle bu sorunu çözmek, maddî kaynak sağlamak amacıyla şahıslardan borçlanma yöntemi yaygındı. Ancak bu yöntem de zamanla tefeciliği doğurdu ve hem aşırı faizli borçlar alınarak tüccar kesim zarar etti hem de borçların ödenmemesi durumunda asayiş olayları ortaya çıktı.³⁰⁸⁷ Urfa'da bu şekilde borçlanmanın önüne geçmek ve iktisadî hayatı canlandırmak adına 1950-1960 yılları arası hem kamu hem de özel bankalar katkı sağladı.

5.6.1. Ziraat Bankası Şubesi

1892'de Urfa'ya şube açan Ziraat Bankası haricinde 1946 yılına kadar sadece bir banka mevcuttu. Zamanla nüfusun artması ve ticarî potansiyelin genişlemesiyle

³⁰⁸⁵ Demokrat Urfa, 16 Aralık 1960, Sayı: 1146.

³⁰⁸⁶ Akgün, 28 Aralık 1957, Sayı: 2520.

³⁰⁸⁷ Demokrat, 21 Eylül 1952, Sayı: 1.

özel bankalar da şube açtı.³⁰⁸⁸ Ziraat Bankası, Urfa'da çarşı merkezinde bir şube daha açtı. Şubenin yeri eski Öncel Otelinin olduğu bina idi.³⁰⁸⁹ Ancak zamanla kapasite artırma Ziraat Bankası Urfa Şube Müdürü M. Kürşat Pirim, vilayete yakın bahçe bir alana da şube binası yapılması için çalışmalara başlayarak, hükümet konağının içerisinde gazhane yolu üzerinde bina yapılacak olan arsanın satın alma işlemleri tamamlandı.³⁰⁹⁰ Binanın yapımı için öngörülen masraf 500.000 lira idi.³⁰⁹¹ Ödeneğin tamamlanmasıyla yaklaşık 3 yıl süren inşaatın ardından Ziraat Bankası Urfa şubesi 7 Ekim 1958'de yeni binasına taşındı. Farklı yerlerde hizmet veren bankanın bu yeni binasının açılışını Bayındırlık Vekili Tevfik İleri yaptı.³⁰⁹²

Ziraat Bankası, tarım ve hayvancılık alanında şehrin iktisadî hayatına katkı sağladı. Marshall Planı Çerçevesinde Türkiye'ye gelen traktör,³⁰⁹³ biçerdöver, ve pulluk gibi tarım aletlerinin finansal yükünü üstlendi. Urfa'da da bu konuda çalışmalarını yürüten Ziraat Bankası şubesi bu tarım aletlerinin dağıtımında büyük görev üstlendi.³⁰⁹⁴ Çiftçilere yakıt ve tohum bedeli kredisi verdi.³⁰⁹⁵ Ceylanpınar Devlet Üretme Çiftliğinden Siverekli çiftçilere dağıtılmak üzere tahsis edilen 510 ton tohumluk buğdayın Siverek şubesinden dağıtılacağını duyurdu.³⁰⁹⁶ Hayvancılık yapanlara Ziraat Bankası kredi verdi. Bilgi için İl Veteriner Müdürlüğü yetkilendirildi.³⁰⁹⁷ Banka çiftçi ve hayvancılara sağladığı kredilerin doğal afetlerden dolayı zamanında ödenmemesinden dolayı kolaylıklar sağladı. Ziraat Bankası Urfa Şubesi, süne haşeresinden dolayı zarar eden çiftçilerin borcunu üçüncü kere erteledi.³⁰⁹⁸ Ziraat ve Emlak bankaları, kuraklıktan mustarip çiftçilerin borçlarını bir yıl daha erteledi.³⁰⁹⁹ Ancak doğal sebeplerden dolayı borçlarını ödemeyen müşterileri hakkında gerekli yasal işlemler de yapılıyordu. Örneğin, Ziraat Bankası Urfa şubesi,

³⁰⁸⁸ Demokrat Urfa, 10 Ekim 1958, Sayı: 923. ; Ziraat Bankası 1953 yılına kadar Köprübaşı'nda bulunan bir dönem bir siyasi partinin il başkanlığının bulunduğu binada hizmet verdi. Fuat Rastgeldi'den 29.03.2019'da gelen mektup.

³⁰⁸⁹ Akgün, 11 Şubat 1957, Sayı: 2456; Yeni Urfa, 11 Şubat 1957, Sayı: 347.

³⁰⁹⁰ Demokrat Urfa, 23 Nisan 1955, Sayı: 570.

³⁰⁹¹ Demokrat Urfa, 10 Ağustos 1956, Sayı: 702.

³⁰⁹² Demokrat Urfa, 10 Ekim 1958, Sayı: 923.

³⁰⁹³ Urfapostası, 10 Mayıs 1949, Sayı: 43.

³⁰⁹⁴ Urfapostası, 3 Haziran 1949, Sayı: 49.

³⁰⁹⁵ Akgün, 23 Ekim 1952, Sayı: 2038.

³⁰⁹⁶ Akgün, 29 Eylül 1956, Sayı: 2427.

³⁰⁹⁷ Akgün, 26 Aralık 1950, Sayı: 1699.

³⁰⁹⁸ Yeni Urfa, 10 Haziran 1957, Sayı: 368.

³⁰⁹⁹ Yeni Urfa, 9 Ağustos 1958, Sayı: 435.

Camiikebir mahallesinden borcunu ödemediği için S. M.'nin Edene köyündeki tarlaları üzerindeki ipotek hakkıyla 2 Mart 2955'te açık artırmayla sattı.³¹⁰⁰

Ziraat Bankası'nın iktisadî hayata katkı sağlama noktasında bir diğer adımı müfettiş vasıtasıyla şehrin durum tespitinin yapılmasıydı. Ziraat Bankası Müfettişi Ali Altınordu tarım ve ticaretin gelişmesi için incelemelerde bulunmak üzere Urfa'ya geldi. Müfettişin raporunda, Harran ovasındaki kuraklığı gidermek için artezyen kuyuların açılması, bu iş için bölgenin ileri gelenleriyle temas kurulması, Marshall Yardımlarından kuyu açtırmak için önemli bir meblağın ayrılması, bundan başka şube olmayan yerlerdeki halkın şehir merkezine kadar yorulmamalarını sağlamak için şube sayılarının artırılması, çiftçiye ve tüccara daha uygun kredi verilmesi yer aldı.³¹⁰¹

Müfettişin bu çalışmasının ardından bankanın Urfa'da faaliyetleri arttı. Ziraat Bankası şubesinin sermaye kredisiyle bir un fabrikası için girişimler başladı. Şube Müdürü Kürşat Pirim, bu fabrikanın kurulması için sermayedarlarla yoğun temas kurdu.³¹⁰² Kurulacak olan fabrikaya pek çok Urfalı ortak olmak için başvurdu. Bunlardan bazıları, Sait Postacı, Bakır Melik, Sami Özbay, Mithat Kürkçüoğlu,³¹⁰³ K. Yetkin, Sami Barlas, Reşit Rastgeldi, İmam Şelle, Şevket Hamevioğlu, Osman Çadırcı, Tevfik Saraç idi.³¹⁰⁴ Bu fabrikaya belediye de 200.000 lira hisse ile ortak olmaya karar verdi.³¹⁰⁵ Urfa'da bir un fabrikası kurulması için daha önceki girişimler Kürşat Pirim'in tayininden dolayı kesintiye uğradı. Bunun üzerine Vali Celal İzgi ve Ziraat Bankası müdürü Mahmut Baltacıoğlu, bu işi hızlandırma kararı aldı.³¹⁰⁶

Müfettişin raporunda yer alan bir diğer husus ise Urfa ilçelerinde şube sayılarının artırılarak, ilçede yaşayanların merkeze gelerek zaman sarf etmelerini önlemektir. Bu hususta da yapılan çalışmalarla Hilvan'da Ziraat Bankası bir şube açtı. Ardından 1953 yılı içinde Akçakale ve Bozova'da birer şube açılması kararlaştırıldı³¹⁰⁷ ve yaklaşık 5 ay sonra Akçakale'de bir şube açıldı. Bu iş için Suruç

³¹⁰⁰ Yeni Urfa, 12 Ocak 1955, Sayı:199.

³¹⁰¹ Akgün, 22 Ekim 1951, Sayı: 1779.

³¹⁰² Akgün, 28 Haziran 1955, Sayı: 2332.

³¹⁰³ Demokrat Urfa, 24 Haziran 1955, Sayı: 587.

³¹⁰⁴ Akgün, 4 Temmuz 1955, Sayı: 2334.

³¹⁰⁵ Demokrat Urfa, 27 Haziran 1955, Sayı: 588.

³¹⁰⁶ Demokrat Urfa, 23 Kasım 1956, Sayı: 732.

³¹⁰⁷ Demokrat Urfa, 10 Şubat 1953, Sayı: 297.

Şube Müdürü Reşat Seçkin görevlendirildi.³¹⁰⁸ Çalışmalardan sonra 23 Ocak 1954'te Akçakale Ziraat Bankası şubesi, dönemin Valisi Nedim Evliyagil'in de katılımıyla açıldı.³¹⁰⁹ Akçakale'den başka tarımın yoğun olarak yapıldığı Ceylanpınar'da da Ziraat Bankası şubesi dönemin Valisi Şerafettin Atak ve Ziraat Bankası Müdürü Emin Eren'in katılımıyla açıldı.³¹¹⁰

Ziraat Bankasının iş yükü ve şubelerinin artmasından dolayı personel ihtiyacı da arttı. Personelin genel müdürlük aracılığıyla gönderilmesinden başka yerel yöntemle ve sınav usulüyle de personel temin edildi. Örneğin, 1952 yılında Ziraat Bankası Urfa şubesi, en az lise veya ortaokul mezunu ve askerliğini yapmış memur almak için 28 Mart 1952'de sınav yapmayı kararlaştırdı.³¹¹¹ Yine Ziraat Bankası, memur ihtiyacını karşılamak için lise ve ortaokul mezunlarından 26 Ağustos 1954'te yapılacak sınavla memur almayı kararlaştırdı.³¹¹² Kredilerin verilmesi ve zamanında ödenmemeleri durumundan dolayı Ziraat bankası Urfa şubesi, bu kez sınavla 2 adet takip memuru almayı kararlaştırdı.³¹¹³

Bu tür personelden başka bankanın il müdürlüğünde tayinler gerçekleşti. Boşta bulunan Ziraat Bankası Urfa Müdürlüğüne Mehmet Emin Eren tayin edildi.³¹¹⁴ Urfa ziraat bankası müdürü Ferhan Onurlu Ayvalık'a tayin edildi.³¹¹⁵ Onun yerine Gaziantep şube müdürü Kürşat Pirim tayin edildi.³¹¹⁶

5.6.2. Türkiye İş Bankası Şubesi

İlk sermayesi Hindistan Müslümanlarının Türkiye'ye gönderdiği yardım olan İş Bankası³¹¹⁷ Celal Bayar'ın İktisat Vekilliği döneminde 26 Ağustos 1924 tarihinde kuruldu.³¹¹⁸ Özel bankalar içinde Urfa'da şube açma girişiminde bulunan ilk banka İş Bankası oldu. Urfa'da bir şube açmak için Maliye Vekâletine yaptığı müracaat

³¹⁰⁸ Demokrat Urfa, 28 Temmuz 1953, Sayı: 361.

³¹⁰⁹ Demokrat Urfa, 25 Ocak 1954, Sayı: 424.

³¹¹⁰ Demokrat Türkiye, 5 Ekim 1959, Sayı: 67.

³¹¹¹ Urfaninsesi, 24 Mart 1952, Sayı: 63.

³¹¹² Yeni Urfa, 3 Ağustos 1954, Sayı:168.

³¹¹³ Yeni Urfa, 29 Ekim 1957, Sayı: 392.

³¹¹⁴ Akgün, 2 Temmuz 1957, Sayı: 2483.

³¹¹⁵ Urfaninsesi, 7 Şubat 1955, Sayı: 391.

³¹¹⁶ Urfaninsesi, 7 Şubat 1955, Sayı: 391.

³¹¹⁷ Falih Rıfıkı Atay, *Çankaya*, 1. bs. (İstanbul: Pozitif Yayınları, 2004), 497.

³¹¹⁸ İbrahim Halil Tanık, "Asırlık Bir Yaşam Öyküsü: Celal Bayar", *İslam Tarihinin İlk Asrından Günümüze Darbeler Tarihi*, ed. Abdullah Ekinci vd., 1. Bs. (İstanbul: Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2017), 201.

olumlu karşılanarak 17 Temmuz 1946 izin verildi.³¹¹⁹ Gerekli iznin alınmasından sonra dönemin Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı Osman Ağan'ın da ön ayak olmasıyla 28 Ekim 1946'da İş Bankası Urfa şubesi açıldı.³¹²⁰ Bankanın şube binası olarak kullandığı yer kiralama usulüyle sağlandı.³¹²¹ Faaliyetlerini artıran İş Bankası şubesi, Ticaret ve Sanayi Odasına kayıt yaptırdı. Bankanın adresi Hüseyinpaşa Mahallesi Divanyolu No: 18 idi. İş Bankasını S. Önen ve L. Epir temsil ettiler.³¹²² İş bankası Urfa şubesi, daha sonra Kunduracı Pazarında,³¹²³ Yusuf Kamil Bey'in yeni yaptırdığı binaya taşındı.³¹²⁴

İş Bankası Urfa şubesi müdürü Hilmi Armağan ile kredi sağlama noktasında ortaya çıkan bazı anlaşmazlıklar giderildi. Ancak başka bir ile tayin olunacağı haberleri ortaya atıldı. Bu haber doğru çıktı ve Armağan'ın tayininden sonra Bandırma şubesinden Sabahattin Öner Urfa şubesine tayin edildi.³¹²⁵ Aslında bankanın başarılı bulunan müdürü ticarî hayatı geliştirmek için pek çok emek sarf etti. Basın, onun gidişini önemli bir kayıp olarak değerlendirdi.³¹²⁶

İş Bankası şubesinin şehrin ekonomisine katkıları Urfalıların takdirini topladı. Müdür Nuri Entemiz ve diğer çalışanlar, müşterilerin memnuniyetlerini sık sık ifade ettiler.³¹²⁷ Ertemiz'den başka Urfa'da pek çok müdür görev yaptı. İş Bankası Urfa şubesi müdürlüğüne tayin edilen Sabahattin Gün görevine başladı.³¹²⁸ İş Bankası Sarıkamış şube müdürü Seyfettin Goymat Urfa şube müdürlüğüne tayin oldu. Urfa Şube Müdürü Mehmet İçli de Ankara Dış Kapı şube Müdürlüğüne tayin oldu.³¹²⁹ İş Bankası Urfa Şube müdürlüğüne Sabahattin Polat tayin edildi.³¹³⁰ İş Bankasının 35. Kuruluş yıl dönümü Urfa'da kutlandı. Atatürk büstüne çelenk konulduktan sonra saygı duruşunda bulunuldu.³¹³¹

³¹¹⁹ BCA, 030-18-1-2/111-50-10. Tarih: 17.07.1946

³¹²⁰ Akgün, 29 Ekim 1946, Sayı: 1450.

³¹²¹ İş Bankası'nın Urfa şubesi günümüzde Haşimiye meydanının kuzeyinde bulunan binanın alt katında faaliyet yürüttü. Yahya Çitçioğlu'ndan 23.03.2019'da gelen mektup.

³¹²² Urfaninsesi, 19 Ekim 1951, Sayı: 8.

³¹²³ Urfaninsesi, 19 Mayıs 1957, Sayı: 608.

³¹²⁴ Urfaninsesi, 15 Şubat 1957, Sayı: 585.

³¹²⁵ Akgün, 5 Mayıs 1950, Sayı: 1640.

³¹²⁶ Akgün, 19 Ekim 1951, Sayı: 1778.

³¹²⁷ Demokrat Urfa, 22 Ocak, 1953 Sayı: 290.

³¹²⁸ Demokrat Urfa, 15 Temmuz 1955, Sayı: 593.

³¹²⁹ Akgün, 1 Ağustos 1958, Sayı: 2569.

³¹³⁰ Demokrat Urfa, 11 Ağustos 1959, Sayı: 1008.

³¹³¹ Yeni Urfa, 29 Ağustos 1958, Sayı: 439.

İş Bankası'nın Urfa merkezde büyük yararlılık göstermesi üzerine Siverek Ticaret Odası'nda bir heyet, İş Bankasının Siverek'te bir şube açması için girişimlerde bulundu. Giden heyette Ömer Ekinci, Velit Turan ve Ticaret Odası Başkanı Bekir Sami Sayar'dan oluşuyordu.³¹³² Heyetin bu girişimi İş Bankası tarafından da olumlu karşılanarak, Maliye Vekâletine müracaatı 23 Mart 1955'te uygun bulunarak Siverek dâhil 8 ilçede şube açmasına izin verildi.³¹³³ İzin ve diğer resmî işlerin tamamlanmasının ardından İş Bankası Siverek'te bir şube açtı.³¹³⁴

5.6.3. Akbank Şubesi

Ömer Sabancı, Bekir ve Ahmet Sapmaz, Nuri Has, Behice Naci Yazgan, Mustafa Özgür ve İbrahim Tekin aileleri 1948'de bir araya gelerek 83 kişilik bir kurucu meclisle³¹³⁵ Adana Merkezli Akbank namıyla bir banka kurmak için Ekonomi Vekâletine müracaat ettiler. Bankanın kurulma izni 12 Aralık 1947 verildi.³¹³⁶ Banka kuruluşunun ardından hızla şube açma girişimleri başlattı. 5 Mayıs 1948'de Urfa da dâhil 6 ilde şube açma izni verildi.³¹³⁷ Ancak bankanın Urfa'da bir şube açması aynı yıl gerçekleşmedi. Dönemin Urfa Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı Ahmet Mesçi, Akbank yetkilileriyle görüşerek.³¹³⁸ Bunun üzerine Akbank, Urfa'da şube açmak için çalışmalarını hızlandırdı.³¹³⁹ Uzun süren bu girişimlerin ardından Akbank, 27 Haziran 1955'te bir şube açtı.³¹⁴⁰ Şubenin yeri çarşıda bulunan Kunduracı Pazarındaki Öncel Otelinin altındaki işyeriydi.³¹⁴¹ Akbank Genel Müdürü Ferit Nazmi Gürmen, Diyarbakır Müdürü Hulusi Yetişkin'in katılımıyla, Milliyet ve Hürriyet gibi ulusal, Ümit, Demokratşark, Yeniuyurt, Şarkpostası gibi yerel basın açılışa ilgi gösterdi.³¹⁴² Akbank'ın yeni müdürü Cemal Kadioğlu ve muhasibi Şükrü

³¹³² Urfaninsesi, 13 Şubat 1954, Sayı: 281.

³¹³³ BCA, 030-18-01-02/138-131-10. Tarih: 23.03.1955

³¹³⁴ Demokrat Urfa, 22 Temmuz 1955, Sayı: 595. : Yeni Urfa, 23 Temmuz 1955, Sayı: 243.

³¹³⁵ Turaç Şeyhoğlu, *Türkiye'de 1944-1960 Dönemi Özel Sektör Bankacılığı: AKBANK Örneği*, (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009), 122.

³¹³⁶ BCA, 030-18-01-02/115-77-9. Tarih: 12.12.1947

³¹³⁷ BCA, 030-18-01-02/116-30-1. Tarih: 05.05.1948

³¹³⁸ Urfaninsesi, 23 Ekim 1953, Sayı: 244.

³¹³⁹ Akgün, 18 Kasım 1953, Sayı: 2164; Yeni Urfa, 19 Ekim 1953, Sayı:88.

³¹⁴⁰ Demokrat Urfa, 21 Haziran 1955, Sayı: 586. : Yeni Urfa, 21 Haziran 1955, Sayı:233.

³¹⁴¹ Urfaninsesi, 15 Şubat 1957, Sayı: 585.

³¹⁴² Akgün, 28 Haziran 1955, Sayı: 2332.

Uzar göreve başladı.³¹⁴³ Açılışa, İl Jandarma komutanı, lise müdürü ve bazı görevliler katıldı. Bankada hesap açanlara hediye dağıtıldı.³¹⁴⁴

Açılışıyla rağbet gören banka sosyal yardım faaliyetlerinde de bulunuyordu. Bu amaçla Akbank Urfa şubesi, ihtiyaç sahibi 40 öğrenciye 40 adet çanta hediye etti.³¹⁴⁵ Bu faaliyetinden başka Ticaret Vekâleti, Urfa ve civarında yapılacak olan kaza, nakliyat, hayat ve yangın sigortalama acentesi olarak Urfa Akbank şubesini yetkilendirdi.³¹⁴⁶

5.6.4. Halkbank Şubesi

Halkbank, 1938 yılında esnaf ve sanatkârları desteklemek ve kalıcı ekonomik kalkınmayı hızlandırmak amacıyla kuruldu.³¹⁴⁷ Kuruluşunun ardından Türkiye'nin pek çok ilinde şube açma faaliyetlerine başlayan banka, 24 Kasım 1956 tarihinde Urfa da dâhil dört ilde şube açma izni onaylandı.³¹⁴⁸ Toplam sermayesi 150.000.000 Türk Lirası olan Halkbank, 1957 yılında Türkiye'de yaklaşık 35 şube ile hizmet veriyordu. Urfa'da banka şubelerinin artması Halkbank yönetiminin de dikkatini çekti ve Divanyolu caddesinde 38 numaralı işyerinde³¹⁴⁹ 31 Ocak 1957'de bir şube açtı. Açılışa Halkbank Genel Müdürü Nusret Uzgören, DP Müfettişi Şevki Yaman birer konuşmayla katıldılar.³¹⁵⁰ Urfa Esnaf Kefalet Kooperatifi Başkanı Hadi Kazancı, kooperatifin kuruluşunda emeği geçen Halk Bankası müdürü Hilmi Aydoğan'a teşekkür etti. Onun yerine gelen Nihat Yalçın da kooperatife 250.000 liralık destek sağladı.³¹⁵¹

5.6.5. Emlak Kredi Bankası Şubesi

Osmanlı Devleti döneminde aktif olan Eytam Sandıklarının 1940'lı yıllarda güncellenmesi girişimleri başladı. Bir taraftan Dünya'da yaşanan salgın hastalıklar,

³¹⁴³ Akgün, 22 Haziran 1956, Sayı: 2410.

³¹⁴⁴ Urfaninsesi, 28 Haziran 1955, Sayı: 434.

³¹⁴⁵ Yeni Urfa, 23 Mart 1957, Sayı: 355.

³¹⁴⁶ Yeni Urfa, 5 Mayıs 1956, Sayı: 303.

³¹⁴⁷ *Halkbank 2018 Faaliyet Raporu*, https://www.halkbank.com.tr/yatirimci-iliskileri/images/channels/faaliyet_raporlari_pdf/2018FAALIYETRAPORU.pdf8. Erişim tarihi: 10.06.2018.

³¹⁴⁸ BCA, 030-18-01-02/144-97-4. Tarih: 24.11.1956

³¹⁴⁹ Akgün, 25 Ocak 1957, Sayı: 2452.

³¹⁵⁰ Demokrat Urfa, 1 Şubat 1957, Sayı: 752. : Yeni Urfa, 31 Ocak 1957, Sayı: 345.

³¹⁵¹ Demokrat Urfa, 20 Haziran 1958, Sayı: 892.

kimsesiz çocuklara sahip çıkma düşüncesi;³¹⁵² diğer taraftan kentleşmenin zarureti sonucu 14 Haziran 1946 tarihinde kabul edilen 4947 numaralı kanunla Türkiye Emlak Kredi Bankası kuruldu.³¹⁵³

Bankanın kurulduğu dönemde Urfa'da yaşanan kentleşme ve mimarî alanındaki gelişmeler maddî kaynak temin edilemediğinden dolayı aksıyordu. Urfa'da yaşanan konut sorununu gidermek adına kurulan Bahçelievler Yapı Kooperatifi 20 Ocak 1952 tarihli toplantısında stadyum karşısında belediye tarafından tahsis edilen yerde 20, 25 ve 30.000 liraya mal edilecek üç ev tipi tespit etti. Ev almak isteyen için %10 miktarını ortaklar ödeyecek kalan %75'i için Emlak Kredi Bankası tahsis ettiği 500.000 liralık krediyi kullanıracaktı. Henüz bankanın Urfa'da bir şubesi olmamasından dolayı, Gaziantep şubesi uzman olarak Vahap Ertürk ve Fahri Can'ı görevlendirdi.³¹⁵⁴ Kooperatifin kuruluşu 20 yıl süre ve en az 5.000 lira sermaye ile kurulması 24.04.1953'te resmî bir hal aldı.³¹⁵⁵ 21.10.1953'te ise Siverek'te Yenişehir Ev Yapı Kooperatifi kuruldu.³¹⁵⁶

Ancak bu şekilde ilerlemenin yavaş olacağını anlayan halk, Urfa milletvekillerine sıkça müracaat ederek, bankanın bir şube açması yolunda taleplerini iletti. Urfa milletvekilleri, Celal Öncel, Feridun Ayalp, Mehmet Hatipoğlu ve Aziz Özbay imzalı bir telgraf DP il başkanlığına geldi. Telgrafta Emlak ve Kredi Bankasının bir şube açmasının kesinleştiği yazıyordu.³¹⁵⁷ Urfa'da açılacak olan şube için Gaziantep müdürü gelerek Belediye Başkanı Reşit Rastgeldi ile temasa geçti. Açılması kesinleşen şube için bir bina arama çalışmaları başladı.³¹⁵⁸ Çalışmalar sonunda Emlak Kredi Bankası Urfa'da şube açmak için bir yer satın aldı.³¹⁵⁹

Yer sorununun da halledilmesiyle Emlak Kredi Bankası³¹⁶⁰ 1 Temmuz 1957 Pazartesi günü yapılan açılışa Vali, DP il başkanı, Belediye Başkanı, diğer banka

³¹⁵² Kenan Demirel, *Emlak ve Eytam Bankası*, (Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014), 23-24.

³¹⁵³ Türkiye Emlak Kredi Bankası Kanunu, Kanun No: 4947, Resmî Gazete, 22 Haziran 1946, Sayı: 6340.

³¹⁵⁴ Urfaninsesi, 28 Ocak 1952, Sayı: 45.

³¹⁵⁵ BCA, 030-18-01-02/132-32-18. Tarih: 24.04.1953

³¹⁵⁶ BCA, 030-18-01-02/133-84-11. Tarih: 21.10.1953

³¹⁵⁷ Demokrat Urfa, 18 Ocak 1955, Sayı: 543.

³¹⁵⁸ Demokrat Urfa, 1 Şubat 1955, Sayı: 547.

³¹⁵⁹ Akgün, 6 Aralık 1955, Sayı: 2372.

³¹⁶⁰ Akgün, 28 Haziran 1957, Sayı: 2482.

müdürleri ve pek çok esnaf katıldı.³¹⁶¹ Banka, Ticaret Odasının yaptırdığı binada açıldı.³¹⁶² Böylece Urfa'daki bankalara, Ziraat Bankası, Akbank, İş Bankası, Muhabank'a ilaveten Emlak Kredi Bankası eklenmiş oldu.³¹⁶³

5.6.6. Muhabank

Kısa adı Muhabank olan banka, 1949 yılında Eski Muharipler Bankası adıyla 1949 yılında kuruldu.³¹⁶⁴ Muhabank, Ziraat Bankasının yanındaki binayı alarak Urfa'da şube açma girişimlerine başladı.³¹⁶⁵ 19 Aralık 1956'da Muhabank Urfa Şubesi açıldı.³¹⁶⁶ Kısa süre varlık gösteren banka, 1958 istikrar programından sonra başlayan bunalım neticesinde 1959 yılında birleştiği Tümsu Bank, Türkiye Birleşik Tasarruf ve Kredi Bankası çatısı altında, mali yapıları zayıf olan Türk Ekspres Bankası ile Buğday Bankası 1962 yılında Anadolu Bankası çatısı altında birleştirildi.³¹⁶⁷

³¹⁶¹ Akgün, 2 Temmuz 1957, Sayı: 2483.: Yeni Urfa, 1 Temmuz 1957, Sayı: 371.

³¹⁶² Urfaninsesi, 2 Temmuz 1957, Sayı: 618.

³¹⁶³ Demokrat Urfa, 3 Temmuz 1957, Sayı: 795.

³¹⁶⁴ Aysel Gündoğdu, *Türkiye'de Bankacılık Sisteminin Yasal Düzenlemeleri*, 1. bs. (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2014), 135.

³¹⁶⁵ Akgün, 24 Kasım 1956, Sayı: 2439.

³¹⁶⁶ Akgün, 22 Aralık 1956, Sayı: 2445.: Urfaninsesi, 21 Aralık 1956, Sayı: 569.

³¹⁶⁷ Tuğba Eyceyurt vd., "Şirket Birleşme ve Satın Almalarının Hisse Senedi Fiyatına Etkisi," *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 27/1, (2013), 160-161.

SONUÇ

Urfa, her dönemde olduğu gibi 1950-1960 yıllar arasında da büyük bir öneme sahip oldu. İdarî yapısında pek çok değişimin gerçekleştiği bu on yıllık süre zarfında Urfa'da –belki de bir seçim yatırımı olarak- 1954 seçimleri öncesi Halfeti ilçe statüsüne dönüştürüldü. 1949 yılından itibaren başlayan Türkiye'de yer adlarının Türkçeleştirme çalışmaları sonucu Urfa'da pek çok yer adı değiştirildi. Eski yer adları daha çok yerel dile göre şekillenmiş iken, Türkçe isimlerle değiştirildi. Bu gelişmeler yaşanırken, Urfa'da pek çok idarî kadroda görev yapan isimler tespit edildi. Ancak dönemin muhtemelen siyasî ve yerel ilişkilerinden kaynaklanan sebeplerden dolayı sık sık idareci değiştirilmesi, şehrin gelişimini olumsuz etkiledi. 1950-1960 yılları arasında 10 vali, 6 belediye başkanı görev yaptı. Bu değişiklikler diğer kurum yetkililerinde de görüldü. Haliyle henüz bir atağa geçmeden yapılan atama ve tayinler, idarecilerin şehre yapacağı hizmetleri ve şehrin gelişmesini engelledi.

Urfa şehri, eski dönemlerinde de siyasî gelişmelere yakın ilgi duydu. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde teşekkül eden siyasî oluşumlar, şehirde taban buldu. Örneğin İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Urfa'da bir şubesi mevcuttu. Ayrıca Serbest Cumhuriyet Fırkası ilk şubesini Urfa'da açtı. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk siyasî oluşumu olan CHP ise Urfa'da teşkilatlanmasını erken başlatmasına rağmen ancak 1944 yılında sistemli bir teşkilat kurabildi. Bu bilgilerden de anlaşılacağı gibi Urfa, muhalif oluşumlara sıcak bakarak, bu tür fırsatları değerlendirdi. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Türkiye'de çok partili hayatın başlamasıyla, Millî Kalkınma Partisi Urfa'da teşkilatlandı. Ancak asıl muhalefet partisi olan DP'nin kurulmasıyla CHP Urfa il teşkilatı mensuplarından bir grup DP il teşkilatını oluşturmaya başladı. Hatta iki ayrı grup bu işe kalkıştı; ancak daha erken girişimlerde bulununan Reşit Kemal Tirmuroğlu önderliğindeki grup yetkilendirildi. Her ne kadar bu şekilde bir teşkilatlanma süreci başlasa da DP Urfa il teşkilatı 27 Mayıs askerî darbesine kadar sürekli bir çekişmeye sahne oldu. Teşkilatta fikir ayrılıklarını önlemek amacıyla merkez, pek çok müfettiş gönderme marifetiyle çözüm arasa da başarılı olamadı. Aslında CHP iktidarda olduğu dönemde, Urfa teşkilatında bu tür ayrılıklar görülürken, DP Urfa il teşkilatı belki de muhalif ruhun verdiği duyguyla daha sıkı bir

bir birlikletik sergiledi. Ancak DP bu defa 1950 seçimleriyle iktidara gelince, rüzgârın yönü değişti. Bu defa CHP teşkilatı daha sistemli bir muhalefet sergilerken, DP il teşkilatı sürekli bir kargaşa süreci yaşadı. 1950 seçimlerinde Urfalılar, DP'ye fırsat verdi. Aynı durum 1954 seçimlerinde de görüldü. Ancak parti içi fikir ayrılıkları ve bazı vaatlerin gerçekleştirilmemesi 1957 seçimlerinde kendini gösterdi ve bu defa CHP Urfa'da birinci gelen parti oldu. Tabiki oyların salt çoğunluğunu alan partinin kazanması şeklinde kabul edilen ve 1950, 1954 ve 1957 seçimlerinde uygulanan seçim sistemi de bu durumun yaşanmasında etkiliydi. Yerel seçimlerde ise il merkezinde genellikle DP adayları başarılı olurken, ilçelerde CHP ve diğer muhalif adaylar zaman zaman seçim kazandı, DP'ye karşı ittifa kurdu. 27 Mayıs 1960'ta gerçekleşen askerî darbeyle DP, yönetimden el çektirildi. Darbenin Urfa'ya yansması ise farklı bir şekilde oldu. Adım adım yaklaşan darbe, Urfa basınına yansımada. Muhalif basın da bu gelişmelere yer vermeyince, halkın bu konuda bilgi sahibi olması, büyük oranda gerçekleşmedi. Darbenin ardından, Urfa'da muhalif bir tutum sergilenmedi. Darbe yönetimini destekleyen miting, yardım kampanyaları gibi pek çok faaliyet gerçekleşti. Öyle ki eski iktidarın il başkanı bile, darbe yönetimini metheder ifadelerde bulundu.

Siyasî hayat bu şekilde gelişirken, 1950-1960 yılları arası DP'nin iktidarda olmasıyla eski yönetime karşı halkın biraz daha özgür hareket edebilmesi ilk dönemlerde sıkça görüldü. Ayrıca üretimin ve diğer sosyo-ekonomik gelişmelerin desteğiyle 1950-1960 yılları arası Urfa'nın nüfusu sürekli arttı. Sağlık koşullarında birtakım iyileştirme çabaları görülse de artan nüfusa hizmet verebilecek kapasitede değildi. Bu on yıl zarfında merkez ve Siverek'te Verem Dispanseri açıldı, Devlet Hastanesi kadrosu zenginleştirildi. Bu süreçte görülen salgın hastalıklar Urfalıların en çok meşgul olduğu konulardan birisi oldu. Trahom, verem ve sıtma sağlık koşullarının yetersiz olduğu dönemde yaygındı. Özellikle trahom, sıklıkla görülüyor ve çok az bir kadro ile bu hastalıkla mücadele ediliyordu. Devlet hastanesi doktorlarından başka, özel doktorlar ve belediye doktoru da hizmet veriyordu. Eczane sayısının az olmasından dolayı ilaç temininde güçlük yaşıyordu. Bazen ilaç temin etmek için çevre illere müracaat ediliyordu. Sağlıktan başka alanlarda da belediyenin hizmetleri mevcuttu. Şehrin sıhhi şartlara haiz olan çok az sayıda sosyal mekânları yeterli gelmeyince belediye lokanta ve çay bahçeleri açarak bu açığı

kapatmaya çalıştı. Bundan başka, temizlik işleri, şehrin buz ihtiyacının karşılanması, zabıta hizmetleri, mezbahane, elektrik, içme suyu, kanalizasyon işleri, evsizlerin barınması noktasında belediye üstüne düşeni yapmaya çalıştı. Bu şekilde resmî ve sosyal yardımlara kampanyalarına halk da destek verdi. Kurulan yardım dernekleriyle halk, ihtiyaç sahiplerinin yanında oldu. Devlet destekli Kızılay ve Çocuk Esirgeme Kurumu, muhtaç kimselerin yardımına koştu. Yine bu on yıllık sürece Urfa'yı meşgul eden pek çok asayiş vakaları meydana geldi. Adam öldürme, hırsızlık, kaçakçılık, tecavüz, kumar ve eğlence mekânlarında meydana gelen asayiş vakaları meydana geldi. Bu dönemde en çok gündem olan adam öldürme vakası, bir dönem belediye başkanlığı da yapmış olan Tevfik Saraç'ın öldürülmesi ve katilinin idam edilmesi oldu. Bundan başka gelenev ve ondan kaynaklanan sorunlar Urfa'nın gündemini meşgul etti. Bir dönem özel bir mülkiyette faaliyet gösteren genelev kapatılınca, çalışanları halkın arasına karışarak aynı işi yapmaya devam ettiler. Bundan kaynaklanan sıhhî ve asayiş vakaları zuhur edince, yektili merciler bunun önüne geçmek için yeni bir genelev yapılmasını sağlamak zorunda kaldı.

1950-1960 yılları arası Urfa'nın kültürel hayatında önemli gelişmeler yaşandı. Eğitim koşulları her ne kadar artan nüfusa yeterli gelmese de okul ve öğretmenlerin sayılarında yaşanan artış, okur-yazar oranını yükseltti. Urfa Lisesinin bulunduğu binaya ilave kat eklendi, Erkek ve Kız Sanat Enstitütülerinde kapasite artırıldı. Sinema ve müzik kültürü zengin olan Urfa'da 1950-1960 yılları arasında pek çok sinema filmi çekildi. Ayrıca sinema sayılarında artış oldu. Müzikal faaliyetler ve dernekleşme arttı. DP iktidarı döneminde atağa geçen basın faaliyetleri Urfa'ya da yansıdı. 1950'den sonra yayımlanan gazete sayısı arttı. Hatta "Demokrat" kelimesi gazetelerin adına eklendi. Genellikle iktidar yanlısı tutum sergileyen bu gazeteler, eleştiri mekanizmasını da ihmal etmedi. Tarihi zenginlikleriyle Urfa, yerli araştırmacıların olduğu kadar yabancı araştırmacıların da ilgisini çekti. Judah Benzion Segal, Strom Rice, Sten Lloyd, Willim Brice, gibi araştırmacılar Harran ve çevresinde kazılar yaparak, bulgularını yayınladılar. Urfa'nın tarihî zenginliğinin ortaya çıkmasına katkı sağladılar. Bu zenginliklerin tam ortaya çıkarılışı bir dönemde, Urfa'da yürütülen imar faaliyetleri şehrin mimarî dokusuna zarar verdi. Günlük ihtiyaçların karşılanması amacıyla pek çok tarihî yapı yıkıldı. Bundan kaynaklanan sorunlar, halk ile yönetimin arasının açılmasına sebep oldu. Spor

alanında gelişimlerin yaşandığı dönemde, şehir stadyumunun yapımı büyük oranda tamamlandı. Futbol, en çok rağbet edilen spor dalı oldu.

Bir tarım şehri olan Urfa, verimli arazilere sahip olmasına rağmen sulama imkânlarından dolayı üretimini artıramıyordu. Henüz baraj veya kanal açma imkânlarının kısıtlı olamasından dolayı en etkili yöntem sondaj çalışmalarının artırılması şeklinde belirlendi. Türkiye'nin 1948 yılında Almanya menşeli bir firmayla yaptığı anlaşma sonucunda Urfa'da tarıma elverişli yerlerde kuyu açma çalışmaları yürütüldü. Bundan başka DP iktidarı dış yardımlarla elde ettiği tarım makine ve teçhizatından Urfa'ya gönderilmesiyle, çiftçilerin iktisadî hayattaki yeri ve önemi arttı. DP iktidarı döneminde bu yardımlardan başka topraksız köylülere toprak dağıtılması da üretime katkı sağladı. Ayrıca Urfa'da banka sayılarının artması ve kredi imkânlarının kolaylaştırılması, nakit parası olmayan çiftçilere büyük bir kolaylık sağladı. Ancak tüm bu çabalar tamamen olumlu sonuç vermedi. Üretimden yeterli geliri elde edemeyen çiftçi, kredi ile aldığı tarım aletlerinin ödemesini yapamayınca toprağını satmak zorunda kaldı. Ayrıca tarım aletlerinde yaşanan tamir ve yedek parça sorunu ise çiftçiyi zora soktu. Tarımdan sonra ikinci sırada yer alan hayvancılık, Urfa'nın iktisadî hayatında önemli bir yer tuttu. Küçükbaş hayvancılık için Urfa'nın hem iklim hem de coğrafi koşulları uygundu. Ayrıca, at yetiştiriciliği yoğun rağbet gördü. İktidar, veterinerlik hizmetlerini geliştirme yönünde destek sağlayınca, halkın bu sektöre ilgisi arttı.

1950-1960 yılları arası Urfa'da yaşanan gelişmelere genel olarak bakıldığında; Türkiye'nin büyük bir değişim sürecine girmesinin yansıması ilk etapta Urfa'da hissedildi. Ancak iktidardaki DP'nin Urfa il teşkilatında yaşanan fikir ayrılıkları hem parti tabanına hem de şehrin gelişimine zarar verdi. Şahsî menfaatlerin öne çıkması, milletvekillerinin şehrin sorunlarına genellikle ilgisiz kalmaları, zaman zaman halka tek parti dönemini hatırlattı. Buna rağmen DP iktidarı döneminde Urfa'ya büyük bir eser kazandırıldı. Fikrî ve fizibilite çalışmaları daha önce başlatılan Birecik Köprüsü, 1956 yılında hizmete açıldı. Köprü, Urfa'nın batıya açılan yolu olarak, şehrin çehresini değiştirdi. Böylece ulaşım hız kazandı, doğu-batı ticaret güzergâhı transit bir yola kavuştu ve dönemin şartlarına uymayan ilkel kayıkla taşımacılık sonlandı.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Celal Bayar Arşivi

Cumhurbaşkanlığı Arşivi

Kızılay Arşivi

TBMM Arşivi

TBMM Kanun Dergisi

TBMM Milletvekili Albümleri

TBMM Milletvekili Sicil-i Ahval Tutanakları ve Mazbataları

TBMM Zabıt Cerideleri

Basın Arşivi

Akgün Gazeresi

Demokrat Gazetesi

Demokrat Türkiye Gazetesi

Demokrat Urfa Gazetesi

Feryad Gazetesi

Fırat Gazetesi

Işık Gazetesi

Resmî Gazete

Sivereğinsesi Gazetesi

Urfa Gazetesi

Urfa Postası Gazetesi

Urfada Millî Gazete

Urfaninsesi Gazetesi

Viranşehir Gazetesi

Yeni Urfa Gazetesi

Yenilik Gazetesi

Zafer Gazetesi

İl Yıllıkları

Urfa Valiliği, *Urfa 1967 İl Yıllığı*, 1. bs. Sivas: Doğu Matbaası, 1968.

Urfa Valiliği, *Urfa 1973 İl Yıllığı*, İstanbul: Kemal Matbaası, 1973.

1925-1926 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, İstanbul: Matbaayı Amire, 1926.

1926-1927 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, İstanbul: Matbaayı Amire, 1927.

Urfa Hakkında Tabii, Coğrafi, İctimâî, İktisadî, Tarihi, Mülkî Malumat-ı Cem'i, 1927 Salnamesi, 1. bs. (İstanbul: İlhami Fevzi Matbaası, 1927.

Sözlü Kaynaklar

A.Naci İpek

Fuat Rastgeldi

Mehmet İlk

Mustafa Hakkı Kaysı

Müslüm Akalın

Yahya Çitçioğlu

Yusuf Demirkol

Kitaplar

Açanal, Hasan. *Urfa Kurtuluş Mücadelesi Hatıratı*, 1. bs. Şanlıurfa: ŞURKAV Yayınları, 2001.

Açanal, Hasan. *Urfa Tarihi*, 1. bs. Ankara: ŞURKAV Yayınları, 1997.

Ağaoğlu, Samet. *Demokrat Parti'nin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri*, 1. bs. İstanbul: Baha Matbaası, 1972.

Ahmad, Feroz- Ahmad Bedia. *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971*, 1. bs. İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1976.

Ahmad, Feroz. *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*, 2. bs. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2007.

Ahmad, Feroz. *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*, 2. bs. İstanbul: Hil Yayınları, 1996.

Ahmad, Feroz. *İttihat ve Terakki*, çev. Nuran Ülken, 1. bs. İstanbul: Sander Yayınları, 1971.

Ahmad, Feroz. *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, 2. bs. İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1994.

Akalın, Müslüm. *Cumhuriyet Halk Fırkası Urfa Heyet-i İdaresi Mukarrerat Defteri (1924-1926)*, 1. bs. Şanlıurfa: ŞURKAV Yayınları, 1999.

Akalın, Müslüm. *Milli Mücadelede Urfa*, 2. Bs. Şanlıurfa: Şanlıurfa Belediyesi Yayınları, 2007.

Akça, Bayram. *1915 Ermeni Tehciri ve Urfa Mutasarrıfı Şehit Nusret Bey*, 1. bs. Ankara: ATAM Yayınları, 2007.

Akdur, Recep. *Sıtma*, 1. bs. Ankara: Sağlık Bakanlığı Yayınları, 2001.

Akman, Ekrem vd., *Tarihi ve Kültürüyle Siverek*, 1. bs. Ankara: Siverek Kaymakamlığı Yayınları, 2003.

Akşin, Sina *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, 7. bs. İstanbul: İmge Kitabevi, 2014.

Akşin, Sina. *100 Soruda Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, 1. bs. İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1980.

Albayrak, Mustafa. *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, 1. bs. Ankara: Phoenix Yayınevi, 2004.

Ali İhsan Sabis, *Harp Hatırlarım*, Cilt: 4, 1. bs. İstanbul: Nehir Yayınları, 1993.

Alkış, Mehmet. *Bir Devir Bir Şahit Melle Sabri (1925-2012)*, 1. bs. İstanbul: Beyan Yayınları, 2015.

Armaoğlu, Fahir. *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 20. bs. İstanbul: Timaş Yayınları, 2015.

Armaoğlu, Fahir. *Türk Amerikan İlişkileri 1919-1997*, 1. bs. İstanbul: Kronik Kitap, 2017.

Arslan, Zehra. *Demokrat Parti Döneminde Trabzon (1950-1960)*, 1. bs. ATAM Yayınları, 2017.

As, Efdal. *Cumhuriyet Dönemi Ulaşım Politikaları (1923-1960)*, 1.bs. Ankara: ATAM Yayınları, 2013.

Aşgın, Sait. *Cumhuriyet Döneminde Doğu Anadolu'ya Yapılan Kamu Harcamaları (1946-1960)*, 1. bs. Ankara: ATAM Yayınları, 2000.

Atatürk, Mustafa Kemal. *Nutuk*, Cilt: 1, 10. bs. Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1970.

Atatürk, Mustafa Kemal. *Nutuk*, Cilt: 2, 9. bs. Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1969.

Atatürk, Mustafa Kemal. *Söylev ve Demeçleri*, Cilt: 1, 5. bs. Ankara: TTK Yayınları, 1997.

Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV, Ankara: ATAM Yayınları, 1991.

Aydemir, Şevket Süreyya. *İkinci Adam Cilt: 3*, 5. bs. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1988.

Aydemir, Şevket Süreyya. *İkinci Adam Cilt: II*, 6. bs. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1991.

Aydemir, Şevket Süreyya. *Menderes'in Dramı*, 7. bs. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2000.

Aydemir, Şevket Süreyya. *Tek Adam*, Cilt: 3, 11. bs. İstanbul, Remzi Kitabevi, 1992.

Aydemir, Süreyya Şevket. *İhtilalin Mantiği ve 27 Mayıs İhtilali*, 2. bs. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1976.

Balkaya, İhsan Sabri. *Ali Fethi Okyar*, 1. bs. Ankara: ATAM Yayınları, 2005.

Bayar, Celal. *Başvekilim Adnan Menderes*, 1. bs. İstanbul: Baha Matbaası, 1969.

Baykam, Bedri. *27 Mayıs İlk Aşkımızdı*, 1. bs. Ankara: Ümit Yayıncılık, 1994.

Bayraktar, Hilmi. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Urfa Sancağı*, 1. bs. Elazığ: Fırat Üniversitesi Yayınları, 2007.

Berkes, Niyazi. *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, 22. bs. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016.

Black, Jeremy. *Savaş ve Dünya Askeri Güç ve Dünyanın Kaderi 1450-2000*, çev. Yeliz Özkan, 1. bs. Ankara: Dost Yayınları, 2009.

Boratav, Korkut. *Türkiye İktisat Tarihi (1908-1985)*, 5. bs. İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1995.

Boratav, Korkut. *Türkiye İktisat Tarihi (1908-2002)*, 9. bs. İstanbul: İmge Kitabevi, 2005.

Bozduman, Seven. *Güneydoğu'da Bir Liman Şehri Birecik*, 1. bs. İstanbul: Çatı Kitapları, 2014.

Buckingham, James Silk. *Travels in Mesopotamia (1786-1855)*, London: Printed by D. S. Maurice, 1827.

Burçak, Rıfıkı Salim. *On Yılın Anıları (1950-1960)*, 1. bs. Ankara: Nurol Matbaacılık, 1998.

Cebesoy, Ali Fuat. *Siyasi Hatıralar*, Cilt: 2, 1. bs. İstanbul: Temel Yayınları, 2002.

Coşkun, Alev. *Samsun'dan Önce Bilinmeyen 6 Ay, (İşgal, Hüzün, Hazırlık)*, 2. bs. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 2015.

Cumhuriyet Halk Fırkası, *Halkevleri Talimatnamesi*, 1. bs. Ankara: Hâkimiyet-i Milliye Matbaası, 1932.

Çavdar, Tevfik *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi*, 1. bs. Ankara: İmge Yayınevi, 1995.

Çavdar, Tevfik. *İttihat ve Terakki*, 1. bs. İstanbul: İletişim Yayınları, 1991.

Çavdar, Tevfik. *Türkiye Ekonomisinin Tarihi (1900-1960)*, 1. bs. İstanbul: İmge Kitabevi, 2003.

Çavdar, Tevfik. *Türkiye'de Liberalizm (1860-1990)*, 1. bs. İstanbul: İmge Kitabevi, 1992.

Dağlı, Nuran vd. *Hükümetler ve Programları* Cilt: 1, 1. bs. Ankara: TBMM Yayınları, 1988.

Deliorman, Necmettin. *Nuri Demirağ'ın Hayatı ve Mücadeleleri*, İstanbul: Nu. D. Matbaası, 1957.

Demir, Şerif. *Düello Menderes ve İnönü Demokrat Parti'den 27 Mayıs Darbesi'ne Olaylar*, 1. bs. İstanbul: Timaş Yayınları, 2011.

Demirel, Ahmet. *Birinci Meclis'te Muhalefet İkinci Grup*, 3. bs. İstanbul: İletişim Yayınları, 2003.

Demirkent, Işın. *Bizans Tarihi Yazıları, Makaleler, Bildiriler, İncelemeler*, 1. bs. İstanbul: Dünya Kitapları, 2005.

Demirkent, Işın. *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118-1146) Cilt: I*, 1. bs. Ankara: TTK Basımevi, 1987.

Deringil, Selim. *Denge Oyunu; İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası*, 6. bs. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2015.

Duverger, Maurice. *Politikaya Giriş*, çev. Samih Tiryakioğlu, 2. bs. İstanbul: Varlık Yayınları, 1964.

Duverger, Maurice. *Siyasi Partiler*, çev. Ergun Özbudun, 2. bs. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1974.

Ekinci, Abdullah – Paydaş, Kazım. *Taş Devrinden Osmanlıya Urfa Tarihi*, 1. bs. İstanbul: Şanlıurfa Valiliği Yayınları, 2008.

Ekinci, Abdullah. *Harran Mitolojisi ve Tarihi*, 1. bs. Şanlıurfa: Şanlıurfa Valili İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2008.

Ekinci, Abdullah. *Müze Şehir Urfa*, 1. bs. Ankara: Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2006.

Ekinci, Abdullah. *Ortaçağ'da Urfa*, 1. bs. Ankara: Gazi Kitabevi, 2006.

Erdem, İlhan – Paydaş, Kazım. *Ak-Koyunlu Devleti Tarihi*, 1. bs. Ankara: Birleşik Kitabevi, 2007.

Faraç, Mehmet. *Son Gâvur*, 5. bs. İstanbul: Günizi Yayıncılık, 2004.

Fersoy, Orhan Cemal. *Bir Devre Adını Veren Başbakan Adnan Menderes*, 1. bs. İstanbul: Hun Yayınları, 1978.

Findley, Carter Vaughn. *Turkey, Islam, Nationalism and Modernity*, 1. bs. London: Yale University Press, 2010.

Galatasaray Lisesi Son 25 Yılı Mezunları, İstanbul: Cumhuriyet Matbaası, 1943.

Geçmişten Günümüze Posta, 1. bs. Ankara: PTT Yayınları, 2007.

Goloğlu, Mahmut. *Devrimler ve Tepkileri (1924-1930)*, 3. bs. İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2011.

Göyünç, Nejat. *XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı*, 1. bs. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1969.

Gregory Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, Cilt: 1, çev. Ömer Rıza Doğrul, 3. Bs. Ankara: TTK Yayınları, 1999.

Gregory Abû'l-Farac, *Ebû'l Ferec Tarihi*, Cilt: II, çev. Ömer Rıza Doğrul, 3. bs. Ankara: TTK Yayınları, 1999.

Gündoğdu, Aysel. *Türkiye'de Bankacılık Sisteminin Yasal Düzenlemeleri*, 1. bs. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2014.

Gündüz, Şinasi. *Anadolu'da Paganizm Antik Dönemde Harran ve Urfa*, 1. bs. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2005.

Güneş, İhsan. *Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı (1920-1923)*, 3. bs. İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2009.

Güneş, İhsan. *Türk Parlamento Tarihi: Meşrutiyet'e Geçiş Süreci I. ve II. Meşrutiyet*, Cilt: 1, 1. bs. Ankara: TBMM Yayınları, 1996.

Güneş, Turan. *Türk Demokrasisinin Analizi*, 2. bs. İstanbul: Agora Kitaplığı, 2009.

Hans Lukas Kieser, *İskalanmış Barış (Doğu Vilayetlerinde Misyonerlik, Etnik Kimlik ve Devlet (1839-1934))*, 2. bs. İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.

Hart, Liddell. *II. Dünya Savaşı Tarihi Cilt: 1*, çev. Kerim Bağrıaçık, 2. bs. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999.

Haupt, Georges – Dumont, Paul, *Osmanlı İmparatorluğunda Sosyalist Hareketler*, çev. Tuğrul Artunkal, 1. bs. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2000.

Hilton, Rodney vd., *Feodalizmden Kapitalizme Geçiş*, çev. Müge Gürer-Semih Sökmen, 3. bs. İstanbul: Metis Yayınları, 1984.

Huberman, Leo. *Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla*, çev. Murat Belge, 12. bs. İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.

Ismay, Lord. *NATO (The First Five Years 1949-1954)*, 1th ph. Paris: Secretary General of the North Atlantic Treaty Organization, 1954.

Işıltan, Fikret. *Urfa Bölgesi Tarihi*, 1. bs. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1960.

İGM, 22 Ekim 1950 Genel Nüfus Sayımı (Vilayet, İlçe, Nahiye ve Köyler İtibarıyla Nüfus), Yayın No: 359, Ankara: DİGM Yayınları, 1951.

İGM, 22 Ekim 1950 Genel Nüfus Sayımı, Yayın No: 410, İstanbul: DİGM Yayınları, 1961.

İGM, 23 Ekim 1955 Genel Nüfus Sayımı, Yayın No: 399, İstanbul: DİGM Yayınları, 1961.

İGM, 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı, Yayın No: 444, Ankara: DİGM Yayınları, 1963.

İGM, İstatistik Yıllığı 195, Yayın No: 342, 1.bs. Ankara: İGM Yayınları, 1953.

İGM, *İstatistik Yıllığı 1952*, Yayın No: 342, 1. bs. Ankara: İGM Yayınları, 1953.

İGM, İstatistik Yıllığı 1959, Yayın No: 380, 1. bs. Ankara: İGM Yayınları, 1960.

İGM, *Maarif İstatistikleri, Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1950-1951*, Yayın No: 348, Ankara: İGM Yayınları, 1952.

İGM, *Maarif İstatistikleri, Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1951-1952*, Yayın No: 357, 1. bs. Ankara: İGM Yayınları, 1953.

İGM, *Maarif İstatistikleri, Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1952-1953*, Yayın No: 368, 1. bs. Ankara: İGM Yayınları, 1956.

İGM, *Maarif İstatistikleri, Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1953-1960*, Yayın No: 438, 1. bs. Ankara: İGM Yayınları, 1963.

İGM, *Maarif İstatistikleri, Meslek, Teknik ve Yüksek Öğretim 1960-1961*, Yayın No: 467, Ankara: İGM Yayınları, 1965.

İGM, *Mahkûmlar İstatistiği 1943-1959*, Yayın No: 405, 1. bs. Ankara: İGM Yayınları, 1961.

İGM, *Milli Eğitim İstatistikleri İlköğretim 1950-1951*, Yayın No: 346, 1. bs. Ankara: İGM Yayınları, 1952.

İGM, *Milli Eğitim İstatistikleri İlköğretim 1960-1961*, Yayın No: 465, 1. bs. Ankara: İGM Yayınları, 1965.

İGM, *Milli Eğitim İstatistikleri Ortaöğretim 1951-1952*, Yayın No: 356, 1. bs. Ankara: İGM Yayınları, 1954.

İGM, *Milli Eğitim İstatistikleri Ortaöğretim 1960-1961*, Yayın No: 466, 1. bs. Ankara: İGM Yayınları, 1965.

İGM, *Zirai Bünye ve İstihsal 1934-1950*, Yayın No: 329, Ankara: İGM Yayınları, 1951.

İGM, *Zirai Bünye ve İstihsal 1946-1954*, Yayın No: 363, Ankara: İGM Yayınları, 1955.

İGM, *Zirai Bünye ve İstihsal 1954-1958*, Yayın No: 387, Ankara: İGM Yayınları, 1959.

İGM, *Zirai Bünye ve İstihsal 1958-1960*, Yayın No: 421, Ankara: İGM Yayınları, 1962.

İGM, *Zirai İstatistik Özetleri 1940-1960*, Yayın No: 445, 1. bs. (Ankara: İGM Yayınları, 1961.

İlyas, Ahmet. *Ağa, Aşiret, Siyaset*, 1. bs. Ankara: Kadim Yayınları, 2016.

İlyas, Ahmet. *Türkiye'de Ulus-Devlet İnşa Sürecinde Urfa (1923-1950)*, 1. bs. Konya: Çizgi, Kitabevi, 2017.

İnan, Afet. *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, 8. bs. İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2009.

İnönü, İsmet. *İsmet İnönü, Konuşma, Demeç, Makale, Mesaj ve Söyleşiler*, Ankara: TBMM Yayınları, 2003.

İpekçi, Abdi - Coşar, Ömer Sami. *İhtilalin İçyüzü*, 11. bs. İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2012.

Kaçmazoğlu, H. Bayram. *Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartışmaları*, 1. bs. İstanbul: Doğu Kitabevi, 2012.

Kahraman, Hasan Bülent. *Türk Siyasetinin Yapısal Analizi II (1920-1960)*, 2. bs. İstanbul. Agora Kitaplığı, 2012.

Kansu, Aykut *1908 Devrimi*, çev. Ayda Erbal, 1. bs. İstanbul: İletişim Yayınları, 1995.

Karal Akgün, Şeçil. *Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a I*, 1. bs. Ankara: Kızılay Yayınları, 2002.

Karal, Enver Ziya. *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831*, 2. bs. Ankara: İGM Yayınları, 1997.

Karayolları Genel Müdürlüğü, *Dün, Bugün, Yarın*, 1. bs. Ankara: KGM Yayınları, 2014.

Karpat, Kemal H. *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, 2. bs. İstanbul: Timaş Yayınları, 2010.

Karpat, Kemal H. *Osmanlıdan Günümüze Asker ve Siyaset*, 1. bs. İstanbul: Timaş Yayınları, 2010.

Karpat, Kemal H. *Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller*, 1.bs. İstanbul: Timaş Yayınları, 2010.

Kayalı, Kurtuluş *Ordu ve Siyaset*, 5. bs. İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.

Kemal, Yaşar. *Bu Diyar Baştan Başa 3*, 1. bs. İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2004.

Kepenek Yakup vd., *Türkiye Ekonomisi*, 12. bs. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2001.

Keser, İlhan. *Türkiye’de Siyaset ve Devletçilik*, Ankara: Gündoğan Yayınları, 1. bs. 1993.

Keyder, Çağlar vd., *Kriz, Gelir Dağılımı ve Türkiye’nin Alternatif Sorunu*, 2. bs. İstanbul: Kaynak Yayınları, 1987.

Keyder, Çağlar. *Memâlik-i Osmaniye’den Avrupa Birliğine*, 3. bs. İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.

Keyder, Çağlar. *Türkiye’de Devlet ve Sınıflar*, 19. bs. İstanbul: İletişim Yayınları, 2014

Kili, Suna. *Türk Devrim Tarihi*, 10. bs. İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2006.

Koç, Rasim. *İdam Sehпасındaki Dışışleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu*, 1. bs. İstanbul: Kopernik Yayınları, 2018.

Koçak, Cemil. *Darbeler Tarihi*, 2. bs. İstanbul: Timaş Yayınları, 2016.

Koçak, Cemil. *Türkiye’de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950)*, Cilt: 1, 1. bs. İstanbul: İletişim Yayınları, 2010.

Kopar, Metin. *Cumhuriyet Halk Partisi Döneminde Doğu Anadolu’ya Yapılan Kamu Harcamaları ve Yatırımlar (1927-1950)*, 1. bs. Ankara: ATAM Yayınları, 2019.

Köksal Hasan, *Türk Basınında Bediüzzaman ve Risale-i Nur*, 1. bs. İstanbul: Nesil Yayıncılık, 2015.

Kuran, Ahmet Bedevi. *İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler*, 2. bs. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2000.

Kurtoğlu, Mehmet. *Türk Sinemasında Urfa*, 1. bs. Şanlıurfa: Eyyübiye Belediyesi Yayınları, 2017.

Kürkçüoğlu, Cihat. *Şanlıurfa Camileri*, 1. bs. Ankara, ŞURKAV Yayınları, 1990.

Kürkçüoğlu, M. Fuat. *Çapıt Top 1950'li Yıllarda Urfa'da Hayat*, 1. bs. İstanbul: Kastaş Yayınları, 2018.

Mağden, Ragıp Ziya. *Zirai Kombinalar*, 1. bs. Ankara: Güney Matbaacılık, 1949.

Mandel, Ernest. *İkinci Dünya Savaşının Anlamı*, çev. Bülent Tanatar, 1. bs. İstanbul: Yazın Yayıncılık, 1995.

Manfred, Albert Zakharovich. *Yakın Çağlar Tarihi III*, çev. Ergün Tuncalı, 1. bs. İstanbul: Konuk Yayınları, 1977.

Mango, Andrew. *Atatürk, Modern Türkiye'nin Kurucusu*, 6. bs. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2007.

Meray, Seha L – Olacay, Osman. *Osmanlı İmparatorluğunun Çöküş Belgesi*, 1. bs. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 1977.

Milli Eğitim Bakanlığı, *Doğu Üniversitesi Hakkında Rapor*, Ankara: MEB Yayınevi, 1952.

Naskalı, Emine Gürsoy. *Celal Bayar Arşivinden Serbest Fırka Anıları*, 1. bs. İstanbul: Doğan Kitap, 2010.

Okyar, Ali Fethi. *Atatürk-Okyar ve Çok Partili Türkiye*, 1. bs. İstanbul: İş Bankası Yayınları, 1997.

Oran, Baskın. *Türk Dış Politikası Cilt: I*, 20. bs. İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.

Osmanoğlu, Şadiye. *Babam Abdülhamid (Saray ve Sürgün Yılları)*, 1. bs. İstanbul: L&M Yayınları, 2007.

Otyam, Fikret *Ha Bu Diyar*, 1. bs. Ankara: Dost Yayınevi, 1957.

Otyam, Fikret. *40 Yıl Önce 40 Yıl Sonra*, 1. bs. Ankara: Ümit Yayıncılık, 1994.

Ölmez, Adem. *Uzun Yürüyüş Belgeler Işığında Osmanlı'nın Son yıllarında Bediüzzaman*, 1. Bs. İstanbul: 2012, Nesil Yayıncılık, 2012.

Özdemir, Ulaş Salih. *Siyasal Kişiliğiyle Şeyh Saffet Efendi*, 1. bs. İstanbul: Gürer Yayınları, 2014.

Özer, İlbeyi. *Demokrat Parti Dönemi Siyasi ve Sosyal Hayat*, 1. bs. İstanbul: İskenderiye Kitap, 2015.

Özfirat, Aynur. *Eskiçağ'da Harran*, 1. bs. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1994.

Özgüç, Agah. *Türk Film Yönetmenleri Sözlüğü*, 1. bs. İstanbul: AFA Yayınları, 1995.

Özgül, Yalçın. *Türk Sinema Filmleri Ansiklopedisi C: I (1914-2010)*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2012.

Özkan, Mümtaz vd., *Süne*, 1. bs. Ankara: Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Yayınları, 2015.

Pamuk, Şevket. *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*, 9. bs. İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2018.

Pektaş, Şerafettin. *Menderesli Yıllar, Demokrat Parti Döneminde İşçi Hareketleri*, 1. bs. İstanbul: Fırat Yayınevi, 2012.

Ramazan Özgültekin vd., *Dünden Bugüne Siverek*, 1. bs. Konya: Marifet Matbaası, 1997.

Sakaoğlu, Necdet. *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*, 1. bs. İstanbul: İletişim Yayınları, 1992.

Schmidt, Klaus. *Taş Çağı Avcılarının Gizemli Kutsal Alanı Göbekli Tepe*. çev. Rüstem Aslan, 1. bs. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2018.

Segal, Judah Benzion. *Edessa (Urfa) Kutsal Şehir*, çev. Ahmet Arslan, 1. bs., İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2002.

Soysal, İsmail. *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları Cilt: 1*, 1. bs. Ankara: TTK Yayınları, 2000.

Sungur, Zahide. *Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikaları ve Kalkınma Çabaları*, 1. bs. Ankara: Gece Kitaplığı, 2015.

Sümer, Faruk. *Safevi Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, 1. bs. Ankara: Güven Matbaası, 1976.

Şanlıurfa Kültür ve Turizm Rehberi, ed. Mehmet Sait Rızvanoğlu vd., Şanlıurfa: Şanlıurfa Valiliği Yayınları, 2017.

Şaşmaz, Musa. *Türkiye'nin İdari Taksimatı (1920-2013) Cilt: XIV*, 1. bs. Ankara, TTK Yayınları, 2014.

Şeşen, Ramazan. *Harran Tarihi*, 1. bs. Ankara: DİA Yayınları, 1993.

Tamkin, Nicholas *Britain, Turkey and The Soviet Union 1940-1945*, 1st edit. New York: Palgrave Macmillan Published, 2009.

TBMM Kütüphane ve Dokümantasyon Müdürlüğü, *Seçim, Seçim Sistemleri ve Türkiye'de Uygulamalar*, Ankara: TBMM Yayınları, 1982.

Tekeli, İlhan - İlkin, Selim *1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları*, 1. bs. Ankara: ODTÜ Yayınları, 1977.

Tekeli, İlhan-İkin, Selim. *Savaş Sonrası Ortamda 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı*, 1. Bs. Ankara: ODTÜ Yayınları, 1981.

Tepe, Saniye. *Milletvekili Olsaydım*, 1. bs. Urfa: İl Basımevi, Basım Tarihi Yok.

Toker. Mekin, *İsmet Paşayla 10 yıl (1954-1957)*, Cilt: 1, 2. bs. Ankara: Akis Yayınları, 1966.

Toker. Mekin, *İsmet Paşayla 10 yıl (1957-1960)*, Cilt: 2, 1. bs. Ankara: Akis Yayınları, 1966.

Toksoy, Nurcan. *Halkevleri - Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak*, Ankara: Orion Kitabevi, 2007.

Tunaya, Tarık Zafer. *Türkiye'de Siyasal Partiler*, Cilt: 1, 5. bs. İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.

Tunaya, Tarık Zafer. *Türkiye'de Siyasal Partiler*, Cilt: 2, 5. bs. İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.

Tuncer, Hüner. *İsmet İnönü'nün Dış Politikası (1938-1950)*, 1. bs. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2012.

Turam, Berna. *Between Islam and State*, 1. bs. California: Stanford Univesity, 2007.

Turan, Ahmet Nezihi, *XVI. Yüzyılda Ruha (Urfa) Sancağı*, 1. bs. Şanlıurfa: ŞURKAV Yayınları, 2005.

Turan, Osman. *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 8. bs. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2004.

Turan, Osman. *Türkiye'de Siyasi Buhranın Kaynakları*, 1. bs. İstanbul: Ötüken Yayıncılık, 2012.

TÜİK, *GAP İl İstatistikleri 1950-1994*, Yayın No: 1730, 1. bs. Ankara: TÜİK Yayınları, 1995.

TÜİK, *İstatistik Göstergeler 1923-2009*, 1. bs. Ankara: TÜİK Yayınları, 2010.

Türkiye Köylü Partisi, *Gaye, Prensipler, Tüzük, Program, Beyanname*, İstanbul: Türkiye Basımevi, 1952.

Uğural, Hüseyin Ragıp. *Devlet Adamına Öğütler*, 1. bs. Ankara: TTK Yayınları, 1969.

Urfalı Mateos. *Urfalı Mateos Vekayinamesi (925-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, çev. Hrant D. Andreasyan, 2. bs. Ankara: TTK Yayınları, 1987.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, 3. bs. Ankara: TTK Yayınları, 1988.

Üner, Mehmet Emin. *Halep Salnamelerinde Suruç*, 1. bs. İstanbul: Yalın Yayıncılık, 2017.

Üner, Mehmet Emin. *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Urfa Tarihi*, 1.bs. Şanlıurfa: Şanlıurfa Valiliği Yayınları, 2009.

Yeşil, Ahmet. *Türkiye'de Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş*, 2. bs. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1988.

Yetkin, Çetin. *Türkiye'de Tek Parti Yönetimi 1930-1945*, 1. bs. İstanbul: Altın Yayınevi, 1983.

Yetkin, Çetin. *Karşı Devrim 1945-1950*, 9. bs. Ankara: Kilit Yayınları, 2014.

Yıldırım, Yüksel. *Urfa Halkevi (1934-1951)*, 1. bs. İstanbul: Nobel Yayınları, 2016.

Yücel, M. Serhan. *Demokrat Parti*, 1. bs. İstanbul: Ülke Kitapları, 2001.

Zürcher, Erik Jan *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, çev. Yasemin Saner, 31. bs. İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.

Zürcher, Erik Jan. *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, çev. Yasemin Saner Gönen, 7. bs. İstanbul: İletişim Yayınları, 2000.

Zürcher, Erik Jan. *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası*, çev. Gül Çağalı Güven, 1. bs. İstanbul: Bağlam Yayınevi, 1992.

Kitap Bölümleri

Ayal Musil, Pelin. “Milliyetçi Hareket Partisi: İdeoloji, Örgüt ve Güncel Söylemler,” *Türkiye’de Siyasi Partiler ve Seçimler*, ed. Edip Asaf Bekaroğlu. 1-18 1. bs. İstanbul: Vadi Yayınları, 2015.

Demir, Şerif. “Demokrat Parti ve 27 Mayıs Askeri Darbesi”, *İslam Tarihinin İlk Asrından Günümüze Darbeler Tarihi*, ed. Abdullah Ekinci vd., 211-219. 1. bs. İstanbul: Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2017.

Ekinci, Abdullah – Asoğlu, İsmail. “Meşrutiyet Yıllarında Urfâ’da Cemiyet ve Kulüpler”, *Osmanlı Urfası Cilt: 1*, ed. Abdullah Ekinci. 357-371. 1. bs. İstanbul: Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2018.

Ekinci, Abdullah – Asoğlu, İsmail. “Urfâ’da Bir Hristiyan Kadın Misyoner: Corinna Shattuck ve Faaliyetleri”, *Osmanlı Urfası Cilt: 1*, ed. Abdullah Ekinci. 404-421. 1. bs. İstanbul: Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2018.

Ekinci, Abdullah – Paydaş, Kazım Paydaş. “Kuruluşundan Osmanlı Hâkimiyetine Urfa Siyasi Tarihi”, *Osmanlı Urfası Cilt: 1*, ed. Abdullah Ekinci. 6-31. 1. bs. İstanbul: Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2018.

Eraslan, Cezmi. “Atatürk’ten Sonra Türkiye’nin İç Politikası”, ed. Yaşar Akbıyık vd., *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, 6. bs. Ankara: ATAM Yayınları, 2009.

Karakartal, Bener. “Bir Siyasal Katılma Türü Olarak Referandum ve 1961 Türk Anayasa Referandumunu”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası-Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil’in Anısına Armağan*, XXXVIII / 34, (1984): 161-206.

Koçak, Cemil. “Siyasal Tarih 1923-1950,” ed. Sina Akşin, *Çağdaş Türkiye Tarihi Cilt: 4*, 1. Bs. İstanbul: Cem Yayınevi, 1989.

Mustafa Albayrak, “D.P. Hükümetlerinin Politikaları (1950-1960)”, *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt: 16, 1578-1623. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.

Paydaş, Kazım. “Urfa’nın Osmanlı Hâkimiyetine Geçmesi”, *Osmanlı Urfası Cilt: 1*, ed. Abdullah Ekinci. 32-41.1. bs. (İstanbul: Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2018),

Rastgeldi, Fuat. “Urfa Sinemaları”, *81 İilde Kültür ve Şehir Şanlıurfa*, ed. Metin Eriş, 293-299. 1. bs. Ankara: Şanlıurfa Valiliği Yayınları, 2017.

Sarıbay, Ali Yaşar “The Democratic Party (1946-1960)”, *Political Parties and Democracy in Turkey*, Editör: Metin Heper vd., London: Tauris Publised, 1991.

Tanık, İbrahim Halil. “Asırlık Bir Yaşam Öyküsü: Celal Bayar”, *İslam Tarihinin İlk Asrından Günümüze Darbeler Tarihi*, ed. Abdullah Ekinci vd., 198-209. 1.bBs. İstanbul: Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2017.

Taş, Yasin. “Osmanlı Dönemi Urfa Vakıflarında Suiistimaller ve Görevden Almalar”, *Osmanlı Urfası Cilt: II*, ed. Abdullah Ekinci, 455-474. 1. bs. İstanbul: Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2018).

Taş, Yasin. “Şeriyye Sicillerine Göre Ermenilerin Urfa Kazasında Vakıf Faaliyetleri (1884-1889)”, *Osmanlı Urfası Cilt: II*, ed. Abdullah Ekinci, 375-414. 1. bs. (İstanbul: Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2018)

Yümlü, Murat. “Türkiye-Suriye İlişkileri (1950-1960): Hatay Yerel Basını Ekseninde Bir İnceleme”, ed. Cenap Çakmak vd. *Uluslararası İlişkilerde Güncel Konular ve Türkiye*, .(Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2012.

Makaleler

Albayrak, Mustafa. “Osmanlı-Alman İlişkilerinin Gelişimi ve Bağdat Demiryolu'nun Yapımı”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 6, (1995): 1-38

Albayrak, Mustafa. *Hürriyet Partisi'nin Türk Siyaset Hayatındaki Yeri ve Önemi*, <http://www.atam.gov.tr/wp-content/uploads/3-Mustafa-ALBAYRAK.pdf>

Altay, Sadet. “Bulaşıcı ve Müzmin Bir Sosyal Afet: Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Trahom Hastalığı ve Mücadele Çalışmaları (1924-1938)”, *CTAD*, 12/23 (2016): 161-204.

Arıĝ, Ayten Sezer. “Ankara’da Modanın Öncüsü Bir Okul: İsmet Paşa Kız Enstitüsü”, *CTAD*, 7 / 14, (2011): 3-15.

Arıkan, Zeki. “Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 06/23, (1999): 261-281.

Arslan, Zehra - Güveloĝlu Kurt, Gülşah. “Ermeni Emval-i Metrukelerine Dair Alınan Kararlar ve Ermeni Cemaati İle İlişkiler (1923-1938)”, *ÇTTAD*, XVI/33, (2016): 163-182.

Arslan, Zehra. “Aĝustos 1909 Tarihli Cemiyetler Kanunu Üzerinde Meclis-i Mebusan’da Yapılan Müzakereler ve Cemiyetlerin Yapılanmasında İttihat ve Terakki Örneĝi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3/11, (2010): 57-72.

Avşar, B. Zakir - Kaya, Elif Emre. “Çok Partili Hayata Geçiş Sonrasında İlk Muhalefet Partisi: Milli Kalkınma Partisi”, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 13 / 2, (2012): 113-132.

Bayraktar, Nail. “Maarif-i Umumîye Nezâreti İdaresinde Bulunan Mekâtib-i İbtidaiye, Rüşdüye, İdadiye, âliye, ile Mekâtib-i Hususiye ve Ecnebiyenin ve Dersaadet’de Tahriri İcra Kılınan ve Taşrada Mevcud Bulunan Kütüphanelerin İstatistiĝi”, *Türk Kütüphaneciler Derneĝi Bülteni*, 31/1, (1982): 11-13.

Baytal, Yaşar. “Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikaları (1950-1957)”, *Ankara Üniversitesi Türk inkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 40, (2007): 545-567.

Birecik Köprüsü, *Arkitekt Dergisi*, 1956/01/283, (1956): 19-20.

Bostancı, Mustafa- Karaca. Erdal. “Bağdat Paketi'na Etkisi Bakımından 1958 Irak Askeri Darbesi”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 14/27, (2018):123-153.

Celal Dinçer, “Osmanlı Vezirlerinden Hasan Fehmi Paşa'nın Anadolu'nun Bayındırlık İşlerine Dair Hazırladığı Lâyiha”, *TTK Belgeler Dergisi*, V-VIII/9-12 (1968-1971): 153-233.

Demir, Cenk-Tekir, Süleyman. “Amerikan Yakınoğu Yardım Heyeti'nin Milli Mücadele Döneminde Urfa ve Çevresindeki Yardım Çalışmaları,” *Studies Of The Ottoman Domain*, 8/15 (2019): 109-139.

Demirkent, Işın. “Urfa Haçlı Kontluğu Tarihine Bir Bakış (1098-1146),” *Belleten*, LIII/206, (1989): 167-174.

Ekici, Yunus “Türk Demokrasi Hayatında Cumhuriyet Halk Fırkası”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 27 / 2, (2017): 349-359.

Ekinci, Abdullah. “Urfa ve Çevresinde Türk Akınları (MÖ. VII- MS. XIV. Yüzyıl)”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14/1, (2004): 259-272.

Elektrik Mühendisliği Mecmuası, Cilt: 1, Sayı: 8, (1957): 1-2.

Emsen, Şemim. Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Türk Kütüphanelerinin Tarihçesi”, *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, 9/1-2, (1960): 14-35.

Ensar Yılmaz, “1954 Seçimlerinin Önemi, Öne Çıkan Özellikleri ve Siyasi Sonuçları”, *e-Journal of New World Sciences Academy*, 5 / 4, (2010): 541-551.

Erol Ceylan, Elif. “Urfa’da Alman Misyonerlere Ait Bir Atölye Binası “Basmahane,” *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 37, (2016): 299-315.

Eser, Gülşah. “Cumhuriyet Dönemi Kadın Eğitiminde Bir Atılım: Urfa Kız Enstitüsü”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8/41, (2015): 421-440.

Eser, Gülşah. “Halkevleri’nde Güzel Sanatlar Çalışmaları: Urfa Halkevi Örneği”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9/42, (2016): 630-640.

Eser, Gülşah-Orak, Abdullah. “Türkiye’de Mesleki ve Teknik Eğitimin Geliştirilmesinde Öncü Bir Kurum: Urfa Erkek Sanat Enstitüsü”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9/46, (2016): 185-199.

Eyceyurt, Tuğba vd., “Şirket Birleşme ve Satın Almalarının Hisse Senedi Fiyatına Etkisi,” *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 27/1, (2013): 159-175.

Finkelstein, J. J. “Assyrian Contracts from Sultantepe”, *Anatolian Studies*, 7, (1957): 137-145.

Genç, Savaş Volkan-Özgür, Atilla. “Demokrat Parti Dönemi Hayvancılık Politikaları ve Veteriner Hekimliği Hizmetleri”, *Vet Hekim Der Dergisi*, 88/2, (2017): 38-50.

Gurney, Oliver Robert “The Sultantepe Tablets (Continued): VII. The Myth of Nergal and Ereshkigal”, *Anatolian Studies*, 10 (1960): 105-131.

Gurney, Oliver Robert. “The Sultantepe Tablets: A Preliminary Note”, *Anatolian Studies*, 2, (1952): 25-35.

Harrak, Amir. "The Ancient Name of Edessa", *Journal of Near Eastern Studies*, 51/3 (1992): 209-214.

Işık, Halim "Eski ve Yeni Ahid'de Para ve Faiz", *Marife Dergisi*, 6/1, (2006): 51-76.

İlyas, Ahmet. "1927 Nüfus Sayımlarına Göre Urfa Nüfusunun Genel Yapısı ve Özelliği", *Türk İslam Medeniyetleri Akademik Araştırmalar Dergisi*, 12/24, (2017): 143-155.

İlyas, Ahmet. "1950 Seçimlerinin Urfa'ya Yansıması", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 37, (2015): 341-346.

İnan, Ahmet. "Geçmişten Günümüze Urfa'da Sağlık," *Şurkav Şanlıurfa Kültür Sanat ve Turizm Dergisi*, 16, (2013).

İpek, A. Naci. "Koca Yaşar Kemal ve Urfa Röportajı", *ŞURKAV*, 8/22 (2015): 20-21.

Kalelioğlu, Ejder. "Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Antepfıstığı Alanları". *Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, 2/ 2 (1990): 131-172.

Kazıcı, Ziya "Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Urfa'daki Vakıf Hizmetleri", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5/6, (1993): 85-102.

Kocaman, Habip - Ceylan, Mustafa. "Türkiye Cumhuriyetinin İlk Muhalefet Fırkası: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası", *Yasama Dergisi*, 34 (2016): 5-23.

Köprülü, M. Fuad. "Vakıf Müessesesi ve Vakıf Vesikalarının Tarihî Ehemmiyeti." *Vakıflar Dergisi*, 1 (1938): 1-6.

Lloyd, Seton – William Brice, “Harran”, *Anatolian Studies*, 1, (1951): 77-111.

Mahmut Kaya, “Bir Şehir Kültürü Olarak Şanlıurfa Sıra Gecesi Geleneği”, 3. Milletlerarası Şehir Tarihi Yazarları Kongresi Tebliğler Metinleri, ed. Mehmet Doğan, Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, (2015): 573-583.

Mehmet Cem Şahin, “Demokrat Parti Dönemi Türkiye’inde Din Siyaset ve Eğitim İlişkileri”, *Toplum Bilimleri Dergisi*, 6/12,(2012): 31-54.

Mızrak, Remzi “Şanlıurfa’da Tarih Boyunca Kurulan Kütüphaneler”, *Türk Kütüphaneciliği Dergisi*, 15/2, (2011): 178-185.

Oran Arslan, Nebahat - Topçu, İlyas. “Kars'ta 1950-1954-1957 Milletvekili Seçimleri ve Demokrat Parti”, *Atatürk Üniversitesi TAED*, Sayı: 58, (2017): 389-407.

Özçelik, İsmail “Milli Mücadele Döneminde Ermeni Meselesi”, *Ulakbilge Dergisi*, 5/11, (2017): 655-682.

Özer, Sevilay. “Türkiye’de Trahomla Mücadele (1925-1945),” *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 54, (2014): 121-152.

Öztürk, Gülin. “Kütahya Milletvekili Mehmet Somer’in 1936 Yılında Urfa Vilayeti’ne Dair Hazırladığı Rapor”, *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Dergisi*, 4/10, (2015): 125-138.

Öztürk, Serdar. “Bir Kurumun Tarihsel ve Sosyolojik İncelemesi: Şehir Kulüpleri (1923-1950)”, *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, 4, (2006): 89-115.

Paydaş, Kazım, “Moğol İstilasından Sonra Urfa ve Harran’a Yerleşen Harezmliler”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 150, (2004): 195-218.

Pınar Mehmet-Özduğun, Yunus. “Urfa Halkevi ve Faaliyetleri (1934-1951)”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9/43, (2016): 870-881.

Pınar, Mehmet. “Anadoluculuk Ekseninde Türkiye Köylü Partisi (1952-1958)”, *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 37, (2017): 317-340.

Pınar, Mehmet. “Cumhuriyet Halk Partisinin Urfa Teşkilatlanması”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi*, 30, (2016): 375-400.

Sancaktar, Caner. “Türkiye’de Çok Partili Rekabetçi Siyasetin Doğuşu: Siyasal Değişimin İç ve Dış Dinamikleri,” *Bilge Strateji*, 4/7, (2012): 31-64.

Şişikoğlu, Hasan vd., “Telekomünikasyonun İzmir’deki Gelişimi Tarihi-II”, *Elektrik Mühendisleri Odası İzmir Şubesi Bülteni*, 229, (229): 29-31.

Taşlıgil, Nuran. “Türkiye’de Hava Ulaşımının Gelişimi”, *Öneri Dergisi*, 2/7, (1997): 89 – 97.

Toprak, Seydi Vakkas. “İlk Osmanlı Seçimleri ve Parlamentosu“, *Sosyoloji Dergisi*, 26, (2013): 171-192.

Toprak, Zafer. “İttihat ve Terâkki'nın Paramiliter Gençlik Örgütleri”, *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi*, 7, (1979): 95-113.

Turgut, Bahattin. “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Amerikan Bord Misyonerlerinin Urfa’daki Faaliyetleri,” *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/XIX, (2015): 191-220.

Urfa Hükümet Konağı Proje Müsabakası, *Arkitekt Dergisi*, 292/03, (1958): 114-121.

Uzman, Nasrullah. “İktidardan Muhalefete M. Fuad Köprülü’nün Siyasi Mücadelesi (1956-1966)”, *Gazi Akademik Bakış*, 7/13, (2013): 185-208.

Uzun, Hakan. “Tek Parti Döneminde Yapılan Cumhuriyet Halk Partisi Kongreleri Temelinde Değişmez Genel Başkanlık, Kemalizm ve Milli Şef Kavramları”, *ÇTTAD*, IX/20-21, (Bahar-Güz / 2010): 233-271.

Yaşar, Selman. “Cumhuriyet Dönemi Şanlıurfa Basın Tarihi (1923-1990)”, <http://timad.com.tr/Content/Makale/3s-cumhuriyet-donemi-sanliurfa-basin-hayati-1923-1990.pdf>

Yurtoğlu, Nadir. “Sivil Havacılık Sektörü İçerisinde Yer Alan Türk Hava Yollarının Tarihi Gelişimi (1933-1960)”, *Hacettepe Üniversitesi ÇATD*, 12/23, (2016): 303-336.

Yurtoğlu, Nadir. “Türkiye’de Kırsal Kesimin Kalkınmasında Önemli Bir Model: Devlet Üretim Çiftlikleri (1949-1960)”, *Tarih Okulu Dergisi*, 11/34, (2018): 587-632.

Yücel, İdris. “Bir Misyonerlik Uygulamasının Teorisi ve Pratiği: Urfa Amerikan Körler Okulu (1902-1914)”, *CTAD*, 7/14, (2011): 65-86.

Ansiklopedi Bölümleri

Aydın, Mehmet Akif. “Kanun-u Esasi”, *DİA*, Cilt: 24: 328-330. İstanbul: Diyanet Yayınları, 2011.

Bostan, İdris. “Birecik”, *DİA*, Cilt: VI:187-189. İstanbul: Diyanet Yayınları 1996.

Kemal Beydilli, “Bağdat Demiryolu”, *DİA*, Cilt: 14: (1991). 443-444.

Küçükaşçı, Mustafa Sabri. “Mudar”, *DİA* Cilt. 30: 359-359. İstanbul: Diyanet Yayınları, 2005.

Şeşen, Ramazan. “Eyyubiler”, *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt: 5: 102-128. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.

Tunaya, Tarık Zafer, “Midhat Paşa'nın Kanun Tasarısı: Kanun-ı Cedid”, *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt: 1: 30-33. İstanbul: İletişim Yayınları, 1985.

Turan, Ahmet Nezihi. “Şanlıurfa”, *DİA*, Cilt. 38: 343-346. İstanbul: Diyanet Yayınları, 2010.

Ülman, Yeşim Işıl. “Prof. Dr. Mustafa Celal Saraç”, *DİA*, Cilt: 36: 110-111. (2009).

Yeşil, Ahmet. “Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın Siyasi Kimliği”, *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt: XVI: 983-992.. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.

Yüceer, Saime .“Cumhuriyet Dönemi Çok Partili Hayat Geçiş Sürecinde İlk Girişim: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası”, *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt: XVI: 958-982. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.

Tezler

Akın, Fehmi. *Türkiye’de Çok Partili Dizgeye Geçiş Sürecinde Demokrat Parti-Cumhuriyet Halk Partisi İlişkileri (1946-1947)*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.

Arslan, Zehra *Demokrat Parti Döneminde Trabzon (1950-1960)*, Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

Asoğlu, İsmail. *223 Numaralı Şanlıurfa Şer’iyye Sicili’nin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi (H.1304-H.1334 /M.1887-M.1916)*, Yüksek Lisans Tezi: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.

Asoğlu, İsmail. *Birliktelikten Yol Ayrımına Urfa Kazasında Gayrimüslimler (1880-1910)*, Doktora Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

Atalay, Ayşe Özge. *Türk Ceza Hukukunda Fuhuş Suçu*, Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

Aydın, Muhammet Haydar. *Demokrat Parti Döneminde Ekonomik Yapı (1950-1960)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.

Aydın, Muhammet Haydar. *Demokrat Parti Döneminde Ekonomik Yapı (1950-1960)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.

Bayburt, Deniz. *27 Mayıs İhtilalini Hazırlayan Sebepleri ve Tahkikat Komisyonu*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001.

Bozkurt, Senem Timuroğlu. *Esat Mahmut Karakurt'un Roman(s)larında Erkek Kahramanlar*, Yüksek Lisans Tezi Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006.

Çancı, Haldun. *İslam Siyasal Düşüncesi Çerçevesinde Bir Siyasal İdeoloji Olarak Milliyetçilik ve Said Nursi*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 1998.

Dağ, Mustafa. *Urfa'da Sağlık (1923-1950)*, Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.

Değirmencioğlu, Hasan. *Ortaçağ'da Siverek Tarihi*, (Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.

Demir, Şerif. *Türk Siyasi Tarihinde Adnan Menderes (1930–1960)*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2009.

Demirci, İbrahim Murat *Demokrat Parti Döneminde Elazığ Milletvekilleri ve Meclisteki Faaliyetleri*, Yüksek Lisans Tezi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.

Demirel, Kenan. *Emlak ve Eytam Bankası*, Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.

Duran, Mehmet Önder. *İsmail Hami Danişmend'in Milliyet Gazetesi Yazıları (1950-1952)*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.

Engin, Merve. *Cumhuriyet Sonrasında Urfa Kent Merkezinde İnşa Faaliyetleri ve Mimari (1923-1974)*, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2018.

Erdoğan, Ümit. *Demokrat Parti ve 1960 İhtilali*, Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

Ergün, Mustafa. *Demokrat Parti İktidarında Sivas (1950-1960)*, Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, 2014.

Eser, Gülşah. *Köy Enstitüleri'nde Bir Öncü: Özgün Arşivi Işığında Göl Köy Enstitüsü*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılapları Tarihi Enstitüsü, 2011.

Esra Çakır, *XVI. Yüzyılda Suruç*, Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

Gök, Salhadin. *Tek Parti Döneminde Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da İskân Politikaları (1923-1950)*, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.

Güleç, Ahmet. *Demokrat Parti İktidarında Hatay'da Sosyal ve Ekonomik Hayat*, Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi, 2016.

Hacan, Özlem Gücüyener. *Farklı Haralarda Yetiştirilen Safkan Arap Atlarında Bazı Fenotipik ve Genetik Parametreler*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 2011.

Kasap, Ahmet. *Kanalizasyon ve İçme Suyu İnşaatlarında Kullanılan Boru Tiplerine Göre Maliyet Analizi*, Uzmanlık Tezi, İller Bankası Anonim Şirketi, 2016.

Kaya, Mehmet. *1918-1950 Yılları Arasında Bursa Kazasının Sosyal ve Ekonomik Durumu*, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.

Kılıç, Emre. *Demokrat Parti Dönemi Milli Eğitim Politikası*, (Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.

Okutan Akalın, Ebru. *İktidar ve Yerel Basın İlişkileri: 27 Mayıs Döneminde Demokrat Türkiye Gazetesi (Şanlıurfa İçin Hizmet Gazetesi)*, Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.

Öğüt, Tahir. *XVIII. ve XIX. Yüzyılda Birecik Sancağında İktisadi ve Sosyal Yapı*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.

Özcan, Nesrin. *Serbest Cumhuriyet Fırkası*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1988.

Özdemir, Zeki. *1965-1969 Yılları Arasında Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

Özduygün, Yunus. *Cumhuriyet Döneminde Urfa'da Siyasi Hayat (1946-1960)*, Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.

Özkurt, Erkurt. *İkinci Dünya Savaşı Döneminde Tarım Politikası*, Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

Özşavli, Halil. *Urfa Ermeni olayları (1880-1920)*, Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

Pancaroglu, Adnan Ferruh. *Yakın Tarihimize Millet Partisi Olgusu (1948-1977)*, Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

Sarıkaya, Makbule. *Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti (1921-1935)*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2005.

Soylu, Perihan Ünlü. *Türkiye'de İkinci Dünya Savaşı Sonrasında İktisadi Politikanın Dönüşümü (1945-1950)*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2015.

Sucuoğlu, Elif. *Demokrat Parti Döneminde Sanat (Müzik-Tiyatro-Sinema)*, Yüksek Lisans Tezi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.

Şahinalp, Mehmet Sait. *Şanlıurfa Şehri'nin Kuruluş ve Gelişmesi*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.

Şeyhoğlu, Turaç. *Türkiye'de 1944-1960 Dönemi Özel Sektör Bankacılığı: AKBANK Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

Tanık, İbrahim Halil. *I. İnönü Zaferi'nden İzmir'in Kurtuluşuna Kadar Açıksöz Gazetesinde Batı Cephesi Haberleri*, Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.

Topçu, İlyas. *1946-1960 Yılları Arası Kars'ta Siyasi ve Sosyal Hayat*, Doktora Tezi, Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.

Turgut, Bahaddin. *Urfa Vakıfları (1850-1900)*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

Urhal, Ömer. *Mareşal Fevzi Çakmak'ın Hayatı, Askeri ve Siyasi Faaliyetleri (1876-1950)*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997.

Utkugün, Ceren. *İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Ekonomik Sıkıntıların Sosyal Hayata Etkileri (1939-1945)*, Doktora Tezi: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.

Üner, Mehmet Emin, *Osmanlı Klasik Dönem Sonlarında Bir Güneydoğu Anadolu Şehri: Urfa (1700-1800)*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.

Yavuz, Erdem. *Erzincan'da İdari ve Siyasi Hayat (1923-1960)*, Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.

Yılmaz, Ali. *XVI. Yüzyılda Birecik Sancağı*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.

İnternet Kaynakları

Halkbank 2018 Faaliyet Raporu, https://www.halkbank.com.tr/yatirimci-iliskileri/images/channels/faaliyet_raporlari_pdf/2018FAALIYETRAPORU.pdf8. Erişim tarihi. 10.06.2018.

<http://cdn.chp.org.tr/cms/1991/Folder//46181.pdf> Erişim Tarihi, 22.05.2018.

<http://evds.tcmb.gov.tr/cgi-bin/famecgi> erişim tarihi: 22.01.2018.

http://sanliurfaeml.meb.k12.tr/icerikler/1906dan-bugune_113657.html erişim tarihi 10.04.2018.

<http://www.sanliurfa.gov.tr/ilimizde-gorev-yapmis-Valilerimiz> Erişim Tarihi 18.12.2018

<http://www.siverekgenclik.com/haber/kendini-il-davasina-adayan-adam-kocali-aymaz-7980.html> Erişim Tarihi: 18.02.2019

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5cb9b9867a36b7.04434659 Erişim Tarihi: 02.03.2017.

https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/917/200805461_1946.pdf?sequence=1&isAllowed=y Erişim Tarihi: 25.06.2018.

https://www.tobb.org.tr/EskiBaskanResimleri/uzeyir_avunduk.JPG erişim tarihi: 07.05.2018.

<https://www2.tbmm.gov.tr/d27/2/2-0201.pdf> Erişim Tarihi: 18.04.2019.

EKLER

EK-1: Birecik Köprüsü'nün tamamlanmasından dolayı, Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü'ye Urfa Belediyesinin verdiği fahri hemşerilik beratı.

Kaynak: Celal Bayar Arşivi, Dosya Numarası: 92.

EK- 2: Celal Bayar'ın Urfa'ye geldi dönemde il teşkilatı ile çektiği fotoğraf.

Kaynak: Haşim Kaysı arşivi.

EK-3: 1950'lerde Asfalt Caddesi. Soldaki yapı Vatan İlkokulu, sağdaki yapı Demokrat Parti il binasının bir kısmı.

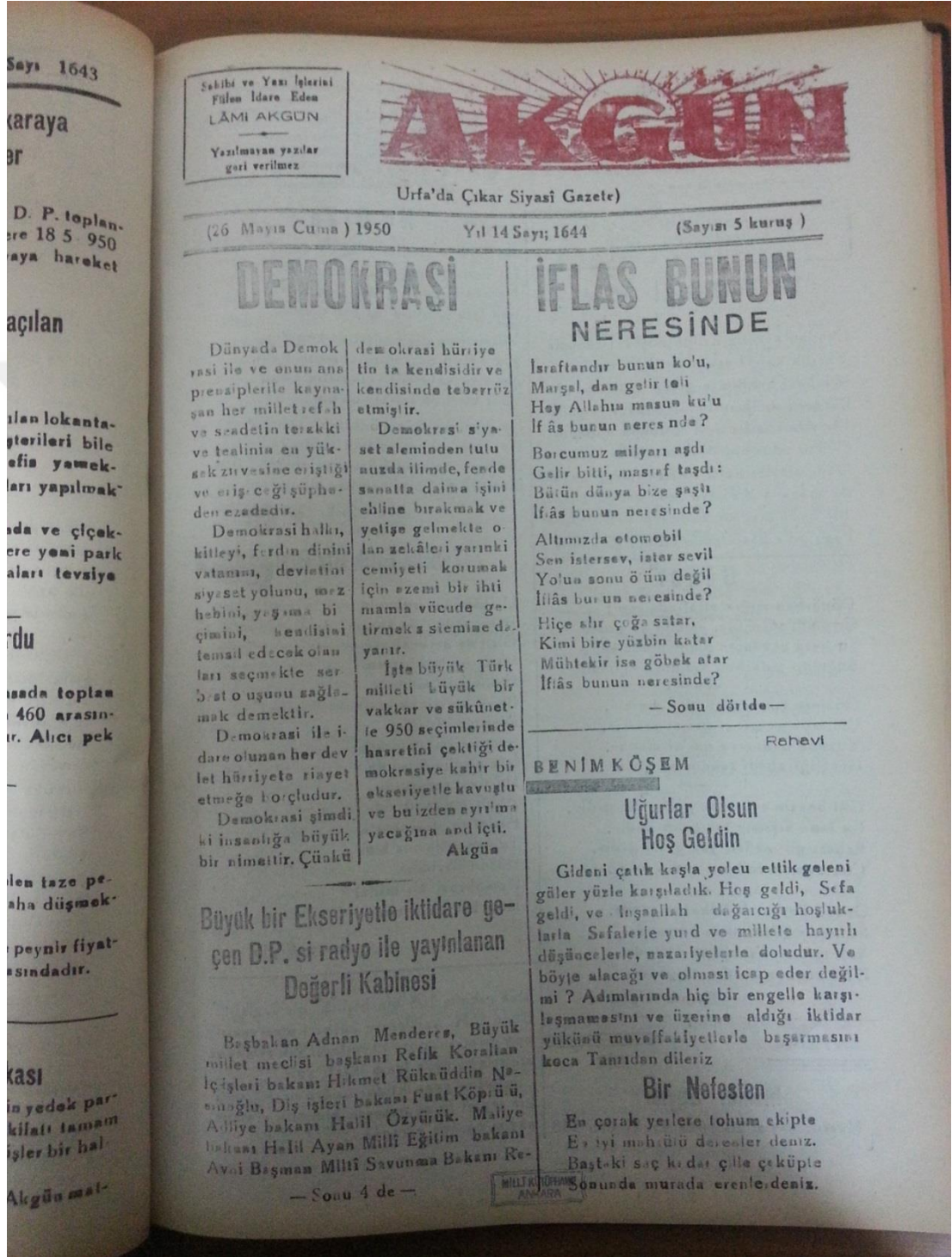
Kaynak: Fuat Rastgeldi Arşivi.

EK- 4: 1950'lerde Sarayönü Caddesi. Sağdaki yapı, belediye binası ve binanın altında belediye gazinosu.

Kaynak: Fuat Rastgeldi Arşivi.

EK- 5: Demokrat Parti'nin ilk zaferi olan 14 Mayıs 1950 seçimlerinin Urfa basınına yansımaları.

EK- 6: Urfa’da yapılan arkeolojik kazılar neticesinde bulunan bazı eserler.

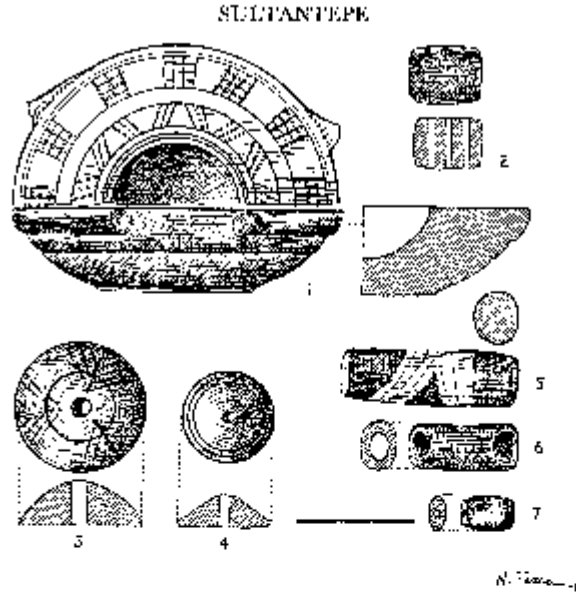

FIG. 9. Stone objects.

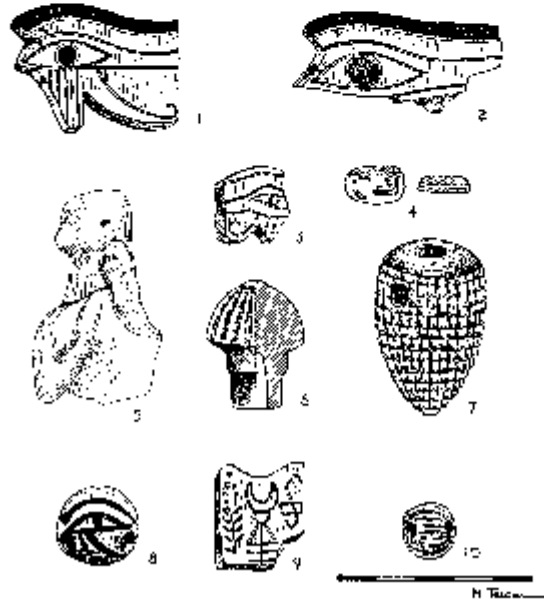

FIG. 10. Objects of paste.

Kaynak: Seton Lloyd, "Sultan Tepe. Part II. Post-Assyrian Society and Small Objects Found by the Anglo-Turkish Joint Expedition in 1952", *Anatolian Studies*, 4, (1954).

EK- 7: Urfa Belediyesi Binası

Kaynak: Fuat Rastgeldi Arşivi

EK- 8: Köprübaşı'ndaki Hacıkamil Köprüsü ve üstündeki yapı.

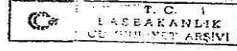
Kaynak: Merve Egin, *Cumhuriyet Sonrasında Urfa Kent Merkezinde İnşa Faaliyetleri ve Mimari (1923-1974)*.

EK- 9: Birecik Köprüsü'nün açılışı.

Kaynak: Birecik Belediyesi arşivi.

EK- 10: Birecik Köprüsü'nün yüklenici firması Amaç Türk A.Ş.'nin devletten talebi.

K A R A R

28411

1- Gaziantep Vilâyetinde Gaziantep - Urfa Devlet yolunda Fırat nehri üzerinde Birecik köprüsü inşaatı hakkında Mütessahhit Amaç Türk Ticaret Anonim Şirketi ile Karayolları Umum Müdürlüğü arasında akdedilen 31/Temmuz/1956 tarih 6993 sayılı mukavelelerin, Devlet Şurası Umumi Heyetinin 10/11/1955 tarih 55-373/365 sayılı mütaleasına istinaden Ek Mukavele akti sureti ile tadili 5539 sayılı kanunun 32 inci maddesi gereğince muvafık görülmüştür.

2- Bu kararın icrasına Nafia Vekili memurdur.

Reisicumhur

10 Ocak 1956

[Signature]

Başvekil

Nafia Vekili

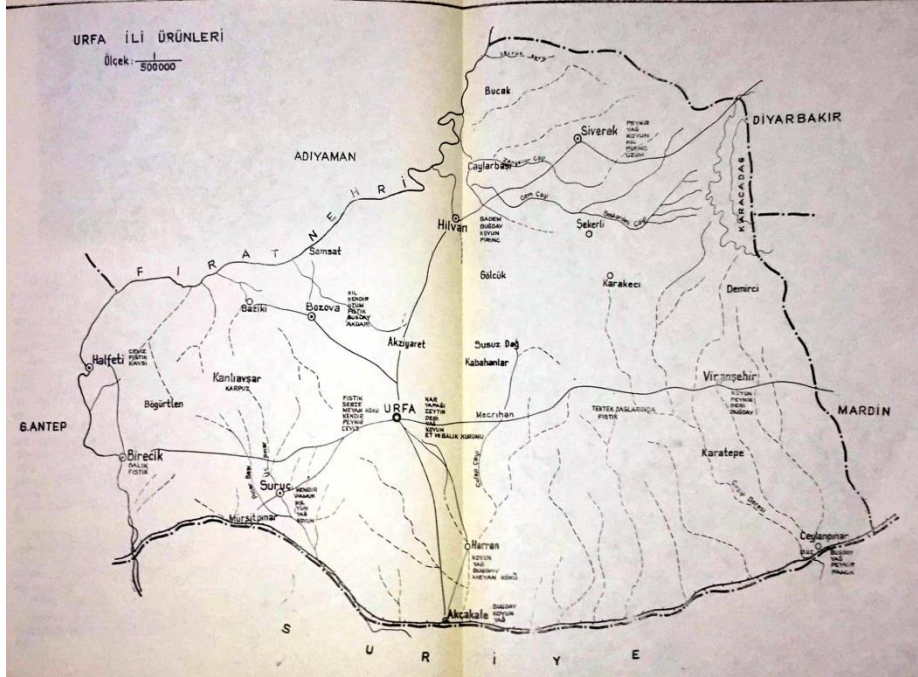
[Signature]

[Signature]

030 11 1 255 4 3

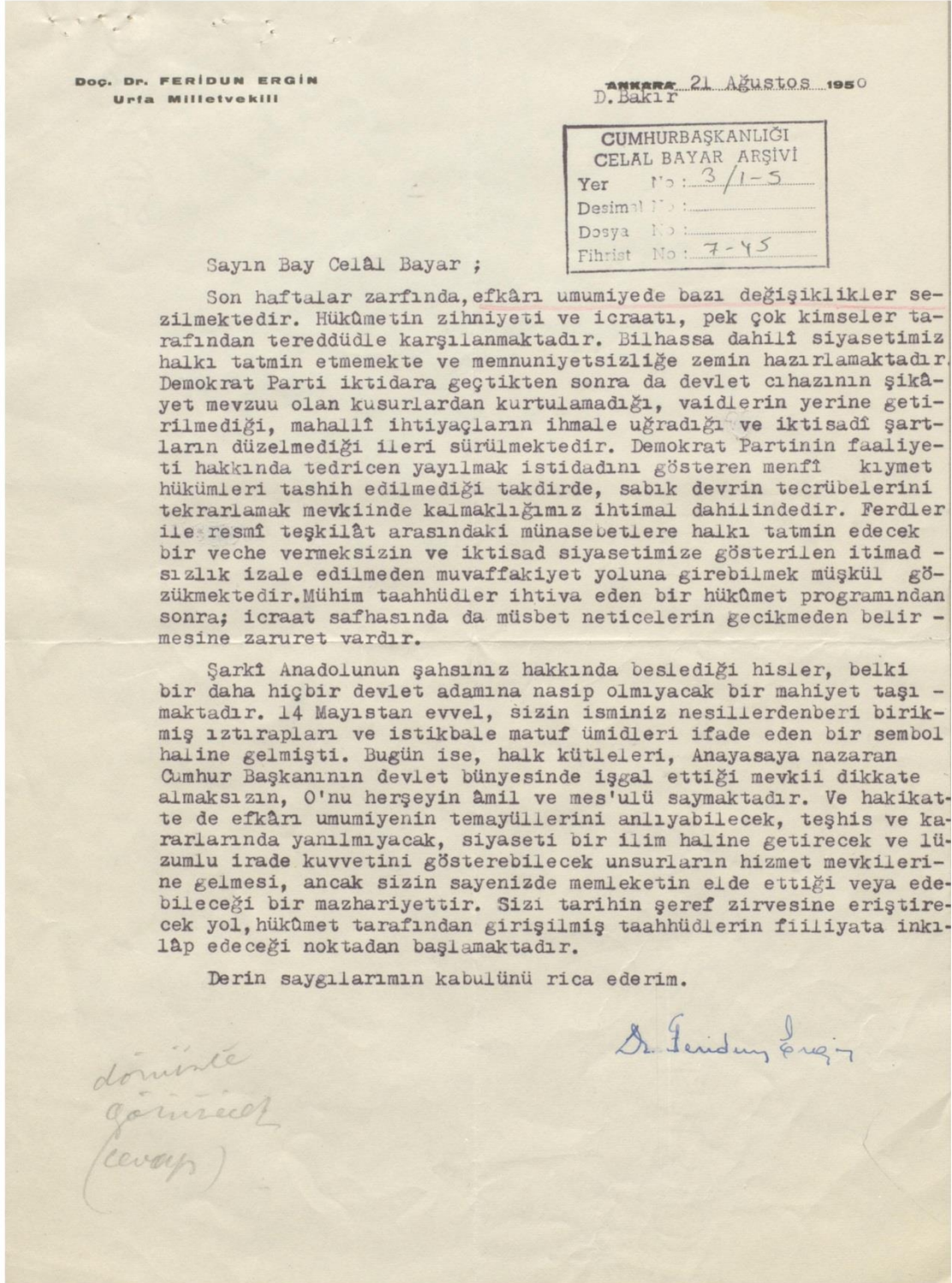
Kaynak: BCA, 030-11-1/255-4-3-2.

EK- 11: Urfa'nın zirai haritası.

Kaynak: 1967 Urfa İl Yıllığı

EK- 12: 9. Dönem Urfa Milletvekili Feridun Ergin'in Celal Bayar'a Mektubu.

Kaynak: Cumhurbaşkanlığı Arşivi